LEONIS ALLATII
DE LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORVM,
DISSERTATIONES DVÆ:

Quarum vnâ, diuinorum Officiorum potiores & vſitatiores Libri percenſentur:
Alterâ, Triodium, Pentecoſtarium, & Paracletice examinantur.

PARISIIS,

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, Regis, & Reginæ Regentis Architypographi, ET GABRIELIS CRAMOISY. via Iacobæâ, ſub Ciconiis.

M. DC. XLV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

LEONIS ALLATII
DE
LIBRIS ECCLESIASTICIS
GRÆCORVM,
DISSERTATIO PRIMA:

Quâ diuinorum Officiorum potiores & vſitatiores Libri percenſentur.

AD CLARISSIMVM
ET ERVDITISSIMVM VIRVM
GABRIELEM NAVDÆVM.

PEtis à me (CLARISSIME NAVDÆE) eorum librorum œconomiam tibi per literas tranſmitti, quorum in Eccleſiæ Græcæ ritibus celebrandis potiſſimum vſum fuiſſe exiſtimo. Nam quemadmodum rectè ſubiungis, tanta eſt ipſorum non modò copia, ſed inter ſe diuerſitas, vt cognoſci probè non poſſint, niſi ab homine, vt linguæ, ſic rituum & librorum omnium iſtius gentis callentiſſimo. Et ſanè non poſſum ego qui tibi deuinctus ſum multis & in-

Digitized by Google

ſignibus modis, hoc officij tantillum, vel æquiſſimæ poſtulationi tuæ, vel amicitiæ, quæ mihi tecum anni ſunt fermè XIV. arctiſſima ſemper fuit, non concedere. Imò verò ſi Bibliothecæ Mazarineæ cui te præfectum eſſe nuper accepi, libros ipſoſmet inſeri deſideras, putáſque in illis perquirendis opera mea tibi vtendum eſſe, faciam omni ſtudio, atque diligentia ne quicquam à me poſtules quod à viro tui amantiſſimo præſtari poſſit. Atque vt inde exordiar vnde tu ad me ſcribendi occaſionem deſumpſiſti.

Græcorum Eccleſiaſtici libri, plures nec vnius generis ſunt, in eámque iam excreuerunt molem, vt attentiùs introſpicienti haud fieri poſſe videatur, vt per annum ab homine, id ſtudioſiùs incumbente, nec aliis negotiis implicito recitentur, tantùm abeſt, vt cantu etiam, & per interualla temporum reſpirante, commodè accenſeantur Illius etenim gentis religio increbreſcens vnicuique de nouo, dummodò Sanctorum res pertractantur, acceſsionem facere, & ingentia duplicare volumina permiſit. Hinc maximam librorum copiam maiorem fecit, & nouis ſemper additis, molem in immenſum adauxit.

Inter eos primus per me ſit, qui apud alios locum tenet poſtremum, *Typicum*. Typicum ipſum, ἀναλαμβάνειν ἐπὶ χεῖρας τὸ παρὸν τυπικόν. In eo, à primo die anni ſingulis diebus, quid inter Miſſarum ſolemnia, quid ad Veſperas, quid ad Horas, quid ad Matutinum, quid denique ad reli-

Digitized by Google

qua diuina Officia, ſiue dies illi feriales ſunt, ſiue feſti, recitandum, quid pſallendum, aut legendum ſit, quibus diebus ieiunandum, quibus & quomodo ſoluendum ieiunium, verbis clariſſimis, ac facillima methodo præſcribitur: variíſque eſt diſtinctum pro materiæ varietate capitibus. In edito præ aliis continentur, *Ordo recitandi officium per totum annum, ex præſcripto ſancti Sabæ capitibus 59.* Sequuntur, *Marci Hieromonachi de dubiis Typicis capita* C. Poſteà, *Nicolai Patriarchæ Conſtantinopolitani ad Anaſtaſium Montis Sinæ Abbatem, de Ieiuniis Græcorum Carmina Politica.* Inde locum habent minutiora quædam, *de Artziburio, de Feriis Monachorum, de Continentia & ingluuie, de quatuor Euangeliſtis, de triginta argenteis ex Maximo Monacho, de Fide, & aliis ad eam pertinentibus.* Finem occupant *Capita adhortatiua ad virtutem.*

Nomen habet à τύπος, quaſi forma ſit, ordinatio, præſcriptio, norma, regula, inſtitutio. Hinc & libro nomen τύπος fuit. Euchologium, Ιστέον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, κἂν τινες ἐγκατέσπειραν τοῦ τύπου ἀκολουθίαν ἰδίως γυναικῶν, παίδων. καὶ τεθαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι καὶ εὐνούχων ἰδίως ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. *Sciendum eſt, hanc eandem normam ſeruari & in demortuas mulieres; licèt quidam ordini intruſerint officium proprium pro mulieribus, & pueris. Et ſubit admirari eos oblitos fuiſſe pro Eunuchis, atque Imperatoribus officium proprium ordinare.* Ab aliis dictus fuit διάταξις, ab aliis διατύπωσις; Latinis erit, *Ordo recitandi diuini officij.*

Illius Auctor vnus eſſe non potuit, cùm pro varietate temporum, & rerum, res etiam diuina, & ordo recitandi officij immutatus ſit: nec vnus apud omnes ſemper inualuerit vſus. Quare ſingulæ Græcorum Eccleſiæ, & eæ potiſſimùm quæ Patriarchalibus infulis cohoneſtantur, peculiarem ſibi modum in rebus diuinis peragendis præſcripſerunt, quod alio in loco nos fusè probaſſe meminimus. Cùm deinceps barbarorum incurſu res Eccleſiæ imminui cœpta eſt, & vnà cum ipſa Eccleſia finem habere, reliquis aliarum Eccleſiarum ritibus obmuteſcentibus, ille, qui ſancti Sabæ fuiſſe dicitur, vti melior, & rebus accommodatior, ideóque plauſibilior apud Græcos inualuit, quo non tantùm qui ſancti Sabæ regulis nomina ſcripſerunt, ſed cæteri etiam aliorum ordinum ſectatores, & ſacerdotes in ſæculo vitam agentes, & quod maximum eſt, vniuerſa ferè Græcia ad recitanda diuina officia diriguntur. Idque vt magis mireris, ſæculo addicti homines, & mulieres abſtinentias, & ieiunia Monachis, & ſimilis ſortis hominibus à Patribus præſcripta ita amplectuntur, atque iis obligantur, vt ab iis vel minimum quidem vnguem recedere piaculum ſit. Quare in tota Græcia ferè ſæcularium hominum, ac Monachorum vitæ inſtitutum, ſi vxores tantùm ſubtrahas, à quibus Monachi ex præcepto abſtinent, quoad omnia vnum idémque eſt. Typici hiſtoriàm, illiúſque pro tempore mutationem proſecutus eſt

Simeon Theſſalonicenſis Dialogo contra hære-
ſes: Eius verba, quia inedita, libentiùs exſcribo:
Καὶ δέομαι ὑμῶν ἐν Χριστῷ συντηρεῖσθαι ταύτην τὴν τά-
ξιν μέχρι παντὸς, καὶ ὡς σπινθῆρα τινὰ θεῖον μένειν ἐν ἡμῖν
τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων. ἣν δὲ καὶ ἡμεῖς βουλόμενοι ἀσι-
νῆ τηρεῖσθαι καὶ μένειν ὥσπερ ἥδυσμά τι, καὶ ἄρτυμα γλυ-
κεῖνον συνηρμόσαμεν αὐτῇ καὶ τὰ τῶν κανόνων, ἵνα μή τις
γογγυστὴς περὶ τὰ καλὰ, καὶ μὴ γνῶσιν ἔχων τῆς τάξεως, ἀκη-
διαστὴς δὲ μᾶλλον καὶ ῥάθυμος ὢν προφάσεις εὕροι τινὰς, καὶ
χωρήσῃ πρὸς τὴν ταύτης κατάλυσιν λέγων, ὡς οὐ τοῖς συνή-
θεις, καὶ παρὰ πάντων ἀδομένους ἀκούομεν κανόνας. νῦν γὰρ
καὶ οὗτοι συνήφθησαν, καὶ τοῖς προσέχουσι καὶ τῷ θυμου-
μένοις εὐπακτότερα μᾶλλον καὶ ἡδύτερα αὕτη τῶν ἐν ταῖς
μοναῖς καὶ σχεδὸν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡ τοῦ ἀπὸ τῶν Ἱερο-
σολύμων τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα τελεῖται τάξις.
ὅτι δὴ καὶ παρὰ μόνου τινὸς δυνατόν ἐστι ταύτην γίνεσθαι. ἐπεὶ
καὶ παρὰ μοναχῶν ἐξετέθη, καὶ μέχρις ᾀσμάτων πολλάκις
ἐν κοινοβίοις ἐκτελεῖται. καὶ ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις ἀναγκαιο-
τάτη, καὶ πατρική. καὶ γὰρ ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν Σάββας ταύ-
την διετυπώσατο παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐ-
θυμίου, καὶ Θεοκτίστου. οὗτοι δέ γε ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν, καὶ τοῦ
ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος παρειλήφασι. τὴν δὲ ἱεροῦ Σάββα
διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν, καταφθαρέντος τοῦ τόπου ὑπὸ
βαρβάρων ἀφανισθεῖσαν ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Σωφρό-
νιος ὁ τῆς ἁγίας πόλεως πατριάρχης φιλοπονήσας ἐξέθετο.
καὶ μετ' αὐτὸν πάλιν ὁ θεῖος ἡμῶν, καὶ θεολογικὸς πατὴρ ὁ
Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἀνενεώσατο, καὶ γράψας παρέδωκε.
*Deprecor vos in Chriſto, vt ordinem hunc in perpe-
tuum conſeruetis, & veluti ſcintilla quædam diuina
traditio Patrum perſeueret: quam cùm & ipſi veli-*

mus, vt incorrupta conſeruetur, & veluti condimentum quod dulcedinem conciliat, perſiſtat, illi & canones ſubiunximus, ne quis circa bona murmurator, & ordinis ignarus, quinimò piger ac ſegnis nonnullus adinuentus prætextibus illius deſtructionem machinetur; non ſolitos inquiens, & qui ab omnibus canuntur Canones audiri. Nunc enim & hi additi ſunt. At his qui attentiùs animum applicant, alacrioréſque ſunt, ordinatior, & ſuauior eo, qui in Monaſteriis, & aliis ferè omnibus Eccleſiis fit, qui ex Hieroſolymitano Typico Monaſterij ſancti Sabæ ordo præſcribitur, accedit. quod ſcilicet ab vno eóque ſolo perfici poteſt. Quando & à Monachis diſpoſitum eſt, & abſque cantu ſæpiſſimè in Cœnobiis abſoluatur. Et hæc quidem Conſtitutio, quàm maximè neceſſaria, & Patribus conuenientiſſima eſt. Etenim ſanctus Pater noſter Saba eam præſcripſit à ſanctis Euthymio, & Theoctiſto acceptam: hi porrò à maioribus, & homologeta Charitone deſumpſerunt. Sacri verò Sabæ conſtitutionem, vt audiuimus, locis illis irruptione Barbarorum vaſtatis, deperditam, ſanctus pater noſter Sophronius ſanctæ ciuitatis Patriarcha ſtudio, laboréque reſtituit; & poſt eum rurſus diuinus, & rebus Theologicis pertractandis acerrimus Ioannes Damaſcenus renouauit, ſcriptóque demandatam tradidit. Hanc itaque ſacra Monaſteria, &c. Et in Reſponſis ad Quæſtiones Gabrielis Pentapolitani Metropolitæ: Καὶ οἱ πατέρες δὲ πάντες παραδεδώκασιν ὁ θεῖος τε Σάββας, καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης διὰ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ. *Et Patres vniuerſi tradiderunt, & inter eos Sabas diui-*

nus, & Damaſcenus Ioannes per Hieroſolymiticum Typicum. Et infrà : Αἱ λοιπαὶ δὲ νηστεῖαι, καὶ ἅπασαι μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ὡς ἡ συνήθεια μαρτυρεῖ, καὶ ἀπ' ἀρχῆς διατάξεις, καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος αὐτῶν μεμνημένος, καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν τυπικόν, ὡς προέφημεν ὃ τὸν θειότατον Σάββαν, καὶ μετ' αὐτὸν τὸν ἐκ Δαμασκοῦ θεολόγον συγγραφεῖς ἔχει καὶ νομοθέτας. καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον. ὁ δὲ μέσον τῆς ἕκτης καὶ τῆς ἑβδόμης, καὶ ἄμφω τῆς ἐκκλησίας πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι. οἱ δύο δὲ τυπικὸν συντεθήκασιν, ὅτι τὸ παρὰ τοῦ θείου Σάββα τῇ ἐπιδρομῇ τῶν ἐθνῶν ἀπολεσθέν, ὁ μέγας Ἰωάννης ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κατὰ τὴν ἄνωθεν τάξιν συνέθηκε, καὶ διετυπώσατο. *Cetera verò omnia ieiunia ab antiquis tradita ſunt, vt vſus teſtatur, veteréſque Conſtitutiones, nec Vnionis tomus tacuit, qui eorum meminit, & Typicum Hieroſolymiticum, quod vt ſuprà diximus ſanctiſſimum Sabam, & poſt eum Theologum Damaſcenum auctores, inſtitutoréſque agnoſcit, quorum alter tempore quartæ Oecumenicæ Synodi, alter inter ſextam & ſeptimam vitam agebat. qui ambo Typicum compoſuêre : nam cùm à diuino Saba compoſitum barbarorum incurſione excidiſſet, magnus hic Ioannes ab initio, illud vt antiquitùs erat conſcripſit, ordinauítque.* Nec aliud nobis innuit Cyrillus Scythopolitanus in vita ſancti Theodoſij Archimandritæ. Ὅθεν καὶ τῆς Κομανῶν αὐτὸς ἁγίας ἐκκλησίας ψάλτης χρησιμώτατος γέγονεν ἐκ παιδὸς καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἀκριβῶς ἐξεπαιδεύθη, καὶ ἐξέμαθε τότε ψαλτήριον καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et infrà. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεοδόσιος γνοὺς καὶ τὸν τῆς ἀρχῆς κίνδυνον ὑφορώμενος φυγὰς

ᾤχετο, καὶ πρῶτον ἔρχεται εἰς τοὺς περὶ τὰ μετωπὰ τόπους, πρός τε τὸν μακαρίτην Μαρκιανὸν, καὶ πρὸς τὸν ἀββᾶν Λουκᾶν τὸ μετωπηνὸν, καὶ τὸν τῆς ἐρήμου κανόνα παρ' αὐτῶν ἐκμαθεῖν, οὓς εἶναι ἐν πρώτοις ὁ ἐν ἁγίοις Εὐθύμιος τὴν μοναχικὴν ἐπαίδευσεν ἀκρίβειαν. *Hinc & Comanorum Eccleſiæ Cantor ipſe oppido vtilis à puero factus eſt, & Eccleſiaſticum ordinem accuratiſſimè edoctus, & memoriæ mandauit Pſalterij librum, & reliquas diuinas ſcripturas.* Et, *Ipſe autem Theodoſius cognoſcens, & dominationis pericula cauens aufugit, primúmque venit ad Metopæ loca ad beatum Marcianum Anachoretam, necnon ad Abbatem Lucam Metopenum, & Eremi regulas ab illis inſtruitur, quos in primis ſanctus Euthymius accuratum inſtitutum Monachorum edocuit.* Non inelegantia ſunt Ioannis Euchaitarum Metropolitæ carmina in Typicum Lauræ.

Δέδοικα μήπως θεσπίσας ἄλλοις τάδε,
Αὐτὸς δὲ τούτων οὐδὲν ἐξειργασμένος,
Κατηγόρους εὕροιμι τοὺς ἐμοὺς νόμους.
Ἀλλ' ὁ κριτής μου, καὶ θεὸς, καὶ δεσπότης,
Μὴ τοῖς ἐμοῖς με, τοῖς δὲ σοῖς κρῖνον νόμοις,
Οὐ τοῖς δικαίοις. φεῦ γὰρ οἴχομαι τάλας.
Τοὺς συμπαθεῖς δὲ καὶ φιλανθρώποις λέγω.
Οἷς προσῆκε σώζειν οἶδας, ὡς εὐεργέτης.

Varia pro varietate Eccleſiarum, & quandoque etiam eiuſdem Eccleſiæ Typica fuiſſe, vt reliqua miſſa faciam, habeo ex auctore ſiue compilatore eiuſcemodi Typici. Ταῦτα πάντα πατέρες καὶ ἀδελφοὶ, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐπέθηκα παρ' ἡμῖν,

ὡς ἄν τις οἰηθῇ, ἀλλὰ διαφόροις ἐντυχόντες τυπικοῖς τὴν πραγματείαν τοῦ λόγου. *Hac omnia patres & fratres non ſimpliciter, & vt caſus ſe obtulit à nobis appoſita ſunt, vt quiſpiam exiſtimabit; ſed variis Typicis conquiſitis, rem ita,* &c. Et alibi ſæpiſſimè ab ipſo commemoratur, in alio Typico aliter rem ordinari. Quæ Typica proprio nomine κτητορικὰ appellabantur. Noto ex Scholio in ſect. 2. tit. 6. ſacrorum Canonum Conſtantini Harmenopuli. Εἰ δέ τις καὶ πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τούτων ἢ ἑκόντι, ἢ ἀπὸ κτητορικοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος νηστεύσῃ, οὐ καταισχυνθήσεται. *Quòd ſi quis etiam vltra dies illos ſeptem in feſtis horum vel ſponte ſuâ, vel municipali Typico compulſus ieiunet, non confundetur.* Eadem habet Theodorus Balſamon Reſponſo 53. à quo puto fuiſſe exſcripta. κτητορικὰ Typica fuerint, quæ in Bibliotheca Barberina manuſcripta habentur ſub num. 75. & 76. Alterum ciuitatis Bouenſis ſcriptum à Georgio Conſtantinopolitano: alterum Monaſterij Caſulorum ab Hierotheo Monacho exaratum, & tertium Byzantij ſtudiorum, & alia alibi, ne ſingula recenſeam. Poſteriores itaque Eccleſiarum Præfecti pro arbitrio, & temporis neceſſitate multa addiderunt, vel detraxerunt. Planéque meâ ſententiâ titulo Typici ex antiquiſſimo deſcripti, & ab Antonio Arcudio Romam miſſi, & modò in eadem Bibliotheca conſeruati, ſtabilitur. Ibi namque ſic titulus concipitur: Τυπικὸν σὺν Θεῷ τοῦ ὅλου χρόνου ἔχον τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἁπασῶν τῶν τε δεσποτικῶν ἑορτῶν

καὶ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου, καὶ τῶν ἐπισήμων ἁγίων, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων πατέρων τοῦ τε ἁγίου Σάββα, καὶ τοῦ Στουδίτου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἁγίου ὄρους. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς παραδόσεως τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσὴφ τοῦ κτήτορος τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Κασούλων. *Typicum cum Deo totius anni continens Eccleſiaſticam conſtitutionem omnium herilium feſtorum, & ſanctiſſimæ Deiparæ, & celebrium ſanctorum, & totius anni ſecundùm traditionem ſancti Sabæ, & Studitæ, & potiſſimam partem ſancti Montis. necnon partem traditionis ſanctiſſimi Patris noſtri Ioſephi poſſeſſoris ſancti Monaſterij diuini Nicolai Caſulorum.* Sed vtinam liceret nobis ex primis illis fontibus tanquam integrioribus & purioribus, diuino Chriſti ſeruitio incumbere. Næ illis ſuperſeminata ab homine nequam zizania dignoſceremus. Et hæc de Græcorum Typico.

An verò cùm in eorum libris τυπικά, *Typica*, libros eoſdem plures, nec vnicum indigitant? & cùm πρῶτα καὶ δεύτερα τυπικά, *prima & ſecunda Typica*, libros eoſdem plures primos, & ſecundos, & quonam ſenſu? Nequaquam. Ea, cùm videam alios confundere, ne res alicuius conſiderationis in occulto lateat, operæ me facturum pretium exiſtimo, ſi poſt Typici, eorum quoque expoſitionem ſubnectam. Typicorum duo ſunt genera, alterum quod in matutinis precibus, dum vigiliæ, quòd eam noctem inſomnes traducant, peraguntur, recitari, aut cani ſolet. Vigiliæ non-

niſi ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, Feſtis nempe Chriſto Domino, & beatæ Virgini dicatis fiunt. Principes verò dies feſti eiuſmodi apud eos modò plures, modò pauciores, pro temporum ratione fuêre: nunc demum duodenario numero, ne nimius ſim, clauduntur, & ſunt *Annunciatio Virginis, Chriſti Natiuitas, Hypapante, Baptiſmus Chriſti, Transfiguratio, Reſurrectio Lazari, feſtum Palmarum, Lignum Crucis, Reſurrectio, Aſcenſio, Spiritus ſancti aduentus, & Deiparæ aſſumptio.* Licèt hæc poſtrema non ſemper inter hos locum habuerit; modò tamen certum ſibi vindicat, nec ſine piaculo negligeretur. In his celebritatibus Typica dicuntur, quæ nihil aliud ſunt quàm verſuum ex Pſalmis hinc inde congeſtorum, & ad ſolemnitatis arcana exponenda aptiorum Ecloga. Hinc fit non eadem in omnibus, ſed varia pro diuerſitate ſolemnitatum concinnari. eáque aliis diebus Dominicis non recitantur, ſed loco eorum Pſalmus, qui Græcis ἄμωμος, *Immaculatus* eſt. Si aliæ ſunt ſolemnitates, eáſque, quas illi Doxologumenas vocant, neque Typica, neque Amomus, ſed Polyeleos, éſtque Pſalmus αἰνεῖτε τὸ ὄνομα κυρίου, *Laudate nomen Domini* dicitur; & in fine cuiuſlibet verſiculi adnectitur *Alleluia.* Polyeleus nomen habet ab eo, quod eodem tempore Pſalmus alius accinitur, ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ τὸν κύριον, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. *Confitemini Domino Dominum, quoniam in ſæculum miſericordia eius.* Vel quod tunc cereis, & luminibus

lampadis in medio Eccleſiæ ante Sancta Sanctorum appenſæ, quæ vocatur *Polyeleus*, Pſalmus ille recitatur. Poſſem hîc de candelis ſeu lampadibus Græcorum, quas ſanè alij non intellexerunt, aliquid referre. ſed quid illud ad Typica? Primum itaque Typicorum genus erit ex variis Pſalmis verſuum in ſolemnitatem collectio, quæ in feſtis vt ita dicam *vigilatis* canitur. Alterum Typicorum genus eſt, quod inter Miſſarum ſolemnia diebus etſi non omnibus, & ſunt *πρῶτα καὶ δεύτερα*, *prima & ſecunda*; nec alia ſunt, quàm Pſalmus CII. & CXLV. Quando verò ea dicuntur, noto ex Typico Sabæ. *Ἰστέον ὡς ἀπὸ τῆς νέας κυριακῆς ἕως τῶν ἁγίων πάντων ἀντίφωνα ψάλλει ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐ τυπικά. ὁμοίως καὶ τῷ δωδεκαημέρῳ ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων, ἃς ἑορτάζομεν τὰ ἀντίφωνα ψάλλομεν. τὰς δὲ λοιπὰς πάσας κυριακὰς τοῦ χρόνου ψάλλομεν τυπικά.* *Aduertendum eſt, à noua Dominica ad feſtum omnium Sanctorum Eccleſiam canere Antiphona, & non Typica. ſimiliter & diebus duodecim, quos Dodecaemeron nuncupant: in feſtis Dominicis, in memoriis Sanctorum, quas celebramus, Antiphona canimus. reliquis verò diebus omnibus Dominicis Typica canuntur.* Antiphona quoque iſta cùm ab alio non explicentur, animaduertas velim, ea quemadmodum de Typicis matutini diximus, eſſe puram putam ex variis Pſalmis diuerſorum verſuum, qui magis ſolemnitatis myſterium exprimunt, Eclogam. Eámque diuidi in primum & ſecundum Antiphonum,

In primo poſt ſingulos verſus recitatur, ταῖς πρεσβείαις τῆς θεοτόκου σῶτερ σῶσον ἡμᾶς. *Precibus Deiparæ Saluator ſalua nos.* In ſecundo pro ſolemnitatum diuerſitate verſui adnectitur formula ſolemnitatem exprimens: vt in die Paſchatis dicitur, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ ὁ ἀναςὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα. *Salua nos Fili Dei, qui à mortuis reſurrexiſti, canentes tibi alleluia.* In Pentecoſtes, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ παράκλητε ἀγαθὲ ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα. *Salua nos Fili Dei Paraclete bone canentes tibi alleluia.* Et ſic de aliis terminatis verſiculis idem repetitur. in *Nunc & ſemper*, dicitur illud, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων. *Vnigenitus Filius, & ſermo Dei immortalis exiſtens*, &c. Poſtmodum tertia ſtatio excipit, quæ & tertium Antiphonum vocatur, verſiculi Pſalmorum cum Tropario proprio ſolemnitatis, cuius vicem, cùm Typica dicuntur, Beatitudines occupant, in quarum poſtremis tertiæ, ſextæque odæ Troparia, ſiue Paracletices recitantur. His facillimè intelliges, quæ ex D. Ioannis Chryſoſtomi Liturgia, & ex Triodio adducit Meurſius in Lexico Græco-barbaro: apud quem Triodij verba interpungenda ſunt, hoc modo, καὶ ἀναγινώσκονται κατηχήσεις, εἰς τὴν λειτουργίαν, τυπικά. *Et leguntur Catecheſes, in Liturgia, Typica.* ſubanditur, *canuntur.* Catecheſes namque non in Liturgia, ſed in matutinis precibus legebantur.

Nec alius à Typico eſt liber Tacticus, qui ſub hoc nomine in pleriſque Græcorum Mona-

ſteriis innoteſcit, in eo etenim nihil aliud eſt, quàm ordo, & regula diuinorum Officiorum, qui à τάξις nomen habuit, ſicuti & apud Latinos ab ordine *Ordinarium* fit; præſcribit enim ſingulis diebus, quid in rebus ſacris peragendis præſtandum ſit. Nonnemo, cùm opus non viderit, & vidiſſe videri volens mera ſibi fingit ſomnia, aítque in eo ritus omnes, & ceremonias in adminiſtratione ſacramentorum à Græcis obſeruari ſolitas contineri, ideóque ad illud potiùs, quàm ad Euchologium recurrendum eſſe. Viro non aliud dixerim, glaucomam ab oculis excutiat: & quod non vidit, videat, tùm iudicet, & ſententiam dicat, ſin minus fruſtra omnia fuerint, cùm ſomnia ſunt ex imaginatione conficta, qui rem vident aliter ſentiunt.

Secundum eſt *Liturgiarum*, in quo Miſſarum celebrandarum ſeries habetur, non omnium, ſed trium ſolummodo, Ioannis Chryſoſtomi, Baſilij Magni, illiúſque quam ipſi vocant προηγιασμένων, *Præſanctificatorum*. licèt enim pleræque apud eos Miſſæ fuerint, quæ etiam ad hæc tempora peruenerunt, vt Iacobi, Clementis, Petri, Marci, nihilominus illæ omnes, poſt Baſilianam, & Chryſoſtomianam neglectæ deſitæ ſunt, præter vnam Iacobi, quæ ſemel in anno in Hieroſolymitana Eccleſia, vt mihi relatum eſt, dicitur.

Apud Græcos primus omnium Baſilius, quod hiſtoriis traditum ſit, prolixiorem Iacobi Miſſam,

ſam, breuioribus finibus concluſit, quam poſtmodum licèt decurtatam, Chryſoſtomus nimis prolixam exiſtimans, obtruncatis, quæ ſibi videbantur, breuiorem, ad commodiorem populi vſum effecit. Neque vllus vnquam apud Græcos dubitauit Baſilium & Chryſoſtomum Miſſas, quæ nunc in Orientali Eccleſia celebrantur, conſcripſiſſe. Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus de traditione diuinæ Miſſæ, ſi tamen illius Procli tractatus ille eſt. Πολλοὶ μὲν τινὲς καὶ ἄλλοι τῶν τοὺς ἱεροὺς Ἀποστόλους διαδεξαμένων θεῖοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν, ἐξ ὧν δὴ πρῶτοι οὗτοι, καὶ διαπρύσιοι τυγχάνουσιν, ὅ, τε μακάριος Κλήμης, ὁ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων μαθητὴς καὶ διάδοχος, αὐτοῦ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ὑπαγορευσάντων, καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας τὸν κλῆρον λαχὼν, καὶ ταύτης πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καταστάθείς. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος μετὰ ταῦτα τὸ ῥάθυμον καὶ κατωφερὲς τῶν ἀνθρώπων θεωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς λειτουργίας μῆκος ὀκνούντων, ταύτην οὐ περιττὴν καὶ μακρὰν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ τὸ τῶν συνευχομένων τε καὶ ἀκροωμένων ῥάθυμον διὰ τὸ πολὺ τοῦ χρόνου παραναλώματα ἐκκόπτων ἐπιτομώτερον παρέδωκε λέγεσθαι. Et infrà, Διὸ καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος θεραπευτικῇ τινὶ μεθόδῳ χρώμενος ἐπιτομώτερον ταύτην ἐπαγγέλλει. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ πάλιν ὁ ἡμέτερος πατήρ, ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης τῆς προβάτων σωτηρίας οἷα ποιμὴν προθύμως κηδόμενος, εἴς τε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ῥαθυμίαν ἐφορῶν προρρίζον

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

πᾶσαν Σατανικὴν πρόφασιν ἠβουλήθη ἀποσπάσαι. διὸ καὶ τὰ πολλὰ ἐπέτεμε καὶ συντομώτερον τελεῖσθαι διετάξατο. *Multi quidem & alij diuinæ Eccleſiæ Paſtores, & Doctores, qui ſacris ſucceſſerunt Apoſtolis, ſacroſanctæ Miſſæ editionem ſcriptis demandantes tradiderunt Eccleſiæ, quorum primi, iíque præclariſſimi cenſentur, beatus nimirum Clemens ſummi illius Apoſtolorum principis diſcipulus & ſucceſſor, qui ſacris Apoſtolis ei dictantibus, illam edidit: & diuus Iacobus, qui Hieroſolymitanam Eccleſiam nactus eſt in ſortem, eiúſque primus à primo magnóque illo ſummo Pontifice Chriſto Deo noſtro fuit conſtitutus Epiſcopus. Tum inde magnus Baſilius hominum ſocordiam, & in deterius prolapſionem conſpicatus, ac proinde longinquitate productæ Miſſæ pertæſos, non quòd ipſe ſuperuacaneum quidquam vel nimis longiùs productum in ea fore arbitraretur, ſed vt pariter tùm ſimul orantium, tùm audientium ignauiam ex longo illo temporis interuallo præcideret, breuiorem recitandam tradidit.* Et infrà: *Quamobrem & diuus Baſilius medicâ quadam ratione vſus, breuiorem eam conciſiorémque reddidit. Haud verò multo pòſt pater ille noſter aureâ præditus linguâ Ioannes de ouium ſalute, vt paſtorem decet, ſtrenuâ curâ ſollicitus, naturæ humanæ ſocordiam ignauiámque reſpiciens, fibras omnes ac radices Satanici prætextus huius voluit euellere; & idcircò multa præcidit, & conciſiori preſſioríque oratione ſacrum conficiendum ſtatuit.* Id quoque teſtati ſunt Canon Trullanus 32. Leontius Byzantius contra Neſtorium & Eutychetem lib. 3. Gregorius Protoſyncellus, Gen-

nadius Scholarius, Hieremias Patriarcha Conſtantinopolitanus, Beſſarion, Marcus Epheſinus, & alij. Et eas quæ nunc tùm in dicto libro, tùm in Euchologio, tùm alibi ſub tantorum ſanctorum nomine digeruntur Miſſæ, eorum eſſe nullus, quod ipſe ſciam, dubitauit, præter vnum Caſaubonum exercit. 14. num. 8. in Baronium. Et alius neſcio quis contendebat, Ioannis Chryſoſtomi nomen primùm additum eſſe à Leontio in Euchologio à ſe correcto, & Venetiis edito anno 1564. quod in ceteris Euchologiis tùm ante Leontij impreſſionem excuſis, tùm à manuſcriptis abeſſe, & videri à veritate alienum.

Falſum nihilominus eſt, inſcriptionem illam additam fuiſſe à Leontio, & à manuſcriptis abeſſe, cùm plurimi codices, illíque antiquiſſimi, non tantùm in Vaticana, ſed in Barberina etiam Bibliotheca aſſeruati illam agnoſcant, & Leontius iſte, quiſquis ille fuerit, cùm illam in manuſcriptis inueniſſet, nil mirum ſi illam edi curauerit. Qui enim opera antiquorum edunt, ea priùs ad manuſcriptos codices referunt, & ad illorum normam corrigunt. Si dicat Miſſam à Chryſoſtomo editam ab hac eſſe diuerſam, temerè id aſſeritur, codicibus pluribus manuſcriptis, iiſque antiquiſſimis reclamantibus, & Chryſoſtomo vindicantibus, licèt quemadmodum in aliis antiquorum ſcriptis vſuuenit nonnullas variantes lectiones inueniri poſſe, quod exſcriptorum incuria contingit, non negauerim: at illæ non

tanti fuerint, vt propter eas nomen Chryſoſtomi expungamus.

In tertia Miſſa, quam Græci τῶν προηγιασμένων vocant, tu *Præſanctificatorum* diceres, corpus Chriſti non conficitur, ſed confectum anteà diuinis laudibus decantatis abſumitur. Illius auctorem faciunt plerique Græcorum Gregorium Romanum Pontificem, cui *Dialogus*, ob dialogos conſcriptos cognomen fuit. Ipſe in Græcorum lectionibus, quas illi συναξάρια vocant, oppoſitum inuenio. ſic enim habetur 12. menſis Martij, φασὶ δὲ ὅτι ἐπιτελεῖσθαι λειτουργίαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις, οὗτός ἐστιν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖται μέχρι τῆς σήμερον παρ᾽ αὐτοῖς. *Aiunt autem ex huius inſtitutione factum, vt quadrageſimali tempore apud Romanos Miſſæ ſacrificium integrum peragatur, quod apud illos hodiéque ſeruatur.* Quod adnotauerat etiam ante mé Gregorius Protoſyncellus in epiſtolam Marci Epheſini. Quidquid tamen ſit, ea apud Græcos in maxima eſt conſideratione, & non nunc primùm, ſed à multo tempore, & ante Concilium ipſum Trullanum, in quo illius mentio habetur Can. 52. ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία. *In omnibus ſanctæ Quadrageſimæ ieiunij diebus, præterquam ſabbato & Dominica, & ſancto Annunciationis die fiat ſacrum Præſanctificatorum.* Etſi non diſplicet abſque nomine in Concilij Laodiceni

Digitized by Google

Canon. 49. ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. *Non oportere in Quadrageſima panem offerre, niſi ſabbato, & die Dominico tantùm.* Namque præter hos dies Græci in aliis, dummodò Annunciationis ſolemnitas non acceſſerit, ſi Miſſa celebranda eſt, non aliam quàm hanc τῶν προηγιασμένων celebrant in qua corpus Chriſti die Dominico in Miſſa confectum abſumitur. Tum ſiquidem quilibet ſacerdos venturæ hebdomadis dies, quibus celebraturus eſt, digitis ipſe ſuis numerat. inde tot particulas panis in oblatione abſcindit, quot Miſſas dicturus eſt, eas cum particula eo die abſumenda conſecrat, & conſecratas ſanguinéque Dominico intinctas, vti moris eſt, conſeruat in pyxide, ex qua poſtmodum celebraturus tempore opportuno, cochleari, aliis ibi ad alium vſum relictis, haurit, & in diſco reponit, & in altare maius aduectam conſumit. Quadrageſimæ etenim diebus, vt Canon Laodicenus præſcribit, non licet ἄρτον προσφέρειν, *panem offerre*, ſacramentum, corpus ſcilicet Chriſti ſanguinémque conficere. Quod Iuſtinus in Dialogo cum Tryphone dixerat ἄρτον ποιεῖν, *panem facere*, ſed in iis præterquam ſabbato, & die Dominico, & ipſo Annunciationis die Trullanus ait, *Præſanctificatorum* ſacram Miſſam, ſeu Liturgiam faciendam. Typicon clariſſimè omnia: Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν ταῖς κυριακαῖς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ ἐν ταῖς νηστείαις τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λειτουργία τε-

λεῖται ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, ἡ δὲ προηγιασμένη κέκτηται τὴν ἰδίαν ἀκολουθίαν, ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ. τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργία τελεῖται. *Sciendum eſt in diebus Dominicis magnæ Quadrageſimæ, & in vigiliis herilium ſolemnitatum magni Baſilij Liturgiam fieri ſimiliter & in commemoratione ipſius, Præſanctificatorum verò ſacræ Quadrageſimæ dies ſibi vendicat, reliquis totius anni diebus Ioannis Chryſoſtomi Liturgia fit.* Ordo quoque Monaſterij Caſulenſis poſtquam ſacrorum ieiuniorum dies præſanctificatis aſſignaſſet, de Miſſa Baſilij ita definit. Ἰστέον ὅτι δεκάκις ψάλλεται ἡ τοῦ ἁγίου Βασιλείου λειτουργία τὸν ὅλον χρόνον, τῇ παραμονῇ τῶν χριστουγέννων, καὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τῇ παραμονῇ τῶν φώτων, καὶ εἰς τὰς πέντε κυριακὰς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, καὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ. ἰδοὺ δέκα, καὶ γὰρ τῇ κυριακῇ τῶν βαΐων ὁ Χρυσόστομος λειτουργεῖται. *Sciendum eſt decies cani S. Baſilij Liturgiam per totum annum, vigiliâ Chriſti natalium, die eidem Baſilio ſacro, vigiliâ Luminum, quinque ſanctæ Quadrageſimæ Dominicis, ſanctâ & magnâ feriâ V. & magno Sabbato, & ſunt decies. Nam Dominicâ Palmarum Chryſoſtomi Liturgia dicitur.*

Hæc licèt clariſſima, cùm non intellexiſſet nugaciſſimus Lucas Oſiander, in ſuis ad Canones Conciliorum epicriſibus ſtolidiſſimè ſomniat, miratúrque in Laodiceno Canone, *Cur beneficium communionis ad certos dies reſtrinxerint, idque in Quadrageſima? putáque in caſu neceſſitatis lo-*

cum habuiſſe. traditque in ciuitatibus Euangelicis quocumque die ſeptimanæ, idque per totum annum petenti cœnam Dominicam celebrari. Quaſi communio in Eccleſia Græcorum ſuperſtitioſè ad certos dies, aut certum anni tempus alligetur, & non quotidie indigentibus, & petentibus ſubminiſtretur, idémque ſit corpus Chriſti conficere, & Miſſam celebrare, ac corpus Chriſti aliis impartiri. ſed quid expectas ab homine ignaro, & eo, qui, quæ legit, non intelligat? Is ingenuè in Canonem Trullanum fatetur, *Canonem totum non intelligere.* & verum fatetur. quod verò poſtmodum ſubdit, ex ingenio ſuo malitioſè & nequiter innuit; *Niſi quod ſatis apparet eum de ceremoniis quibuſdam ad veram pietatem nihil facientibus agere.* De non intellectis ſententiam profert: & quod peius eſt, damnat, & contra pietatem eſſe aſſeuerat, quidquid ex ingenio illius non eſt. ſed parum nobis curæ fuerit, ſi res Catholicæ Eccleſiæ antiquitate, & probatâ conſuetudine firmatas probat, aut improbat non intelligens Oſiander.

Non deſunt huiuſce Miſſæ veſtigia apud antiquos, & potiſſimum Socratem lib. 5. Hiſt. cap. 22. Αὖθις δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ παρασκευῇ γραφαί τε ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἑρμηνεύουσι. πάντα δὲ τὰ τῆς συνάξεως γίνεται δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς. *Rurſus in Alexandria quarta feria, & ea, quæ dicitur, Paraſceue, & leguntur Scripturæ, & Doctores eas interpretantur, & omnia, quæ*

ad ſynaxim ſpectant, adminiſtrantur, præter myſteriorum conſecrationem. Theodorus Petreorum Epiſcopus in vita S. Theodoſij Archimandritæ: Τέσσαρας ἔνδον τοῦ μοναστηρίου κατασκευάσας ἐκκλησίας, μίαν μὲν ἐν ᾗ τῇ ἑλληνίδος φωνῇ πατέρων πλῆθος ἰδιαζόντως τὴν τῆς αἰνέσεως καθὼς γέγραπται θύειν τῷ θεῷ θυσίαν, ἑτέραν δὲ ἔνθα κατὰ τὴν οἰκείαν γλῶσσαν ἔθνος τῶν τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς ἀποδίδωσιν. ἄλλην δὲ, καθ' ἣν Ἀρμένιοι τῆς ὑμνῳδίας διὰ παντὸς ἐχόμενοι, ἰδίᾳ φωνῇ τῷ κοινῷ δεσπότῃ προσάγουσιν, ἑτέραν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ὑπὸ τοῦ μιαροῦ δαίμονος στρεβλούμενοι ἀδελφοὶ, ὧν φθάσαντες μνήμην πεποιήμεθα τὴν εὐχαριστίαν ἅμα τοῖς διακονεῖν αὐτοῖς ἀφιερωμένοις τῷ σωτῆρι προσάγουσι Χριστῷ, τάχα που μόνον εἰς τοῦτο νήφοντες εἰς ὃ καὶ γεγόνασιν. οὕτω μὲν οὖν ἐν ταύταις ὁ ἱερὸς τῆς ψαλμῳδίας ἐπιτελεῖται κανὼν, ἑπτάκις τῆς ἡμέρας, τὸ δὴ λεγόμενον, τὸν πάσης κτίσεως αἰνούντων ποιητήν. Εἰς δὲ τὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας σύναξιν τὴν τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς τῶν θείων εὐαγγελίων ἀναγνώσεως ἐν τῇ οἰκείᾳ τούτων ἕκαστοι ἁγίᾳ ποιούμενοι ἐκκλησίᾳ, οὕτως ἅπαντες πλὴν τῶν δαιμονιώντων ἀδελφῶν κατὰ τὴν μεγάλην τῶν ἑλληνισαείων συναθροίζονται ἐκκλησίαν. κἀκεῖ τῶν θείων Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν μέτοχοι γίνονται μυστηρίων. *Cúmque intra Monaſterium quatuor exædificaſſet Eccleſias, vnam in qua Græca dialecto multitudo Patrum ſeparatim ſacrificium laudis, vti ſcriptum eſt, Deo ſacrificaret: alteram, in qua natiuo ſermone genus aliud hominum ſupremo Deo ſupplicationes deferrent: tertiam in qua Armenij perpetuò diuinis hymnorum cantibus addicti linguâ propriâ communi Domino laudes dicerent: quar-*

tam

tam, in qua qui ab impuro dæmone torquerentur fratres, quorum paulò antè meminimus, gratias vnà cum iis, qui eorum ſeruitio deſtinarentur, Seruat ri Chriſto agerent, in hoc fortè ſolùm ſani, in quod & facti ſunt. Hac itaque ratione in his ſacra Pſalmodia regula peragebatur, cùm ſepties in die, quod dici ſolet, creaturæ vniuerſæ auctorem collaudarent. In ſacra verò communionis ſynaxi Miſſæ ſeriem ab initio ad Euangeliorum ſacrorum lectionem in propria lingua ſinguli, & Eccleſia complentes, tùm omnes, exceptis à dæmone vexatis fratribus, in magnam Græcorum congregantur Eccleſiam, ibique diuinorum Chriſti Dei myſteriorum participes fiunt. Et Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ: Τότε οὖν τοὺς Ἀρμενίους μετέστησεν ἀπὸ τοῦ μικροῦ εὐκτηρίου πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα τῇ τῶν Ἀρμενίων διαλέκτῳ εἰς τὴν θεόκτιστον ἐκκλησίαν, προεγγυήσας αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν ἐν ταῖς συνάξεσιν Ἀρμενιστὶ καθ' ἑαυτοὺς λέγειν, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας προσκομιδῆς ἔρχεσθαι μετὰ τῶν ἑλληνισαείων, καὶ τῶν θείων μεταλαμβάνειν μυστηρίων. *Eo itaque tempore Armenios à paruo oratorio in Eccleſiam à Deo exſtructam tranſtulit, vt Pſalmodiæ regulam Armeniorum dialecto exequerentur, imponens ipſis Megalion, & reliquam Officij ſeriem in ſynaxibus ſeparatim Armenicâ linguâ peragerent, & tempore diuinæ oblationis cum Helleniſtis conuenirent, & diuina participarent myſteria.* Præſanctificatorum quoque meminerunt Ioannes Epiſcopus Citri, in Reſponſis, Manuel Patriarcha in Sancitis, & Nicephorus Patriarcha in Canonibus: Νηστεύειν τοὺς μοναχοὺς καὶ

δεῖ ἱερεῖς τῇ τετράδι τῆς τυροφάγου, καὶ τῇ παρασκευῇ, καὶ μετὰ τὴν τῶν προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθίειν τυρὸν ὅπου ἂν εὑρεθῶσιν, ἀνατρέπει δὲ ὁ κανὼν οὗτος τὸ τοῦ Ἰακώβου δόγμα, καὶ τὴν τῶν τετραδιτῶν αἵρεσιν. Vertit Leunclauius: *Oportet Monachos ieiunare die Mercurii & Veneris Septuageſimæ, & vbicumque fuerint, caſeum comedere, poſt Præſanctificatorum ſolutionem. euertit hic Canon Iacobi dogma, & Tetraditarum hæreſim.* Sed an τυροφάγος Septuageſima ſit, dicemus alibi.

Diximus particulas conſecratas ſanguine Dominico intingi, intinctáſque conſeruari, idque ex præſcripto Euchologij, vſúque ferè totius Orientalis Eccleſiæ, quæ hoc tempore non alio modo præparat. Morem improbat Arcudius libro 3. cap. 56. & rubricas in Euchologio, in quibus id præcipitur, expungendas eſſe cenſet ex Concilij Bracarenſis tertij Can. 1. vbi damnatur illa intinctio panis; & ex obſeruatione ipsâ Græcorum, Epitome ſacr. Can. Harmenopuli ſect. 2. tit. 6. vbi videtur præcipi ſimilem intinctionem nequaquam fieri debere. Τὸ μὴ χρίειν τὰ προηγιασμένα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερον φησὶν ὁ μακάριος Ἰωάννης ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ γινόμενον. *Non eſſe inungenda Præſanctificata per cochlear ſanguine Dominico, dum cuſtodienda ſunt, accuratiùs tradit beatus Ioannes, velùti quod etiam in Eccleſiâ noſtra maiori fiat.* Addi poteſt Michaël Anchiali, qui tradit ſimilem intinctionem non eſſe in vſu in Eccleſia Græcorum. Argumentatur

C 2

Arcudius: Nam vel ſit, vt habeatur ſanguis Domini, vel vt habeatur per modum potus. ſi vt habeatur, fruſtrà tingitur, cùm in ſpecie panis non deſit ſanguis, vt dicunt Scholaſtici, per concomitantiam: vnaquæque enim pars ſeparatim ſumpta effectum alterius cumulatiſſimè præſtat, & ſupplet: ſi verò vt habeatur per modum potus, fruſtrà etiam intingitur, quia ſanguis ille exſiccatur, & panis ille ſic tinctus non bibitur, ſed editur, & cauendum eſſe ne Græci putent, ſpecies panis, vel ſpecies vini ſeorſim acceptas non eſſe perfectum corpus Chriſti, & ſacramentum. Nos tamen dicimus nullo modo Rubricam expungendam videri, ſed vſum antiquum illius Eccleſiæ iam per omnes Eccleſias diſſeminatum, cùm improbari, neque damnari poſſit, omninò retinendum. Quamuis enim in Eccleſia Conſtantinopolitana aliquando in vſu non fuerit, & concedamus lege etiam ſcriptâ, quod nuſquam apparet, prohibitum eſſe, non inde colligitur etiam in aliis Græcorum Eccleſiis, & Patriarchalibus eodem decreto abrogatum fuiſſe, quod ex vniuerſali illius Eccleſiæ vſu comprobatur. Nec argumentum Arcudij contrarium euincit; Illa enim commixtio ſanguinis, & carnis fit, non quaſi priùs illa eſſent ſeparata, & tunc vnirentur: nullus enim apud Græcos vnquam dubitauit vel aſſeruit, in hoſtia eſſe ſolum corpus, in calice ſolum ſanguinem, ſed omnes vno ore fatentur, corpus ſimul

eſſe cum ſanguine, & ſanguinem cum corpore. Quare illa commixtio fit non ſecundùm ſuas veras & reales eſſentias, vt ſcholaſtici loquuntur, ſed ſecundùm formas & ſpecies ſacramentales, ſub quibus corpus & ſanguis Chriſti veraciter continentur. Quia ergo vt Theologi adnotant, ſpecierum ſacramentalium fit commixtio, dicitur fieri commixtio rerum contentarum. Frequenter enim multa, quæ ad ſpecies pertinent, vſus loquendi tribuit contentis ſub ſpeciebus. Et hæc ſpecierum ſacramentalium commixtio neſcio quâ ratione improbari poſſit in Eccleſia Græcorum, cùm tantoperè probetur in Eccleſia Latina, in qua etiam nemine improbante fit iſta commixtio in calice. Nihil enim differt, ſiue corpus immittatur in ſanguinem, ſiue ſanguis infundatur in corpus. par enim eſt vtrorumque commixtio; Et quemadmodum Latinus hoſtiam immittens calici, non dicitur propterea carnem ibi ineſſe negare, ita & Græcus ſanguinem apponens corpori, non propterea dicendus erit corpus illud exangue aſſerere.

Si dicant id non debere fieri ob periculum, ſanguis enim dum cochleari à calice aſportatur in corpus, faciliter poteſt effundi, quod in corpore in calicem immiſſo non poteſt accidere; Dicemus nullum ibi periculum eſſe, cùm non aſportetur ſanguis in cochleari, ſed tantùm in ſanguine cochlear madefiat, eóque madefacto, ſignum crucis in corpore formetur. An ideò à

ſuis ritibus, & ceremoniis per tot annos confirmatis Eccleſia Græcorum ſummouenda eſt?

Illud etiam ipſe obſeruo ex præſcriptis Patriarchæ Conſtantinopolitani ad Paulum Hypopſephium miſſis, Præſanctificatorum Liturgiam non vnam atque eandem apud omnes fuiſſe, ſed pro varietate Eccleſiarum, & temporum variam: in ea enim, quam nos hodie habemus, ſanguis Chriſti nullus conficitur, at quam ipſe explicat, conficiebatur: ideóque Patriarcha aſſerebat, non eſſe opus, præſanctificato ſanguine particulas panis præſanctificatas eſſe intinctas, quòd ſanguis in ipſa Miſſa conficeretur, & calix abſolueretur: bis enim idem haberetur. In particulis verò conſecratis pro infirmis illa intinctio neceſſaria videbatur, quòd nullus ibi alius ſanguis conficeretur. Verba quia rara ſunt, nec omnibus ita obuia eſſe poſſunt, exſcribam. Περὶ δὲ τῆς τῶν προηγιασμένων ὑποτυπώσεως τάδε σοι ἀπαγγέλλομεν. τῇ τελευταίᾳ τῆς τυροφάγου κυριακῇ τελείας τελουμένης μυσταγωγίας, καὶ ἄρτων ἁγίων, οὐ κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλὰ πλειόνων ἑτοιμαζομένων. μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, καὶ οἱ τῆς μέχρι παρασκευῆς ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ ἐπὶ οὐ κατασταλαζομένου τιμίου αἵματος ἐν ἐκείνοις, διὰ τὸ ποτήριον καθεκάστην τὴν νηστίμον ἡμέραν ἑτοιμάζεταί τε καὶ ἁγιάζεται προηγιασμένης ἐπιτελουμένης. εἰς ὃ καὶ ὁ προστέλειος ἄρτος ὑψούμενος καὶ κατακλώμενος ἐμβάλλεται. καὶ τίς ἡ χρεία αἷμα προσμιγνῦσαι ἄγιον τῷ θείῳ ἄρτῳ. ἡ γὰρ προηγιασμένη ὑπὸ τῆς τελειώσεως μόνον τοῦ ἁγίου δεῖται ποτηρίου. καὶ οὕτω κατ

ἑξῆς ἐν ταῖς πέντε τῆς ἑβδομάδος τελεῖται ἡμέραις, τῷ δὲ Σαββάτῳ τελεία τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται λειτουργία, τῇ δὲ κυριακῇ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτε καὶ ἄρτος πάλιν φυλάττεται. καὶ τοῦτο καθίσταται μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς μεγάλης τετράδος, ἀφ' ἧς καὶ τὰ προηγιασμένα λήγουσι. τότε δὲ βάπτεται θεῖος ἄρτος ἐν αἵματι, ὅταν τις τῶν ἀναχωρητῶν ἐν ὄρεσι καταχρύπτεται, καὶ ἐκκλησίᾳ οὐ παραβάλλει διὰ τὸ εἰς ἀρετὴν σπουδαῖον αὐτοῦ, ἐθέλει δὲ συνεχέστερον τῶν ἁγιασμάτων μεταλαχεῖν διὰ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος. τούτῳ ἐν πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖος κομιζόμενος ἄρτος ἐμβεβαμμένος ἐστὶ καὶ τῷ θείῳ αἵματι. ἢ πάλιν ἴσως διὰ τὸν τισὶν ἐπισυμβαίνοντα θάνατον αὐτὸς ὅλου τοῦ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καιροῦ φυλάττεται πολλάκις ἄρτος βεβαμμένος ἐν αἵματι, καὶ ἐπεὶ χρεία μεταλήψεως ἢ ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν τῇ νυκτὶ τινὸς θνήσκοντος, ὅτε μὴ τελεῖται μυσταγωγία ἐντίθεται μέρος ἄρτου ἐπὶ τοῦ ποτηρίου. καταστάλάζεται δὲ καί τι ὑγρὸν, ἵνα δυνηθείη ὁ θνήσκων μεταλαχεῖν. ἁγιάζεται γὰρ καὶ τὸ ἐμβαλλόμενον ὑγρὸν ἐκ τοῦ ἁγίου ἄρτου. ἐν ἄλλῳ καιρῷ, ὅτε τελείας λειτουργίας γενομένης φυλάττονται ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ καθεκάστην μερίδες ἁγιασμάτων διὰ τοὺς ἴσως ἁρπαζομένους ἐπιθανατίους, ὅτε οὐκ οἴδαμεν. εἰ δ' οὐ χρεία καταφθάσῃ τῶν φυλαττομένων διὰ τὸ μὴ τεθνάναι τινὰ, πρωΐας παρὰ παιδὸς καθαροῦ καὶ νηστίμου καταναλίσκεται. *De Præſanctificatorum modo hæc tibi committunt*, Patres ſcilicet. *Vltima Tyrophagi Dominica, Quinquageſima nempe, cùm Miſſa perfecta ac integra celebratur, & panes ſacri, non vti moris eſt, ſed plures præparantur. poſt communionem panes, qui ad Paraſceuem vſque ſufficere debent, in pyxide ad id muneris deſtinata aſſeruantur, nullo in eos*

Digitized by Google

pretioſo ſanguine immiſſo, quòd calix ſingulis ieiuniorum diebus præparatur & conſecratur, cùm Præſanctificatorum Miſſa celebratur, in quem & antè perfectus panis poſt eleuationem in partes diuiſus immittitur. Veruntamen quæ neceſſitas fuerit ſanguinem ſanctum diuino pani antè immiſceri, cùm Præſanctificatorum Miſſa pro ſancto calice tantùm conficiendo fiat. ſicque ſeruato ordine per quinque hebdomadis dies continuatur. Sabbato integra Chryſoſtomi Miſſa dicitur, die Dominico Baſilij Magni, cùm & panes rurſum conſecrantur, & conſeruantur. & hoc continuatur ad feriam quartam magnæ hebdomadis, cùm Præſanctificata finiunt. Tunc autem diuinus panis ſanguine tingitur, cùm ex Anachoretis aliquis in montes ſe abdit, nec ad Eccleſiam accedit propter nimium erga virtutem ſtudium, auétque ſæpiùs ſacrorum particeps fieri, ob eam quæ inde corporis & animæ conſequitur ſanctitatem. Panis diuinus in pyxide munda huic delatus diuino ſanguine intinctus eſt. vel rurſus fortè propter mortem aduenientem panis ipſe toto Quadrageſimæ tempore conſeruatur ſanguine tinctus, & cùm communione opus fuerit, ſiue interdiu, ſiue nocte, aliquo moriente, cùm non ſit ſacrum, in calice pars panis iniicitur, & humidum aliquid immittitur, ut poſſit moriens aſſumere. Quod verò iniicitur humidum à pane ſancto ſanctificatur. Alio verò tempore cùm ſacrum perfectum abſoluitur in ſacro calice ſingulis diebus ſanctificatorum particulæ conſeruantur propter tùm, cùm minus expectamus, moribundos. ſi verò depoſitorum opus non fuerit, manè à puero mundo ieiunóque abſumuntur.

An non pœnituiſſet ſimiles antiquæ Eccleſiæ ritus ob minimum ſcriptionis tædium non recenſuiſſe? Alio itaque tempore alius in Eccleſia etiam in Præſanctificatorum Miſſa celebranda inualuit. Nos iſta alibi fuſiùs proſequemur.

Præſanctificatorum in ieiunio Quadrageſimali cauſas ex iam laudatis auctoribus ſibi quiſque varias colligere poterit. Non illaudabilem eam tute tibi habeto, mi NAVDÆE, ex Ioanne Phurne ſcriptore non inelegante nondum edito, ad Gregorium Antigonitem. Ἕτερον δὲ οὐ χεῖρον πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδειξιν ὁ τῆς προηγιασμένης, μυστικὸς λόγος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδιάγνωστος. ἐπεὶ γὰρ κατὰ τοὺς αἰσθητοὺς πολέμους οἱ στρατιῶται διημερεύοντες ἐν τῇ μάχῃ μόλις πρὸς ἑσπέραν διακριθέντες ἔωλά τινα διατρεφῶντες ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν ἐσθίουσι βρώματα, πρὸς τὸ μὴ παντῇ τὰς αὐτῶν δυνάμεις ἐξασθενῆσαι, μελλόντων αὖθις γινομένης ἡμέρας τοῖς βαρβάροις συμπλέκεσθαι. βουθυτεῖν γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ σφαγιάζειν ἀδύνατον, ὃ τοῖς πανηγυρίζουσιν ἴδιον. διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν τότε τὸ κοινὸν ἡμῶν σφάγιον ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς, οὗ τὰς σάρκας σιτούμενοι νευρούμεθα πρὸς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων μάχας οὐ θύεται. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἀναγκαῖον τὸ βρῶμα καὶ ἀπαραίτητον, πνευματικῷ γὰρ ὁπλίτῃ, πνευματικὴ τροφὴ σύστασις ἐκ τῶν προτεθυμένων, καὶ προηγιασμένων μερίδων τὸ ἐνδεὸν πρὸς ἑσπέραν ἀποπληροῦμεν. *Aliud quoque eſt ad rerum dictarum demonſtrationem non minoris momenti Miſſæ, quæ Præſanctificatorum dicitur myſtica ratio, nec omnibus cognita. Cùm enim in pugnis quæ ſub ſenſu cadunt, milites in bello per totum diem ſeſe exercentes,*

vix

vix tandem ad veſperam ab hoſtibus ſeiuncti repoſitos quoſdam in propriis tentoriis pridianos & frigidos cibos comedunt, ne vires eorum prorſus debilitentur, cùm rurſus adueniente ſole cum barbaris manus conſerere debeant: namque in bello boues ſacrificare mactaréque non poſſunt, quod iis, qui ſplendidè dies feſtos agunt, proprium ſit. Propterea & tunc nobis quoque communis noſtra victima, vitulus ſaginatus, cuius carnes ipſi comedentes, robur aduerſus hoſtium impetus acquirimus, non mactatur. Cùm verò rurſus cibus nobis neceſſarius ſit, & ineuitabilis: ſpirituali enim militi ſpirituale alimentum confirmatio eſt, ex Præſacrificatis, & Præſanctificatis particulis infirmitatem noſtram ſerò roboramus.

Quantùm porrò Præſanctificatorum Miſſa ab ea quæ *ſicca*, & *nautica* dicitur, differat, optimè quiſque diiudicabit, ſi quæ de ea Ioannes Stephanus Durantus de Ritibus Eccleſiæ Catholicæ lib. 2. cap. 4. num. 8. refert, vnà cum iis, quæ in Præſanctificatorum peraguntur, conferat. Sanè in ſicca neque panis offertur, neque oblatus abſumitur: in Præſanctificatorum verò, licèt non offeratur, abſumitur tamen. Et hæc ſunt quæ in hoc Liturgiarum libello continentur.

Tertius εὐαγγέλιον, *Euangelium* dicitur, Codex nempe, in quo deſcripta ſunt Euangelia, quæ primum locum dignitate & officio inter Lectiones Miſſarum occupant. Cedrenus Leonis primi anno quinto, ἀνελθὼν εἰς τὸ κεράμιον μετ' εὐαγγελίου, καὶ θυμιατοῦ, καὶ τὸν θεὸν δάκρεσιν ἐξιλεωσάμενος. Cùm

vnà Euangelio & thuribulo adhibitis ad Ceramium aſcendiſſet, Deúmque lacrymis placaſſet. Palladius ad Lauſum in Eulogio, καὶ λαβὼν εὐαγγέλιον εἰς πίστιν τῶν ἀκουόντων τέθεικεν ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν. *Et accipiens Euangelium ad comprobanda ea quæ dixerat, poſuit in medio Fratrum.* Codinus cap. 10. καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχονται οἱ δεσπόται, εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Poſt quem aſcendunt Deſpotæ, deinde Archidiaconus cum Euangelio.* Et de eo ſuprà dixerat, εἰς τύπον γὰρ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται. *Chriſti enim figuram gerens Euangelium progreditur.* Euchologium. τότε εἰσοδεύει μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Tunc ingreditur cum Euangelio.* Nicephorus Blemmida in vita S. Pauli Latrenſis, δοκιμάσας ἀπόδοτέ μοι τὸ εὐαγγέλιον. Et Gregorius Patriarcha in vita ſancti Lazari Galeſij, καὶ τῇ μονῇ εὐαγγέλιον ἱερὸν περὶ δυοκαίδεκα χρυσίνοις ἀφιερωσάμενος οἴκαδε ἀπηλλάττετο. *Euangelium.* codicem nempe Euangeliorum. Cùm verò quatuor Euangeliſtarum tetrabiblos ſit, τετραβαγγέλον, & τετραβαγγέλιον, & corruptiori nomine, τετρααγγέλον, quaſi diceres, *quatuor Euangelia*, nuncupatur. καὶ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ τετραβαγγέλου καθὼς ἔχομεν ἔθος τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς τεσσαρακοστῆς. Marcus Hieromonachus de dubiis typicis cap. 38. Τελεσθείσης δὲ ταύτης ψάλλονται αἱ ὧραι μετὰ τῆς στιχολογίας αὐτῶν, καὶ τῶν ἀναγνώσεων τοῦ τετραβαγγέλου. Typicum. Εὐπρεπισθέντος δὲ τοῦ ἀναλογίου μετὰ βλαττίου, καὶ τεθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ τετραβαγγελίου, καὶ πάντων ἱσταμένων ἀσκεπῶν γίνεται ἀνάγνωσις.

Et notanda eſt reuerentia, quâ audiri debent

Euangelia, ſtantes enim curuíque & aperto capite audiebant, ſiue ex inſtitutione Anaſtaſij, vt Anaſtaſius in eius vita, & Micrologus de Eccleſiaſticis obſeruationibus cap. 9. ſiue Siricij, vt Marianus Scotus in Chronico, ſiue Clementis, vt lib. 2. Conſtitut. Apoſtol. cap. 61. ſiue ex alia Apoſtolica traditione, aut veteri inſtituto, aut antiqua conſuetudine, vt Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt. 136. & Sozomenus Hiſt. lib. 5. cap. 22. *Per totas Orientis Eccleſias quando Euangelium legendum eſt, accenduntur lumina, ſole rutilante*, ſcribit Hieronymus aduerſus Vigilantium. Lumina accenſa ferentes *Deputati* vocantur à Ioanne Epiſcopo Citri in Reſponſis, Δεπουτάτοι δὲ μανδυοφορῶντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται, τοῦ τε ἁγίου εὐαγγελίου, ὅτε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμβωνα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων, ἔν τε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ, καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν. *Deputati verò mandyis induti antecedunt cum lampadibus Euangelium, quando lectionis cauſa fertur ad ſuggeſtum. iidem munus idem obeunt in ingreſſu ad ſacram menſam, quando ſacra dona circumferuntur, & ad Protheſim referuntur.*

Differt à quatuor Euangeliis, quòd illa continuatam hiſtoriæ ſeriem, non interruptam, neque alterius verbis interturbatam contineat, hic liber ea omnia habet, ſed in certas partes, & ſectiones diuiſa, quas illi τμήματα, μέρη, περικοπὰς, ἀναγνώσεις, Latini *Lectiones* indigitant, ad vſum ſingulorum dierum & feſtiuitatum, modò vnius,

modò alterius Euangeliſtæ textu, quandoque etiam pluribus in locis, vtut opus fuerit, interpoſito; non ita tamen, vt ſeriem Euangelicam prorſus interrumpant: exceptis enim ſolemnitatibus, quæ peculiare ſibi poſcunt Euangelium, in reliquis anni diebus ita diſpertiuntur vtvnius priùs Euangeliſtæ textum, in tmemata diuidant, & diebus applicent, donec finiat, poſtmodum alterius continuent, donec omnia ad exitum perduxerint, & diebus Dominicis à ſcriptore Euangelij nomen imponant: dicunt enim ἡ πρώτη κυριακὴ τοῦ Ματθαίου, ἡ δευτέρα τοῦ Ματθαίου. *Prima Dominica Matthæi, ſecunda Matthæi*, & ſic de aliis. Id vt meliùs comprehendas, velim animaduertas Ioannis Euangelij textum vniuerſum ſeptem integris hebdomadibus legi, quæ à magna Paſchæ Dominica, tribus diebus exceptis, numerantur. Matthæi à feria ſecunda poſt Dominicam Pentecoſtes ad ſubſequentem Paraſceuen Exaltationis diem feſtum, abſoluitúrque hebdomadibus ſeptem & decem. Harum vndecim ſingulis diebus Matthæi lectionem continuant, à duodecima quinque tantùm diebus Marci lectio aſſumitur, Sabbatis, & Dominicis Matthæi reſtituitur, vſque ad hebdomadem decimam & ſeptimam, dummodò hæc poſtrema inter tempus Paſchale occurrat, ſin minùs non legitur. Lucæ Euangelium à feria ſecunda quæ Dominicam poſt Exaltationem excipit, & integris hebdomadibus duodecim continuatur, ab initio de-

cimæ tertiæ Marci percurritur in reliquis diebus, ſed Sabbatis & Dominicis Lucæ aſſumitur, Marci tandem inter Matthæi & Lucæ abſumitur, quod verò ſupererit, Sabbatis & Dominicis Quadrageſimæ abſoluitur. His tamen non obſtantibus, vt Euangeliorum in Sanctorum diebus feſtis recitari ſolitorum regulam quandam Sacerdotibus darent, eámque facilem, ac infallibilem poſt quatuor Euangelia, eorúmque ſeriem, varia ex ingenio commenti ſunt. Hinc illis: Πίναξ τῶν εὐαγγελίων κατὰ ἑβδομὰς, ὡς εἰώθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, εἴτε ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῆς παρθένου, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Et, Καλενδάριον σὺν θεῷ ἀρχόμενον ἀπὸ μηνὸς σεπτεμβρίου μέχρι αὐγούστου. μηνὶ σεπτεμβρίῳ εἰς τὸν Ἀπόστολον. Et, Ἐκλογάδιον τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν διά τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τὴν περικοπὴν ἑκάστου εὐαγγελιστοῦ, ἅμα δὲ τὴν τῶν κεφαλαίων παρασημείωσιν ἀκριβῶς διαγορεῦον. Et, Παρασημείωσις τῶν εὐαγγελικῶν περικοπῶν κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, μετὰ προσθήκης τῶν ἀρχιτελειῶν πρὸς ἐναργῆ καὶ σύντομον κατάληψιν τοῦ ζητοῦντος. Et, Ἐκλογάριον τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν καθημερινῶν κατὰ διαφόρους περικοπὰς, ὡς εἰώθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις, ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ αὗται αἱ περικοπαὶ κατὰ πλάτος. Et, Κανονάριον τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ εὐαγγελίου καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν, ὃν δὴ τρόπον δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Et hæc in Bibliotheca Barberina manuſcripta omnibus patent, quibus multò plura addi poſſent ex aliis. Et nota ad vnam rem

ſignificandam vocabulorum Græcobarbarorum copiam, πίναξ, κανονάριν, συναξάριν, ἐκλογάδιν, παρασημείωσις, ἐκλογάδιον. Nec diuerſa ſunt, quæ in diſponēdis epiſtolis legi ſuetis vſurparunt, immò etiam, ſi diis placet, multoties abſurdiora. Nec abs re fuerit obſeruare, quæ in Meurſium animaduerterat Gretſerus in Codinum lib. 3. cap. 8. *Meurſius admodum anxiè monet, ne quis, cùm audit, quatuor Euangelia lecta eſſe ſuſpicatur Tetrabiblon Euangeliorum, hoc eſt ipſos integros quatuor Euangeliorum commentarios lectos eſſe, quod nimis longum fuiſſet. Itaque articulum* τὰ, *præpoſitum vocabulo* τέσσαρα *exulare iubet, ſed ſi Græcorum Rituales libros diligentiùs inſpexiſſet, aliter puto ſuper hac re enunciaſſet. Ita enim Typicum Sabæ cap. 38. agens de hac magnæ hebdomadis feria ſecunda.* ἀναγινώσκεται δὲ τὸ τετραευαγγέλιον τῇ β΄. τῇ γ΄. καὶ τῇ δ΄. καὶ πληροῦται. Leguntur quatuor Euangelia feriâ ſecundâ, tertiâ, quartâ, & abſoluuntur. *Ne autem ſuſpiceris tantùm partem aliquam ex quatuor Euangeliis lectam eſſe, audi eiuſdem Typici auctorem eodem loco.* Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον ὅλον ἀναγινώσκεται. ὁμοίως καὶ τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν. τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην ἀναγινώσκεται ἄχρι τῆς ἀρχῆς τῶν ἁγίων παθῶν. ἀναγινώσκεται δὲ οὕτως ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἤγουν β΄. γ΄. καὶ δ΄. καὶ πληροῦται ἐν ταῖς ὥραις. γίνονται δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀναγνώσεις τρεῖς. τὰ δ΄ ἄλλα ἀπὸ δευτέρου ὁμοῦ ἀναγνώσεις θ΄, καὶ ὥρας θ΄. καὶ πλέον οὐδέν. Scire oportet Euangelium S. Matthæi totum legi (Nota, *totum*) ſimiliter & S. Marci, & S. Lucæ. At Euangelium S.

Ioannis legitur vſque ad principium ſalutiferæ Paſſionis. Leguntur autem ſic Euangelia tribus diebus, nempe feriâ ſecundâ, tertiâ, & quartâ: & abſoluuntur in horis. Euangelium S Lucæ tribus lectionibus perficitur, reliqua ſimiliter, vt ſimul fiant nouem lectiones ad horam nonam, & nihil ampliùs. *Ex his iam Meurſius non Codinum, ſed ſua emendare poterit. & ſi quid emendandum ſit, potiùs expungam illud τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, quia magnâ feriâ quintâ non legebatur τὸ τετραευαγγέλιον, quippe quod præcedente die, videlicet magnâ feriâ quartâ iam abſolutum erat, vt ex Typico Sabæ audiuimus, niſi fortè in Palatio Conſtantinopolitano Tetrabibli lectio ad quintam ipſam feriam magnam extenderetur. Quamuis ipſum quoque Triodium Græcorum cum Typico Sabæ concinat, cuius hæc ſunt verba.* Legitur etiam Tetraeuangelium ſecundâ, tertiâ, & quartâ feriâ, καὶ πληροῦται, & completur, ſeu terminatur.

At, vt video, rebus hiſce ſubactus, oppreſſúſque es, recreare paululum, & mentem refice carminibus, tùm Heroïco, tùm Iambico pede currentibus, necdum editis, ex ipſis Barberinis, aliíſque codicibus in Euangelia modo iam dicto pro officiis Græcorum diſecta.

Ἡ τετρὰς ὧδε τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου
Ἐκχεῖ τὸ ῥεῦμα τῶν ἀειρρύτων λόγων.
Τοίνυν ὁ διψῶν μὴ κατόκνει τοῦ πίνειν
Τυχὼν καθάρσεων, καὶ ποτίζων τὰς φρένας,
Εὐαγγελιστῶν τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις.

Τομαῖς διαιρεθέντας εὐεπιτρόχοις,
Καὶ τῇδε βίβλῳ τεχνικῶς ἡρμοσμένους
Ἅπας ἀκούων, καὶ τρυφῶν καθ' ἡμέραν
Ἐστῶσιν ὠσὶ τοὺς ἀπεκφωνουμένους
Ἰωάννην θαύμαζε τῆς εὐβουλίας
Σπούδασμα πολλοῖς οὐ πρὶν ἐσπουδασμένοις.
Καὶ σπουδάσαντα συντόνως προθυμίαις
Καὶ καλλιεργήσαντα κόσμοις ποικίλοις
Τοῖς μὲν ξενίζει τοὺς ὁρῶντας ὡς ἔχει,
Τοῖς τῶν θεοῦ δὲ ῥήμασι ψυχοτρόφοις
Εὐεργετεῖν ἅπαντας ἀκροωμένους.
Ἐντεῦθεν τὴν θέλγουσαν εἰκότως λύραν
Κινῶν τέλος γε συγκινεῖ καὶ τοὺς λίθους.
Ὅθεν πλαίος σίγησον Ὀρφέως λύρα
Πόνοις, Ἰωάννης γὰρ ἥρμοσε ξένην,
Καθημερεύουσαν τὴν λιθότροπον φύσιν.

Εἰς Ματθαῖον.

Σελασφόροις λάμψεσι τοῦ Παρακλήτου
Τὸν νοῦν ἐλλαμφθεὶς ὦ Ματθαῖε θεόπτα
Τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀφράστῳ τρόπῳ
Κατήγγειλας ἄριστα τῇ χθονὶ πάσῃ.

Ἄλλο.

Ὡς μαργάροις δώδεκα Ματθαῖος λόγοις
Πλοῦτον νοητὸν Χριστιανικῶν στέφει
Ὃν καὶ κρατοῦντες ἔνδον ἐν στέρνοις φίλοι
Κόσμον φύγωμεν, καὶ ματαίας φροντίδας,
Ἐκεῖνος ὥσπερ τῶν τελωνῶν τὴν λύμην
Καὶ πρὸς χαρὰν δράμωμεν Χριστῷ ἐν τάχει.

Εἰς Μάρκον.

Ὅσα περὶ Χριστοῖο θεηγόροις ἔθνεα Πέτρος

Κη-

Κηρύσσων ἐδίδασκεν ἀπὸ στόματος ἐριτίμου
Ἐνθάδε Μάρκος ἄγειρε, καὶ ἐν σελίδεσσιν ἔθηκε.
Τοὔνεκα καὶ μερόπεσσιν εὐάγγελος ἄλλος ἐδείχθη.

Ἄλλο.

Τὴν ἄφραστον γέννησιν τὴν πρὸ αἰώνων
Καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς σαρκικὴν παρουσίαν
Ὁ Μάρκος ὁ πάνσεπτος διατρανώσας
Τοῦ θεοῦ λόγου φρυκτωρεῖ πᾶσαν κτίσιν.

Ἄλλο.

Λόγων ὁ Μάρκος τὴν ἀείρρυτον χύσιν
Εἰς πλῆθος ἐκκένωσεν ἀντλήσας, ὅτι
Κόσμος περιηγῶ ῥημάτων δίψος λάβοι.

Ἄλλο.

Μάρκος προβάλλει τοὺς θεηγόρους λόγους
Ἕλκει πλάνης τε, καὶ σκότους βροτῶν γένος.
Πέμπει τε πρὸς φῶς τῆς ἀληθείας τάδε.
Τοίνυν δράμωμεν εὐσεβῶς πάντες φίλοι
Κόσμον λιπόντες τὸν μάταιον, καὶ πλάνον
Πρὸς δεσπότην εὔσπλαγχνον εὐμενῆ λίαν.

Εἰς Λουκᾶν.

Λουκᾶς ἠπιόθυμος ἀκεσοείης ἐπιβήτωρ
Ἀθανάτου χριστοῖο γένος, καὶ θέσκελα ἔργα
Ἀτρεκέως κατέλεξε, καὶ ὡς θάνεν ἄμμε σαώσας,
Καὶ πάλιν ἐκ τύμβοιο θορὼν μερόπεσσιν ἐμίχθη.
Ἔνθεν δ' οὐρανίην ὑπὲρ ἄντυγα πατρὶ φαάνθη.

Ἄλλο.

Λουκᾶ παρελθὲ, καὶ ξένον φράσον τρίβον
Τοῖς ἀσκόπως τρέχουσιν εἰς τρίβον πλάνης,
Λαοῖς δὲ δεῖξον ἐν σκότῳ καθημένοις
Οἷον βλέπειν ἔδειξε φῶς Ἰωάννης.

Ἄλλο.

Σάλπιγξ μεγίστη τῶν λόγων Λουκᾶς πέλει·
Σάλπιγξ σοβοῦσα τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων
Καὶ πρὸς βίον λήγοντα μηδαμῶς γένος.
Βροτῶν τρέχειν πείθουσα, καὶ ψυχῶν νόσον
Τοῖς φαρμάκοις λύουσα τῶν χρηστῶν λόγων.
Ἰατρὸς γὰρ σωμάτων, καὶ ψυχῶν μέγας.

Ἄλλο.

Τὸν συνάναρχον τῷ πατρὶ θεοῦ λόγον
Ἐβρόντησας ἄριστα σεσαρκωμένον
Κηρύξας αὐτοῦ τὴν ἐν γῇ παρουσίαν
Ω Λουκᾶ μάκαρ, ἐκ θεόπαιδος κόρης.

Εἰς Ἰωάννην.

Αἴγλη τριφεγγεῖ τὸν νοῦν λελαμπρυσμένος
Ἤστραψας κόσμῳ βροντήσας ἀριδήλως
Τρανῶν τε τὴν σάρκωσιν τοῦ θείου λόγου
Ω θεολόγε γόνε βροντῆς ἐνθέως.

Ἄλλο.

Βροντῆς γόνε βρόντησον ὑψόθεν μέγα·
Καὶ σήμαινον πῶς ἡ προάρχιος φύσις
Θεὸς βροτός τε, καὶ θεὸς πάλιν μένει.
Δίδου δὲ λύσιν τῶν ὀφλημάτων βίου
Ἰωάννου κοσμοῦντι τήνδε τὴν βίβλον.

Ἄλλο.

Βροντὴ πέφυκεν ἡ θεηγόρος λύρα
Βροντῶσα, κηρύττουσα τῇ οἰκουμένῃ,
Ἰωάννης ἄρρητον οὐσίαν μόνην
Θείαν τριφεγγῆ, δημιουργὸν τῶν ὅλων
Ἔγνω γὰρ ὄντως, καὶ γράφει θεία βίβλῳ,
Καὶ νοῦν δᾳδουχεῖ, καὶ καταυγάζει φρένας.

Hæc carmina, quemadmodum, & ea quæ ſequuntur, Ioannes Argolus amicus noſter raptim in Latinam linguam vertebat.

Verbum ſequentium hic ſacer quaternio
Fundet perennis cælitùs fluens melos.
Quicumque ſitis, hauſtum ne dubita ſuggere.
Euangeliſtæ eloquia, quin cuiuſlibet,
Bene inſtitutis diſtributa formulis
Affabrè in iſto conditos libro ſonos
Captans diebus ſingulis cor exhilarans
Haud aure proná cælitum ſermonibus,
Ioannis admirare dein ſolertiam
Perefficacem, & talibus nunquam priùs
Modis laborem, quo vir improbo vtitur
Doctáque nitidos, quos parat comptus manu
Videntibus mirabiles, ſalubribus
Verbis iuuans, leuamen attentis ferens,
Ritè ille plectris ordinem teſtudinis
Mouens, mouétque ſaxa blandiens ſono.
Fallax ſile ergo vatis Oeagrij lyra,
Ioannis ipſa verba poſſunt ſaxea
Mollire chordis namque cordis intima.

In Matthæum.

At tu beati cor nitore ſpiritus
Fulgens, Dei conſortio, domeſtice
Matthæe, carmen ſcribis tenui ſono
Euangelizans optimè mortalibus.

Aliud.

Vt uniones explicat duodecim
Effata Chriſti diuitias ſodalibus

Matthæus his potita, & has animo intimo
Plebi occultas mundana paſſibus citis
Vitemus, atque ſenta mundi inſanies.
Vt publicanus ille perfidum malum,
Curramus inde ad gratiam Chriſti citò.

In Marcum.

De Chriſto quæcumque Petrus præco vndique gentes
Edocuit verè aperiens ſacraria linguæ
Collegit Marcus, mandauítque acta tabellis;
Hinc Chriſti eximius colitur nunc nuncius orbe.

Aliud.

Non exprimendum numinis myſterium
Verbi, quod ante ſæcla progenuit Pater,
Nobíſque coram carneum Chriſti typum
Marcus reuelans, inclytus, ſpectabilis,
Illuſtrat omnem carneam propaginem.

Aliud.

Marcus perennes ſemper eloquij ſacri
Venas, aquáſque fontis effundit iugis,
Vt orbis inde ſitiat os ſacram ſitim.

Aliud.

Deiloquos effundit & Marcus ſonos,
Mortale recta & ſemita ducit genus
Ad celſa veritatis; hinc itaque gradu
Nos ambulemus congruo, tenebras procul,
Mundo abſtinentes, eius & fallaciis
Summum ad parentem amabilem, & placidũ nimis.

In Lucam.

At mitis Lucas medicinæ aſſeſſor, opiſque
Herbarum, haud mortale genus miraculáque ipſa

Chriſti enarrauit, nóſque vt moriens reparauit,
Rurſus vt ex tumulo, terras, hominéſque reuiſit,
Et tandem ad Patrem rutilanti apparuit axe.

Aliud.

Accede Luca, & indica explicitam viam
Pedibus, tenebræ compede in caliginis
Quos alligant, oſtende euntibus diem;
Luménque profer, quale Ioannes docet.

Aliud.

Lucas loquelæ eſt magna ſacræ buccina;
Eſt buccina, hoſtis arma terrens dæmonis
Vitámque ad ipſam, non habentem terminum
Vocans genus mortale, morbos ſpirituum
Soluens medela, vocis ætherei ſoni:
Animis medetur, nam & medetur corpori.

Aliud.

Æuo parentis comparem genitum Dei
Tubæ fragore carneum ſacro intonans
Eiúſque narrans corporis præſentiam
Beate Luca per parentem virginem.

In Ioannem.

Splendore ter ſplendente mentem fulgidus
Micuiſti in orbe lucidè ex alto intonans
Humanitatem dum exprimis Verbi Dei
Theologe ô tonitrui, & æthereum genus.

Aliud.

O intona ſtirps fulguris cælo graue
Atque indica, ante vt omnium primordia
Homo eſt Deus, ſummúſque remanet ex homine
Iterùm Deus, ſolutionémque impetra

Vita ſceleſta, deferens veniam mali
Ioannis exornantis iſtas paginas.

Aliud.

Fulgur fuit, Deiloquens hic & lyra
Quæ obmurmurans præconio mortalibus
Subſtantiam ineffabilem, verè vnicam
Trinámque verè, mente quam nouit, ſonat
Sic in libello congerens ſacro ſacra
Et frangit vmbras, pectoráque irradiat face.

Poſt Euangelium additur, Εὐαγγελιστάριον περιέχον τὴν τῶν εὐαγγελιστῶν διαδοχήν, πόθεν ἄρχονται, καὶ ποῦ καταλήγουσιν, ἔτι δὲ καὶ κανόνια λε΄. ἐν οἷς εὑρίσκεται ἀεί ποτε τὸ εὐαγγέλιον τῆς κυριακῆς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. ὁμοίως καὶ τὸ ἑωθινόν, καὶ ποῖος ἦχος ψάλλεται ἐν ἑκάστῃ κυριακῇ, καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα περὶ τοῦ εὑρεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου πάσχα, καὶ πασχάλιον διηνεκὲς συντεθὲν παρὰ Ἐμμανουήλου τοῦ Γλυτζωνίου. *Euangeliſtarium continens Euangeliſtarum continuationem, vnde incipiant, & vnde finiant. Prætereà canones trigintaquinque, in quibus ſemper inuenitur Dominicarum totius anni Euangelium. ſimiliter matutinum, & quis tonus canitur ſingulis Dominicis, & alia neceſſaria ad inueniendum diem ſancti Paſchatis, & Paſchalium perpetuum compoſitum ab Emmanuele Glyzonio.* Aſſuuntur prætereà Canones Euangelici Euſebij ad Carpianum.

Quartus liber eſt dignitate inferior, ſacer tamen & venerabilis. neque enim eſt περὶ τῶν κυριακῶν λογίων, ſed περὶ τῶν ἀποστολικῶν κηρυγμάτων. Alij ἀπόστολον vocant, quòd potior maiórque illius pars ex Epiſtolis Apoſtoli Pauli concinnatur. Cyril-

lus Scythopolitanus in vita S. Sabæ, ἅμα δὲ καὶ κατεπείγων αὐτὸν τό, τε ψαλτήριον διδάξαι με, καὶ τὸν ἀπόστολον. *Simúlque eum compellens docere me Pſalterium, & Apoſtolum.* Codinus cap. 6. τοὺς μὲν οὖν ψαλμοὺς τῶν ὡρῶν ἀναγινώσκει ὁ ἀρχιδιάκονος, τὴν προφητείαν, καὶ τὸν ἀπόστολον ὁ πρωταποστολάριος, τὸ δὲ εὐαγγέλιον. *Pſalmos horarum legit Archidiaconus, Prophetiam, & Apoſtolum Protapoſtolarius ex Euangeliis primùm, &c.* Alij πραξαπόστολον nuncupant, quòd præter Epiſtolas Pauli, & alias canonicas, Actus etiam Apoſtolorum ſcriptos à D. Luca, & ante Epiſtolas contineat, non quòd D. Lucæ ſit liber de Actis Apoſtolorum. Typicum Sabæ: Μεταξὺ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως. Et, Καὶ εὐθέως ἀνάγνωσιν εἰς τὸν πραξαπόστολον. Item, Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως, ἀπαρχόμεθα τοῦ ἑξαψάλμου. Triodium, Καὶ γίνεται ἀνάγνωσις εἰς τὸν πραξαπόστολον εἰς τὸν ὄρθρον.

Liber, quemadmodum de Codice Euangelij diximus, ex Actibus Apoſtolorum, Epiſtolis Pauli, & Canonicis, necnon Apocalypſi compoſitus eſt. Textus in plures partes diuiſus, & diebus ſingulis, & feſtis diebus accommodatus, ita vt completo libro, ea quoque omnia terminentur, nihílque in iis ſit quod in libro non habeatur, & quandoque etiam bis & ter, vt ſeſe tulerit occaſio repetitum. Modum præſcribit Typicum. Ἰστέον ὅτι ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγνωσιν, λέγω δὴ τοῦ μεγάλου

ἑσπερινοῦ αἱ πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀναγινώσκονται μόναι. εἰς δὲ τὰς λοιπὰς κυριακὰς τοῦ ὅλου χρόνου αἱ ἑπτὰ καθολικαὶ, καὶ αἱ δεκατέσσαρες τοῦ ἁγίου Παύλου ἐπιστολαὶ, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Ἰωάννου. *Scire debes à Dominica Paſchatis vſque ad Dominicam Sanctorum omnium pro lectione magni Veſperi Actus ſanctorum Apoſtolorum tantummodò leguntur : in aliis reliquis Dominicis totius anni ſeptem Catholicæ, & quatuordecim S. Pauli Epiſtolæ, & Ioannis Apocalypſis.* Res etiam in libro contentas carmine Iambico expreſſit neſcio quis.

Η βίβλος ἥδε παράδεισος τυγχάνει
Ἐξ οὗ διδαχῶν βλαστάνει πηγὴ μία,
Οὐκ εἰς ποταμοὺς τέσσαρας ἁπλουμένη
Ἀλλὰ τὸ δὴ μέγιστον εἰς ἓξ ἀρτίους
Οἳ τὴν χθόνα μὲν οὐ ποτίζουσιν ὅλην
Ἀλλὰ ψυχὴν ἅπασαν ἀρδεύουσι ξένως.
Πηγὴ μὲν ὄντως ἡ γραφὴ πᾶσα πέλει
Τοῦ δελταρείου τοῦδε τοῦ θεοσδότου.
Ἑξαὶ ποταμῶν ἓξ μαθηταὶ τοῦ λόγου
Καὶ πρῶτος αὐτῶν Λουκᾶς εὐφυῶς γράφει
Πράξεις ἀρίστους τῶν σοφῶν ἀποστόλων
Ὁ πάμμεγας δὲ Παῦλος Χριστοῦ τὸ στόμα.
Ἐπιστολὴν Ἰάκωβος μίαν πλέκει
Διττὰς ὁ Πέτρος ταύτας ὑφαίνει πάλιν
Ὁ θεολόγος βροντᾷ τρεῖς Ἰωάννης
Καὶ μίαν αὖθις συντίθησιν Ἰούδας.
Ἑπτὰ τέλουσι καθολικαὶ ξύμπασαι.
Θεολογικὴ δ' ἀποκάλυψις πάλιν
Σφραγὶς πέφυκε τῆσδε τῆς βίβλου πάσης. *Liber iſte hortus eſt, ex quo doctrinarum erumpit fons vnus, non in-*

in quatuor flumina extenſus, ſed quod omnium maximum eſt, in ſex ingentes qui terram quidem non potant vniuerſam, ſed quamlibet animam irrigant mirabiliter. Fons equidem vniuerſa ſcriptura exiſtit libelli huiuſce à Deo exhibiti. Sex flumina ſunt Verbi diſcipuli, & primus inter eos Lucas aptiſſimè ſcribit actiones optimas ſapientum Apoſtolorum. At ingens verò Paulus Chriſti os, Epiſtolam Iacobus vnam nectit: binas Petrus has rurſum orditur: Theologus tres fulminat Ioannes, & vnam rurſus apponit Iudas, quando Catholicæ vniuerſæ ſeptem tantummodò ſint. De rebus diuinis tandem pertractans Apocalypſis ſigillum huius vniuerſi libri eſt.

Epiſtolarum huiuſmodi lectionem non eſſe Nouatorum inuentum, ſed ab Apoſtolis ipſis ad nos tranſmiſſam ex Clement. Conſtit. lib. 2. cap. 57. Iacobo in Liturgia, Iuſtino martyre Apolog. 2. & aliis colligitur. Itémque quantum fallantur illi, qui lectiones Apoſtolicas ante Euangelium in celebratione Miſſarum conſtituiſſe Alexandrum Papam aſſeuerant, cùm Iacobus, Clemens & Iuſtinus Alexandrum præceſſerint. Diximus ſuprà, cùm legeretur Euangelium, fideles ſtetiſſe: ſed enim dum legitur Epiſtola, ſedebant Epiſcopus & Miniſtri. Cauſas petito ex Amalario Fortunato libro 3. de Eccleſiaſticis Officiis cap. 10. Innocentio III. lib. 2. Myſteriorum Miſſæ cap. 35. & aliis.

Alio tempore de ſcripturis hiſce diſceptatum eſt, in eámque itum ſententiam à pleriſque non

Digitized by Google

eſſe eorum auctorum, quos præferunt. Diſſidia ſententiarum Chriſtinus ſiue Chriſtianus in Topographia Chriſtiana lib. 7. ſic expreſſit: Σιωπῶμεν δὲ ὅτι τὰς καθολικὰς ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία ἀμφιβαλλομένας ἔχει, καὶ πάντες δὲ οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας γραφάς, οὔτε εἷς αὐτῶν λόγον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ κανονίσαντες τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους τῆς θείας γραφῆς πάντες ὡς ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἔθηκαν· λέγω δὴ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδουνέων ἐπίσκοπος ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ λαμπρὸς τοῦ βίου μετ' οὐ πολὺ τῶν ἀποστόλων γενόμενος, καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φίλος καὶ κοινωνικὸς τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Σέλευκον αὐτοῦ γραφεῖσιν ἰάμβοις ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἐξεῖπεν. ὁμοίως καὶ Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων εἰς τὸν κατὰ Ἰουδαίων λόγον αὐτοῦ αὐτὰς ἀπεκήρυξεν. οὐ γὰρ τῶν ἀποστόλων αὐτάς φασιν οἱ πλείους, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν πρεσβυτέρων ἀφελεστέρων. ὅθεν ὁ Παμφίλου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν λέγει, ὅτι ἐν Ἐφέσῳ δύο μνήματά εἰσιν· ἓν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ ἓν ἑτέρου Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ γράψαντος τὰς δύο ἐπιστολὰς τῶν καθολικῶν, τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, ἔνθα προσγέγραπται· ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ. εἰ μὴ γὰρ τὴν πρώτην Πέτρου, καὶ τὴν πρώτην Ἰωάννου οὐ λέγει αὐτὸς καὶ Εἰρηναῖος εἶναι τῶν ἀποστόλων. ἕτεροι δὲ οὔτε αὐτὰς λέγουσι τῶν ἀποστόλων εἶναι, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων. πρώτη γὰρ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου γέγραπται, ὡς δῆλον ἑνὸς προσώπου εἶναι τὰς τρεῖς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν Ἰακώβου σὺν ταῖς ἄλλαις δυσὶ δέχονται. ἕτεροι πάσας δέχονται. παρὰ Σύροις δὲ εἰ μὴ τρεῖς μόναι αἱ προγεγραμμέναι οὐχ εὑρίσκονται· λέγω δὴ ἡ Ἰακώβου, καὶ ἡ πρώτη Πέτρου, καὶ ἡ Ἰωάννου

τρίτη. αἱ ἄλλαι γὰρ οὔτε κεῖνται παρ' αὐτοῖς. οὐ χρὴ οὖν τὸν τέλειον Χριστιανὸν ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων ἐπιστηρίζεσθαι τῶν ἐνδιαθέτων καὶ κοινῶς ὡμολογημένων γραφῶν, ἱκανῶς πάντα μηνυόντων περί τε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν στοιχείων, καὶ παντὸς τοῦ δόγματος τῶν Χριστιανῶν. *Silemus multo abhinc tempore Eccleſiam Catholicas epiſtolas in dubium vertiſſe, eorum omnium qui in diuinas litteras commentaria ediderunt, neminem in Catholicas animum applicuiſſe: ſed eos etiam qui diuinæ ſcripturæ libros in canonem redegerunt, omnes de iis tanquam dubiis ſermonem habuiſſe. Irenæus nempe Lugdunenſium Epiſcopus vir clariſſimus & vitâ præclarâ, non multùm poſt Apoſtolorum tempus; Euſebiúſque Pamphili, & Amphilochius Iconij Epiſcopus amicus ſociúſque beati Baſilij, ipſe quoque in Iambicis carminibus ad Seleucum tanquam dubiæ fidei reiicit. Similiter & Seuerianus Gabalienſis in ſua aduerſus Iudæos oratione eas proſcripſit: neque enim eas Apoſtolorum eſſe plerique referunt, ſed aliorum ignobiliorum Presbyterorum. Hinc Pamphili Euſebius in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica tradit Epheſi duo monumenta cerni: vnum Ioannis Euangeliſtæ, alterum Ioannis Presbyteri, qui duas ex Catholicis epiſtolis, ſecundam ſcilicet & tertiam ſcripſerit, in quibus præfigitur: Presbyter Gaio dilecto. Tantùm enim primam Petri & primam Ioannis ipſe atque Irenæus affirmant Apoſtolorum eſſe: alij verò neque eas Apoſtolorum eſſe aſſeuerant, ſed presbyterorum; quandoquidem prima & ſecunda & tertia Ioannem præfert: vt manifeſtum inde ſit, tres tantùm illas vnius eſſe. Alij item & eam quæ Iaco-*

Digitized by Google

bi eſt cum reliquis duabus ampleƈtuntur, alij omnes exoſculantur. Apud Syros non niſi tres tantùm, quas prædiximus, inueniuntur, Iacobi ſcilicet, prima Petri, & Ioannis tertia: reliquæ enim apud eos non habentur. Haud itaque operæ pretium fuerit perfeƈtum Chriſtianum ex iis quæ in dubium referuntur conſtabiliri, cùm canonica & ab omnibus in vniuerſum comprobata ſcriptura ſatis abundantérque de cælo & terra & elementis, & vniuerſo Chriſtianorum dogmate omnia enunciant. Et hæc quidem hic auctor. Attamen hiſce temporibus, tanta eſt vis veritatis, adeò fixum in Græcorum animis manſit, non Actus Apoſtolorum, & Epiſtolas Pauli tantùm, ſed eas etiam quas Catholicas vocant, & Apocalypſim ipſam veram & genuinam eſſe ſcripturam, & vti talem, ritu Eccleſiæ Romanæ publicè in Officiis per totam Græciam in Eccleſiis, quemadmodum & alias diuinas ſcripturas legunt.

Epiſtolis adnectitur Menologium, in quo ab initio Septembris nomina Sanctorum ſingulis diebus recenſentur, illíſque Epiſtola propria in Officiis recitanda ſubiungitur.

Subſequitur liber quintus non multùm diſſimilis. eum ἀνάγνώσεις, ſeu ἀναγνώσματα vocant *Leƈtiones*. Cùm enim in ea Eccleſia ex antiqua conſuetudine non Teſtamentum nouum tantùm, ſed vetus etiam in Eccleſia, dum diuina officia peraguntur, recitatur, partes eas, ſeu ſegmina ex Teſtamenti veteris libris, anni diebus variis pro dierum feſtorum ſolemnitate in vnum vo-

lumen redegerunt, vt faciliùs & commodiùs præ manibus habeantur. Librum vſitato Eccleſiæ vocabulo *ἀνάγνωσις*, vt dixi, nuncuparunt. Id Latinis *lectio* eſt. Liber, quod ipſe ſciam, adhuc ineditus eſt. Proſtat tamen paſſim manuſcriptus in monaſteriis Græcorum, & in Italicis bibliothecis, & potiſſimùm Vaticana & Barberina ſub num. 16. & 17. Lectiones per totum annum ex Prophetis & Apoſtolis ſanctum Hieronymum collegiſſe, nomén que libro *Lectionis*, vel *Comiti ſancti Hieronymi* impoſuiſſe tradit Pamelius libro 3. Liturgicon. & meminerunt Micrologus de Obſeruationibus Eccleſiaſticis cap. 25. Honorius in Gemma Animæ lib. 1. cap. 88. Benno de quibuſdam rebus ad Officium Miſſæ pertinentibus cap. 2.

Liber diuerſus eſt ab aliis lectionibus prolixioribus, quas iidem Græci inter Officia, non tamen ex diuinis litteris deſumptas, recitant; quarum vbique frequens mentio eſt. vt Expoſitiones Chryſoſtomi in vetus & nouum Teſtamentum, Orationes Baſilij, Gregorij Nazianzeni, Catecheſes Studitæ & aliorum, necnon Aſcetica Ephræmi Syri, Lauſiaca, Paterica, & vitæ Sanctorum ex Simeone Metaphraſte potiſſimùm, de quibus alius erit dicendi locus.

Sextus erit ψαλτήριον, *Pſalterium*. Typicum cap. 4. καὶ σχολάζει τὸ ψαλτήριον ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τοῦ σαββάτου τοῦ ἀντιπάσχα. *Et ceſſat Pſalterium à magna Feria quinta vſque ad ſabbatum Antipaſchæ.*

In vita Palemonis Abbatis : *ἦν δὲ τοῦ ἁγίου γέροντος ἡ λειτουργία τοιαύτη. ἐν μὲν τῇ νυκτὶ ἔψαλλεν ὅλον τὸ ψαλτήριον καὶ τὰς ᾠδὰς ἀθορύβως. Erat verò ſancti ſenis miniſterium ſimile. Nocte canebat totum Pſalterium & Cantica ſine vllo ſtrepitu.* Epiphanius Monachus de locis Syriis : *καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πόρτην τῆς ἁγίας πόλεώς ἐστιν ὁ πύργος ὁ Δαυιτικὸς, εἰς ὃν ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ, καὶ ἔγραψε τὸ ψαλτήριον. Ad Occidentalem portam ſanctæ Ciuitatis eſt turris Dauidica, vbi conſedit ſuper cinere, & ſcripſit Pſalterium.* Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ : *ἕως οὗ τὸ ψαλτήριον μάθωσι, καὶ τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα, καὶ τὴν μοναχικὴν παιδευθῶσιν ἀκρίβειαν. Donec Pſalterium addiſcerent, & Pſalmodiæ regulam, & monaſticâ imbuerentur diſciplinâ.* Et, *εἶπε πρὸς τὸν πατέρα· δίδαξον αὐτὸν τὸ ψαλτήριον, ὅτι χρήζω αὐτοῦ. Doce ipſum Pſalterium, quoniam ipſius indigeo.* Et in vita S. Theodoſij : *καὶ ἐξέμαθε τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et addidicit Pſalterium, & reliquas diuinas ſcripturas.* Dicitur etiam *ψαλτήρ.* Alexius Ariſtenus in Can. 2. Concilij Nicæni ſecundi : *τὸν μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς προάγεσθαι βαθμὸν δεῖ πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν, καὶ ἑρμηνεύειν αὐτόν. Promouendus in Epiſcopum omninò ſci·e debet Pſalterium, illúdque interpretari.* Nullus alius ſiue in Miſſis, ſiue in Matutinis precibus, ſiue in aliis diuinis officiis eo frequentior eſt, tamquam qui ſemper præ manibus ſit, licèt ob aſſiduam illius recitationem ex memoria ferè omnia dicantur. ſúntque meri Pſalmi Dauidici, non alterato ordine, ſed vti in ſa-

cris Bibliis iacent, in certas tamen claſſes, plures vel pauciores Pſalmos, pro Pſalmorum longitudine, continentes, diſtincti. ſectiones Græci *καθίσματα* vocant, quaſi diceres *ſeſſiones*: & viginti tantummodò numerant, vt Pſalmi diſponantur expreſſit Meurſius in Gloſſario. Cathiſmata ſingula in tres partes ſubdiuidunt, quas hymno illo, *Gloria Patri, & Filio*, &c. terminant, aliter ac fit in Eccleſia Latina, quæ dictum hymnum poſt omnes Pſalmos recitat. Cathiſma decimumſeptimum, ob prolixitatem Pſalmi, *Beati immaculati*, vno tantùm Pſalmo completur, quem etiam in tria tmemata, & hymno iam dicto *Gloria Patri*, diuidunt. Diuiſiones Cathiſmatum *στάσεις* dicunt, *ſtationes* nempe: ſtantes enim recitant, vel quòd lectionem finientes ſtent, & quaſi reſpirent. Ideò verò Cathiſmata vocata coniectat Balſamon, quòd Laodiceni Concilij decreto, in vnoquoque Pſalmo interiecto ſpatio lectio fieret, ne dum Pſalmi vno contextu legerentur, laboris pertæſi homines qui in Eccleſiam conuenerant, neglectis officiis, ad alia animum aduerterent. In Can. 17. eiuſdem Concilij: *Τῶν ψαλμῶν ἀναγινωσκομένων διὰ μιᾶς ὑφῆς κατὰ παλαιὰν παράδοσιν, καὶ τοῦ συναγομένου λαοῦ ἀποκναίοντος, κἀντεῦθεν ἀκηδιῶντος ἀπὸ τοῦ κόπου, καὶ ἐξερχομένου τῆς ἐκκλησίας. ὥρισαν οἱ πατέρες μὴ συναπλῶς ἐν ταῖς συνάξεσιν ἐκφωνεῖσθαι τοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ διὰ μέσου γίνεσθαι καὶ ἀναγνώσεις ἐπὶ τῷ ἀναπαύεσθαι τὸν λαὸν πρὸς μικρὸν, καὶ πάλιν ψάλλειν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς καθίσματα διά-*

φορᾷ δὲ ἱερὸν κατεμερίσθη ψαλτήριον. χάρις οὖν τοῖς ἁγίοις πατράσι καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς κηδεμονίας. *Cùm Pſalmi vno contextu ex antiqua traditione legerentur, & populus qui congregabatur & moleſtiâ afficeretur, & labore propterea confectus, nullam eius curam gereret, & ab Eccleſia exiret, ſtatuerunt Patres non eſſe pſalmos in Eccleſiaſticis congregationibus vno contextu dicendos, ſed aliquo intercedente, lectionem eſſe faciendam, vt aliquantulum quieſcat populus, & rurſus canat. Propterea enim & in diuerſas ſeſſiones ſacrum diſtributum eſt Pſalterium. Sunt ergo ſanctis Patribus gratiæ agendæ pro hac eorum cura.* Quod etiam ſublatum quoque fuiſſe, ordine etiam rerum Eccleſiaſticarum immutato, notat Zonaras in eumdem Canonem: ἔθους ἦν καὶ τοῦτο παλαιοῦ, ὅπερ ἐσχόλασεν, εἰς ἄλλην κατάστασιν καὶ τάξιν ἐλθούσης τῆς ἐκκλησίας. *Fuit hoc quoque antiquæ conſuetudinis, quæ quidem alio nunc rerum Eccleſiaſticarum ordine inſtituto ſublata eſt.* Sed quomodo hæc immutatio facta ſit, alius erit dicendi locus.

Illud hîc quoque obiter animaduertendum eſt, Cathiſmata iſta Pſalmorum diuerſa eſſe, licèt nonnemo confundat à tropariis, quæ Pſalmi non ſunt, & Cathiſmata pro materiæ diuerſitate nunc ἀναπαύσιμον, nunc ἀναστάσιμον, &c. nuncupantur, de quibus nos alibi diximus.

Quemadmodum igitur ex hoc Pſalmorum corpore quidam auulſi in peculiarémque vſum conuerſi nomen ſibi diuerſum vindicarunt, typica dicta, vt ſuprà notabamus, ita & alij ad alios at-

atque alios vſus in Officiis Eccleſiaſticis reducti, aliud atque aliud nomen induerunt, quæ operæ pretium fuerit, quia non ita obuia vnicuique ſunt, adnumerare, vſúmque quantum fieri poteſt, promere. Primus itaque erit, qui ab inchoandis Officiis nomen ſibi Procemij habuit, προοιμιακὸς dictus. Typicum cap. 1. Εἶτα ἄρχεται ὁ ἐκκλησιάρχης, δεῦτε, προσκυνήσωμεν· καὶ ψάλλει τὸν προοιμιακὸν, τὸ, εὐλόγει ἡ ψυχή μου, ἡσύχῳ φωνῇ, καὶ ἠρεμαίᾳ. *Tum incipit Eccleſiarcha*, Venite adoremus, *& canit Procemiacum, nempe*, Benedic anima mea, *quietâ ac tranquillâ voce.* Et cap. 38. καὶ μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμόν. *Et poſt Procemiacum Pſalmum.* Erat autem, Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus magnificatus es vehementer CIII. Potiſſimus verò illius vſus fuit in inchoandis Veſperis. Dicitur προοιμιακὸς, quòd vicem procemij gereret in Veſperis, vel quòd ab eo exordium haberent, vel ἀπὸ τῶν προοιμίων, *Procemiis*, ita enim precationes illæ vocabantur, quæ in diuinarum laudum Officiis primum locum occupabant. Zonaras in Can. 117. Africanum, αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ προλέγονται ἃς καὶ προοίμια εἶπον. *Initio enim aliquæ precationes adhibentur, quas* Procemia *appellauêre.* Secundus *Tripſalmus*, τρίψαλμος, à numero, quo conſtabat Pſalmorum, dici ſolitus inter Horas, aliis atque aliis Pſalmis, neque ſemper iiſdem, pro diuerſitate argumenti conſutus. Typicum cap. 41. καὶ ψάλλομεν τὰς τρεῖς ὥρας κατ' αὐτὸ τρίψαλμος· Εἶτα τὰ τυπικὰ καὶ οἱ μακαρισμοί. *Et canimus tres*

horas ſingulas tribus tantummodò Pſalmis, tùm Typica, & Beatitudines. Et cap 38. συνάπτεται δὲ καὶ ἡ πρώτη ὥρα ἥ τις ψάλλεται συνήθως τρίψαλμος. *Adnectitur verò, & prima hora, quæ vt moris eſt, tribus tantùm Pſalmis abſoluitur.* Tertius ἐξάψαλμος, *exapſalmus*, è numero Pſalmorum, quibus componitur, dictus, ſiue etiam ἐξάψαλμον. Philotheus de inſtitutione Diaconi: εὐθὺς ὁ ταχθεὶς μοναχὸς λέγει τὸν ἐξάψαλμον. *Statimque Monachus, cui id onus incumbit, recitat exapſalmum.* Pentecoſtarium: ἀρχόμενοι ἐπὶ τοῦ σαββάτου τῆς διακαινησίμου ψάλλομεν τὸν κατὰ συνήθες ἐξάψαλμον. *Incipientes à ſabbato Diacæneſimi canimus, vt moris eſt, exapſalmum.* Typicum: καὶ ψάλλουσιν ἀμφότεροι τὸν ἐξάψαλμον ἡσύχῳ φωνῇ καὶ ἀργῶς εἰς ἐπήκοον πάντων. *Et canunt vtrique exapſalmum tranquillâ voce, vt omnes audiant.* Et, σημειωτέον δὲ ὅτι ἄδειαν οὐκ ἔχει τις βῆξαι, ἢ πτύσαι μέχρις ἂν τελεσθῇ ὁ ἐξάψαλμος. *Animaduertendum eſt, non licere cuiquam, aut tuſſire, aut ſpuere, donec finiatur exapſalmus.* Et, εἰς τὸν ὄρθρον συνήθως τὸν ἐξάψαλμον. *In matutino, vti ſolet, exapſalmum.* Canebantur vt plurimùm in Matutinis, erántque III. XXXVII. LXII. LXXXVII. CII. CXLII. Dixi vt plurimùm, cùm etiam in Apodipnis dicerentur. Menæum: εἰς δὲ τὸ ἀπόδειπνον ψάλλομεν τὸν κατὰ συνήθες ἐξάψαλμον. *In Apodipno verò canimus conſuetum exapſalmum.* Quartus erit, τὰ πρὸς κύριον, ea, quæ ſunt ad Dominum. Triodium: τῇ δευτέρᾳ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος εἰς τὸ λυχνικὸν μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμὸν στιχολογοῦμεν τὰ πρὸς κύριον. *Feriâ ſecundâ ſecundæ hebdomadis*

in Lychnico poſt Proœmiacum Pſalmum, recitamus ea quæ ſunt ad Dominum. Et, τῇ τρίτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος ἑσπέρας στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ ἐν ὀρδίνου κάθισμα τοῦ ψαλτηρίου. *Feriâ tertiâ quintæ hebdomadis in Veſperis dicimus loco eorum, quæ ad Dominum ſunt, Cathiſma Pſalterij, quod ordine ſuo recitandum eſt.* Et, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας μετὰ τὸν προοιμιακὸν στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ κάθισμα, ὅπερ ἀφείθη ἐν τῇ πρώτῃ ὥρᾳ. *Feriâ quintâ in Veſperis poſt Proœmiacum Pſalmum recitamus loco eorum, quæ ad Dominum ſunt, Cathiſma, quod relictum fuerit in prima hora.* Et, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀκολουθίας τῶν προηγιασμένων ψάλλομεν τὰ πρὸς τὸν κύριον. *In principio Officij Præſanctificatorum canimus ea, quæ ad Dominum ſunt.* Typicon cap. 4. εἰς δὲ τὸ λυχνικὸν τὰ πρὸς κύριον μέχρι σαββάτου τῆς ἀποκρέου. In Lychnico ea quæ ad Dominum ſunt, vſque ad ſabbatum Apocrei, & vnico nomine, τὰ προσκύρια, τῶν προσκυρίων. Typic. cap. 39. καὶ στιχολογοῦμεν τὰ προσκύρια. Et cap. 38. μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμὸν συνήθης στιχολογία τῶν προσκυρίων. *Poſt Proœmiacum Pſalmum ſueta recitatio Pſalmorum, quæ ad Dominum ſunt.* Et ſunt Pſalmi CXIX. CXX. CXXI. CXXII. CXXIII. CXXIV. CXXV. CXXVI. CXXVII. CXXVIII. CXXIX. CXXX. CXXXI. CXXXII. CXXXIII. nomen habent à primo qui ſic incipit, πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα. *Ad Dominum cùm tribularer clamaui.* Nec alij ſunt quàm qui Graduales apud Latinos dicuntur. Hæc quamuis minutiora prætereunda non erant,

ne quis eorum ignoratione alia atque alia in medium afferat, vt de aliis factum eſt. Quid ſit Amomus, quid Polyeleos iam diximus.

Pſalterij autem recitandi per totum annum modum hunc Græcorum Eccleſia ſeruat. A vigeſima menſis Septembris ſingulis diebus tria Cathiſmata recitant, in Veſperis ea quæ ſunt *ad Dominum*. Pſalmúmque cui Polyeleos nomen eſt, in peruigilio à Chriſti Natiuitate ad decimamquintam menſis Ianuarij, cùm ſolemnitati Epiphaniæ Dominicæ finis imponitur. in Matutino, bina Cathiſmata, in Veſperis vnum, adeo vt vnaquaque hebdomadâ Pſalterium vniuerſum percurratur. A decima quinta Ianuarij Cathiſma in matutino adiungimus, in Lychnico verò, ea quæ *ad Dominum* ſunt, vſque ad Sabbatum Carnis-priuij. Hebdomade verò Carnis-priuij, ſubſequentéque, quæ ab edendo caſeo Tyrene dici obtinuit, in Matutino duo, in Veſperis alterum, vt Fratres paululum quieſcant. At ſex Quadrageſimæ hebdomadibus ſingulis bis Pſalterium recitatur. Sanctâ hebdomade ſemel tantùm dicitur, finitque Feriâ quartâ: à Feria quinta, vſque ad Sabbatum Antipaſchæ, quæ eſt Dominica in Albis, ſilet. In peruigilio poſtmodum D. Thomæ, noua nempe Dominica, quæ eſt in Albis, rurſus inchoatur illius lectio, non tantùm diebus Dominicis, ſed ſingulis etiam diebus; in Matutino ſcilicet, Cathiſmata bina, in Veſperis vnum, vſque ad vigeſimam menſis Septembris.

In quanta porrò veneratione Pſalmi Dauidici in Eccleſia fuerint, & eorum continuus vſus, ſatis nobis expoſuit auctor Topographiæ Chriſtianæ lib. 7. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμμελῶς καὶ μετὰ ῥυθμοῦ αὐτὰ ἐξεῖπεν, ἵνα εὐκάτοχα, καὶ εὐμνημόνευτα τοῖς πᾶσιν ὡς τερπνὰ γένωνται. καὶ τοῦτο εὔδηλον ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ κόσμου ᾀδόμενα τὰ τοῦ Δαυὶδ εὑρίσκομεν, καὶ σχεδὸν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διὰ στόματος φερόμενα, καὶ καθ' ἑκάστην ᾀδόμενα πλείω τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ γραφῶν. *Propterea & modulata & rythmis concinnata illa voluit edere, vt eſſent ad captum prompta, & memoriâ facilè ab omnibus ob eorum ſuauitatem comprehenderentur. Id quoque nomen eſt obſcurum, cùm per totum terrarum orbem in omnibus Eccleſiis Dauidis Pſalmi decantentur, atque etiam in omnium ferè ore paruorum iuxta ac magnorum circumferantur ac celebrentur, quotidie, mentéque aſſiduè, & memoriâ reuoluantur, & pluſquam omnium aliorum Prophetarum ſcripta, & alia monumenta diuina recolantur.* Philemon propterea Abbas cùm interrogaretur, quamnam ob cauſam Pſalmos vniuerſæ ſcripturæ præponeret, eorúmque lectione admodum delectaretur: Διατί πάτερ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν γραφὴν τῷ ψαλτηρίῳ καταγλυκαίνῃ, καὶ διατί ψάλλων ἠρέμα ὡς πρός τινα διαλεγόμενος ὑποκρίνῃ τοὺς λόγους; *Quare, ô Pater, ſuper reliquam vniuerſam ſcripturam Pſalterio delectaris, & quare quietè concinens ita verba imitaris ac ſi cum aliquo ſermonem conferres?* Reſpondit: Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη, λέγω σοι τέκνον, οὕτω προετύπωσεν ὁ θεὸς τὴν δύναμιν τῶν ψαλμῶν ἐν τῇ τῶν

πεινῆ μου ψυχῆ, ὡς καθάπερ τῷ προφήτῃ Δαβὶδ, καὶ χορτασθῆναι τῆς γλυκύτητος τῶν ἐν αὐτοῖς θεωρημάτων οὐ δύναμαι· πάσης γὰρ τῆς θείας γραφῆς εἰσὶ περιεκτικοί. *Et ſenex reſpondit: ſcias, fili, Deum in animo meo demiſſo vim Pſalmorum impreſſiſſe, quemadmodum & Dauidi, nec poſſum ab arcanorum dulcitudine, quæ in ipſis latent, me auellere, vniuerſam enim diuinam ſcripturam in ſe continent.*

Cathiſma vigeſimum in eodem libro tum ex veteri, tum ex nouo Fœdere Cantica abſoluunt. eas vocant ᾠδὰς, & ſunt binæ Moyſis, altera, ex Exodi cap. 15. altera, ex Deuteronomij cap. 32. tertia, Annæ matris Samuelis ex Regum cap. 2. lib. 1. quarta, Abacuc Prophetæ cap 3. quinta, Eſaiæ Prophetæ cap. 25. ſexta, Ionæ Prophetæ capite 2. ſeptima & octaua, trium puerorum ex cap. 3. Danielis nona, beatæ Mariæ Virginis ex cap. 1. Lucæ. decima, Zachariæ ſacerdotis ex eodem capite. vndecima, Ezechiæ regis Iudæ ex cap 38. Eſaiæ. duodecima, Manaſſis regis Iudæ. decima tertia Simeonis ſenis ex cap. 2. Lucæ. Habeo penes me eorumdem Canticorum paraphraſim Græcam carmine Iambico à Ioanne Geometra non infeliciter concinnatam. Libro ſolent præfigi carmina.

Σίγησον Ὀρφεῦ, ῥῖψον Ἑρμῆ τὴν λύραν
Τρίποις ὁ Δελφοῖς δεῦρον εἰς λήθην ἔτι
Δαβὶδ γὰρ ἡμῖν πνεύματος κρούων λύραν
Τρανοῖ τὰ κρυπτὰ τῶν θείων μυστηρίων
Πληθὺν παλαιῶν ἱστορεῖ περαστίων

Κινεῖ πρὸς ὕμνον τοῦ κτίσαντος τὴν κτίσιν
Σώζων ἀπαύστως μυσταγωγεῖ, καὶ γράφει,
Αμαρτάνοντας εἰς ἐπιστροφὴν φέρει
Πολλοῖς σὺν ἄλλοις, καὶ κριτοῦ δηλοῖ κρίσιν
Σμήχειν διδάσκει ψυχικὰς ἁμαρτάδας. Ea ſic vertit Conradus Ritterthuſius notis in Moſchum.

Orpheû ſile, lyram abiice Mercuri tuam.
Obliuione Delphice Tripus mergitor.
Nobis Dauides, ſpiritus lyram increpans
Myſteria in lucem abdita eruit Dei.
Antiqua narrat affatim miracula,
Mouet, vt celebrent conditorem, condita.
Scribit, docétque quod ſaluti eſt omnibus.
Peccantium conuerſionem promouet,
Diem & ſupremi iudicij extremum notat,
Mentiſque labem abſtergere impuram docet.

In manuſcriptis etiam illa præponuntur.

Τοῦ πνεύματος τὰ θεῖα τόξα, καὶ βέλη
Τείνας ὁ Δαυὶδ ψαλμοκινήτῳ λύρᾳ,
Απασαν ὄντως προσβολὴν τῶν δαιμόνων
Κάλλει τιτρώσκει, καὶ διώκει, καὶ τρέπει
Πιστῶν δὲ πᾶσαν πρὸς θεὸν πτεροῖ φρένα,
Καὶ τῶν κακμερπῶν ἐξανιστᾷ φροντίδων
Πρὸς τὴν ἐν ἔργοις ψυχικὴν σωτηρίαν.

Necnon & illa:

Σάλπιγξ προφητῶν, ἡ λύρα τοῦ πνεύματος
Ο γλῶν ἅπασιν ἐμφορῶν μελῳδίαις
Ω προφότης γνώρισμα τῆς ἐξουσίας.

Ex verſione Ioannis Argoli.

Arcus ſacrati Spiritus tela ardua

Torquens ſonante Dauid odas pectine
Omnes phalanges impetúſque dæmonum
Ferítque, ſequitur, vertit in fugam minans.
Mentes fidelium excitat ſomno graui
Ad cælum, humóque corde pronos erigit,
Animæ ad ſalutem vitæ vt operentur bonum.

Aliud.

Vatum cicada numinis, lyra ſpiritus
Terráſque replens cælicum cunctas melos
Clarum ô placiditas indicium potentiæ.

Iſto ordine ſeptimus *Octoechus*, quem diceres *Octotonum*, ſiue *octotonos continentem librum.* Typicum: δεῖ γινώσκειν ὅτι πάσας τὰς κυριακὰς, ἐν αἷς ψάλλεται ἡ ὀκτώηχος. *Sciendum eſt omnibus Dominicis quibus canitur Octoëchus.* Cùm enim Græcorum muſica proprios tonos, ipſi vocant ἤχους, *ſonos*, quatuor habeat, primum, ſecundum, tertium, & quartum; quatuor item obliquos, πλάγιον τοῦ πρώτου, *obliquum primi*, obliquum ſecundi, obliquum tertij, grauis aliis eſt, & obliquum quarti. Canones omnes ſiue Troparia, & quæcunque aliæ cantiones, in hoc libro contentæ ita diſpoſitæ ſunt, vt quæ primo tomo concinuntur omnia ſimul primum ſibi locum occupent, quæ ſecundo ſecundum, quæ tertio tertium, & ſic de ſingulis, donec ad obliquum quarti perueniatur, qui inter tonos vltimus vltimum quoque ſibi locum vendicat, & cantiones eo modulatæ ac commenſuratæ, vltimo quoque loco reponantur. Continet tantùm Troparia & Canones

nes qui à primis Veſperis Dominicæ ad finem vſque Miſſæ canuntur. Et octo Dominicis pro tonorum numero finitur. Singuli toni tres habent Canones. Primum ἀναστάσιμον, qui in Reſurrectionis Dominicæ: Secundum σταυροαναστάσιμον, qui in Crucis & Reſurrectionis: Tertium in Mariæ Virginis laudibus celebrandis verſantur. & hæc in Octoëchis antiquis habebantur. in recentioribus modò additur pro ſingulis Tonis Canon, qui in μεσονυκτίου, vel μεσονυκτικοῦ, mediæ ſcilicet noctis officio cani ſueuit, & quòd de Trinitate pertractat, *Triadicus* dicitur. & Canones hi dierum Dominicorum numerum non excedunt, cùm octo etiam illi ſint.

Hinc liquet, quàm facilè labantur ij, qui cùm in libro *Anthos* dicto legerint, τὸ μεσονυκτικὸν ψάλλεται, διότι εἶπεν ὁ Χριστός· Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι δὲν ἠξεύρετε ποίᾳ ὥρᾳ ἔρχεται ὁ Κύριος. καὶ πάλιν· ὅτι περὶ τὸ μεσονύκτιον κραυγὴ γέγονεν· ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται. *Officium mediæ noctis canitur, quòd dixerit Chriſtus: Vigilate & orate, quoniam neſcitis, quâ horâ veniet Dominus. Et iterùm: Circa mediam noctem clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit.* Et cùm occurrat apud Philotheum in Diaconico, autumant eſſe hymnum, quem mediâ nocte canebant. hymnus etenim officij pars eſt: Meſonycticum officium completum, quod ex Pſalmis, Hymnis, aliiſque precibus perficitur.

Errant præterea, & maximum in modum errant, qui ex Rituali Græcorum hauriunt ἦχον

eſſe Cantici nomen in Liturgia, & duo illorum fuiſſe genera, ἤχου βαρέως, & ἤχου πλαγίου, & in exodio vtriuſque Triadicum vnum, atque Theotocium. Nihil minus ἦχος, vt diximus, eſt tonus, ad quem canebantur Cantica, nec in Liturgia ſolummodò, ſed in omnibus aliis Officiis. nihil enim in illis concinitur, quod non ſub aliquo Echo ſeu tono decantetur, & plura quàm duo genera ſuprà memorauimus. & βαρὺς ipſe non eſt niſi πλάγιος, *obliquus*. ſed πλάγιος Tertij. Non aliud innuit Gennadius de igne Purgatorio cap 3: quin, ſicut eſt in Auctore, integer locus concipiatur. ὁμοίως καὶ εἰς τὸ παρακλητικὸν τοῦ σαββάτου εἰς τὸν ὄρθρον τοῦ δευτέρου ἤχου εἰς τὴν ἑβδόμην ᾠδὴν τοῦ νεκρωσίμου κανόνος τὸ τρίτον τροπάριον λέγει. *Similiter & in Paracletico, Sabbato in Matutino ſecundi toni in ſeptima Ode Canonis, qui pro mortuis ſcriptus eſt, tertium Troparium dicit.* noſtram ſententiam firmat. Nam ſi eſt Troparion ſecundi toni, quomodo tonus Canticum erit? ſi Sabbato in Matutinis dicitur, quomodo in Liturgia? ſi eſt ſecundi Echi, ergo Echorum non tantùm duo genera ſunt. & vt res magis pateat, confer Gennadij iſta cum illis Cedreni in Theophilo. Ἐφιλοτιμεῖτο δὲ καὶ μελῳδὸς εἶναι. διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινας, καὶ στιχηρὰ μελίζων, ᾄδεσθαι προσετέπετο. μεθ' ὧν καὶ τὸ τοῦ τετάρτου ἤχου, εὐλογεῖτε, ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ὀγδόην ᾠδὴν, ἄκουε κόρη, μεθαρμοσάμενος, ἕτερον παρ' αὐτῶν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς ἐπήκοον ᾄδεσθαι διωρίσατο. Vertit Xylander: *Impendit quoque*

cantilenis operam, hymnos quoſdam & carmina componens, ac canere ea eos iubens: de quibus eſt, Benedicite *quarti toni, quod ex* Audi filia, *octaua Odæ tranſlatum à ſe atque concinnatum in Eccleſia Dei clarâ voce cani mandauit.* Cùm debuiſſet ſic: *Ambibat quoque melodus eſſe. quapropter hymnos quoſdam componens, & Troparia concinnans, alios adhortabatur vt canerent. inter ea locum habet Troparion quarti toni, quod incipit*, Εὐλογεῖτε, Benedicite: *ad illius quod in octaua Ode eſt, & incipit ἄκουε κόρη*, Audi filia, *formam concinnatum, in Dei Eccleſia, vt palam populo caneretur præcepit.* Hîc etiam habetur Troparion quarti Echi: ergo Echus diuerſus à Cantico. Troparion eſt quarti Echi: ergo præter grauem & obliquum, eſt & aliud genus Echorum; & illud eſt quartum: quare tria alia præceſſiſſe neceſſe fuerit. Scio in Liturgia Cantica quoque varia concini: ſed quid hoc ad Echum, quo Cantica ipſa & canentium voces menſurantur?

Triadicorum Canonum, qui pro tonorum numero ſunt octo, auctor eſt Metrophanes Epiſcopus Smyrnæus: reliqua, præter nonnulla, quæ Anatolij Patriarchæ Conſtantinopolitani, & Theodori Studitæ ſunt, omnia à Ioannis Damaſceni calamo proficiſcuntur. In poſtremis editionibus in fine adduntur Troparia ἑωθινὰ, *Matutina*, vndecim Leonis Imperatoris, & tot alia *Exapoſtilaria* Conſtantini Porphyrogennetæ illius filij. Ex octo tonis quos Octoëchus con-

tinet, duo tantùm editi ſunt Latinè à Billio inter opera Damaſceni. De Octoëcho, quemadmodum & de aliis Damaſceni libris, in opere noſtro de libris Apocryphis, in Ioanne Damaſceno diximus.

Octauus ſit παρακλητικὴ, quam παρακλητικὸν βιβλίον Gennadius, & aliquando tantummodò παρακλητικὸν vocat. Differt ab aliis Græcorum libris Eccleſiaſticis, quòd in aliis certa ſunt certis diebus decreta Officia, Canones, ſeu Troparia, quæ recitari ſolent, quibus finitis reponuntur, donec eadem tempora remeent, cùm rurſum ad recitandum ſuſcipiuntur: vt Triodiôn, quod Quadrageſimæ præcipuè Officia: Pentecoſtarium, quod à die Reſurrectionis ad Pentecoſtem: Menæa, quæ ſingulis menſibus. Paracleticus tantùm ſemper præ manu eſt, & omnibus diebus aliquid in eo inuenitur, quod ſiue in Miſſa, ſiue in Veſperis, ſiue in Matutino, ſiue in aliis Officiis recitatur. Quando enim in aliis Officiis propria deſiderantur, quæ ad complementum Officij pertineant, ad hunc lector remittitur. Dicitur, vt puto, παρακλητικὸς, *Paracleticus*, quaſi *Conſolatorius*. Videntur enim omnia quæ in eo ſunt, eò maximè ſpectare, vt peccatorem conſolentur, hortentur, & quaſi vi quadam compellant, vt de commiſſis pœnitentiam agat, & Deum quem peccando offenderat, pœnitentiâ ac precibus ſibi propitium reddat. Hinc modò Angelorum opem, modò Apoſtolorum,

modò Martyrum, modò Confeſſorum, aliorúmque Sanctorum, prout diei cuius Officium recitatur, ratio expoſcit. Vnde etiam Paracleticus dici potuit, quaſi *Inuocatorius*, vel *Imploratorius*. Diuiditur in octo partes, quos Græci ἤχους appellant. Vno nempe Echo Officia vnius hebdomadis implentur, altero ſubſequentis, & ſic de ſingulis. quibus finitis, denuò ab initio exordiuntur: & ſic perpetuo iſto circulo materiam Deum laudandi perpetuam ſibi & nunquam deficientem ſuppeditant. Differt ab Octoëcho, quod ille tantummodò, vt diximus, à primis Veſperis ad Miſſam Canones & Troparia continet, Paracleticè & illa, & multo plura, cùm & ſubſequentes Veſperas, & aliorum dierum inter hebdomadem Officia integra exhibet. Ingens, ſed apprimè neceſſarium, & defectus aliorum ſupplens volumen. Quænam verò in eo contienentur, breuibus exponit Ioannes Nathanael epiſtolâ ad Metrophanem Patriarcham Conſtantinopolitanum libro præfixa, ne ipſe ea referendo longior ſim.

Nonus eſt Τριώδιον, *Triodium*, è Cantionum, ſiue Canonum ita dictorum, quibus abundat, ratione, & modo, ita appellatus. Cæteri namque Græcorum Canones, qui in Officiis diuinis in vſu ſunt, nouem Odis ſeu Strophis conſtant. At qui in iſto volumine continentur, tribus tantùm conflantur: continétque Officium in Eccleſiis eorum recitari ſolitum à Septuageſima;

Digitized by Google

quam illi vocant Dominicam Publicani & Phariſæi, ad Sabbatum ſanctum. Nicephorus Calliſtus in Synaxario. Κατὰ δὲ τὴν προσοῦσαν ἡμέραν σὺν θεῷ καὶ τοῦ τριῳδίου ἀρχόμεθα, ὃ πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων μουσουργῶν ἡμῶν πατέρων ἄριστα καὶ ὡς ἐχρῆν ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι πνεύματος ἐμελουργήσαν. πρῶτον δὲ πάντων τοῦτ' ἐπινόησε, τὰς τρεῖς φημι τῶν ᾠδῶν, εἰς τύπον, οἶμαι, τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ὁ μέγας ποιητὴς Κοσμᾶς, ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἁγίᾳ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑβδομάδι, κατὰ τὴν ὀνομασίαν σχεδὸν ἑκάστης ἡμέρας διὰ τῶν ἀκροστιχίδων ἐπινοήσας τὰ μέλη. ἐξ οὗπερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πατέρων, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων Θεόδωρός τε καὶ Ἰωσὴφ οἱ Στουδῖται κατὰ ζῆλον ἐκείνου, κἂν ταῖς λοιπαῖς ἑβδομάσι τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς συνταξάμενοι τῇ αὐτῶν μονῇ τῶν Στουδίου πρῶτοι παραδεδώκασιν ἐπὶ μᾶλλον τὰς ᾠδὰς κατατάξαντες καὶ ῥυθμίσαντες. Et infrà. Καταχρηστικῶς δὲ τριῴδιον ὀνομάζεται, οὐ γὰρ ἀεὶ τριῴδια ἔχει. καὶ γὰρ ὁλοτελεῖς κανόνας παρεμβάλλεται. ἀλλ' οἶμαι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν, ἢ διὰ τὰ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, ὡς εἴρηται, πρώτως γινόμενα. σκοπὸς μέντοι τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσι διὰ τῆς βίβλου τοῦ τριῳδίου πάντος ἐν συντόμῳ τὸ πᾶν τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ θεοῦ εὐεργεσίας ἐξ ἀρχῆς ἀναμνῆσαι, καὶ εἰς ὑπόμνησιν πᾶσιν ἐνθεῖναι. &c. *Hoc verò die, ita Deo annuente, Triodion incipimus, quod multi ſanctorum & Deiferorum vatum noſtrorum Patrum optimè, & vti addecebat, à Spiritu ſancto moti modulati ſunt. Primus omnium illud, tres inquam Odas, in figuram, vt exiſtimo, ſanctæ & viuificæ Trinitatis excogitauit magnus Poëta Coſmas,*

in magna ſanctáque Paſſionis Domini & Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti hebdomade, appellatione ferè cuiuſlibet diei per acroſtichides cantus concinnans: ex quo & reliqui Patres, & inter eos præcipuè Theodorus & Ioſephus Studitæ eum æmulati in aliis hebdomadibus ſanctæ magnæ Quadrageſimæ componentes proprio Studiorum monaſterio tradiderunt, Odas iſtas magis ac magis protrahentes & accommodantes. Et paucis interiectis: *Triodion porrò impropriè dicitur, non enim ſemper Triodia habet, cùm integros etiam Canones proponat. Puto tamen nomen ex abundanti aſſumpſiſſe, vel propter magnæ hebdomadis Canones ſic dictos. Scopus ſanctis noſtris Patribus fuit per vniuerſum Triodij volumen, quaſi in compendio, diuinum erga nos beneficium ab ipſo principio recenſere, & in memoriam omnium inducere.*

Et ſanè Triodion magis latè patet, quàm quod acceperint nonnulli, qui ex Gennadij verbis ambiguis cap. 4. Ἄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθ' ἡμέραν, καὶ μηναῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι. Et Menologio. Δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὸ προεόρτιον τριῴδιον εἰς τὸ ἀπόδειπνον ψάλλεται. Canticum diuiſum in tres partes, quas Odas appellabant, Triodion eſſe exiſtimant. attamen ex verbis Ritualis Græcorum: Ψάλλομεν τῆς ὀκτωήχου ἀναστάσιμα τρία, καὶ ἀνατολικὰ τρία, καὶ τοῦ τριῳδίου ἰδιόμελα δύο. Et Euchologio: Εἶτα τὸ μαρτυρικὸν, τὰ τρία προσόμοια τοῦ τριῳδίου, καὶ τὰ τρία τοῦ μηναίου: non de Cantico, ſed de libro, in quo eiuſcemodi Cantica ſunt, intelligendum eſſe manifeſtò concluditur: cùm genus id Troparij,

quod Idiomelon & Proſomion vocant, Cantici eiuſcemodi Troparion eſſe non poſſit, cùm illa omnia ad alterius cantum hirmúmque accommodentur: & Idiomelon, præſertim vagum, & per ſe proprium cantus modum habens, qui Triodion haud dici poteſt: quia tamen in libro Triodio dicto legitur, Triodij Troparium fuerit.

Et animaduertendum eſt hîc obiter, quemadmodum hymnus, ſiue cantus, ſiue malis Canon, qui tribus Odis perficitur, Triodion dici ſueuit, ita & eum qui duabus conſtat, διῴδιον, *Diodion* dici, ἕτερον διῴδιον. ὁ ἦχος αὐτὸς, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς τείτητε. & eum qui quatuor, τετραῴδιον, *Tetraodion*, perperámque correctum quod hodie benè editur in Cedreno de Marco Monacho: Ο σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος, οἰκονόμος ὢν τῆς τ' αὐτῆς μονῆς, ὁ τὸ τετραῴδιον τοῦ μεγάλου σαββάτου ἀναπληρώσας τοῦ κυροῦ Κοσμᾶ, πολλὰ κατιδεήθη τοῦ βασιλέως. Xylander vertit. *Et quidem ſapientiſſimus monachus Marcus eius Monaſterij diſpenſator, qui Tetraodion magni Sabbati compleuit, quod habet Cyri Coſmæ, multu Imperatorem deprecatus eſt.* Cùm vertere debuiſſet: *Sapientiſſimus Monachus Marcus, illius Monaſterij Oeconomus, qui in magnum Sabbatum Tetraodion domini Coſmæ compleuit, multis Imperatorem deprecatus eſt.* Marcus etenim ille Coſmæ Melodi, non Patriarchæ, & qui vnà cum Damaſceno vixerat, Tetraodion in magnum Sabbatum in abſoluti Canonis formam, Odas addendo, quæ illi deerant, redegit. Quid hîc de Thomis ac Coſmis ar-

argutamur? Quis Coſmam, Maiumenſem Epiſcopum, præcipuum inter melodos, & hymnographos Græcos, dummodo Græcorum libros inſpexerit, ignorat? Et futile eſt dicere Ioannem Curopalatem ſua ex Cedreno, qui è Curopalata omnia hauſit, exſcripſiſſe. Vt ſe res habuit, habeo ex Gregorio, ſeu Georgio Metropolita Corinthi in expoſitione illius Canonis. Ποίημα Μάρκου μοναχοῦ ἄχρι τῆς πέμπτης ᾠδῆς, καὶ αὐτῆς φέρων ἀκροστιχίδα, καὶ σήμερον δέ· τῆς δὲ ἕκτης ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ τῶν ἑξῆς ᾠδῶν, αἵτινές εἰσι Κοσμᾶ μοναχοῦ τετρᾳῴδιον συνέζευκται τῆς τοῦ τετρᾳῳδίου τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης παρασκευῆς, ἣ ἔστιν διὰ στίχου ἰαμβικοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα, ᾗ παρενεῖρε τὰ ἑαυτοῦ ᾄσματα ὁ θεῖος οὗτος Μάρκος, καὶ σήμερον εἰρηκὼς, ἤγουν αἱ προηγιασμέναι τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης ἑβδομάδος ἡμέραι τοῖς θείοις ᾄσμασιν ἐνετιμήθησαν τοῦ ἀξιοτίμου καὶ σοφωτάτου Κοσμᾶ τοῦ μελῳδοῦ, καὶ σήμερον δὲ τὰς ἐλλειφθείσας ἐκείνῳ τέσσαρας ᾠδὰς, ἐγώ φησιν, ἀνεπλήρωσα. *Opus Marci Monachi vſque ad quintam Odam ipſam, habens acroſtichidem* καὶ σήμερον δὲ, *ſextæ verò acroſtichis, & ſubſequentium, quæ ſunt Coſmæ Monachi Tetraodion, coniungitur cum ea, quæ eſt Triodij ſanctæ & magnæ Paraſceuæ, ea carmine Iambico ſic concipitur,* προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. *Vbi inſeruit ſua Cantica diuinus hic Marcus,* & σήμερον *hodie dicens, Præſanctificatæ ſcilicet ſanctæ & magnæ Hebdomadis dies diuinis cantibus cohoneſtatæ ſunt, ſanctis hymnis & canticis veneratione digni, & ſapientiſſimi Coſmæ Melodi; & hodie verò relictas ab eo quatuor Odas*

ego, ait, compleui. Nicephoro Calliſto in Synaxariis. Ὥσπερ δὴ καὶ ὁ θεῖος Κοσμᾶς ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ τέθεικε τετραῴδιον ἐκεῖσε πεποιηκώς, κἂν ἐς ὕστερον ὁ σοφώτατος βασιλεὺς Λέων κελεύσας εἰς τέλειον κανόνα διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰδρουῶντος τοῦ μοναχοῦ Μάρκου εἰργάσατο. *Quemadmodum & diuinus Coſmas in magnum Sabbatum* τετραῴδιον *compoſuit, licèt poſtmodum ſapientiſsimi Imperatoris Leonis mandato Marcus Monachus Epiſcopus Hidruntinus in perfectum Canonem terminauerit.* Nec alia fuerint quæ ex Triodio & Typico afferri poſſent. Et omnium accuratiſſimè Theodorus Prodromus in Herilium feſtiuitatum Canones, expoſitione in Canone Sabbati ſancti. Ὁ παρὼν κανὼν ποίημα μέν ἐστιν ἄχρι καὶ πέμπτης αὐτῆς Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδρουῶντος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐννάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. ἀλλὰ πολὺ πρότερον ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφή, καὶ παρθένος Κασία τοὔνομα τοῦτε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε, καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο. οἱ δὲ ὕστερον τὸ μέλος μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δ᾽ ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμίξαι λόγοις τὰ τοῦ Ἥρωος ἐκείνου Κοσμᾶ μουσουργήματα, τὸ μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ, καὶ τοὺς εἱρμοὺς ἐγχειρήσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπέτρεψαν. καὶ ἔοικεν ἀληθεύειν οὗτος ὁ λόγος, οὔτε γὰρ τοῖς τῶν εἱρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χρᾶται ὁ Μάρκος, καίτοι συναιρομένοις αὐτῷ τὰ πολλά· αὐτίκα γὰρ τὸ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα. καὶ τὸ, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων τὸ σῖγμα συντελοῦσιν αὐτῷ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ ποιήματα ὄντα, αὐτ᾽ ἐκείνων ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρ-

γόμενον τὸ, κύριε θεέ μου, ἀπὸ δὲ τοῦ σῖγμα, τὸ, σύμβολα τῆς ταφῆς σου. ἔκ τε οὖν τούτου δῆλόν ἐστι τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἱρμοὺς, καὶ ἐξ ἐκείνου δὲ οὐχ ἧττον τοῦ λέγειν ἐν τῷ εἱρμῷ τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀλλ' ἡμεῖς ὡς νεάνιδες τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. νεᾶνις γὰρ οὖσα δηλονότι καὶ ἡ μελοποιὸς, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικός ἐστι τὸ μελούργημα. ἐπεὶ δύο χορεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ᾠδὴν ᾄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν, ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ ἀνὴρ, ὡς αἱ νεάνιδες, εἶπε, τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. ἀλλ' ἤδη καὶ τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος ἐπισκεψώμεθα, διπλῆν τινα καὶ ταύτην οὖσαν, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἢ δικόρυφον ὡς ὁ παρνασὸς, ἢ διθύραμβον ὡς οἱ Διονύσου ὕμνοι, ἢ ὡς τὰ ἔντε χέρσῳ καὶ θαλάσσῃ ζῶντα τῶν ζώων ἀμφίβια. ἔστ' ἂν μὲν γὰρ τετραώδιον ἔμθυε τὰ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ μέλη, μέρος ἰάμβου ἦν ἡ ἀκροστιχὶς ἐκείνου λέγω ἰάμβου τοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. οὗ ἰάμβου τὸ ἥμισυ μὲν περιείληφεν ἡ μεγάλη παρασκευὴ τὸ, προσάββατόν τε, τὸ δὲ λοιπὸν ἥμισυ τὸ, σάββατον μέλπω μέγα, ἐνταῦθα παρελήφθη. ἐπεὶ δὲ ἐδέησεν ἐκταθῆναι τὸ μέλος, καὶ τὸ τετραώδιον γενέσθαι κανόνα ὁλόκληρον, ἀναλόγως συνολοκληροῦται καὶ ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ ἀντὶ μέρους ἰάμβου ὅλος ἴαμβος γέγονε. ὧδέ πῃ ἔχει καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα.

Præſens Canon *opus quidem eſt ad quintam ipſam Odem Marci Epiſcopi Hidruntini, ab eáque vſque ad nonam magni Poëtæ Coſmæ, ſed multò antè vt ex non ſcripta traditione diſcimus. Mulier quædam nobilis caſta, & virgo cui erat nomen Caßiæ, eiuſmodi modulationis prima fuit auctrix, &* Canonem *ipſum abſoluit, qui verò eam ſubſequuti ſunt melos admirati, in-*

dignum nihilominùs iudicantes muliebribus ſermonibus Herois illius Coſmæ cantiones coniungere, melos tradentes Marco, & hirmos conſignantes Tropariorum compoſitionem, illi ſoli commiſerunt. Et ſanè traditio hæc non videtur à veritate aberrare, neque enim hirmorum litteris capitalibus in acroſtichide Marcus vtitur, licèt illi multùm conferrent: ſtatim enim illius, κύματι θαλάσσης, vnde maius K, necnon illius, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, te ſuper aquas. Σ. *quàm maximè illi in acroſtichide conducunt, ſed his neglectis tanquam alienis nec propriis operibus loco eorum Troparia conſcribit à* K *quidem incipiens illud,* κύριε θεέ μου, Domine Deus meus, *ab* Σ *verò illud,* σύμβολα τῆς ταφῆς σου, ſymbola tuæ ſepulturæ. *Ex hoc vtroque manifeſtum eſt melos hirmóſque Marci non eſſe, & eo etiam æquè probè euincitur cùm dicat in prima Odæ hirmo.* Sed nos tanquam iuuenculæ Domino cantemus. *Iuuencula enim cùm eſſet ipſa modulationis artifex, & hoc idem oſtendere volens Canticum illud mulieris eſſe, cùm duæ eſſent Choreæ apud Exodum, primam Odem canentes, vna quidem ex maſculis, altera ex feminis, ipſa maſculorum ſpernens, veluti quæ mulier erat, tamquam iuuenculæ dixit Deo canamus. veruntamen & ipſam Canonis acroſtichidem, duplicem illam quoque, & vt ita dicam, bicipitem veluti Parnaſſum, vel dithyrambum, vt ſunt hymni in Bacchum, velut ea quæ & in mari, & in terra viuunt animalia amphibia conſideramus. Donec enim Tetraodion erat, quod in ſancto Sabbato concinitur melos, Iambi principium erat acroſtichidis, illius nempe, qui incipiebat,* προσάββα-

τόν τε σάββατον μέλπω μέγα. ante Sabbatum, Sabbatum cano magnum. *Cuius Iambi mediam quidem partem praripuit magna Paraſceue, nempe προσάββατόν τε*, ante Sabbatum, *reliquum verò nempe*, σάββατον μέλπω μέγα, Sabbatum cano magnum, *hoc in loco relictum eſt. attamen cùm opus eſſet melos elongari, & Tetraodion integri Canonis partes ſuſtinere proportione quadam, & acroſtichis integratur, & Iambi mutili loco, Iambus integer ſuccedit hunc in modum.* καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα. Et hodie verò Sabbatum cano magnum. Xylander notis in Cedrenum num. 235. nugatur ſuo more. *Tetraodion videtur hymnus quatuor partibus ſeu carminibus conſtans fuiſſe, ſed quid illud Cyri Coſmæ ſit, viderint alij.* Fruſtra itaque hîc plura de Coſma congererem, res eſt ſatis aperta. Spondeo tamen me plura dicturum, in eo, quem præ manibus habeo tractatum, de Melodis Græcorum.

Triodion ſequitur πεντηκοστάριον, *Pentecoſtarium*, qui erit decimus. Gennadius c. 4. ᾄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθημέραν, καὶ μηναῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι, καὶ μεταφραστής, καὶ πεντηκοστάρια, καὶ στιχηρά, καὶ ἑσπέρια. Anthologium. ζήτει εἰς τὸ πεντηκοστάριον κυριακὴ ἕκτη μετὰ τὸ πάσχα. Continet Officium ab ipſo die Paſchatis vſque ad octauam Pentecoſtes, quæ Dominica ab iis, omnium Sanctorum nuncupatur. Celebratur namque in ea omnium Sanctorum memoria. Nomen libro inditum eſt à Pentecoſte. Et ſic Officium à Dominica Septuageſimæ ad Octauam Pentecoſtes in Triodio, & Penteco-

ſtario continuatur, hócque in ipſo titulo libri declaratur. *ἀρχὴ σὺν θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάγα-ωεχὶ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων. Principium Dei gratia Pentecoſtarij incipientis à ſancta & magna Dominica Paſchatis, & finientis in Dominica omnium Sanctorum.*

Legi etiam in Bibliotheca Barberina Ioſephi melodi Triodia à Paſchate ad Pentecoſtem ipſam Cod. 118. adhuc inedita, digna tamen quæ in commodum Eccleſiæ Catholicæ edantur. Vt hinc videas quantum in compingendis ſimilibus Canticis ingenia humana in omnes ſe formas vertendo luſerint. Quid prætereà in his duobus poſtremis libris dignum animaduerſione iudicauimus, alibi ſcripſimus abundè, vnde ea petenda ſunt, ne bis eadem repetere cogamur.

Vndecimus ſit duodecim voluminibus comprehenſus, & qui *μηναῖον*, vel *μηνιαῖον* dicitur. Typicum: *ἰστέον ὅτι, εἰ ἑορτάζεται ὁ ἅγιος τοῦ μηναίου, καὶ δὲ ὑπερθῦμεν τὰ ἐν τῷ μηναίῳ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου.* Menſes ſinguli ſingula explent volumina, ſingulis diebus vnius vel plurium Sanctorum Officium, quorum ſolemnitas eo die celebratur, digeritur. Troparia ſcilicet in primis & ſecundis Veſperis, Miſſa, & Canones in Matutino, aliíſque diuinis Officiis recitandis, inter quos Synaxaria rerum nempe geſtarum ab illis Sanctis, quorum dies agitur, ſuccincta narratio: aliorum item Sanctorum, licèt eorum Officium peculiare non

habeatur, eáque vel proſâ vel carmine commemoratio, ſic à menſe Menæa appellantur. Ea plerique in rebus Eccleſiaſticis minùs accurati cum Menologiis confundunt. quæ omninò diuerſa eſſe, ex his quæ infrà dicemus manifeſtum erit. In Menæa correcta & dono data Eccleſiæ Euchaitarum extant carmina Ioannis Euchaitarum Metropolitæ.

Ὕμνων ὑπελθὼν ἡμερησίων βίβλος,
Πᾶσαν τε τούτων τὴν γραφὴν ἐπιξέσας,
Καὶ χεῖρα καὶ νοῦν, ὡς ἐμὴν καταρτίσας,
Δῶρον φίλον δίδωμι, καὶ μάλα πρέπον
Τῷ προστατοῦντι τοῦ τόπου στεφηφόρῳ,
Ὃς ἔνδον οἰκεῖ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας,
Δι' οὗ τύχοιμι τῆς ἀκηράτου βίβλου,
Τῇ χειρὶ τοῦ πλάσαντος ἐγγεγραμμένος.

In eadem eiuſdem.

Οὐ πολλὰ μὲν, κράτιστα πάντα δ' ἐνθάδε.
Οὐκ ἂν γὰρ εὕροις ἀλλαχοῦ τὰ βελτίω.
Ἐβουλόμην δὲ ταῦτα μὲν τύποις μένειν.
Ἀντιγράφων εἶναι δὲ τὴν ὑπουργίαν.

Εἰς τὰ διορθωθέντα βιβλία.

Καλὴν δεδωκὼς τοῖς βίβλοις ὑπουργίαν,
Αὐτὸς πονηρὰν ἀντιλαμβάνω χάριν.
Τὰς μὲν γὰρ ἤδη τὰς νόσους ἰασάμην.
Ἐγὼ δὲ συντέτηκα, καὶ κακῶς ἔχω.
Κόπων δὲ σῶμα συντριβεὶς ἀμετρίᾳ.
Ἀλλ' οἱ τρυφῶντες ἐν πόνοις ἀλλοτρίοις,
Καὶ ταῖς ἐμαῖς πλέοντες εὐδίᾳ ζάλαις,
Πρὸς κύριον μέμνησθε τοῦ κεκμηκότος.

Laudes perorans publicas voluminum
Horum vetuſto litteras mundans ſitu
Senſus, notáſque, quoad potui, coordinans
Libens amicum, illuſtra, conducibile
Munus ſodali detuli huic Stephephoro
Qui in hoc fideli præſidet templo vigil;
Vt particeps hinc ſiam ego haud æquabilis
Libri, creator ipſe quem ſcripſit manu.

Aliud.

Quare ne multa, potiſſima illic omnia:
Nam nunquam in vllo reperies melius loco.
Verùm iſta vellem de ordine haud mouerier,
Tantum antigraphorum vim, eſſéque miniſterium.

Aliud.

Pulchrum exhibens volumini negotium,
Malam inde & ipſe gratiam capio miſer.
Illius inhians quando valetudinem
Ego perinde me bene haud habeo, terens
Corpus labore, membra ſtudio deprimens.
Sed cæterorum qui fruuntur commodo,
Sudoris, & tranquilla tempeſtatibus
Meis legendo nauigant ſpatia freti,
Memores laborantis velim ad Deum mei.

Cùm verò in Menæis eiuſmodi & aliis Græcorum libris in ſolemnitatibus Sanctorum, quandoque plures quàm opus ſit, Canones appoſiti ſint, ſcias illud in ea Eccleſia obſeruari, quod habeo ex Typici cap. 7. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἴπερ ἔχει τὸ μηναῖον ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς κανόνας διαφόρων ποιητῶν. εἰ μὲν ἔστι κανὼν ὁ τοῦ κῦρ Κοσμᾶ, προκριτέος,

εἰ

δὲ τοῦ κῦρ Ἰωάννου καὶ ἑτέρων τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται. Εἰ δὲ τοῦ κῦρ Θεοφάνους καὶ ἑτέρων, ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους προκρίνεται· προτιμητέος γάρ ἐστι τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ, οὗτος τῶν λοιπῶν προτετίμηται ποιητῶν, τούτων δὲ μὴ ὄντων, οἱ τοῦ κῦρ Ἰωάννου· αὐτῶν δὲ μὴ ὄντων, ἢ τοῦ κῦρ Θεοφάνους. ἀπόντων δὲ τούτων οἱ τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ τῶν λοιπῶν ἁπάντων προκρίνονται. *Hoc quoque ſciendum eſt, ſi Menæum habet in memoriam alicuius ſancti Canones variorum Poëtarum, ſi Canon aderit domini Coſmæ, eum aliis anteponendum. ſi domini Ioannis & aliorum, eum, qui Ioannis eſt, anteponi. ſi domini Theophanis & aliorum, domini Theophanis anteponi. ille enim ante alios honorandus eſt. ſi domini Ioſephi, eum reliquis Poëtis præponi. ſi cæteri defuerint, domini Ioannis. ſi hi quoque defuerint, domini Theophanis. ſi hi etiam, domini Ioſephi cæteris omnibus præponi.*

At quinam fuêre hi Canonum & Troparioorum, quibus Græcorum libri, & Paracletice, Triodion, Pentecoſtarium, & Menæa potiſſimùm abundant, auctores? plures ac varij, recentiores & veteres, ſupremi infimíque nominis, de quibus cùm fuſè nimis egerim in Tractatu meo de Melodis Græcorum, nunc ſatis fuerit nomina tantummodo, eáque non omnia numeraſſe. Sunt verò Anthimus, Timocles, Methodius Patarenſis, Coſmas, Ioannes Damaſcenus, Georgius Siculus, Georgius Nicomedienſis, Romanus, Germanus Patriarcha, Anatolius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Theophanes, Andreas Cretenſis, Ioſephus Studita, Theodo-

L

Digitized by Google

rus Studita, Stephanus Sabaïta, Theodorus Siceota, Clemens, Byzas, ſiue Byzantius, Cyprianus Monachus, Simeon Magiſter & Logotheta, Leo Imperator, Conſtantinus Porphyrogenneta, Arſenius Monachus, Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Marcus Monachus, Caſſia, ſiue Caſſiana, ſiue Icaſia, Ioannes Euchaita cognomento Mauropus, Nicephorus Calliſtus, Nilus Xanthopulus, Nicolaus, Philippus, Baſilius Monachus, Leo Magiſter, Sergius Hagiopolita, Stephanus Hagiopolita, Andreas Pyrus, Ephrem Cariæ, Simeon Thaumaſtorita, Philotheus Patriarcha, Baſilius Pegoriota, Sophronius Patriarcha Hieroſolymitanus, Iuſtinus Decadio, Ioannes Archiepiſcopus, Demetrius, Ignatius, Methodius Patriarcha, Chriſtophorus Protoaſecrita, Photius Monachus, Mauroleo, Procopius Chartophylax, Ioannes Zonara, Euthymius Monachus, Hierotheus Monachus, Emmanuel Palæologus, Theophilus Imperator, Michaël Pſellus, Theodoſius Laſcaris Imperator, Dauid, Metrophanes, Emmanuel Phile, Athanaſius, Nicetas Heracleenſis, Paulus Amonius, Gabriel, Nicetas Stethatus, Ioannes Stauracius, Theodorus Coetonita, Leo Peganius, Georgius Scyliza, Dorotheus Monachus, & alij, ne ſingulos recenſendo tædio ſim.

Menologia non alia ſunt (& erit duodecimus liber) quàm quæ Latinus *Martyrologia* vel *Calendaria* dixerit. nec aliud in illis habetur niſi vel

Digitized by Google

Sanctorum vitæ quolibet die per totum annum ſummatim expoſitæ, vel quorum vitæ non habentur commemoratio, nulláque ibi aut officij ordinandi, aut recitandi ſeries continetur. Verum eſt tamen ſæpiſſimè Menologiorum horum partem, eámque non minimam in Menæis inter Canones poſt Odam ſextam eſſe digeſtam, vt ſine alterius libri ope, qui officium in Eccleſia aut domi recitat, habeat vnde celebrandorum Sanctorum hiſtoriolas, & commemorationes legat. Hoc Menologium apud Græcos non vnum eſt, ſed pro opportunitate temporis variam quoque faciem induit: aliud quippe eſt quod nobis Latinè tantùm ex verſione Cardinalis Sirleti, Caniſius in antiquis lectionibus repræſentauit: aliud quod ſeparatim hinc inde manuſcriptum adhuc in Bibliothecis, & Barberina potiſſimùm, quod & antiquiſſimum eſt, aſſeruatur: quæ nec omnia ſibi inuicem reſpondent: aliud quod in Menæis Græcorum inſertum eſt: aliud quod poſt diuinas Horas, Euangelium, Apoſtolum, alióſque libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum erutum, & in linguam Græcorum vernaculam verſum à Maximo Margunio Cythcrorum Epiſcopo edidit Antonius Pinellus Venetiis anno 1529. in 4°.

Baronius anno Domini 886. refert Baſilium Macedonem Imperatorem Græcorum Menologium ſcribendum curaſſe & augendum, atque etiam imaginibus exornaſſe, quibus ſingulorum

Sanctorum exprimerentur certamina: cuius ipſum autographum credimus, & legimus conceſſum nobis à Paulo Sfondrato ſanctæ Cæciliæ Cardinale nepote Gregorij Papæ XIV. Menologium hoc auro, gemmíſque pretioſius Conſtantinopoli ad Ludouicum Sfortiam ſatis munificè aduectum, Ludouico vitâ functo, Ioannes Baptiſta Franciſci Sfondrati Cardinalis parens, auúſque Nicolai Sfondrati Cardinalis in arbitrio ac poteſtate habuit, quemadmodum monumenta alia, maximæque æſtimationis ſcripturas eiuſdem Ludouici, apud quem Baptiſtæ auctoritas plurimùm pollebat, vt ex diuerſis legationibus, quas ille ob grauiſſima negotia apud omnes ferè Principes Chriſtianos, Innocentium nempe VIII. Carolum Galliæ, Ferdinandum & Eliſabetham Hiſpaniarum, Ferdinandum Neapolis & Siciliæ Regem, & tandem Rempublicam Venetam, vbi & mortem obiit, colligere poſſumus. Poſtmodum à Paulo Sfondrato Cardinali dono acceptum Paulus V. in Bibliothecam Vaticanam inuexit, & præfixâ inſcriptione ſignificauit. PAVLVS V. PONTIFEX MAXIMVS HVNC LIBRVM CONSTANTINOPOLI AD LVDOVICVM SFORTIAM MEDIOLANI DVCEM ALLATVM, DEINDE SERVATVM APVD SFONDRATORVM FAMILIAM A PAVLO S. CÆCILIÆ CARDINALI SFONDRATO SIBI DONO DATVM, IN BIBLIOTHECAM VATICANAM INFERRI IVSSIT AN-

NO CIↃIↃCXV. PONTIFICATVS XI. Liber vnam tantùm Menologij partem, quando ſex tantùm menſibus Septembre, Octobre, Nouembre, Decembre, Ianuario, & Februario abſoluitur, continet: altera quibuſnam caueis addicta lateat, incertum eſt. & vtinam non communem ſortem librorum paſſa, igne vel ferro, vel impiorum aut otioſorum hominum manibus, elementorum etiam iniuria in luce eſſe deſierit. ſcriptus eſt in folio grandi pergameno affabrè perpolito, licet ætate iam vieta aliquantulum ſublurido, formâ quaſi quadratâ, characteribus elegantiſſimis, nuſquam pro illius atramenti facultate, quod nigrum non tingit, nigricantibus. Capitales quas vocant litteras auro efformantur. ſingularum pagellarnm pars ſuperior nomina Sanctorum illius diei repræſentat, alterius dimidia ſcripta compendio Sanctorum geſta, altera imaginibus coloribúſque non indiligenter, & pro eo tempore ſatis eleganter, ſub oculos ponit. Picturam recentiores *miniaturam* vocant, neque enim oleo, ſed aquâ gummíque colores temperantur. Imagines non ab vna manu promanant, ideóque nec vnius omnes conditionis, ſed vna alterâ concinnior, accuratior, & ad artem accommodatior excellit, & ne ἀδέσποτοι palarent, pictor quilibet imagini à ſe depictæ in margine libri nomen expreſſit. Pictorum nomina ſunt, Pantaleo, Michaël Blachernita, Georgius, Simeon, Michaël paruus,

Menas, Neſtor, Simeon Blachernita. Imagines ita diſponuntur, vt vna alteri aduerſæ non reſpondeat, ſed litteris & Sanctorum vitis, quare nunc ſuperiorem partem paginæ, quando alterius ſuperior pars ſcriptionem refert, nunc inferiorem, quando alterius inferior deſcripta eſt. Quando liber ſcriptus ſit, diuinare non poſſumus, abhinc tamen annos 662. ſcriptum videntur indicare qui operi præfiguntur Iambi. Hi verò ſunt:

Ἐνταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Ἄριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Ἔργον θεοῦ κάλλιστον ἐκπλῆττον φρένας,
Ἔργον δὲ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ἄνω γὰρ αὐτὸς ὡς θεός, καὶ δεσπότης
Ἄστρων χορείαις ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ὃν οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δαδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ' ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς ἐντύποις,
Ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος δὲ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ ἐμπαίοις, καὶ λόγοις,
Ὡς ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Ἐκ δέρρεων ταθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίοις τύποις
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Ἔπειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.

Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
Ἀλλ' οὓς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων
Εὗρε βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Ἐν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ θεοῦ σκηπτουχίας.

Ex verſione Ioannis Argoli.

Conſidera probè oculis hîc, ô qui aſpicis,
Ex rebus optimis, opus certè optimum,
Dei, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Viſu creata cuncta delectans meritò,
Vt namque ſuprà Rex Poli ſummi Artifex
Cælum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis inſtar vocis explicuit ſono,
Mundum irradiat ſapiente prouidentiâ,
Infráque vt ipſum moribus ſplendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpura
Baſilius, filiúſque duplici potens
Fama triumphis ſcilicet, ſermonibus,
Vt machinam polorum conſtituit librum
Ex pellibus protenſum in ipſo, quæ gerit
Natura cuncta deferens ſidera, æthera,
Pulchras colore, nobiléſque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris abſque ſemine
Sanctos Prophetas, Martyres, Apoſtolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Vnde credentes allicit mentes pias

Oblectat oblectamine haud oculos minùs.
Sed quos colore fecit atque imagine
Habeat opitulantes, in armis aſſeclas,
Affectibúſque vindices, morbo medicos,
In iudicio medicos precantes ad Dominum,
Et hoſpites ſalutis ac gloriæ
Ineffabiles, & imperi ſimul ſuperi.

Et hoc eſt Menologium Baronio viſum, nec abnuo; ſtudio iuſſúque Baſilij Imperatoris deſcriptum, exornatúmque imaginibus, niſi aliunde edoctus fuero, non credam, quemadmodum & Baſilium hunc Macedonem fuiſſe, ex Iambis enim hic Baſilius Porphyrogenneta aſſeritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος ὁ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος. *Imperator terræ vniuerſæ ſol purpuræ Baſilius & alumnus.* Id de Macedone dici non poteſt, cùm neque Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus ſit, neque adultus. Zonaras in Conſtantino Duca, τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῖς καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιωτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον βασιλεύοντι, καὶ αὐτὴ Αὐγοῦστα ἀναῤῥηθεῖσα. ὅθεν ἐστὶ μόνος Πορφυρογέννητος ὤν· ὃν αὐτίκα καὶ παρὰ τῶν ἄλλων τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐκόσμησαν. *Imperium tribus filiis reliquit, quorum duos Michaëlem, & Andronicum Eudocia priuato adhuc, Conſtantinum verò imperanti pepererat, cùm & ipſa Auguſta appellata eſſet. Vnde hic ſolus Porphyrogennitus fuit, ac ſtatim præ cæteris imperij inſignibus adornatus.* Ex eo nempe Porphyrogenito-

torum nomen emerſit, vt qui imperante patre naſcerentur, ſiue in thalamo Porphyræ dicto, ſiue purpura obuoluti, Porphyrogennetæ dicerentur. Herodianus hiſtor. lib. 1. de Commodo Marci Imperatoris filio. ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲ προσκτήτῳ σεμνυνόμενον ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπεκυήθην, καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφυρίς· ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἄνθρωπον ἥλιος καὶ βασιλέα. *Nunc me poſt Marcum patrem vobis fortuna principem dedit, non quidem aſcititium, quales ante me fuerunt, neque veluti acquiſito imperio gloriantem. quippe vnus ego vobis natus, educatúſque in aula, non quidem priuatis obuolutus faſciis: ſtatim me vt ex aluo prodieram imperatoria purpura ſuſcepit, ſimúlque ſol hominem me vidit & principem.* Et Themiſtius orat. 6. de Valentiniano Gratiani Imperatoris fratre. πρῶτος γὰρ δὴ τέως τῆς εὐδαίμονος οἰκίας ἐσπαργανώθης ἐν ἁλουργίδι. *Primus autem tunc inclytæ domus purpureis obuolutus es faſciis.* Dicitur tamen de Baſilio iuniore, qui circa annum Domini 977. cum Conſtantino Porphyrogenneta imperium tenuit.

Eſto decimus-tertius ἀνθολόγιον, *Anthologium*, primo ſui ortu tenue, nec magnæ æſtimationis, ſed nouis additionibus ſemper excreſcens, hac poſtremâ pro correctorum libidine immenſum factum eſt, adeo vt, vt ita dicam, in monſtrum euaſerit. Indicat titulus. ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ

περιέχον τινὰς καὶ ἑτέρας ἀναγκαίας ἀκολουθίας τε καὶ ἑρμηνείας οὐχ ὑπαρχούσας ἐν τοῖς προτυπωθεῖσιν ἀνθολογίοις. *Totius anni Anthologium continens & alia quædam neceſſaria officia, & interpretationes, quæ in prioribus Anthologiis deſiderabantur.* Potiſſimùm tamen in eo continentur officia, quæ per annum in Domini noſtri Ieſu Chriſti, Beatæ Virginis, & reliquorum celebrium Sanctorum ſolemnitate decantantur. Sequuntur officia quæ *communia* dici ſolent in vnum vel plures Prophetas, Apoſtolos, Martyres, Pontifices, Confeſſores, & alios. Tum demùm multa ex Paracletice hauſta ingeruntur, & omnium poſtremum adnectitur Paſchalium triginta duorum annorum. Liber, vt verum fatear, lucri cauſa excogitatus. ferè enim nihil in eo eſt, ſi recentiora quædam addita excipias, quæ eradi tanquam noxia, operæ pretium fuerit, quod non in Menæis, & Paraeletice, aliiſque libris, & commodiùs & accuratiùs digeſtum ſit. Plura in eo poſſemus animaduertere, ſed cùm non ſcribamus cenſuram, opportuniori in loco animaduertenda notabimus. Auctores melodi maiori ex parte ſunt ij ipſi, quos ſuprà in Menæis recenſuimus, ex quibus, ſi tibi animus eſt, repetas.

Decimus-quartus erit ὡρολόγιον, *Horologium*, quòd Horas diurnas & Officia contineat: Latini *Diurnum* dicent. Præter Horas & Meſoria, & alia quæ ſingulis officiis neceſſariò dicuntur, vt Troparia, Pſalmos, preces varias, habetur Ca-

non compunctiuus, *Canones Paracletici in B. Virginem*, *& Angelum cuſtodem*, *& deprecatorius in omnes Angelos & Sanctos*, *officium ſatis amplum ſanctiſſimæ Communionis*, *& minutiora alia*, quæ non eſt opus recenſere. Demùm adnectuntur *Cyrilli Alexandrini* oratio de exitu animæ, & de ſecundo aduentu, *Chriſtophori Patruij Muylenæi* Troparia Proſomia dicta totum Menologium complectentia, *Paſchalium* annorum quinquaginta quatuor, *Ionæ Gialeni* Selenodromium perpetuum, *Nicephori Paſchalei* de ieiuniis Græcorum tractatulus, linguâ eorum vulgari.

Decimus quintus erunt *Synaxaria*, Vitæ Sanctorum & Martyrum in compendium redactæ, & ſuccincta expoſitio ſolemnitatis de qua agitur. Antequam typis Menæa, aliíque Græcorum libri Eccleſiaſtici editi omnibus paterent, ſimiles diſcurſus & Sanctorum vitæ peculiari libro diſpoſitæ, peculiare quoque ſibi volumen poſcebant, vt etiam ad hæc tempora ex manuſcriptis colligimus: poſtquam verò omnibus communia facta ſunt, ſynaxaria eiuſcemodi vnà cum libris, officiis inſeruientibus edita ſunt. Dicuntur ſynaxaria à *συνάγω*, quaſi diceres collectiones, & contractiones. Res ſiquidem latiùs patentes, & longâ narrationum ſerie prolixæ in anguſtiores terminos colliguntur & contrahuntur. Gennadius cap. 5. *τοῦτο ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Μαξίμου γέγραπται, καὶ ἀναγνώτω ὁ βουλόμενος.* & alibi ſæpiùs. Meurſius notat duplicia fuiſſe, &

hæc quidem Xanthopuli dici, illa Triodij, obſeruátque ex ipſo Triodio. παρέλκεις ἐν ἐπιτόμῳ τῶν συναξαρίων τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὰ τοῦ Τριωδίου συναξάρια. Id tamen falſum eſſe, nec obſeruari poſſe ex Triodio à linguam Græcam intelligente, ipſa Triodij verba, & ſynaxariorum prologus arguit, qui ita concipitur. Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ' ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἐτάχθησαν μετά τινων ἐπιστάσεων μερικῶν, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων. *Nicephori Calliſti Xanthopuli in præcipuas Triodij feſtiuitates ſynaxaria, quæ illarum cauſas reddunt, vnde originem habuerunt, & quamnam ob cauſam hoc tempore ita ſe habeant, & à diuinis Patribus ſic diſpoſita ſint, cum nonnullis circumſtantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano & Phariſæo, finiunt in ſolemnitatem omnium Sanctorum.* Ergo ſynaxaria hæc Xanthopuli fuêre ab eo in ſolemnitatibus Triodij confecta, & Triodio locis ſuis inſerta, quæ à Publicani Dominica incipiunt, & finiunt in Dominica omnium Sanctorum. Ergo ſynaxaria Triodij & Pentecoſtarij, non quia diuerſa ab iis, quæ Xanthopulus compoſuit, ſed quia Triodio & Pentecoſtario aſſuuntur, Xanthopuli ſunt, & fruſtra alia in his duobus libris quæres. Sic item dicimus Troparia & Canones Triodij & Pentecoſtarij, quia in Triodio & Pentecoſtario ha-

beantur, licèt eorum auctores alij atque alij fuê-re. Non itaque alia Xanthopuli ſynaxaria, alia Triodij, ſed ea quæ Triodij eſſe aſſeruntur, quæ in Triodio leguntur, Xánthopuli erunt, quia auctor eorum Xanthopulus fuit, qui in illis pleraque ex recentiorum Græcorum penu inſperſit, digna animaduerſione Eccleſiaſticâ, quæ ipſe ſingulari de hoc tractatu indicaui. Hoc idem confirmat Gennadius cap. 2. de Azymo, aſſeuerátque prætereà ea in Conſtantinopolitana Eccleſia non legi. ὡς αὖ δὲ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου μνησθῶ, ἔπεισί μοι καὶ σφόδρα γελᾶν, ὃς ἐφιλοτιμήθη μὲν συγγράψαι τὰ ἐν τῷ τριῳδίῳ νῦν εὑρισκόμενα συναξάρια· τῇ ῥύμῃ δὲ τῆς κακίας τοῦ σχίσματος κινηθεὶς ἔγραψε καὶ περὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν ὑποθέσεως μεγάλα καὶ θαυμαστά. ὅτι δὲ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐκ ἀνεγινώσκοντο, ἴσασι πάντες, καὶ οὐ δεῖ με περαιτέρω προβαίνειν. ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πόλει τινὲς κατέταξαν ἐν τῷ τριῳδίῳ, ὡς εὑρίσκονται. *Vt verò & Nicephori Calliſti Xanthopuli mentionem faciam, ſanè illud ridiculum mihi & apprimè videtur, quòd ille ſynaxaria, quæ nunc in Triodio ſunt, componere ambitioſo ſtudio conatus eſt: verùm impetu pernicioſi ſchiſmatis motus ſcripſit & de propoſita hac materia ingentia & admirabilia. At ſynaxaria illa Byzantij legi non fuiſſe ſolita omnes norunt, nec oportet me vltra procedere. In hac tantùm ciuitate nonnulli in Triodio aſſuerunt, modo quo nunc videmus ea iacere.*

Decimus-ſextus in ordine ſit πανηγυρικὸν, *Panegyricus*, qui diuerſorum auctorum orationes

laudatiuas, ſeu demonſtratiuas, ſi vis etiam exornatiuas in varias Chriſti Domini, & aliorum Sanctorum ſolemnitates. Quemadmodum enim apud antiquos in nundinis & conuentibus publicis, vbi infinita hominum multitudo ludorum ſpectandorum causâ confluebat, ſimile genus orationum habebatur, ſic & in diebus feſtis Sanctorum, concurrente vniuerſo populo ad eorum res geſtas celebrandas, hæ orationes veterum ſanctorum Patrum & ſcriptorum celebrium leguntur. Liber manuſcriptus paſſim in Eccleſiis Græcorum reperitur, non idem tamen omnibus eſt, ſed varius pro varietate Eccleſiarum, & collectoris pietate, nec vno tantùm volumine continetur. ſunt quibus duodecim voluminibus, iíſque ſatis ingentibus pro menſium numero diſponuntur. Fruſtrà hìc ſcriptorum nomina numerarem, cùm omnes ij ad manus non ſint, nec eſſe vnquam poterunt, neceſſéque eſſet omnes qui vnquam aliquid in memoriam Sanctorum compoſuerunt, recenſere. Recenſebo tamen præcipuos, & qui apud omnes maximo in honore ſunt. Athanaſius Epiſcopus Alexandrinus, Pantaleo Diaconus & Chartophylax magnæ Eccleſiæ, Ignatius Diaconus magnæ Eccleſiæ, Baſilius Archiepiſcopus Seleuciæ, Ioannes Chryſoſtomus, Theodorus Studites, Baſilius Cæſarienſis, Antipater Boſtrorum Epiſcopus, Andreas Archiepiſcopus Cretæ, Cyrillus Alexandrinus, Amphilochius Epiſcopus Ico-

nienſis, Cyrillus Hieroſolymitanus Epiſcopus, Gregorius Neocæſarienſis, Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus, Leontius Byzantius, Leontius Hieroſolymitanus, Conſtantinus Porphyrogenneta, Leo Imperator, Germanus Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, Georgius Nicomedienſis, Titus Boſtrorum Epiſcopus, Ioannes Damaſcenus, Theodorus Daphnopates, Ioſephus Theſſalonicenſis, Procopius Diaconus & Chartophylax, Alexander Monachus, Nicetas Philoſophus, Timotheus Hieroſolymitanus, Ephræm Syrus, Gregorius Nyſſenus, Aſterius Amaſeæ, Gregorius Nazianzenus, Coſmas Veſtitor, Sophronius Patriarcha Hieroſolymitanus, Epiphanius Cypri, Simeon Metaphraſtes, & plures alij.

Erit decimus-ſeptimus *Euchologium*, εὐχολόγιον. Preces enim apud Græcos εὐχαὶ ſunt. hinc à potiori præſtantioríque parte libri, libro nomen inditum eſt. Auctor opuſculi περὶ θείας λειτουργίας καὶ ἱερέων. *De ſacra Miſſa & Sacerdotibus.* τὸ δὲ εὐχολόγιον ὀφείλει κρατεῖν ὁ ἱερεὺς, καὶ μὴ μετὰ σπουδῆς καὶ συγχύσεως λέγειν τὰς εὐχὰς, ἀλλὰ καθαρῷ στόματι. *Euchologium verò habeat ſacerdos, & preces neque feſtinanter, neque confusè, ſed clarâ voce recitet.* Continet poſt tres Chryſoſtomi, Baſilij & Præſanctificatorum Liturgias, de quibus nos ſuprà in libro Liturgiarum diximus, Preces & ordinem Lychnici ſiue Veſperi, ordinem & ſeriem adminiſtrandorum Sacramentorum, preces varias ad

rerum variarum benedictiones, in mortuos varios ritus & cantica, quæ, Lector, per te in ipſa libri fronte inſpicere poteris. Liber in ea Eccleſia non Sacerdotibus tantùm, ſed Epiſcopis etiam maximè neceſſarius. editus cum manuſcriptis, ſi pauca quædam excipias, quæ ex ſcriptorum potiùs incuria irrepſerunt, concordat. Manuſcripta, ne ea apud Græcos in Græcia perquiramus, Romæ pleraque apud doctiſſimos viros comperiuntur, antiquiſſimæ & optimæ notæ, omnium tamen antiquitatem ſuperat Codex Barberinus in charta pergamena quadratis litteris accuratiſſimè deſcriptus ante nongentos & plures annos, ſententiâ virorum qui in hiſce rebus iudicandis primi habentur, conſcriptus. Manuſcripti in eo differre videntur, quòd vnus alio in rerum benedictionibus auctior aut amplior ſit, in Sacramentis conferendis, ſi pauca quæ eſſentiam rerum non reſpiciunt, demas, in omnibus ſimiles ſunt. Idque mirum non eſt, cùm apud Græcos pro varietate Eccleſiarum varij quoque ritus inoleuerint, fides vna eáque perpetua ſemper fuerit, cùm eorum Præſules benè ſapere continuabant. De libro plura poſſem referre & examinare: verumtamen cùm ſub cenſura atque iudicio acerrimorum virorum ſudet, ſententiam de eo veram & iudicium infallibile expecto.

Sunt alia quædam, ſed minoris momenti, & maiorum librorum quaſi τεμάχια, & ἀποσπασμάτια, in quibus ad argumentum vnum ſpectantia,

ſi-

ſimul vnà omnia congeruntur, ne in illis conquirendis Lectores defatigentur. Et ſit Liber decimus-octauus, quem illi *Diaconicon* nuncupant, quo omnia quæ ad Diaconi munus obeundum requiruntur in agenda re diuina, & ſingulis Officiis vno veluti faſce continentur. De eo videtur intelligendus eſſe Ioannes Euchaïtarum Epiſcopus, cùm ea carmina Εἰς τὸ βιβλίον τῆς διακονίας τοῦ στεμματοφόρου ſcripſit.

Πιστὸς βασιλεὺς, εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,
Σεβαστὸς, ὀρθόδοξος ὁ μονομάχος,
Τὸ πρὸς σὲ φίλτρον, οἷον ἐν ψυχῇ φέρων,
Ἔργοις ἔδειξε λαμπρὲ στεμματοφόρε,
Ἅπαντα ταῦτα τὴν ἀπαρτίσας χάριν.
Ὧν ἡ γραφὴ δείκνυσιν αὕτη τοὺς τύπους,
Ἐμοὶ παρὲ πάντων μαρτυροῦσα τὸν πόθον,
Ἔπειτα ταῖς σαῖς πανσεβάσταις Αὐγούσταις.

Et illa in eundem.

Ἄλλων βασιλεὺς, σὸς δὲ πιστὸς οἰκέτης,
Ὁ τὸ κράτος σαῖς ἐκ θεοῦ λιταῖς ἔχων,
Ἀδελφὸν σοῦ δίδωμι τοῖς ὑπηκόοις,
Χαίρων ἐμαυτὸν εἰς τὸ σοὶ δόξαν φέρειν,
Καὶ τὰς Αὐγούστας ὡς συνεργοὺς λαμβάνω,
Πρὸς τὴν ἴσην πρᾶξιν τε, καὶ λειτουργίαν.
Ἀλλ' αὐτὸς ὦ μέγιστε στεμματοφόρε
Ἅπασιν ἡμῖν τὴν ἄνω σκηπτουχίαν.

Quorum ſententia fuerit ex verſione Argoli:

Princeps fidelis, Imperator & pius,
Auguſtus, orthodoxus en Monomachus
Erga te amorem, qualis eſt corde intimo

Mihi reuelauit, tibi Stephephore
Cuncta hæc tui ipſe conferens in gratiam,
Scriptura quorum ecce ipſa locos indicat,
Tibi ante cunctos teſtificans cor debitum,
Tuiſque magni Palatij inclitis nuribus.

Aliud.

Rex cæterorum, ſed tibi domeſticus,
Fidelis, ex te plurimum coram Deo
Potens, benignè ſubditis fratrem exhibeo
Me, cuncta promptus gloriæ hæc tribuens tuæ,
Et comminiſtras vtique miniſterij,
Nurus capio totius Auguſtæ domus.
Sed redde contra, magne Trophæophore,
Nos axe latos ætheris dominarier.

Decimus-nonus fit Εἱρμολόγιον, *Hirmologium*, ſic dictus, quòd hirmos contineat, περιέχον πάντας τοὺς εἱρμοὺς τῆς ὀκτωήχου τῶν τε δεσποτικῶν, καὶ θεομητορικῶν, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, *continens omnes Octoëchi hirmos herilium & Deiparæ ſolemnitatum, ac totius anni.* Euchologium. ἀπερχομένου δὲ εἰς τὸν τάφον ψάλλουσιν οἱ ἱερεῖς τοὺς εἱρμοὺς τοῦ μεγάλου κανόνος. *Abeunte in ſepulturam canunt ſacerdotes hirmos magni Canonis.* Cedrenus. τῆς ἑβδόμης ᾠδῆς κατήρχετο τοῦ εἱρμοῦ τοῦ λέγοντος, &c. *Septimæ Odæ incipiebat hirmum illius tenoris*, &c. Hirmus porrò eſt hymnus, ſiue Troparium, à quo reliquorum Tropariorum, quæ in ea Ode canerentur conſequentia, & ſeries ducebatur. Idque ita eſſe notarunt viri docti, ex Simeonis Theſſalonicenſis Archiepiſcopi, lib. de templo, ſacerdote, & Myſtagogia. ad-

di poteſt Zonaras Comment. in Canones Anaſtaſimos Damaſceni in Proœmio. εἱρμὸς δὲ λέγεται ὡς ἀκολουθίαν τινὰ, καὶ τάξιν μέλους, καὶ ἁρμονίας διδοὺς τοῖς μετ' αὐτὸν τροπαρίοις, πρὸς γὰρ τὸ τοῦ εἱρμοῦ μέλος κἀκεῖνα ῥυθμίζονται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενα ἁρμόζονταί τε, καὶ ψάλλονται, καὶ τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ μελῳδήματος ἐκείνου ἀκολουθοῦσιν, ἢ ὅτι συνείρει καὶ συμπλέκει ἑαυτῷ κατὰ τὸ μέλος ὁ εἱρμὸς τὸ τροπάριον. *Hirmus appellatur, quòd ſeriem quandam, & connexionem, & ordinem cantus & conſonantiæ tribuat conſequentibus poſt ſe Trópariis. Nam ad cantum hirmorum conformantur, & attemperantur etiam Troparia, & decantantur non ſine relatione ad hirmos, quorum itidem melodiam & ſonum imitantur. vel inde hirmus nomen habet, quòd contrahat, & connectat ſibi in melodia & cantu Troparium.* Contendit non nemo hirmum in Eccleſia Latina *Tractum* dici. Eam tamen vocem inter Romanæ Eccleſiæ vocabula longè aliud ſignificare, quàm hirmum, apud Græcos obſeruauit, nec ſine ratione Gretſerus lib. 5. de Cruce: *Tractus* enim à trahendo dictus eſt, eo quòd tractim cantetur. Nec quæ poſtmodum ſubſequuntur ad illius Muſices normam concinuntur. Sed quid hoc ad hirmum, qui canon & regula eſt modulationis ſubſequentium Tropariorum. Hirmos eiuſmodi notis etiam muſicalibus à Ioſaphate Cucuzele digeſtos habes in Bibliotheca Barberina, ſub hoc titulo: εἱρμολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καθὼς ψάλλεται εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, ἐκαλλωπίσθη δὲ μικρὸν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομο-

νάχου ἐπικλεῦ Ἰωάσαφ τοῦ νέου Κουκουζέλη. *Hirmologium totius anni, vt cani ſueuit in monte ſancto, id verò adornatum paululum eſt ab humili Hieromonacho Ioſaphato Cucuzele iuniore.* In editis Hirmologiis adduntur nonnulla alia, ex aliis libris Eccleſiaſticis Græcorum decerpta, ad faciliorem diuini Officij vſum. Sed cùm in Hirmologio inter alia capita, illud quoque inſeratur de exaltatione Panagiæ, operæ me pretium facturum exiſtimo, ſi quis ſit Græcorum iſte ritus paucis expediam, vt qui tot nugas in medium proferunt, iam deſinant ineptire. Antequam Monachi in menſam procedant (cui id onus incumbit, illi ἐφημέριον vocant) in diſco ſiue ſcutella, (illi nuncupant πιναγάδειον) vt legitur apud Codinum cap. 7. acceptum panem ad inſtar Crucis, in quatuor diuidit partes æquales, ex angulo interiori panis abſcindit fruſtum cultro circumiens, adeo vt ex vna parte anguli acuminatus ſit, ex altero circulari figura, trigonus imperfectus appareat. & ſic exciſum ſuo loco, vnà cum reliquo pane ſimul vnito relinquit, panem ſic accommodatum aliâ parte diſci cooperit. Ita enim diſcus ille comparatur cardine ex vna parte cum ſuperioris partis oculo colligatus, vt modo capſarum includatur, ſin minus velo. & ſic apponit in menſa, in qua ſolus Abbas, vel Proegumenus, qui ſcilicet Abbatis munere antea defunctus fuerat, vel qui Abbatis, dum ille abeſt, locum tenet, & δικαῖον appellant, aſſidet. Finito prandio, & ſigno da-

to in Concio, ita ipſi vocant campanulam ex ære fabrefactam, omnes aſſurgunt, & conceptis precibus, diſcum illum cum pane, qui Panagia eſt, Ephemerius ſuſtollit. Poſtmodum, reſerato Panagiario, & fruſto illo è pane exciſo conuerſo, vt mica nuda ſuperior ſit, præſentat Abbati, qui extremis digitis miculam arripit, & ori impoſitam abſumit: deinde aliis monachis, ſeruato ordine offertur, qui eodem modo miculam ex Panagiario auferunt, & comedunt. Tum Abbas vinum calici infuſum bibit, quem omnes ſequuntur, & gratiis Deo actis diſcedunt: & hic eſt modus exaltandi Panagiam, quamuis alij alio quoque modo præparent. Hic tamen modus in monte ſancto vſitatiſſimus eſt. Morem hunc etiam Imperatores ſeruaſſe in ſua menſa habeo ex Codino cap. 7. τὸ δέ γε παναγιάριον ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαβὼν, ἐπάνω τίθησι τῆς τραπέζης, καὶ ὑψῶν παναγίαν δίδωσι ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ὁ δὲ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ἐκεῖνος δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅμα τῷ παναγίαν λαβεῖν ἐν τῷ στόματι πάντες βοῶσι πολυχρόνιον· καὶ ὁ πιγκέρνης αὐτίκα τὸ τοῦ οἰνοχόου φέρει σκουτέλιον, κερατὴν καὶ μανδύλιον, ἐπεὶ προεξαπῆρεν ὡς εἴρηται, τὸ μανσάλιον. *Porrò Præfectus menſæ acceptum Panagiarium menſæ imponit, & eleuans Panagiam dat illam Domeſtico menſæ; ille magno Domeſtico, hic Imperatori, & quamprimum Panagiam ori inſerit, omnes accinunt*, ad multos annos, *& confeſtim Pincerna cellæ vinariæ ſcutellam affert cum mafili, quia menſaria mappa iam antea ablata fuit, vt dictum eſt.* Id cùm plerique

non intellexiſſent, in meras nugas verſi ſunt, quas optimè exploſit Gretſerus in Codinum. In exaltatione itaque Panagiæ, vt diximus, non vnus ſeruatur ab omnibus modus, nam ſeculares cum ſolemni conuiuio ciues excipiunt poſt menſam in dexteram adoleſcentuli, ex Clero tamen, paululum contractam, & volæ ſiniſtræ impoſitam panem præparant, & conceptis precibus, Sacerdos ibi aſtans primus micam accipit, poſteà aliis adoleſcens ſuggerit, quod remanet ipſe in manibus maxima cum veneratione conſumit.

Pari ratione editus fuit & alius, qui ſit vigeſimus liber ſub hoc titulo σύνταγμα τινῶν ἀναγκαίων ἀκολουθιῶν καθηκόντων ἀνηκουσῶν τῷ ἱερεῖ συλλεγεισῶν ἐκ τοῦ εὐχολογίου. *Neceſſariorum quorumdam quotidianorum officiorum ad ſacerdotes pertinentium, & ex Euchologio deſumptorum Collectio* in 4°, & continentur: *Ordo ſeruandus in Veſperis, Ordo in Matutino, Epiſtolæ & Euangelia in varias commemorationes Sanctorum, Ordo pro parua benedictione, Ordo communis inuocationis, Ordo in ſponſalibus, Ordo in coronatione ſponſorum, Ordo in Bigamum, Preces in puerperam primo partûs die, Preces pro obſignando puero octauo die poſt partum, Preces in puerperam quadrageſimo die, Preces in puerperam cùm abortum fecit, Preces pro catechumeno faciendo, Ordo ſacri Baptiſmatis.*

Liber quoque muſicalis ſit vigeſimus primus, in quo varia Troparia, & Pſalmi, & alia quæ in Matutinis, & in aliis Officiis, & Liturgiis potiſ-

ſimum cantari ſolent in varia argumenta, cum muſicis notis. Ex iis quædam vocantur κεκραγά-ρια, quaſi diceres *clamatoria*, & eſt Pſalmus qui incipit, *Domine clamaui, exaudi me*, putóque ſic dicta, quòd in primo verſiculo bis verbi κράζω mentio fiat. Dicit enim, κύριε ἐκέκραξα πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου, πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρὸς σὲ, *Domine clamaui ad te, exaudi me, attende voci orationis meæ, cùm clamauero ad te.* Quamuis non me lateat eo nominis cantica quoque cum modulatione decantata inferri. Vnde etiam κράκται Cantores ſunt, non Lectores, nec de aliis Codinum cap. 18. intelligendum eſſe pro certo dicere audeo: οἵ τε πρωτοψάλται, καὶ οἱ ἀναγνῶσται, οὓς δὲ ἔθους παλαιοῦ κράκτας ἐν ταῖς τοιαύταις ὀνομάζουσι πανηγύρεσι, καὶ τελεταῖς. ψάλλουσιν ᾄσματά τινα συντελοῦντα καὶ ἡρμοσμένα εἰς τὰ τοιαῦτα. *Quas occupant Protopſaltæ, Domeſtici, & Lectores, quos veteri more in eiuſmodi panegyricis feſtis, & initiationibus* Clamatores *vocant, qui carmina quædam & cantica canunt huc facientia, & accommodata.* Eadem ferè habet Cantacuzenus Hiſt. lib. 1. cap. 41. Libri iſti muſicales non omnes iidem ſunt, ſed varia, pro libidine exſcribentium, aut eorum qui exſcribi curant, continent: omnia tamen ad dierum feſtorum ſolemnitatem confecta. Vidi ipſe pleroſque elegantiſſimè ſcriptos, in quibus etiam auctorum nomina præfiguntur, de quibus in obſeruationibus Eccleſiaſticis multa.

Nec deficit vigeſimus ſecundus ἀρχολογέπουλοι,

Paruum nempe *Horologium*, à maiori enim & ſatis amplo pro neceſſitate, minuſculum hoc, & ad portandum magis idoneum, extractum eſt. Continet, *Poſtquam Chriſtianus è ſomno ſurrexerit, gratiarum actionem. Officium mediâ nocte, & Veſperis ſingulis diebus dici ſolitum. Nouem Cantica. Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam horas. Typica, Paruum Apodipnum, Exapoſtilaria, & Apolyticia totius Hebdomadis, Preces in menſa, Preces breuiſſimas dicendas ſingulis diei horis, Menologium breuiſſimum, Paſchalium annorum decem.*

Addam his omnibus νέον ἀνθολόγιον, *nouum Florilegium*, qui erit vigeſimus-tertius, ab Antonio Arcudio Romæ anno 1598. editum in 4°. cùm enim ipſe quamuis pium, & accuratum, prolixum tamen atque diffuſum diuini celebrandi Officij conſideraſſet: ideóque ob penuriam librorum, ſecúmque tot volumina deferendi moleſtiam, Preſbyteri vel Monachi Græci, qui dictum Officium recitare tenentur, munus ſuum non rectè obeant, ita iubente Iulio Antonio Sanctorio Cardinali, Nationis Græcorum Protectore, & parente humaniſſimo, pro iter agentibus, & aliis, qui quamcunque ob cauſam choro intereſſe non poſſent, & Græco ritu viuerent, ex tot voluminibus diuinum Græcorum Officium in Breuiarium, ſeu compendium redegit. quemadmodum & Orientales Græci *Anthologium* habent, licèt imperfectum, vt Arcudius ait, edidítque. Quid verò in hoc Anthologio contineа-

neatur, habeto tibi ex eiuſdem Arcudij verbis: *Complectitur autem hoc Breuiarium rubricas generales, Pſalterium cum Canticis, iuxta ſeptuaginta interpretes, ex noua veteris Teſtamenti recognitione, & editione. Horologium, Officium feriale, Officium τῆς ἀναστασίμου ὀκτωήχου μετὰ τῶν ἕνδεκα ἑωθινῶν, εὐαγγελίων τε, καὶ ἐξαποστειλαρείων, ἀναστασίμων. Pentecoſtarium, Officium Corporis Chriſti. Officium defunctorum, στιχηρὰ δόξας, καθίσματα, atque lectiones Sanctorum communium, ſimplicium, ac propria eorum συναξάρια, ſeu geſta, quorum apud nos dies feſti celebrantur. Domini ſolemnitatum, ſanctiſſimæque Dei genitricis Mariæ, cæterorúmque inſignium tum duplicium, tum ſemiduplicium feſtorum dierum Sanctorum integra per annum Officia. Simplicium verò feſtorum Canones, ſeu lectiones proprias, ob operis magnitudinem vitandam, non ponimus, ſed communes Sanctorum lectiones congruentes aſſignamus. Denique quidquid omnino in viginti illis voluminibus ſparſim fuſéque continebatur, id totum breuiùs collectum hoc libro vno præſtringitur.* Liber tamen tot laboribus, & annorum diſpendio abſolutus nullo plauſu exceptus eſt. Monachi, qui Tuſculi Baſilianam normam ſequi ſe profitentur, eorúmque aſſeclæ, quòd meliora non habeant, cùm iter agunt, eo vtuntur, & breuiori incommodo ſe extricant. Et ſanè ſi intra Sanctorum Patrum terminos ſe continuiſſet Arcudius, neque plus ſapere, quàm ipſe diuinus Spiritus voluiſſet, Opus neque inutile, neque incommodum Orientalibus etiam Græcis fuiſſet.

O

Verumtamen cùm vetera immutat, integra obtruncat, perfecta immiſcet, & de ſuo addit incompta atque inſulta, neque cum Græcis ipſis communia, ſtomachum ſapientibus mouit, & opus aliàs laudabile, dehoneſtauit.

Hi ſunt Græcorum Eccleſiaſtici Libri, mi Naudæe, quos mihi imparato raptímque ſcribenti, & aliis negotiis vrgentioribus occupato, memoria ſuggeſſit. Fortè an alius quiſpiam excidit? Credo. Nullo id tamen fuerit illius Eccleſiæ damno, quæ præcipuos & alicuius conſiderationis numeratos iam habet. Si quid omiſſum eſt, id parui momenti, vel fuerit, vel in aliis, quidquid in eo continetur, inſertum reperietur. Plura potuiſſe addi, qui in Græcorum ritibus omnino ieiunus non eſt, fatebitur. Hæc paucula tamen mihi viſa ſunt ſufficere; & iam ſcis plures me abhinc annos in eoſdem libros animaduerſiones compoſuiſſe, reſeruaſſéque mihi multo plura peculiaribus capitibus opportuniùs abſoluenda. Vale, mi Naudæe, vale, & tui obſequentiſſimum ama.

Digitized by Google

LEONIS
ALLATII
IN
LIBROS ECCLESIASTICOS
GRÆCORVM,
TRIODION, PENTECOSTARIVM,
PARACLETICEM,
EXAMEN,

AD VIRVM CLARISSIMVM
ET DOCTISSIMVM
IOANNEM AVBERTVM.

Digitized by Google

Digitized by Google

IOANNI AVBERTO
VIRO CLARISSIMO, AC DOCTISSIMO,
LEO ALLATIVS.

QVALE ſit aliorum ingenium, non anxius exquiro (VIR CLARISSIME AVBERTE) meum certè eſt, cùm aliquid, quod arriſerit, chartis mandaui, ſtatim aliquem mihi conquirere ex eo hominum genere, qui non leui pede, & ſuperficie tenus, ſed pleno, & prudentia munito pectore ſapiunt, non vt ſcripti cauſam ſuſcipiat, & reprehenſione digna tueatur, & ſi Diis placet, laudet; ſed vt vulneribus medeatur, & ſi quæ ſunt non à recta ratione dictata, corrigat, emendet, immutet, deleat, penitùs tollat. Neque enim fieri poteſt, vt omnia ſemper laudanda ſcribamus,

Digitized by Google

reprehendenda nunquam. Homines ſumus, ex ingenio humano ſcribimus, qui nunquam non labuntur, & errant. Id ſi nuſquam aliàs, nunc mihi in negotio difficillimo peroptandum fuit: neque enim in leuibus, & leui manu verſamur, ſed in intima Græcorum penetrantes adyta, & euiſceratas ex eorum pectore, & ſcriptis ſententias cenſoriâ virgulâ examinantes, & ad amuſſim iudicio facto ponderantes ea, in quibus minus eſt; nec ad Eccleſiæ Catholicæ dogmata ſuſtinentur, tanquam ſpuria, & adulterina pandimus, refellimus, & reiicimus, recta ſanáque comprobamus. Tantæ cognitor cauſæ vnus mihi obuius factus es, AVBERTE, cuius eam iudicio dirimi, quam in partem cunque res ceciderit, facilè patiar. Nolo hîc illas animi dotes, quibus te Deus ornauit, & orbi Chriſtiano inclareſcere voluit, recenſere: ne actum ipſe agere, & rem grauem, atque eximiam, omnibúſque patentem, elumbi hac meâ oratione imminuere videar; iubet id etiam modeſtia tua, quæ delatas ſibi laudes amolitur, & quaſi ex non opportunè ſuóque loco collocatis pudore afficitur, & me etiam ſimilis ratio pudoris ab hac laude re-

Digitized by Google

tardat. Sed ſiue taceam ipſe, ſiue ſileant alij, nunquam Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus adeò ſpeciosâ veſte per te domo elatus, & per omnium manus vagari iuſſus, conticeſcet; ſed magnis clamoribus beneficium euulgabit. Ægrè reprimunt ſe Damaſcenus, Maximus Monachus, & alij, qui à te lumen, & ſplendorem expectant. Ad te itaque meum de tribus præcipuis Græcorum Libris Examen tranſmiſſum, lætus ſuſcipito, atque quo polles ingenio diiudicato, malè compta perpolito, errata corrigito, ſpuria obeliſco notato, ſi nihil eſt quod arrideat, igne cremato: quidquid feceris, optimè factum fuerit: fauſtum, fortunatúmque ſcriptioni acceſſerit quidquid à te deletum, aut immutatum fuerit, ne des aliquid amicitiæ: exoſculabor ſententiam, nec iudicem alium appellabo. Mitto tibi nonnulla alia Damaſceni ſcripta, è Bibliothecis Italicis eruta, & Georgij Chioniadæ ſcholia improbo labore, atque inuitis Muſis exſcripta, adeo in Archetypo erant omnia confuſa, & auia, vt niſi Simonis Portij amiciſſimi mei intendens induſtria, & vigil cura aduenſſet, ſanè de eo exſcribendo deſperaſſemus. Ex-

ſcriptus tamen ille eſt, capita numerata, verba, quibus ſcholia applicanda erant, indicata, vt AVBERTO noſtro, maioribus ſtudiis occupato, laborem leuaremus: quidquid prætereà ſum, totus tuus ſum. Vale.

Digitized by Google

LEONIS ALLATII
DE TRIODIO.

LIBRVM Græcorum Eccleſiaſticum, in quo Officium in Eccleſiis eorum recitari ſolitum à Septuageſima, quam ipſi vocant Dominicam Publicani & Phariſæi, ad Sabbatum ſanctum continetur, nomine Triodion, quod cùm Canones & Hymni in ſolemnitates D. N. Ieſu Chriſti, B. Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum nouem habeant ſtrophas, vt ita dicam, Odas nuncupatas, quaſi Cantiones liber hic Canones huiuſcemodi, vt plurimùm, qui ternas Odas non excedunt, complectitur. Hunc ego librum Triodion appellatum attentè legi, & in eo præter multa Typographorum errata fœdiſſima, quæ librum ipſum non culpant, hæc prætereà adnotaui digna, quæ expurgentur, tamquam hæretica, & erronea.

Antequam autem illa enumerem, illud animaduertendum eſt, libri huius plures & varios fuiſſe auctores, qui pro tempore alia atque alia addendo, librum neque paruum per ſe, neque exiguum, maiorem etiam vſque ad faſtidium fecère adeò, vt, ſi modus non adhibeatur, & te-

meritas addentium non tantùm in iſto libro, ſed in aliis etiam, comprimatur, erit cùm nox & dies pro illis ſolùm recitandis, tantum abeſt vt cani poſſint, quæ vix modò ſufficiunt, ſatis non erunt. Quare ſacerdotes, qui noſtro hoc æuo lectione tam prolixâ defatigati, ſæpè ſæpiùs ab Officiis recitandis abſtinent, vel pro libito omittentes, quaſi per ſaltus, quæ ſibi videntur, tantùm recitant, plauſibiliori nomine impotentiam cauſati penitus omittent omnia. Eóque præcipuè quòd apud eos ad hunc diem non conuenit, quæ quiſque quolibet die recitare teneatur.

Auctores libri, quò propiùs aberant à Chriſto, & diuinâ progenie, meliùs quæ erant veritatis cernentes, optimè & ſine vlla offenſione diuinas Sanctorum laudes, & Fidei dogmata decantarunt: ſequiores affectibus propriis diſtracti, ſæpè etiam odio in Romanam Eccleſiam, multa quæ à veritate aberrant, intruſerunt. Quod ſanè manifeſtum eſt in hoc libro; nam antiqua ferè omnia plana ſunt, nihil in ſe continent, quod pias aures offendat: recentia multis ſcatent erroribus, & ſubdolè ſæpiùs in Romanam Eccleſiam garriunt, multas etiam hæreſeon labes lectionibus inſpergunt. Quibus abciſis, liber nitori ſuo priſtino reſtitutus, nullâ expurgatione indigebit.

Inter auctores recentiores, qui librum nouis ſcriptorum acceſſionibus fœdarunt, præcipui ſunt Nicephorus Calliſtus Xanthopulus, & Phi-

lotheus Patriarcha Conſtantinopolitanus, Schiſmatici, & Hæretici.

Calliſtus, qui eſt etiam auctor Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ à Lango editæ, in ſuis ſcriptis proceſſionem à Patre tantùm Spiritus ſancti pertinaciter defendit. Andronico Imperatori Eccleſiæ Romanæ hoſti infenſiſſimo, ob hanc contra Latinos hæreſim defenſam, blanditur, & in Latinorum ritus, & Eccleſiaſticas Cæremonias oblatrat.

Philotheus Palamæarum partium aſſertor multis contra Latinos inuectus eſt: multum etiam pro Palama, illiúſque hæreſibus à pleriſque Græcis oppugnatis, & damnatis, defendendis, & ſcriptis, & operibus inſudauit. Tandem ipſum Palamam inter Sanctos retulit, & Officium in eius laudem compoſuit, vt infrà videbimus.

Errores à me in hoc libro notati potiſſimum in ſynaxariis, hoc eſt in lectionibus ſic dictis, quòd in compendio ſparſa hinc inde recolligantur, & auditoribus pleno conuentu proponantur, comperiuntur. Eorum collector fuit dictus Xanthopulus, vt ex nota quaſi procemiali pag. 3. fac. 6. col. 1. in fine diſcimus. Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τελωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ' ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ τὸ δὲ τὴν ἀξίαν, καὶ θεοφόρων πατέρων ἐξαρχθησόμενα μετά τινων ἐπιστάσεων μουσικῶν. ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρι-

σαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων. Id eſt, *Nicephori Calliſti Xanthopuli in præcipuas Triodij feſtiuitates ſynaxaria, quæ illarum cauſas reddunt, vnde originem habuerunt, & quamnam ob cauſam hoc tempore ita ſe habeant, & à diuinis Patribus ſic diſpoſitæ ſint, cum nonnullis circumſtantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano, & Phariſæo, finiunt in ſolemnitatem omnium Sanctorum.*

Primus ergo error eſt, qui pœnarum inferni aliquando finem eſſe, & damnatorum redemptionem inſinuat. Pag. enim 9.6. c. 2. f. hortatur Chriſti fideles Chriſtum exorare, vt animas fidelium mortuorum ab igne ſempiterno liberet, ἵνα τοῦ αἰωνίου πυρὸς αὐτὰς ῥύσηται, *vt eas ab igne ſempiterno liberet.* Et infrà pag. 10. b. c. 2. m. τῆς αἰωνίου λύτρωσαι κολάσεως, *ab æterna libera pœna.* Et rurſus, καὶ σκώληκος ἀλήκτως κολάζοντος, *à verme indeſinenter puniente.* In his videntur Origenis errorem ab Eccleſia Græca etiam decreto ſynodali, atque Oecumenico damnatum ſecuti, qui finem aliquando infernalibus pœnis ſtatuebat. Et in nonnullis Orientalium Nationum à piis viris confectis, & cui id onus incumbit, traditis relationibus, vbi inſtituta ac mores, & fides illarum nationum exponuntur, inter alios earum errores, hunc quoque vidi adnotatum, eos tenere firmiter, pœnas inferni aliquando finem habituras. Hinc faciliùs ſuadeor, ſiue id Origeniſtarum, ſiue aliorum fraude factum ſit in Eccleſiam Græcam, præter Catholicorum mentem irrepſiſſe,

Digitized by Google

& poſtea latenter fuiſſe propagatum. Adde Græcos illam mordicus tueri ſententiam, preces à ſanctis viris, Deóque gratis effuſas, infidelibus, & æternis cruciatibus damnatis proficuas eſſe, quibus & recreantur, & aliquando etiam earum ope à pœnis liberantur. Exemplóque multorum, ſed præcipuè Traiani, & Theophili Imperatorum, & Ethnici, quem allocutus eſſe S. Macarius narratur in ſynaxario eiuſdem diei pag. 11. b. c. 1. f. ὅτι δὲ ὠφελεῖ τὰς ψυχὰς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενα, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριον ἱστορίας, ὃς ἀνδρὸς ἀσεβοῦς ἕλληνος ξηρὸν κράνιον κατὰ τὴν ὁδὸν περιιὼν εὑρηκώς, ἤρετο εἴ τινά ποτε ἐν ᾅδῃ παραμυθίας αἴσθησιν ἔχουσι. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο. πολλὴν αὐτοὺς ἔχειν ἄνεσιν, ἡνίκα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὴν πάτερ εἰπών. ἦν γὰρ τοῦτο ποιῶν ὁ μέγας, καὶ δεόμενος τοῦ θεοῦ μαθεῖν ἐφιέμενος, εἰ ὠφέλειά τις τοῖς προκεκοιμημένοις ἐντεῦθεν ἐγίνετο. ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος διὰ προσευχῆς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν σέσωκεν, ἀκούσας παρὰ Θεοῦ, μὴ ἄλλο τί ποτε αὐτὸν ὑπὲρ ἀσεβοῦς δεηθῆναι. καὶ μὴν καὶ τὸν δυσσεβῆ Θεόφιλον Θεοδώρα ἡ βασιλὶς διὰ τῶν ἁγίων καὶ ὁμολογητῶν ἀνδρῶν τῆς βασάνου ἐξήρπασε, καὶ διέσωσεν ὡς ἱστόρηται. Id eſt, *Res à ſanctis pro animabus geſtas, illis proficuas eſſe, multis aliis, ſed præcipuè ex hiſtoria illa, quæ de ſancto Macario narratur, perſpicuum eſt. Hic ſiquidem infidelis hominis gentilis exſiccatam caluariam prætериens in itinere adinuentam interrogauit: ſi quam in inferno conſolationem perſentiſcunt. Illa reſpondit ſummoperè eos recreari, cùm pro mortuis preces Pater effundis. Magnus enim ille id*

facere ſueuerat, Deúmque exorabat, diſcere appetens, ſi quæ inde vtilitas mortuis accederet. Sed & Gregorius Dialogus nuncupatus, mediis precibus Imperatorem Traianum liberauit, monitus propterea à Deo, ne de cætero pro infideli deprecaretur. Quinimmo Deo exoſum Theophilum Theodora Imperatrix, ſanctorum Confeſſorum ope tormentis ſurripuit, ſeruauitque, vt in hiſtoriis ſcriptum eſt. Glycas epiſt. 26. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνδρῶν εὐσεβῶν ὅπου γε καὶ θανοῦσιν ἀσεβέσι τισὶν, ὡς ὁ λόγος, ἤδη γνωρίζεται ἡ λύσις ἀμπλακημάτων ἐπήνεγκε δικαίου εὐχή; ἀλλ' ὑπὲρ τοιούτων ἀπίστων δηλαδὴ, ἐὰν τὰ τοῦ κόσμου πένησι δώσεις, ὡς οἱ μαθηταὶ διαγορεύουσι τοῦ Χριστοῦ κατ' οὐδὲν ὠφελήσεις αὐτούς. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἱερῶν εὐχῶν. ὃ γὰρ ποιῆσαι τὰ τοῦ κόσμου διδόμενα πένησιν οὐκ ἰσχύουσιν, τοῦτο εὐχὴ δικαίου παραδόξως ἐποίησεν. ὁ γὰρ Διάλογος μέγας Γρηγόριος τοῦ θεοῦ δεηθεὶς ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ βασιλέως τοῦ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντος, οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ πρωτομάρτυς Θέκλα ὑπὲρ ἑλληνίδος τινὸς, ἡ Φαλκονίλλη τὸ ὄνομα, τοῦ θεοῦ δεηθεῖσα τῶν αἰωνίων αὐτὴν βασάνων, ἀπήλλαξεν. καὶ ὁ μέγας δὲ Μακάριος ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν τῷ τοῦ ἀρχιερέως τῶν εἰδώλων ξηρανθέντι κρανίῳ, καὶ ἐρωτήσας αὐτὸ, περὶ ὧν ἐγλίχετο μαθεῖν, ἤκουσεν ἐξ αὐτοῦ, λόγον γὰρ ἀληθείας ἐνέπνευσεν αὐτῷ τηνικαῦτα ὁ θεὸς, ὡς ἡνίκα προσφέρεις τὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τότε παραμυθίας μικρᾶς αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος ἁμαρτίᾳ περιπεσὼν μείζονι τοῦ ἀφεθῆναι αὐτῷ, μυριοπληθῆ γὰρ στρατὸν μαχαίρᾳ παρέδωκε βαρβαρικῇ, εὐχαῖς ἀνδρῶν ὁσίων ἐξέφυγε τὴν αἰωνίζουσαν κόλασιν. *Et quid de hominibus piis lo-*

quor, cùm & quibuſdam demortuis impiis, vt oratio iam exponet, peccatorum ſolutionem apportarunt preces iuſti? Verumtamen ſi pro infidelibus omnia mundi pauperibus tradas, vt Chriſti diſcipuli dicunt, nullo illis emolumento fuerint. Et hæc ſi ita ſe habent, quid nobis de ſacrarum precum viribus dicendum eſt? Quod enim res mundanæ pauperibus exhibitæ efficere non poſſunt, iuſti oratio admirabiliter perfecit. Magnus namque Gregorius cognomento Dialogus, effuſis precibus ad Deum, pro remiſsione peccatorum Traiani Imperatoris, qui vitam in impietate finierat, à poſtulatis non cecidit. Sed & prima martyr Thecla pro gentili, cui Falconillæ nomen, ſupplicans, à ſempiternis eam pœnis eripuit. Magnus item Macarius per viam in ſacerdotum Idolorum principis exſiccatam caluariam incidens, & poſcens ab ea quod libebat addiſcere, audiit. verbum namque veritatis illi Deus inſpirauerat, Cùm ſacrificia pro mortuis offers, tunc nos puſillam conſolationem perſentiſcimus. Imò & Mauricius Imperator, cùm in peccatum remiſsione grauius incidiſſet, innumeram enim exercitus multitudinem barbaris trucidandam exhibuit, precibus hominum ſanctorum æternas pœnas aufugit. Ioannes Damaſcenus, Traiani hiſtoriæ, quam miraculum germanum, & irrefutabile ab Oriente, & Occidente comprobatum vocat, & de Macarij cum Mortuo colloquio, de Falconilla narrationem ſubdit, quæ cùm eſſet gentilis, idolorum cultrix, profana, & à Chriſti miniſterio aliena, ſaluata nihilominus eſt à Protomartyre. De Traiani & Falconillæ ethnicæ ſa-

lute, eadem cum Damaſceno refert Auctor vitæ Coſmæ Melodi: Κύριε ὁ θεὸς, ὁ καὶ Τραϊανὸν τὸν δυσσεβῆ βασιλέα, καὶ κατὰ χριστιανῶν ἀμέτρως λυττήσαντα ταῖς τοῦ σοῦ θεράποντος Γρηγορίου δεήσεσι τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς λυτρωσάμενος, καὶ Φαλκονίλλαν τὴν ἑλληνίδα ταῖς τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης λιταῖς τῷ κλήρῳ τῶν σωζομένων συγκαταλέξας, αὐτὸς ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν καὶ ταῖς τῶν ἐκλεκτῶν σου σκηναῖς τὸν τῶν σῶν οἰκετῶν γεννήτορα κατασκήνωσον. ἡ δὲ μεγίστη ἡ πρωτομάρτυρ Θέκλα. μέγας δὲ ὁ θεῖος Γρηγόριος, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ σοὶ δεδυνημένοι τὰ μέγιστα. ἀλλά γε πρόσεστι καὶ ἡμῖν αὐτὰ τοῦ τεθνηκότος ἀγαθουργίαι πρὸς δυσωπήσωσιν. καὶ πρόσεστι τὰ δύ᾽ ἡμῖν ταῦτα νεόφυτα, καὶ καλλίκαρπα, κἂν ἐκ φαύλης ῥίζης ἐβλάστησαν, ὡς ὅ τι ἐνδέον ἐκεῖθεν, ἔνθεν τὴν ἀναπλήρωσιν δέχεσθαι. *Domine, Deus, qui Traianum regem impium, qui in Chriſtianos immoderatè tanquam rabidus canis ſæuierat, ſerui tui Gregorij precibus à gehenna ignis liberaſti, & Falconillam gentilem, Theclæ protomartyris ſupplicationibus ſorti iuſtorum adnumeraſti, tu ipſe exaudi nos quoque, & in electorum tuorum tabernaculis ſeruorum tuorum parentem colloca. Licèt enim Thecla protomartyr maxima fuerit, magnus porrò & diuinus Gregorius, ideóque maxima quoque ex te exculpſerunt, nihilominus ſupperunt & nobis, quæ apponamus, & defuncti res probè geſtæ, & nobiles hi, recentérque nati, & fructicoſi, quamuis ex improba radice orti ſunt, ſurculi, quibus ſi quid fuerit, quod in nobis minus ſit, ſupplere poſſumus.* Et Nicolaus Athenienſis Metropolita in Officio ſancti Olei, quod in demortuos canitur: Καὶ παραδόξου ἀντιλαβόμενοι τῷ δούλῳ σου τῷ

πρ-

παροργίσαντί σε, ὡς σάρκα ἀνθρωπίνην φοροῦντι καὶ ἀσθένειαν ἔχοντι, καὶ ὡς ἐπήκουσας τῇ θελήσει σου Θέκλῃ τῇ πρωτομάρτυρι, τῇ ἐπὶ μητρὶ αὐτῆς εἰδωλολατρείσῃ, καὶ οὐ παρεῖδες τὴν δέησιν αὐτῆς, ἀλλ' ὡς ὑπεράγαθος, καὶ διαλλακτὸς ἔδωκας αὐτῇ συγγνώμην. καὶ ὡς ἔλυσας τῆς μάστιγος Τραϊανὸν δι' ἐκτενοῦς ἐντεύξεως τοῦ δούλου σου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν δεομένων σου οὐκ ἐπὶ εἰδωλολατρείσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πιστὸν σου δοῦλον παροργίσαντά σε δι' ἀσθένειαν. *Et præbe veniam ſeruo tuo, qui te in iracundiam commouit, tanquam qui carnem humanam fert, & imbecillitati ſubiicitur; & vt exaudiſti tuâ voluntate Theclam protomartyrem, pro matre gentili exorantem, & non contempſiſti preces illius, ſed vt ſuper omnia bonus, & facilè conciliabilis exhibuiſti illi veniam. & vt è ſupplicio liberaſti Traianum, per extenſas preces ſerui tui Gregorij Dialogi, exaudi nos quoque ſupplicantes non pro gentili, ſed pro fideli ſeruo tuo, qui ob imbecillitatem te in iracundiam concitauit.* De Traiano etiam Nicephorus Blemida Tractatu, Qualem deceat eſſe Imperatorem: Διὸ πολλοὶ τῶν πάλαι βασιλέων ἔργοις καὶ λόγοις ἐφιλοσόφησαν περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς. οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν ἄλλων Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς τὸν πατέρα Νερούαν διαδεξάμενος καλῶς καὶ αὐτὸν βασιλεύσαντα ἐμιμεῖτο. τοσοῦτον γὰρ εἶχε τὸ ταπεινὸν, καὶ συμπαθὲς, καὶ εὐπρόσιτον, ὡς καὶ παντὶ λυπουμένῳ συμπάσχειν, καὶ συναλγεῖν, καὶ πρὸς τοὺς πταίοντας ἀνεξίκακον εἶναι, λέγων, ἁρμόζει τῷ βασιλεῖ μιμεῖσθαι θεὸν, καὶ τῶν πλημμελημάτων τῶν δούλων ἀνέχεσθαι. διὰ τοῦτο καὶ συγγνώμης ἠξιώθη παρὰ θεοῦ, οὐ μόνον τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ τὸ μέγιστον καὶ παράδοξον τοῖς

Digitized by Google

δεήσεσι τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου, οὗ ὁ διάλογος. τῆς γὰρ φιλανθρωπίας, καὶ συμπαθείας ἧς ἐκεῖνος πλουσίως μετεδίδου τοῖς πλησίοσιν ἔτυχε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ζωῆς τέλει παρὰ θεοῦ τοῦ ἀποδεχομένου μὲν τὸ συμπαθὲς, καὶ φιλάνθρωπον, μισοῦντος δὲ τὸ ἀπηνὲς, καὶ ἀπάνθρωπον, καὶ πρὸς τοὺς τὸ ὁμόφυλον ἀκαμπεῖς, καὶ ἀσυμπαθεῖς κατ᾽ ἀξίαν κολάζοντος. ἔδειξε γὰρ ὅτι συνεργούσης εὐχῆς δικαίου νικᾷ τὸ συμπαθὲς, καὶ αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν. *Quapropter multi ex antiquis Imperatoribus verbo & opere de hac eadem virtute philoſophati ſunt. Inter eos non fuit poſtremus Traianus Imperator, qui patrem Neruam excepit, probéque illius res geſtas imitabatur: adeo enim erat animo demiſſo, miſericordi, & facili, vt cum omnibus afflictis affligaretur, ac condoleret, nec iis, qui malè ſe geſſerant, iraſceretur, illud habens in ore, proprium eſſe Imperatori Deum æmulari, & errores ſeruorum ſuſtinere: ideóque miſericordiam à Deo conſecutus eſt, non peccatorum tantùm, ſed quod apprimè eximium eſt, & præter omnem expectationem, precibus miraculorum effectoris Gregorij cognomento Dialogi, propria ſalutis. Humanitatem enim, & miſericordiam, quam ille abundè aliis miniſtrabat, ipſe in vitæ exitu à Deo, qui miſericordiam atque humanitatem exoſculatur, efferatos atque immiſericordes animos odit, & ad idem genus implacabiles, atque inexorabiles pro dignitate caſtigat, adeptus eſt, illúdque omninò comprobauit iuſtorum precibus concurrentibus, ipſam etiam impietatem à miſericordia ſuperari.* Macarij hiſtoriam è Palladij Lauſiacis deſumptam præter Nicephorum, Ioannes Damaſcenus refert ibidem, & com-

Digitized by Google

probat. Et Ioannes Hagioëlita in Encomio Macarij Ægyptij. Οὗ ταῖς προσευχαῖς καὶ κρανίον Ἑλληνός τινος ἱερέως ἐν ἐρήμῳ κείμενον παραδόξως ἀνεκήρυξεν, καὶ τοῖς ἐν ταῖς βασάνοις ἄνεσιν χαριζομένας ἐνέδειξεν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῶν γίνοιντο. *Cuius preces & caluaria cuiuſdam gentilis ſacerdotis in eremo proiecta admirabiliter prædicauit, & iis, qui in tormentis erant ceſſationem ſuppeditantes, cùm pro illis funderentur, demonſtrauit.* Theophilum ab alterius vitæ ſuppliciis liberatum ſanctorum precibus, præter Nicephorum, tradunt Zonaras Hiſtor. tom. 3. in vita Michaëlis filij, Conſtantinus Manaſſes in Synopſi, Gennadius pro Concilio Florentino pag. 5. & alij. Traiani, Theodorus Metochita Hiſtor. Rom. lib. 1. Gabriel Philadelphienſis pro Græcis contra Latinos different. 4. ex Ioanne Damaſceno. Quæ ſi vera ſunt, iam poſt hanc vitam in inferno redemptionem, ac ſalutem eſſe comprobant. Et licèt plerique apud Latinos, quibus hiſtoria de ſalute Traiani cordi eſt, vt ſimilem errorem euitarent, multa commenti ſint: hi quidem Traianum ad vitam reuocatum à ſancto Gregorio, & baptizatum, rurſúmque vitâ functum abiiſſe in cælum: Alij non reuixiſſe corpus, ſed clanculò animam à Gregorio baptizatam: Alij haud quaquam ab inferis liberatam, ſed tantummodò pœnis alleuiatam: Alij alia ridicula addidêre, vt de cranio illius cum viuida adhuc lingua reperto. Alij item ſcholaſticè differentes, rem ita potuiſſe eſſe voluerunt, Traianum, poſtquam ex hac

Digitized by Google

vita migrauit, ſecundùm præſentem iuſtitiam in Tartarum detruſum, ſecundùm autem ſuperiores cauſas, quibus præuidebatur ad vitam reuocandus orationibus S. Gregorij, erat de illo aliter diſponendum, quare non finaliter fuit in inferno deputatus. Alij tamen ſaniori conſilio, inter fabulas, & anilia nugamenta, totum hoc, quod de Traiani ſalute refertur, reiecerunt. Licèt, inquam, res hæc ita pertractetur à Latinis, Græci tamen apertis velis, & ſine vlla ſui dicti emollitione, quin etiam factum aliorum exemplis comprobantes, in eam iuerunt ſententiam, animas æternis pœnis condemnatas, ſi ſanctorum preces intercedant, ſaluari poſſe, & ſanctorum precibus detrahere, qui id negaret, quaſi ipſæ nullius eſſent roboris apud Deum. Ideóque neque cauſas ſententiæ ſuæ quærunt, ſed admiratione perciti, omnia in miſericordiam Dei, & orationis vim deferunt. Ioannes Damaſcenus dicto loco: Θαυμαστὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαστά σου τὰ ἔργα, καί σου τὴν ἄφατον εὐσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιλάνθρωπον νεύεις, καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας, καὶ τῆς πρὸς σὲ βεβαίας πίστεως καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς διὰ τῆς σῶν θεραπόντων εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων ἐξιλασμούς τε, καὶ ὁλοκαυτώσεις, ὕμνους, καὶ ψαλμῳδίας, καὶ προσευχὰς οὐκ εἰκῆ καὶ εἰς μάτην. σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ εὐπάροχος, καὶ δίδως πᾶν ὁποιοῦν προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν ἀντίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὅλως τῶν ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι γινομένων ἀνόνητον. Id eſt, *Mirabilis es Domine, & mirabilia*

ſunt opera tua: miſericordiam tuam ineffabilem rectè glorificamus: vndequaque enim ad miſericordiam propenſus es, ſeruíſque tuis varias occaſiones ſalutis, fraternæ dilectionis, ſolidæque ſpei, ac fidei erga te præbes, docens per famulos tuos nos inuicem mutuis beneficiis debere proſequi: qualia ſunt propitiationes & holocauſta, hymni, pſalmorum cantus, & preces. Neque id temerè fruſtráue. Nam cùm errare neſcias, ad largiendúmque ſis facilis, & milleſariam retribuas pro omnibus, quæ in gloriam tuam offeruntur, quomodo inutile erit aliquid, quod in nomine tuo fuerit factum? Et cùm ipſi fateantur, criminoſum eſſe pro infidelibus, & filiis perditionis aut orare, aut ſacrum offerre, ideóque eundem D. Gregorium admonitum, ne de cætero ſimilia auderet, tanto viro non verentur, actionem tam indignam, quæ neque ex ignorantia, neque ex impotentia animi potuit prouenire, impingere; & volunt hominem in eadem ipſa actione, in qua pro idololatra orans in Deum delinquebat, à Deo exauditum fuiſſe.

De Theophilo Baronius ex Gennadio Patriarcha in expoſitione pro Concilio Florentino ſeſſ. 5. tradit in ipſo fine vitæ ſui erroris pœnitentem, imaginem ſacram adoraſſe, ac poſt mortem in iudicium raptum, precibus vxoris Theodoræ, Methodij Patriarchæ, & aliorum, miſericordiam à Deo conſecutum eſſe: & fusè narrat idem Xanthopulus in Synaxario ſecundæ ieiuniorum Dominicæ pag. 72. 6. c. 1. m. refértque Auctor in-

nominatus de conſtitutione Dominicæ orthodoxæ. Quod ſi verum eſſet, nulli dubium eſt, ſanctorum preces ita inualuiſſe, pœnitentiâ etiam Theophili confirmatas, vt à meritis æterníſque ſuppliciis illum liberarent. Sed hoc ad rem propoſitam nihil facit, cùm Græci dicant mortuis infidelibus impœnitentibus, & in peccatis mortuis preces ſanctorum proficuas eſſe. & manifeſtè colligitur ex Ioanne Zonara in eius vita. Expirans enim vxorem, & Canicleio Præfectum Theoctiſtum multum obteſtatus eſt, ne paterentur venerandas imagines reponi, aut Ioannem, qui Iconomachorum hæreſim propugnabat, Eccleſia pelli. Adde etiam Imperij æmuli Theophobi caput per vim abciſum manibus propriis contrectaſſe, & quaſi iniurias vlciſcentem, illius cruciatu, atque ſupplicio pauiſſe oculos, animúmque exſaturaſſe, & vindictæ ſitim verbis etiam illis, *Neque ego poſthac Theophilus, neque tu Theophobus eris*, propalaſſe, & dum hæc diceret, expiraſſe. Hunc tamen Zonaras in vita Michaëlis filij, communibus precibus poſt mortem à tormentis liberatum narrat, illíſque fidem abrogare, nonniſi qui interceſſiones ſanctorum apud Deum aliquid poſſe ignorat. Ecce eius verba: Ο τοφασὶ καὶ τὴν βασίλισσαν θερμότατα δεηθῆναι τοῦ τε πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, καὶ μοναχῶν κοινὴν προσενεγκεῖν δέησιν πρὸς θεῷ, ὥστε σωτηρίας τυχεῖν τὸν βασιλέα, καὶ ξυνευνέτην αὐτῆς. καὶ αὐτοὶ θερμότατα δεηθῆναι αὐτοὺς τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν μὴ παριδεῖν τὴν αἴτησιν τῶν θερα-

πόντων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀξιῶσαι συγγνώμης τὸν βασιλέα Θεόφιλον. ᾄδεται ταῦτα καὶ τοῖς ἀφορῶσι πρὸς τὸ φιλάνθρωπον τοῦ θεοῦ, καὶ δέχεται, καὶ πιστεύεται. ἀπιστήσει δ' οὐδεὶς, ἢ ὅστις οὐ μέγα οἴεται δύνασθαι τὰς τῶν ἁγίων ἐντεύξεις τὰς πρὸς τὸν θεὸν, οὐδ' ἀντιμετρεῖν οἶδε τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἀγνοήματα. Id eſt, *Tum aiunt Imperatricem inſtantiſsimè oraſſe Patriarcham, alióſque Pontifices, & monachos, vt communibus precibus Imperatoris & coniugis ſui ſalutem à Deo exorarent. Quod cùm illi feruentibus animis feciſſent, Deum preces ſeruorum ſuorum non eſſe aſpernatum, ſed ignouiſſe Imperatori Theophilo. Celebrantur hæc & ab eis, qui Dei humanitatem intuentur, & recipiunt, & credunt. Neque verò quiſquam eis fidem abrogaret, niſi qui parùm poſſe interceſſiones ſanctorum apud Deum ſenſerit, & Dei bonitatem cum humanis erratis componere ignorarit.* Quid plura? Paulus Monachus Monembaſiæ Epiſcopus in Narrationibus tradit, matrem adulteram damnatam, à pœnis liberatam fuiſſe à filio precibus & orationibus. Et Glycas, ſiue Zonaras in epiſtolis, epiſt. 21. Εἰ γὰρ καὶ περί τινων ἁγίων ἔτι τῷ βίῳ προσεόντων ἠκούσαμεν ὅτι δι' εὐχῶν αὐτῶν, καί τινας ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντας αἰωνιζούσης κολάσεως ἠλευθερώθησαν, τί τὸ κωλῦον μὴ καὶ τὸν βίον ἀλλάξαντες καὶ τοῦ θεοῦ δήπου ἐγγύτεροι γεγονότες τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι ποιεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἵνα μὴ λέγω πολλῷ μείζονα διά γε τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπόθεσιν; *Etenim ſi de nonnullis ſanctis, cùm adhuc hanc vitam ducerent, intelleximus eos precibus ſuis quoſdam, qui in impietate perierant, à*

ſempiterno ſupplicio liberaſſe, quid impediet, ne præſenti vitâ immutatâ, Deóque facti proximiores, præceſſoribus eadem efficere, eandémque poſſidere facultatem, & efficaciam, ne dicam multo maiorem, propter huiuſce carnis depoſitionem? Non diſſimile eſt, quod multorum ſententia, famáque ad ſua vſque tempora producta, narrat Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi, de patre Ioannis Damaſceni, qui Mahometanæ legi addictus, extra Eccleſiam mortem obiit. Is nihilominus Coſmæ Præceptoris, Coſmæ Melodi, & Ioannis filiorum precibus, ab æternis ſuppliciis, quibus infideles puniri ſueuerunt, liberatur, & inter beatos gloriæque Chriſti participes collocatur. Nicephorus quoque Blemmidas in vita ſancti Pauli Latrenſis refert, Ignatium quendam monachum, qui nefario ſcelere vitam diuinam atque humanam polluerat; ideóque derepente peſſimè contrucidatum, & pœnis æternis, vti memorat, condemnatum, precibus Fratrum, & interceſſione Pauli Latrenſis, non multos poſt dies ab iiſdem liberatum, & beatorum ſocietati redditum. Et ne tandem hiſcere audeant, in nonnullis eorum Euchologiis Venetiis editis, & præcipuè in edito apud Chriſtophorum Zanetum 1553. cap. 96. pag. 214. habetur Officium ſancti Olei, quod in demortuos canitur à ſeptem ſacerdotibus, compoſitum à Nicolao Athenarum Metropolita. Quiſquis tamen is Nicolaus ſit, in eo Officio apertiſſimè preces illæ ab illis ſacerdotibus effunduntur, & reliquæ cæremoniæ per-

Digitized by Google

peraguntur ad liberandam demortui animam, non à gloria Paradiſi, tunc enim deſiperent, non à pœnis Purgatorij, quas illi nullas agnoſcunt: ergo à pœnis inferni: & id ſe conſecuturos illis ſupplicationibus Thraſones iſti exiſtimant. Precantur Deum, vt demortui animam liberet à ſempiternis vinculis, & carcere: Ἀπόλυσον αὐτὸν τῶν αἰωνίων δεσμῶν· καὶ τῆς φυλακῆς, ὅτι σὲ αἰσθανόμεθα πανάγαθον λυτρωτὴν αἰωνίων δεσμῶν τῶν ψυχῶν. Et orât. 4. Εὐχαριστοῦμέν σε παντάγαθε, ὅτι τοὺς αἰφνιδίως ἁρπαγέντας, καὶ ἀμετανοήτως, καὶ περὶ ᾅδην κατεχομένους δι' ἐντεύξεως τῶν δούλων σου ἀνίεις τῶν δεσμῶν, καὶ λύτρωσαι τοῦ σκότους, καὶ ἀνάγεις τῆς φυλακῆς. διὸ καὶ ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς. *Gratias agimus tibi, ſuper omnia bone, quòd ex improuiſo raptos, & nullâ pœnitentiâ actâ, & in inferno detentos, per ſupplicationes ſanctorum tuorum, à vinculis ſoluis, & liberas à tenebris, & è carcere educis. Quapropter & nos viles*, &c. Orat. 5. affert exemplum de Traiani, & Falconillæ ſalute, defunctóque ſimilia deprecatur. Et Orat. penultimâ. Καὶ ἐλευθέρωσον αὐτὸν τῆς ζοφώδους καὶ σκοτεινοτάτης κολάσεως, καὶ τῶν πικρῶν τυράννων, καὶ κολαστῶν δαιμόνων. *Et libera eum à caliginoſo, & obſcuriſſimo tormento, & amaris, & punientibus dæmonibus.* Vincula & carcer ſempiternus, qui in inferno detinentur, nulla propriorum delictorum peracta pœnitentia, Traiani & Falconillæ exemplo libertatem depoſcere, tenebricoſiſſima tormenta, amari, punientéſque dæmones, Purgatorij ne ignis an infernalis indicia ſunt? & tamen miſericordes iſti, & qui tantun-

dem de ſuis precibus confidunt, Deum aliàs mitiſſimum exorant, vt peccatores ſimiles, & ad ſimiles pœnas condemnatos, è carcere, tenebríſque perpetuis eductos, in gloriam beatorum deducat, vt immemor ſcilicet ſui dicti, *in inferno nulla eſt redemptio*, redemptionem ibi eſſe facto demonſtret. Id cùm Nouatoribus hiſce durum videretur, & clariſſimè ſequi viderent, ſi ſemel pro vno vel altero Dei miſericordis benignitate portæ inferi adaperirentur, etiam pro vniuerſis aliis fore futuris temporibus adaperiendas, quod impium eſſet aſſerere, verba ſancti Baſilij orat. in Pentecoſten impiè deprauarunt, quaſi in eo eſſet, in inferno non omnes, ſed vnam tantùm partem confeſſuros Dominum. ὅτι οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε. οὐδὲ πάντες οἱ ἐν ᾅδου ἐξομολόγησιν παῤῥησιάσονται φέρειν σοι. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui in inferno ſunt audebunt confeſſionem offerre tibi.* Ibi enim legitur, οὐδὲ οἱ ἐν ᾅδῃ, abſque vocula πάντες, & legit etiam Glycas, ſiue Zonaras epiſt. 20. optimè ad rem, & ad ſententiam. Mortui enim, & apud inferos, ſub terra ſcilicet degentes non laudant, neque confitentur Dominum, ſed nos qui viuimus eum laudamus, & pro eorum animis, effuſis precibus exoramus, quod & facit Eccleſia, & veriſſimum eſt. Abſurda quæ in hoc Officio continentur meditatiùs conſiderantes, poſtremi Euchologij correctores, ab eodem Euchologio eraſerunt, ne malè ſanis opinionibus legentium animos inficerent, au-

dacter primi addentes quod nefas fuerat legi, poſtremi cautiùs, vt noxia demerent, vtrique malè. Quo enim nomine addunt vel demunt libris Eccleſiaſticis quidquid ipſis libuerit, abſque Eccleſiæ auctoritate? quod ſanè quemadmodum maximoperè dolendum eſt, ita eſſet, ne futuris temporibus ſimilia paterentur, ſummâ curâ inuigilandum.

De Macarij colloquio cum mortuo ſatis dixero, ſi dicam illud è Palladij Lauſiacis profectum, in Eccleſia Græcorum propagatum fuiſſe, ideóque merum figmentum eſſe iudico, cùm hominem non integræ fidei habeat auctorem. Illum enim multa in illa hiſtoria ex voluntate commentum, dicteria in Hieronymum, Origeniſtarum, & Pelagianorum laudationes immenſæ abundè arguunt. Et cùm ipſe ab Euagrio Pontico Origenis erroribus fuerit imbutus, quos & in Palæſtina docere conatus eſt, quid mirum ſi Origeniſtarum errorum ſemina, vbi commodè fieri poteſt, inſpergat? Et damnatorum aliquando reſtitutionem fore, Origenis error fuit, quem ipſe non illepidâ iſtâ narratiunculâ confirmare nititur, cùm aſſerat infideles æternis pœnis addictos, piorum precibus ſubleuari: vt hîc etiam perfectam aliquando ſalutem habituros conuincat.

Neque formula illa apud Latinos in oratione, quæ poſt Euangelium in Miſſa recitatur, *Libera Domine animas fidelium defunctorum de pœnis inferni,*

& de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne abſorbeat eas Tartarus, ne cadant in obſcurum, &c. eadem eſt cum iſtis Græcorum. Illa ſiquidem de Purgatorij pœnis, à quibus orat Eccleſia, vt qui illic detineantur, liberentur; vt non detineantur videlicet diutiùs in illis, & quaſi à diuina clementia deſtituti, à Tartaro abſorberi videantur, commodè accipi poteſt. Pœnæ enim inferni pro pœnis Purgatorij ſumi poſſunt, cùm non minùs infernus, quàm Purgatorium ſubterraneum quid ſit. Niſi etiam dicere velimus pro illis animabus orari ſecundùm quandam anticipationem, ſeu repræſentationem. ſtatum enim illarum animarum Eccleſia repræſentat in eo puncto, quo à corpore exeunt, & ad iudicium referuntur. tunc namque orat pro illis, *ne abſorbeat eas Tartarus*, &c. ſicut etiam nunc, quando Chriſti aduentum repræſentat, intercedit, *Rorate cæli deſuper*, &c. At illæ Græcorum in hanc ſententiam trahi non poſſunt, cùm pœnæ illæ æternæ ſint, & indeſinenter excrucient, quo pœnæ Purgatorij à pœnis inferni differunt. Niſi omnes pœnas poſt hanc vitam etiam æternas purgatorias dicere velimus, qui fuit error Origenis, vt refert Epiphanius epiſtolâ ad Ioannem Hieroſolymitanum, omnibus impiis hominibus & dæmonibus etiam tandem ſalutem pollicentis. Et modus iſte loquendi non niſi pœnas inferni nobis indicare, ex eodem auctore manifeſtum fit. Ipſe enim in ſequenti Synaxario, vbi de iudicio vniuerſali pertractat, de

damnatis, eorúmque pœnis verba faciens, dicit: Καὶ πορεύσονται οἱ τῶν ἀγαθῶν ἐργάται αἰώνιον ζωὴν κομιζόμενοι. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ αἰώνιον πάλιν τὴν βάσανον, καὶ οὐδέ ποτε τούτων παῦσις γενήσεται. pag. 17. a. c. 1. m. *Et abibunt qui bona operati ſunt, ſempiternam vitam deferentes, peccatores verò ſempiternum rurſus tormentum, neque vnquam horum finis erit.* Et infrà damnatorum pœnas ex Euangelio explicans: Αἱ βάσανοι μὲν τοίνυν ἃς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον παραδέδωκεν, αὗταί εἰσιν. καὶ ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. καὶ βάλλετε αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον. *Tormenta quidem, quibus ſacrum Euangelium eos tradidit, hæc ſunt. Ibi erit planctus, & ſtridor dentium. Vermis eorum non ceſſabit. Et ignis eorum non extinguetur. Et abiicite eum in tenebras exteriores.* Ergo ſi damnatorum pœnæ æternæ, & vermis indeſinenter puniens ſunt, & preces ideo effunduntur, vt ab hiſce pœnis liberentur, quemadmodum & Traianus infidelis, & Theophilus damnatus, & alij liberati ſunt: ergo de pœnis inferni, non de Purgatorij ſermo eſt.

Si dicant eos in Purgatorio fuiſſe, & vt ſe ab hoc defendant, Purgatorium nobis etiam nolentes concedant, ridiculi omnino ſunt. Quis enim vnquam prohibuit, ne pro iis, qui in Purgatorio ſunt, preces fundantur? Quis pro precibus, vt illos liberaret, effuſis, caſtigatus fuit, & monitus ne poſthac ſimilia auderet? At iſti dicunt ita Gregorium admonitum. Ergo de pœnis inferni, non

de Purgatorij intelligunt, à quibus orant, vt animæ liberentur. Ergo pœnarum illarum aliquando finem futurum exiſtimant: aliàs non orarent. Quod inde neceſſariò ſequi ſatis ſubodoratus eſt Auctor Græcus de Purgatorio igne, quamuis malè poſtea inde concludat, ignem Purgatorium non eſſe concedendum, ne in errorem Origenis, pœnis æternis finem ſtatuentis prolabamur. Εἰ δὴ νῦν ἐκ νέου καὶ πρόσκαιρον ὀνομάσωμεν πῦρ, δέος μὴ τοῦθ' ὑποπτεύσαντες εἶναι οἱ πιστοὶ τὸ αἰώνιον, καὶ πᾶν ἤδη τοιοῦτο νομίσωσι πῦρ, κἀντεῦθεν τὰ Ὠριγένους νοσήσωσι, καὶ τὴν τῆς αἰωνίου κολάσεως μνήμην τῶν ψυχῶν ἀποικίσωσι τέλος κολάσεως θέμενοι. ὅθεν ὡς πολλὰ μὲν ἕψεται ἄτοπα, πολλὴν δὲ ἐπιδείξονται περὶ τὴν οἰκείαν πολιτείαν ἀμέλειαν, καὶ πολλὴν χορηγήσουσιν ὕλην τῇ αἰωνίῳ κολάσει, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. *Si verò nunc nouiter temporarium etiam vocauerimus ignem: verendum eſt, ne fideles hunc exiſtimantes æternum, etiam omnem iam talem eſſe ignem putent; atque hinc in Origenis errorem prolabantur, æternique ſupplicij memoriam animis ſuis excutiant, finem pœnæ ſtatuentes. Ex quo multa quidem ſecutura abſurda, cùm & magnam arrepturi ſunt circa vitam ſuam rectè inſtituendam negligentiam, & magnam ſuppeditaturi æterno ſupplicio materiam, nemo ignorat.* Et Georgius Corcyrenſis Metropolita ſyntagmat. contra Latinos de Purgatorio igne. Ἀλλ' ὦ θαυμάσιε ἔφην ἐγώ, ὁ οὕτω φρονῶν καὶ οὕτω διδάσκων Ὠριγενειαστής μοι ἄντικρυς εἶναι δοκεῖς. Ὠριγένης γὰρ καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον τέλος κολάσεως ἐδογμάτισαν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς δαίμονας μετὰ πολυετηρίδας τινὰς συγγνώμης τυχεῖν, ἀπαλλα-

γύ'ζας τῦ ἀτελευτήτως κολάζεσθαι. *Sed, ô admirande, ego inquam, qui ita ſentis, & ita doces Origeniſta planè mihi eſſe videris. Origenes quippe, & illius aſſeclæ pœnarum finem ſtatuerunt, quemadmodum & ipſos dæmonas poſt multorum annorum curriculum veniam conſecuturos, à ſempiternis illis pœnis liberatos.* Inter præcipuos aſſeclas Origenis memorantur Palladius, Euagrius, Didymus, qui 6. tom. Biblioth. Patrum colum. 648. docet apertè reparationem dæmonum cum Origene. Et alij, qui cùm viderent Gregorium Nyſſenum, doctrinâ ſingulari, eloquentiâ inſigni, & ſanctitate per omnium ora decantatâ, vt talis viri virtute, atque doctrinâ ſua tutarentur nugamenta, Origenicæ hæreſeos perniciosa venena in ſcriptis illius malitiosè admiſcuerunt. Horum tamen falſitatibus optimè prouidit Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus, edito de hoc libro, quo ſpuria iſta additamenta, ex malè ſanorum hominum fraudibus nata eſſe apertiſſimè oſtendit, & tanti Patris ſcripta ab Origenis errore immunia planè demonſtrat Photius in Biblioth. Imm. CCXXXIII.

Ideò cùm ſimilis error in illa Eccleſia aliquando à nonnullis receptus fuerit, & prudenti Patrum diſcuſſione damnatus, omnes illæ ſententiarum formulæ, quæ de tali errore incuſari poſſunt tanquam ſuſpectæ, etiamſi in bonum ſenſum aliquâ expoſitione trahi poſſunt, omninò abdicandæ ſunt. Hæ verò, quas nunc notamus, cùm ſententia plana ſit, & exemplis confirmen-

tur, ne pœnis æternis finem aliquando vnà cum Origene ſtatuere videamur, omninò tollendæ ſunt.

Secundus error eſt, íſque bimembris de viſione Dei beatorum, & damnatorum punitione in eodem Synaxario pag. 12. a. c. 1. f. Auctor enim Græcorum & aliorum Hæreticorum errorem ſecutus, affirmat iuſtorum animas in certo loco detineri, à peccatoribus ſeparatas, ibíque diem iudicij expectare. Similiter damnatos, vt mercedem pro ratione operum accipiant. Ἰστέον δὲ ὡς νυνὶ ἔν τισιν ἀφοσιωμένοις τόποις αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων διάγουσι, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν αὖθις ἀνὰ μέρος. οἱ μὲν τῇ ἐλπίδι χαίροντες, οἱ δὲ τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ λυπούμενοι. οὐ γὰρ ἔλαβον οἱ ἅγιοι τὴν ἐπαγγελίαν τῶν ἀγαθῶν ἔτι, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοῦ θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμᾶς προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. *Sciendum eſt nunc in quibuſdam locis determinatis iuſtorum animas degere, & peccatorum ſimiliter ſeparatim. Illi ſpe gaudent, hi tormentorum expectatione mœrent. Neque enim adhuc ſancti bonorum promiſſionem acceperunt, vt diuinus inquit Apoſtolus, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non ſine nobis conſummarentur.* Eandem ſententiam ſecutus eſt Ioſephus Bryennius orat. 2. de futuro iudicio, & ſempiterna beatitudine. Αἱ μέντοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν· αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανούς, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν τὸ τῆς γῆς κέντρον. τὸν ᾅδην δηλαδή, πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐ[illegible]θεία τετίμηνται· ὅτι καὶ πάντα τὸ [illegible] καὶ τὴν Ἐδὲμ τῆς τρυφῆς, ὃ χωρεῖ [illegible] δίαιτημα [illegible] ἡ

ἡ

δὲ κατακριθεῖσαι εἰς ᾅδην μένειν ψυχαὶ ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἢ τινος ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ' ὅτι πρὸ τῦ κριθῆναι κολάζονται· οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν αἰωνίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται. ἀλλ' ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ, φορτικοὺς καὶ ὠμοὺς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν· οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου παρακύψαι τινὰ, πῦρ πνέοντες, πῦρ βλέποντες νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Defunctorum animæ duo ad degendum loca ſortitæ ſunt: ſanctorum, cælum, peccatorum, terræ centrum, infernum nempe. Sed ſanctorum libertate gaudent, quod & orbem vniuerſum, & Edem voluptatis locum ſedem habent: quæ verò ad infernum condemnatæ ſunt animæ, eo egrediendi ad diem iudicij, & luminis, vel refectionis alicuius participes fieri prohibentur. Etenim neque ſancti ſempiternis illis bonis ante iudicium perfruuntur, neque peccatores tormentorum, quæ nullum finem habent, participes fiunt: verumtamen carcere tenebroſâ mancipatæ; difficiles, inhumanos, atque immiſericordes cuſtodes dæmones experiuntur, qui nulli extra carcerem caput efferre permittunt, ignem ſpirantes, ignem intuentes, facie nocti ſimiles propter triſtitiam atque inhumanitatem.* Error hic damnatus eſt in Concilio Florentino ſeſſione vltima in Decreto Vnionis Græcorum, & Latinorum. & in Concilio Tridentino, ſeſſione 25. & diſertis verbis ab Innocentio III. cap. Apoſtolicam, Extra. de Preſbytero non baptizato. & Benedicto XII. in Extrauag. quæ incipit, *Benedi-*

S

ctus Deus. Et ſanè ſi quis auctorum loca, pro viſione ſanctorum beatifica poſt mortem, in vnum colligere faſcem voluerit, næ ille ingens volumen conficeret; ferè enim nullus eſt, dummodo occaſio ſe obtulerit, qui viſionem illam apertè, & ſine inuolucris non fateatur. Nos omiſſis reliquis, vno vel altero, eóque non ita omnibus obuio contenti erimus. Auctor vitæ ſancti Theodori Studitæ. Ἀλλὰ σὺ μὲν ὦ ἱερώτατε πάτερ οὕτω καὶ βιοὺς, καὶ μεταστὰς, νῦν ἐν οὐρανῷ κομίζεις τὰς ἀμοιβὰς, φωτὶ τῷ μεγάλῳ παριστάμενος, καὶ ταῖς αὐγαῖς τῆς μακαρίας καὶ ἀρχικῆς Τριάδος ἐλλαμπόμενος τρανώτερόν τε καὶ καθαρώτερον, ὅλην ὅλῳ νοῒ τὴν αἴγλην δεχόμενος τῆς θεότητος, καὶ τῇ ἑνώσει ταύτης θεούμενος. *Tu verò ſacratiſſime Pater, hac ratione vitâ defunctus, atque demortuus, nunc in cælo fers præmia, lumini magno aſſidens, & fulgoribus beata & dominatricis Triadis clariùs, purgatiúſque colluſtratus, totum totâ mente ſplendorem deitatis accipiens, & illius vnione deificatus.* Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi: Ἡ μὲν οὖν τοῦ ἁγίου πρόρρησις κατὰ καιρὸν εἰς ἔργον ἐκβέβηκε, καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους μετέβη μονὰς, ὁ τούτων τῷ ὄντι ἐπάξιος, καὶ προσετέθη τοῖς πατράσι καὶ διδασκάλοις ὁ πατὴρ καὶ διδάσκαλος, καὶ νῦν ἀμέσως παρεστὼς τῇ ἑνιαίᾳ Τριάδι ταῖς ἐκεῖθεν φρυκτωρίαις καθαρώτερον καταλάμπεται. *Et ſancti quidem præſagitio tempore opportuno opere effectum habuit, gradúmque fecit ad cæleſtes manſiones, verè earum dignus, & appoſitus eſt Patribus & Magiſtris, Pater ipſe & Magiſter, & nunc immediatè Triadi in vnitate conſpicuæ aſſiſtens, quibus inde effulgent ſplendoribus, purgatiùs illu-*

ſtratur. Ioannes Patriarcha Hieroſolymitanus in vita ſancti Ioannis Damaſceni. Καὶ νῦν οὐκ ἐν εἰκόνι τοῦτον ὁρᾷ, οὐκ ἐν ἐκτυπώματι προσκυνεῖ, ἀλλ' αὐτὸν ὀπτάνεται κατὰ πρόσωπον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, βλέπων τὴν δόξαν τῆς μακαρίας Τριάδος. *Et nunc non in imagine illum intuetur, non in effigie adorat, ſed ipſum facie ad faciem detecto capite conſpicit, gloriam beatæ ſpectans Trinitatis.* Gregorius Patriarcha in vita ſancti Lazari. Καὶ νῦν ἐστὶ Λάζαρος ἐν οὐρανοῖς χορεύων σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις χορείαν τὴν ἀκατάπαυστον, τὴν δόξαν τοῦ κυρίου ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ ἐνοπτριζόμενος, καὶ ἵλεων πᾶσι κοινῇ τὸν δεσπότην ἐργαζόμενος. *Et nunc Lazarus in cælis eſt, cum reliquis ſanctis nunquam ceſſantem ſaltationem ſaltans, gloriam Domini aperto capite conſpiciens, & omnibus ſimul Dominum propitium reddens.* Et ex ſchiſmate etiam ipſo errorem hunc deteſtati ſunt plerique, & tractatibus etiam editis oppugnarunt. Vide ſis Glycæ, ſiue Zonaræ epiſt. 20. & 21. Gabrielis Seueri Philadelphienſis Epiſcopi cap. 5. inter ea, quæ ſcripſit pro Græcis neotericis aduerſus Latinæ Eccleſiæ dogmata. Rideres, mi Auberte, aliquorum ex Græcis, qui nunc viuunt veſaniam; namque cum hiſce vel ſimilibus auctoritatibus illis mutire neceſſe ſit, quid enim clarius, aut apertius dici potuit? ne videantur palàm obnoxij, reſpondent dicta Patrum encomia eſſe ſic prolata ad extollendam, magnificandámque ſanctorum vitam & mortem, re tamen vera eos, quod ipſi ſentiunt, ſenſiſſe. Alij, illud *nunc*, quod in auctoritatibus ha-

betur, non præſens tempus, ſed futurum indicare; ſicque non quam nunc ſancti gloriam poſſident, ſed quam poſt iudicium poſſeſſuri ſunt, nobis verbis illis ſignificare. O caſtos, ô diuinos ſanctorum Interpretes! qui, quod in corde ſanctorum ſomniant, aſſerunt, quod ex ore effluit, & ſcripto confirmatur, abiiciunt. Patres ſcilicet in tradendis noſtræ fidei dogmatis aliud habuêre in ore, aliud in corde, & quod magis mirère, fanaticis eiuſcemodi reuelarunt. nam aliunde vnde ipſi ſciunt ſanctorum aliam in corde fuiſſe ſententiam, aliam ſcripto & ore profeſſos. Deinde ſi *nunc* futurum tempus deſignat, ideóque gloriam non quæ nunc eſt, ſed quæ futura eſt, eáque poſt iudicium ſignificare, ſequetur etiam reliqua omnia, quæ Patres dictæ gloriæ adnectunt, non nunc præſtari, ſed expleta ea quoque poſt iudicium. Ergo poſt iudicium Deum pro nobis orabunt, nobis ſuccurrent, venient ad nos vocati, miſeris opem ferent, indigentibus præſtò erunt, & ſexcenta alia. At ſi poſt iudicium nulli homines, nullum auxilium neceſſarium, neceſſe fuerit illa tunc effici, cùm opus fuerit, ac *nunc* opus ſunt non poſt iudicium ſanctorum pro nobis interceſſiones, ergo *nunc* quoque non poſt iudicium Deum vident, Trinitati aſſiſtunt, &c. & tamen nugas prædicantibus non malè creditur. Argumentis & rationibus Græcorum abundè ſatis fit à D. Thoma, Bellarmino, aliiſque.

Tertius error in Synaxario de extremo iudicio

pag. 17. à col. 1. f. Qui damnatorum pœnas non eſſe corporeas tradit, ſed tantùm tenebras neſcio quas, & Dei priuationem, & animarum propter conſcientiæ ſtimulos conſumptionem. Ἃ δὴ πάντα λαμπρῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ δεχομένη οἴεται τρυφὴν μὲν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶναι τὴν μετὰ θεοῦ τῶν ἁγίων συνδιαγωγὴν, καὶ τὴν ἐσομένην ἐκείνοις ἔλλαμψιν διηνεκῆ καὶ ἀνάβασιν, βάσανον δὲ καὶ σκότος, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν ἀπὸ θεοῦ μακρυσμὸν, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν διὰ τοῦ συνειδότος δαπάνην, ὅπως δι' ἀμελείας καὶ τρυφῆς προσκαίρου τῆς θείας ἐλλάμψεως ἐστερήθησαν. *Quæ omnia planè Dei Eccleſia ſuſcipiens exiſtimat delicias ac regnum cælorum unà cum Deo ſanctorum conſuetudinem, & futuram illis perpetuam illuſtrationem, atque aſcenſum eſſe. Tormenta verò, & tenebras, & ſimilia à Deo elongationem, animarúmque propter conſcientiam conſumptionem, quando negligenter luxus caduci cauſa diuinâ illuſtratione priuati ſunt.* In contrarium eſt communis doctrina Eccleſiæ, & auctoritas B. Gregorij 4. Dialogorum, qui ſic ait, *Ignem gehennæ corporeum eſſe non ambigo, in quo certum eſt damnatorum corpora cruciari.*

Quartus error eſt in eodem Synaxario, de tempore ſecundi Domini aduentus. Cùm enim dixiſſet illud Dominum abſcondiſſe diſcipulis, tandem ita determinat, licèt ex aliorum ſententia, poſt ſeptem annorum millia futurum, pag. 16. b. c. 1. f. Πότε χρόνοις γενήσεται ἡ αὐτοῦ παρουσία οὐδεὶς οἶδε. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἀπέκρυψεν. τέως γε μὴν σημεῖα τινὰ ἐξέφηνε προσγενήσεσθαι, ἃ τινὰ

τῶν ἁγίων καὶ πλατύτερον διεσάφησαν. λέγεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων χρόνων παρέλευσιν ἔσται. *Quando verò illius aduentus erit, nemo ſcit, hoc enim & Dominus Apoſtolis abſcondit. Nihilominus ſigna nonnulla praceſſura manifeſtauit, qua plerique Sanctorum fuſiùs expoſuêre. Fama verò eſt poſt ſeptem annorum millia exacta futurum.* Vbi dupliciter errat: Primò, tempus aduentus determinat contra verba Domini. *In die autem illo*, &c. Et, *non eſt veſtrum noſſe tempora*, &c. Secundò, quod falſum enunciauit. ſecundùm enim Græcorum computum Eccleſiaſticum, qui diuerſus omninò eſt à Latino, in ea tamen Eccleſia ſemper in vſu, licèt etiam non omnibus Græcis conformis ſit, quibuſdam enim annis Græci ſinguli, qui calculum annorum à principio mundi produxerunt, diſcordant, hi contractiorem, illi productiorem chronologiam ſtatuentes, iam tempus ab hoc auctore determinatum elapſum eſt. Annum enim 7615. vel 7162. vel ſecundùm communiorem opinionem 7139. percurrimus, & tamen Domini aduentus, de quo ſermo eſt, nullus apparuit. Deceptum hunc auctorem eorum opinione puto, qui ſex annorum millibus mundi duraturi tempora finiebant, multorum etiam Patrum, vt videbatur, auctoritate firmata. Præſcriptum enim tempus exceſſerat, quare ipſe experimento edoctus falſa quæ de hac duratione dicta erant fuiſſe, non tamen melior factus, neque aliorum erroribus prudentior, tempus in ſeptem millia dilatauit. Quod

etiam falſum eſſe decurſu temporis comperimus. Loquimur nunc de computo Græcorum, quo Xanthopulus vtebatur, & quo niſus ſimilia propinabat. Quòd ſi Latinorum computum reſpiciamus, res aliter ſe habet. Conſideratiùs itaque Ioſephus Bryennius orat. 1. de futuro iudicio, & ſempiterna beatitudine. Πότε μὲν ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως, ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοσοφία ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίνατο, οὕτως εἰπὼν, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, ὅπου τοίνυν οὐδὲ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἴσασι περὶ ταύτης τὸ πότε αὐτῆς ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. εἰ γὰρ ἑκάστου τὸ τέλος ἄδηλον εἶναι ἡ πρόνοια ἔκρινεν ἐπὶ σκοπῷ σωτηρίας πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐπ' ὠφελείᾳ κοινῇ τοῖς πᾶσιν ἀγνώριστον εἶναι πολυσόφως αὐτὴ προώρισε. καθὼς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ συντελείας πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην λόγοις διεξοδικώτερον, καὶ σαφέστερον εἴρηται. *Quando verò erit dies iudicij? Chriſtus ipſa ſapientia interrogatus hoc modo reſpondit*, De die autem illa & hora nemo nouit, neque Angeli cælorum, neque Filius, niſi Pater ſolus. *Vbi itaque neque cæleſtes Angeli ſciunt de eo, quando dies iudicij futurus eſt. etenim ſi ſingulorum finem ignotum eſſe prouidentia voluit pro cuiuſlibet ſalute, multo magis mundi conſummationem occultam eſſe, ad communem omnium vtilitatem prædeterminauit; quemadmodum nos de hac quæſtione in noſtris de Conſummatione orationibus fuſiùs clariúſque ad veſtram dilectionem egimus.*

Quintus error ordine erit, quem ſi multorum

errorum quaſi in vnum congeriem dixeris, verum dices. Eſt enim veluti fœcunda mater errorum multiiuga ſobole fœdiſſimus. In ſecunda namque Quadrageſimæ Dominica, quam ex reſtituto imaginum ſacrarum cultu, & hæreticis profligatis *ὀρθοδοξίας*, quaſi *rectæ fidei* nominant; vbi veræ rectæque fidei profeſſionem emittunt, & ſingula religionis capita palàm & in aperto, voce altâ confitentur, ſectarios, eorúmque hæreſes iteratis anathematis damnant, neſcio quâ ratione dæmon malus impiè ita omnia confudit, vt hæreſeon potiùs proteſtatio, quàm rectæ fidei dicenda ſit. Pro libidine enim ſanctiſſimos quoſque viros, qui fidem vitâ & ſanguine tutati ſunt, iniquo ſilentio inuoluunt; peſſimos quoſque & fidei hoſtes odio & adulatione, mirificis laudibus extollunt. Ideóque non immeritò conditionem modernorum Græcorum, quæ ſimilibus addicta in Eccleſia recitaret, deplorabat Georgius Trapezuntius ad Ioannem Crebycleſium, de proceſſione Spiritus ſancti. Ἀλλ' ἐκβὰς τοῦ λόγου γενόμενος ἔξω γίνομαι ἐμαυτοῦ τοῖς πάθεσι νικώμενος. οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ, οὐαί μοι, ὅτι τὸ ἐμὸν γένος τὸ ὀρθοδοξότατόν ποτε καὶ Χριστοῦ φίλον εἰς τοῦτο ἀσεβείας κατήντησεν, ὥστε συνοδικῶς φρονῆσαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ κατ' ἔτος τῷ ἀναθέματι παραπέμπειν Τριάδα καὶ τοὺς αὐτῆς. οὕτως ἐμάνης κατὰ τῆς ἀληθείας ὥστ' ἐν ἀποφυγῆς τοῖς ἀλύτοις τῆς ἀληθείας λόγοις ἀποτολμῆσαι κηρύττειν ἀπείρους οὔσας τὰς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκτίστους εἶναι, καὶ ἀπείρως τῆς οὐσίας διαφέρειν, καὶ πιστεύειν ἔξω Τριάδος εἶναι τι ἄκτιστον, καὶ τοὺς

τοὺς μὴ οὕτω φρονοῦντας ἀποκηρύττειν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. ἐρώτα καὶ μαθήσῃ. κροῦε, καὶ ἀνοιγήσεταί σοι. ἀκολούθει τοῖς σοῖς διδασκάλοις, Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ, Βασιλείῳ, Κυρίλλῳ, τῷ Νύσσης, καὶ τοῖς λοιποῖς. παράπεμψον τῷ ἀναθέματι Παλαμᾶν, τὸν ἵνα φύγῃ τῆς Ῥώμης δόξαν, ἤτοι τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν εἰς πολυθεΐαν, καὶ αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς πολλῷ χείρω εἰσβαλόντα πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν Γραικῶν. τίς τραγῳδὸς ἐκτραγῳδήσει, ὡς δεῖ, ταῦτα. τίς ἀρκούντως ἀποκλαύσεται; ἐμοὶ δὲ εἰρήσεται γὰρ τἀληθὲς ὅταν τούτων μνησθῶ, ὥσπερ τινὶ φιλοψόγῳ γυναικὶ ὄνυξιν ἐπέρχεται ξύειν τὰς παρειάς, καὶ τὴν κόμην ξαίνειν χερσί, δέρειν εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ τύπτειν παλάμαις τὰ γόνατα ἐνθυμουμένῳ τὴν τοῦ γένους ἀπώλειαν. ἀλλ' οὐ καιρὸς νῦν τῶν τοιούτων θρηνῶν. οἶδα γὰρ ὅτι καταγελᾷς Γραικὸς τῇ δόξῃ ὡς ἀνοήτου. ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἀληθῆ λέγω, οὕτω μου ὁ Χριστὸς φείσαιτο ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. *Sed cùm huic dicendo acceſſerim, paſſione deuictus extra me fio. Væ mihi miſero; Væ mihi, quòd gens mea, quæ aliquando quam orthodoxam fidem ſequebatur; & Chriſti amans in id impietatis proruiſti, vt ſynodicè ea, quæ Palamas, ſentires, & ſingulis annis anathemate deuoueas, Triadem, illiúſque cultores: adeò aduerſus veritatem inſaniſti, vt dummodò inſolubiles veritatis rationes declinares, auſa fueris, infinitas Dei operationes prædicare, eáſque increatas, & infinitè ab eſſentia differre, crederéque aliquid extra Triadem increatum, & eos qui aliter ſentiunt ab Eccleſia exturbare, ſeu à veteri Roma. Quære & diſces. Pulſa, & aperietur tibi: ſequere tuos præceptores Athanaſium magnum, Baſilium, Cyrillum, Nyſſenum, & reliquos. Dic anathema Palamæ, qui*

T

vt Romæ ſententiam declinaret, ſeu potiùs veritatem in multos deos, & Gentilium ipſorum multò pernicioſiores Græcorum vniuerſam Eccleſiam coniecit. Quis Tragœdus hæc vti addecet, tragœdia proſequetur? quis abundè deplorabit? mihi ſanè, verum enim dicetur, dum hæc in mentem veniunt, veluti cuidam lacrymis deditæ mulieri ſubit vnguibus laniare genas, & manibus comam euellere, capiti plagas appingere, & palmis pulſare genua gentis meæ exitium reminiſcenti. Sed ſimilium lacrymarum nunc tempus non eſt. Noui enim quod qui opinione Græcus es, irrides me veluti mente captum. At ego quemadmodum vera dico, ita mihi Deus parcat in die iudicij. Vt meliùs verò hæc quæ diximus innoteſcant, illa animaduertenda ſunt.

Primum, Synodicum tomum, in quo iſta omnia continentur, impudentiſſimo mendacio ſeptimæ Synodo generali appingunt, vt Synodi ſanctiſſimæ nomine quiſquiliis, ac deliramentis ſuis fidem faciant. Nihil tale in ea Synodo reperitur. Quî id enim fieri potuit, vt res poſt illam Synodum multis annorum centuriis geſtas Synodus illa præuidens, ac determinans, has quidem laudando, illas damnando publicaret. Quare Philotheus Patriarcha, cuius ſuperiùs meminimus, Synodicum hunc à ſe conſcriptum, vt ego exiſtimo, & ex ſerie Patriarcharum, quos in eo commemorat, legenti facilè patet, ne auctoris damnati nomine ſcriptum vileſceret, ſub ſpecioſo ſeptimæ Synodi titulo editum in Eccleſiis Græcorum altâ voce recitari quotannis inſtituit.

Secundum, veriſimile eſſe, nonnulla præſertim quæ in principio leguntur, cùm de Imaginum reſtitutione, aliíſque in ſeptima Synodo pertractatis agant, ab eadem Synodo, multis immutatis, vel innouatis excerpta. Verùm reliqua alia poſt mentionem Nicephori, & Methodij Patriarcharum, vbi Ignatij & Photij memoriam facit, ad finem vſque Synodici, nulli dubium eſſe debet, ab eodem Philotheo ex ingenio fuiſſe adiuncta ad propriæ ſententiæ pro defenſione Gregorij Palamæ propugnationem, & aliorum oppugnationem.

Tertium, multas hæreſes contineri in ea parte potiſſimum, vbi contra Ioannem Italum, & Barlaamum, & Acyndinum inſurgit, eóſque multiplici anathemate ferit, omnes è penu Gregorij Palamæ, ac ſimilium prognatas, quas cùm Demetrius Cydonius libro de hac re edito contra Palamam, & nuper Græcè & Latinè edito, fusè proſequatur, ne nimius ſim, ſilentio prætereo.

Quartum pag. 77. b. c. 1. m. Ignatium & Photium ſanctiſſimos vocat Patriarchas, & orthodoxos. & infrà pag. 82. b. c. 1. Quod etſi de Ignatio verum eſt, de Photio tamen nonniſi in Hiſtoria Eccleſiaſtica, rudis & ſchiſmatis fautor dicet. Malorum enim omnium, quæ ad hæc tempora Græcorum Eccleſiam deturpant, prima origo & cauſa, ipſe Photius fuit, qui eam ab Eccleſia Latina veluti à matre filiam ſeparauit,

T ij

multíſque prauis opinionibus imbuit. Et quod omnium peſſimum eſt, adeo in ſimilibus obſtinatam eſſe erudiit, vt malûm adeò ingraueſcens non iam ſentiat, & remedia in eius ſalutem ab Eccleſia Latina exhibita reſpuat, & in tanto malo pertinaciter gaudeat.

Quintum pag. 77. b. c. 1. m. Omnia ſcripta vel dicta tam contra Ignatium, quàm ipſum Photium damnat. Απάντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου, καὶ Μεθοδίου, Ιγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, Αντωνίου, καὶ Νικολάου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Omnia contra ſanctos Patriarchas Germanum, Nicephorum, Taraſium, & Methodium, Ignatium, Stephanum, Photium, Antonium, & Nicolaum ſiue ſcripta, ſiue dicta, anathema.* Ergo anathematizanda eſt octaua Synodus generalis contra ipſum Photium, pro reſtitutione Ignatij celebrata. Ergo anathematizandæ epiſtolæ Adriani Papæ, Nicolai, Ioannis, & aliorum Pontificum ſanctiſſima ſcripta, quæ Photij in Ignatium machinas, in Eccleſiam Romanam dolos, in optimos quoſque inſidias, & illius improbam & execrabilem vitam deprædicant, vel eo ſolo nomine quòd contra Photium ſint. Et vt plauſibilior res videatur, etiam contra Ignatium ſcripta & dicta damnat, cùm vnum ex iis veracem fuiſſe oporteat, alterum iniquum, & alieni occupatorem. Et tamen ſcripta contra Ignatium ipſi recipiunt, cùm Pſeudoſynodos Photij, & latrocinalia conuenticula exoſculentur, & inter

alias Synodos connumerent : canonéſque ibi e-
ditos etiam prolixis commentariis cohoneſtent.
Quæ omnia vt honori Photij Græci conſulerent,
non nunc primò, ſed ab eodemmet Photio,
etiam dum viueret, poſt Ignatij obitum tentata
fuiſſe ex iiſdemmet Photij technis, & dolis com-
probantur. Nam Ioannes Pontifex, cùm ad Ba-
ſilium Imperatorem, Clerum Conſtantinopoli-
tanum, & ipſum Photium, etiam legatione miſ-
ſâ, de reſtitutione eiuſdem ſcripſiſſet, manda-
uiſſétque quidquid in ea legati cæteríque ſerua-
re debuiſſent, ipſe Photius, legatis Pontificiis ſi-
ue aſſentientibus, ſiue conniuentibus, in Pſeu-
doſynodo, quam pro ſui reſtitutione congrega-
uit, ſi modò vera ſunt quæ in ea narrantur, &
non ex libidine Photij conficta, poſtquam à ſe
corruptas, quibuſdam additis & detractis, Ioan-
nis literas publicaſſet, illud ſummo ſtudio co-
natus eſt conſequi, vt acta octauæ Synodi con-
tra ſe, auctoritate Concilij, & ipſius Pontificis
damnata, de medio tollerentur, & ſic tandem
omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eua-
neſceret. Primum in epiſtolam Ioannis ad ſemet
redditam illa perfidè inſeruit. Τὴν δὲ γενομένην κατὰ
τῆς σῆς εὐλαβείας σύνοδον ἐν τοῖς αὐτόθι ἠκυρώσαμεν, καὶ
ἐξωστρακίσαμεν παντελῶς, καὶ ἀπεβαλόμεθα διά τε ἄλ-
λα, καὶ ὅτι ὁ πρὸ ἡμῶν μακάριος Πάπας Ἀδριανὸς οὐχ
ὑπέγραψεν ἐν αὐτῇ. *Quæ verò Synodus in vrbe iſta
contra reuerentiam veſtram habita eſt, eam nos irritam
fecimus, atque omninò abrogauimus, & reiecimus tum-*

ob alia, tum etiam quòd qui fuit ante nos beatæ memoriæ Papa Adrianus, non ſubſcripſit Synodo illi. Et illa in Commonitorio Fratribus Paulo, & Eugenio Epiſcopis, etiam ab ipſo Photio falſato, quod legitur Synodi Photianæ act. 2. *Volumus præterea vt coram vniuerſa Synodo promulgetur, quòd Synodus habita aduerſus prædictum Patriarcham Photium, tempore Adriani ſanctiſſimi Papæ, tum Romæ, tum Conſtantinopoli, ex nunc habeatur nulla & irrita, & non numeretur cum alia ſancta Synodo.* Ibidem etiam variæ Patriarcharum epiſtolæ recitantur, quarum ille ſcopus fuiſſe videtur, vt octauæ Synodi contra Photium acta damnarentur. & act. 3. à Patritiis etiam eadem Synodus deſtruitur. Sic item in alia Synodo Photiana, ſed breuiori illa quidem, quam meæ ſchedæ ſubminiſtrarunt: illa ad faſtidium vſque etiam in ſubſcriptionibus Legatorum Apoſtolicorum, & Imperatoris, illiúſque filiorum repetuntur. Ἀλλὰ μὴν καὶ κατὰ τὸ τοῦ κομμονιτορίου ῥητὸν ἀποβάλλομαι, καὶ ἀναθεματίζω τὴν κατ᾽ αὐτοῦ συςᾶσαν σύνοδον ἐν τῇ Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἅπαντα τὰ πραχθέντα κατ᾽ αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ Ἀδριανοῦ Πάπα Ῥώμης κατὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ κομμονιτορίου καταργῶ, καὶ ἀναθεματίζω, καὶ ἀποβάλλομαι, καὶ ἐν ἀριθμῷ συνόδων οὐδαμῶς ταύτην καταψηφίζω. Verba ſunt Petri Legati Pontificij: *Quinimmò & ſecundùm Commonitorij verba reiicio & anathematizo Synodum contra eum, Photium, celebratam in ſacra Conſtantinopolitana Eccleſia. ſimiliter & omnia contra ipſum temporibus*

Digitized by Google

piæ memoriæ Adriani Papæ Romani facta iuxta Commonitorij clauſulam, irrita facio, & anathematizo, & reiicio, & inter aliarum Synodorum numerum nullo modo illam conſtituo. Et, Πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ συςάντα ἐν οἵῳ δήποτε τόπῳ, καὶ παρ' οἵου δήποτε προσώπου τῷ αὐτῷ καθυποβάλλων ἀναθέματι. *Omnia contra ipſum in quocunque loco, & à quacunque perſona facta eidem ſubiiciens anathemati.* Καὶ ἀποβολῇ πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων, ἢ λαληθέντων. *Et omnium contra eum aut dictorum, aut factorum eiectione.* Hæc licèt falſa ſint, & Photiana commenta, nec ab Eccleſia Romana vnquam recepta, vt infrà, cùm de excommunicatione Photij dicemus; ſimilium tamen rerum principium, & illorum auctorem, necnon Synodici huius originem, & ſummam Græcorum in ſuo Photio defendendo peruicaciam dilucidè ſatis habemus. Eorum poſteà continuatus vſus videri poteſt ex Tomo Vnionis ſub Conſtantino, & Romano Imperatoribus, in iure Græco-Romano lib. 2. & rurſus poſteà ſub Baſilio & Conſtantino Imperatoribus, Siſinnio Patriarchâ rem promouente renouato, vt refert Ioannes Scylitza. Ὅστις καὶ τοὺς διακρινομένους ἥνωσε διὰ τὴν τετραγαμίαν. *Is diſſidium propter quartas nuptias dudum ortum diſtulit, concordiâ factâ.* Sed quæ Tomo ſubnectuntur acclamationes Synodales à Sergio Patriarcha, ex progenie Photij, vt conſanguinei honori conſuleret, additas fuiſſe veroſimile eſt: in quibus ſic habetur. Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου, Νικολάου, καὶ Εὐθυμίου, Στε-

φαίου, Τρύφωνος, Θεοφυλάκτου, Πολυεύκτου, καὶ Ἀντωνίου, τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν αἰωνία ἡ μνήμη. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Ignatij, Photij, Stephani, & Antonij, Nicolai, & Euthymij, Stephani, Tryphonis, Theophylacti, Polyeucti, & Antonij, orthodoxorum Patriarcharum æterna ſit memoria. Vniuerſa quæ contra ſanctos Patriarchas Germanum, Taraſium, Nicephorum, & Methodium ſcripta vel dicta ſunt, anathema.* Sed etiam Marcus Epheſius in Concilio Florentino ſect. 6. teſtatus eſt. Καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἣν λέγει ἡ ἁγιωσύνη σου ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάπα Ιωάννου, καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνώρθωσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκύρωσε τὴν προτέραν σύνοδον. αὕτη ἡ σύνοδος ἥτις ὠνομάσθη καὶ ὀγδόη σύνοδος ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ιωάννου, οὗ τινος πάπα Ιωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὑρίσκονται ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. Et, Ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Φωτίου καὶ Ιγνατίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Nam Synodus hæc, de qua loquitur veſtra reuerentia, continet acta aduerſus Photium tempore Ioannis Papæ & Adriani. Poſteà celebrata eſt altera Synodus, quæ Photium reſtituit, & priorem Synodum abrogauit. Hæc Synodus, quæ octaua etiam eſt appellata, facta eſt ſub Ioanne Papa; cuius Ioannis inquam Papæ extant pro Photio epiſtolæ.* Et, *Itaque ex eo tempore ad hunc vſque diem in magna Conſtantinopoleos Eccleſia ita legitur, omnibus, quæ aduerſus ſanctos Patriarchas Photium, & Igna-*

Ignatium ſcripta, vel dicta ſunt, anathema.

Sextum pag. 82. a. c. 1. m. & infrà. Imperatores & vitâ & religione peſſimos, multis hæreſeon labibus commaculatos, & Latini nominis hoſtes acerrimos, vario ac iterato acclamationum, ac laudum genere ſublatos, pleno Eccleſiaſticorum, & ſecularium hominum conuentu, quaſi innoxios, & ab omni crimine liberos approbat. Inter eos, vt reliquos reticeam, præcipui ſunt Conſtantinus Monomachus, Alexius Comnenus, vterque Andronicus ſenior, & iunior, quibus ſanè in Eccleſiam Latinam crudeliora monſtra Græcia non tulit.

Septimum hoc idem in Patriarchis Conſtantinopolitanis facit. Plurimis enim, qui in Eccleſiam Latinam & ſcripto, & verbo inuecti ſunt, acclamat, & orthodoxos ac ſanctos enunciat. pag. 82. b. col. 1. Inter eos, ne ſingulos recenſeam, ſunt Photius, Siſinnius, Michaël Cerularius, Michaël Anchiali, Germanus, Ioſephus, Athanaſius, Iſidorus, & omnium poſtremus Philotheus, quem huius Synodici auctorem eſſe puto. De quo tanquam melioris notæ homine illa habentur à ſequacibus addita, niſi nouus Alcidamas ipſe ſibi illas laudes intexuit. Φιλοθέου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου, τοῦ στέῤῥοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ διαλέξεσι, καὶ διδασκαλίαις καὶ συγγράμμασιν ἀγωνισαμένου, αἰωνία ἡ μνήμη. *Philothei beatæ memoriæ ſanctiſſimi & celeberrimi Pa-*

triarchæ, qui ſtrenuè pro Eccleſia Chriſti, & rectorum illius dogmatum, & verbis, & operibus, & diſputationibus, & doctrinis, & monumentis editis decertauit, ſempiterna memoria. Cùm tamen omnia hæc pro tuenda doctrina Palamæ, & Græcorum erroribus, contra Latinam Eccleſiam, quam miris modis dilacerauit, tentaſſe audacter, ac pertinaciter abſoluiſſe, ex hiſtoriis etiam Græcorum compertum ſit. Et vt peruerſum auctoris huius ingenium magis mireris, inter tot Patriarchas hîc commemoratos, præter Germanum, Nicephorum, Methodium, qui ante Photium & ſchiſma illam Eccleſiam ſanctiſſimè rexerunt, nullum alium in tanta abundantia ſanctorum commemorat, poſt ſchiſma & Photium nullum ſilet, ſed omnes ad amuſſim vnum poſt alium, inter quos etiam apud Græcos nocentiſſimos deprædicat. Satis videlicet illi eſt, ſi ſchiſma propagarunt, in eo mortui ſunt, & in Romanam Eccleſiam oblatrarunt. Crimina alia etiam enormia, & ab hiſtoricis Græcis damnata, penes hunc Auctorem nulla ſunt. Et ſi poſt Photij mortem tres ad ſummum inter ſanctos relati ſunt, vt Stephanus, Antonius, Euthymius, nondum enim ardens ille ſpiritus tepuerat, tamen poſt illos rara auis, neſcio quiſnam ſit, qui ſancti nomen meruerit. Conſideremus ergo, quomodo Photius orthodoxus eſſe potuit, illiúſque memoria laudabilis, qui viuens propter hæreſim & ſchiſma à Pontificibus Romanis excommunicatus, nunquam in gratiam etiam ſui

Ioannis rediit, mortuus quoque à ſubſequentibus Pontificibus damnatus. Ne verba Pontificum recitando faſtidio ſim, ſatis nobis ſit Auctor Appendicis ad Concilium octauum generale, vbi inter cætera: Μέχρι τῆς σήμερον τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀναθεματίζεται Φώτιος περιδήλως ἀπὸ τοῦ πάπα Λέοντος ἕως τοῦ Φορμόσου. ἕνδεκα γὰρ ἔτη ἀνεθεματίζετο κοσμικὸς ὤν, ὡς κοινωνὸς τῷ καθῃρημένῳ καὶ ἀναθεματισμένῳ Γρηγορείῳ τῷ Συρακούσης, καὶ ἄλλα λδʹ. ἀφ' οὗ ἐγένετο ἀββᾶς. ὁ γὰρ πάπας Λέων καὶ ὁ Βενέδικτος, καὶ ὁ Νικόλαος τὸν Γρηγόρειον ἀνεθεμάτιζον κατὰ πολλὰς τὰς ἀτόπους αἰτίας. ἐπεὶ δὲ ὁ Φώτιος παρὰ τοῦ καθῃρημένου ἐχειροτονήθη, καὶ δι' ἄλλα μὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δέξασθαι παρὰ τοιούτου τὴν ἱερωσύνην ἀναθεματίζεται ὑπὸ τῶν ἐννέα προέδρων τῆς Ῥώμης, Λέοντος, Βενεδίκτου, Νικολάου, Ἀδριανοῦ, Ἰωάννου, Μαρίνου, Ἀδριανοῦ ἑτέρου, καὶ Φορμόσου. *Photius quadraginta quoque annis ad hodiernum vſque diem palàm anathemate feritur à Leone Papa, vſque ad Formoſum. Nam annos vndecim anathematizatur ſæcularis, & laïcus, tanquam qui cum Gregorio Syracuſano exauctorato, anathematizatóque communicaret, & alios triginta quatuor, poſtquam ſacris initiatus eſt. Etenim Leo Pontifex, & Benedictus, & Nicolaus Gregorium propter varias cauſas anathemate damnabant. Vbi verò Photius à damnato conſecratus eſt, cùm propter alia ipſius facinora, tum quòd ſacris eſſet à Gregorio initiatus, anathematizatur à nouem Romanis Pontificibus, Leone, Benedicto, Nicolao, Hadriano, Ioanne, Marino, Hadriano altero, Stephano, & Formoſo.* Siſinnij ad hæc tempora epiſtola in Roma-

nam Eccleſiam ad omnes Thronos Orientales, ex Photij penu deprompta legitur, nec eum reſipuiſſe, vel cum Eccleſia Catholica communicaſſe aliquis tradidit. Sergius ex progenie Photij, eius ſecutus veſtigia, vt Baronius refert, eò amplius obfuit, quò diutiùs præfuit, propagato ſedis tempore vltra vigeſimum annum, & illius nomine inuenitur alicubi ſcripta epiſtola. Et cùm Siſinnius & Sergius etiam monumentis editis, in Latinam Eccleſiam inuecti ſint, quomodo dicta vnitas ad Michaëlem Cerularium duraſſe, affirmandum eſt? & de Siſinnio quidem adeò clarum eſt, vt probatione non indigeat. De Sergio, quod non ita manifeſtum eſt, ex eorundem Græcorum monumentis aperiam, qui tradunt Sergium primum omnium nomen Romanorum Pontificum ex diptychis deleuiſſe, eúmque poſtea ſecutos ſucceſſores memoriam Romanorum Pontificum cum aliis Patriarchis, inter Miſſarum ſolemnia, vti fieri moris erat, non admiſiſſe. Auctor libelli, *Quando Latini, aut quibus Auctoribus Spiritum ſanctum à Filio quoque procedere dicere cœperunt, & azyma ſacrificare.* Χριστόφορος δὲ μετ' αὐτοὺς γενόμενος πάπας Ῥώμης, καὶ παρὰ Σεργίου, τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχοῦντος, ἀπαιτουμένου τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου ὁμολογίαν, πρῶτος ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστόφορος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου πατριάρχου ὄντος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξεβλήθη.

Digitized by Google

Et, μετὰ δὲ Σέργιον τὸν προῤῥηθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντα τὸν Χριστοφόρον, γέγονε πατριάρχης ὁ Κηρουλάριος. Et, ἂν δὲ ταῖς ἀληθείαις τὰ πράγματα ἐξετάσεις, ἐξ ὅτου ὁ πατριάρχης Σέργιος Χριστοφόρον τὸν πάπαν τῶν διπτύχων ἐξέωσε διὰ τὴν τοιαύτην καινοτομίαν τῆς αἱρέσεως, εὕροις ἂν μὴ εὐδοκιμήσασαν τὴν βασιλείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ. *Chriſtophorus poſt eos Papa Romanus fuit, cùm ab eo Sergius Patriarcha Conſtantinopolitanus ſacri ſymboli profeſſionem exigeret, primus omnium in ſua confeſſione ex Patre & Filio ſanctiſſimum Spiritum procedere dixiſſe inuentus eſt. Propterea à Sergio Patriarcha, & aliis, à ſacris Diptychis eiectus eſt.* Et, *Poſt Sergium iam dictum Patriarcham Conſtantinopolitanum, qui è Diptychis Chriſtophorum eiecerat, in Patriarcham promotus eſt Cerularius.* Et, *Quòd ſi veritate ipsâ rem æſtimabis, ex quo Patriarcha Sergius Chriſtophorum Papam è Diptychis expunxit, propter ſimilem de nouo intentatam hæreſim, inuenies imperium Conſtantinopolitanum in expeditionibus militaribus ſplendorem ac gloriam aſſecutum non eſſe.* In quibus verbis multa conſideranda ſunt: præter enim illud vnum quod narrat de Sergio, eum nempe memoriam Pontificis è Diptychis deleuiſſe, quod illi credimus, quod ex Sergij ſchola ſit, reliqua omnia falſa ſunt; adeò Auctor iſte non in Hiſtoriis Latinis tantùm, ſed Græcis etiam cæcutiit; & planè infans fuit. Quis enim neſcit Chriſtophorum Pontificem mortem obiiſſe annos propè octoginta ſex, antequam Sergius Patriarchatum in-

iiſſet? Et qui nondum natus, quomodo à Pontifice fidei profeſſionem exigere potuit? Et quomodo poſt Sergium hunc Patriarcha creatur Cerularius, cùm inter vtrumque Euſtathius Archipreſbyter magnæ Eccleſiæ, & Alexius Studita Patriarchatum obtinuerint? Si Græcus Græca tam benè nouit, quid de eo dicemus, quando Pontificum Romanorum ſeriem in ordinem redigit, vt ſua probet? Confusè omnia, nec ad rem. Illud propemodum admiror, dicit, poſt deletam è Diptychis memoriam Pontificum, Imperij expeditiones omnes malè, infeliciterque eueniſſe. Et infortunium non vident? cauſam habent, fatentur, & ſibi non prouident. *Hoccine credibile eſt*, vt cum antiquo ſcriptore dicam, *aut memorabile, tanta vacordia innata cuiquam ſit, vt malu gaudeat?* Ex his facilè colligi poteſt, quantum à veritate aberret Manuel Calecca lib. 4. contra Græcos, qui aſſerit Photium obiiſſe, cùm eſſet Eccleſiarum vnitas, & dictam vnitatem poſt illum, per decem & ſeptem Patriarchas duraſſe. Quomodo enim in vnitate Eccleſiæ mori dicendus eſt, qui per tot Pontifices etiam poſt mortem communione, atque vnione fidelium priuatur? Et cùm Siſinnius & Sergius etiam monumentis editis in Latinam Eccleſiam inuecti ſint, quomodo dicta vnitas ad Cerularium duraſſe affirmandum eſt? Michaël Cerularius, & Leo Achridanus Bulgarorum Archiepiſcopus, aduerſus Apoſtolicam Sedem fellis plenam epiſtolam Ioanni Tranenſi in Apuliam

miſère, cui talis titulus affixus erat, vt refert Baronius, in Codice, in quo erat tranſcripta. *Calumnia Epiſcoporum Michaëlis Conſtantinopolitani, & Leonis Achridani peruicaciter exhalantium peſtiferas Memphites diuerſarum hæreſeon aduerſus ſanctam Romanam, & Apoſtolicam Sedem, imò contra Latinam, & Occidentalem Eccleſiam. Hæc quidem calumnia Græco ſermone edita, & Ioanni Tranenſi Epiſcopo, in ſugillationem omnium Latinorum directa, cùm fuiſſet Trani exhibita fratri Humberto ſanctæ Eccleſiæ Syluæ Candidæ Epiſcopo, in Latinum eſt tranſlata eius ſtudio, atque delata D. Leoni nono.* In ea Latinos accuſat, & damnat, quòd præter inſtituta Chriſti Eccleſiæ in Azymis conſecrarent; Sabbatum Quadrageſimæ Iudaïcè obſeruarent, ſuffocata comederent, Alleluia in Quadrageſima non pſallerent, ſed ſemel in Paſchate. Neque ſcripto ſolùm in Romanam Eccleſiam iſtorum odium innotuit; factis atrociſſimis Latinos ipſos, & Latini nominis fautores proſecuti ſunt. Leo IX. epiſt. 1. cap. 29. ad eoſdem ſcripta: *Vos enim alloquimur, qui ſicut Dominus ait Phariſæis, tuliſtis clauem ſcientiæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines, nec ipſi intraſtis, nec alios intrare permittitis, ſed potiùs prohibetis, dum matris venerandam faciem conſpuere quæritis, dum eam inſequimini conuitiis, & maledictis, dum agnos eius ab ea ſegregare etiam anathemate & flagellis, ne vocem maternam agnoſcant, & ſequantur, contenditis. Vt enim fertur, omnes Latinorum Baſilicas penes vos clauſiſtis, Monachis monaſteria & Abbatibus tuliſtis, do-*

nec veſtris viuerent inſtitutis. Ecce in hac parte Romana Eccleſia quanto diſcretior & clementior vobis eſt? ſiquidem cùm intra & extra Romam plurima Græcorum reperiantur Monaſteria, ſiue Eccleſiæ, nullum eorum adhuc perturbatur, vel prohibetur à paterna traditione, ſiue conſuetudine; quin potiùs ſuadetur, & admonetur eam ſeruare. Et epiſt. 7. ad Conſtantinum Monomachum Imperatorem Conſtantinopolitanum. *Sed nouerit claritas tua ſuper præſumptionibus eius*, Michaelis Cerularij Patriarchæ, *multa & intolerabilia iamdudum perueniſſe ad aures noſtras, qualiter etiam apertâ perſecutione in Latinam Eccleſiam exardeſcens anathematizare non timuit omnes, qui ſacramenta attrectant ex Azymis: & quod Alexandrinum & Antiochenum Patriarchas antiquâ dignitate ſuâ priuare contendens, contra fas & ius ſibi ſubdere nouâ ambitione appetit, & pleraque, quæ vſurpare dicitur, ſicut à noſtris Nunciis diligenter cognoſcere poteris.* Et epiſtolâ ad eundem Michaëlem. *Illud autem quis non ſtupeſcat, quòd poſt tot ſanctos & orthodoxos Patres, per mille & viginti à Paſſione Saluatoris annos, nouus calumniator Eccleſiæ Latinorum emerſiſti, anathematizans omnes, & publicam perſecutionem excitans, quicumque participarent ſacramentorum ex Azymis. Quam præſumptionem tuam, & fama nobis obtulit, & litterarum ſub nomine tuo ad Appulos datarum textus manifeſtauit.* Hic cùm temerè adhuc in Latinos inſurgeret, & perſeueraret in ſtultitia obſtinatus, inter Miſſarum ſolemnia, in templo ſanctæ Sophiæ, chartam illius excommunicationis, pro-

propter multas dicti Michaëlis, illiúſque fautorum hæreſeos, ſuper principale altare poſuerunt, ſub oculis omnium Papæ Leonis noni Apocriſiarij, indéque mox egreſſi puluerem pedum excuſſère, & anathemate dato cunctis, qui deinceps communicarent ex manu Græci Romanum ſacrificium vituperãtis, alacres cœpêre reuerti, ex commemoratione ipſius Humberti tunc Apoſtolici Apocriſiarij. Excommunicatione contumax Cerularij ingenium in rabiem verſum, in Latinam Eccleſiam literis hinc inde datis, atrocioribus calumniis plenis inſaniit, quibus alias Orientis Eccleſias ſuo præcipitio ipſe à Romana Eccleſia auulſus, miſeriores facit. Deinceps ab Iſaacio Comneno depoſitus, exulans ſine vlla Pontificis abſolutione, ſine vlla commiſſorum pœnitentia, triſtem ac Deo exoſam animam exhalauit. Id vt magis videas, habeto tibi monumentum dicti Michaëlis, quod in Legatorum excommunicationem publicauit, atque excommunicationem ipſam ab Græco homine relatam, & ſtatum illius Eccleſiæ non cuicumque obuium, ex ſchedulis meis depromptum.

Ζημείωμα περὶ τοῦ ῥιφέντος πιττακίου ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ παρὰ τῶν ἀπὸ Ῥώμης πρέσβεων κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ, μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτ. ζʹ.

Προκαθημένου Μιχαὴλ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῶν κατηχουμενείων, συνεδριαζόντων αὐτῷ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν Θεοφάνους Κυζίκου καὶ Συγκέλλου, Νικήτα Χαλ-

χηδόνος καὶ Συγκέλλου, Λαυρεντίου Δυρραχίου καὶ Συγκέλλου, Ἀνθίμου Σίδης, Νικολάου Πισινοιῶτος, Λέοντος Μύρων, Λέοντος Τραπεζουῶτος, Ἰωάννου Σμύρνης, Εὐσεβίου Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντίνου Μιτυλήνης, Νικολάου Χωνῶν, Ὑπατίου Ἰδρεωῶτος, καὶ ἀρχιεπισκόπων Λέοντος Καραβιζύης, Γρηγορίου Μεσημβρείας παρισταμένων καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων.

Οὐκ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικε κόρος τῷ πονηρῷ τῶν κακῶν. διὰ τοῦτο γὰρ οὐ παύεται τοῖς εὐσεβέσιν ἐπιφυόμενος, καὶ καινόν τι κατὰ τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐφευρίσκειν ἐκμηχανώμενος. τοιγάρτοι καὶ μυρίαις μὲν τόσαις ἀπάταις περὶ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ δεσπότου παρρησίας τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο. μυρίαις δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πλάναις καὶ δελεάσμασιν ὑποσκελίζειν, καὶ περισύρειν τοὺς αὐτῷ πειθομένους οὐχ ὑφῆκεν ὅλως, οὐδὲ διέλιπεν. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐκ ποδῶν γενομένων, καὶ εὐσεβοῦς καὶ βαθείας ἐλπίδος τοῖς εὐσεβεῖν ὑποτρεφομένης ἐθέλουσι, μήτ᾽ ἂν καινοτέρων δυσσεβημάτων ἐφευρετὰς γενέσθαί ποτε, ἐν πᾶσιν οἷς κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὁ πονηρὸς πειράσαι ἐσπούδασεν εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τῶν μηχανημάτων περιτραπέντων. νῦν τινες δυσσεβεῖς ἄνδρες καὶ ἀποτρόπαιοι, καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις εὐσεβῶν τούτους ὀνομάσειεν, ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες, τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα, εἰς τὴν εὐσεβῆ ταύτην ἐλθόντες πόλιν καὶ θεοφύλακτον, ἀφ᾽ ἧς, ὥσπερ ἀπό τινος ὑψηλοῦ καὶ μετεώρου χωρίου αἱ τῆς ὀρθοδοξίας πηγαὶ ἀναδύονται, καὶ καθαρὰ τῆς εὐσεβείας τὰ νάματα ἐς τὰ τῆς οἰκουμένης διαρρέουσι πέρατα, καὶ ποταμῶν δίκην τὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ ὑφ᾽ ἥλιον ψυχὰς, τοῖς εὐσεβέσι δόγμασι καταρδεύουσιν εἰς ταύτην ὥσπερ κεραυνὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ χαλάζης πλῆθος. εἰ χρὴ δὲ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον ὡς μονιὸς ἄγριος εἰσπη-

διιστῶντες τὸν ὀρθὸν λόγον τῇ διαφορᾷ τῶν δογμάτων καταλυμαίνεσθαι ἐπεχείρησαν, ὡς καὶ γραφὴν ἀποθέσθαι ἐν τῇ μυστικῇ τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τραπέζῃ, δι' ἧς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὴν ὀρθόδοξον τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ πάντας τοὺς μὴ συναπαγομένους τοῖς αὐτῶν δυσσεβήμασιν ὀρθοδόξους ἀναθέματι δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εὐσεβεῖν καὶ τὸ ὀρθόδοξον πρεσβεύειν ἐθέλομεν, καθυπέβαλον. ἐγκαλέσαντες ἡμῖν ἄλλα τέ τινα, καὶ ὅτι τοὺς πώγωνας παραπλησίως ἐκείνοις ξυρᾶν, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀνθρώπου μορφὴν παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν οὐκ ἀνεχόμεθα. πρὸς δὲ καὶ ὅτι μὴ διακρινόμενοι ἀπὸ πρεσβυτέρων μεταλαμβάνειν γεγαμηκότων. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν, καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑπερβολῇ μὴ κιβδηλεύειν ἐθέλομεν, μηδὲ παραπλησίως ἐκείνοις ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὢ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι. μήτε τῇ γραφῇ προσέχειν ἐθέλοντες, ἢ οὐκ ἀκομαδαρώσετέ φησι τοὺς πώγωνας ἡμῶν, οὔτε μὴν ἐννοεῖν ὅλως βουλόμενοι ὅτι γυναιξὶν εὐπρεπὲς τοῦτο ὁ κτίσας ἐποίησε θεὸς, ἀνδράσι δὲ ἀνάρμοστον ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τέταρτον τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου περὶ τῶν τὸν γάμον βδελυσσομένων φανερῶς ἀτιμάζοντες, ὅς φησιν, εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω. κατ' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἕκτην σύνοδον ἀθετοῦντες καὶ ἀτιμάζοντες, ἥ φησιν, ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς,

ἡμεῖς ἀρχαίοις ἐξακολουθοῦντες κανόσι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας. ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθῇ πρὸς χειροτονίαν διακόνου, ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τὸν τοιοῦτον βαθμὸν ἐπαναβιβάζεσθαι νομίμῳ συνοικῶν γαμετῇ. μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν, τὸν ἐκ θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, γάμον καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν. τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς ἐκβοώσης, οὓς ὁ θεὸς ἔζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, καὶ τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος, τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. καὶ, δέδεσαι γυναικὶ, μὴ ζήτει λύσιν. εἴ τις οὖν τολμήσοι παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος τινὰ τῶν ἱερωμένων πρεσβυτέρων φαμὲν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας καὶ κοινωνίας καθαιρείσθω. ὡσαύτως, καὶ εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοι, ἀφοριζέσθω. ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μηδὲ ἐννοεῖν ὅλως ἐθέλοντες, ἐν οἷς τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ φασὶν ἐκπορεύεσθαι, ὅτι οὔτε ἀπὸ Εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχουσι ταύτην, οὔτε ἀπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο κέκτηνται δόγμα. ὁ μὲν γὰρ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν φησὶ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες τὸ πνεῦμα φασὶν, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. ἀλλὰ μηδὲ συνορῶντες πά-

λὶν, ὡς εἰ ἐν ᾧ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδιότης ἐπιγινώσκεται αὐτοῦ. ὡσαύτως καὶ εἰ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἡ τοῦ υἱοῦ. ἐκπορεύεται δὲ ὡς ὁ αὐτῶν λῆρος καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, πλείοσιν ἄρ' ἰδιότησιν διαστέλλεται τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, ἤπερ ὁ υἱός. κοινὸν μὲν γὰρ πνεύματι καὶ υἱῷ ἡ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς πρόοδος, ἰδία δὲ τοῦ πνεύματος ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπόρευσις, οὐ μὴν καὶ ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ πλείοσι διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ πνεῦμα, ἤπερ ὁ υἱὸς, ἐγγυτέρω ἂν εἴη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ υἱὸς, ἤπερ τὸ πνεῦμα. καὶ οὕτως ἡ Μακεδονίου πάλιν κατὰ τοῦ πνεύματος παρακύψειε τόλμα, τὸ ἐκείνων ὑποδυομένη δρᾶμα καὶ τὴν σκηνήν. χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, οὐδὲ συνιέναι ὅλως ἐθέλουσιν, ὅτι εἰ πᾶν, ὅπερ μή ἐστι κοινὸν τῆς παντοκρατορικῆς καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ἑνός ἐστι μόνου τῶν τριῶν. οὐκ ἔστι δὲ ἡ τοῦ πνεύματος προβολὴ κοινὸν τῶν τριῶν, ἑνὸς ἄρα ἐστὶ μόνου τῶν τριῶν. ἀλλ' οἱ μὲν οὕτως ἡμῶν τε αὐτῶν, καὶ τῆς ὀρθοδόξου τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας κατηναιδεύσαντο. ἐφ' ἑτέρας μὲν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πρὸς τὸν φιλευσεβέστατον ἡμῶν αὐτοκράτορα ἀφικόμενοι: ἄλλα δέ τινα κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ἐκκλησίας πληρώματος σκαιωρήσαντες. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἄφιξιν πεπλασμένην τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης μὲν ἀφικέσθαι, καὶ παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλῆναι σκηψάμενοι, ταῖς δὲ ἀληθείαις, ταῖς παρὰ τοῦ ἀργυροῦ δολεραῖς ὑποθήκαις καὶ συμβουλαῖς, αὐτοί τε ἀφ' ἑαυτῶν ἀφικόμενοι, καὶ μήτε παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλέντες. ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα, ἃ ὡς ἀπ' ἐκείνου δῆθεν ἐπεφέροντο πλασάμενοι. τοῦτο γὰρ ἀπό τε ἄλλων διεγνώσθη πολλῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τὰς τῶν γραμμάτων σφραγῖδας νενοθευμένας φανερῶς φωραθῆναι. αὐτὸ μὲν οὖν τὸ παρὰ τῶν δυσσεβῶν τούτων ἀποτεθὲν ἔγγραφον καθ' ἡμῶν, Ἰταλικοῖς γράμμασι γεγραμμένον, καὶ ἐπὶ

παρουσίᾳ τῶν ὑποδιακόνων τῆς δευτέρας ἑβδομάδος, παρ' αὐτῶν πρῶτον μὲν τῇ τραπέζῃ τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐπιτεθέν. ὕστερον δὲ διὰ τὸ τοὺς ὑποδιακόνους ἀπώσασθαι τοῦτο, καὶ τῆς θείας ἀπορρίψαι τραπέζης, καὶ προτείνασθαι μὲν τοῖς θείοις λαβεῖν, ἐκείνους δὲ μὴ βουληθῆναι τοῦτο κατὰ τοῦ ἐδάφους ῥιφὲν, καὶ εἰς χεῖρας πολλῶν ἐλθὸν, ἵνα μὴ δημοσιευθῇ τὰ ἐν αὐτῷ βλασφημούμενα ἡ μετριότης ἡμῶν ἀνέλαβεν. Εἶτα τῶν τὴν Ἰταλίδα γλῶτταν εἰς τὴν ἑλλάδα μεταβάλλειν εἰδότων προσκαλεσαμένη τινὰς, ἤγουν τὸν Πρωτοσπαθάριον Κοσμᾶν, τὸν Ῥωμαῖον τὸν πυρρὸν, καὶ τὸν μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Ἰταλὸν μεταφράσαι τὸ ἔγγραφον ἐπετρέψαμεν. καὶ τοῦ ἐγγράφου παρὰ τούτων μεταφρασθέντος εἶχεν ἡ τούτου ὑφὴ αὐτοῖς ῥήμασιν οὑτωσί. Ὅς τις ἂν τῇ πίστει καὶ τῇ θυσίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ ἀποστολικῆς καθέδρας ἀντιλέγοι, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ μήτε δεχέσθω ὀρθόδοξος, ἀλλὰ λεγέσθω προζυμίτης, καὶ νέος Ἀντίχριστος. Οὔβερτος θεοῦ χάριτι τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, Πέτρος τῶν Ἀμαλφινῶν ἀρχιεπίσκοπος, Φερεδέριχος διάκονος καὶ σακελλάριος πᾶσι τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τέκνοις. ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ πρώτη καὶ ἀποστολικὴ καθέδρα, πρὸς ἣν ἅτε δὴ πρὸς κεφαλὴν ἡ φροντὶς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἰδικῶς ἐφαρμόζει, τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης καὶ χρείας χάριν, πρὸς ταύτην τὴν βασιλικὴν πόλιν ἡμᾶς ἀποκρισιαρίους αὐτῆς ποιῆσαι κατηξίωσεν. ἵνα καθὼς γέγραπται κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν, εἰ ἄρα ἔργῳ πεπλήρωται ἡ βοὴ, ἣ ἀδιαλείπτως ἐκ τηλικαύτης πόλεως ἀνέβαινε πρὸς τὰ ὦτα αὐτῆς. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἦν οὕτως, γνῷ, ὅθεν γινωσκέτωσαν πρὸ μὲν πάντων οἱ δεδοξασμένοι αὐτοκράτορες, ὁ κλῆρος, ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ λαὸς ταύτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἡμᾶς ἐνταῦθα διεγνωκέναι, ὅθεν πλεῖστα χαιρόμεθα ἀγα-

Digitized by Google

θὸν καὶ μέγιστον, ὅθεν ἐλεεινῶς λυπούμεθα καὶ κακόν. καὶ γὰρ ὅσοι πρὸς τοὺς κίονας τοῦ κράτους, καὶ τοὺς αὐτοῦ τετιμημένους, καὶ τοὺς πολίτας σοφοὺς χριστιανικωτάτους καὶ ὀρθόδοξός ἐστιν ἡ πόλις. ὅσον δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν καταχρηστικῶς λεγόμενον πατριάρχην, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνοίας τοὺς συνεργούς, πλεῖστα ζιζάνια τῶν αἱρέσεων καθεκάστην διασπείρεται ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὅτι καθὼς οἱ Σιμωνιακοὶ τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ πιπράσκουσι, καὶ ὡς Βαλέσιοι τοὺς προσοίκους αὐτῶν ἐξευνουχίζουσι, καὶ οὐ μόνον πρὸς Κληρικάτα, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἐπισκοπάτα ἀνάγουσιν. ὡς οἱ Ἀρειανοὶ ἀναβαπτίζουσι τοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος βεβαπτισμένους, καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους. ὡς οἱ Δονατισταὶ ἐπικρατοῦσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀληθινὴ θυσία καὶ τὸ βάπτισμα ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπολωλεκέναι. ὡς οἱ Νικολαῗται τοὺς σαρκικοὺς γάμους παραχωροῦσι καὶ διεκδικοῦσι τοῖς τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ὑπηρέταις. ὡς οἱ Σεβηριανοὶ ἐπικατάρατόν φασι τὸν νόμον τοῦ Μωσέως. ὡς οἱ Πνευματομάχοι, ἢ Θεομάχοι, ἀπέκοψαν ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τὸν σαρκικὸν τῶν Ἰουδαίων καθαρισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον τηροῦσιν ὥστε τὰ βρέφη τὰ θνήσκοντα πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως βαπτίζεσθαι ἀντιλέγειν, καὶ τὰς γυναῖκας, τὰς ἐν τοῖς καταμηνίοις αὐτῶν, εἴτε ἐν τῇ γέννᾳ κινδυνευούσας κοινωνῆσασθαι, εἴτε ἀβάπτιστοί εἰσι βαπτίζεσθαι διακωλύειν, καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος, ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τρέφοντες, τοὺς τὰς κόμας κείροντας, καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τοὺς πώγωνας ξυρίζοντας εἰς τὴν κοινωνίαν οὐ καταδέχονται. ὑφ' ὧν πλανησμ[illegible] καὶ ἑτέρων πλείστων ἔργων αὐτοῦ ὁ αὐτὸς Μιχαὴλ γράμμασι τοῦ κυροῦ ἡμῶν Λέοντος τοῦ πάπα νουθετηθεὶς, πα.............. κατεφρό-

νησεν. ἔπειτα ἡμῖν τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ τὰς ὑποθέσεις τῶν τηλικούτων κακῶν λογικῶς αἰτῆσαι λέγουσι, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν συντυχίαν παντελῶς ἀπηρνήσατο. οὔτε τῷ ὑγιεῖ βουλεύματι τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ τῶν σοφῶν, νουθετούντων καταπαύσασθαι αὐτὸν, οὐχ ὑπήκουσεν, καθὼς καὶ πρότερον τὰς τῶν Λατίνων ἐκκλησίας ἠσφαλίσατο, καὶ αὐτοὺς ἀζυμίτας ἀποκαλῶν ῥήμασι καὶ ἔργοις ἀπανταχῆ κατεδιώξατο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀναθεματίζειν τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, καθ' ἧς ἑαυτὸν ἔτι ὑπογράφει οἰκουμενικὸν πατριάρχην. ὅθεν ἡμεῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ πρώτης ἀποστολικῆς καθέδρας τὴν ἐξάκουστον βίαν καὶ ὕβριν οὐχ ὑποφέροντες, τήν τε καθολικὴν πίστιν καταδύεσθαι πολυτρόπως ὑφορώμενοι περὶ Χριστοῦ τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦ τε ἀποστολικοῦ θρόνου, οὗ τινος τὴν ἀπόκρισιν διέπομεν, καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξων πατέρων τῶν ἑπτὰ συνόδων, ἀπὸ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῷ ἀναθέματι, ὅπερ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ εὐλαβέστατος πάπας τῷ αὐτῷ Μιχαὴλ, καὶ τοῖς αὐτοῦ ἑπομένοις ἐὰν μὴ πεισθῶσιν ἀπεφήνατο οὕτω καθυπογράφομεν. Μιχαὴλ ὁ καταχρηστικῶς πατριάρχης, ὁ νεόφυτος, καὶ μόνῳ ἀνθρωπίνῳ φόβῳ τὸ μοναχικὸν σχῆμα δεξάμενος. νῦν δὲ ἐγκλήμασιν ἀνηκέστοις παρὰ πολλῶν διαπεφημισμένος, καὶ μετ' αὐτοῦ Λέων ὁ τῆς Ἀχρίδας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ σακελλάριος τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Νικηφόρος, ὅστις τὴν τῶν Λατίνων θυσίαν προφανῶς κατεπάτησε τοῖς ποσί. καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῖς ἐν τοῖς προκειμένοις πλανίσμασι καὶ τολμήμασιν, ἔστωσαν ἀνάθεμα, Μαραναθὰ σὺν τοῖς Σιμωνιακοῖς, Βαλεσίοις, Ἀρειανοῖς, Δονατισταῖς, Νικολαΐταις, Σευηριανοῖς, Μανιχαίοις, σὺν οἷς δογματίζουσι καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ ἔνζυμον ἔμψυχον εἶναι, καὶ σὺν πᾶσι τοῖς αἱρετικοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν ἀγγέλων ἐὰν μὴ πεισθῶσιν, ἀμήν.

ἀμήν. ἀμήν. ἀμήν. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς δυσσεβοῦς ταύτης καὶ ἀνοσίου γραφῆς. ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας τόλμαν, καὶ τὴν ἀναίδειαν μὴ ἀνασχομένη ἀνεπεξέλευστον μεῖναι καὶ ἀτιμώρητον τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τὰ περὶ τούτου κοινολογεῖται. καὶ ὅς, ἤδη γὰρ οὗτοι ἀπόδημοι πρὸ μιᾶς καὶ μόνης ἡμέρας μετὰ τὸ περὶ τούτου διενεχθῆναι τῷ κράτει αὐτοῦ, τοὺς ὡς τὴν μεγαλόπολιν τούτους μεταστελουμένους ἐκπέμπει. καὶ θᾶττον μεταπέμπονται, οὐ βούλονται δὲ τῇ ἡμετέρᾳ μετριότητι προσελθεῖν. ἢ τῇ ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, καὶ ἀπόκρισιν τινὰ δοῦναι, περὶ ὧν ἀσεβῶν ἀπηρεύξατο. ἀλλ' ἀκολούθως μὲν τῷ παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντι ἐγγράφῳ, καὶ πλείω δὲ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων κατὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἔχειν εἰπεῖν διατείνονται. αἱρεῖσθαι δὲ θανεῖν μᾶλλον, ἢ εἰς ὄψιν ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ ἐλθεῖν. ταῦτα γὰρ ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς δι' ἀποκρίσεως τοῦ περιβλέπτου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ ὑπομνηματογράφου λέγειν τούτους ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ μεμήνυκεν. ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς μὲν μὴ βουλομένους τῇ συνόδῳ καὶ ἡμῖν ἀπαντῆσαι, βιασθῆναι ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τὸ δοκεῖν περικεῖσθαι τούτους τῆς πρεσβείας ὀφφίκιον οὐκ ηὐδόκησεν. ἀνεκδίκητον δὲ πάλιν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας μεῖναι ἀναίδειαν ἀπρεπὲς ὄν, καὶ ἄλλως ἀνάξιον, ᾠκονόμησε θεραπείαν εὑρίσκειν τῷ πράγματι καὶ τίμιον, καὶ προσκυνητὸν, γράμμα πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότητα διὰ Στεφάνου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ καὶ οἰκονόμου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ Ἰωάννου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, καὶ Κώνσταντος βεστάρχου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων ἐξαπέστειλεν. ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὑτωσί. ἁγιώτατε δέσποτα περὶ τοῦ συμβάντος ἡ βασιλεία μου ἐρευνήσασα εὗρε τὴν

ῥίζαν τοῦ κακοῦ γενομένην ἀπὸ τῶν Ἑρμηνευτῶν καὶ τοῦ μέρους τοῦ Σεργίου, καὶ τοὺς μὲν ἐθνικοὺς ὡς ξένους, καὶ παρ᾽ ἑτέρων ἀποβληθέντας τι ποιῆσαι οὐκ ἔχομεν. τοὺς δὲ αἰτίους τυφθέντας ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν ἀγιωσύνην σου, ὡς ἂν δι᾽ αὐτῶν παιδαγωγηθῶσι καὶ ἄλλοι τοῦ μὴ φλυαρεῖν τοιαῦτα. τὸ δὲ χαρτίον μετὰ τὸ ἀναθεματισθῆναι καὶ τοὺς συμβουλευσαμένους, καὶ τοὺς ἐκδεδωκότας, καὶ γράψαντας, καὶ μικρὰν εἴδησιν τῆς τούτων ποιήσεως ἔχοντας, καυθήτω ἐνώπιον πάντων. προσέταξε γὰρ ἡ βασιλεία μου, ἵνα καὶ τὸν Βεστάρχην τὸν γαμβρὸν τοῦ Σεργίου, καὶ τὸν Βέστην τὸν ἐκείνου υἱὸν ἀποκλείσωσιν εἰς τὴν φυλακήν· ὡς ἂν διάγωσιν ἐν αὐτῇ κακουχούμενοι, καθὼς εἰσὶν ἄξιοι ἕνεκα τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος ζ'. Ταῦτα μὲν ἡ βασιλικὴ καὶ θεία γραφή. Κατὰ γοῦν τὴν τοῦ φιλευσεβοῦς αὐτοκράτορος οἰκονομίαν, αὐτό τε τὸ ἀσεβὲς ἔγγραφον, καὶ οἱ τοῦτο ἐκθέμενοι, καὶ ἢ γνώμην εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότες, ἢ αὖθις τοῖς ποιήσασι συναράμενοι ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένων· ἐν τῷ μεγάλῳ σεκρέτῳ ἀναθέματι ὑπεβλήθησαν. ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἥτις ἐστὶ πρώτη μὲν τῆς ἐνεστώσης ἑβδομάδος, κδ'. δὲ τοῦ παρόντος Ἰουλίου μηνὸς, καθ᾽ ἣν καὶ ἡ τῆς πέμπτης συνόδου ἔκθεσις ἀναγνωσθῆναι μέλλει κατὰ τὸ σύνηθες ἐπ᾽ ἀκροάσει τοῦ πλήθους ἀναθεματισθῆναι τὸ αὐτὸ ἀσεβὲς, καὶ αὖθις ἔγγραφον. πρὸς δὲ καὶ τοὺς τοῦτο ἐκθεμένους καὶ γράψαντας καὶ συναινέσαντά τινα, ἢ βουλὴν εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότας. τὸ δὲ πρωτότυπον τοῦ ῥηθέντος παρὰ τῶν δυσσεβῶν ἀνοσίου ἐγγράφου καὶ μυσαροῦ κατεκαύθη. ἀλλ᾽ ἐν τῷ διαγεῖ τοῦ χαρτοφύλακος ἀπετέθη σεκρέτῳ εἰς ἔλεγχον διηνεκῆ τῶν τηλικαῦτα τοῦ θεοῦ ἡμῶν βλασφημησάντων. καὶ εἰς μονιμωτέραν κατάγνωσιν. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν τοῦ ἐνεστῶτος.

μένος, καθ' ἣν ἀνεθεματίσθησαν οἱ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως βλασφημήσαντες συμπαρῆσαν τοῖς σήμερον συνεδριάζουσιν ἡμῖν ἀρχιερεῦσι, καὶ οἱ ἐνδημοῦντες πάντες μητροπολῖται καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι, ἤγουν Λέων ὁ Ἀθηνῶν καὶ Σύγκελος, Μιχαὴλ Συλαίου καὶ Σύγκελος, Νικόλαος Εὐχανείας, καὶ Σύγκελος, Δημήτριος Καρίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος, Παῦλος Λήμνου, Λέων Κοτραδίας, Ἀντώνιος Ζικχίας. Quorum ſententia ea fuerit.

Edictum de proiecto pittacio in ſacra menſa à Legatis Romanis, contra ſanctiſſimum Patriarcham Dominum Michaëlem, menſe Iunio, Indictione ſeptimâ.

Præſidente Michaële ſanctiſsimo Domino noſtro, & Oecumenico Patriarchâ, à dextris Catechumenorum, & ſimul cum ipſo conſidentibus Dei amantiſsimis Metropolitis Theophane Cyzici & Syncello, Niceta Chalcedonis & Syncello, Laurentio Dyrrhachij & Syncello, Antimo Sides, Nicolao Piſinuntis, Leone Myrorum, Leone Trapezuntis, Ioanne Smyrnæ, Euſebio Adrianopolis, Conſtantino Mitylenes, Nicolao Chonarum, Hypatio Hidruntis, & Archiepiſcopis Leone Carabyziæ, Gregorio Meſembriæ, aſsiſtentibus, & Patriarchalibus nobilibus.

Nequam ac improbo Dæmoni non ſat fuit, vt videtur, malorum. Propterea namque nullum vnquam finem fecit, in pios homines arrepens, & nouum quid aduerſus veritatem ſemper excogitans. Quapropter innumeris ferè fraudibus ante Domini in carne aduentum humanum genus illuſit, innumeris verò poſtmodum erroribus, & illecebris ſupplantare, & deiicere eos, qui illi credebant, omninò non deſtitit, neque vnquam ceſ-

ſauit. Verumtamen his quoque de medio ſublatis, cùm pia magnáque ſpes eſſet in iis, qui pietatem amplectuntur, nunquam inpoſterum noua impietatis ſemina inuenturos in omnibus his contra rectam rationem improbus ille diſſeminare ſtuduit, cùm contrà ac ipſe ſperauerat, machinæ illius diſſipatæ fuiſſent, nunc quidam homines impij, & execrandi, & quid non quicumque pietatem colit eos non nominaret, homines è tenebris erumpentes, cùm ex Heſperia ortum ducant, in pietatis cultricem hanc, & à Deo conſeruatam Vrbem aduenientes, ex qua tanquam ex alta & eminente ſpecula orthodoxiæ fontes erumpunt, & pura pietatis fluenta in orbis terrarum fines perfluunt, & fluuiorum inſtar animas, quæ ſub ſole degunt omnes piiſ dogmatibus irrigant; in hanc veluti fulgur, ſiue turbo, ſiue grandinis copia, ſiue, vt magis propriè rem indicemus, veluti ſylueſtris porcus irruentes, rectam rationem diuerſitate dogmatum præuertere conati ſunt ita, vt & Scripturam in myſtica magnæ Dei Eccleſiæ reponerent menſa, quâ nos, immò orthodoxam Dei Eccleſiam, omnéſque, qui impiis eorum dogmatibus non abrepti ſunt, orthodoxos ob id idem, quod pij eſſe, & fidem orthodoxam dilatari præcupiunt, anathemate feriunt, incuſantes nos in multis aliis, & præterea quòd barbam æquè ac illi radere, & eam, quæ eſt ſecundùm naturam hominis figuram, immutare non ſuſtinemus. Nec non quòd non diuiſi à Presbyteris matrimonio iunctis, communionem ſuſcipimus? Ad hæc, quòd ſacroſanctum ſymbolum, quod omnibus Synodalibus, & Oecumenicis Decretis inconcuſſum atque inexpugnabile robur ha-

bet, ſpuriis cogitatis, & ſermonibus adulterinis, & audaciæ exceſſu adulterare nolumus, nec vt illi, ex Patre, & Filio Spiritum ſanctum, ô improbi Dæmonis machinas! ſed ex Patre dicimus procedere, neque Scripturæ animum aduertere volentes, quæ ne deglabretis, ait, menta veſtra, neque omninò animo voluere volentes, decorum id mulieribus creatorem Deum ſtatuiſſe, quod indecorum eſſet hominibus, ſed & quintum Gangrenſis Synodi Canonem de iis, qui à nuptiis abhorrent, palam contemnentes, qui dicit. Si quis ſe diuidit à Preſbytero coniugato, quaſi non oporteat, poſtquam ille ſacrum fecerit, illius oblationis participem fieri, anathema ſit. *Et in hoc etiam ſextam Synodum reiicientes, & contemnentes, quæ ait Can.13.* Quoniam Romanæ Eccleſiæ pro Canone traditum eſſe cognouimus, vt qui ad Diaconatum, vel Preſbyteratum promouendi ſunt, profiteantur, ſe non ampliùs ſuis vxoribus coniungendos, nos antiquos Canones Apoſtolicæ perfectionis, ordiníſque ſeruantes, hominum, qui ſunt in ſacris, coniugia deinceps ex hoc temporis momento firma & ſtabilia eſſe volumus, nequaquam eorum cum vxoribus coniunctionem diſſoluentes, vel eos mutuâ, tempore conuenienti, conſuetudine priuantes. Quamobrem ſi quis dignus inuentus fuerit, qui Hypodiaconus, vel Diaconus, vel Preſbyter ordinetur, is ad talem gradum aſſumi nequaquam prohibeatur, ſi cum legitima vxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo poſtuletur, vt profiteatur ſe à

legitima cum vxore conſuetudine abſtenturūm: ne ex eo à Deo conſtitutas, & ſuâ præſentiâ benedictas nuptias iniuria afficere cogamur, Euangelicâ voce exclamante, *Quæ Deus coniunxit, homo ne ſeparet :* & Apoſtolo docente, *Honorabiles nuptias, & thorum immaculatum :* &, *Alligatus es vxori, ne quære ſolutionem.* Si quis ergo præter Apoſtolicos Canones incitatus ſit aliquem eorum, qui ſunt in ſacris, Preſbyterorum inquimus, vel Diaconorum, vel Hypodiaconorum, cōiunctione cum legitima vxore, & conſuetudine priuare, deponatur. Similiter & ſi quis Presbyter vel Diaconus ſuam vxorem pietatis prætextu eiecerit, ſegregetur, & ſi perſeueret, deponatur. *Præter hæc omnia nihil omninò ſapientes, Spiritum non ex Patre, ſed ex Filio quoque affirmant procedere; cùm vocem illam neque ab Euangeliſtis habeant, neque blaſphemum hoc dogma à Synodo Oecumenica hauſerint. Dominus enim Deus noſter ait,* Spiritus veritatis, qui à Patre procedit. *Verumtamen nouæ huiuſce impietatis parentes Spiritum inquiunt, qui à Patre & Filio procedit; non illud rurſus attendentes, ſi in quo à Patre Spiritus procedit, proprietas illius cognoſcitur. Similiter & ſi in quo generatur Filius, Filij; & procedit, vt ipſi nugantur, & Spiritus à Filio, pluribus proprietatibus Spiritum à Patre diſcerni, quàm Filium.* Commune *enim Spiritui & Filio ex ipſo Patre proceſſus, propria verò Spiritus ex Patre proceſſio, non verò à Filio. Quòd ſi pluribus differentiis Spiritus quàm Filius diſcernitur, proximior erit paternæ ſubſtantiæ Filius, quàm Spiri-*

tus. Et ſic rurſus Macedonij in Spiritum conatus emergent, eorum drama, ſcenámque induens. Præter iam dicta neque illud capere omninò volunt, omne, quod commune non eſt omnium dominatricis, & conſubſtantialis Triadis, vnius tantummodò ex tribus eſſe. Sed hi quidem hac ratione & contra nos, & orthodoxam Dei Eccleſiam impudenter ſeſe geſſerunt, ab altera quàm à vetere Roma ad piiſſimum noſtrum Imperatorem accedentes, & alia quædam contra orthodoxum Eccleſiæ cœtum dolo malo machinati, immò verò & ipſum acceſſum ab initio mentiti, cùm comminiſcerentur ex vrbe Roma accedere, miſſóſque eſſe à Papa, re autem ipsâ fraudis plenis monitis, & conſiliis Argyri, ipſi ex ſe aduenerant, nullo modo à Papa miſſi. Sed & literas, quas ab eo ſcilicet deferebant, commenti ſunt: quod ab aliis etiam multis agnitum eſt, ſed eo potiſſimum, quod palam literarum ſigilla adulterata eſſe deprehenſa ſunt. Scriptum autem ab impiis hiſce contra nos repoſitum Italicis literis exaratum, & in præſentia Hypodiaconorum ſecundæ hebdomadis ab ipſis primùm altari Dei magnæ Eccleſiæ appoſitum, poſtmodum, quod Hypodiaconi illud ſemouerunt, & à ſacra menſa abiecerunt, & illis qui appoſuerant, vt denuò reciperent contenderunt, illi noluerunt. Illius in pauimentum deiecti, cùm iam in manus multorum peruenerit, ne blaſphema promulgarentur, mediocritas noſtra in ſe recepit: ideóque nonnullis aduocatis, qui ex Italica lingua in Græcam conuertere callent. Protoſpatharium duntaxat Coſmam, Romanum Pyrum, & Monachum Ioannem Hiſpanum, ſcripturam illam in noſtram linguam tranſ-

uehere impoſuit. Tranſuerti verò ſententia his iiſdem verbis ita ſe habebat. Quicunque fidei, & ſacrificio Romanæ & Apoſtolicæ Sedis ſe opponit, anathema ſit, nec dicatur Orthodoxus, ſed Prozymita, & nouus Antichriſtus. Vbertus diuinâ gratiâ ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Epiſcopus, Petrus Amalphitanorum Archiepiſcopus, Federicus Diaconus, & Sacellarius, vniuerſis Catholicæ Eccleſiæ filiis. Sancta Romana prima & Apoſtolica Sedes, ad quam, tanquam ad caput, cura omnium Eccleſiarum ſpecialiter adaptatur, Eccleſiaſticæ pacis, ac neceſſitatis gratia ad hanc Regiam Vrbem nos ſuos Apocriſiarios mittere conſtituit, vt, quemadmodum ſcriptum eſt, deſcendamus, & videamus, ſi opere completa eſt vox, quæ continuò ex ea Vrbe ad aures illius aſcendit, cognoſceréteque, ſi res aliter ſe haberet. Hinc notum ſit præ omnibus, glorioſis Imperatoribus, Clero, Senatui, Populóque Conſtantinopolitano, vniuerſæque Catholicæ Eccleſiæ, nos hîc agnouiſſe, quod maximè lætamur, bonum, & maximum, quod afflictim dolemus, malum. Nam quod pertinet ad columnas Imperij, viróſque ab iiſdem cohoneſtatos, & ciues ſapientes, maximè omnium Chriſtiana, ac Orthodóxa Vrbs eſt: quod ad Michaëlem, qui Patriarchatu abutitur, & illius inſipientiæ ſocios, & conſortes, in medio illius plurima hæreſeon zizania quotidie diſſeminantur. Quemadmodum enim Simoniaci donum Dei vendunt: vt Valeſij hoſpites ſuos caſtrant, & non

non ſolùm ad Clericatum, ſed inſuper ad Epiſcopatum promouent: vt Ariani rebaptizant in nomine ſanctæ Trinitatis baptizatos, & Latinos potiſſimum: vt Donatiſtæ decernunt, extra Græcorum Eccleſiam, Eccleſiam Chriſti, & verum ſacrificium, & baptiſma ex vniuerſo orbe periiſſe: vt Nicolaïtæ carnales nuptias concedunt, defendúntque ſacri altaris miniſtris: vt Seueriani, maledictam legem Moyſis pronuntiant: vt Pneumatomachi, aut Theomachi, Spiritus ſancti ex Filio proceſſionem ex Symbolo abſciderunt: vt Nazareni, carnalem Iudæorum munditiem adeò ſeruant, vt paruulos morientes ante octauum diem à natiuitate baptizari contradicant; & mulieres, vel in menſtruis, vel partu periclitantes, communicare, vel ſi baptizatæ non fuerint, baptizari prohibent: & comam capitis, & barbam, veluti Nazareni nutrientes, eos qui comas tondent, & ſecundùm inſtitutionem Romanæ Eccleſiæ barbas radunt, in communionem non recipiunt. De quibus erroribus, & aliis pluribus operibus, ipſe Michaël literis domini noſtri Leonis Papæ admonitus, reſipiſcere neglexit. Poſtmodum nobis illius nunciis ſimilium malorum argumenta rationabiliter opponentibus, præſentiam ſuam, atque colloquium penitus denegauit, neque ſacrum Imperatorum conſilium, & ſapientum eum cohortantium ad ſanam mentem, audiit; quemadmodum & antea Latinorum Eccleſias clauſit, cóſque Azymitas nuncupans, verbis & factis vbi-

que perſecutus eſt in tantum, vt in filiis ſuis anathematizaret Apoſtolicam Sedem, contra quam ſe ipſum adhuc ſubſcribit Oecumenicum Patriarcham. Quare nos eiuſdem ſanctæ, & primæ Apoſtolicæ Sedis inſignem iniuriam, & vim non ferentes, & Catholicam fidem multis modis demergi poſſe ſuſpicantes, præiudicatione ſanctæ, & indiuiduæ Trinitatis, & Throni Apoſtolici, cuius nos ſumus Apocriſiarij, & omnium Orthodoxorum Patrum, & ſeptem Synodorum, ex vniuerſa Catholica Eccleſia anathemati, quod dominus noſter piiſſimus Papa eidem Michaeli, & illius ſequacibus, ſi ſuaderi nolunt, decreuit, hunc in modũ ſubſcribimus. Michaël qui Patriarchatu abutitur, Neophytus, & qui tantùm humano timore monaſticum habitum induit, nunc verò delictis incurabilibus apud multos diffamatus, & vnà cum eo Leo, qui Acridæ dicitur, & eiuſdem Michaëlis Sacellarius Nicephorus, qui Latinorum ſacrificium in conſpectu omnium pedibus conculcauit, cæteríque omnes, qui eos ſequuntur in iam dictis erroribus, & facinoribus, ſit anathema, Maranatha cum Simoniacis, Valeſiis, Arianis, Donatiſtis, Nicolaïtis, Seuerianis, Manichæis, cum quibus dogmata ſtatuunt, & aliis, qui fermentatum, animatum eſſe dicunt, & cum omnibus Hæreticis, immò verò cum Diabolo & Angelis eius, ſi reſipiſcere nolunt. Amen. Amen. Amen. *Et hæc quidem in impio illo ſcripto & deteſtando continebantur. Medioeritas verò noſtra tantam*

contra pietatem audaciam, & impudentiam haud ſuſtinens ſine examine & impunitam prætergredi, valido & ſancto Imperatori noſtro de hac re ſermonem habuit. At ille, namque ante vnum tantùm diem ab vrbe diſceſſerant, poſtquam illi relatum fuerat, viros, qui eos in hanc magnam Vrbem reducerent, mittit, euocantúrque citiſſimè, ſed nolunt mediocritatem noſtram conuenire, aut in conſpectu ſanctæ & magnæ Synodi procedere, & reſponſum vtcumque dare de his, quæ ipſi impiè enunciarunt, ſed vt ipſi in ſcriptura ab ipſis exarata expreſſerant, & multo plura, quàm in eo ſcripta fuerant, contra noſtram fidem habere ſeſe contendunt, velléque ſe potiùs mortem oppetere, non tamen in conſpectum noſtrum, & Synodi venire. Hæc enim robuſtus & ſanctus noſter Imperator, per reſponſum ſpectabilis Magiſtri, & à ſupplicationibus, & Dei amantiſſimi Carthophylacis, & Commentariorum ſcriptoris, eos nobis & Synodo dicere renunciauit. Cùm verò iis nolentibus ad Synodum & nos accedere, vim inferri, validus & ſanctus noſter Imperator, propter legationis prouinciam, quam præ ſe ferre videbantur, non probaret, rurſúmque tantam contra pietatem impudentiam innoxiam permanere haud decorum eſſet, & prorſus indignum, medicinam optimam rei præparauit, & pretioſum & venerandum ſcriptum ad noſtram mediocritatem per Stephanum ſanctiſſimum Monachum, & magnæ Eccleſiæ Oeconomum, & Ioannem Magiſtrum, & à ſupplicationibus, & Conſtantem Veſtarchem, & Philoſophorum Hypatum tranſmiſit, cuius tenor ille eſt:
Sanctiſſime Domine, de eo, quod acciderat, mea

Regia Maieſtas perquirens offendit, mali radicem ortum habuiſſe ab Interpretibus, & ſociis Argyri; & de alienigenis quidem tanquam peregrinis, & ab aliis ſuppoſitis aliquid facere non poſſumus, mali verò auctores verberatos ad tuam Sanctitatem tranſmiſimus, vt per eos inſtruerentur & alij, ne ſimilia inpoſterum effutiant. Chartula hæc poſt anathema dictum & Conſiliariis, & iis, qui publicarunt, aut ſcripſerunt, aut rem, vt geſta eſt, vel tenuiter callent, coram omnibus comburatur. Mea ſiquidem Regia Maieſtas imperauit, vt & Veſtarches Argyri gener, & Veſtes illius filius in phylacam concludantur, vt ibi vitam degant, malis diuexati, quemadmodum ſunt digni propter hanc cauſam. Menſe Iulio. Indict. 7. *Et hæc quidem regia & diuina ſcriptura continebat. Secundùm itaque pietatis cultoris Imperatoris prouidentiam, ipſum impietatis ſcriptum, necnon qui illud expoſuerunt, & vel ad illud faciendum adhortati ſunt, vel auctoribus auxilium præſtiterunt, in præſentia miſſorum ab Imperatore in magno ſecreto anathemate ſubacti ſunt. iudicatum verò eſt quartâ die, quæ eſt prima currentis hebdomadis. vigeſima-quartâ verò die præſentis menſis Iulij, quâ & quintæ Synodi expoſitio pro more legenda eſt, audiente multitudine, anathemate feriendum eſſe rurſum impium ſcriptum, necnon & qui illud èdiderunt, & ſcripſerunt, & conſenſum aliquem, aut conſilium, vt illud fieret præſtiterunt. Prototypum verò proiecti ab impiis, impij execrandíque ſcripti combuſtum non eſt, ſed in ſacro Chartophylacis ſecreto re-*

poſitum, ad perpetuum eorum dedecus, & ſtabiliorem condemnationem, qui ſimilia aduerſus Deum noſtrum blaſphemarunt. Sciendum præterea eſt quòd vigeſimo die præſentis menſis, quo illi, qui aduerſus orthodoxam fidem blaſphemarunt, anathemate icti ſunt, aderant vnà cum aliis Præſulibus, qui nobiſcum conſidebant vniuerſi Metropolitæ, & Archiepiſcopi, qui in vrbe degebant; nempe Leo Athenarum & Syncellus, Michaël Sylæi & Syncellus. Nicolaus Euchaniæ & Syncellus, Demetrius Cariæ & Archiepiſcopus, Paulus Lemni, Leo Cotradiæ, Antonius Zicchiæ. Vides adhuc Cerularij tempore, quod pertinebat ad columnas Imperij, viróſque ab iiſdem cohoneſtatos, & ſapientes ciues maximè omnium, Chriſtianam & orthodoxam Conſtantinopolim fuiſſe, nec tantùm valuiſſe auctoritatem Patriarcharum, vt eos ab Eccleſiæ Romanæ gremio auelleret? Michaëlis item Anchiali, qui poſt Lucam Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ p[illegible]it, epiſtola, calumniis & conuiciis plena in Romanam Sedem circumfertur. Germanus, qui hìc poſt Patriarchas Conſtantinopolitanos acclamatur, non alius eſt, quàm qui poſt exactos Conſtantinopoli Græcos, & Nicæam compulſos, ipſe quoque Nicææ Patriarcham agebat. Hic aſperrimè in Latinos, eorúmque conſuetudines, & dogmata libris editis ſtilum ſtrinxit. Viuebat ſub Ioanne Duca, illius aduerſus Latinos prælia, & fortiter geſta prædicat, vt palam fiat percurrenti Orationes ſub eius nomine editas à Gretſero tom. 2. de Cruce. Legi ipſius opuſculum

de Proceſſione Spiritus ſancti, & alia contra Latinos. Sed qualis ipſe in Latinos, & quo odio eorum Eccleſiam perſecutus fuerit, ne ex me id dicere aliquis ſuſpicetur, fatebitur idem in epiſtola ad Patriarcham Latinorum Conſtātinopolitanum, qui Græcos compellebat, vt inter Officiā mentionem ſummi Pontificis facerent. Scribit enim inter alia. Ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικοὺς φθάσας ἀφορισμῷ καθυπέβαλον, μηδενὶ τῶν ἱερέων, τῶν διὰ χαύνωσιν ψυχῆς ὑποχαλασθέντων εἰς ὑποταγὴν, καὶ θέλημα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, μηδὲ προσφορὰν δέχεσθαι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, μηδὲ συμψάλλειν αὐτοῖς, ὡς προδόταις τῶν θείων, καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν παραδεδομένων ἐθῶν. *Ego verò & Græcos qui Conſtantinopoli degunt anathemate ſubegi, ſi à ſacerdotibus, qui propter animi molliciem, in obedientiam, & nutus veteris Romæ tranſierunt, oblationem accipiant, vnáque cum iis officiis adſint diuinis, tanquam diuinorum ſacrorúmque Canonum, & à maioribus traditarum conſuetudinum deſertoribus, & proditoribus.* Ioſephus, qui Arſenio ſucceſſit, præ eodem ſtudio iniquior fuit, dum Græcos in propria ſententia pertinaciores effecit, & ad Latinorum dogma, & conſuetudines profligandas, & retrahendas ab eorum animis, plurimum operæ & laboris contulerit. Colligo ex Pachymeræ Hiſtoriæ lib. 5. qui Ioſephi conatus aduerſus Imperatorem Michaëlem Latinorum dogma promouentem, & Chartophylacis illud oppugnantis prona ſtudia non paucis proſequitur. Quid de Patriarcha Athanaſio dicam, homine ruſticis

moribus, effero, diro, immanſueto, atque inexorabili, cuius etiam ab aliis mira recenſita ludibrio habuit Pachymeres, & vitæ horridæ, incultæque illius laudem apud alios partam non leuibus dicteriis expugnat, opprimitque, Hiſtor. lib. 8. cap. 13. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀκουσθὲν, ὡς ἐς πατριαρχίαν ἐκεῖνος ἐψήφιστο πολλοί τινες ἐξαναδύντες τῶν καθ' αὑτοὺς φωλεῶν. οἱ μὲν πολλὰ τὰ τῶν ἀγροίκων ἐκείνῳ προσεμαρτύρουν, καὶ τὸ πλέον εἰς αὐτονομίας, καὶ ἀσπλαγχνίας· ὅτι γε ἐξ ἐπιταγῆς ὄνῳ ποινὴν ἐπιθείη τὴν ὤτων τὴν στέρησιν δόξαντι ἀδικεῖν περὶ τὸν τῶν λαχάνων κῆπον τοῖς μοναχοῖς. οἱ δὲ καὶ ὡς θαυματουργὸν ὡμολόγουν, ὅτι τε ἐν μιᾷ λάχανα συνάξας, λύκον θηρῶν ἐπιτίθησι ταῦτα, ἐφ' ᾧ οἱ τοῦ κόπου συναίροιτο, ἐπιτάξας ἀπάγειν πρὸς τὴν μονήν. τῷ δὲ ὁ λύκος ἀνθρώπως, εἶτα καὶ παρελογίζοντο λέγοντες, ὡς ὕστερον ἔγνωστο. καὶ ὡς πεμφθέντος ἐκείνῳ παρά τινος ἀπὸ μελιττείου κηρίου, αὐτός τε φάγοι, καὶ γλυκανθείη τὸν φάρυγγα. εὔξαιτο δὲ τὸν γλυκασμὸν καὶ τῷ πέμψαντι. καὶ ὡς αὐτὸς ἐντεῦθεν ὁ πέμψας ἐξ ἐκείνου, καὶ ἐς ἡμέρας ἀνὰ στόμα τὴν γλυκύτητα περιφέροιτο, τῆς εὐχῆς ἐκείνῳ τόπον ἀποπληρωσάσης κατὰ στόμα τοῦ μέλιτος. ταῦτα ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον. *Sed vbi primum promulgatum eſt, Athanaſium ſuffragio Synodi in Patriarcham promotum fuiſſe, multi ex caueis erumpentes aduerſus eum, pleraque non admodum pergrata conteſtabantur; & potiſſimum animum alieno conſilio ſubdi neſcium, & immiſericordem, quod ita eo imperante, aſino aures ex pœna ablati ſunt, quòd iniuſtè ſe geſſiſſet circa olera in Monachorum horto. Alij eum tanquam rerum admirandarum effectorem depradicabant, quòd cùm aliquando olera in faſcem collegiſſet,*

obuiam lupo occurrenti imponit, vt laboris compar, ad Monaſterium, ita eo iubente, adueheret. Lupus verò hic homo erat, licèt illi fallaci captione deciperent, vt poſteà cognitum eſt. Sic etiam cùm ille ex oblato ſibi mellis fauo comediſſet, dulcitudinem faucibus ſenſit, eam homini, qui miſerat deprecatus. Hinc, qui miſerat ad nonnullos dies dulcitudinem in ore circumtulit, prece illi in ore locum mellis ſupplente. Et hæc quidem illi dicebant. Ioannes Patriarcha Conſtantinopolitanus epiſt. ad Synodum, multis eum criminibus reum facit. Ἰδοὺ καὶ αὐτὸς ὅσον τὸ τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπολύω, καὶ παντάπασι λελυμένον ἔχω αὐτόν. οὐ μήν τοι τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ ἀποδεχῶ. πῶς γὰρ ἂν αὐτὸν καὶ δεξώμεθα ὡς ἀρχιερέα ἄνθρωπον κατηγορηθέντα καὶ ὑβρισθέντα, καὶ χείρονα, ἢ ἐγώ· μικροῦ δεῖν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ· ἄλλως τε καὶ παραιτησάμενον ἐκκλησιαστικῶς, καὶ κανονικῶς. ταῦτα λέγω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι. *Ecce & ipſe eum*, Athanaſium nempe, *ab excommunicatione omnimodè abſoluo, abſolutúmque habeo; non ita tamen, vt eius promotionem approbem. Quomodo enim, vti Præſulem excipiam, hominem in iudicium vocatum, & contumeliis affectum, & me ipſo peiorem, etiam in ea, quam ipſe profitetur pietate: immò quum, vt Eccleſiaſtici moris eſt, & Canones poſcunt, ſolio renunciarit. Hæc omnibus dico, & obteſtor.* Sed hæc minutiora nonnemini videri poterant, niſi etiam in Eccleſiam Latinam factis dictíſque iniquior aſſurrexiſſet. Pachymeres Hiſt. lib. 13. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐς πλέον ἀσεβείας ἥκειν δοκεῖν, στήλην μὲν ἐκείνην πατριαρχῶν τῶν πρὶν Γερμανοῦ τὴν ἐπὶ δεξιᾷ εἰσιοῦσι

τῶν

τῶν ὡραίων πυλῶν ἱσάμενον, ἀλλὰ τὸν ὕστερον τὸν ἐξ Ὀρεστιάδος μεταπεθέντα, ὅτι τῇ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς εἰρήνῃ αὐτὸς ἐκεῖνος πρεσβεύσας συνήργησε, κατασπᾷ. *Quin immò, vt maioris pietatis ſpeciem præ ſe ferret, columnam à tribus Patriarchis Germanis dictis, propè ſpecioſas portas, dexterâ introeuntibus ſtantem, propter vltimum, qui ex Oreſtiade erat, tranſlatum, quòd pro pace apud Italos legationem obiens, à diuinis ceſſauerat, diſiecit.* Et Auctor illius vitæ, quiſquis ille fuerit, Athanaſio non ſimulatâ ſedulitate coniunctus, tormenta quoque hunc Athanaſium ſubiiſſe, pro aſſerendis Græcorum dogmatibus contra Latinam Eccleſiam narrat, licèt verbis ſententiiſque inuerſis, vt eorundem errorum propugnator. Ὁ γὰρ ἀνίερος Βέκκος ὁ δαιμονιάρχης μᾶλλον, ἢ πατριάρχης κεχειροτόνηκεν ἡμιμόχθηρόν τινα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁλομόχθηρόν τινα ἀρχιερέα τοῦ Γάνους τῆς αὐτῆς, ὅ φασι κεραμείας ὄντα πηλῷ πηλὸν καθαίρων ὁ ἀναιδής. ὃς παραγενόμενος πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον καὶ ψυχὴν, καὶ γνώμην ἄτρεπτον Ἀθανάσιον, ἠνάγκαζε τοῦτον συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ καὶ κοινωνῆσαι κἂν μέχρι καὶ τῶν ἐν τῇ παναγίᾳ λεγομένων εὐχῶν. ὁ δὲ ἀνθυπέφερε τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τὸν λέγοντα, εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, ἀφοριζέσθω. ταῦτ' εἶπε καὶ ὁ ἀνίερος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς θυμῷ ὑπερζέσας ἀνέθορε τῆς καθέδρας, καὶ Ἀθανασίου δραξάμενος ἀμφοτέραις τοῦ πώγωνος εἷλκεν ἀνηλεῶς ὁ ἐπίρρητος, καὶ πρὸς γῆν καταρράξας λακτίζειν ἤρξατο, καὶ συμπατεῖν ὁ ἀναιδὴς τὸν ἀοίδιμον. *Namque impius prophanúſque Veccus, Dæmonarcha potiùs quàm Patriarcha, ſemimalum quendam, immò totum malum Gani Præſidem ordinauit, eiuſdem, vt*

aiunt, figlinæ virum, luto lutum expurgans, impudens, qui accedens ad hunc magnum animo, mentéque inconcuſſum Athanaſium eum, vt impietati manus daret, & precum ſaltem earum, quæ in Panagia fieri ſolent, particeps fieret, compellebat. At ipſe referebat Apoſtolorum Canonem dicentem, Si quis ab Eccleſia ſeparato etiam in domo vnà ſimul comprecabitur, excommunicetur. Hæc dixit, & prophanus ille Antiſtes furore excandeſcens proſilijt è cathedra, & ambabus manibus arripiens Athanaſium inclementer ex barba trahebat deteſtandus, colliſúmque in terram pedibus conculcabat, ac comprimebat impudens glorioſum. Neque melior eſt Iſidorus ſub Ioanne Cantacuzeno, qui malis artibus Conſtantinopolitanam ſedem occupauit, errores Palamæ per omnia ſectatus: hinc æquè ac Palamas malè etiam apud ipſos Græcos audiit, & variorum Patriarcharum anathemate ictus, ſede Patriarchali ſummo cum dedecore pulſus eſt. Nicephorus Gregoras in Hiſtoria de Iſidoro. Ὃς Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον. ἔπειτα διὰ τὸ τοῖς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἁλίσκεσθαι κακοφωνίαις· δι᾽ ὃν δὴ καὶ πατριαρχεύσαντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐρράγη σύστημα, καὶ πρῶτον μὲν τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείους ἐς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεύτερον δὲ ἐς τὴν τοῦ Στεφαίου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν, αὐτόν τε τὸν Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες εἶεν, ἀναθέματι καθολικῷ καθυπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρώσαντες, παῤῥησίᾳ σφίσιν ἐπεπόμφεισαν, ἐφ᾽ οἷς ἀχθεσθέντες σφόδρα τὸν βασιλέως θυμὸν ὀξύνουσι κατ᾽ αὐτῶν. κἀντεῦθεν τοῖς μὲν διαπορεῖσθαι ξυνέβαινε, καὶ ἐνδόξοις,

ἀδόξοις καθίστασθαι, καὶ ἐξ εὐπόρων αὖ αἰφνίδιον ἀπόροις. τοῖς δ᾽ ὑπερορίοις γίνεσθαι τῆς μεγάλης πόλεως, οἷς μὲν ἑκοῦσιν, οἷς δ᾽ οὔ. ὅπως δ᾽ αὖ τὴν πανταχῆ θαλάσσης τε καὶ γῆς ὀρθοδοξοῦντες Βυζάντιον συχνὰ ἐσεφοίτα γράμματα ζήλου θείου μεστὰ περιφανῶς διαπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες ἔκ τε Ἀντιοχέων φημὶ καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουντίων ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων ἔκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ῥοδίων ὀρθοδόξων προσοίκων, ἔκ τε Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὅσοι τοῖς τῶν θείων πατέρων ὅροις ἐμμένειν μακρῷ περιειλήφεσαν ἐθισμῷ, καὶ μηδὲν τι νεώτερον δέχεσθαι παρ᾽ οὐδενὸς τῶν ἁπάντων, κἂν ἀγγέλων τις ἐξ οὐρανῶν κομίζῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. *Qui ad Monembaſiæ Eccleſiam priùs electus, poſtmodum quòd nouis Palamæ erroribus irretiretur, depoſitus, ſacrâ communione priuatur. Per eumdem Patriarcham factum Eccleſiæ cœtus abruptus eſt. Et primùm Epiſcoporum plurimi in diuinorum Apoſtolorum templum, poſteà in diui Stephani protomartyris Monaſterium congregati, eundem Iſidorum, & quotquot illi aſſentiebantur, vniuerſali anathemati ſubiecerunt: & ſimul omnes propriis ſubſcriptionibus conſtabilitam ad eoſdem miſerunt, quibus illi nimium ſuccenſentes Imperatoris iram in Epiſcopos irritant. Hinc hi quidem neglectui habebantur, & ex glorioſis inglorij, & ex diuitibus repentè inopes fiebant. Alij magnâ Vrbe, hi coactè, illi libenter extorres acti ſunt. Quomodo verò ex Orthodoxis, qui vbique erant terra maríque frequentes literæ, zelíque diuini plenæ adueniebant, anathemati ſubiicientium Palamam ſimul atque Iſidorum, eorúmque aſſeclas ex Antiochia, & Alexandria, necnon Trapezunte Epiſcopo-*

rum & Presbyterorum, necnon ex Cypro, & Rhodo, aliſque locis finitimis, Myſis item, atque Triballis, illiſque omnibus, qui ſanctorum Patrum ſtatutis adhærere longo vſu didicerant, & nihil recens à quoquam vnquam recipere, licèt id Angelus quiſpiam de cælo afferret. Plura contra Iſidorum hunc Patriarcham in medium afferentur, cùm de Palamæ erroribus, illiúſque condemnatione in plena Synodo facta agemus. nunc iſta ſufficiant, ſi primùm Ignatij Patriarchæ Theopolitani Tomum contra eundem, antequam Patriarchatum inuaſiſſet, rarum, nec omnibus obuium, exſcribamus. Ἐλαλήθη περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας ἱερομονάχου Ἰσιδώρου, ὡς τινὰς τῶν τοῦ κλήρου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τετίμηκε προβιβασμοῖς ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων. μνημονευόμενος δὲ καὶ ὡς εἴθισται καὶ νενόμισται μνημονεύεσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς μετὰ τὴν χειροτονίαν, οὐδεμίαν ἐποιήσατο διόρθωσιν μετὰ τὸ γνωρίσαι τοῦτο, ἅμα τε ἐλαλήθη καὶ ὡς οὐδὲ πρὸς τὸ βασίλειον ὕψος καθαρὰν τρέφει τὴν εὔνοιαν, τῇ ἐπισυμβάσῃ ἀποστασίᾳ καὶ τυραννίδι τὸ πλέον προσκείμενος. κἀντεῦθεν οὐδὲ ἐκεῖθεν παραχωρεῖται πόλεως τοιαύτης καὶ χωρῶν τοσούτων ἐπιτροπείαν ἔχειν καὶ ἐπιστασίαν ἀρχιερατικήν. πρὸς τούτοις ἐλαλήθη, καὶ ὡς τὰ αὐτὰ φρονεῖ καὶ χαίρει τῷ Παλαμᾷ οὐ πειθομένῳ τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ταῖς τῶν ἁγίων πατέρων στοιχοῦντι παραδόσεσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ κακῶς ἐκλαμβάνοντι τινὰ τῶν τοῦ ἐκτεθέντος τόμου ἐπὶ ταῖς λαληθεῖσι μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Βαρλαάμ, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον μεταφέροντι σκοπὸν, παρὰ τὴν παράδοσιν καὶ κοινὴν ἔννοιαν τῶν δογμάτων τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ. ὅτε καὶ φρικώδους ἀφορισμοῦ ἐκφωνηθέντος διὰ τοῦ τοιούτου τόμου.

ἐφ' ᾧ μήτε λέγειν τοῦ λοιποῦ, μήτε γράφειν αὐτὸν τοιοῦτό τι, ἐντεῦθεν καὶ ταραχὴν ἐμποιεῖν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς καὶ τοῦ τοσούτου βάρους ἀλογήσας τοῖς αὖθις ἦν, καὶ πάλιν ἐπιχειρῶν. συμφρονῶν τοίνυν αὐτῷ ὁ Ἀποψήφιος, ἐκωλύθη καὶ πρότερον τῆς ἱερουργίας. ἐπεὶ δὲ οὔτε ἀποκοινωνηθῆναι αὐτοῦ προείλετο, οὔτε ὁμολογίαν δοῦναι, ὅς οὐ φρονεῖ τὰ τοῦ Παλαμᾶ. τούτων οὕτω λαληθέντων αὐτῷ, καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος, διεγνώσθη, καὶ ἀπεφάνθη συνοδικῶς, μηκέτι δεῖν τὸν οὕτως ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην προσδεχθῆναι. ὁ γὰρ περὶ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐντελεχείας τὰ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀνήκοντα εἰργασμένοις, τοῖς τυραννοῦσι τε προσδεχθέμενος καὶ τοὺς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἑπομένους οἷς ἡ ἐκκλησία στοιχεῖ προσδεξάμενος. οὗτος ἐνδίκως, οὐδὲ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπιβῆναι συγχωρηθήσεται. εἶχε καὶ διὰ γραμμάτων περαιαίων τῆς πατριαρχικῆς χειρὸς τῷ μηνὶ Νοεμβρίου. Ἰνδικτ. ιγ'. Ἰγνάτιος ἐλέῳ θεοῦ πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, καὶ πάσης ἀνατολῆς. *Verba facta ſunt de ſanctiſſima Metropolitanæ Monembaſienſis Eccleſiæ Hieromonacho Iſidoro, eum ſcilicet nonnullos ex Clero eiuſdem Eccleſiæ ad Eccleſiaſtica Officia promouiſſe: cùm verò ipſius commemoratio haberetur, quemadmodum haberi ſolet, & leges præſcribunt, Præſulum commemoratio poſt ordinationem nullâ ſe correctione meliorem reddidit, poſtquam id cognouit. Simul etiam dictum eſt, erga Imperialem ſublimitatem puram ipſum non colere beneuolentiam, rebellioni recenti, ac tyrannidi plurimum addictiſſimum. Hinc fit, nullam ipſi concedi curam, vel ſollicitudinem Vrbis huiuſcemodi, & tot terrarum, neque munus Pontificium. Vlterius dictum eſt, eum*

eadem atque Palamas ſentire, fouereque, qui rebellat Eccleſiæ, & ſanctorum Patrum traditionibus non inhæret. immò peſſimè nonnulla ex promulgato Tomo de diſputatione inter ipſum & Barlaam accipit, & ad propriam ſententiam attrahit, præter traditionem, & communem ſenſum Eccleſiæ Chriſti, cùm terribilis excommunicatio per hunc Tomum aduerſus eum prolata fuiſſet, ne inpoſterum loqueretur, neque ſimile aliquid ſcripto traderet. Ideóque turbas in Eccleſia Dei mouet, & tali pondere neglecto, ipſe eoſdem conatus fouet, & rurſus eadem audet. Cùm hoc itaque vnà ſentiens Hypopſephius prohibitus ſit primùm ne ſacra celebraret, cùm verò neque ab eo ſeiungi voluerit, neque profeſſionem edere, quod ſententias Palamæ non probat. His diſcuſſis, & quid opus facto eſſet inquirentibus nobis determinatum, ac plena Synodo conſtitutum eſt, hunc ita ſe habentem non eſſe, neque ad ſacerdotium, neque ad Pontificatum admittendum. etenim qui ante Pontificatum, quæ ad Pontifices ſpectabant molitus eſt, & tyrannidem affectantibus ſe coniunxit, iiſque qui proprias opiniones pertinaciter propugnant, adhæſit, & eos, qui ab Eccleſia diſceſſerant, excepit, hic iure & meritò, neque ad Pontificatus ſolium peruenire permittetur. Manu Patriarchæ per literas cærulei coloris ſubſcriptum erat, menſe Nouemb. Indict. 13. Ignatius miſeratione diuinâ Patriarcha Theopolitanus, magnæ Antiochiæ, & totius Orientis. Quare neſcio quâ ratione ſimilium hominum adeò Romanæ Eccleſiæ infenſorum ad extremum vſque ſpiritum cum laude memoria eſſe poſſit, illáque æterna. Si iſti orthodoxi

ſunt, ſi iſti ſancti, iam nemo in illa Eccleſia hæreticus erit, nemo improbus, neque ipſe Macedonius, neque Arius, neque Conſtantius, neque Phocas, neque alij, qui Eccleſiam Catholicam minus hiſce portentis ac falſariis vexarunt. Cùm eorum hæreſis non ita in omnem Græcorum Eccleſiam, nec tandiu graſſata, ſanctiſſimorum hominum ope extirpata radicitus euanuit: at horum ſenſim in illam Eccleſiam illapſa adeò inualuit, vt per omnes ferè illius filios diffuſa ſit, eóſque tot annorum ſpatio deturpatos ab Eccleſiæ Romanæ gremio abſcidit, eáſque radices egit, vt iam de ſalute prudentiſſimi quique deſperent.

Octauum pag. 81. b. c. 1. p. Gregorium Palamam, etiam iudicio Græcorum, ob hæreſes condemnatum, ſummis laudibus & acclamationibus proſequitur. quaſi ille ſolus, pluſquam cæteri omnes alij Patres in Eccleſiam contulerit. De quo plura infrà, cùm de eius Officio dicemus. Hîc innuiſſe ſatis ſit.

Nonum, quod in fine pag. 82. b. c. 2. f. Corollarij loco ponit, vbi non bona, ſed dira ſibi, vniuerſæque Eccleſiæ Græcorum à Deo precatur. Τούτων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἄθλοις τε καὶ ἀγωνίσμασι καὶ διδασκαλίαις παιδαγωγεῖσθαί τε καὶ κρατύνεσθαι θεὸν ἐκλιπαροῦντες, καὶ μιμητὰς τῆς ἐνθέου αὐτῶν πολιτείας μέχρι τέλους ἀναδείκνυσθαι ἐκδυσωποῦντες ἀξιωθείημεν τῶν ἐξαιτουμένων οἰκτιρμοῖς καὶ χάριτι τοῦ μεγάλου, καὶ πρώτου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου,

καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. *Horum pro pietate ad mortem vſque laboribus, certaminibus, & doctrinis inſtitui, ac corroborari Deum deprecantes, & eorum diuini inſtituti imitatores, vſque ad finem fieri exorantes, digni eorum quæ petimus, efficiamur, miſericordia & gratia magni ac primi ſacerdotum Principis Chriſti veri Dei noſtri, precibus glorioſiſſimæ noſtræ Deiparæ, & ſemper Virginis Mariæ, diuinorum Angelorum, & omnium Sanctorum.* Benè nobiſcum ageretur, ſi quæ petimus Deus concederet. Miſeram Græcorum nationem, quæ talia ſibi ſuorum magiſtrorum erroribus intercepta deprecatur. Deus auertat tale omen. Peſſimorum hominum vitæ rationem rationis omnis expertem, & quam execrabilem fuiſſe cognoſcit, æmulari deſiderat. Schiſmaticorum pro aſtruenda impietate, pro pietate certamina ſcriptáque illorum nefanda, & contra veritatem, doctrinam patriam vocans inſcia & demens, quî enim id faceret, ſi mente polleret? iuxta ea dirigi inſtruíque exorat. Domine, Domine Deus, & pater miſericordiarum, neſciunt quid petunt: animam ſuam tranſtulerunt ad ſtultitiam, deuitauerunt ſapientiam. Non vident, quid eſt vtile filiis hominum, ne exaudias eos, vota eorum irrita, contra eorum deſideria ex animis eorum ſimiles doctrinæ vepres, & ab homine nequam ſuperſeminata zizania euelle. Semina bona à luminibus illius Eccleſiæ iacta, & quæ iam enatis ſpinis occupantur, ne fructum ferant, &

qua-

quaſi intermortua, & recentiorum doctrinis vitiata iam diu putredinem minantur, tui viuifici Spiritus halitu foue, conſeruáque, ne intereant, tempeſtiuéque matura, vt aliquis inde Græcorum animis vſus eſſe poſſit. Quòd ſi pertinax eorum ſtudium in fouendis ac protegendis erroribus, bonitatem tuam & miſericordiam arcet, meritis ſaltem Orientalis Eccleſiæ, tunc cùm fuit, tantoperè tibi dilectæ, hoc recentiores Græcorum filij habeant, ne exaudiantur. Damnis, quæ ſibi imprecantur pro tua clementia careant. Non occurras illis, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Iniuſtæ preces ſunt, optata impia, vota ſacrilega. Perniciosioribus præſentis tyrannidis iniuriis affligentur, omnes ad internecionem cædantur, dummodo Photio, illiúſque aſſeclis, & euerſoribus Eccleſiaſticæ dignitatis non conſentiant, non idem vitæ inſtitutum ſequantur. Sic proſtratus oro, atque fracto animo ſupplex obſecro.

Plura in hoc Synodico notari poterant. Quia tamen omnia eò reſpiciunt, vt illius Eccleſiæ fautores contra Romanam Eccleſiam, tanquam viri probi, & orthodoxi omnibus Chriſti fidelibus, & laudandi, & imitandi proponantur, non eſt in illis recenſendis diutiùs immorandum. eóque præcipuè quòd in hæc nouem capita omnia referri poſſunt. Quare cætera proſequamur.

Sextus itaque error eſt, quem Philotheus Patriarcha Conſtantinopolitanus, vt factionis ſuæ

Digitized by Google

hominem laudando opinionibus quoque ſuis, ac hæreſibus auctoritatem adderet, in Eccleſiam Græcorum intruſit. Ipſe enim exemplo nouo hominem hæreſeon propugnatorem, proptereáque accuſatum etiam & condemnatum à pleriſque in Spiritum ſanctum, ac Eccleſiam Latinam iniurium, cùm ſcriptis editis contra Catholicos viros, illius ex Patre ſolo proceſſionem defenderit, vt ex eius ad Vecci inſcriptiones confutationibus, quibus abundè ſatisfecit Beſſario Cardinalis, & aliis duabus Orationibus, quas ipſe ἀποδεικτικοὺς λόγους contra Latinos nuncupauit, Londini Græcè publicatis, manifeſtum eſt, inter Diuos retulit, & eius memoriam Officio de nouo conſcripto, quod in Eccleſiis cani, quemadmodum & in aliorum Sanctorum ſolemnitatibus voluit, celebrauit. pag. 96. a. c. 1. m. & ſſ. Palamæ verò laudes ita proſecutus eſt, vt iam Nazianzenus, Nyſſenus, Baſilius, Chryſoſtomus, Athanaſius, cæteráque Eccleſiæ Græcæ culmina, quibus cum tantum ſcelus committit, nihil ſint, nihil in Eccleſiæ vtilitatem egerint. Pag. enim 96. & infrà vocat eum θαυματουργὸν, *miraculorum effectorem*, θεολογίας σάλπιγγα, *Theologiæ tubam*, πυρίπνουν στόμα τῆς χάριτος, *ignem ſpirans os gratiæ*, πνεύματος δοχεῖον, *ſpiritus receptaculum*, στύλον τῆς ἐκκλησίας ἀκράδαντον, *columnam Eccleſiæ inconcuſſam*, εὐσεβείας πρόμαχον καὶ ἀσεβείας ἀντίπαλον, *pietatis propugnatorem, impietatis oppugnatorem*, πίστεως προστάτην, *fidei defenſorem*, μέγαν καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον, *magnum ducem & magiſtrum*,

λύραν πολυαρμόνιον πνεύματος, ſpiritus lyram omni harmoniarum genere compactam, πηγὴν βρύουσαν ἰαμάτων νάματα πιστοῖς, fontem ſcaturientem ſanitatum fluenta fidelibus, ἐκκλησίας διδάσκαλον, Eccleſiæ magiſtrum, φωτὸς θείου κήρυκα, luminis diuini buccinatorem, οὐρανομύστην τῆς Τριάδος, cæleſtem Triadis myſtem, φωστῆρα ὀρθοδοξίας, rectæ fidei ſplendorem, ἐκκλησίας στήριγμα καὶ διδάσκαλον, Eccleſiæ fulcrum & magiſtrum, κήρυκα τῆς χάριτος, præconem gratiæ, στῦλον τῆς πίστεως, fidei columnam, καύχημα καὶ στήριγμα μέγιστον τῶν ὀρθοδόξων, gloriam & maximum orthodoxorum firmamentum, θεολόγον δεύτερον, Theologum ſecundum, τῶν διδασκάλων ἀκρότητα, Magiſtrorum apicem, θεολόγων τὸ στόμα, Theologorum os. Et quid non? omnia laudationis capita, quæ aliis Patribus diuiſim ab aliis tribuuntur, in hunc ſolum Philotheus iſte congeſſit. Et ne videretur etiam Diuæ Virgini inferior, hymnum illi ſacrum, & recitari ſolitum in Officio Acathiſti ſic dicti, quòd nunquam in eo ſedeatur, ob reuerentiam Deiparæ, cuius laudes pro beneficiis acceptis recitantur pag. 158. b. c. 1. f. inde auulſum, & paucis immutatis, per parodiam in hunc Palamam, non ſine maxima temeritatis nota tranſuexit. Præterea in eius Synaxario, vbi Palamæ vitam compendioſè exequitur, inter alia, dum eius in hæreſibus oppugnandis, ac fide Catholica propaganda ſtudium narrat, nihil aliud, niſi illius in Romanam Eccleſiam machinas, in Latinos odia, pro aſſerendis Græcorum erroribus, ac illis confirmandis, euertendis Latinorum

veritatibus, & præcipuè de proceſſione Spiritus ſancti ex Patre & Filio operam, etſi ſubdolè nomina & circunſtantias taceat, proponit pag. 98. per totam. Palamæ præter ea, quæ ipſe in Latinos de Spiritus ſancti proceſſione effutiit, alias in Theologia hæreſes & ineptias, eáſque quamplurimas ex eius ſcriptis collectas latè proſequitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Quare hîc plura referre ſuperſedeo. Andreas etiam Coloſſenſis Dialogo in Marci Epheſini epiſtolam, contra ritus Latinorum, nonnullas huiuſce Palamæ in vnum collegit prauas & à fide Catholica alienas ſententias, quas hîc tranſcribam, quia liber non omnibus patet. *Præterea cùm Patres tui te Epheſiis in Præſulem præficere vellent, non priùs Pontificis dignitate ornauerunt, quàm iureiurando pollicitus fueris, vt quæ Gregorius Palama in ſua editione, quam Tomon nominauit, edocet, indubitatâ fide ſuſciperes, ac defenſares. Ille autem inter cæteras blaſphemas differentias, quas eſſentiæ diuinæ, & ſuis energiis fabricauit, has etiam addidit, vt diuina eſſentia creaturæ minimæ appropinquet, quod energia facit. Nam ſi diuina Maieſtas, vt ait, creaturæ iungeretur, ipſam omninò abſumeret. Energia verò proximè facta quoddam temperamentum facit, propterea & ipſam inhabitat, illuminat, docet, ſanctificat, atque deificat, quæ à diuina eſſentia, vt ipſe fingit, proficiſci minimè poſſunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, ſummámque felicitatem. Hæc à diuina eſſentia prorſus adimit. Solum deitatis nomen dicit ipſis eſſe com-*

mune. Si igitur illa ſumma Deitas ex ſe inter non entia numeratur: ſi omnem entitatem & excellentiam ab aliis accipit: ſi creaturæ inacceſſibilis: ſi propinquare nobis ſine noſtro interitu nequeat: ſi non docet, nec illuminat, aut ſanctificat, ſi finis non eſt, quem omnibus hominibus natura indixit: vana ſunt igitur ſacrificia, quæ illi offerimus, nil proſunt preces, nil lacrymæ, nulla religioſæ obſeruantiæ Chriſtianis populis proficere poſſunt. Vnde & aliam fidem quærere oportebit, & nouam religionem videre. Quæ omnia etiam ipſos dæmones terrent, cùm ipſi illum Deum vnum & ſolum credant, & contremiſcant. Quomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expoſitum, infandáque paſſum, ſi vera nobis narrat Gregoras, & ab vniuerſali Græcorum Eccleſia, etiam dum viueret, fruſtra conantibus Imperatoribus Conſtantinopolitanis, coactâ Synodo à Patriarcha Antiocheno Ignatio, & Conſtantinopolitano Ioanne, non propter in Latinos dicta, ſed quamplurimos alios in fide errores anathemati, & excommunicationi ſubiectum, adeò pium nobis illius ſectatores proponunt. Tomum Ignatij in Palamam, quia prolixior eſt, prætereo, breuiorem Ioannis hîc habeto. Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν παραληρήματα, τούς τε ἐκδικοῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν, καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, καὶ ἀκολου-

θοιῶντες τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ τόμῳ, καὶ πέμψας τοὺς δι᾽ αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ᾽ αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ᾽ ἑτέρων ἐνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστως, καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς, καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. ἡ ὑπογραφή. Ἰωάννης ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. *Palamam, & illius ſectatores, & omnia eorum impia dogmata, vel veriùs nugamenta, necnon defenſores, propugnatores, exceptoréſque eorum, quæ in Tomo digeruntur, ſecundùm eorum expoſitionem, immò vaniloquentiam, & non ſecundùm ſenſum diuinum, & orthodoxum, & vt Eccleſiæ lumina, & Magiſtri, quorum nos veſtigiis inſiſtentes, & ſententias ſequentes, ſanctorum dicta in Tomo digeſſimus: & omnes propter hoc, quòd eorum nugamenta non acceptamus, quorum partem ipſi nobis tranſmiſerunt, pars ab aliis nunciata eſt, qui auſi ſunt contra Canones, & ſine indicio commemorationem meam exſcindere, viuificæ, & diuinæ Triadis vinculo ſubiicimus, & anathemate ferimus. Subſcriptio. Ioannes miſeratione diuinâ Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, nouæ Romæ & Oecumenicus Patriarcha.* Et hæc ſatis videri poterunt ad eos ipſos refellendos, qui adeò inuerecundè Palamam inter Sanctos collocant, & eius laudes ab eiuſdem notæ hominibus, ſummo faſtu mendacióque conſcriptas, in Eccleſia recitant. Cùm verò eius hæreſes, quòd illius, & ſectariorum libri præ manibus non ſint, non

omnibus pateant, ne nos tali viro iniuſtè hæreſes appingere videamur, earum partem, ex illius æui ſcriptoribus nondum editis, nec ita in promptu, hîc apponemus. Nomina nondum reperi: acuti tamen ſunt, & argumentis ad probandum firmiſſimis aduerſarium iugulant. Primus eſt: Διάλεξις τινὸς λογίου, καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. Εἶδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου, καὶ τῶν ἀγώνων. Εἶδες καὶ τὰς ὧδε γινομένας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος, οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας. αὕτη ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας. αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων. τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. τῶν πατέρων τὰ δόγματα. τῶν μαρτύρων τὰ σφάγια. τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα. τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια. τῶν διδασκάλων ἡ θεολογία. κατέπεσε τῶν σῶν δογμάτων ὁ ὄροφος. συνετρίβη ἡ οἰκία. ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. ὁ φραγμὸς κατεκαύθη. ὡς χοῦς, ὡς κόνις ὑπὸ λαίλαπος τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. τὰ τείχη κατεχαλάσθησαν. αἱ ἐπάλξεις ἠφανίσθησαν. Εἰς τέλος ἀπώλοντο. τί λέγεις λοιπόν; πειθόμεθα τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς γραφῆς μαρτυρίαις; Εἰ μὲν πειθόμεθα, τοῦ θεοῦ χάρις τοῦ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Εἰ δὲ οὐ πειθόμεθα, ὅρα λοιπὸν ἐν ὅσαις καὶ οἵαις ἐμπίπλεις αἱρέσεσιν ὁ ψυχῶν προστάτης, καὶ ἐκκλησίας θεοῦ γινόμενος κρίμασιν, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ὁ ἀπόρρητος, κἂν καὶ μὴ παρεδόθη σοι διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ αἱ ψυχαί. πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἱρέσεις παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ διαφθαρεῖσαι, ξηρὰ γεγόνασιν ὀστέα χωρὶς σαρκῶν, νεύρων, καὶ ἁρμονιῶν. σὺ δὲ ταύτας ἀναζωννήσας, καὶ ἀναπλάσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα, σάρξ, ἁρμονίαν, καὶ νεῦρα ταύταις.

Digitized by Google

τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν κύριον, ἀνόμοιον τῷ πατρί. θʹ. ἐν τῷ συναιρεῖν, καὶ συναλείφειν τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἰς ἕν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβελλίῳ, τῷ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα πατρὸς, υἱοῦ, καὶ πνεύματος εἰς ἓν πρόσωπον ἀσεβῶς. ιʹ. ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἐλάττονα θεότητα, πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολιναρίῳ τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιαίρετον, καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον πρόσωπον μεῖζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ιαʹ. ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντίων τινῶν ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων, ληπτῶν καὶ ἀλήπτων, μεθεκτῶν, καὶ ἀμεθέκτων, μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, κοινωνεῖς Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ, τῷ λέγοντι τὸν θεὸν σύνθετον. ιβʹ. ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θεολογίας. ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι' αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναι τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγʹ. ἐν τῷ λέγειν τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον, κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ κατ' ἀμφότερα ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν θέλημα. ιδʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος ἄκτιστος, καὶ θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ' ἀμφότερα μιᾶς φύσεως τοῦ ἀκτίστου. ιεʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος καὶ μία φύσις, ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἔπαθεν ἐν τῷ σταυρῷ. ιϛʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκήταις. εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἄφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ σταυροῦ.

ιζʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σέ. ἀπὸ τούτου καταλύεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν. ιηʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μασσαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος καὶ πάντα κατὰ χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἑπόμενα, καὶ τῇ θείᾳ φύσει, καὶ κατὰ σὲ γίνεται οὐσία θεοῦ. ιθʹ. ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἴτια ἐπὶ τῆς θεότητος καὶ δύο ἀρχάς, αἴτιον μὲν τὸν πατέρα υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ ἀρχήν. τὰ τρία δὲ αἴτιον καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος δύο αἴτια, καὶ δύο ἀρχάς. ἓν μὲν αἴτιον υἱοῦ, καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ἀρχήν, καὶ αἴτιον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. τοιαῦτα τοίνυν δογματίζων, καὶ παρρησίᾳ διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὁ εἰρηνικὸς ἀρχιερεύς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητής. ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, μηδὲ πύλαι ᾅδου κατισχύσειν αὐτῆς, μηδὲ τὰ τῶν αἱρετικῶν ἀπύλωτα στόματα. μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μὴ θανέτωσαν, ὁ θεολόγος φησίν. οὐδὲ γὰρ ἀνέξεται μὴ διακόψαι τὰς κεφαλὰς τῶν αἱρετικῶν ὄντων καὶ ταραττόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν διθεΐαν δογματιζόντων, ἡ διακοπτομένη θεότης, καὶ διαιρουμένη κακῶς εἰς τε τὸ μεῖζον, καὶ ἔλαττον. τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον. τὸ μεθεκτόν, καὶ ἀμέθεκτον. εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις. ἀλλ᾽ οὔπω οὐκ εἰς τέλος ἐγκαταλειφθήσεται ἡ νέα Σιών, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵματι τούτου φοινιχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. ἰδοὺ γάρ, φησίν, ἐγὼ παρέδωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σε. ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέει

αἰωνίῳ δοξάσω σε. μεῖζον τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέγεθος τῆς παιδαγωγίας. μέχρι γὰρ τίνος φησὶ, κληρονομήσητε τὸ ὄρος, τὸ ἅγιόν μου; μέχρι τίνος ἡ κιβωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις. νυνὶ δὲ μικρὸν ἐντρύφησον τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπόλαυσον. ὅτι ὃν τρόπον ἀπώσασθαί με ἐβουλεύσασθε, κἀγὼ ἀπώσομαι ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Περὶ μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτως ἐλπίζω. μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάρρηκα, καὶ πεπίστευκα, ταῖς τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαις πιστούμενος. ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς δόγμασι τῶν πατέρων ἑπόμενοι, καὶ πάντων ἁγίων, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀνασκευάζοντες τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως. πιστεύομεν εἰς πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητας, μίαν θεότητα. τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν θεότητα. τρία πρόσωπα, μίαν θεότητα. μίαν οὐσίαν· μίαν φύσιν ἁπλῆν· ἴσην· ἀδιαίρετον· ἀσύγχυτον· ἑνιαίαν. τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μονάδα ἐν τριάδι προσκυνουμένην, καὶ σεβομένην· ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσομεν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ τῷ ληστρικῶς ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντι, καὶ μὴ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. οὕτω δὲ προσκυνοῦντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ προσώποις θεότητα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας πιστὰς ἔχομεν, ὄψεσθαι ταύτην τελεωτέρον τε, καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, καὶ ἀπολαύσει τῶν δικαίων. ἧς ὄψεως γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετομονοήσαντα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτίῳ,

καὶ τῷ πανα γίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, τῇ μιᾷ, καὶ ἀδιαιρέτῳ θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. *Diſceptatio cuiuſdam viri eruditi, & Philoſophi è ſacris literis. Vidiſti pugnæ ac certaminum remunerationem. Vidiſti quæ hîc facta ſunt ex beata Triade, non ex operatione demonſtrationes. Hic eſt ſenſus Eccleſiæ, hæc rectè ſentientium fides, Apoſtolorum prædicatio, Patrum dogmata, Martyrum cædes, Confeſſorum facinora, Sacerdotum decor, Præceptorum de Deo ſcientia. Cecidit tuorum dogmatum culmen, domus colliſa, fundamentum euerſum, ſepes exuſta, veluti cinis, & puluis à turbine tua ſubterfugia diſſipata, muri diſiecti, propugnacula abolita, funditúſque euerſa ſunt. Quid tu interim ais? num verbis hiſce, & diuinæ Scripturæ teſtimoniis ſuaderis? ſi ſuademur, Deo gratiæ habendæ ſunt, qui deſperatos ab errore conuertit, & non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat; ſi non ſuaderis, tuum erit animo voluere, in quot, & quantas hæreſes incidas, qui animarum, & Dei Eccleſiæ vitam gerere inſtitutus es, iudiciis, quæ ineffabilis ille nouit, licèt propter illius nimiam tolerantiam, Eccleſia, animæque tibi concreditæ non ſint. Omnes itaque hæreſes per ſanctos Patres morti traditæ, abolitaque, ſicca oſſa reddita ſunt, abſque carnibus, neruis, reliquáque compage, ecce tu ipſe regeneratus, inſtauratíſque ſtultis tuis dogmatibus, ſpiritum, carnem, atque compaginem impertiens viuens, animatum, & ſe mouens corpus effeciſti: pro anima deorum multitudinem habens, & ignem aduerſus Dei Eccleſiam ſpirans, cuius fundamentum eſt infragilis Chriſti Petrus, &*

Diſcipulorum apex. ſed non obliuiſcetur in finem pauperis, pauperes enim facti ſumus, & diuinæ gratiæ, ſi vſquam aliàs, propter noſtra peccata, indigi. Audi itaque. 1. Cùm dicis deitates infinitè infinitas, cum Gentilibus omnibus conſociaris. 2. Cùm dicis, duas Deitates viſibilem, & inuiſibilem, comprehenſibilem, & incomprehenſibilem Deum, in eadem cum Platone ſententia es, qui aſſerit duos Deos, fandum, nefandúmque, viſibilem, & inuiſibilem. 3. Cùm dicis duas Deitates, communicabilem, & incommunicabilem, in eadem cum Manichæis opinione es, qui duas Deitates, bonam & malam adſtruunt. 4. Cùm in Diuinitate quatuor ponas, Patrem, Filium, Spiritum & operationem, cum Pythagora ſentis, qui quatuor Deum eſſe aſſeuerat, enunciátque quaternionem perennis naturæ fontem. 5. Cùm ais hominem increatum, & ſine principio & fine, Ariſtotelem præ te fers, qui mundum ſtatuit ſine principio & fine. 6. Dum vnam Deitatem in ſuperiorem & inferiorem diuidis, cum inſenſato Ario affirmas compar, principium vnius, æqualiſque Deitatis, in ſuperius inferiúſque diſcerpis. 7. Cùm omnes Spiritus operationes, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, & Spiritum operatione, æquè ac creaturam priuas, non abſimilis es Spiritus hoſti Macedonio affirmanti, ſanctiſſimum Spiritum ſine operatione eſſe ſeruum eiuſdem cum Patre & Filio facultatis. 8. Cùm diſſimilia in ſimplici, vna, ac ſola Deitate introducis, viſibile, & inuiſibile, comprehenſibile, & incomprehenſibile, communicabile, & incommunicabile, magis & minus, aſſeris cum Eunomio vnum Triadis Chriſtum Dominum Patri inæqualem.

9. Cùm contrahis, & decurtas in vnam tres Diuinitatis perſonas, ab eiſque aſſeris operationem, non alienus es à Sabellio, qui tres Patris, Filij, & Spiritus ſancti perſonas, in vnam impiè coarctat. 10. *Cùm maiorem minorémque Deitatem, primam ac ſecundam profiteris, cum Apollinario es, qui inconfuſam, atque incorruptibilem naturam, in primam, & ſecundam, & tertiam perſonam, maiorem, minorem, & adhuc minorem ſubdiuidit.* 11. *Cùm Deum ex contrariis quibuſdam viſibilibus, & inuiſibilibus, comprehenſibilibus, & incomprehenſibilibus, communicabilibus, & incommunicabilibus, ſuperioribus, & inferioribus componis, cum Paulo Samoſateno conuenis, Deum compoſitum adſtruente.* 12. *Cùm ais Dei Eccleſiam in Chriſti Incarnatione perfectam rerum Theologicarum cognitionem non habuiſſe, ſed nunc poſtmodum tuâ ætate, cum Manete concordas, ſeipſum Paracletum aſſerente: etenim ſi Chriſto incarnato per eum perfectè Theologica non ſumus aſſecuti, ſed tuo hoc æuo, manifeſtum apparet vnum Trinitatis te eſſe, Paracletum ſcilicet, & quæ deerant Filio adimpleſſe.* 13. *Cùm hominem increatum eſſe contendis, eadem quæ & Monothelitæ dicis. ſiquidem, ſi homo increatus eſt, & caro Domini increata, & ſecundum vtraque increatus, & eadem, & vna voluntas.* 14. *In eo ſanè concorditer congruis cum Monophyſitis: nam ſi homo increatus, & Dominus veluti homo increatus, & Deus increatus ſecundum vtraque vnius naturæ increatæ.* 15. *In hoc ad ſententiam Theopaſchitarum accedis: nam ſi increatus Dominus vt homo, & vna natura in eo increata, ipſa*

natura increata in Cruce paſſa eſt. 16. Es & in Aphthartodocitarum hæreſi: etenim ſi eadem natura, & vna in Domino increata, & incorruptibilis in Paſſione & Cruce. 17. Neque in eo differs ab Iconoclaſtis: nam ſi increatus eſt Dominus, vt homo, & incircumſcriptus, proptereáque per te neque imagine exprimendus eſt, hoc venerandarum Imaginum cultum deſtruis. 18. Facis cum Maſſalianis in ſeipſis vniuerſam Dei eſſentiam habere clamitantibus: etenim ſi increatus eſt homo, & quæcumque diuinam naturam conſequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, fit & per te eſſentia Dei. 19. Cùm in Deitate duas cauſas, & duo principia aſtruas, cauſam quidem & principiũ Filij, & Spiritus Patrem, tria verò cauſam & principiũ operationis, non abhorres à Latinis, in Diuinitate duas cauſas, & duo principia ponentibus; vnam cauſam Filij, & Spiritus Patrẽ, & aliam cauſam Spiritus Patrem, & Filium, cauſam & principium, Patrem, cauſam & principiũ Patrẽ & Filium. Hæc itaq; veluti dogmata aſtruens, & palàm edocens Dei Eccleſiã perturbas pacificus Præſul, & Pacifici Auditor: verumtamen funditus non euertes. Fide enim dignus eſt, qui promiſit, neque portas inferi præualituras aduerſus eam, neque Hæreticorum ora effrænata. Ne exaltentur in ſemetipſis, qui exaſperant. Aliorum infortuniis diſcant, ne mortem ſubeant, dictum eſt Gregorij Theologi, neque enim moras ponet ad abſcindenda Hæreticorum capita, Eccleſias Dei interturbantium, & vnam Deitatem in duas diuidentium, abſciſſa Deitas, peſſiméque diuiſa in maius, & minus, viſibile, & inuiſibile, communicabile, & incommunicabile. Licèt enim propter iniqui-

veritatibus, & præcipuè de proceſſione Spiritus ſancti ex Patre & Filio operam, etſi ſubdolè nomina & circunſtantias taceat, proponit pag. 58. per totam. Palamæ præterea, quæ ipſe in Latinos de Spiritus ſancti proceſſione effutiit, alias in Theologia hæreſes & ineptias, eáſque quamplurimas ex eius ſcriptis collectas latè proſequitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Quare hîc plura referre ſuperſedeo. Andreas etiam Coloſſenſis Dialogo in Marci Epheſini epiſtolam, contra ritus Latinorum, nonnullas huiuſce Palamæ in vnum collegit prauas & à fide Catholica alienas ſententias, quas hîc tranſcribam, quia liber non omnibus patet. *Præterea cùm Patres tui te Epheſiis in Præſulem præficere vellent, non priùs Pontificis dignitate ornauerunt, quàm iureiurando pollicitus fueris, vt quæ Gregorius Palama in ſua editione, quam Tomon nominauit, edocet, indubitatâ fide ſuſciperes, ac defenſares. Ille autem inter cæteras blaſphemas differentias, quas eſſentiæ diuinæ, & ſuis energiis fabricauit, has etiam addidit, vt diuina eſſentia creaturæ minimæ appropinquet, quod energia facit. Nam ſi diuina Maieſtas, vt ait, creaturæ iungeretur, ipſam omninò abſumeret. Energia verò proximè facta quoddam temperamentum facit, propterea & ipſam inhabitat, illuminat, docet, ſanctificat, atque deificat, quæ à diuina eſſentia, vt ipſe fingit, proficiſci minimè poſſunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, ſummámque felicitatem. Hæc à diuina eſſentia prorſus adimit. Solum deitatis nomen dicit ipſis eſſe com-*

mune. Si igitur illa ſumma Deitas ex ſe inter non entia numeratur: ſi omnem entitatem & excellentiam ab aliis accipit: ſi creaturæ inacceſſibilis: ſi propinquare nobis ſine noſtro interitu nequeat: ſi non docet, nec illuminat, aut ſanctificat, ſi finis non eſt, quem omnibus hominibus natura indixit: vana ſunt igitur ſacrificia, quæ illi offerimus, nil proſunt preces, nil lacrymæ, nulla religioſæ obſeruantiæ Chriſtianis populis proficere poſſunt. Vnde & aliam fidem quærere oportebit, & nouam religionem videre. Quæ omnia etiam ipſos dæmones terrent, cùm ipſi illum Deum vnum & ſolum credant, & contremiſcant. Quomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expoſitum, infandáque paſſum, ſi vera nobis narrat Gregoras, & ab vniuerſali Græcorum Eccleſia, etiam dum viueret, fruſtra conantibus Imperatoribus Conſtantinopolitanis, coactâ Synodo à Patriarcha Antiocheno Ignatio, & Conſtantinopolitano Ioanne, non propter in Latinos dicta, ſed quamplurimos alios in fide errores anathemati, & excommunicationi ſubiectum, adeò pium nobis illius ſectatores proponunt. Tomum Ignatij in Palamam, quia prolixior eſt, prætereo, breuiorem Ioannis hîc habeto. Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν παραληρήματα, τούς τε ἐκδικοῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν, καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, καὶ ἀκολου-

θοιῶντες τὰ τῶν ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστάλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστως, καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς, καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. ἡ ὑπογραφή. Ἰωάννης ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. *Palamam, & illius ſectatores, & omnia eorum impia dogmata, vel veriùs nugamenta, necnon defenſores, propugnatores, exceptoréſque eorum, quæ in Tomo digeruntur, ſecundùm eorum expoſitionem, immò vaniloquentiam, & non ſecundùm ſenſum diuinum, & orthodoxum, & vt Eccleſiæ lumina, & Magiſtri, quorum nos veſtigiis inſiſtentes, & ſententias ſequentes, ſanctorum dicta in Tomo digeſſimus: & omnes propter hoc, quòd eorum nugamenta non acceptamus, quorum partem ipſi nobis tranſmiſerunt, pars ab aliis nunciata eſt, qui auſi ſunt contra Canones, & ſine iudicio commemorationem meam exſcindere, viuifica, & diuinæ Triadis vinculo ſubiicimus, & anathemate ferimus. Subſcriptio. Ioannes miſeratione diuinâ Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, nouæ Romæ & Oecumenicus Patriarcha.* Et hæc ſatis videri poterunt ad eos ipſos refellendos, qui adeò inuerecundè Palamam inter Sanctos collocant, & eius laûdes ab eiuſdem notæ hominibus, ſummo faſtu mendacióque conſcriptas, in Eccleſia recitant. Cùm verò eius hæreſes, quòd illius, & ſectariorum libri præ manibus non ſint, non

omnibus pateant, ne nos tali viro iniuſtè hære-ſes appingere videamur, earum partem, ex illius æui ſcriptoribus nondum editis, nec ita in promptu, hîc apponemus. Nomina nondum reperi: acuti tamen ſunt, & argumentis ad probandum firmiſſimis aduerſarium iugulant. Primus eſt: Διάλεξις τινὸς λογίου, καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. Εἶδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου, καὶ τῶν ἀγώνων. Εἶδες καὶ τὰς ὧδε γινομένας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος, οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας. αὕτη ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας. αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων. τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. τῶν πατέρων τὰ δόγματα. τῶν μαρτύρων τὰ σφάγια. τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα. τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια. τῶν διδασκάλων ἡ θεολογία. κατέπεσε τῶν σῶν δογμάτων ὁ ὄροφος. συνετρίβη ἡ οἰκία. ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. ὁ φραγμὸς κατεκαύθη ὡς χοῦς, ὡς κόνις ὑπὸ λαίλαπος τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. τὰ τείχη κατεχαλάσθησαν. αἱ ἐπάλξεις ἠφανίσθησαν. Εἰς τέλος ἀπώλοντο. τί λέγεις λοιπόν; πειθόμεν τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς γραφῆς μαρτυρίαις; Εἰ μὲν πειθόμεν, περὶ θεοῦ χάρις περὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Εἰ δὲ οὐ πειθόμεν, ὅρα λοιπὸν ἐν ὅσαις καὶ οἵαις ἐμπέπλεις αἱρέσεσιν ὁ ψυχῶν προστάτης, καὶ ἐκκλησίας θεοῦ γενόμενος χρήμασιν, οἷς οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ ἀπόρρητος, κἂν καὶ μὴ παρεδόθη σοι διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ αἱ ψυχαί. πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἱρέσεις παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ διαφθαρεῖσαι, ξηρὰ γεγόνασιν ὀστέα σαρκῶν ἄνευ, νεύρων, καὶ ἁρμονιῶν. σὺ δὲ ταύτας ἀναζωνήσας, καὶ ἀναπλάσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα, σάρξ, ἁρμονίαι, καὶ νεῦρα ταύταις.

τῆς Τριάδος Χριστὸν τὸν κύριον, ἀνόμοιον τῷ πατρί. θʹ. ἐν τῷ συναιρεῖν, καὶ συναλείφειν τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἰς ἕν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβελλίῳ, τῷ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα πατρὸς, υἱοῦ, καὶ πνεύματος εἰς ἓν πρόσωπον ἀσεβῶς. ιʹ. ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἐλάττονα θεότητα, πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολιναρίῳ τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιαίρετον, καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον πρόσωπον μεῖζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ιαʹ. ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντίων τινῶν ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων, ληπτῶν καὶ ἀλήπτων, μεθεκτῶν, καὶ ἀμεθέκτων, μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, κοινωνεῖς Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ, τῷ λέγοντι τὸν θεὸν σύνθετον. ιβʹ. ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θεολογίας. ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι' αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναι σε τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγʹ. ἐν τῷ λέγειν τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον, κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ κατ' ἀμφότερα ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν θέλημα. ιδʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος ἄκτιστος, καὶ θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ' ἀμφότερα μιᾶς φύσεως τῆς ἀκτίστου. ιεʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος καὶ μία φύσις, ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἔπαθεν ἐν τῷ σταυρῷ. ιϛʹ. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκήταις. εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἄφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ σταυροῦ.

Digitized by Google

ιζ'. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σέ. ἀπὸ τούτου καταλύεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν. ιη'. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μασαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος καὶ πάντα κατὰ χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἑπόμενα, καὶ τῇ θείᾳ φύσει, καὶ κατὰ σὲ γίνεται οὐσία θεοῦ. ιθ'. ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἴτια ἐπὶ τῆς θεότητος καὶ δύο ἀρχάς, αἴτιον μὲν τὸν πατέρα υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ ἀρχήν. τὰ τρία δὲ αἴτιον καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος δύο αἴτια, καὶ δύο ἀρχάς. ἓν μὲν αἴτιον υἱοῦ, καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ἀρχήν, καὶ αἴτιον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. τοιαῦτα τοίνυν δογματίζων, καὶ παῤῥησίᾳ διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὁ εἰρηνικὸς ἀρχιερεύς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητής. ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, μηδὲ πύλας ᾅδου κατισχύσειν αὐτῆς, μηδὲ τὰ τῶν αἱρετικῶν ἀπύλωτα στόματα. μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μὴ θανέτωσαν, ὁ θεολόγος φησίν. οὐδὲ γὰρ ἀνέξεται μὴ διακόψαι τὰς κεφαλὰς τῶν αἱρετικῶν ὄντων καὶ ταραττόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν διθείαν δογματιζόντων, ἡ διακοπτομένη θεότης, καὶ διαιρουμένη κακῶς εἴς τε τὸ μεῖζον, καὶ ἔλαττον. τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον. τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέθεκτον. εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις. ἀλλ' οὔπω οὐκ εἰς τέλος ἐγκαταλειφθήσεται ἡ νέα Σιών, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵματι τούτου φοινιχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. ἰδοὺ γὰρ, φησίν, ἐγὼ παρέδωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σε. ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέει

αἰωνίῳ δοξάσω σε. μεῖζον δὲ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέγεθος τῆς παιδαγωγίας. μέχρι γὰρ τίνος φησί, κληρονομήσητε τὸ ὄρος, τὸ ἅγιόν μου; μέχρι τίνος ἡ κιβωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις. νυνὶ δὲ μικρὸν ἐντρύφησον τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπόλαυσον. ὅτι ὃν τρόπον ἀπώσασθαί με ἐβουλεύσασθε, κἀγὼ ἀπώσομαι ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Περὶ μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτως ἐλπίζω. μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάρρηκα, καὶ πεπίστευκα, ταῖς τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαις πιστούμενος. ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς δόγμασι τῶν πατέρων ἑπόμενοι, καὶ πάντων ἁγίων, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀνασκευάζοντες τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως. πιστεύομεν εἰς πατέρα, υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητας, μίαν θεότητα. τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν θεότητα. τρία πρόσωπα, μίαν θεότητα. μίαν οὐσίαν· μίαν φύσιν ἁπλῆν· ἴσην· ἀδιαίρετον· ἀσύγχυτον· ἑνιαίαν. τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μονάδα ἐν τριάδι προσκυνουμένην, καὶ σεβομένην· ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσομεν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ τῷ ληστρικῶς ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντι, καὶ μὴ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. οὕτω δὲ προσκυνοῦντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ προσώποις θεότητα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας πιστὰς ἔχομεν, ὄψεσθαι ταύτην τελεώτερόν τε, καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, καὶ ἀπολαῦσαι τῶν δικαίων. ἧς ὄψεως γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετανοήσαντα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτίῳ,

καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, τῇ μιᾷ, καὶ ἀδιαιρέτῳ θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. *Diſceptatio cuiuſdam viri eruditi, & Philoſophi è ſacris literis. Vidiſti pugnæ ac certaminum remunerationem. Vidiſti quæ hîc facta ſunt ex beata Triade, non ex operatione demonſtrationes. Hic eſt ſenſus Eccleſiæ, hæc rectè ſentientium fides, Apoſtolorum prædicatio, Patrum dogmata, Martyrum cædes, Confeſſorum facinora, Sacerdotum decor, Præceptorum de Deo ſcientia. Cecidit tuorum dogmatum culmen, domus colliſa, fundamentum euerſum, ſepes exuſta, veluti cinis, & puluis à turbine tua ſubterfugia diſſipata, muri diſiecti, propugnacula abolita, funditúſque euerſa ſunt. Quid tu interim ais? num verbis hiſce, & diuinæ Scripturæ teſtimoniis ſuaderis? ſi ſuademus, Deo gratiæ habendæ ſunt, qui deſperatos ab errore conuertit, & non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat; ſi non ſuaderis, tuum erit animo voluere, in quot, & quantas hæreſes incidas, qui animarum, & Dei Eccleſiæ vitam gerere inſtitutus es, iudiciis, quæ ineffabilis ille nouit, licèt propter illius nimiam tolerantiam, Eccleſia, animæque tibi concreditæ non ſint. Omnes itaque hæreſes per ſanctos Patres morti traditæ, abolitæque, ſicca oſſa reddita ſunt, abſque carnibus, neruis, reliquáque compage, ecce tu ipſe regeneratus, inſtauratíſque ſtultis tuis dogmatibus, ſpiritum, carnem, atque compaginem impertiens viuens, animatum, & ſe mouens corpus effeciſti: pro anima deorum multitudinem habens, & ignem aduerſus Dei Eccleſiam ſpirans, cuius fundamentum eſt infragilis Chriſti Petrus, &*

Diſcipulorum apex. ſed non obliuiſcetur in finem pauperis, pauperes enim facti ſumus, & diuinæ gratiæ, ſi vſquam aliàs, propter noſtra peccata, indigi. Audi itaque. 1. *Cùm dicis deitates infinitè infinitas, cum Gentilibus omnibus conſociaris.* 2. *Cùm dicis, duas Deitates viſibilem, & inuiſibilem, comprehenſibilem, & incomprehenſibilem Deum, in eadem cum Platone ſententia es, qui aſſerit duos Deos, fandum, nefandúmque, viſibilem, & inuiſibilem.* 3. *Cùm dicis duas Deitates, communicabilem, & incommunicabilem, in eadem cum Manichæis opinione es, qui duas Deitates, bonam & malam adſtruunt.* 4. *Cùm in Diuinitate quatuor ponas, Patrem, Filium, Spiritum & operationem, cum Pythagora ſentis, qui quatuor Deum eſſe aſſeuerat, enunciátque quaternionem perennis naturæ fontem.* 5. *Cùm ais hominem increatum, & ſine principio & fine, Ariſtotelem præ te fers, qui mundum ſtatuit ſine principio & fine.* 6. *Dum vnam Deitatem in ſuperiorem & inferiorem diuidis, cum inſenſato Ario affirmas compar, principium vnius, æqualiſque Deitatis, in ſuperius inferiúſque diſcerpis.* 7. *Cùm omnes Spiritus operationes, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, & Spiritum operatione, æquè ac creaturam priuas, non abſimilis es Spiritus hoſti Macedonio affirmanti, ſanctiſſimum Spiritum ſine operatione eſſe ſeruum eiuſdem cum Patre & Filio facultatis.* 8. *Cùm diſſimilia in ſimplici, vna, ac ſola Deitate introducis, viſibile, & inuiſibile, comprehenſibile, & incomprehenſibile, communicabile, & incommunicabile, magis & minus, aſſeris cum Eunomio vnum Triadis Chriſtum Dominum Patri inæqualem,*

natura increata in Cruce paſſa eſt. 16. Es & in Aphthartodocitarum hæreſi: etenim ſi eadem natura, & una in Domino increata, & incorruptibilis in Paſſione & Cruce. 17. Neque in eo differs ab Iconoclaſtis: nam ſi increatus eſt Dominus, vt homo, & incircumſcriptus, proptereáque per te neque imagine exprimendus eſt, hoc venerandarum Imaginum cultum deſtruis. 18. Facis cum Maſſalianis in ſeipſis vniuerſam Dei eſſentiam habere clamitantibus: etenim ſi increatus eſt homo, & quæcumque diuinam naturam conſequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, fit & per te eſſentia Dei. 19. Cùm in Deitate duas cauſas, & duo principia aſtruas, cauſam quidem & principiũ Filij, & Spiritus Patrem, tria verò cauſam & principiũ operationis, non abhorres à Latinis, in Diuinitate duas cauſas, & duo principia ponentibus; vnam cauſam Filij, & Spiritus Patrẽ, & aliam cauſam Spiritus Patrem, & Filium, cauſam & principium, Patrem, cauſam & principiũ Patrẽ & Filium. Hæc itaq; veluti dogmata aſtruens, & palàm edocens Dei Eccleſiã perturbas pacificus Præſul, & Pacifici Auditor: verumtamen funditus non euertes. Fide enim dignus eſt, qui promiſit, neque portas inferi præualituras aduerſus eam, neque Hæreticorum ora effrænata. Ne exaltentur in ſemetipſis, qui exaſperant. Aliorum infortuniis diſcant, ne mortem ſubeant, dictum eſt Gregorij Theologi, neque enim moras ponet ad abſcindenda Hæreticorum capita, Eccleſias Dei interturbantium, & vnam Deitatem in duas diuidentium, abſciſſa Deitas, peſſiméque diuiſa in maius, & minus, viſibile, & inuiſibile, communicabile, & incommunicabile. Licèt enim propter iniqui-

tates noſtras tradamur: namque quemadmodum rebus etiam in aliis traditi ſumus, nihilominus non ad finem vſque noua Sion deſeretur, Chriſti ſponſa, Dei Eccleſia, illius ſanguine rubefacta, & expurgata. Ecce enim, ait, ego tradidi te, & ego opem feram tibi: in paruo furore percuſſi te, & in ſempiterna miſericordia glorificabo te. Incredibile eſt, quanto punitionis menſuram anteeat humanitas. Modicum enim ait hæreditabitis montem ſanctum meum: modicum apud alienigenas arca: nunc paululum in aliena inſolentiùs te gere, & placita exple: quemadmodum enim me eiicere conati eſtis, ita & ipſe eiiciam vos, dicit Dominus omnipotens. De tuis itaque dogmatibus, & ſummo occupato ſacerdotio ita ipſe ſentio, & ſpes me tenet ita futurum. Quin immò apprimè noui, & confido, & firmiter teneo, Saluatoris promiſſionibus indubiè confirmatus. Nos verò Apoſtolorum prædicationem, & dogmata Patrum, Sanctorúmque omnium ſequentes, non de Deo decernimus, ſed execranda dogmata refellentes, hunc in modum prædicamus, & profitemur. Credimus in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, tres proprietates, vnam Deitatem: tres Hypoſtaſes, vnam Deitatem: tres perſonas, vnam Deitatem, vnam eſſentiam, vnam naturam, ſimplicem, æqualem, indiuiſam, inconfuſam, vnicam, Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate adoratam, & cultam. Alieno verò non animum intendemus; neque enim vocem alienorum ſequi nouimus; neque te, qui prædonum inſtar aliunde intruderis, & non per portam in ouium caulam ingrederis. Sic porrò adorantes, ſic tenentes, & ſic venerantes vnicam in

tri-

tribus perſonis Deitatem, promiſſis certis conſtabilimur, eam nos perfectiùs, & puriùs viſuros, non in ænigmate, ſed facie ad faciem, in illo immortali regno, & iuſtorum fruitione: cuius viſionis vtinam ipſi participes efficiamur, & te aliquando pœniteat, gratiâ, & miſericordiâ, & humanitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cui addecet omnis gloria, honor, & adoratio, cum eiuſdem ſine principio Patri, ſoli cauſæ, & ſanctiſſimo, & bono, & viuiſico illius Spiritu; vni & indiuiſæ Deitati, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Alter eſt. Η μὲν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν προφητῶν, καὶ τῶν θείων συνόδων, καὶ πάντων τῶν θεοφόρων πατέρων, καὶ διδασκάλων παραδοθεῖσα πίστις ἡμῖν καὶ εὐσέβεια πᾶσιν ἐστὶ πρόδηλος καὶ φανερὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῆς. πανταχοῦ γὰρ ὁμολογεῖται εἷς θεὸς τρισυπόστατος, καὶ ποιητὴς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς πίστεως συμβόλῳ ὁμολογεῖται. πατήρ, υἱός, καὶ πνεῦμα ἅγιον, τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης ἁπλῆ, ἀόρατος, ἀνείδεος, ἀσχημάτιστος, ἀμέριστος, ἀδιαίρετος, πανταχοῦ τε παροῦσα καὶ τὰ πάντα πληροῦσα καὶ πάντα ἐνεργοῦσα. οὐ μικρὸν ἐν ἐκείνῃ καὶ μέγα, οὐδὲ ἀνισότης, καὶ ἀνομοιότης, ἀλλὰ πᾶσα ἰσότης, καὶ ὁμοιότης. αὕτη οὖν ἡ πίστις τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. διὰ μὲν τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος τὸ φρόνημα τῶν Ἰουδαίων κατέβαλεν· οἵτινες πιστεύουσι καὶ ὁμολογοῦσι θεόν, οὐ τρισυπόστατον εἶναι, ἀλλὰ μονοπρόσωπον. διὰ δὲ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς καὶ ἀμέριστον τὴν τῶν ἑλλήνων πολυθεΐαν ἀπήλασε, καὶ τὴν Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου τῶν ἀθέων αἱρετικῶν κατατομὴν τῆς θεότητος, ὃ δὲ νῦν αἱρεσιάρχης ὁ λεγόμενος Παλαμᾶς πάντα τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ

ἐκκλησίας καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν καταλύει τοῖς ἑαυτοῦ μιαροῖς καὶ ἀσεβεστάτοις δόγμασι καὶ διδάγμασι, καὶ πάντων ἐστὶν αἱρετικῶν ἀσεβέστατος· ὡς ἀνεφάνη μὲν περιδήλως ἐνταῦθα πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπερρίφη παρὰ χοροῦ, ὡς μέλος σεσηπὸς, καὶ αἴτιον ὑπ' αὐτῆς. ἐξεκίνησε δὲ νῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· μᾶλλον δὲ ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος: μιᾶς γὰρ, ὡς εἴρηται, τρισυποστάτου θεότητος ὁμολογουμένης ἡμῖν ἁπλῆς τε καὶ ἀμερίστου, αὐτὸς πολλὰς κηρύττει θεότητας μικρὰς καὶ μεγάλας, καὶ διαιρεῖ τὴν μίαν ταύτην εἰς τὰς πολλάς. καὶ μίαν μὲν ὑπερκειμένην λέγει, τὰς δὲ ἄλλας ὑφειμένας, ἢ ὡς ἐλάττονας ἐκείνης, ὥσπερ τὰ κτίσματα καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην οὐσίαν λέγει τοῦ θεοῦ, τὰς δὲ ὑφειμένας οὐσιώδεις ἐνεργείας, καὶ δυνάμεις αὐτῆς, καὶ χάριτας ἐνεργουμένας, ἤγουν κτιστάς, καὶ πάλιν ἀκτίστους. ὅπερ οὐ μόνον ἐστὶ πολύθεον, καὶ ἑλληνικόν. διασπᾷ γὰρ τὴν μοναδικὴν θεότητα εἰς πολυθεΐαν, ἀλλ' ἔστι καὶ μωρὸν, καὶ ἀνόητον παντελῶς. λέγει καὶ ὁρατὴν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν φυσικὴν μορφὴν τοῦ θεοῦ, καὶ θεότητα, ἣν καὶ ὑφειμένην δογματίζει θεότητα, καὶ θεὸν δεύτερον καὶ μικρὸν μέχρις ἡμῶν καταβαίνοντα, καὶ ὁρώμενον ἡμῖν. ὅτι ὁ ὑπερκείμενος φησὶν, ὑψηλός τε ἐστὶ, καὶ ἀθεώρητος. ἔστι δὲ ὁ ὑφειμένος θεὸς, καὶ ὁρώμενος, καὶ ἄλλαι θεότητες ἰσοδύναμοι αὐτῷ, ἃς ὀνομάζει καὶ πνεύματα ἅγια, καὶ ἄκτιστα. ἕτερα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑφειμένα αὐτῆς ἀπειράκις ἀπείρως, ἤγουν ἀσυγκρίτως ἐλάττονα αὐτῆς, ὥσπερ τὰ κτίσματα. αὗται οὖν αἱ θεότητες, καὶ ταῦτα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρατὴ θεότης φησὶν, ὅτι ἐν τοῖς κτίσμασι θεϊκῶς ἐνεργοῦσιν. ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη καθαίρει, καὶ ἄλλη ζωογονεῖ, καὶ ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη ἄλλως προνοεῖται τῶν ὄντων. καὶ ἑκάστη ἔργον ἔχει ἴδιον, καὶ ἐνέργειαν. ὥστε οὐ μόνον τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν εἰσάγει,

ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ Βογομίλων τὰ δόγματα περιέχει. φανερῶς γὰρ ὁ σατανᾶς ἐσκότισεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ ἔφραξεν αὐτοῦ τὸν νοῦν, καὶ διεμέρισεν εἰς τὰς πολλάς, ἃς βλέπει θεότητας, καὶ πολλὰ πνεύματα. καὶ τὸ φῶς ὃ βλέπει σκότος ἐστὶ μετασχηματιζομένου πρὸς αὐτὸν τοῦ σατανᾶ εἰς ἄγγελον φωτός, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἅπερ αὐτὸς βλέπει σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ λέγει εἶναι ὑφειμένα τοῦ θεοῦ ἀπειράκις ἀπείρως ὥσπερ τὰ κτίσματα, ταῦτα προσάπτει τῷ θεῷ καὶ λέγει οὐσιώδη καὶ φυσικὰ τοῦ θεοῦ. καὶ κελεύει ταῦτα ἡμῖν προσκυνεῖν ὡς ἀκτίστους θεούς, καὶ θεότητας, καὶ οὕτως οὐ μόνον εἰς πλῆθος ἀλλόκοτον, καὶ διαίρεσιν τοσαύτην διασπᾷ τὸ θεῖον τοῖς δόγμασιν, ἀλλὰ καὶ σύνθετον τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀμερές, καὶ ἄποιον, καὶ ἀνείδεον ποιεῖ ὥσπερ τὰ κτίσματα, καὶ ἐλάττωσε τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἐπέκεινα καὶ τῶν Ἑλλήνων παραφρονήσας. οὐ γὰρ μόνον οὕτως ἠσέβησε περὶ πλήθη τῶν θεοτήτων, καὶ τὸ τῇ κτίσει ὁμοιῶσαι τὸ θεῖον, καὶ τὸ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων οὐσίας, καὶ τῶν ψυχῶν χεῖρον δογματίσαι, καὶ ὑφειμένον. ἡ μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀγγέλων ἀόρατός ἐστι, καὶ αἱ ψυχαί. ὁ δὲ Παλαμᾶς ὁρατὸν εἶδος λέγει τὸν θεὸν φυσικὸν αὐτοῦ, καὶ οὐσιῶδες ἔχειν. τὸ δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρατοῦ κρεῖττόν ἐστι πάντων καὶ τιμιώτερον. οὐ μόνον τοίνυν οὕτως εἰς τὸ θεῖον ἠσέβησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἄκτιστον θεόν, καὶ ἄναρχον ἐδογμάτισεν εἶναι. λέγει γὰρ ὅτι οἱ μετέχοντες ἄνθρωποι τῆς ὑφειμένης θεότητος, ἥτις αὐτοὺς θεοποιεῖ, καὶ ὁρῶντες τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν ὑφειμένον θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, οὗτοι γίνονται θεοὶ ἄκτιστοι καὶ ἄναρχοι. τοῦτο δὲ οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ τολμηθέντος πάλαι παρὰ διαβόλου. ὅτε εἶπε, θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. ἀδύνατον γὰρ μείζονα ῥηθῆναι ἀσέβειαν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος θεὸς ἄκτιστος, καὶ

ἄναρχος γάρ. καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ πάλαι προεῖπεν ὁ κύριος, ἐλεύσονται ψευδόχριστοι, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ. καὶ ἐὰν ἡμῖν εἴπωσιν, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε αὐτοῖς. λέγουσιν οὖν καὶ οὗτοι τοῦτο μόνον. ἀλλ' ὅτι γυμνὴ θεότης ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὁρωμένη σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτοὶ θεοί εἰσιν ἄκτιστοι. τοῦτο δὲ ὁ θεῖος Παῦλος ἔφη περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος ὑπεραιρόμενος ὑπὸ πᾶν σέβασμα, καὶ καθεδεῖται ἐν τῷ ναῷ λέγων ἑαυτὸν θεόν. τί γὰρ πλέον κομπάσει, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος. καὶ τί ἀπονοηθήσεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ, καὶ βλασφημήσει μεῖζον τοῦ λέγειν, ὅ, τι ἐστὶ θεὸς ἄκτιστος καὶ ἄναρχος, ὅπερ νῦν ὁ Παλαμᾶς ἐδογμάτισε, καὶ παρρησίᾳ διδάσκει. ὥστε ἢ οὗτός ἐστιν ὁ σατανᾶς, ἢ πρόδρομος αὐτοῦ ἐστιν. ἐπειδὴ καὶ τέλος ἐστὶ τῶν αἰώνων. ὡς οἶμαι ἐγγὺς ἤδη τοῦ παντός ἐστιν ἡ ἀλλοίωσις. καὶ μακάριος, ὃς τηρήσει τὰς τοῦ Χριστοῦ παραγγελίας, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ τὰ δόγματα τῶν πατέρων τῆς εὐσεβείας ἀκέραια, καὶ φυλάξεται ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν Παλαμιτῶν, ὡς ἀπὸ πυρὸς καὶ ὄφεως. ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἐκκλησίας κακόν, καὶ πάντων τῶν προγεγονότων τὸ ἀθεώτατον. καὶ τοῦτό ἐστιν, οἶμαι, ὅπερ πλανήσει καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, ὡς ἀκούομεν τοῦ κυρίου προειρηκότος. καλὸν οὖν ἀρτίως ὑπομιμνήσκεσθαι πάντα τὸν βουλόμενον ζῆν εὐσεβῶς, καὶ ἀνάλωτον εἶναι ταύτῃ τῇ ὀλεθριωτάτῃ πλάνῃ τῶν ἀποστολικῶν λογίων. ποίων τούτων; κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τὰς βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο. ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει. διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε, καὶ ἔσται φησὶ καιρός, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται ἄνθρωποι, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι

διδασκάλοις κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν. ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται, καὶ ἔσονται ἐν ἡμῖν ψευδοδιδάσκαλοι, ὡς καὶ πάλαι ψευδοπροφῆται ἐγένοντο, οἵτινες ἐπεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται. καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. ὧν τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. στήκετε οὖν ἐν τῇ πίστει καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε, καὶ ἐπαγωνίζεσθε τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. τοιαῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα δεῖ προστίθεσθαι ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, μάλιστα ἐν τῷ παρόντι καιρῷ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπελθούσης πλάνης. πάντα γὰρ εἰς νουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη, ὡς γέγραπται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθοποιῷ, καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, τῇ μιᾷ θεότητι, καὶ δόξᾳ, καὶ βασιλείᾳ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. *A Domino noſtro Ieſu Chriſto, & ſanctis Diſcipulis, & Apoſtolis illius, nec non ſacris Prophetis, diuiniſque Synodis, & omnibus deiferis Patribus, & Magiſtris nobis tradita fides, & pietas omnibus eam poſsidentibus manifeſta eſt, & aperta. Vbique enim omnes profitentur Deum vnum in tribus perſonis, viſibilium omnium, & inuiſibilium factorem, quemadmodum in ſacro fidei ſymbolo aſtruitur. Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, tres Hypoſtaſes, vna Deitas, ſimplex, inuiſibilis, informis, nullam figuram recipiens, indiuidua, indiuiſa, vbique præſens, omnia explens, & omnia efficiens: in ea neque magnum eſt, neque paruum, inæqualitas & diſsimilitudo nulla, ſed æqua omnia, & ſimilia. Hæc itaque ſanctæ Dei Catholicæ, & Apoſtolicæ Eccleſiæ fides, per tres Dii-*

tatis Hypoſtaſes Iudæorum opiniones conuellit, qui credunt, fatentúrque Deum, at non in tribus Hypoſtaſibus, ſed vna: per vnitatem ipſius indiuiduam, plura Gentilium numina profligat: necnon Arij, Eunomiique impiorum Hæreticorum Deitatis conciſionem. Recens verò Hæreſiarcha nomine Palamas, vniuerſa ſanctæ Dei Eccleſiæ dogmata, & fidem noſtram vniuerſam, ſuis execrandis, ac impiiſſimis dogmatibus, & doctrinis confundit, Hæreticorum omnium nequiſſimus. Qui palam hîc in Eccleſia Dei comparens, paulò antè tamquam membrum marcidum, & medicinam non admittens, ab eadem eiectus eſt. Commouit autem ipſe multa propter peccata noſtra, quinimmò, vt probati manifeſti fiant, quemadmodum diuinus ait Apoſtolus. Nam cùm vnam ipſi Deitatem in tribus Hypoſtaſibus confiteamur ſimplicem, atque indiuiſam, ille multas Deitates palam prædicat paruas, & magnas, & hanc vnam in multas diſcerpit, & vnam quidem ſuperiorem, reliquas inferiores, ſiue ea minores, ſicuti creaturas facit, & ſuperiorem eſſentiam Dei appellat, inferiores eſſentiales operationes, & facultates illius, & chariſmata, quæ operatur, creata nempe, & rurſus increata, quod non tantùm Gentilium eſt, & multos Deos inducit: vnicam enim Deitatem in multos Deos concidit, ſed etiam variarum plenum eſt, & à mente, conſilióque planè deductum. Ait corporeorum oculorum obtutui ſubiici naturalem Dei formam, & Deitatem, quam inferiorem Deitatem enunciat, & Deum ſecundum, & paruum, ad nos vſque peruenientem, & nobis viſibilem. Quod ſuperior, inquit, excelſus eſt, nec viſui patet.

Digitized by Google

Hic verò inferior Deus, qui videtur, & aliæ Deitates, æqualis cum eo facultatis, quas nuncupat, & Spiritus ſanctos, & increata alia ſanctæ Triadis, eáque inferiora infinitè infinita, hoc eſt abſque vlla comparatione ad ea, quemadmodum & reliquæ creaturæ deſciſcentia. Has itaque Deitates, & hos Spiritus, & viſibilem Deitatem, ait, in creaturis æquè atque ipſum Deum operari, aliam illuminare, aliam expurgare, aliam viuificare, aliam alio modo rerum curam gerere, & vnamquamque proprium opus ſibi vindicare, & operari: vt non tantùm Gentilium plurima numina introducat, ſed & Arij, & Eunomij, & Macedonij, & Maſſalianorum, & Bogomilorum decreta ſtabiliat. Planè enim Satanas menti illius tenebras offudit, & variis imaginibus obſedit, & in multas, quas intuetur Deitates, & plures ſpiritus dipartitus eſt. Et lumen, quod ipſe videt, tenebræ ſunt, cùm Satanas apud ipſum in angelum lucis transformatur, vt ait Apoſtolus. Et quæ ipſe conſpicit corporeis oculis, fatetúrque eſſe Deo inferiora infinitè infinities, quemadmodum & creaturæ Dei tribuit, vocátque eſſentialia, & naturalia Dei, præcipítque nobis, vt ea veneremur, tamquam Deos increatos, & Deitates: & ſic non tantùm in immanem multitudinem, & prodigioſam partitionem Numen dictis ſuis diſcerpit, verùm etiam ſimplex, indiuiſum, ſequale, atque informe, compoſitum, vt ſunt aliæ creaturæ, facit. Et cultum exhibuit creaturæ, & non Creatori, multò immaniùs, quàm Gentiles ipſi, inſaniens. Neque enim eò impietatis adacti ſunt Numinum multitudine, vt Deum creaturæ aſſimilarent, & Angelorum, Sancto-

rum, atque animarum eſſentiâ inferiorem, peiorémque ſtatuerent. Namque natura Angelorum perſpici non valet, quemadmodum neque animæ. Palamas verò ait, Deum ſpeciem habere viſibilem, naturalem ipſi, & eſſentialem. Inuiſibile porrò multò eſt viſibili melius, ac præſtabilius. Neque hac ratione ſolùm in Deum impius fuit, ſed & ſeipſum Deum increatum, & abſque principio eſſe decreuit: nam aſſerit, inferioris Deitatis homines participes, quæ eos deificat, cernentes lumen illud Deum inferiorem oculis corporeis, fieri Deos increatos, & ſine principio. Hoc autem non longè abeſt ab eo, quod aliquando diabolus auſit, cùm dixit, Ponam ſedem meam ſuper nubes, & ero ſimilis Altiſſimo. Sanè hac impietate nulla poteſt excogitari atrocior, quàm cùm ſe homo Deum increatum, & ſine principio fieri iactat. Et id eſt quod olim Dominus prædixerat, Venient Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & prodigia in populo: & ſi vobis dixerint, ecce hîc Chriſtus eſt, vel ecce ibi, ne credatis illis. Hi itaque tantùm non hoc dicunt, verùm Deitatem eſſe apud ipſos corporeis oculis viſam, ſéque ipſos eſſe Deos increatos. Hoc verò Paulus de Antichriſto enunciauit. Cùm reuelabitur exlex, ſeipſum ſuper omnem cultum extollens, & ſedebit in Templo, dicens ſe ipſum Deum. Quid enim magis iactabit, cùm ille venerit? & quid in ſublimitatem Dei inſaniet, & blaſphemabit atrociùs, quàm cùm ſe dicit Deum increatum, & ſine principio? quod nunc Palamas affirmauit, & coram omnibus docuit. Quare aut hic ſatanas eſt, aut præcurſor illius, cùm iam & finis ſeculi, &, vt ipſe opinor, immuta-

tio

tio vniuerſi propè ſit, & beatus, qui mandata Chriſti, & illius diſcipulorum, & Patrum decreta ſarta tecta ſeruabit, & ab errore Palamitarum, vt ab igne, & colubro intacta tuebitur. quod hæc ſit peſſima Eccleſiæ noxa, & omnium qui vnquam antea fuerint, error impiiſſimus. Idque eſt, vt reor, quod in errorem inducet etiam electos, ſicuti à Domino prædicente audimus. Optimum itaque nunc fuerit, vt quicunque piè vitam agere auet ab errore iſto pernicioſiſſimo immunem, Apoſtolicorum verborum memor ſit. quorum? Licèt Angelus de cælo euangelizauerit vobis præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Prophanas, nouáſque voces contundito, in ingentiorem enim impietatem excreſcent, & ſermo ipſorum, vt gangræna paſcuum habebit: doctrinis variis, & peregrinis ne perperam moueamini. Et erit, ait, tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt homines, ſed ſecundùm propria deſideria, ſibi ipſis coaceruabunt magiſtros, prurientes auribus, & à veritate quidem aures auertent, ad fabulas verò conuertentur, & erunt inter vos Pſeudomagiſtri, quemadmodum & olim Pſeudoprophetæ fuerunt, qui introducent ſectas perditionis, per quos via veritatis blaſphemabitur, & in auara fraudatione fictis ſermonibus de vobis negotiabuntur, quibus iudicium iam olim non ceſſat, & perditio eorum non cor mutabit. Permanete itaque in fide, & tenete traditiones, quas accepiſtis, & certate pro ſemel concredita fide Sanctis. Hæc & ſimilia proponenda ſunt è ſacris literis, præſertim hoc tempore, ad deſæuientem errorem propellendum. Omnia ad inſtructionem noſtram ſcripta ſunt, vt traditum eſt in Chriſto

Ee

Ieſu Domino noſtro, cui gloria, & poteſtas cum Patre ipſius ſine principio, & ſanctiſsimo, & munifico, viuificóque Spiritu, vni Deitati & gloria, & regnum in ſecula ſeculorum. Amen. Et hæc de Palamæ erroribus, hæreſibúſque nunc ſatis ſint: reliquas alio loco opportuniùs afferemus. Philotheum verò Patriarcham, qui ita in Palamæ laudes effuſus eſt, Palamæ in omnibus hæreſes, quaſi hæreditario iure ſecutum eſſe, non minus eo in Latinos odio infectum ſatis probant libri eius quindecim, quos aduerſus Nicephorum Gregoram Palamæ aduerſarium conſcripſit. Hic Patriarchatum rexit anno Domini 1362. ſub Ioanne Palæologo, annos triginta circiter poſt Palamam, cùm ipſe dicat Palamam ſub Andronico ex Palæologis quarto floruiſſe. pag. 98. a. c. 1. f. Τοῦ θειοτάτου τοίνυν βασιλέως τοῦ Ἀνδρονίκου τῆς εὐσεβείας προασπίζοντος τοῦ τῶν Παλαιολόγων τετάρτου, σύνοδος ἱερὰ συγκροτεῖται, καὶ τοῦ Βαρλαὰμ παραγεγονότος, καὶ τῶν αὐτοῦ προβεβλημένων κακοδόξων δογμάτων, καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατηγορημάτων πνεύματος θείου πλησθεὶς ὁ μέγας Γρηγόριος, καὶ δύναμιν ἄμαχον περιβαλλόμενος ἄνωθεν τὸ κατὰ θεοῦ διανοιχθὲν ἐκεῖνο στόμα ἐφίμωσε, &c. *Diuiniſſimo itaque Imperatore Andronico, pietatem propugnante, qui erat quartus è Palæologis, ſacra Synodus conuocatur. In eam cùm acceſſiſſet Barlaamus, illius malè ſentientis enormibus dogmatibus, necnon contra pios viros accuſationibus propoſitis, diuino Spiritu repletus magnus Gregorius, & robore cælitus ſibi conceſſo inexpugnabili circumuallatus, os illud contra Deum adapertum obduxit, &c.*

Vide etiam quæ de Palama habet Gregoras lib. 11. cap. 13. Hiſtor. Rom.

Septimus error eſt de Azymis, qui vti & alij Græci recentiores, Chriſtum non in azymo, ſed fermentato corpus ſuum Apoſtolis tradidiſſe affirmat, pag. 200. a. c. 1. f. Εἶτα βραχύ τι διαλιπὼν λαβὼν τὸν ἄρτον λέγει, λάβετε, φάγετε. καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες εἰπὼν, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. πλὴν καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν ἤσθιε καὶ ἔπινε μετ' αὐτῶν. ὅρα δὲ ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἄζυμον. αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζυμον προσφέροντες. *Deinceps paulo poſt aſſumpto pane dicit, Accipite & manducate, & calicem ſimiliter, Bibite ex hoc omnes, dicens, Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, hoc facite in meam commemorationem. Id etſi ipſe faceret, comedebat tamen, & bibebat cum ipſis. Nota panem vocare corpus ſuum, non item azymum. Confundantur itaque qui in ſacrificio azymum offerunt.* Idem innuere videtur pag. 207. a. c. 1. p. vbi ait, Chriſtum vno die ante Paſcha Iudæorum Paſcha celebraſſe. In quibus tria conſideranda ſunt, quæ contra Latinæ Eccleſiæ decreta dicuntur. Primum, Chriſtum in celebratione Paſchatis non expectaſſe diem ſtatutum, ſed vno die anticipaſſe. Secundum, in fermentato conſecraſſe. Tertium, illúdque impudentiſſimum, conſecrationem in azymo tanquam malam reiici, reprehendíque eos, qui ſimili modo conſecrant. Rationibus & argumẽtis Græcorum, quæ circa hoc adducuntur, ſapientiſſimi

Digitized by Google

viri & Græci & Latini reſponderunt, demonſtrarúntque ea, quæ pro confirmanda tali ſententia in medium afferuntur, quibus reſpondere debeant. Sufficit hîc errorem digito demonſtraſſe. Aliquorum tamen impudentiam non prætermittam, qui vt in hoc negotio, cùm reliquis omnibus ſe cernerent deſtitutos, habere viderentur aliquid, quod Latinis opponerent, inter alias reliquias, quæ in ſacrario Palatij Conſtantinopolitani erant, Panis quoque particulam ex eo ipſo, quem tradens diſcipulis Dominus dixit, *Accipite & manducate*, &c. conſeruatam fuiſſe narrant, quam vbi vidiſſent Latini, eandem cum pane fermentato, argumenti eiuſdem euidentiâ conuictos obmutuiſſe. Georgius Corcyr. de Commun. Tractatu. Ὥσπερ καὶ ὁ ῥηθεὶς ἱερεὺς Βενέδικτος, ὃς τοῦ πάπα Ῥώμης Ἰννοκεντίου τοῦ τρίτου ὑποτηρητὴς ὢν ποτὲ, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει σταλεὶς διά τινων πραγμάτων τῶν ἀναμεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσφερομένων, οἷς καὶ συνέβη περί τε ἐνζύμου καὶ ἀζύμου ἄρτου λόγους γενέσθαι. οὗπερ ἐγὼ ἑρμηνευτὴς ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐχρημάτιζον. ἀλλ᾽ ὁ ῥηθεὶς Κ[illegible]ινάριος οὐδὲ πρὸς βραχύ τι ἀποκρίνεσθαι περὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος ἠβουλήθη, καίτοι λόγιος ὢν, καὶ τῇ θείᾳ ἐντεθραμμένος γραφῇ, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῆς ἔξω σοφίας ἄμοιρος ἦν, εἰ μὴ καὶ ταῖς τῆς διαλεκτικῆς ἀποδείξεσιν ἑτοιμότατος. πλὴν ἐν τούτῳ, μή μοι ἔλεγε γένοιτο κατὰ τῆς θείας μυσταγωγίας γλῶσσαν κινῆσαι, ὥστε τὸ μὲν ψέγειν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, τὸ δὲ ἐπαινεῖν, &c. Et poſt pauca. Πρὸς δ᾽ οἱ Γραικοὶ ἀπεκρίνοντο. Περὶ δὲ τούτου οὐδεμία ἀπορία ἀμφιβολία ἐστίν. ὑμεῖς γὰρ, αὐτοί φασιν οἴδατε, οἷος ἦν ὁ

ὑπὸ Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς διαδοθεὶς ἄρτος κἄν τε ἄζυμος κἄν τε ἔνζυμος, ὡς ἀπὸ τοῦ νῦν τὸ βέβαιον ἔχοντες. ὁ γὰρ προειδὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ πάντα περιτρανῶν, καὶ γνωριμοποιῶν ἐπὶ τὸ νεάζον, ὡς βούλεται, ἀπεκάλυψε πᾶσι τουτὶ τὸ μέγα μυστήριον, καὶ τόδ' εἶπον, ὅτι κρατηθείσης ὑπὸ τῶν Φράγγων τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς οὐ μόνον τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν Κοινολαΐτων· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν οἴκων κυρίου, καθὼς ποτε Ναβουχοδονόσορ καὶ Ναβουζαρδὰν ὁ αὐτοῦ ἀρχιμάγειρος τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐξερευνησάντων, καὶ ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τοῦ μεγάλου παλατίου ληστρικῶς εἰσφελασάντων ἐν οἷς τὰ ἅγια ἀπέκειντο, ἤγουν τὰ τίμια ξύλα, ὁ ἀκάνθινος στέφανος, τὰ τοῦ σωτῆρος σανδάλια, ὁ ἧλος, καὶ σπάργανα, ἅτινα καὶ ἡμεῖς ὕστερον αὐτοψεὶ ἐθεασάμεθα, ἄλλα δὲ πλεῖστα εὗρον, ὦ τῆς εὐσπλαγχνίας σου δέσποτα, κἀκεῖνον τὸν ἄρτον, ὃν ταῖς ἀχράντοις χερσὶν ὁ Χριστός μου τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δείπνῳ διένειμε· καὶ τοῦτον ἐν σκεύει τινὶ χρυσίνῳ, καὶ διὰ μαργάρων καὶ λίθων κεκοσμημένῳ τιμίων. ἐπὶ ᾧ καὶ ἐπιγραφὴ τὸ ἐντὸς διεσήμαινε διὰ γραμμάτων ἑλληνικῶν οὑτωσὶ λέγουσα. ἐνθάδε κεῖται ὁ θεῖος ἄρτος, ὃν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου διένειμεν εἰπών, λάβετε, φάγετε τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου. οἱ τοῦτον δὴ εὑρόντες ὑπῆρχον· ὁ Ἀλβεστάδιας ἐπίσκοπος καὶ τῆς Βηθλεὲμ ὑποψήφιος, καὶ ἄλλοι τινές, οἳ καὶ κατακρύψαι τοῦτον ἠβούλοντο. ἀλλ' ὁ ἀψευδὴς θεός, ὁ δικαίως ἀλήθειαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς ἀνατείλας, καὶ τοῦτον ἀριδείκετον καθιστᾷ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀμφίβολον διελύθη: *Quemadmodum & prædictus ſacer Benedictus, qui Papæ Romani Innocentij tertij erat Locumtenens, miſſúſque Byzantium ob nonnulla negotia, quæ inter Græcos & Latinos in Eccleſiam irrepſerant, quibus a-*

liquando accidit, vt de azymo & fermentato pane in ſermonem venirent, cuius ipſe, vt iam dixeram, eram interpres. Sed dictus Cardinalis neque per breue ſpatium de hac quæſtione reſpondere voluit, licèt eruditione polleret, & diuinis literis innutritus; ſed nec externæ ſapientiæ expers erat, imò in Dialecticis demonſtrationibus acutiſſimus. In hac tamen quæſtione abſit, inquiebat, vt contra diuina myſteria linguam moueam, ita vt partim incruento ſacrificio detraham, partim laudi ſim, &c. Et poſt pauca. *Ad quod Græci reſponderunt. De hoc nunc nullum dubium eſt. Vos enim ipſi, inquiunt, vidiſtis qualis fuerit à Chriſto diſcipulis panis traditus, ſiue ille azymus, ſiue fermentatus fuerit, tamquam nunc certò id ſciatis. Qui enim nouit omnia antequam fiant, & omnia gubernat, & pro libito renouat, ingens hoc myſterium omnibus reuelauit. Et ſubdiderunt. Deuictâ à Francis reginâ vrbium, theſauriſque omnibus, non tantùm in regia, & reliquo populo, ſed & in ædibus Domini, vt quondam Nabuchodonoſor & Nabuzardan eiuſdem Archicocus Hieroſolymitanos exhauſerant, conquiſitis, in magni Palatij ſacrarium irruentes, prædonum more, in quo ſancta erant repoſita, veneranda ſcilicet ligna, ex ſpinis corona, Saluatoris ſandalia, clauus, faſciæ, quæ & nos poſtmodum noſtris hiſce oculis vidimus, multa quidem ibi inuenerunt: ô tolerantiam tuam Domine! & interea, eum ipſum panem, quem immaculatis manibus* Chri*ſtus meus diſcipulis in cœna diſtribuit, in vaſe quodam aureo, margaritis, & lapidibus pretioſis onuſto. In eo inſcriptio quod intus erat, litteris Græcis ſignifi-*

Digitized by Google

cabat hoc modo, Hîc iacet diuinus panis, quem Chriſtus diſcipulis tempore cœnæ diſtribuit, dicens, Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum. Qui verò eum inuenerant fuerunt Albetanenſis Epiſcopus, & Bethlemi Hypopſephius, & alij quidam, qui eum abſcondere voluerunt, ſed Deus qui non mentitur, & ex terra Filium ſuum veritatem oriri faciens, illum manifeſtiſſimè omnibus demonſtrat, indéque dubium omne diſſolutum eſt. Sed huiuſce narrationis fides ſit apud auctorem. ἐγὼ γὰρ οὐ παχυπειθής. Vellem dilucidiùs expoſuiſſet, quibuſnam oculis poſt tot annorum centurias, panem illum, vt veroſimile eſt, exſiccatum, contractum, colore immutatum, & niſi literæ indicaſſent panem materiam illam eſſe cognouiſſet, fermentatum ab azymo ſecreuit? ex quonam poſtmodum habuit, Chriſtum vltra tunc diſcipulis panem diſpenſandum, alium etiam qui ſupereſſet conſecraſſe: vt ſcilicet eo poſt tot annos Latinos aliter ſentientes conuinceret? ſed quid fuerit ineptire, ſi hoc non eſt? Verba Euangelij clariſſima habeo, & nugas quæro?

Octauus error eſt pag. 209. a. c. 1. p. & pag. 215. b. c. 1. p. vbi in Paſſione Chriſti Deiparam adeò in planctu, affectibúſque immoderatam facit, vt doloris impatiens, more vilium mulierculatum, genas vnguibus dilaniatas fœdauerit, capillos lacerauerit, & pectus percutiens lacrymabiliter voces extulerit. Quæ omnia tantæ mulieris fortitudini indigna ſunt. Paſſio namque Chriſti prudenter & decorè deflenda eſt. Et quamuis, vt vatici-

natus fuerat Symeon, Mariæ animam doloris gladius in morte Filij pertranſierit, non ita tamen dolore illo obcæcari debuit, vt indecora ageret, & impatienter lugeret. Quod etiam in aliis mulieribus à Chriſto reprehenſum ſcimus, *Filiæ Hieruſalem nolite flere ſuper me*, &c. Dolorem Virginis in ærumnis, & in eo moderatum ac temperatum animum elegantiſſimè expreſſit Michaël Pſellus Orat. de Paſſione Domini. Ἡ δὲ γε τοῦ λόγου μήτηρ ἐκεῖνο τὸ ἔμψυχον ἀρετῶν ἄγαλμα, ἀλγεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ φύσιν, ἐκτέτηκε δὲ ἀθρόον, καὶ ἐν ῥισὶν αὐτῇ ἡ πνοή, καὶ τὴν ψυχὴν μὲν ταύτην μικροῦ δεῖν ἀπολέλοιπεν. ἡ δὲ οὐδ᾽ ἐν τοῖς πάθεσι τὸ σεμνὸν ἀπηρνήσατο. ἀλλ᾽ ἀσθμαίνει μὲν, ἀδρανὲς δὲ, καὶ στενάζει μὲν βύθιον καὶ δυσήκοον, ἕστηκε δ᾽ ὅμως ἀκριβῶς συστείλασα ἑαυτὴν, καὶ πρὸς τὸ βάθος συννεύσασα τῆς ψυχῆς καὶ οὔτε ἀνανεύει πρὸς τὸν υἱὸν, οὔτε τὴν ὄψιν μετέστραπται. τὸ μὲν γὰρ ἐπωδυνώως ἔχει· τὸ δὲ ὅρμημά ἐστι συνανεύσεως. ἔοικε δέ τι καὶ συλλογίζεσθαι κρυφίως καὶ λανθανόντως. ἐς ἀπορρήτους γὰρ αὐτῇ ἐννοίας τὰ ὄμματα ἵσταται ἀνελιττούσης ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς. ὧν μὲν πρότερα τετύχηκεν, οἵοις δὲ νῦν περιαντλεῖται κακοῖς· καὶ ὥσπερ συμβάλλει ἄμφω πρὸς ἄλληλα, καὶ νικᾷ τοῖς βελτίοσιν. ὅμως δὲ μὴ θαυμάζειν τὴν νέκρωσιν, ἢ ὅπως μὴ δὲ τοῦτο ἀπηξίωσεν αὐτῇ ὁ υἱός. *Verumtamen Verbi mater, animatum illud virtutum exemplar, indolet quidem ſuprà quàm dici poteſt, ſimúlque eodem tempore contabuit, ſpiritus ipſe in naribus vagatur, & tantùm non vitam depoſuit, retinet tamen grauitatem in ærumnis. anhelat illa, ſed remiſsè: ſuſpirat, ſed intimè, & ita vt auribus non audiatur. Stat nihilominùs concinnè ſe ipſam com-*

componens, & in intima animæ mentem dirigens, neque ad filium aſpectum erigit, neque oculos aliò auertit: illud enim ingentem dolorem, hoc factum non approbare indicat. Videtur etiam inter ſe neſcio quid occultè latentérque meditari. oculi ſiquidem illius in cogitationes, quæ verbis explicari non poſſunt, defiguntur, cùm anima intus examinet, quæ priùs poſſederit, & quibus nunc malis diuexatur, & vtraque ſimul veluti in examine librat, & melioribus vincit. Attamen mortem admiratione non proſequi, aut quanam ratione Filius illi non denegauit. Hi ſunt errores, quos in Triodio deprehendi.

Eſt prætereà locus pag. 12. a. c. 2. p. de biothanatis, ſiue violentâ morte peremptis ambiguus, & perplexus. Loquitur enim de diuina ſcientia, & prædeterminatione, & Dei prouidentia de rebus particularibus nimis confusè, quæ ſi rectè exponantur, admitti poſſe, & Catholica videri non dubito. Vt iacent, dubia ſunt, & neſcio quid fidei abſonum primâ facie ſonant. Illa ego ſicuti non condemno, ita nec laudo. verba Græca exſcripſi, & Latinis verbis, vt potui, fideliter expreſſi, vt aliorum etiam iudicio examinentur. Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι οὐχ οἱ πάντες, οἱ τοῖς κρημνοῖς περιπίπτοντες καὶ πυρὶ καὶ θαλάσσῃ, καὶ τοῖς λεγομένοις θανατικοῖς ἐκτελευτόμενοι, καὶ κρύει, καὶ λιμῷ κατὰ κέλευσιν Θεοῦ τοῦτο πάσχουσι. ταῦτα γὰρ εἰσὶ Θεοῦ κρίματα, ὧν τὰ μὲν γίνονται κατ' εὐδοκίαν, τὰ δὲ κατὰ παραχώρησιν. ἀλλὰ δὲ καὶ δι' εἴδησιν, καὶ δι' ἀπειλήν, καὶ σωφρονισμὸν ἑτέρων γίνονται. καὶ τῷ μὲν προγνωστικῷ λόγῳ οἶδε πάντα καὶ γινώσκει, καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ γίνονται,

ὡς δὴ καὶ ἐπὶ τῶν στρουθίων λέγει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. οὐ μὴν δὲ ὁρίζει καὶ οὕτω γίνεσθαι, πλὴν ἴσως· ἅμα τοῦ παραχθῆναι τυχὸν τὸν μὲν πνιγῆναι, τὸν δὲ θανεῖν. καὶ τὸν μὲν γέροντα, τὸν δὲ νήπιον. ἀλλ' ἅπαξ ὥρισε τὸν καθολικὸν, καὶ ἀνθρώπινον χρόνον καὶ τοὺς τοσούτους τῶν θανόντων τρόπους. ἐντὸς οὖν τῶν τοσούτων χρόνων οἱ διάφοροι τρόποι τῶν θανάτων ἐπάγονται, οὐ μὴν ἐξ ἀρχῆς ὁρίζοντες τοῦ θεοῦ, γινώσκοντος μὲν τοι. πρὸς δὲ τὴν πολιτείαν ἑνὸς ἑκάστου ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ τόν τε χρόνον καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου αὐτοῦ χειρίζει. εἰ δὲ προορισμὸν ζωῆς λέγει ὁ μέγας Βασίλειος· ἀλλὰ τὸ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, αἰνίττεται. λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις γράφων· διότι ἀναξίως μεταλαμβάνετε, διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι καὶ κοιμῶνται ἱκανοὶ, ἤτοι ἀποθνήσκουσι πολλοί. καὶ ὁ Δαυὶδ, μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου. καὶ ὁ Σολομὼν, τίμα τὸν πατέρα σου, ὅπως ἔσῃ πολυχρόνιος. καὶ πάλιν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ. καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ πρὸς τὸν Ἐλιφὰζ ὁ θεὸς λέγει, ἐξωλόθρευσα ἂν ὑμᾶς, εἰ μὴ διὰ Ἰὼβ τὸν θεράποντά μου, ὥστε δείκνυται οὐχ ὅρον εἶναι ζωῆς. εἰ δέ τις τοῦτο ὅρον μοι νοεῖ θεοῦ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. ᾧ γὰρ βούλεται προστίθησιν, ἐλαττοῖ δὲ ἕτερον, πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν. καὶ ὅτε θελήσει ὁ θεὸς οἰκονομεῖ τόντε τρόπον, καὶ χρόνον. ὅρος οὖν ἑκάστου ζωῆς ἐστὶν, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος ἡ θέλησις, καὶ ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῷ βάθει τῶν κριμάτων σου Χριστὲ θεραπεύσῃς. καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, θάνατοι, λέγοντες, ἐπάγονται, τῶν ὅρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, ὅρους δὲ ζωῆς τὸ θέλημα λέγομεν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ὅρος ἐστὶ ζωῆς, τίνος χάριν δεόμεθα θεοῦ καὶ ἰατρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν παίδων εὐχόμεθα. *Oportet autem ſcire, quod non omnes qui præcipitiis concidunt,*

Digitized by Google

ſiue igne, & mari, & aliis lethiferis vitam finiunt, & frigore, & peſte, ſecundùm iuſſum Dei id patiuntur. Hæc enim ſunt Dei iudicia, quorum nonnulla ſecundùm beneplacitum accidunt, alia ſecundùm permiſſionem, alia propter ſcientiam, & comminationem, & correctionem aliorum fiunt. Et præcognoſcitiuâ quidem ratione omnia cognoſcit, & ſcit, & voluntate ipſius fiunt, quemadmodum & de paſſeribus ſacrum dicit Euangelium. Non verò determinat ea ſic fieri, exceptis aliquibus: exempli gratiâ, ſi ſuccedat vt hic ſuffocetur, ille moriatur, & hic ſenex, ille infans. ſed ſemel determinauit vniuerſum, ac humanum vitæ tempus, & tam varia mortis genera. In tot itaque annorum ſpatiis diuerſa mortis genera inferuntur, non ab initio Deo determinante, ſed cognoſcente. Ad inſtitutum verò vitæ vniuſcuiuſque voluntas Dei, & tempus, & mortis illius genus ex tempore ſtatuit. Verùm ſi magnus Baſilius prædeterminationem vitæ dicit, illud nobis, Terra es, & in terram reuerteris, *innuit. Ait ſiquidem Apoſtolus Corinthiis ſcribens,* Propterea quod indignè communicetis inter vos multi infirmi ſunt, & imbecilles, & dormiunt multi: *quaſi diceret, moriuntur multi. Et Dauid,* Ne reuoces me in dimidio dierum meorum: *&,* Menſurabiles poſuiſti dies meos, *& Solomon,* Fili honora patrem tuum, vt ſis longæuus. *& rurſus,* vt ne moriaris in non tempore. *& apud Iob Deus dicit ad Eliphaz,* Conſumpſiſſem vos, niſi per Iob ſeruum meum. *Hinc demonſtratur nullum eſſe terminum vitæ. Si quis porrò dicit terminum, Dei puta illius voluntatem: quemad-*

modum enim vult, addit, & minuit alteri, omnia in vtilitatem diſponens, & cùm Deus voluerit, & modum & tempus diſponit. Terminus itaque vitæ vniuſcuiuſque eſt, vt magnus inquit Athanaſius, voluntas & placitum Dei. Hac ratione, & profunditate iudiciorum tuorum Domine, illud magni Baſilij conciliabis, dicentis, Mortes inferuntur, terminis vitæ completis, terminos verò vitæ, voluntatem Dei dicimus. Etenim ſi terminus vitæ eſt, cuius gratia Deum exoramus, precéſque pro filiis effundimus, & medicorum indigemus?

Digitized by Google

EIVSDEM

DE PENTECOSTARIO.

PENTECOSTARII, quemadmodum de Triodio ſuprà diximus, varij fuêre auctores, antiqui & recentiores. Antiqui ſuâ vetuſtate, & modeſtiâ venerandi: recentiores ex ſchiſmate, audacia, atque omnia attentandi libidine, contemnendi. Vt Nicephorus Calliſtus Synaxariorum auctor, & Officij in D. Virginem viuificæ fontis, & Nicolaus Malaxus Archipreſbyter Nauplij, qui multa Troparia de ſuo addidit, & horas in vigilia Pentecoſtes conſarcinauit, veteráque antiquorum Patrum monumenta nouis ſuis deliramentis inſperſit. Quare liber iſte æquè ac Triodion Cenſoris virgulâ examinandus eſt. Digna autem conſideratione, & emendatione in Pentecoſtario Venetiis apud Iacobum Leoncinum 1579. in quarto edito.

Primùm multa de nouo ab vltimis Correctoribus in hac editione, ſicuti etiam in aliis fuiſſe addita, nec ipſi negant. Monent etenim in principio libri. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπωται Ἐνετίησιν ἐγγὺς Ἰακώβου τοῦ Λεογκίνου, ὅπερ περιέχει πλεῖστα ἐξαποστειλάρια, ἰδιόμελα, κανόνας τε, καὶ συναξάρια, ἃ συλλεχθέντα νῦν ἐκ

πολλῶν καὶ καλῶν βιβλίων οὐκ ἦσαν ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς προτυπωθεῖσι παρὰ τῶν ἄλλων Πεντηκοσταρίοις. *Hic liber typis vulgatus eſt Venetiis apud Iacobum Leoncinum, continétque plurima Troparia, Idiomela, Canones, & Synaxaria, quæ nunc collecta ſunt ex multis ac bonis libris, & aliis Pentecoſtariis anteà editis, non inerant.* Et pag. 17. a. m. Τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας τῆς διακαινησίμου ψάλλομεν τὴν παροῦσαν ἀκολουθίαν τὴν γεγονυῖαν παρὰ κυρίου Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὑπεραγίαν καὶ κυρίαν δέσποιναν θεοτόκον, τὴν ζωοδόχον πηγήν. οὐ γὰρ εὕρομεν ἀπὸ τυπικοῦ, τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν. ἀλλ' ἐπεὶ δι' ἀγάπην τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *Feria quinta in Veſperis Diacæneſimi cantamus præſens Officium, factum à Domino Nicephoro Xanthopulo in ſanctiſſimam, & Dominam Virginem viuificæ fontis. Neque enim ſimile Officium à Typico inuenimus ordinatum, ſed pro affectu in Beatiſſimam Virginem edidimus.* Et pag. 202. a. m. Ἀκολουθία τῶν μεγάλων ὡρῶν τῆς παραμονῆς τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ποιηθεῖσα ἀπὸ Νικολάου ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ πρωτοπαπᾶ Ναυπλίου. *Officium magnarum horarum vigiliæ ſanctæ Pentecoſtes, compoſitum à Nicolao ſacerdote. Malaxo Archipresbytero Nauplij.* Et alibi ſæpiùs. A Correctoribus ipſis, ac ſimilium librorum editoribus petere poſſumus, quanam auctoritate tantum facinus audent, & temeratas manus in intemeratos Eccleſiæ ritus imponunt? Homines viliſſimi ſunt, nullâ ſcientiarum laude, nullâ auctoritate, nullâ dignitate conſpicui, qui ex arbitrio Officia Eccleſiæ moderantur, addunt, ſubtrahunt, mutant,

Digitized by Google

de nouo conſarcinant, quidquid illis videtur. An vniuerſæ Orientali Eccleſiæ legem ipſi dare? compellerene poſſunt, vt compicta ab illis nugamenta inter rerum ſacrarum cæremonias, non domi tantùm, ſed in ſacris conuentibus, & Eccleſiis legantur, recitentur, & cantionum ſacrarum etiam modulis in obſequioſi populi aures intrudantur? Vetant id leges, reiiciunt Canones, & integerrimus Eccleſiaſticæ diſciplinæ ordo prohibet. Libri in Eccleſia legendi, nonniſi approbati, aliáſque recepti in Eccleſia eſſe debent. Preces nonniſi Synodorum calculo comprobatæ. Ioannes Zonaras in Canonem 18. Concilij Laodiceni. Ὁ εἰκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κανὼν διατάττεται ἐν ταῖς ἱκεσίαις, τὰς κεκυρωμένας παρὰ τῆς συνόδου εὐχὰς παρὰ πάντων λέγεσθαι, καὶ μὴ νέας ἄλλας. τοῦτο οὖν ἔοικε καὶ ὁ παρὼν κανὼν διατάττεσθαι, τὸ μὴ τὸν βουλόμενον δηλαδὴ εὐχὰς ἰδίας συντιθέναι, καὶ ταύτας λέγειν ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς εὐχὰς, ἤγουν τὰς ἤδη παραδιδομένας γίνεσθαι ἐν πάσῃ συνάξει. *Vt in ſupplicationibus probatæ tantummodò per Synodum precationes, reiectis aliis nouis, ab omnibus adhibeantur, Carthaginenſis Synodi vigeſimo tertio Canone conſtitutum eſt. Idem hoc quoque Canone decretum videtur, ac ne cui ſcilicet pro arbitrio formulas precum contexere, eáſque in publicis conuentibus recitare liceat, ſed eaſdem, hoc eſt diuturnâ conſuetudine vſurpatas in quocumque conuentu omnes retineant, definitum.* Et in Canonem 117. Carthaginenſem. Τὰς οὖν κεκυρωμένας ἐν τῇ συνόδῳ λέγεσθαι ὁρίζει ἡ σύνοδος, ὁποῖαι ἂν εἶεν, καὶ ὡς ἂν καλοῖντο, καὶ μὴ

ἑτέρας προσφέρεσθαι, ἀλλὰ τὰς παρὰ τῶν συνετωτέρων συναχθείσας εὐχὰς λέγεσθαι. Et, ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς εἰρημένοις ἐκείνας ὀφείλει λέγεσθαι τὰς ἤδη κυρωθείσας εὐχάς, καὶ μὴ νέας παρά τινων εἰσαγομένας κατὰ τῆς πίστεως. ἃ γὰρ οὐκ ἐδοκίμασαν οἱ πατέρες ἀμφίβολά εἰσι. φόβος δ' ὑποπτεύεται ἐν τοῖς τοιούτοις μή ποτε καὶ ἀσεβῆ ὦσί τινα, καὶ κατὰ τῆς πίστεως. διὸ καὶ ἀποβάλλεται τὰ νέα ἡ σύνοδος. *Preces igitur in Synodo confirmatæ, & à ſapientioribus collectæ, quæcumque demùm illæ forent, & quocumque nomine vocarentur, eas omnibus aliis reiectis, adhiberi Synodus ſtatuit.* Et, *His ergo locis omnibus preces iam à Synodo confirmatæ adhiberi, nouas autem, quæ ab aliquibus contra fidem inuehuntur, repudiari omninò iubet. Quæ enim Patrum iudicio non ſunt probatæ, dubia ſunt, proindéque ne aliquid à pietate, fidéque alienum contineant, metuendum. Idcircò noua omnia Synodus abrogauit.* Theodorus Balſamo in dictum Canonem Laodicenum. Καὶ οὗτος ὁ κανὼν διορθωτικός ἐστι παλαιοῦ τινος ἔθους ἀτάκτου. φαίνεται γὰρ ὥς τινες ἐξ ὑπεροψίας εὐχὰς συντιθέμενοι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἀνεγίνωσκον αὐτάς. καὶ αἰτιώμενοι ἔλεγον μηδέν τι ἀπεικὸς ποιεῖν, μηδὲ παραλύειν τὰς παρὰ τῶν πατέρων δεδομένας εὐχάς. ἐκεῖναι μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐννάτας ἐτυπώθησαν γίνεσθαι. αἱ δὲ παρ' αὐτῶν γεγονυῖαι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἐκφωνοῦνται. φασὶν οὖν οἱ πατέρες ἀρκεῖν τὰς παραδεδομένας εὐχὰς καὶ ἐν ταῖς ἐννάταις, καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις, καὶ ἐν πάσαις ἁπλῶς ταῖς συνάξεσι, καὶ μὴ ἔχειν ἄδειαν τὸν βουλόμενον εὐχὰς συντιθέναι. *Hic quoque Canon veterem inordinatum morem corrigit. Quidam enim propter arrogantiam, vt videtur, in veſpertinos hymnos preces componentes, eas le-*

ge-

gebant, & cùm reprehendebantur, ſe nihil abſurdum, alienúmue facere, nec à Patribus datas orationes diſſoluere dicebant. Illæ enim in nonis fieri iuſſæ ſunt, quæ autem ab ipſis factæ ſunt, in veſpertinis hymnis proferuntur. Dicunt ergo Patres ſufficere preces, quæ ſunt traditæ, & in nonis, & in veſperis, & in omnibus, vt ſemel dicam, congregationibus, nec licere ei qui velit preces componere. Et in Canonem Carthaginenſem. Ὡς ἔοικε τινὲς ἐπίσκοποι ἐπεχείρουν λέγειν εὐχὰς ἀσυνήθεις, ἢ κατὰ τὰ προοίμια τῶν θείων δοξολογιῶν, ἤγουν εἰς τὰς εὐχὰς, ἢ κατὰ τὰς παραθέσεις, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ, ἢ κατὰ καιρὸν τῆς χειροτονιῶν. κωλύοντες οὖν τοῦτο οἱ πατέρες φασὶ μόνας ἐκείνας τὰς εὐχὰς λέγεσθαι τὰς προκεκυρωμένας, ἤτοι τὰς συνήθεις. *Vt eſt veriſimile quidam Epiſcopi aggrediebantur dicere precationes inuſitatas, vel in initiis glorificationum, vel in commendationibus, ſeu in medio, vel etiam tempore manuum impoſitionis. Hoc ergo vetantes Patres, dicunt eas ſolas debere dici precationes, quæ priùs conſtitutæ ſunt, ſeu quæ ſunt conſuetæ.*

Hoc in Eccleſia Conſtantinopolitana adeò inualuit, vt diuerſis edictis Synodalibus contra eos, qui ſimilia auderent, & pœnis grauiſſimis cautum ſit. Idem Balſamon ibidem. Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῆς πόλεως, διάφορα γεγόνασι σημειώματα, ἀφορισμῷ, ἀλειτουργησίας καθυποβάλλοντα τοὺς ἐν τοῖς μνημοσύνοις τῶν ἀποιχομένων εὐχομένους καὶ μεγιστάνων ἱερουργοῦντας ἀρχιερεῖς καὶ λέγοντας ἐπαινετηρίους εὐχὰς μετὰ ἰαμβείων, ἢ καὶ λογοειδῶς. πολλοὶ γὰρ ἐφωράθησαν τοιαῦτα ποιοῦντες. ὡσαύτως ἀφωρίσθησαν διὰ συνοδικοῦ

σημειώματος καὶ οἱ ἀναγνῶσται, οἱ κατὰ τὰ αὐτὰ μνημόσυνα μουσικὰ λέγοντες, καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα, καὶ ποιοῦντες τὸν ἐπιτάφιον ἐπιγάμιον. *In Synodo autem huius reginæ vrbium diuerſa fuerunt edicta, ſignificantia eos ſacrorum celebrandorum, ſuſpenſioni eſſe obnoxios Antiſtites, qui in nobilium & procerum defunctorum memoriis ſacrificant, & dicunt laudatorias preces cum Iambis, vel etiam ſolutâ oratione. Multi enim hæc facere deprehenſi ſunt. Similiter & Synodali edicto excommunicati ſunt Lectores quoque, qui in eiſdem memoriis muſica & organica cantica cantillant, & pro epitaphio, epithalamium celebrant.* Cùm enim quæ in Eccleſia recitantur proponantur Chriſti fidelibus, tamquam res probatiſſimæ, non cuiuſcunque voluntati fræna laxanda ſunt, ſed licentia ſimilia audentium, integerrimo plurimorum in Spiritu ſancto congregatorum iudicio compeſcenda. Tunc enim non ſolùm res in illis contentæ, ſed verba etiam examinata, tutam audientibus exhibebunt doctrinam. Refert namque idem Balſamon in 63. Canonem Trullanum, Nicolaum Muzalonem, cùm vitam ſanctæ Paraſceues, quæ in Callicratiæ vico colebatur, à quodam vicano ineptè, ac indoctè, indignéque compoſitam inueniſſet, eam igni mandari iuſſiſſe, & aliis vitæ illius ſcribendæ negotium demandaſſe. Doceant ergo recentiores iſti quonam Synodali decreto id agant. Quod ſi docere non poſſunt, cùm non habeant, ceſſent ſimplicibus imponere, ceſſent innocuis fidelibus fucum facere, ceſſent propria &

ſpuria inter vera, & tot iam annis comprobata Sanctorum ſcripta, & preces Eccleſiaſticas inſerere. Seruent ſibi dicta Patrum à maculis innoxia, ſeruent poſteris. nihil detrahant, nihil addant, nihil immutent in rebus Eccleſiaſticis, ſine ipſius Eccleſiæ conſenſu.

Hinc etiam factum eſt, & eſt ſecundum, quod debet animaduerti in hoc libro, vt licèt in Eccleſia Græcorum ſæpiſſimè etiam decretis Synodalibus pſeudoepigrapha, & apocrypha omnia ſub grauiſſimis pœnis fuerint ſummota ex Lectionibus, & Officiis diuinis, rurſus ab hiſce Nouatoribus multorum offenſâ introducta fuerint, vt videmus pag. 75. 6. m. in Synaxario de Nicodemi Euangelio. Λέγεται μέντοι ὡς καὶ Νικόδημος ἐστὶ λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν συγγράμματι διεσάφησε πρῶτος πάντων, ὡς τῆς συναγωγῆς ὤν, καὶ ἀκριβέστερον, καὶ τὰς βουλὰς τῶν Ἰουδαίων, καὶ λόγους, καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα εἰδώς. *Fama eſt etiam Nicodemum hunc paßionis & reſurrectionis Chriſti res geſtas minutatim commentario primum omnium tradidiſſe, tanquam qui è ſynagoga eſſet, ideóque accuratiùs Iudæorum conſilia, ſermones, & vno verbo omnia pernoſceret.* Euangelium hoc ab aliis dictum Nicodemi, tanquam fictitium, & apocryphum ſemper reiecit Catholica Eccleſia. Nec magis probatæ fidei ſunt, quæ ſequuntur de Maria Magdalena pag. 58. a. p. Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς Ῥώμην παραγενομένη, ὡς λόγος, κακῷ θανάτῳ τὸν Πιλᾶτον, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς παραδίδωσι, τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν πρὸς τὸν Καίσαρα Τιβέριον,

ἀνενέγκασα. *Quæ poſt aſcenſionem Chriſti Romam perueniens, vt fertur, in cauſa fuit, vt nouo mortis genere Pilatus ac ſummi ſacerdotes enecarentur; quæ Chriſto contigerant, omnibus Cæſari Tiberio renunciatis.* Audi quid de huiuſcemodi libris ſcribat Ioannes Zonaras in 60. Apoſtolorum Canonem. Πολλὰ δὲ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβην τῶν ἁπλουστέρων· ὥσπερ καὶ αἱ διὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος γραφεῖσαι τοῖς ἐπισκόποις ἀποστολικαὶ διαταγαί· αἳ διὰ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν, ἄλλα δὲ καὶ δι' ὅλου παρ' ἐκείνων συντέθειται ψευδεῖς ἐπιγραφὰς ἔχοντα, ὡς παρὰ πατέρων ἁγίων συγγεγραμμένα. τὰ δὲ καὶ ἀπόκρυφα καλούμενα. Ταῦτα τοίνυν ἀπόβλητα εἶναι κελεύει ὁ κανών, καὶ εἰς ἀνάγνωσιν μὴ προστίθεσθαι. Εἰ δέ τις δημοσίᾳ ταῦτα προάγει, καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινώσκειν πειρᾶται, τοῦτον ἱερωμένον ὄντα καθαιρέσεως ἀξιοῖ. *Ab impiis & ſceleſtis hominibus ſuppoſiti libri multi fuerunt in perniciem, captionémque ſimpliciorum. Veluti ſunt Epiſcopis per ſanctum Clementem ſcriptæ Apoſtolicæ ordinationes, quæ propterea Synodicè reiectæ ſunt. Ab aliis quoque ſunt omninò quædam compoſita falſas inſcriptiones habentia, perinde ac ſi forent à ſanctis Patribus conſcripta. Sunt & quædam nuncupata apocrypha. Canon cenſet igitur hæc eſſe reiicienda, nec ad lectionem proponenda. Quod ſi quis hæc publicè profert, in Eccleſiáque legere conatur, hunc etiam conſecratum miniſtrum, dignum depoſitione cenſet.*

Tertium eſt, quod primum in primo Synaxario occurrit, & die Paſchatis legitur de deſcenſu Chriſti ad inferos, & animarum ibi degentium

liberatione pag. 4. 6. p. Ἐν ταύτῃ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου ἐνῴκησεν, καὶ νῦν δὲ ἀνθρώπινον σύμπαν τὸ τοῦ ἅδου ἁρπάσας πυθμένων εἰς οὐρανοὺς ἀνεβίβασε, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἤγαγε τῆς ἀφθαρσίας. πλὴν καταβὰς εἰς ἅδην οὐ πάντας ἀνέστησεν, ἀλλ' ὅσοι πιστεῦσαι αὐτῷ ἠρετίσαντο. τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τοῦ ἅδου ἠλευθέρωσε, καὶ πᾶσι δέδωκε πρὸς οὐρανοὺς ἀνιέναι. *Hac rurſum de cælo deſcendens in vtero Virginis habitauit, & nunc genus humanum omne ab infernis cauernis arreptum in cælos aduexit, & ad priſtinam incorruptibilitatis dignitatem traduxit. Veruntamen ad infernum deſcendens, non omnes vitæ reſtituit, ſed eos, qui illi credere voluerunt. Animas verò Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum Domino violenter cuſtodia mancipatas, liberauit, omnibúſque facultatem fecit, vt remearent ad cælos.* Deſcendit Chriſtus, quod & veriſſimum eſt, ad inferos, hoc eſt in inferiores terræ partes, in terræ viſcera, cor, & ventrem. quemadmodum enim cor, venter, & viſcera in medio animalis ſunt, ita & infernus in medio terræ eſſe perhibetur. Tertullianus in lib. de Anima. *Nobis,* inquit, *inferi non nuda cauoſitas, nec ſubdiualis aliqua mundi ſentina creduntur, ſed infoſſa terra, & in alto vaſtitas, & in ipſis viſceribus eius abſtruſa profunditas.* Quare audiẽdus non eſt Ioſephus Bryennius oratione de extremo iudicio, & ſempiterna beatitudine. Quum enim quæſiſſet ποῖος ἐστὶν ὁ τόπος τῆς κολάσεως, *qualis ſit locus punitionis*, reſpondet, ὅτι τόπος τῆς κολάσεως, οὔτε ὁ ἅδης ἐστίν, οὐδὲ ἡ τοῦ

παντὸς τοῦδε κόσμου μέρος· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάστρου σφαίρας ἐκτὸς ἔσται ἡ γέεννα, καὶ μαρτυρεῖ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς λέγων ῥητῶς οὑτωσί· καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ αὕτη ἔσται ἡ γέεννα· τί σοι τούτου μέλει; τὸ γὰρ ζητούμενον δεῖξαι ὅτι ἐστίν, οὐ ποῦ τεταμίευται. καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ ἔσται φησίν, ἔξω που ἔγωγε οἶμαι τοῦ κόσμου τούτου παντός. καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων τὰ δεσμωτήρια, καὶ τὰ μέταλλα πόῤῥω διέστηκεν· οὕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσται ἡ γέεννα. μὴ τοίνυν ζητῶμεν, ποῦ ἐστιν αὕτη, ἀλλὰ πῶς αὐτὴν φύγωμεν. *Punitionis locus neque eſt infernus, neque huiuſce orbis vniuerſi pars, ſed etiam extra ſphæram, quæ ſtellis nullis colluſtratur, geenna erit; ſuóque probat teſtimonio aureâ linguâ præditus Ioannes in expoſitione epiſtolæ ad Romanos, hæc verbatim referens. & quonam in loco hæc erit geenna. quid hoc ad te? Nos enim quærimus oſtendere eam eſſe, non quonam in loco conſeruetur. ſed quonam erit in loco? ait. extra hunc orbem vniuerſum alicubi ipſe reor eſſe. quemadmodum à regiis carceres, atque metalla longè abſunt, pari ratione extra hunc mundum habitatum alicubi erit geenna. Ne itaque quæramus, vbinam illa ſit, ſed rationem, quâ illam fugiamus.* Sententiam Bryennij parum nobis curæ fuerit redarguere. Non is eſt, qui ſolo ſuo dicto auctoritatem faciat. Ipſe dixit, tenuit, non nego: quid tum? Ego illi non credo, & cùm aliter cum Eccleſia ſentiam, verba eius etiam nullâ adductâ ratione deteſtor, & fucum, quem ipſe verbis Chryſoſtomi fecit, veritatis colore ſuffundam. Sententia namque Chryſoſtomi

eſt, parum referre vt quis ſciat, quonam in loco geenna iaceat, ſatis ſit, ſi illi conſtet eſſe: tum enim dabit operam, vt pœnas effugiat, & benè agat. Mouemur enim atque afficimur à pœnis, quæ verè & reipsâ ſunt, & puniunt. Nihil meliores reddunt, ſiue ſub terra, ſiue ſub aëre, vel extra hoc vniuerſum fuerint. Quare concludit, quærendum eſſe non vbinam geenna illa ſit, ſed modum, quo illam euitemus. Ne tamen etiam huic quæſtioni non reſpondiſſe videretur, reſpondit geennæ locum eſſe extra hunc locum vniuerſi, qui habitatur ab hominibus, ſed longè ab illis abeſſe, & verum dicit, eſt enim in infimis terræ partibus, & in corde ipſo, & ventre terræ, nempe in receſſu infimo, & interno, & in inferioribus abyſſis, in quibus nulla hominum habitatio eſt, & in hunc infernum Chriſtum ſua anima deſcendiſſe fatemur. Quamuis itaque in ea Eccleſia nullus vnquam fuerit, qui de deſcenſu animæ Chriſti ad inferos dubitarit, attamen rem apertam per ſe, & Sanctorum ſententiis comprobatam, dictis neſcio quibus veluti caligine obduxerunt, vt nonnulla hinc ab Eccleſiæ dogmate diuerſa, non ſolùm nata, ſed nouis aliorum aſſertionibus propagata, in eorundem libris legantur. ſicuti in verbis iam dictis videmus, quæ ſi accuratiùs examinentur, multa nobis præter ſanctorum mentem obtrudunt.

Primum eſt, *Humanum genus omne ab inferni cauernis ereptum à Chriſto in cœlos fuiſſe aſportatum.*

Digitized by Google

Illud enim notant verba illa, τὸ αἰθέριοι συμπαθῶν. & ſæpiùs etiam hoc idem in eodem libro, licèt aliis verbis, & mutatâ dicendi formulâ repetitur. Nam pag. 148. a. m. in Canone Ioſephi ſcriptum eſt, ὡς ἔβλεψέ σε λόγε ὁ ᾅδης κάτω μετὰ ψυχῆς ἐστέναξε, καὶ πάντας τοὺς νεκροὺς φόβῳ ἀπέλυσεν, ἐπιγνόντας τὸ κράτος τῆς ἐξουσίας σου. *Vt vidit te Verbum infernus inferiùs cum anima ſuſpirauit, & omnes mortuos timore relaxauit, qui agnouerunt potentiam tuæ auctoritatis.* & pag. 82. b. p. καὶ γενόμενος ἐν νεκροῖς ὁ θεὸς τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος νεκροὺς ἐγείρεις. *Et perueniens ad mortuos Deus mortuos à ſeculo exſuſcitas.* & pag. 121. a. m. καὶ ἀνίσταντο νεκροὶ οἱ ἀπ᾽ αἰῶνος. *Et reſurgebant qui à ſeculo erant mortui.* & pag. 122. a. m. πύλας χαλκᾶς συνέτριψας βασιλεῦ οὐράνιε, καὶ ἀφεῖλες δεσμίους ἀπ᾽ αἰῶνος ἐκεῖσε χρηματίζοντας. *Portas æreas confregiſti, Rex cæleſtis, & abſtuliſti vinctos qui à ſeculo ibi morabantur.* & pag. 134. b. m. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ᾽ αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et deſcendens ad infernum vinctos à ſeculis liberaſti.* & pag. 140. b. m. & 153. a. f. & 156. a. m. κύριε νεκρὸς προσηγορεύθης ὁ νεκρώσας τὸν θάνατον, ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *Domine mortuus vocatus es, qui mortem mortificaſti; in ſepulchro poſitus, qui ſepulchra euacuaſti.* & pag. 147. b. m. ὁ ᾅδης κάτω σε ἰδὼν ἐστέναξε, καὶ ἀπεδίδου σπουδαίως τοὺς νεκρούς, τοὺς ἐκ τοῦ αἰῶνος ἐκεῖσε φρουρουμένους. &, τελῶν τεράστια Χριστὲ ἐξαίσια ἐθελουσίως ὁ ὑψώθης ἐν σταυρῷ καὶ νεκροῖς συνήφθης, ὁ νεκρώσας τὸν ᾅδην καὶ πάντας ἐν ἀνδρείᾳ ἀπέλυσας δεσμίους. *Infernus inferiùs cùm te vidiſſet ſuſpirauit, & ſeriò reſtituebat mortuos, qui à ſeculo ibi de-*

cuſtodiebantur. Et, *Patrans miracula Chriſte eximia voluntariè exaltatus es in Cruce, & inter mortuos annumeratus, qui mortem deſtruxeras, & omnes in virtute diſſoluiſti deuinctos.* & pag. 129. a. m. μετὰ ψυχῆς καταβὰς εἰς μέρη κατώτερα τοῦ ᾅδου ἐξῆξας ἐν ἀνδρείᾳ δεσμίους ἅπαντας, οὓς ἐκ τοῦ αἰῶνος θάνατος εἶχεν πικρὸς τύραννος. *Cum anima deſcendens in partes inferiores inferni eduxiſti in virtute deuinctos vniuerſos, quos à ſeculo mors poſſidebat crudelis tyrannus.* & pag. 122. a. f. καὶ ἡ γῆ ἐσαλεύθη, καὶ ἐτρόμαξεν ὁ παγγέλαστος ᾅδης, καὶ πάντας δεσμίους ἀπέλυσε. *Et terra mota eſt, & intremuit maximè omnium deridendus infernus, & omnes deuinctos liberauit.* & pag. 175. a. p. καὶ ἀνέστη τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ συναναστήσας πάντας τοὺς φθαρέντας. *Et tertio die reſurrexiſti, morte deprædatâ, & reſurgere feciſti omnes mortuos.* pag. 158. b. m. ἐτέθης ἐν μνήματι ὡς ἑκουσίως γενόμενος νεκρὸς, καὶ τὰ βασίλεια τοῦ ᾅδου βασιλεῦ ἀθάνατε ἅπαντα ἐκένωσας, νεκροὺς τῇ ἀναστάσει ἐγείρας τῇ σῇ. *Poſitus es in monumento, tamquam qui voluntariè mortuus factus es, & regias inferni, Rex immortalis, omnes euacuaſti, mortuos tuâ reſurrectione exſuſcitans.* pag. 159. a. m. ἔθεντο ἄπνουν σε νεκρὸν Χριστὲ ἐν μνήματι τὸν πᾶσι νεκροῖς ἐμπνέοντα τὴν ζωήν. ἀνέστης δὲ κύριε πάντα κενώσας λόγε τὰ μνήματα θεϊκῇ σου δυναστείᾳ. *Poſuerunt te exanimem mortuum Chriſte in ſepulchro, qui omnibus mortuis vitam inſpiras. Reſurrexiſti verò Domine, omnia euacuans Verbum ſepulchra tuâ diuinâ facultate.* pag. 198. b. m. μακαρία ἡ κοιλία σου παναμώμε γέγονεν· τὴν γὰρ τοῦ κοιλίαν ᾅδου παραδόξως κενώσαντα διερμηνεύοντος χωρῆ-

σαι κατηξίωσαι. *Beatus venter tuus, immaculatiſſima*, *factus eſt. Ventrem enim inferni præter opinionem hominum euacuantem inenarrabiliter capere dignata es.* pag. 267. b. p. καὶ διὰ θανάτου τὸν ἅδην πλούτου κενούμενον. &, ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συνανέστησας τοὺς ἐν ἅδῃ νεκρούς. *Et per mortem infernum opibus euacuatum.* &, *Reſurgens è ſepulchro omnes exſuſcitaſti, qui in inferno erant, mortuos.* pag. 271. a. m. τῇ θείᾳ καθόδῳ σου φωτὸς ἐπλήσθη τὰ καταχθόνια, καὶ ὁ σκότος ἠλάθη ὁ πρὶν διώκων, ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται. *Diuino deſcenſu tuo, lumine impleta ſunt inferiora terræ, & tenebræ, quæ anteà perſequebantur, expulſæ ſunt. Hinc reſurrexerunt qui à ſeculo vinculis obſtringebantur.* pag. 191. b. m. ἅδου πύλας, καὶ μοχλοὺς συντρίψας λόγε, πάντας τοὺς ἐν ἅδῃ ἀνέστησας κύριε. *Inferni portis, & vectibus confractis, omnes qui in inferno erant reſurgere feciſti Domine.*

Mortuos ergo omnes ab orbe ipſo condito in ſepulchris, & intimis terræ receſſibus, & in inferioribus abyſſis, morte ac vinculis damnatos deſcenſu ſuo Chriſtus, vt iſti aiunt, liberauit, compotéſque ſui fecit. Quod omninò falſum eſt, & Catholicis auribus inauditum. ſiue enim de animarum liberatione ſermo eſt, & hoc eſt falſum. Nullus enim ad hæc tempora animas, quæ æternis ſuppliciis addictæ continuis vexabantur anguſtiis, vel quæ quòd aquâ baptiſmali renatæ non fuerint, viſione Dei arcebantur, vel quæ quod non feciſſent ſatis pro delictis peccati pœnis atrociſſimis redimebant, omnes à Chriſto liberatas

fuiſſe falſus eſt. ſiue de corporum reſurrectione, quæ tantoperè in ſententiis adductis videtur inculcari, & hoc etiam falſum eſt. Nullus enim ſimilem corporum reſurrectionem ſomniauit, & hiſtoriæ Euangelicæ aduerſatur Matthæi 27. qui multa Sanctorum corpora, non autem omnia, & præcipuè damnatorum, reſurrexiſſe narrat. Quæ poſt reſurrectionem exierant è monumentis, & venerunt in ciuitatem ſanctam, *Et monumenta aperta ſunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.*

Hoc cùm auctori Synaxarij non rectè, neque ad normam Catholicæ veritatis prolatum videretur, ſe ipſum quodammodo corrigens, & amplam ac vagam, & nullis terminis circumſcriptam ſententiam in ſtrictiorem, ac modeſtiorem dicendi formam reſtringens, ſubdit, *Verumtamen ad infernum deſcendens non omnes vitæ reſtituit, ſed eos, qui illi credere voluerunt.* Quibus verbis eorum nobis dictum intrudit, qui dixerunt animam Chriſti poſt mortem ſeparatam à corpore in interiora terræ, atque loca illa, quibus animæ mortuorum detinebantur, commigraſſe, ibíque omnibus etiam damnatis myſteria noſtræ fidei prædicaſſe, illíſque ad ſe conuerſis à pœnis illis liberatis, beatitudinem contuliſſe; eos verò qui illi non crediderunt, æternis ſuppliciis condemnatos neglexiſſe.

Prædicatio hæc Chriſti hac ratione expoſita non ſolùm Xanthopulo, ſed aliis etiam Patribus tribuenda videtur, quorum auctoritate plauſibilior fit. Namque Clemens Alexandrinus libro 6. Stromatum. Διόπερ ὁ κύριος εὐηγγελίσατο καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. Φησὶ γοῦν ἡ γραφή. λέγει ὁ ᾅδης τῇ ἀπωλείᾳ, εἶδος μὲν αὐτοῦ οὐκ εἴδομεν, φωνὴν δὲ αὐτοῦ ἠκούσαμεν, οὐχ ὁ τόπος δήπου φωνὴν λαβὼν εἶπεν τὰ προειρημένα, ἀλλ' οἱ ἐν ᾅδου καταταγέντες, καὶ εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καθάπερ ἔκ τινος νεὼς εἰς θάλασσαν ἑκόντες ἀπορρίψαντες. αὐτοὶ τοίνυν εἰσὶν οἱ ἐπακούσαντες τῆς θείας δυνάμεώς τε καὶ φωνῆς. ἐπεὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν ἐν μιᾷ καταδίκῃ, καὶ τὰς τῶν δικαίων, καὶ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ὑπολάβοι εἶναι ψυχάς, ἀδικίαν τῆς προνοίας καταγνούς. τί δ' οὐχὶ δηλοῦσιν εὐηγγελίσθαι τὸν κύριον τοῖς τε ἀπολωλόσιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, μᾶλλον δὲ πεπεδημένοις, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ τε καὶ φρουρᾷ συνεχομένοις. Et, ἐνάρχει δὲ οἶμαι καὶ ὁ σωτήρ, ἐπεὶ τὸ σώζειν ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκεν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι βεβουλημένους διὰ τοῦ κηρύγματος, ὅποι ποτ' ἔτυχον γεγονότες, ἑλκύσας εἰς σωτηρίαν. εἰ γ' οὖν ὁ κύριος δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς ᾅδου κατῆλθεν, ἢ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι, ὥσπερ κατῆλθεν, ἤτοι πάντας εὐαγγελίσασθαι, ἢ μόνους Ἑβραίους. εἰ μὲν οὖν πάντες σωθήσονται πάντες οἱ πιστεύσαντες, κἂν ἐξ ἐθνῶν ὄντες τύχωσιν, ἐξομολογησάμενοι ἤδη ἐκεῖ. ἐπεὶ σωτήριοι καὶ παιδευτικαὶ αἱ κολάσεις τοῦ θεοῦ εἰς ἐπιστροφὴν ἄγουσαι, καὶ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον, ἢ τὸν θάνατον αἱρούμεναι. καὶ ταῦτα καθαρώτερον διορᾶν δυναμένων τῶν σωμάτων ἀπηλλαγμένων ψυχῶν, κἂν πάθεσιν ἐπισκοτῶνται, διὰ τὸ μηκέτι ἐπιπροσθεῖσθαι σαρκίῳ. *Quamobrem prædicauit Dominus*

iis quoque, qui erant apud inferos. Dicit quidem certè ſcriptura. Dicit infernus perditioni. Eius quidem ſpeciem non videmus, eius autem vocem audiuimus. Non locus vtique voce accepta dicit ea, quæ priùs dicta ſunt, ſed ij qui ſunt collocati apud inferos, & ſeipſos tradiderunt ad exitium, tanquam ex naue aliqua ſe ſuâ ſponte in mare proiicientes. Ipſi ergo ſunt, qui diuinam audierunt virtutem, & vocem. Nam quis ſanæ mentis, & iuſtorum & peccatorum animas eſſe exiſtimauerit in vna condemnatione, iniuſtitiæ maculam infundens prouidentiæ? Quid verò an non ſignificant, Dominum annunciaſſe Euangelium & iis, qui perierunt in diluuio, vel potiùs vincti fuerant, & iis, qui in præſidio continebantur, & cuſtodia? Et, *Operatur autem, vt exiſtimo, Seruator, quandoquidem eius eſt opus ſeruare, & ſaluum facere, quod quidem certè facit, vt qui eos, qui in ipſum voluerint credere per prædicationem, vbicunque eſſent, traxerit ad ſalutem. Si ergo Dominus nulla alia de cauſa deſcendit ad inferos, quàm vt annunciaret Euangelium, ſicut deſcendit, aut deſcendit, vt annunciaret omnibus, aut ſolis Hebræis. Atque ſi omnibus quidem, ſalui erunt omnes, qui crediderint, etiamſi ſint ex Gentibus, cùm iam illic confeſſi fuerint. Sunt enim ſalutares, & quæ erudiunt, Dei caſtigationes adducentes ad conuerſionem, & potiùs pœnitentiam eligentes, quàm mortem. idque cùm poſſint animæ puriùs perſpicere, quæ ſunt liberæ à corporibus, etiamſi obſcurentur vitiis, & perturbationibus, eo quòd non ſe ampliùs eis opponat, & eas impediat caruncula.* Nec ſolum Chriſtum in terræ latebris mortuis genti-

bus, quæ dum vixerunt fidem non habuerunt, ſed etiam Apoſtolos ipſos, ex Hermetis, ſeu Paſtoris ſententia, in eaſdem deſcendentes infidelibus fidem annunciaſſe, non ſolùm hîc docet, ſed ſtromate etiam ſecundo, ex quo tanquam ex fonte recentiores Græci ſua hauſiſſe videntur.

Dubitaſſe videtur etiam Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Paſchate ſub finem. *Sic in infernum deſcendit, ſimul deſcende. ea quoque myſteria cognoſce, quæ Chriſtus illic deſignauit: quod duplicis deſcenſus conſilium quæ ratio fuerit: vtrùm omnes ſine vlla exceptione aduentu ſuo ſaluos fecerit, an illic quoque eos duntaxat qui crediderunt.* Nec longè abit Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus epiſtolâ ad Leonem Pontif. Romanum. Ioannes Damaſcen. de fide orthodoxa lib. 3. cap. 29. Κάτεισιν εἰς ᾅδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος· οὕτω καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις ἐπιλάμψῃ τὸ φῶς. ἵν' ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος· οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου, ἵν' αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ οὕτω τοὺς ἀπ' αἰώνων λύσας πεπεδημένους αὖθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν, ὁδοποιήσας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. *Ob id porrò deificata Chriſti anima ad inferos deſcendit, vt quemadmodum iis, qui in terra verſabantur, iuſtitiæ ſol ortus erat, ita etiam iis, qui infra terram in tenebris & vmbra ſedebant, illuceret. Et quemadmodum his, qui in terra erant, pacem, captiuis remiſſio-*

nem, cæcis viſum euangelizauerat, atque iis quidem qui fidem ipſi adhibuerant, æternæ ſalutis auctor extiterat, eorum autem, qui contumaces & incredulos ſeſe præbuerant, infidelitatem coarguerat: ſic etiam iis, qui in inferno erant: vt ipſi omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infercrum. Atque hoc pacto iis, qui ab omni æuo compedibus adſtricti tenebantur, ſolutis, ipſe rurſus à morte ad vitam rediit, viam nempe ad reſurrectionem nobis muniens. Vt enim comparatio robur habeat, illud neceſſariò ſequi debet, pari ratione Chriſtum, & viuentibus, & mortuis pacem denunciaſſe, ne mortui in agnoſcendo Chriſto, illíque genu flectendo minus haberent. Quinam autem fuerint, qui Chriſto crediderunt ex infidelibus, ideóque ſempiternis cruciatibus damnati, idemmet pluribus exponit ſermone de defunctis. Illi ſcilicet, qui vitæ ſpatium purè egerant procul à luxu, & venere, nec vllius ſceleris ſibi conſcij fuêre, fidem tamen non habuerunt. Qui verò vitiis, ac peccatis commaculati vitæ finem fecerant, illi nullâ ratione neque crediderunt, neque ſalui facti ſunt. En eius verba. Περιειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου, νικᾷ δὲ ταύτας ἡ ἄφατος τούτου φιλανθρωπία. καὶ γὰρ μετὰ τὸ φαίναι τὸν προφήτην ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολόγησις. ἐκείνων λέγω τῶν ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ δεσπότου καθόδῳ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας, τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵ τινές εἰσι πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ ἐπάρχαι.

Καὶ τινὲς ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων
Εὐαρίθμητοι, καὶ περίδηλοι τοῖς πᾶσιν.

Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντερούμεθα τοῖς δοξάζουσιν ὧδε, ὡς οὔτε δῶρον, οὔτε θαυμαστὸν καὶ παράδοξον τοῦτο

Τοῦ σῶσαι Χριστὸν τοὺς προπεπιστευκότας
Ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος.
Καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιστεύσας οὐκ ὀλεῖται.
Ἔδει τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
Καὶ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι
Τῇ καταβάσει τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου.
Ὃ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηθείᾳ
Οἱ δέγε χάριν φιλανθρωπίας μόνης
Σωθέντες ὑπάρχουσιν, ὡς οἶμαι, πάντες
Ὅσοι τὸν βίον καθαρώτατον εἶχον
Καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν,
Ἰσχυρῶς βιοῦντες ἐγκρατῶς καὶ σωφρόνως.
Τὴν δέ γε πίστιν ἀκραιφνῆ τε καὶ θείαν
Οὐ κατέλαβον μὴ γυμνασθέντες ὅλως,
Ἀλλ' ἀδίδακτοι μείναντες τὸ παράπαν,
Τούτους ὁ πάντων ταμίας, καὶ δεσπότης
Εἵλκυσεν, ἐζώγρησε δικτύοις θείοις,
Καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ.
Λάμψας ἐπ' αὐτοὺς τὰς θεϊκὰς ἀκτῖνας,
Καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
Οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,
Εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγενῆσθαι. Et inferiùs.
Οἱ δέγε βίον αἰσχρὸν βεβιωκότες,
Καὶ μηδὲν ὅλως τῶν χρηστῶν πεπραχότες,
Σπόρον, ἢ καρπὸν μηδόλως κεκτημένοι,
Ἀλλὰ καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ τε καὶ πίστει

Εἰς

Εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατεσφαλμένοι.
Οὔτε τῆς βροχῆς γὰρ θείας οὐρανόθεν
Χυθείσης αὐτοῖς ἐβλάστησε καθόλου.
Οὐ γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν ἔβαλον σπόρον.
Οὔτε λάμψαντος τοῦ τῆς δόξης ἡλίου
Ἐπεπαύθησαν ὡς ἄκαρποι καθόλου.
Τούτοις οὐκ ὀνίνησι Χριστὸς εἰς ἅπαν
Ὃ συνήγειρεν, ὡς οἶμαι, πεπτωκότας,
Ὡς ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας·
Οὔτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ δοκεῖ μοι·
Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας,
Καὶ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας
Ἡ τοῦ σκότους ἔπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων. *Superiùs iam à nobis dictum eſt, minas quidem illius omnium rerum inſpectoris, graues atque horrendas eſſe: verùm eas ab ipſius humanitate, quam nulla oratio aſſequi poteſt, ſuperari. ſiquidem poſtquam hæc Propheta loquutus eſt, fuit profectò quibuſdam in inferno confeſſionis locus, iis videlicet, qui in ſalutari Domini deſcenſu fidem amplexi ſunt. Neque enim ille vitæ Auctor omnibus ſine exceptione ſalutem attulit, ſed illis demum, qui illíc quoque, vti dictum eſt, ipſius fidem amplexi ſunt. Ac nonnulli quidem per eos, qui antè crediderunt, Patres, & Prophetas, & Iudices, & Reges, ac Principes intelligunt, alióſque nonnullos Hebraïci populi, qui facilè recenſeri poſſunt, omnibúſque noti, ac perſpicui ſunt. Nos verò aduerſus eos, qui ita ſentiunt, ad hunc modum diſſeremus. Nec beneficij loco ducendum, nec nouum ac mirum hoc cenſendum eſt, iis nimirum, qui crediderunt, ſalutem à Chriſto allatam eſſe. Quippe*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

cùm ſolus ipſe iudex æquitate præſtet, nec periturus ſit quiſquis ipſius verbis fidem adhibuerit. Quocirca eos omnes ſalutem conſequi, atque ad Dei ac Domini deſcenſum inferni vinculis ſolui neceſſe erat. Id quod etiam ipſius prouidentia contigit. At verò cuncti illi, meâ quidem ſententiâ, ſolâ ipſius benignitate, ac miſericordiâ, ſalutem acceperunt, qui etiamſi alioqui vitæ puritate excelluiſſent, atque optimis quibuſque actionibus perfuncti fuiſſent, tenuitérque ac temperanter, & caſtè vixiſſent, tamen puram ac diuinam fidem haudquaquam perceperant, vt qui nulla omninò diſciplina, aut cuiuſquam magiſterio eruditi excultique fuiſſent. Hos quippe ille omnium moderator ac Dominus retibus diuinis incluſos ſublimè traxit, eiſque cùm diuinorum radiorum ſplendorem inieciſſet, ac veritatis lumen oſtendiſſet, ita eorum animos inflexit, vt in eum crederent. Neque enim ille naturâ miſericors tot labores fruſtra, atque incaſſum ab ipſis ſuſceptos fuiſſe ſuſtinebat. Et infrà. *Contrà qui turpiter, ac ſceleratè vixerunt, nihilque omninò, quod cum virtute coniunctum eſſet, egerunt, nec ſemen vllum aut fructum habuerunt: verùm & vitâ, & ſermone, & fide prorſus aberrarunt, nec pluuia diuina cælitùs in eos fuſa vllum germen ediderunt; neque enim, vt iam à me dictum eſt, ſementem vllam fecerunt, nec, vt prorſus ſteriles illucente gloriæ ſole maturuerunt; his profectò nullo modo Chriſtus profuit, nec lapſos, vt opinor, ſecum excitauit, vt qui ſalute penitus indigni eſſent. Quin ne in ipſum quidem eos crediſiſſe exiſtimo. Primus etenim ille ex ſuperbia in tenebras lapſus draco, quem à prima ætate*

coluerunt, mentes eorum, ac ſpirituales cordis oculos cæcauit. Damaſcenum ſequitur Philippus Solitarius in Dioptra lib. 2. cap. 11. & 12.

Si dicas: Cùm Chriſtus clarè pronuntiet, *Qui non eſt natus ex aqua & Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cælorum:* quomodo fieri poteſt, vt qui ante aduentum eius fuerunt iuſti non baptizati, tamen in id ingreſſi ſint? non illepidè reſpondet Theodorus Abucaras opuſc. 13. Mortuos omnes ante Chriſti paſſionem in elementa reſolutos, ſanguine & aqua, quæ ex latere eius fluxêre, baptizatos fuiſſe, cùm omnia elementa illa aſpergine ſanctificata fuerint. non ideò tamen omnes à Chriſto extractos fuiſſe ab inferis, ſed eos tantùm qui in eum crediderunt. En verba. Ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἐκείνων ἐβαπτίσθη, ὥσπερ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων. ἐγὼ γάρ φησιν ἐμαυτὸν ἁγιάζω ὑπὲρ αὐτῶν. πλὴν ἀλλὰ καὶ σωματικῶς ἐβαπτίσθησαν. Β. καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν; Α. οὐκ οἶσθα ὅτι οὐ πάντη οἱ ἀποθνήσκοντες ἀπόλλυνται, ἀλλ' ἐν τοῖς στοιχείοις ἀναλύονται, ἐξ ὧν καὶ συνετέθησαν. Β. οὕτως ἔχει. Α. γέγραπται δὲ ὅτι κεντηθεὶς τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἔρρευσεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Β. ναὶ οὕτως γέγραπται. Α. οὐκοῦν ἀναλυθέντος ἐν τοῖς στοιχείοις ἐκείνου τοῦ ὕδατος ἡγίασε τὰ πάντα, καὶ ἐβάπτισε τοὺς μεμερισμένους καὶ ἀναλυθέντας εἰς τὰ στοιχεῖα. Β. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἄπιστοι, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐβαπτίσθησαν οἱ προαποθανόντες. Α. οὐχί, ἀλλὰ μόνα τὰ σώματα τῶν πιστῶν, ὧν αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, κατελθόντος ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν τῆς ἁγίας αὐτοῦ ψυχῆς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἀγωγός, ἢ ῥύαξ ὕδατος δένδρα πολλὰ παραπεπηγότα, καὶ

παραπεφυτευμένα ἔχων, τὰ μὲν παντελῶς νεκρὰ καὶ ξηρὰ· τὰ δὲ ἔτι ζῶντα· τί δοκεῖ σοι; πάντα τὰ δένδρα, ὧν ἅπτεται τὸ ὕδωρ, ὠφελοῦνται, καὶ ἀνιμῶνται τὴν ποιότητα, καὶ τὴν ζωὴν, ἢ μόνα τὰ δεκτικὴν ἔχοντα δύναμιν, ἤτοι ἑλκτικήν. τὰ γὰρ τελέως ξηρὰ οὐδὲν παρὰ τοῦ ὕδατος ὠφελοῦνται. οὕτως οὐδὲν ὠφελήθησαν οἱ ἄπιστοι ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύσεως. *Chriſtus pro illis baptizatus eſt, quemadmodum etiam pro illis mortuus eſt.* Ego enim, *inquit*, pro illis ſanctifico me ipſum. *Cæterum illi corporibus ſuis baptizati ſunt. B. Quomodo id fieri potuit? A. Neſcis eos, qui moriuntur, non penitus intercidere, ſed in elementa, ex quibus compoſiti ſunt, reſolui. B. Sic eſt. A. Scriptum eſt, latere eius lanceâ aperto, ſanguinem & aquam ex latere eius fluxiſſe. B. Sic ſanè ſcriptum eſt. A. Illa igitur aqua reſoluta in elementa Chriſtus omnia ſanctificauit, baptizauítque diuiſos, & reſolutos in elementa. B. Hac ratione infideles etiam, & denique omnes baptizati ſunt, qui anteà fuerant mortui. A. Minimè, ſed ſola corpora fidelium, quorum animæ, cùm deſcendit ad infernum Chriſtus, hoc eſt ſancta eius anima, in eum crediderunt. Sicut enim ſi quis aquæductus, aut riuus multas arbores habeat iuxta conſitas, alias quidem omninò extinctas, & aridas, alias verò adhuc viuentes, & virides, quid tibi videtur, an omnes arbores, quas aqua tangit, vtilitatem capiunt, & pinguedinem, ac vitam hauriunt; an illæ ſolæ quæ vim habent recipiendi, & eliciendi? Quæ enim ex toto ſiccæ ſunt, nihil eis prodeſt aqua, ſic infidelibus nihil profuit aqua illa, quæ in elementa abiit.*

Oecumenius in primam Petri cap. 3. Gregorij Nazianzeni dictum explanans, eos, ait, Chriſtum ſaluaſſe, qui animo ita compoſiti erant, vt fidei propoſitæ præbuiſſent aſſenſum. Προκειμένου λοιπὸν πῶς ἀποθανὼν ὠφέλησε τοὺς προκεκοιμημένους, ἅμα δὲ καὶ ζητήσεως πολλῆς οὔσης, εἰ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀνθρώπων ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ κυρίου, ποίας ἔτυχον σωτηρίας οἱ προθανόντες. λύει ἀμφότερα δι' ἑνός, καὶ φησίν, ὅτι ὁ τοῦ κυρίου θάνατος ἀμφότερα ταῦτα εἰργάσατο, ἐλπίδα ἀναστάσεως διὰ τοῦ ἀναστῆναι αὐτόν, καὶ σωτηρίαν πάλιν τῶν προκεκοιμημένων. οἱ γὰρ ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν ἑαυτῶν, καὶ τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον διεληλυθότες βίον, ὡς εἰ καὶ τότε τῷ κόσμῳ ἐπεδήμησε Χριστὸς μὴ ἂν ἀπολειφθῆναι τοῦ ζωοποιοῦντος αὐτοὺς κηρύγματος, οὗτοι καὶ τότε διὰ τῆς εἰς ᾅδου τοῦ κυρίου καθόδου τῆς σωτηρίας ἔτυχον, ὡς καὶ Γρηγορίῳ τῷ θείῳ δοκεῖ. φησὶ γὰρ ἐκεῖ, ἁπλῶς σώζει πάντας Χριστὸς ἐπιφανείς, δηλονότι ἐν τῷ ᾅδῃ, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. διὰ γὰρ τοῦ πιστεύσαντας σημαίνει τοὺς οὕτω παρεσκευακότας ἑαυτούς, ὡς εἰ καὶ τότε παρεγένετο, πιστεύσαντας. καὶ οὐ μέμψεως τοῦτο. οὐ γὰρ ἀποκληρωτικῶς ἡ σωτηρία, ἐπεὶ καὶ τοῖς ζῶσι πᾶσι γενόμενος οὐ πάντας σώζει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πιστεύσαντας. *Cùm enim hucuſque progreſſus oratione fuiſſet, & reſtaret adhuc in dubio, quo pacto eos qui anteà dormierant moriendo iuuerit: non paruáque relinqueretur quæſtio, ſi in ſalutem omnium hominum humanitas à Domino ſumpta eſt, quam ſalutem fuerint conſecuti, qui mortui antea ſunt: vtraque vnâ hac ratione diſſoluit. Domini mortem, inquiens, vtraque hæc effeciſſe, & ſpem reſurrectionis, propterea quod ipſe ſurrexit, & ſalutem item eorum, qui mor-*

tui antea fuerant. Qui enim quo tempore viuebant, bonis operibus vitam ita exornarunt ſuam, vt ſi tunc quoque in mundo verſatus fuiſſet Chriſtus, viuificans præconium non repudiaſſent: ij tunc ex deſcenſu Domini ad inferos ſalutem adepti ſunt. Quemadmodum Gregorio etiam diuino placet. Inquit enim, ſaluóſne fecit omnes abſolutè, & in vniuerſum Chriſtus, vbi ſcilicet ad inferos ſuperuenit? An etiam illic eos, qui credituri erant? Dum enim inquit eos, qui credituri erant, eos ſignificat, qui ſeſe ita præſtiterunt, vt ſi tunc etiam acceſſiſſet Chriſtus, fuiſſent credituri. Neque id reprehendendum videtur. Non enim ſortito exhibetur ſalus. Nam cùm inter viuentes etiam verſaretur, non omnes ſaluos fecit, ſed eos tantùm qui crediderunt. —

Similia habet Ioannes Zonaras, ſiue Glycas epiſt. 10. Καὶ μή μοι λέγε ὡς ἀνεύθυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ τοῦ Χριστοῦ πάντες εἰσίν. Εἰ γὰρ παραλαβὼν ἐκείνην ἐθεράπευσεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐξ ἀγνοίας ἀπώλοντο οἱ ἐν ἀπιστίᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντες, τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν. ὅσοι καὶ γὰρ ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, βίον ἀσκητικώτατον ἔζων, εἰ καὶ λανθανόντως περὶ τὴν πίστιν ἀπεπλανήθησαν, ψυχῆς τε τοσοῦτον ἦσαν εὐπειθοῦς καὶ εὐγνώμονος, ὡς ἰδόντες τε ἀκούσαντες ἑτοίμως πιστεῦσαι, ἐκεῖνοι, πίστευε, οὐκ ἀπώλοντο. οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς θεὸς τὴν ἀγαθήν ποτε αὐτῶν προαίρεσιν, καὶ τὸ τῶν καμάτων ἄπειρον εἰς κενὸν ἀποβῆναι ἠνέσχετο. ἐνθένδε τοι καὶ πρὸς τὸν ᾅδην νόμῳ φύσεως κατιόντος αὐτοῦ, κἀκεῖσε κηρύξαντος, καὶ προσεδέξαντο οὗτοι τὸ κήρυγμα, καὶ ἐπίστευσαν. οἱ δέ γε ἀμβλυωπίαν, καὶ πονηρίαν ἐκ πονηρίας νοσοῦντες, οὐ μόνον ἐπεντρυφῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ τέλεον ἀπετυφλώθησαν, τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἔφαμεν, ἐκεῖσε

ἀστράψαντος. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέψας μέγας Γρηγόριος ἀπεμφαίνων ἔλεγεν. ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐν ᾅδῃ ὁ κύριος ἐπιφανεὶς, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας; οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Επιφάνιος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ, τί τοῦτο; σιγὴ πολλή. καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι. τί οὖν πάντας ἁπλῶς σώζει ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ θεός; οὐ. ἀλλὰ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. τίνες δὲ οἱ πιστεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσεβείᾳ μὲν τὴν ζωὴν καταλύσαντες, πιστεῦσαι δὲ ὅμως ἑτοίμως ἔχοντες; καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀμφίβαλλε. ἔχεις γὰρ παρὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν τὸν κορυφαῖον Πέτρον, οὕτω περὶ τούτου λέγοντα, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε ἀπειθήσασί ποτε. ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ὁρμώμενος Κύριλλος ἔλεγεν. ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν σαρκὶ μετὰ σαρκὸς συνανεστράφη ὁ θεὸς, οὕτω καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυχαῖς διεκήρυξεν, ἰδίαν ἔχων φόρημα τὴν ἑνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχήν. οὐχ ἧττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θειότατος διείληφε Δαμασκηνὸς λέγων· ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι σωτηρίας γέγονεν αἴτιος, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος. οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. οὐκοῦν εὐμεθόδως τὰ πάντα οἰκονομῶν, ὡς μήτε τοὺς ἀγαθοὺς ἐξ ἀγνοίας ἀπολέσαι τὴν αὐτῶν ἀγαθότητα, μήτε τοὺς πονηροὺς, οἵαν δή τινα ἔχειν πρόφασιν, λέγοντας, εἰ ᾔδειμεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν, κηρύττει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ᾅδῃ, ὡς εἴρηται, παραπλησίως τοῖς ἄνω. κἀντεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς ἐπιτηδείως ἔχοντας ἕλκεσθαι, καὶ οἷά τις λαμπρὸς ἀριστεὺς, σὺν αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐπάνεισιν. Εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς ἐχαρίσατο ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντες αὐτῷ συνῆλθον ἐξ ᾅδου ἀνερχομένῳ. μόνοι δὲ οἱ πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος φησίν. *At ne idcircò mihi dixeris, omnes, qui ante Chriſtum fuerunt, culpâ vacare. Si enim*

anticipato hoc tempore homo factus fuiſſet, non ita ex ignorantia periiſſent, qui expertes fidei ex hac vita deceſſerunt. Nihil tale dixeris, quotquot enim, vt Ioannes Damaſcenus ait, vitam laborioſiſſimam in exercitio pietatis duxerunt, etiamſi imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediente & grato, vt ſi vidiſſent, atque audiſſent, prompti paratíque ad credendum fuiſſent, illi, crede, non perierunt. Neque enim Deus, qui naturâ bonus eſt, bonam eorum electionem, & immenſos illorum labores cum tempore ipſo permiſiſſet præterlabi. Idcircò cùm etiam in infernum ipſe deſcendiſſet, ibíque prædicaſſet, & amplexi ſunt hi prædicationem, & crediderunt. Qui verò cæcutientes ex malitia laborant, non ſolùm manifeſtè obtueri non potuerunt, verùm etiam tandem excæcati ſunt, intellectuali illo ſole, vti diximus, illic coruſcante. Hoc ipſum excellens ille in rebus diuinis Gregorius Magnus ſubindicans dixit: Fortè an Dominus, quum in inferno apparuit, omnes ſeruauit, vel tantummodo, qui fidem illi adhibuerunt. nec iſta ſolùm. ſed & magnus Epiphanius in oratione quæ incipit, τί τοῦτο; σιγὴ πολλή. hæc ad verbum enunciat. Quid igitur? Omnes penitus ſaluat apparens in inferno Deus? Non. Sed ibidem etiam eos tantùm, qui crediderunt. At quinam illi ſunt qui crediderunt? Fortè an illi qui in impietate vitam finierunt, ad credendum tamen erant parati. Atque hac de cauſa ne dubita. Habes enim præ aliis etiam ipſum Principem Apoſtolorum Petrum ita de hoc dicentem: Et his, qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerunt aliquando.

Hinc

Hinc itaque etiam magnus ille Cyrillus impulſus dixit: Quemadmodum itaque cum iis, qui in carne erant, cum carne verſatus eſt Deus, ita etiam animabus in inferno prædicauit, proprium habens geſtamen, vnitam ſibi animam. Neque verò ſecius de his ſtatuit diuiniſſimus Damaſcenus dicens: Quemadmodum iis, qui in terra erant annunciauit pacem, atque iis quidem qui crediderunt ſalutis auctor extitit, inobedientes verò, incredulitatis arguit: ita etiam iis, qui ſunt in inferno. Optimo itaque ordine omnia diſpenſans, itaut neque bonis per ignorantiam bonitas ipſorum pereat, neque mali vllam omninò excuſationem habeant dicentes, ſi ſciuiſſemus, credidiſſemus vtique, prædicat etiam in inferno, vt diximus. Similiter atque iis, qui in terris degunt, atque hinc extrahit, qui apti ſunt, beneque comparati ad trahendum, & veluti illuſtris quidam princeps cum eis illinc aſcendit. Tametſi enim omnibus communiter largitus eſt ſuſcitatus è mortuis extremam illam reſurrectionem, non tamen etiam omnes cum ipſo venerunt ex inferno redeunte, ſoli verò qui crediderunt, vt inquit Gregorius Theologus.

Maximus etiam Planudes eandem opinionem ſecutus eſt orat. in ſepulturam Domini, & in planctum ſepulchralem ſanctiſſimæ Deiparæ, vbi inter alia. Εἰ γὰρ ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ μετάνοιαν προσιόντος, ἡδονὴν μεγάλην ἥδονται, ἵνα τί οὐκ ἂν ἔλαβον εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν, ὥσπερ ἐξ ἀφ' ἑτέρας ἅμα, καὶ σφοδρῷ τάχει ὀπίσω ἑαυτῶν ποιουμένων τὸν ᾅδην, καὶ νῦν δὲ συγχαίρουσι συνιούσαις αὖθις καὶ ταῖς ψυχαῖς. τοῦ γὰρ ᾅδου κενωθέντος, γέμει μὲν πνευμάτων περιφανῶν οὐρανός, γέ-

Digitized by Google

μει δὲ καὶ δικαίων, γέμει πατριαρχῶν, &c. *Si vno peccatore per pœnitentiam propè adueniente lætitiâ ingenti exultent, quonam non ſeſe immerſiſſent gaudio, animabus tanquam ex alia regione immoderatâ celeritate, derelictis inferis concomitantibus. quare & nunc vnà cum illis ſimul commorantibus, & animabus reliquis collatentur. Etenim vacuis inferis factis, Propheticis ſpiritibus cælum repletur, repletur iuſtis, repletur Patriarchis*, &c. Et, Πολλὰ τὰ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν προβαίνοντα μυστήρια, καὶ πάντα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα δύναμιν λόγου. ἓν δὲ ὅμως καὶ μέγιστον τὸ τελούμενον σήμερον. τοῦτο δέ ἐστι νέκρωσις ᾅδου, θανάτου θάνατος, ἐλευθερία ψυχῶν, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένη τοῖς βουλομένοις ὁδός. πρὸς ὃ καὶ τἄλλα φέρεται πάντα. *Multa in Seruatoris noſtri in carne ad nos aduentu myſteria factitata ſunt, & omnia omnem verborum ſuperant facultatem. Vnum illud potiſſimum, ac maximum, quod hodie fit. Id autem eſt mortificatio inferni, mortis interitus, animarum liberatio, & apertum ad cælos volentibus iter. Ad hoc cætera referuntur omnia.* Si volentibus iter patebat, non ergo tantùm iuſtis & fidelibus: ſi inferi exinaniti exhauriuntur, fruſtra hinc iuſtos à peccatoribus diſcernes. Et infrà idem inculcat, dum quæſtionem illam ſoluere conatur, quamnam ob cauſam diutiùs ſuper terram, quàm infra terram ſeruator, ſalutem euangelizauerit, & cuius gratiâ tempus vtrumque ternario commenſurauerit, hoc annorum, dierum alterum.

Nonnulli de hac Chriſti prædicatione modo,

quo diximus, adeò confidenter locuti ſunt, vt ex damnatis etiam vnum nominarint Platonem, qui illius beneficio, & in Chriſtum crediderit, Chriſtúmque ſecutus, vnà cum aliis inter beatorum cœtus fuerit collocatus. Nicetas in orationem Nazianzeni, Ἔσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ᾅδην κατελθὼν οὐ πάντας ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας. ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ σέσωκε, μὴ ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανε. καὶ ἴσως οἱ πιστεύσαντες τότε ἄξιοι ἔδοξαν τῆς σωτηρίας. οἷον τι καὶ περὶ Πλάτωνος τοῦ ἕλληνος ἐν τοῖς τῶν πατέρων φέρεται διηγήμασιν. ὕβρεσι γὰρ ἐκεῖνος ἀποθανὼν πάλαι ὑπό του τῶν χριστιανῶν ὡς ἄθεος καὶ πονηρὸς ἐβάλλετο. ὄναρ δὲ ἐπιστὰς τῷ ὑβρίζοντι, ᾐτιᾶτο τὸν ἄνδρα, ὡς μάτην αὐτὸν ὑβρίζοντα. ἐγὼ φησιν, ἁμαρτωλὸς μὲν εἶναι οὐκ ἂν ἀρνηθείην. τοῦ Χριστοῦ δὲ εἰς ᾅδην κατιόντος, οὐδεὶς πρό γε ἐμοῦ ἐπίστευσε. τοιοῦτον τὸ περὶ τοῦ Πλάτωνος διήγημα. Εἰ δὲ χρὴ πιστεύειν ἢ μὴ τοῖς ἀκροαταῖς κρίνειν παρίημι. *Enimuerò Chriſtus in infernum deſcendens non omnes, verùm eos ſolos, qui crediderunt, ſaluos fecit. Chryſoſtomus ipſe affirmat, neminem in inferno à Chriſto ſalutem accepiſſe, niſi qui ſalute dignus eſſet, cùm ex hac vita diſceſſiſſet. Ac fortaſſe qui tum crediderunt ſalute digni habiti ſunt. Cuiuſmodi quiddam de ethnico Platone in Patrum hiſtoriis circumfertur. Nam cùm diù antè vita functus à quodam Chriſtiano maledictis, conuiciiſque vt ſceleratus & impius laceratus eſſet, noctu ad conuitiatorem ſuum venit, hominémque accuſauit, vt fruſtra ipſum maledictis inſectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem eſſe haudquaquam inficias iuero: verùm cùm Chri-*

ſtus in infernum deſcendit, nemo ante me ad fidem acceſſit. Hoc de Platone commemoratur, quod credendum ſit, necne, auditoribus indicandum relinquo. Et Anaſtaſius Sinaïta in Odego quæſt. 3. Μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. καὶ ἄκουσον τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγοντος περὶ Χριστοῦ, ὅτι πορευθεὶς φησιν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι τοῖς ποτὲ ἀπειθήσασι. καὶ νῦν φέρεται εἰς ἀρχαίας παραδόσεις. ὅτι τις σχολαστικὸς πολλὰ κατηράσατο Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον, φαίνεται οὖν αὐτοῦ καθ' ὕπνους ὁ Πλάτων λέγων· ἄνθρωπε, παῦσαι τοῦ καταρᾶσθαί με, σεαυτὸν γὰρ βλάπτεις. ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς γέγονα οὐκ ἀρνοῦμαι, πλὴν κατελθόντος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ᾅδῃ, ὄντως οὐδεὶς ἐπίστευσε πρὸ ἐμοῦ εἰς αὐτόν. ταῦτα δὲ ἀκούων μὴ νομίσῃς εἶναι πώποτε ἐν τῷ ᾅδῃ μετάνοιαν. ἅπαξ γὰρ καὶ μόνον οὕτω γέγονεν, ὅτι Χριστὸς ἐν τοῖς καταχθονίοις κατελήλυθε τοὺς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους ἐπισκέψασθαι. *Nequaquam diris deuouebis hominem, qui ante Chriſti aduentum defunctus eſt, nam apud inferos prædicatio Saluatoris peruenit. primùm quidem Ioanne Præcurſore Chriſtum illic annunciante. deinde ipſo Chriſto prædicante. De quo audi quid S. Petrus dicat: In quo & his, qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando. Fertur antiqua traditio de Scholaſtico quodam, qui multa probra in Platonem Philoſophum iaciebat, cui ſecundùm quietem apparuit Plato, eúmque ſic affatus eſt: Heus tu deſine à maledictis in me vibrandis, ne quid tibi mali accer-*

ſas. Peccator fui, non nego. Cæterùm quando Chriſtus ad inferos deſcendit ante omnes alios ego in illum credidi. Hæc cùm audis, ne cenſeas in inferno ſemper dari pœnitentiæ locum; ſemel id accidit, quando redemptor noſter ad loca ſubterranea deſcendit, vt omnes, qui à condito mundo obierant, inuiſeret. Et ne illis deeſſet ſacræ Scripturæ auctoritas ex epiſt. 1. Petri cap. 3. verba illa adducunt, Ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων. ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ. *Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis paſſus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu, in quo & his, qui in cuſtodia erant ſpiritibus profectus prædicauit, incredulis aliquando, quando expectabat Dei longanimitas in diebus Noë, dum fabricaretur arca.* His ſimilia Iuſtinus Martyr Dialogo cum Tryphone, Iſaiæ tribuit, & Ieremiæ Irenæus lib. 4. cap. 39. quæ apud eos nuſquam leguntur. *Commemoratus eſt Dominus ſanctus Iſraël mortuorum ſuorum, qui dormierant in terra ſepultionis, & deſcendit ad eos euangelizare ſalutem, quæ eſt ab eo, vt ſaluaret eos.*

Zonaras, Planudes Xanthopulo fauent, viri eiuſdem cum Xanthopulo farinæ. Non ij tamen ſunt, qui eum & ſemetipſos, quando hæretica proferunt, ab hæreſeos nota poſſent vindicare. Immò dum in eodem aſſerendo conueniunt,

Xanthopuli nobis mens clariùs innoteſcit. Nec inuertendo ſententiam hæreſeos notam ſubterfugiet. Quare eius verba examinemus. Eum de infidelibus, & ad pœnas ſempiternas damnatis verba facere, ipſemet aperit, qui ſanctorum ac iuſtorum animas, quas aliâ ratione vult fuiſſe ſaluas, ab animabus huiuſcemodi prædicatione liberatis diſcernit, ac diuidit. *Veruntamen ad infernum deſcendens non omnes vitæ reſtituit, ſed qui illi credere voluerunt. Animas verò Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum domino violenter cuſtodia mancipatas liberauit.* Diuerſi ergo ſunt quibus prædicatur, à Sanctis qui concluſi in carcere liberantur. ergo non poſſunt eſſe, niſi peccatores vſque ad vitæ exitum, & pœnis æternis condemnati. De iis qui in Purgatorio erant intelligi non poteſt. Quî enim Xanthopulus Purgatorium concedet? Quod ſi concederet, dum ait ex illis non omnes ad ſalutem protractos, de Purgatorio ſermo eſſe non poteſt. Siue enim Chriſtus deſcenſu illo ſuo Purgatorij omnes animas à pœnis, idque cum ſufficiente compenſatione, & ſolutione pœnæ pro culpa, aut etiam liberalitate Chriſti, ſiue non omnes, ſed aliquas liberauerit, id certum, firmúmque eſt, animas in Purgatorio detentas tandem aliquando poſt purgata ſcelera, ad beatitudinem traduci. At quibus prædicauit Chriſtus, pleræque in illis iiſdem pœnis, in quibus erant ante prædicationem permanſerunt, ſine ſpe vlla ſalutis. Ergo non eſt ſermo de animis Purgatorij.

Quare ſiue dicant, omnes damnatos per illam Chriſti prædicationem, ſiue aliquos eſſe ſaluatos, error eſt, & hæreſis manifeſta, damnata à D. Auguſtino lib. de Hæreſibus cap. 79. & Philaſtrio cap. 47. Quam etiam in Marcione Irenæus, & Epiphanius damnarunt, qui deſcenſu Chriſti ad inferos omnes impios ſaluatos regnum Dei percepiſſe, iuſtos verò ac ſanctos non fuiſſe ab illo liberatos, cùm noluiſſent ipſi credere, aſſerebat. Et Gregorius Papa tanquam hæreticum in Georgio Preſbytero, & Theodoro Diacono Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ condemnauit, confirmátque ſuam ſententiam Auguſtini & Philaſtrij auctoritate lib. 6. epiſt. 15. *Præterea poſt diſceſſum veſtrum dilectiſſimis filiis meis Diaconis narrantibus agnoui, quòd dilectio veſtra dixiſſet, Omnipotentem Dominum Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum ad inferos deſcendentem, omnes qui illic confiterentur eum Deum, ſaluaſſe, atque à pœnis debitis liberaſſe. De qua re volo, vt fraternitas veſtra longè aliter ſentiat. Deſcendens quippe ad inferos ſolos illos per ſuam gratiam liberauit, qui eum & venturum eſſe crediderant, & præcepta eius viuendo tenuerant. Conſtat autem quia poſt Incarnationem Domini nullus etiam ex his ſaluari poteſt, qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent: quia ſcriptum eſt, Confitentur ſe noſse Deum, factis autem negant. Et Ioannes ait, Qui dicit quia nouit eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Iacobus quoque frater Domini ſcribit dicens, Fides ſine operibus mortua eſt. Si ergo fideles nunc ſine bonis*

operibus non ſaluantur, & infideles ac reprobi ſine bona actione Domino ad inferos deſcendente ſaluati ſunt; melior illorum ſors fuit, qui Incarnationem Domini minimè viderunt, quàm horum, qui poſt Incarnationis eius myſterium nati ſunt. Quod quantæ fatuitatis ſit dicere, vel ſentire, ipſe Dominus teſtatur diſcipulis dicens, Multi Reges & Prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Sed ne dilectionem veſtram in mea diſputatione immorer, quid de hac hæreſi Philaſter in libro, quem de hæreſibus ſcripſit, dixerit, cognoſcat, cuius hæc verba ſunt: Sunt Hæretici qui dicunt, Dominum in infernum deſcendiſſe, & omnibus poſt mortem ſuam etiam ibidem ſe nunciaſſe, vt confitentes ibidem ſaluarentur: cùm hoc ſit contrarium dicenti Prophetæ Dauid: In inferno autem quis confitebitur tibi? & Apoſtolus, Quotquot ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Cuius verbis beatus quoque Auguſtinus in eo libro concordat, quem de hæreſibus ſcripſit. Hæc itaque omnia pertractantes, nihil aliud teneatis, niſi quod vera fides per Catholicam Eccleſiam docet: quia deſcendens ad inferos Dominus illos ſolummodò ab inferni clauſtris eripuit, quos viuentes in carne per ſuam gratiam in fide & bona operatione ſeruauit. Quod enim per Euangelium dicit: Cùm exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipſum: omnia videlicet electa. Nam trahi ad Deum poſt mortem non potuit, qui ſe à Deo malè viuendo ſeparauit.

Si Græci dicant, Auguſtinum & Philaſtrium eſſe auctores Latinos. Nolo ab ipſis quærere quanam ratione apud ipſos Latinum nomen exoſum

eſt

eſt adeò, vt auctoritate, quam præ ſe habet in confirmandis fidei dogmatibus, ſolummodò quod contra eos ſit, carere debeat. Latini veritatem non à Latinis tantùm, ſed à Græcis ipſis, ſicubi eam eſſe odorentur, ſedulò & alacriter expiſcantur. Illud negare non poterunt Georgium Preſbyterum, & Theodorum Diaconum, qui de deſcenſu Chriſti ad inferos ea tunc affirmabant, quæ nunc Xanthopulus, Zonaras, Oecumenius, Planudes, alíique nonnulli dictitant, Græcos fuiſſe, Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ alumnos, Gregorio Romano Pontifici ad eorum dicta refellenda, & ingenia conuincenda ſatis fuiſſe auctoritatem & Philaſtrij, & Auguſtini. Erúntne recentiores iſti Græci antiquis illis ſapientiores, prudentiores, in rebus fidei addiſcendis accuratiores? nollem eſſent peruicaciores.

Dixerant in Triodio, vt nos ibi abundè probauimus, damnatos piorum precibus, animáſque æternis ſuppliciis addictas ſubleuari, quandoque etiam liberari, vt potioribus argumentis rem comprobarent, hæc de nouo nobis obiiciunt, contendúntque, Chriſtum eorum plurimos, qui ſcilicet in eum crediderunt, liberaſſe. Quod vtique hæreticum eſt, cùm vniuerſalis totius Eccleſiæ conſenſus ille ſit, ſanctorum Patrum, & Scripturæ ſacræ teſtimoniis confirmatus, pœnas damnatorum eſſe æternas, & in inferno nullam eſſe redemptionem.

Si dicant ex ſpeciali priuilegio, & Chriſti

arbitrio illos fuiſſe liberatos ; doceant de priuilegio. Sanè propoſita illis prædicatio, libera, ſed effectu tantùm valida, ſi ipſi credidiſſent, non ſpeciale priuilegium, ſed legem ordinariam arguit. Vt ergo pœnas inferni aliquando finem habituras fidelibus inculcarent, præter tot alias machinas commentum etiam de prædicatione Chriſti ſuperinduxerunt.

Sed benè eſt, quando illius Eccleſiæ lumina, ac primi Patres, quibus ipſi potiùs animum, quàm iſtis tantùm ſchiſmati firmando intentis, aduertere debent, piorum tantùm animas ac ſanctorum deſcenſu illo Chriſti à miſeriis illis, fas eſt enim ſtatum illum nullâ Dei viſione pellucidum, ita nuncupare, fuiſſe liberatas affirment. Et cùm hìc non ſit huius controuerſiæ examinandæ locus, ſed tantùm iſtius libri errores indagandi, ac manifeſtandi, in illis afferendis paucis me expediam. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſ. 4. illuminatorum, & catecheſ. 14. Epiphanius hæreſ. 69. contra Arianos, Ioannes Chryſoſtomus orat. 5. de Reſurrectione, & demonſtratione aduerſus Gentiles, quòd Chriſtus ſit Deus, Syneſius hymno 9. Philo Carpathius in illud Cantici, *apprehendam te.* Ioannes Caſſianus de canonico diuinarum orationum, & pſalmorum modo lib. 3. cap. 3. Nicetas in orationem dictam Nazianzeni. Et quod magis mirêre, ipſe etiam Nicephorus Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. cap. 31. Ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθεί-

σης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ὁδοιπορείας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε, φωτὸς ἀρχηγὸς, καὶ ἡγεμὼν αὖθις τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. *Ipſe enim iuſtitiæ ſol Chriſtus anima ſola per mortem à corpore ſegregata apud inferos iuſtorum animis præſto fuit, & dux itineris ad paradiſum ferentis præiit lucis princeps, viaque ductor eis perinde atque latroni factus.* Eiuſdem etiam commatis Nilus Monachus ad Philippum ſacerdotem, de Trinitate & Incarnatione Tractatu. Καὶ σώματι προσβαλὼν ὁ θάνατος ἀνθρωπίνῳ δυνάμει θεότητος καταῤῥήγνυται, καὶ ἀνάγονται ἐκεῖθεν αἱ ἀπ' αἰῶνος τῶν δικαίων πεπεδημέναι ψυχαί. ἀπὸ γὰρ Ἀδὰμ μέχρι καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων δικαίων τε καὶ ἀδίκων ἐκεῖσε κατείχοντο δίκας τῆς παρακοῆς ἐκτινόμεναι. ἐλθὼν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ οὐ πάντας ἁπλῶς τοὺς κρατουμένους ὑπ' αὐτοῦ ἀνέσωσεν, ἀλλ' ὅσοι θεὸν αὐτὸν ᾔδεισαν, καὶ ἐπεπιστεύκεισαν, καὶ ὡμολόγησαν. *Et cùm corpori humano mors incidiſſet, deitatis potentia diſrumpitur, & educuntur ex eo loco, quæ à ſæculo iuſtorum animæ vinctæ erant. Ab Adamo enim vſque ad præſentiam Chriſti, omnes hominum ſiue iuſtorum, ſiue impiorum animæ inibi detinebantur, inobedientiæ pœnas perſoluentes. Veniens verò Chriſtus ad inferos, non omnes penitus ab eo detentos liberauit, ſed eos tantùm qui ipſum nouerant, & in eum crediderant, eúmque confeſſi ſunt.*

Auctoritatibus pro Synaxarij Auctoris ſententia, facili negotio occurrere poſſumus. Clementis Alexandrini ad confirmanda Eccleſiæ dogma-

ta, ſi præter aliorum Sanctorum mentem, & Eccleſiæ decreta loquatur, auctoritas nulla eſt. ſcatet enim vbique erroribus, & præcipuè in hoc loco, vbi de prædicatione Chriſti in inferno ſermonem inſtituit, Hydræ Origenicæ naſcituræ ſeminarium quoddam eſt. Illius contra Eccleſiæ dogmata conatus ab antiquis ſcriptoribus damnati ſunt, & nunc in dies à recentioribus refelluntur. Si cum Eccleſia loquitur, ob antiquitatem venerabilis eſt, & ſuo teſtimonio non ingratus accedit. Anne hoc, quod de Chriſti apud inferos prædicatione diſſeminauit, Origeni cuius ipſe doctor extitit, cauſa errandi fuerit, cùm in eo quaſi in matre, de damnatorum aliquando ſalute hæreſis contineatur.

Damaſceni in libro de fide orthodoxa ea ſententia fuit, non minùs viuentibus, quàm mortuis Chriſti Incarnationem beneficam fuiſſe, nec minus illis illuxiſſe; quin etiam ſua prædicatione non minùs liberalem adueniſſe. ſuâ namque præſentiâ illis ſpiritibus prædicauit, hoc eſt eorum fidem indicauit, vitæque anteactæ probitatem dignis celebrauit laudibus, quibus poſteà vitam beatam impertiuit, infidelium contumaciam arguit. Nec aliam fuiſſe Damaſceni ſententiam ſatis abundè docent, quæ ipſe orat. de Transfiguratione Domini ediſſerit: ibi enim omnia, quæ per deſcenſum Chriſti ad inferos effecta ſunt, enumerans, de damnatis ne verbum quidem faciens, tantùm iuſtorum & ſanctorum

animas commemorat. Εἰ ἐν ὄρει Θαβὼρ μεμενήκατε, οὐκ ἂν εἰς πέρας ἡ πρὸς σὲ ἐπαγγελία ἐκβεβήκει, οὐ γὰρ ἂν κλειδοῦχος τῆς βασιλείας γεγόνησο. οὐκ ἂν λῃστῇ ἠνέῳκτο ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν ἡ γαῦρος τυραννὶς τοῦ θανάτου κατήργητο, οὐκ ἂν εἰς προνομὴν τὰ τοῦ ᾅδου βασίλεια δέδωτο. οὐκ ἂν Ἀδὰμ διασέσωστο, οὐκ ἂν ἡ Εὔα ἀπολελύτρωτο, οὐκ ἂν πατριάρχαι, καὶ προφῆται, καὶ δίκαιοι τῶν ᾅδου μυχῶν ἀνεσώθησαν, οὐκ ἂν ἡ φύσις τὴν ἀφθαρσίαν περιεβέβλητο. *Si in monte Thabor manſiſſetis, nequaquam, ô Petre, pollicitatio tibi facta exitum nacta fuiſſet, non enim regni clauiger extitiſſes: non latroni paradiſus patuiſſet: non ſuperba atque inſolens tyrannis deleta fuiſſet: non orci regia in prædam conceſſa fuiſſet: non Adamus ſaluti reſtitutus, non Eua redempta, non Patriarchæ, ac Prophetæ, & iuſti ex imis inferni receſſibus erepti fuiſſent, non denique humana natura incorruptibilitatem induiſſet.* In exacta hac rerum enumeratione, nuſquam rei, quæ tanti intereſſet, oblitus, tam grande Dei beneficium in genus humanum, & peccatores ſiluiſſet.

Maiorem difficultatem habet, quod ipſe ſcripſit in ſermone de defunctis. Nihilominùs ibi etiam palam fatetur, ſe non aſſertiuè, ſed probabiliter loqui. Ἴδε ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς λέξαι σὺν θεῷ, καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα, μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον οὐκ ἀποφαντικῶς διὰ τὸ ἀνάξιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον. *En quò nos oratio prouexerit, vt rem penè occultam & opertam iuuante Deo explicaremus, atque id non veluti quandam ſententiam pronunciantes, neque enim id patitur noſtra indignitas,*

ſed rationibus atque coniecturis, vt charitas poſtulat, vtentes. Et ſuæ diſſertationi veram aliorum tanquam digniorem, vt ego exiſtimo, præpoſuit. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ᾽ ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵτινες εἰσὶ πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς τε καὶ τοπάρχαι, καὶ τινὲς ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων, εὐαρίθμητοι καὶ περίδηλοι τοῖς πᾶσιν. *Neque enim ille vitæ Auctor omnibus ſine exceptione ſalutem attulit, ſed illis demùm, qui illic quoque, vti dictum eſt, ipſius fidem amplexi ſunt. At nonnulli quidem eos, qui antè crediderunt, intelligũt, Patres nempe, & Prophetas, & Reges, ac Principes, alióſque nonnullos Hebraïci populi, qui facilè recenſeri poſſunt, omnibúſque noti ac conſpicui ſunt.* Potuit ergo Damaſcenus in conuentu doctiſſimorum hominum plures ſententias licèt aduerſas in medium proferre, quas ipſis poſteà examinandas relinqueret, & cùm propoſitum illius non parùm prædicatio Chriſti adiuuaret, διὰ τὸ φιλάδελφον, charitate ſcilicet in fratres, vt ipſe opinabatur, expoſuit.

Verùm enimuerò ſermo ille neſcio quid mihi ſemper ſuboluit, & vt verum fatear, nunquam Damaſceni fœtum legitimum exiſtimaui, ſed vt aliàs ſæpè contingit, à nebulonibus, vt gratiam, ac pondus orationi tanti Patris nomine adderent, Damaſceno fuiſſe appictum. Quod dummodò à Damaſceni operibus erro non es, facillimo negotio perſentiſces. Leuis eſt inprimis ac nugax hic auctor, qui de grauiſſimis rebus agens,

quaſi per ſaturam ludens carmine, & proſa, nullo dicendi fine, orationem omnem infarcit. Dictio illi, ac modus, ſi rectè conſideres, vilis, & è triuio, hiulca, languida, affectata, puerilis, & à Damaſcenica mirum quantum diuerſa, quæ licèt oratoriis floſculis, & accuratâ exponendi formâ non luxuriet, fluit tamen inoffenſa, ſuâ facilitate decora, contemptu grauis, ſententiarum pondere clara, ſeuera, æqualis, diuina. Verſus Damaſceni cùm aliàs elegantiſſimi ſint, ſelectis ſemper verbis nitidi, quantitate ſyllabarum ſemper commodi, erroribus ſemper innoxij, hi qui in iſto ſermone leguntur, ſi numerum tantùm ſyllabarum demas, ſemper incompti, ac ruſtici in ipſa tanta deformitate conformes. Ad hoc probandum nullum argumentum erit validius ipsâ lectione. lege, ſi potes, ſine faſtidio, per te tantùm nullo alio duce me vera fateri cognoſces. Prætereà omnes illæ hiſtoriæ quæ ab eo adducuntur, ex anilibus cōfabulationibus deſcriptæ ſunt, de quibus nos ſuperiùs nonnulla diximus: at quomodo Damaſcenus huius orationis auctor eſſe poterit, qui ſecundo de fide orthodoxa cap. 4. ſcribit. Διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Ob idque diabolo, ipſiúſque dæmonibus, iiſque qui ducem ipſum ſequuntur, nunquam ex-*

tinguendus ignis, ſuppliciúmque ſempiternum paratum eſt. Illud etiam ſcire non alienum fuerit, quod hominibus mors eſt, hoc Angelis lapſum extitiſſe. Poſt lapſum enim præcluſa eſt iam illis omnis reſipiſcendi facultas, quemadmodum & hominibus, poſtquam ex hac vita migrarunt. cùm hîc ſæpiùs inculcetur poſt mortem in inferno eſſe ἐξομολόγησιν, confeſſionem, μετάνοιαν, pœnitentiam. Planè tamen nullum eſt, quod aliqui dixerunt hanc orationem non eſſe Damaſceni, cùm Damaſcenus ſit antiquior Gregorio Papâ primo, ad cuius preces ſalus Traiano defertur, cùm ex Ioanne Patriarcha Hieroſolymitano, qui eius vitam deſcripſit, manifeſtum ſit, Damaſcenum ſub Leone Iſauro Iconomacho floruiſſe, ſub Gregorio ſecundo. Auctoritas ergo huius orationis, cùm Damaſceni non ſit, non tanti fieri debet.

Oecumenij item, & Zonaræ, & Maximi Planudæ auctoritas tantùm Xanthopuli ſententiam exponunt, qui de hac re cùm malè ſenſerint, malè etiam ſenſiſſe Xanthopulum eiuſdem farinæ hominem neceſſe eſt. Et expoſitio Oecumenij inſulſiſſima eſt. Deus enim non ex eo quod quiſque facturus eſt, ſed ex eo, quod re ipſa fecerit ſententiam fert. Et profectò diuinæ liberalitatis beneficium nullum eſſet, ſi ex eo quod aliquis acturus erat, iudicandus eſt.

Nicetas quid ſenſerit, clarum eſt: cùm ipſe dicat ſanctorum animas ac piorum tantùm fuiſſe liberatas, probétque teſtimonio Chryſoſtomi.

mi. Εσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ἅδην κατιὼν οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας, ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ἅδῃ σέσωκεν, μὴ ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανεν. *Enimuerò Chriſtus in infernum deſcendens non omnes, verùm eos ſolos qui crediderunt ſaluos fecit. Chryſoſtomus ipſe affirmat, neminem in inferno à Chriſto ſalutem accepiſſe, niſi qui ſalute dignus eſſet, cùm ex hac vita diſceßiſſet.* Et ad fabellam illam de Platonis ſalute minimè animum aduertit.

Gregorij Nazianzeni verba dubia ſanè, nullo modo ſententiam dubiam faciunt. Neque enim ipſe dubitauit num Chriſtus apud inferos omnes abſque vlla exceptione ſaluos fecerit, an eos dumtaxat, qui crediderunt: ſed ſolùm quid in eo myſterio inquirendum, meditandúmque eſſet, propoſuit. Planè namque ipſe ſciebat neminem abſque fide Deo placere potuiſſe. Nec aliam fuiſſe Nazianzeni mentem colligi etiam poteſt ex Georgij commentario in eundem locum. Οὕτω, ſcribit, καὶ εἰς ἅδου κατερχομένῳ τῷ λόγῳ συγκάτεισιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ δῆλον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι, καὶ μαθεῖν τὸ μυστήριον τῆς εἰς τὸν ἅδην τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε γινομένων τε, καὶ ἐπιτελουμένων τὸν ὑπερφυᾶ διδαχθῆναι λόγον. *Et cum ad inferos deſcendenti verbo vnà deſcendit, neque ad malum, vt patet, ſed vt diſquirat, conſpiciátque Dei in infernum deſcenſus arcana, & eorum quæ ibi peraguntur, atque perficiuntur, ſupernaturalem rationem edoceatur.*

Anaſtaſio Antiocheno ſatisfaciam, ſi dicam,

quæſtiones illas, quæ ſub eius nomine circumferuntur, non omnes eſſe Anaſtaſio adſcribendas. Opus etenim inordinatum, ac varium lectores ipſi pro arbitrio, aliis additis, aliis detruncatis, immutarunt, & dum legerent, quidquid notatu dignum occurrebat in margine, vel alibi aſcripsēre. Exſcriptores deinde additamenta illa notha, ac ſi legitima eſſent, dum exſcribunt, in textum referunt, & Auctoris ſanè maximi opus eruditum, ac verâ ſapientiâ plenum, inuertunt. Exempli loco illud tantùm ſit; cùm Anaſtaſius ab aliis ſanctis Patribus plura acceperit, aliíque Patres poſteriores ab Anaſtaſio, vel ab illis, ex quibus etiam Anaſtaſius ſua mutuati fuiſſent, lector memoriæ adiuuandæ gratiâ adnotauit ſententiam illam eſſe & Maximi Monachi, & Ioannis Climacis, ſiue etiam Nicephori Conſtantinopolitani. Exſcriptor deinde nomina illa, quaſi ab Anaſtaſio, vel à quæſtionum auctore indicata fuiſſent, in copia appoſuit. Et Turrianus grauiſſimus vir ſe vidiſſe exemplar Meſſanenſe tradit, in quo quædam ex illis nominibus non legebantur. Quod dicimus de nominibus, de ſententia, & rebus ipſis dicendum eſt. Neque meliùs habitæ ſunt hæ Anaſtaſij quæſtiones, ac illæ, quæ ſub Athanaſij nomine ad Antiochum, & Iuſtini Martyris ad orthodoxos. Quare fabuloſa de ſalute Platonis, & prædicatione Chriſti, quæ inter eas leguntur, non conuincunt, ea fuiſſe ab Anaſtaſio ſcripta, vel di-

ctata. Nec dubito ab ſciolis quibuſdam ſancto fuiſſe annexa, cùm nec inter ſe conueniant, neque cum aliis ab eodem patre aliis in locis expoſitis.

Locus omnium difficillimus eſt D. Petri, in quo exponendo multi inſudarunt, an Doctoris mentem ſint aſſecuti in dubio eſt. Ne varias aliorum hîc expoſitiones aggeram, eam ſolùm in medium adducam, quæ verba illa de deſcenſu Chriſti ad inferos interpretatur, quæ & ſanior eſſe videtur, & communior. Ait namque D. Petrus, Chriſtum ſuâ morte, cùm ad inferiores partes terræ perueniſſet ſpiritibus iuſtis videlicèt, qui ibi in ſinu Abrahæ detinebantur, prædicaſſe, manifeſtaſſe videlicet ſuam Incarnationem, & quanam ratione illorum redemptionis, ac reſtitutionis in integrum cauſa fuiſſet, idque præconis ad morem clarè, & ſonorè intonuiſſe iuſtis omnibus, & maximè iis qui peruicaces & obſtinati cùm Noë arca appararetur, ſed Dei longanimitate, ac patientiâ in bonam frugem conuerſi, commiſſorum delictorum pœnitentiâ peractâ in ſinum Abrahæ delati ſimilem Chriſti deſcenſum anxiè expectabant, quo illis beata vita impertiretur. Scio variè ab aliis locum hunc explicari, hæc tamen ſententia mihi verbis conformior, & textui Scripturæ aptior videtur. Non ait ergo Petrus Chriſtum in inferno omnibus ibidem contentis ſe ipſum manifeſtaſſe, ſed ſanctis & iuſtis tantùm. Quinam autem iſti fuerint,

non adeò dignoſci facilè poſſunt, cùm in tanta malorum illuuie hominum animis refractariis, quando & Dei tolerantia, ac ſumma humanitas indignata excidium omnibus ſine vlla ſpe ſalutis minitaretur, inuenti ſint aliqui, qui errorem agnoſcentes, & ex animo deteſtantes, ac pœnitentiam agentes iram Dei auerterint, & miſericordiam conſecuti non in corporibus, ac facultatibus, quæ veluti cauſas tanti mali ingentes aquarum voragines abſorpſerant, in ſinu Abrahæ recepti fuerint. Ne damnemus ergo tempora, licèt infeliciſſima, ne homines omnes vnâ lance dimetiamur, ac reprobemus. Nouit enim Dominus ex peccatoribus ſuſcitare ſemen Abrahæ, genus electum, pium, ſanctum. Quod ſi tempore diluuij factum eſt in tanta rerum omnium anguſtia, multò magis aliis etiam temporibus, cùm non ita craſſatur iniquitas, fiet. Videat ergo Xanthopulus num benè intellexerit Petrum, qui non ſanctis, ſed damnatis ſcribit Chriſtum prædicaſſe, & ex illis omnes, qui crediderant, liberaſſe.

Illa prætereà Synaxarij verba conſideranda ſunt. Sanctorum animas, ait, ab inferorum domino violenter cuſtodiâ mancipatas liberauit, *τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κεκρατουμένας παρὰ τοῦ ᾅδου ἠλευθέρωσε.* Error fuit Origenis, & aliorum ab Euſtathio Antiocheno reprobatus, quo aſſerebatur, non tantùm damnatorum, ſed iuſtorum etiam animas in inferno ſub poteſtate

dæmonis fuiſſe. Vide quæ nos tractatu noſtro de Engaſtrimytho cap. 7. & 12. pro Catholica veritate tuenda adduximus. At dum in Beatis illis, qui in ſumma mentis tranquillitate quieſcebant, nullis doloribus, nullis anguſtiis obnoxij, perfectam beatitudinem, quæ in viſione Dei erat, expectantes, vim ab inferorum domino aſſeris, iniuſti dæmonis in illas facultatem, & dominium, illúdque violentum inſinuas. Hoc eſt non in ſinu Abrahæ, ſed in crudeliſſimi animarum hoſtis ergaſtulo commorari, & Origenis errorem perpetuis tenebris damnatum, nunc demum in lucem ab orco euocare.

Quartum in libro animaduertendum eſt, ex verbulo malè edito ingentem Diuæ Virgini iniuriam appingi. Quod niſi viderem ſæpiùs repetitum, ſempérque eodem cum errore prolatum, veluti correctorum oſcitantiâ intruſum negligerem. Carmen eſt Ioannis Damaſceni, ſiue Ioannis Ardæ in Pentecoſtem ad ipſam Virginem pag. 172. a. f. *χαίροις ἄνασσα μητροπαρθένων κλέος. Salue Regina, Matri-virginum gloria.* Eodem modo legitur & pag. 190. a. m. pag. 134. a. p. pag. 250. b. m. & quotieſcunque carmen illud repetitur, ſemper Virgo, *Matri-virginum* gloria eſt. Typographi in vno vel altero loco errare potuerunt. Cùm verò vbique ita legatur, errorem in verbis ineſſe dicendum eſt: eóque præcipuè, quòd in aliis etiam editionibus ita habeatur, vt in editione Spinelliana anni 1600. Vnam

inter mulieres *Matri-virginem* noui Diuam Virginem, præque ea ſola nulla alia eſt. illa enim ſola Chriſtum peperit, & Virgo & Mater nobis innotuit. Titus Boſtrenſis. Ηπίστησε καὶ αὐτὴ οὐχ ὑπεβλήθη δὲ τῇ τῆς ἀπιστίας ἐπιτιμίᾳ καθὰ καὶ Ζαχαρίας, διότι ὁ μὲν εἶχε πολλὰ παραδείγματα τῆς ἐν γήρᾳ παιδοποιΐας τῆς Σάρρας, τῆς Ρεβέκκης, τῆς Ραχὴλ, τῆς Ἄννας, ἡ δὲ παρθένος οὐδὲ ἕν. οὐδεμία γὰρ παρθένος ἕως αὐτῆς ἄνευ ἀνδρὸς συνέλαβε καὶ τέτοκεν. λέγει πῶς ἔσται ταῦτα οὐχ ὡς ἀπίστως ἀντιλέγουσα, ἀλλ' ὡς σοφὴ ζητοῦσα τὸν τρόπον τοῦ λεγομένου πράγματος. ἐπεὶ οὐδέποτε γέγονε τὸ παρθένον τεκεῖν. ὅθεν οὐκ ἐπιτιμᾶται, ἀλλὰ διδάσκεται τὸν τρόπον τοῦ παραδόξου τοκετοῦ. Et, οὐκ οἶδεν ἡ φύσις ἃ λέγεις. ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ ἄγγελος. οὐδὲ γὰρ γέγονε πρότερόν τι τοιοῦτον, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται. λέγω δὴ τὸ παρθένον τεκεῖν. Et ille alius, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, οὐδεμία γὰρ τῆς τοσαύτης χάριτος κοινωνὸς, οὔτε γέγονεν, οὔτε γενέσθαι δύναται. ἓν γὰρ τὸ θεῖον κύημα, καὶ μία ἡ γεννήσασα. *Nec ipſa quidem credidit; attamen incredulitatis pœnas non ſubiit, quemadmodum Zacharias. hic etenim multa in ſenecta parturitionis habebat exempla, Sarram, Rebeccam, Rachel, Annam: Virgo verò nullum penitus. nulla quippe ante eam virgo ſine viro concepit, & peperit. Dicit, quomodo erunt hæc, non quòd fidem non præbens, ſeſe opponens, ſed veluti prudens, modum de re, quæ agebatur, inquirens. Quandoquidem nunquam id euenit, vt virgo pareret. Quare non reprehenditur, ſed modum partus admirabilis edocetur.* Et, *Quæ tu aſſeris, natura non nouit, hinc Angelus condonat. neque enim anteà ſimile quidpiam factum eſt, nec poſte-*

rum in tempus futurum fiet, Virginem, inquam parere. Et alius in Lucam, Benedicta tu in mulieribus. *Nemo enim tantæ gratiæ particeps facta eſt, nec fieri poteſt. Diuinus ſiquidem partus vnus eſt, & quæ generauit, vna.* Græci etiam in Paracletice canunt. ὢ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων. τίς γὰρ ἔγνω μητέρα ἄνευ ἀνδρὸς τεκοῦσαν; *O admirandum nouum vetera omnia mirabilia exuperans, quis enim nouit matrem, quæ ſine viro generauit?* Et, ποία μήτηρ ἠκούσθη παρθένος; ποία δὲ παρθένος μήτηρ ἐγνωρίσθη, πάντα τὰ σὰ θεοτόκε παράδοξα. *Quæ mater audita eſt virgo, quæ verò virgo mater agnita eſt. Omnia tua Deipara admirabilia.* Et, τῶν γηγενῶν τίς ἤκουσε τοιοῦτον, ἢ τίς ἑώρακέ ποτε. παρθένος ἐν γαστρὶ εὑρέθη ἔχουσα, καὶ ἀνωδύνως τὸ βρέφος ἀποτεκοῦσα. τοιοῦτον σου τὸ θαῦμα. *Quis mortalium ſimile audiuit? aut quis vnquam conſpexit? Virgo inuenta eſt in vtero habens, eadémque ſine dolore filium peperit. tale eſt tuum miraculum.* Et, φοβερὸν τὸ μυστήριον, καὶ τὸ θαῦμα παράδοξον, πῶς ἡ παρθένος τὸν κτίστην τῶν ἁπάντων ἐβάστασε, καὶ μετὰ τόκον, πάλιν ἁγνὰ καὶ παρθένος διέμεινε. *Terribile myſterium, & miraculum admirandum, quomodo Virgo creatorem omnium geſtauit, & poſt partum rurſus integra & virgo permanſit.* Et, τοῦ θείου τόκου σου ἁγνὴ πᾶσαν φύσεως τάξιν ὑπερβαίνει τὸ θαῦμα, θεὸν γὰρ ὑπερφυῶς συνέλαβες ἐν γαστρὶ, καὶ τεκοῦσα μένεις ἀεὶ παρθένος. *Diuini partus tui, ô pura, omnem naturæ ordinem miraculum ſuperat, Deum enim ſupra naturam concepiſti in vtero, & poſtquam generaſti permanes ſemper virgo.* Quid plura? δέσποινα ἐν μήτρᾳ τὸν νομοδότην, τὸν βασιλέα Χριστὸν

συλλαβοῦσα μόνη μητροπάρθενε. *Domina in vtero legum datorem, & Regem Chriſtum concipiens ſola mater, & virgo.* Et, ἐκ σοῦ γὰρ ἐσαρκώθη ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, μόνη γὰρ ὑπάρχεις μήτηρ, καὶ παρθένος. *Ex te enim carnem aſſumpſit Seruator mundi, ſola etenim es mater & virgo.* Et, σὺ γὰρ μόνη γέγονας ἐν γυναιξὶ, καὶ μήτηρ, καὶ παρθένος, καὶ σὺ μόνη πάναγνε ἐγαλούχησας υἱὸν ζωοδότην. *Tu enim ſola inter mulieres facta es & mater, & virgo, & tu ſola, ô puriſsima, lactaſti filium vitæ datorem.* Et, ὦ θαῦμα τῶν ἁπάντων θαυμάτων καινότερον, ὅτι παρθένος ἐν μήτρᾳ, τὸν τὰ σύμπαντα περιέποντα ἀπειράνδρως συλλαβοῦσα οὐκ ἐστενοχώρησεν. *O miraculum miraculorum omnium nouiſſimum, quod virgo in vtero omnia continentem ſine commercio viri concipiens non anguſtiauit.* Quare omninò Ioannes ſcripſerat, χαίροις ἄνασσα μητροπάρθενον κλέος. *Salue Regina Matri-virginalis gloria.* Ipſa enim ſola audit Matri-virgo, & à Græcis ſæpiſſimè alibi dicitur μητροπάρθενε. Et in editionibus Aldina, Baſilienſi, Pariſienſi μητροπαρθένου, *Matri-virginalis* legitur. Eandem lectionem agnoſcit Gregorius Metropolita Corinthi, & Euſtathius Theſſalonicenſis, qui ea carmina expoſuerunt. Necnon Marcus Eugenius in Paraphraſi, χαίροις ὦ δέσποινα κλέος καὶ ἄκουσμα μητροπάρθενον. Vndenam ergo in libris Græcorum tantus error irrepſit?

Quintum eſt de proceſſione Spiritus ſancti. Licèt enim de illa Græci ſæpiſſimè ſermonem inſtituunt in hoc libello, nunquam tamen hæreſim nobis apertè ingerunt, dicunt namque Spiri-

ri-

ritum ſanctum à Patre procedere. an à Filio procedat, ſilent. Quod dum non negant, expreſsè in ea locutione damnandi non ſunt. Vera enim dicunt, & abſtrahentium non eſt mendacium. Item, vt notant viri doctiſſimi, quod ſingulariter vni diuinæ perſonæ tribuitur, id etiam conuenire alteri intelligitur, niſi ſit illud, quod ab altera perſona diſtinguitur. Pater verò non diſtinguitur à Filio per hoc, quod ab eo procedit Spiritus ſanctus, non enim eâ ratione opponitur Filio relatiuè. & ita ſubintelligenda ſunt eorum omnium loca, qui Spiritum ſanctum à Patre, nullâ factâ mentione Filij, procedere aſſerunt, præſertim ſi diuerſis verbis enuncient eodem in loco, vel alibi, Filium habere omnia, quæ Pater habet præter ἀγεννησίαν, *innaſcibilitatem*. Verùm proceſſionem Spiritus legentibus ita proponere à Patre, vt ab ea Filius excludatur, & ſolus Pater eſſe dicatur principium Spiritus, aperta hæreſis eſt, & condemnata in Concilio Florentino. Habetur tamen in Synaxario Feriæ ſecundæ poſt diem Pentecoſtes, pag. 248. b. f. ἁπλῶς ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. *Simpliciter quæcumque habet Pater, & Filius, præter paternitatem, & filiationem à ſolo Patre procedens.* Dicent verbum illud, *ſolo*, in Spinelliana, & aliis editionibus non haberi. Et de hoc ſanè dolendum eſt, quo iure homines temerarij tantùm audeant, vt præter Ec-

cleſiæ Græcæ morem, & Auctorum ſententiam, non leuiuſcula & puerilia, ſed hæreſes in Conciliis damnatas ad fallendum Chriſtianorum animos, appingant. Si in Autographo Xanthopuli ſcriptum eſſe contendant, quod veriſimile eſt, cùm ipſe illius opinionis fuerit acerrimus aſſertor, quanam ergo ratione Spinelliani correctores omiſerunt? ſed ſiue ſit in Autographo, ſiue ſecus, cùm in editis habeatur, & hæreticum ſit, omninò expungi debet.

EIVSDEM

DE PARACLETICE.

NEQVE fortunatiùs accidit Paracleticæ, qui eſt tertius liber à nobis examinandus. Namque cùm liber eſſet exiguus ſub Octoëchi nomine à Ioanne Damaſceno compoſitus, ſubſecutorum Græcorum nimis oneroſa pietas plurimis additis, librum in molem, qua eſt, ſuccreſcere fecit, & nouam Octoëchum compellauit. Fortè etiam à Ioſepho Melodo compilata eſt. Habeo ex Acroſtichide ſabbati octaui Toni, τῆς ὀκτωήχου τῆς νέας θεῖον τέλος, πόνοι δὲ Ἰωσήφ. *Octoëchi nouæ diuinus finus, labores verò Ioſephi.* Dicitur præter alias cauſas παρακλητική, quòd tota ſit in Deo, ſanctíſque exorandis, diuinóque ſibi auxilio, variis ſupplicationibus, & Chriſti, & Virginis, & aliorum Sanctorum interceſſionibus impetrando.

Multi multa in ea reprehenderint, ſed imperitè, & ſatis calumnioſè. Non omnia hîc referemus, vno, vel altero diſcuſſo, noſtrum in eam ſubiiciemus examen; paginæ reſpondent Paracleticæ, correctæ à Nicephoro Paſchaleo, editæque Venetiis apud Antonium Pinellum anno 1625.

Digitized by Google

Primùm fuerit locus ex pag. 43. b. 1. f. in quo partus Virginis λοχεία vocatur. κάμινος ποτὲ μὴ φλέξασα τοὺς παῖδας τὴν σὴν λοχείαν προεικόνιζεν παρθένε. *Caminus aliquando, quæ pueros non exuſſit, tuum, Virgo, partum præfigurabat.* & pag. 50. a. 1. m. μέγα καὶ φρικτὸν ὦ παρθένε θεομῆτορ τῆς σῆς λοχείας τὸ μυστήριον. *Magnum & horribile eſt, Dei mater, tui partus arcanum.* Pag. 84. b. 2. f. νόμου διετράνωσαν εἰκόνες τὴν σὴν φρικτὴν λοχείαν θεονύμφευτε. *Legis manifeſtarunt imagines tuum horribilem partum, Deo deſponſata.* Quomodo enim λοχείαν, quæ vniuerſam puerperij ægrotationem, & moleſtiam, vt ſunt ſanguinis proluuies, ſecundæ, dolores, debilitates, aliáque parturientium inquinamenta ſignificat, Virgini apponemus, à quibus illius diuiniſſimum partum fuiſſe alienum teſtantur Patres, Hieronymus aduerſus Heluidium in 2. quæſt. Cyprianus ſiue quiuis alius vetuſtus Auctor, ſermone de Natiuitate Domini, Fulgentius ſermone 2. in Natiuitate Domini, Leo Papa ſermone 2. in Natiuitate, Zeno Epiſcopus Veronenſis ſerm. 3. Epiphanius lib. 3. contra hæreſes in fine. Vocem ſic interpretatur Zonaras in Can. 79. Trullanum. λοχεία δέ ἐστιν ἡ μετ' ὠδίνων τοῦ βρέφους ἀπότεξις, καὶ ἡ τῶν αἱμάτων ἀκόλουθος ῥύσις, ὧν μὴ πειραθῆναι τὴν θεοτόκον πιστεύομεν. *Eſt verò puerperium emiſſio fœtus, quam doloris ſenſus, & profluuium ſanguinis comitantur, quibus quidem malis nullatenus obnoxiam fuiſſe Deiparam credimus.* A Zonara ſua exſcripſit Matthæus Blaſtarius in Nomocan. lit. k. cap. 8. idéoque ca-

non Trullanus ἀλόχευτον τόκον nuncupauit Virginis partum. Quare coctam ſimilam ſibi inuicem ſolitam impertiri, honoris ſcilicet, prætextu ſecundinarum impollutæ Virginis fidelibus prohibuit. Videſis eumdem Canonem, & in eum Zonaram, Balſamonem, Blaſtarium: à quibus non longè abeſt Alexius Ariſtenus: οὐκ ἔστι τοῦτο τιμὴ τῇ παρθένῳ, τῇ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούσῃ λόγον σαρκὶ ἐκ τῶν κοινῶν τε, καὶ καθ' ἡμᾶς τὰ κατὰ τὸν ἄφραστον αὐτῆς τόκον ὁρίζειν καὶ περιγράφειν. Διὰ τοῦτο εἴτις μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως, σεμίδαλιν δὲ εὑρίσκεται ἕψων, καὶ ταύτην παρέχων τοὶ προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχείων τῆς ἀχράντου παρθενομήτορος· εἰ μὲν κληρικὸς εἴη καθαιρεθήσεται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορισθήσεται. ἀλόχευτον γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸν ἐκ τῆς παρθένου θεῖον τόκον, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάντα. *Non eſt honor hic Virginis, quæ ſupra omnem rationem, & intellectum, Verbum quod nullus locus capere poterat in carne peperit, & ex communibus, & nobis accidentibus, inenarrabilem illius partum determinare, ac circumſcribere. Quapropter qui poſt diem ſanctæ Chriſti veri Dei noſtri natiuitatis ſimilam coxerit, & cùm altari exhibuerit, quaſi honorem deferens ſecundinis impollutæ Virginis Matris, ſi Clericus eſt, deponatur: ſi laïcus, excommunicetur. Abſque enim vllis ſecundinis diuinum ex Virgine partum, vt qui ſine ſemine fuit, confitemur.* Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus oratione de Incarnatione, ὠδῖνα ἀλόχευτον, *ſine puerperio puerum.* Et quod magis eſt Paracletica ipſa pag. 124.

Nn iij

a. 1. m. *τίς μὴ μακαριεῖ σε παναγία παρθένε; τίς μὴ ἀνυμνήσει σου τὸν ἀλόχευτον τόκον; Quis non beatam te dicet, ſanctiſſima Virgo? quis non laudibus extollet tuum ſine puerperio partum?* Et hæc quamuis ſana, non tamen ea ſunt, quæ in peiorem partem rapere verba Paracletices faciant. Licèt enim in Virgineo partu nullum ſanguinis profluuium, nulla ſecundarum eruptio, nulla tunicarum ruptio, nullus dolor, nulla moleſtia, nullum inquinamentum; non ideò tamen negare poſſumus verè, ac propriè λοχείαν eius partum dici, cùm λοχεία nihil aliud ſit, quàm partus ipſe, vel actus pariendi, quemadmodum & λόχευμα, qui naturaliter, & in aliis mulieribus non poteſt ſine ſimilibus inquinamentis, atque immunditiis fieri: in Virgine verò aliter factum eſt, cùm præter naturam gigneret. Et quemadmodum λοχεία reliquis mulieribus omnia iam dicta incommoda affert, ita & partus. Quare ſi propter ea in Virgine λοχεία neganda eſt, propter hæc eadem & partus, & fœtus, & gignere ipſum, & parturire neganda ſunt. nuſquam enim id accidit ſine ſanguinis profluuio, & reliquis recenſitis: at cùm in Virgine nihil immundum, neque moleſtum cùm pareret, euenerit, ideò partus illius partus dicitur, licèt immaculatus, & à purgamentis omnibus alieniſſimus. Habet porrò Canon Trullanus partem ſimilem dici ἀλόχευτον, non quòd ἄνευ λοχείας factus eſt, verè enim Virgo peperit, ſed vt morem illum de coquenda

ſimila malè introductum ex animo fidelium euelleret. Sic Concilium Epheſinum prohibuit, ne Virgo diceretur Chriſtipara, vt hæreſim Neſtorij condemnaret, cùm verè illa Chriſtipara ſit, verè enim Chriſtum genuit: non ideò tamen negamus illam genuiſſe Deum. Ideò ne plura hîc referam, λοχείαν iſtam ferè vt plurimùm cum annexo aliquo, quod eam ab humanis aliis partibus ſeparat, profert, vt in exemplis allatis vidimus. Et pag. 117. b. 1. p. ποῦ μοι τὰ εὐαγγέλια, βοῶσα σὺν δάκρυσι; ποῦ ὁ τὸ χαῖρε μοι λέξας; ποῦ ἡ λοχεία ἡ ἄφραστος; ποῦ Πέτρος ὁ φίλος; *Vbi ſunt mihi boni nuncij, cum lacrymis inclamans? vbi qui mihi dixit Aue? vbi partus quem verbis aſſequi non poſſumus? vbi Petrus amicus?* Nec alio modo verba Procli intelligenda ſunt. Non placet? Habeant qui obuiis quibuſcumque nullo præuio examine offenduntur, λοχεῖαι, λοχεύω, vnde etiam ἄλοχος, vxor & coniux, primâ ſui origine à λέχος, quod eſt lectum deduci. Rectè itaque Proclus & alij vocant ἀλόχευτον τόκον, hoc eſt partum lectum non expertum, hoc eſt ſine ſemine viri, qui ſcilicet parentem nullum hominum agnoſcit. Hîc non nemo adnotauit ἄλοχος γυνὴ, γαμετὴ κατ' ἐπίτασιν τοῦ α, διοτὶ ὁμόλεχός τις οὖσα, & apud Platonem, virginem quæ nondum peperit, quaſi ἐπίπειρον λέχους ἄπειρον. Virgo enim ſola eſt, quæ filium peperit ἀπειρόγαμος, ἀπειρόζυγος, ἀπειράνδρος, πεῖραν ἀνδρὸς μὴ δεξαμένη, quæ nullo cum viro conſueuit cubilibus, quæ non ex concubitu grauida

facta eſt, quæ cum homine rem non habuit; quæ corpus cum corpore non aluit, quæ non dedit operam in lecto. Annon rectè huiuſce partus, qui verè λοχεία eſt, & dicitur, ἀλόχευτος etiam ob ſui admirabilitatem dicetur? ſanè Procli illud ὠδὶν ἀλόχευτος cautiùs emolliendum erat: quomodo enim vexationem & dolores ipſos partus ἀλόχευτον vocat? An dolor ſine dolore eſſe poteſt? an vexatio partus ſine moleſtia? & tamen fatetur dolorem, qui tamen ſit ἀλόχευτος, *ſine cura puerperij*, vt explicant, quod peius fuiſſet, Virginem in partus moleſtia & ægritudine ſine vlla cura puerperij derelictam. Et ὠδῖνα illud vertere *puerum* ex ingenio eſt. Scio Proclum orat. in S. Paſcha vocaſſe τόκον ἀνώδυνον, parturam partus doloribus minimè obnoxiam. Sed hoc quid ad ὠδῖνα; Mens itaque diuini Patris ea eſt ὠδὶν, partitudo nempe, ſiue enixus, nullo animi, vel corporis in Virgine tantùm cruciatu fuit ἀλόχευτος, quod Methodius Patarenſis oratione elegantiſſimâ in Hypapante dixit, τόκον ἀμόλυντον, καὶ καθαρσίων ἀνεύθυνον, *partum impollutum, & purgamentis minimè obnoxium.* λοχείαν ὑπερφυῆ, *puerperium ſupernaturale.* ἄσπορον, *ſine ſemine.* ἀγεώργητον καρπὸν, *fructum ſine vlla cultura.* Et Virginem, τὴν ἀφθόρως ἐγκυμονήσασαν, καὶ ἀφράστως ἀποκυήσασαν, *quæ ſine corruptione conceperat, & ineffabiliter pepererat.* μητέρα ὑπὲρ φύσιν καὶ τόκον ὑπὲρ λόγον, καὶ λοχὸν ἀπειρόγαμον, *Matrem ſupra naturam, & fœtum ſupra omnem rationem, & puerperam nuptiarum exper-*

pertem. γαστέρα οὔτε προδιανοιγεῖσαν, οὔτε προεισπερμανθεῖσαν, *vterum neque priùs apertum, neque anteà ſemine conſperſum.* Nec longè eſt Iſidorus Peluſiota Catenâ Græcâ in Lucam: τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς, ὃ ἐχθραίνειν τῷ ὄφει προσέταξε θεὸς, ὁ κύριος ἡμῶν ἐστὶν Ἰησοῦς· αὐτὸς γὰρ σπέρμα γυναικὸς μόνος γέγονεν μὴ σπερματισάσης, καὶ τῆς ἁγνείας μὴ μειωθείσης. *Semen mulieris quod odio proſequi ſerpenti Deus imperat, Dominus noſter eſt Ieſus. Ipſe enim ſemen mulieris ſolus factus eſt, cùm illa ſemen non emiſerit, neque caſtitas imminuta fuerit.* Non itaque partus Virginis malè λοχεία dicetur, ſi vt fuit, intelligatur, neque propter eam vocem Paracletice condemnanda, cùm quid ipſa eo nomine velit, pag. 183. a. 1. m. φυγοῦσαν τὰς ὠδῖνας τὰς μητρικὰς τῷ καιρῷ τῆς λοχείας. *Quæ effugerat dolores maternos tempore puerperij:* & pluribus aliis in locis, ad faſtidium apertiſſimè indicet, & nimis moroſi videntur, qui propter ſimilia verba eam conuellunt.

Alterum fuerit in hoc libro plurima Virgini tradi, quæ nullâ ratione ad eam pertinent, nec etiam ſi velit ex ſe efficere poterit. Inter alia pag. 155. b. 2. f. Θεοτόκε ἡ βεβαία προστασία, καὶ ἐλπὶς χριστιανῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φρικτῇ παράστηθί μοι ἐπταικότι πολλά, καὶ ῥῦσαί με τῆς γεέννης τῆς φοβερᾶς, προβάτοις με δεξιοῖς ἀριθμήσασα. *Deipara ſtabilis protectio, & ſpes Chriſtianorum in die horrendo adiuua me, qui in multis lapſus ſum, & libera me à terribili geenna, inter oues me dexteras collocans.* Verum eſt, beatam Virginem vnicam Chriſtianorum ſpem, Chriſtia-

nis opem ſemper, dum viuunt adiutabilem, ferre. Sed quis neſcit poſt hanc vitam, & potiſſimum in die illo tremendo, cùm iam omnes ſiue boni, ſiue mali pro merito ſua habent, nullam illi, quod nec etiam Chriſtus ſibi reſeruauit, facultatem eſſe, vel à geenna liberandi, vel quos ſiniſtra ſibi ſurripuit, inter dexteros collocandi? Ingens eſt potentia Virginis, ſed non eſt ea, quæ Filij ſui potentiam excedat. Pag. 180. b. 1. p. σπλαγχνίσθητι παρθένε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ πταισμάτων δώρησαι τὴν ἄφεσιν τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῦ τὰ παθήματα. *Miſerere noſtri Virgo, & delictorum concede remiſſionem iis, qui adorant illius paſſionem.* Remittere peccata ſolius Dei eſt, vel cui ipſe facultatem conceſſit. Quanam ergo ratione Virgo remittere peccata dicetur?

Verumtamen nimis apertè iſtiuſmodi homines calumnioſè ſe gerunt. Senſus ſiquidem Græcorum in inuocanda Virgine ex eadem Paracletice innumeris in locis patet, qui eam aſſiduè exorant, vt ſuâ ipsâ interceſſione apud Filium ſimilia aliáque impetret. Rogant ergo, vt ipſa remittat, & liberet à geenna, vt ſcilicet intercedat apud Filium, vt ipſi à geenna liberentur, & peccatorum remiſſionem conſequantur. Euoluantur ſingulæ paginæ, non aliam Græcorum in talibus exorandis eſſe mentem, cùm manifeſtò interceſſio Virginis vbique interponatur.

Quibuſdam etiam illud non benè olet, pag. 77. a. 1. p. Εἰ τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς

ὡς θεός. ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ λῃστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ μετὰ πατρὸς καὶ πνεύματος πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος, ſonant. *In monumento cum corpore, in inferno verò cum anima, vt Deus; in paradiſo cum latrone, & in throno eras Chriſte cum Patre, & Spiritu omnia complens, qui es incircumſcriptus.* Videntur enim hæreſim Apollinarij, & Seueri ſapere.

Dicimus verba hæc non eſſe recentioris alicuius, & ex fæce hominum nati, ſed ſancti, & in Eccleſia Catholica Scriptoris probatiſſimi, de quo nulla vnquam ſimilium hæreſum vel leuis ſuſpicio fuit: Ioannis, inquam, Damaſceni, qui Troparium illud inter alia multa confecit, nec in iſto loco tantùm, ſed alibi etiam ſæpiſſimè canitur, vt videre eſt in Octoëcho, Ode 1. quarti toni; & Diaconus ante Miſſam poſt oblationem, ſacram menſam incenſans hæc eadem recitat. Quòd ſi fides aliqua adhibenda eſt rumori publico, ac famæ, quam refert Auctor vitæ ſancti Coſmæ Melodi, Troparium hoc non ipſo Damaſceno meditante, ſed Spiritu diuino dictante compoſitum fuit. Καὶ κατηχηθέντες πρεπόντως τοῦ θείου κατηξιοῦντο βαπτίσματος. τί ἔτι; πέρας εἶχε τὰ τῆς ἡμέρας. ἐφίστατο νύξ· στρωμναὶ συνήθεις εἶχον αὐτούς, καὶ ὁ ὕπνος ἠρέμα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐπεισήχετο, καὶ νεανίαν ὁρῶσιν ἡλιακῆς ἀκτῖνος μᾶλλον ἀστράπτοντα, ὃς τὸ ὀνομαστὶ προσκαλεσάμενος τούτους δυσὶ καλλίστοις πυξίοις ἐδεξιώσατο, κατ' οὐδὲν οἶμαι, τῶν Μοσαϊκῶν ἐκείνων ἀτιμοτέροις πλακῶν. πλὴν ὅσον αἱ μὲν ὕπαρ, τὰ δὲ ὄναρ

τούτοις ἐδίδοντο. εἰ δὲ καὶ χειρὶ μὲν ἐκείνας δεσποτικῇ, τὰς δὲ ὑπηρετικῇ, ἀλλ' ὁ δοτὴρ ἀμφοῖν ὁ αὐτός. κἂν τὰς μὲν αὐτοπροσώπως, τὰς δὲ δι' ἀγγέλου θείου παρεῖχεν. ἔδοξεν οὖν ἀναπτυχθῆναι ταῦτα. καὶ μέντοι, καὶ ἀνεπτύσσοντο, καὶ ὁ μὲν μέγας Κοσμᾶς τὸ, ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα, καὶ ὑπέρφορον ἐν αἰθέρι ὕδωρ ἐγγεγραμμένον ἐφεύρηκεν. ὁ δέγε θεῖος Ἰωάννης, τὸ, ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς θεός. τούτων οὕτω γεγενημένων, ὁ μὲν φανεὶς νεανίας ἐγένετο ἀφανής. οἱ δὲ ἀναστάντες εὐωδίας τε πλήρη τὴν οἰκίαν καταλαμβάνουσι, καὶ χαρᾶς ὅτι πλείστης ὑποπλησθέντες, καὶ τὸν διδάσκαλον μετακαλεσάμενοι διηγοῦνται τὰ ὁραθέντα, τὴν μορφὴν ἀναζωγραφοῦσι τοῦ νεανίου, τὸ τῶν πυξίων περικαλλὲς ἀπαγγέλλουσι τὸ τῶν ἐγγεγραμμένων θυμοτερπὲς καταλέγουσι. καὶ οἱ μὲν διηγοῦνται· ὁ δὲ ἀκούων θαυμάζει. ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα. *Et cùm vti par erat, de rebus diuinis inſtructi eſſent, ſacro lauacro abluti ſunt. Quid tum? Dies ille finierat, nox aduenerat, & vti moris erat, cubitum eunt, ſomnúſque tranquillè in oculis eorum innatabat. Tum iuuenem conſpiciunt radiis ſolaribus ſplendidiorem, qui ex nomine eos compellatos, duabus pulcherrimis tabellis cohoneſtauit, Moſaïcis illis lapideis nihilo inferioribus, licèt illæ vigilanti, hæ dormientibus, manu illa herili, ſeruili hæ porrigerentur. ſed ambarum exhibitor vnus idémque fuit: licèt has præſens ipſe, alias per diuinum Angelum exhiberet. Viſum eſt, vt illa legerentur, & legebantur vtique. Et magnus quidem Coſmas* ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα*, quæ illum qua comprehendi non poterat, detinens ſublimem in aëre aquam inſcriptum inuenit: At diuinus Ioannes, illud* ἐν τάφῳ σωματικῶς*, in ſepulchro*

Digitized by Google

cum corpore, apud inferos verò cum anima, vt Deus. Hæc vbi ſic euenêre, iuuenis ille viſus illicò euanuit, ipſi ſomno experrecti, domum odore plenam deprehendunt, & gaudio quammaximo repleti, aduocato magiſtro viſa enarrant, formam iuuenis veluti in pictura exprimunt, tabellarum pulchritudinem proſequuntur. & hi ſanè enunciant, ille audiens in admirationem rapitur. & hæc quidem hac ratione euenêre. Quis non horreret propter iſta verba Damaſcenum, quem Patrem? aut diuinum nuncium, de hæreſi reum fieri, & ea præcipuè, quam ipſe non ἐν παρέργῳ, & quaſi aliud agens, pluribus in locis oppugnauit, & cum eo tot alios ſapientiſſimos Patres, qui eandem ſententiam iiſdem cum verbis expreſsêre: turbaréque Catholicæ Eccleſiæ id idem ipſiſſimis verbis contra recentiorum hæreticorum deliria aſſerentis doctrinam? Annon inter Catholicos certum, probatúmque eſt, poſt mortem, Chriſtum non totum θεάνθρωπον, vt Chriſtophorus Pelargus contendit, non virtute ſuâ tantùm, & effectu redemptionis, vt Bullingerus, & Zuinglius; ſed cum anima, corpore interim in monumento per triduum quieſcente, inferni latebras, ac profunda, non ſepulturam, aut ſepulchrum, vt Bucerus & Beza ſomniant, non vt damnatorum pœnas exſolueret, diuinæ vltionis ſeueritatem ſentiret, & angores, & cruciatus omnibus peccatoribus debitos ſuſtineret, vt Caluinus; ſed vt animas iuſtorum ad illud vſque tempus ibidem detentas, non Sodomita-

rum, & aliorum impiorum, vt Marcionitæ inſaniunt, liberaret; quod nonniſi vt Deus peragere potuit, penetraſſe; indéque rèdiens reaſſumpto poſt triduum corpore, non apud inferos corpore, & animâ relictis, vt Chriſtolytæ aſſerebant, præſcripto tempore in cælum aſcendiſſe? Chriſtus enim vt Deus, & nulli loco obnoxius vno eodémque tempore, vt Damaſcenus cecinit, omnia complebat, erátque in monumento cum corpore, in inferno cum anima, in paradiſo cum latrone, & in throno cum Patre, & Spiritu. quod neſcio quam vel Apollinaris, vel Seueri hæreſim ſapere poſſit.

Apollinarius namque, vt Gregorius Nazianzenus ad Nectarium, Nemeſius de natura humana, Theodoretus lib. 4. Hæret. Fabul. Theodorus Raithi Preſbyter de diuina Incarnatione, Nicetas ad orationem Nazianzeni de S. Baptiſmo, Helias Cretenſis in eiuſdem epiſtolam ad Cledonium, Macarius Hieromonachus in Nomocanone cap. 6. & alij narrant, Dominum carnem animâ vitali præditam aſſumpſiſſe dicebat, mentem humanam non admiſiſſe. Neque enim carni illi, quæ Verbo diuino gubernabatur, humanâ mente opus fuiſſe. In cuius ſententiam verba Damaſceni, neque per vim etiamſi omnia immiſceas, trahere poteris. Licèt enim particulam ὡς θεὸς, *vt Deus*, ad animam, quæ in infernum deſcendit, coniungat, nunquam tamen cuincas verbis illis aſſeri, Verbum diuinum, vel

Digitized by Google

Deum illi animæ mentis loco fuiſſe. & id aſſerere ſummæ ineptiæ, quod nec in lingua Græca tyrones facerent, eſt. Rythmus enim, & Troparij harmonia, vt eo loco potiùs quàm alio verbum illud exprimeretur, poſtulauit. ſecus enim in aliis membris, neque incomptè adaptaretur.

Eóque præcipuè quòd hæc eadem ſententia in aliis etiam Patribus habeatur, ex quibus aliqua, vt meliùs Damaſceni ſententia intelligatur, excerpamus. Athanaſius de Incarnatione Chriſti. *In Chriſti quoque morte idipſum patet, corpore non vltra ſepulchrum delato, animâ ad inferos penetrante locis ingenti interuallo diſcriminatis. Sepulchro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipere. inferno verò id quod incorporeum fuit. Quâ ratione igitur factum eſt, vt cùm Dominus adeſſet incorporaliter pro homine à morte ſit agnitus?* Epiphan. hæreſi 69. contra Arianos. *Omnia ſuſcepit, quo in carne condemnaret peccatum, & in cruce diſſolueret maledictionem, & in monimentum ſepulchri detraheret corruptionem, & in infernum deſcendens cum anima in deitate ſtimulum mortis confringeret, & pactum erga infernum deſtrueret. Volebat Deitas omnia perficere, quæ ad Paſsionis myſterium pertinent, & cum anima deſcendere ad inferna, ad operandum ſalutem eorum, qui illic prædormierunt, ſanctorum, inquam, Patriarcharum.* Theophilus Alexandrinus epiſt. 1. Paſchali. *Non credibile eſt, quòd ad inferos caro eius deſcenderit, vel prudentia carnis, quæ appel-*

Digitized by Google

lata ſit anima inferis apparuerit, ſed quòd corpus eius poſitum in ſepulchro ſit, & ipſe nec de corpore, & ſapientia carnis, ſed de vera naturæ noſtræ anima dixeris, Non relinques animam meam. Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus epiſt. ad Leonem Papam. *Credo corpus ſuum ſepulturæ contraditum incorruptum conſeruaſſe, nullo quidem modo ab arcana illa, inexplicabilíque vnione diuulſum, etſi illud tridui illo interuallo animâ fuerit ſpoliatum. Cum qua anima & ipſe quoque ad inferos deſcendit, iíſque qui in carne erant ſpiritibus, quemadmodum Apoſtolorum coryphæus diuinus Petrus exponit, reſurrectionem prædicauit, & redemptionem impertiuit.* Cyrillus Alexandrinus de recta in Deum fide ad Theodoſium Imperatorem. *Chriſti anima, quæ cum illo coniuncta copulatáque fuerat, non ſuâ, ſed diuinâ virtute, potentiáque nixa ad inferos deſcendit, ſpiritibúſque ibidem captiuis ſeſe exhibuit. Etenim iis, qui vinculis iſtic conſtricti detinebantur, exite, ait: cæteris verò, qui tenebris oprimebantur, reuelamini.* Titus Boſtrenſis ad cap. 23. Lucæ. *Quomodo hæc Dei, & Domini noſtri promiſſio latroni facta nimirum,* Hodie mecum eris in Paradiſo, *expleta eſt? Quòd Chriſtus Dominus noſter ſuâ diuinitate impleret omnia, & in cruce erat ſecundùm carnem, & in cælo ſecundùm diuinitatem. De cruce rurſum depoſitus, & in inferno erat ſecundùm animam, & ſuæ nihilominùs diuinitatis virtute latronem in Paradiſum inferebat.*

Et ne plura congeram, Damaſcenus ipſe orat. de

Digitized by Google

de Sabbato ſancto eadem repetit, αὐτὸς ὡς θεὸς ἐν οὐρανῷ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος καὶ τῷ πνεύματι, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς ἐν μνημείῳ κείμενος, καὶ ψυχικῶς ἐν τοῖς ᾅδου μοχλοῖς αὐλιζόμενος, καὶ λῃστῇ εἰσιτητὸν ποιῶν τὸν παράδεισον συμπαρομαρτούσης ἁπανταχῇ τῆς ἀπεριγράπτου θεότητος, &c. *Idem in cælo vt Deus cum Patre & Spiritu ſancto ſimul adoratur : idem vt homo ſecundùm corpus in monumento iacet; ſecundùm animam verò inferorum inter clauſtra verſatur, & Latroni in paradiſum aditum aperit, incircumſcripta vbique um comitante diuinitate, quæ ſpatiis vllu circumſcribi nequit.* Quæ non aliud ſunt, quàm quod ipſe de fide orthod. lib. 3. cap. 29 dixit ψυχὴν τεθεωμένην, & ipſa Paracletice pag 77. b. 1. p. animam deificatam, deitati coniunctam, diuinitati vnitam, vt Chriſti Domini imperium, & illius in animis iuſtorum è carcere eruendis facultatem oſtenderet, ad inferos deſcendiſſe. Tantum ergo abeſt, vt verba iſta Apollinaris aut Seueri hæreſim ſapiant, vt ſine errore, hæreſiſque ſuſpicione immutari haud valeant.

Patres etiam Latini id idem comprobant. Auguſtinus tractatu 3. in Ioannem. *Secundùm id quod homo erat, anima eius ipſo die futura fuerat in inferno, caro in ſepulchro : ſecundùm autem id quod Deus vbique, & in paradiſo.* Vide eundem epiſt. 57. 77. & 99. Vigilius lib. 2. contra Eutychem. *Caro ipſo die non fuit in paradiſo, nec in inferno, ſed exanimis iacuit in ſepulchro : anima per illud triduum in inferno, non in ſepulchro.* Fulgentius ad Traſi-

mundum regem cap. 31. *In hoc diuinitas Chriſti vi-
tutem ſuæ impaſſibilitatis oſtendit, quæ vbique ſempe
atque ineffabiliter præſens, & ſecundùm animam ſua
in inferno ſine doloribus fuit, & ſecundùm carne
ſuam in ſepulchro ſine corruptione iacuit.* Et cap. 3.
*Humanitas vera Filij Dei, nec tota in ſepulchro fui
nec tota in inferno: ſed in ſepulchro ſecundùm vera
carnem Chriſtus mortuus iacuit; ſed ſecundùm an
mam ad infernum Chriſtus deſcendit, ſecundùm ear
dem animam ab inferno ad carnem rediit: ſecundù
diuinitatem verò ſuam, quæ nec loco tenetur, nec fi
concluditur, totus fuit in ſepulchro cum carne: tot
in inferno cum anima, ac per hoc plenus vbique fu
Chriſtus.* Eadem habent Victorinus de Sacramen
tis lib. 2. cap. 11. Bernardus ſuper Cantica ſerm
75. & alij.

Addi poteſt quod habetur pag. 50. b. 1. f. Ἐ
μῳ τῷ φρικτῷ καὶ φοβερῷ θρόνῳ σου Χριστὲ παρεστῶτε
οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροὶ ψῆφον ἀναμένουσι δικαιοσύνης σου, κ
τὴν θείαν ἐκδέχονται δικαιοκρισίαν. τότε οὖν ἀνάπαυσ
σῶτερ τοὺς δούλους σου. *Cum tremore horrendo, ac ter
ribili throno tuo Chriſte aßiſtentes, qui à ſæculo ſun
mortui, ſententiam expectant iuſtitiæ, & diuinum a
cipiunt, ac iuſtum iudicium. Tunc itaque in requie
ſeruos tuos ſaluator accipito.* Videtur namque erro
rem Græcorum comprobare, qui tradunt defun
ctorum animas ad diem vſque iudicij ſuarun
actionum præmia expectare, detinentur, aiun
in tertio loco, licèt ſeparatim peccatorum, a
iuſtorum animæ. ſed quòd ſententia in eos i

extremo iudicio dicenda à Seruatore noſtro, nondum lata eſt, neque iuſtos viſione beatâ frui, neque impios tormentis infernalibus vexari, id-eóque expectare diem iudicij. Quare cùm id teneant Græci, etiamſi in Tropario manifeſtè non exprimatur, ad maiorem cautelam expungendum omninò eſſet.

Sed alia eſt Troparij ſententia, quod nec verbum quidem de defunctorum præmio, aut pœna facit, ſed tantùm diem nobis iudicij, & Iudicis thronum ante oculos ponit, ante quem omnes ab orbe condito defuncti, ſiue illi pœnis addicti, ſiue gloriâ beati, ſententiam, quæ iuſta omninò erit, illam vltimam Iudicis expectant, vt perfectâ animæ cum corpore beatitate, ſi boni fuerint, perfruantur; ſi mali, ad pœnas intrudantur æternas, cum corpore & anima ſempiternis temporibus cruciandi. Rogat itaque vt tunc temporis fidelibus ac ſeruis ſuis Seruator requiem elargiatur. Dices fruſtra id peti, cùm beatitatem iam poſſideant, & ſecurè ſe gloriam conſeruaturos cum corpore ſciant: quis enim quærit quod poſſidet? Reſponſio in promptu eſt, ex Beſſarione de Euchariſtiæ ſacramento, Deo deditos homines *totos rei amatæ inhærentes zelo quodam & timore, ne id quod deſiderant, non aſſequantur, ſæpius eadem ex vero, ac penè incredibili mentis deſiderio petere, nec ignorare quidem ſe iam, quod quærebant adeptos, ſed inſatiabili quodam amore iterum atque iterum eadem repetere.* Quod variis

ſacræ Scripturæ locis euidentiſſimè probat.

Illud quoque ſimilis ſortis hominibus non arriſerit, ipſéque vidi auctores neſcio quos Arabes, vel eo ſolo condemnatos: id vbi ad me refertur, & ſchedas meas curioſiùs euoluo, tantum abfuit, vt improbarim, vt aliorum etiam Sanctorum dictis confirmatum, verum id eſſe enunciarim. Pag. 27. b. 2. m. ὁ γὰρ Ἐμμανουὴλ φύσεως μὲν πύλας ἠνοιξεν ὡς φιλάνθρωπος, παρθενίας δὲ κλεῖθρα οὐ διέῤῥηξεν ὡς θεὸς, ἀλλ' οὕτως ἐκ μήτρας προῆλθεν, ὡς δι' ἀκοῆς εἰσῆλθεν. *Emmanuel enim naturæ portas vt hominum diligens aperuit; virginitatis verò clauſtra, vt Deus non dirupit; ſed ſic è vulua exiliit, vt per aurem ingreſſus eſt.* Nouum ſiquidem eſt per aurem Chriſtum intromiſſum, & conceptionem illius per aurem factam fuiſſe. Quamuis enim Chriſti omnia grandia ſint, & miraculoſa, & in quibus conſiderandis ingenia humana hæreant, cùm Angelica obſtupeſcant, at non immutauit naturæ humanæ leges, neque ordinem alterauit. Quare veroſimilius videtur ingreſſum ſibi præparaſſe, vnde exitum habuit, intemeratis ſemper ſaluis virginitatis clauſtris. nec aditus ille in exitu perfectiſſimus, in ingreſſu imperfectior fuiſſet, & quod naſcens non dedignatur, non potuit ingrediens eodem loco non habere: & naturalis humiditas dum non officit exeunti, neque officere poterat ſeſe intro iniicienti, cùm nec auris ipſa ſemper purgatiſſima ſit, ſed ſæpiùs capitis inquinamentis ſordeſcat.

Ego dixerim modum iſtum conceptionis multò digniorem, & pro conditione tanti myſterij ſublimiorem, ſi per digniorem corporis partem, atque excellentiorem efficiatur. Neque natiuitatis & conceptionis eadem eſt ratio. Qui naſcitur Deus eſt, & homo, corporis craſſitie obuolutus, vnde neceſſe fuerit more aliorum hominum, ne nouis ſemper miraculis rem agere cogamur, naſci, nempe exitum ſibi parare, vnde & alij homines, modo tamen ab illis diuerſo; illi mole ſuâ, & in foras proruptione tunicas rumpũt, & virginitatis clauſtra, iam antea patentia ruptáque magis aperiunt, Chriſtus illis non læſis erumpit, & mater ſe parturiſſe cognoſcit, cùm partus moleſtias, atque incommoda nulla ſenſerit. At concipiendus antequam in vterum introeat, vbi conceptio fieri debet, Deus purus eſt, potentia infinita, ſpiritus, nullâ corporeâ mole obductus, quare per omnes ſibi partes Virginis ingreſſum parare poterat ad vterum. Qualis verò ea pars fuerit, ignotum nobis eſt. Patres aliquot, & inter eos Paracletice aurem tradiderunt. Et ne tam abſurdus inpoſterum videatur, habeant ſibi Patres, qui eadem formulâ vſi ſunt. Orat. in Annunciationem Deiparæ, ſiue illius auctor ſit Chryſoſtomus, vt Lipomano & aliis, ſiue Gregorius Thaumaturgus, vt Gerardo Volſio placet, cuius initium, *πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια. ὁ τοῖς Σεραφὶμ ἀθεώρητος, ὁ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατανόητος, ἰδικῷ συντυχίαν*

ἐπαγγέλλεται κόρῃ, αὐτοπρόσωπον παρουσίαν μηνύει, μᾶλλον δὲ εἴσοδον δι᾽ ἀκοῆς ὑπισχνεῖται, καὶ ὁ τὴν Εὔαν καταδικάσας τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τοσοῦτον δοξάζειν ἐπείγεται· λέγει γὰρ ἐνωτίσασαί μοι τῆς ἀκοῆς τὰς εἰσόδους. *Quem Seraphim intueri nequeunt, quem cunctæ virtutes cæleſtes comprehendere intellectu non valent, is ſuum promittit congreſſum puellæ, ſuæque ipſius perſonæ aduentum denunciat, imò verò ingreſſum per auditum pollicetur. Et qui Euam condemnauit, eius filiam tantoperè glorificare contendit, ait enim, paret mihi auditus ingreſſum.* Cyrus Epiſcopus Cotyæi in Phrygia apud Nicephorum Calliſtum lib. 14. cap. 46. & Chronicon Alexandrinum pro concione dixit, ἀδελφοὶ ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ μόνον συνελήφθη ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ. λόγος γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. *Fratres, Natalis Domini noſtri Ieſu Chriſti ſilentio colatur, quia auditu tantùm in ſancta Virgine conceptus eſt, erat enim Verbum ipſi gloria in ſæcula. Amen.* Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus de Incarnatione Domini: ὅτε ἡ μὲν ἁγία παρθένος τὴν γαστέρα ἐχίχρα, ὁ δὲ λόγος δι᾽ ἀκοῆς εἰσεπήδα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάστει. *Quando ſancta quidem Virgo ſuum commodauit vterum, Verbum per aurem eſt illapſum, & Spiritus ſanctus viuum efformauit templum.* Auguſtinus in Appendice de diuerſis ſermon. 22. 10. de tempore in Natale Domini. *Sancta credidit, ſancta concepit, ſanctior efficitur poſt partum. Illic fuit paranympha credulitas, Deus per Angelum loquebatur, & Virgo per aurem*

impregnabatur. Fulgentius, vel Seuerinus apud Auguſtinum in Appendice de diuerſis ſerm. 24. qui eſt de Natali Domini, & fuit 15. de tempore. *Angelus ſermonem eiecit, & Chriſtum Virgo concepit. ô coniunctio ſine ſordibus facta, vbi maritus ſermo eſt, & vxor auricula.* Felix Papa Romanus ad Petrum Antiochenum. ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατος, καὶ θεὸς λόγος δι' ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας παρθένου μυστικῶς τὴν κυοφορίαν εἰργάσατο. *Patris enim intimum ſubſtantiale Verbum ac Deus per ſanctæ Virginis aures illapſum, conceptionem ineffabiliter operatum eſt.*

Nec minoris momenti fuerit, quod de Præcurſore non vno in loco narrat, eum ſcilicet poſt mortem in infernis Chriſtum prædicaſſe, nunciaſſéque prope iam eſſe ſalutem, ac vitam. Pag. 12. a. 1. νεκροῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐλευσομένην ἐκήρυξας πρόδρομε. *Defunctis vitam noſtram futuram prædicaſti Præcurſor.* Ibidem b. 2. f. νεκροὶ εὐηγγελίσθησαν τὸ φῶς, τὸ ἐκ φωτὸς λάμψαν ἐπὶ γῆς φωτί σου μακάριε. *Mortuis annunciatum eſt lumen, quod ex lumine ſuper terram innotuerat lumine tuo beate.* Et pag. 59. b. 1. p. τὴν ζωὴν τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύματι θείῳ ἐγγίζουσαν προμηνύσας προφῆτα, τὴν ἐμὴν ζώωσον νενεκρωμένην ψυχήν. *Qui vitam iis, qui apud inferos erant diuino ſpiritu, iam proximam denunciaſti, meam viuifica demortuam animam.* Nec alienus eſt ab hac ſententia Nicephorus Calliſtus Hiſt. Eccl. lib. 1. cap. 19. ἐπεὶ δ' ἐχρῆν, ὥσπερ τοῖς ἐν σώμασι τὴν ἔνσωμον Χριστοῦ παρουσίαν ἐκήρυξαν, ἵν' ἐντελὲς ᾖ τὸ ἔργον αὐτοῦ, κἀν τῷ ᾅδῃ γενέσθαι, κἀκεῖσε δεῖ προδιαγγεῖλαι τοῖς

ἐκεῖ κατειργμέναις ψυχαῖς τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἤδη ἐσομένην σωτηρίαν, καὶ ἀπολύτρωσιν. Et infrà cap. 21. ὁ μὲν οὖν Ιωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἅδου πρόδρομος ἦν, καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν παρουσίαν κηρύξων Χριστοῦ. *Quandoquidem verò decebat, quemadmodum iis, qui in corporibus verſantes viuunt, corporalem Chriſti præſentiam prædicauerat, quo ei opus munúſque tale omni ex parte perfectum conſtaret: vt ad inferos quoque mearet, & ibi etiam animabus concluſis iamiam per fidem aduenientem ſalutem, & liberationem annunciaret.* Et, *Itaque Ioannes etiam iis, qui apud inferos erant Præcurſor aduenit, præſentiam ibi quoque Chriſti annuncians.* Et ante eum Anaſtaſius Sinaïta in Odego quæſt. 111. μηδαμῶς αἰαθεματίσης ἄνθρωποι πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ιωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. *Nequaquam diris deuoueto hominem qui ante Chriſti aduentum defunctus eſt; nam apud inferos prædicatio ſemel, nec vltrà peruenit: præoccupans enim Ioannes Præcurſor Chriſtum illic prædicauit.* Vides ergo Ioannem non in terra ſolummodò Chriſti, ſed apud inferos etiam Præcurſorem? quidam ne id ſine diuinarum litterarum auctoritate affirmare viderentur, verba illa Lucæ, *Tu es qui venturus es?* ita exponebant: Tu es qui in infernum venturus es, ad illos, qui in tenebris ſunt, liberandos, vt illis tanquam qui ante te mortem oppetiturus ſum, prænunciem, an alium expectamus: Horum ſententiam refert, & reiicit Author Cate-

næ Græcæ in Lucam, in illa verba: Τινές φασιν ὅτι ἐπεὶ ἔμελλεν ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τοῦ Ἡρώδου θάνατον ὑπομένειν, ὡς προάγγελος ἐρωτᾷ, εἰ αὐτὸς ἥξει κἀκεῖ λυτρωσάμενος τοὺς ἐν ᾅδῃ, καὶ τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως ἐξηγήσαντο. σὺ εἶ ὁ εἰς ᾅδου μέλλων ἔρχεσθαι, ἵνα ἐλευθερώσῃς τοὺς ἐν σκότῳ, ὅπως κηρύξω τοῦτο τοῖς ἐν ᾅδου. ὡς προτελευτήσας σου, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. ἀπόβλητος δὲ παντελῶς ἡ τοιαύτη δόξα. ᾔδει μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον τοῦ Χριστοῦ. πλὴν οὐδαμοῦ ἡ θεόπνευστος γραφὴ τοῦτο ἡμῖν παρέδωκεν. ὅτι καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι προκατήγγειλεν ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς τοῦ σωτῆρος τὴν ἄφιξιν. *Quidam aiunt, cùm Ioannes ante pretioſam crucem mortem ab Herode ſuſtinere deberet, veluti prænuncius interrogat; ſi ipſe eò venturus eſt, eos qui in inferno erant, liberaturus, & locum hunc ita interpretati ſunt. Tu es qui ad inferos venturus es, eos, qui in tenebris degunt, liberaturus, vt iis id prænunciem, tanquam qui ante te mortem obibo, an alium expectamus. Sed hæc opinio omninò reiicienda eſt. Ioannes enim ad inferos Chriſti deſcenſum ſat nouerat; & potiſſimum cùm nuſquam vllo in loco diuinitus inſpirata Scriptura nobis tradiderit iis qui apud inferos detinebantur ſpiritibus diuinum Baptiſtam Seruatoris aduentum prænunciaſſe.* Non nego Chriſti deſcenſum ad inferos ſciuiſſe Baptiſtam. Quare ergo quærit à Chriſto ob illam eandem rationem, quâ quærit ſcire id quod ipſe Catenæ auctor, vel alij loci interpretes dicunt. Namque quamuis id quod quærebat aliud, ita ipſis aſſerentibus ſit: id tamen optimè callebat Ioannes. Quare ergo id

quærit à Chriſto ? reſponſum ſuum ipſi habeant pro hac ſententia. Quid porrò refert, ſi de hac prædicatione inferna nihil Scriptura tradiderit? Quot ſunt, quæ ipſi credimus, & certò tenemus, de quibus nulla in Scriptura mentio habetur? An omnia ſcriptura debuit ſcribere ? Impugnator opinionem debebat arguere, ſi quid in ea erat, quod contra Scripturam foret; tunc namque prævaleret Scriptura. Propter illius ſolum ſilentium dicta aliorum reiicienda non ſunt, de Ioanne præcipuè, cùm id quoque de aliis affirmatum ſciamus. Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus in Amphilochiis cap. 156. de Simeone Iuſto apud Lucam. αὐτίκα δὲ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης καταλιπεῖν μὲν ἐπόθει τὸ σαρκίον. διαγγελίσασθαι δὲ καὶ τὴν ἐν ᾅδου σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν. *Sed cùm iam quamcitiſſimè ſalus immineret, deſerere carnem exoptabat, & iis qui apud inferos erant, ſalutem & redemptionem renunciare.*

De Cruce illud quoque conſiderandum eſt, ait crucem Domini ex cupreſſo, pinu, & cedro compactam fuiſſe. Pag. 41. a. 1. m. ὡράθης ὑψούμενος ἐν κυπαρίσσῳ δέσποτα, καὶ τῇ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ δι' ἀγαθότητα. *Viſus es exaltatus Domine in cupreſſo, & pinu, & cedro propter bonitatem.* Pag. 62. a. 1. f. ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ὑψώθη ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ. *In cupreſſo & pinu, & cedro exaltatus eſt agnus Dei.* Pag. 69. b. 2. p. κέδρῳ ἀνυψώθης, πεύκῃ τε καὶ κυπαρίσσῳ δέσποτα. *Cedro exaltatus es, & pinu, & cupreſſo Domine.* Pag. 158. a. 1. m. ἡ ἐκκλησία βοᾷ σοι

Χριστὲ ὁ θεὸς ἐν πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, καὶ κυπαρίσσῳ προσκυνοῦσά σε. Eccleſia clamat ad te Chriſte Deus in pinu, & cedro, & cupreſſo adorans te. Hæc non placebunt tradentibus nihil certò conſtare, ex quo ligno crux Domini confecta fuerit, licèt alios habeant auctores, Bedam in collectaneis, Ioannem Chryſoſtomum de veneratione crucis, Alexandrum Monachum, Anaſtaſium Sinaïtam, Ioannem Cantacuzenum, quorum dicta refert Gretſerus, & examinat lib. 1. de cruce cap. 5. His adde Nicolaum Metropolitam Corcyrenſem: *ἐν σοὶ με σώζει προσπαγεὶς ὁ δεσπότης τῷ πευκοκέδρῳ, καὶ κυπαρισσοξύλῳ. In te me ſaluat affixus Dominus ex pinu, cedro, & cupreſſo ligno.* Et Michaëlem Pſellum in expoſitione illius dicti, *Pulchra formoſum. κάλλη δὲ τῶν ὀρέων ὁ σταυρὸς πέφυκεν. Εἰ γὰρ ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος ἔχει ἐκ πεύκης, καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίττου συμπέπηκται· κάλλη δὲ ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς· τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα, διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασται. Pulchritudines verò montium crux eſt, ſiquidem, vt hiſtoriis narratur ex pinu, cedro, & cupreſſo compacta eſt, quæ eorum, quæ naſcuntur in montibus pulchritudines ſunt, tum quod frequentibus foliis vernant, tum quod in multum aëris ſe extendunt. Proptereà pulchritudines montium armatura victoriam afferens nomen habuit.* In tanta antiquitate, & rerum ignoratione traditio recepta, teſtimonióque Patrum confirmata à ſcripturis non diſſonans, licèt nonnullis improbabilis videatur,

non ideò tamen reiicienda eſt, cùm potuerit eſſe, & fortè fuit; eóque potiſſimum, cùm ex altera parte ſciamus multa falſa eſſe probabiliora veris. Quod verò in tot Patribus non improbatur, non video cur in Paracletica improbari debeat, expungíque.

Et hæc quidem quemadmodum & nonnulla alia, qui moroſè aliorum ſtudia reſpuunt. ſunt tamen in hoc eodem libro, quæ ſine graui cenſura præteriri non poſſunt, immò expungi debent, partim cum iam recenſitis libris communia, partim ſingularia: vtraque nos examinabimus. Communia cum aliis ſunt; Primum, Chriſtum Dominum deſcenſu ſuo ad inferos, omnes quotquot ab orbe condito, & Adamo ipſo fuerunt homines, à pœnis illis, & poteſtate dæmonis liberaſſe, hinc verbulo aliquando σκυλεῦσαι τὸν ᾅδην, *ſpoliare, prædari*, omnia ſúſque déque ponere, quemadmodum in direptione vrbium fit, eiúſque dominium in ſe transferre ſæpiſſimè vtitur. Pag. 4. a. 2. f. τὸν ᾅδην ἐσκύλευσε Χριστὸς, ὡς μόνος κραταιὸς καὶ δυνατός. *Infernum ſpoliauit Chriſtus, tanquam ſolus fortis & potens.* aliquando κενῶσαι, *exinanire, euacuare*, ita omnia arripere, vt in eo, in quo priùs fuerant, nihil modò reliquum ſit. Pag. 31. a. 1. p. ἔρημος ᾅδης καὶ ἄπορος διὰ θανάτου γέγονεν ἑνὸς, ὃν πολὺν γὰρ πλοῦτον ἐθησαύρισεν εἰς ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐκένωσεν. *Deſertum infernum atque inops propter mortem vnius factum eſt: quas enim multas diuitias ſibi congeſſerat*

vnus pro nobis omnibus Chriſtus exhauſit. Pag. 78. a. 2. m. ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ ᾅδου κενώσας πρὶν τὸν πολυάνθρωπον πλοῦτον. *Qui reſurrexiſti à mortuis, & inferni ante diuitias, quæ ex multorum hominum numero conſtabant, euacuaſti.* Aliquando τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας, τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, τὰς ἀπ' αἰῶνος ψυχάς. *Omnes nempe qui à ſæculo mortui ſunt, & apud inferos vinculis addicebantur.* Pag. 4. a. 2. m. σὺ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. *Tu collegiſti eos, qui à ſæculo mortui fuerant.* Et infrà. καὶ φθαρέντας συνήγειρε πάντας. *Et corruptos omnes collegit.* Pag. 75. a. 1. f. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et deſcendens ad inferos, qui à ſæculis vinculis obſtricti erant, liberaſti.* Pag. 77. a. 2. m. καὶ πύλας ἀνεπέτασας ᾅδου ταῖς ἀπ' αἰώνων ψυχαῖς. *Et fores aperuiſti inferorum animabus, quæ à ſæculis ibi detinebantur.* Pag. 79. a. 2. f. καὶ λογισθεὶς ἐν τοῖς νεκροῖς, τὸν ἐκεῖσε τύραννον ἔδησας, ῥυσάμενος ἅπαντας ἐκ δεσμῶν τοῦ ᾅδου τῇ ἀναστάσει σου. *Et reputatus mortuus, tyrannum apud eos ligaſti, liberans omnes ex vinculis inferni tuâ reſurrectione.* Pag. 101. a. 1. f. κάτω τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐξανέστησας. *Infernè eos, qui à ſæculo mortui erant exſuſcitaſti.* Pag. 102. a. 2. p. ὡς κατῆλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς δεσμίους, ὡς θνητὸς, συνανέστησαν αὐτῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θανέντες. *Vt deſcendit Seruator ad vinctos, reſurrexerunt cum eo qui à ſæculo erant mortui.* Pag. 104. a. 1. f. καὶ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. *Et defunctos à ſæculo collegiſti.* Pag. 127. b. 2. p. καὶ εἰς ᾅδην φοιτήσας ὅλον συνήγειρας κείμενον Χριστὲ ἐν σωτηρίᾳ τὸν ἄνθρωπον.

Digitized by Google

Et ad inferos abiens vniuerſum collegiſti iacens Chriſte in putredine genus humanum. Pag. 128. b. 1. f. ᾅδου πύλας καὶ μοχλοὺς συντρίψας ζωοδότα, ἀνέστησας ἅπαντας. *Inferni portas & vectes conterens vitæ largitor exſuſcitaſti omnes.* Pag. 151. a. 2. f. καὶ συνήγειρας νεκροὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐν σκότει καθεύδοντας. *Et congregaſti mortuos, qui à ſæculo in tenebris dormiebant.* Pag. 173. a. 2. f. ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται κεκραυγάζοντες. *Propterea ſurrexerunt qui à ſæculo vinculis compediebantur, clamantes.* Pag. 194. a. 2. m. λέλυται ᾅδης ὁ πικρὸς καταλύσαντος αὐτὸν σοῦ φιλάνθρωπε, καὶ ἀναστήσαντος τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδοντας. *Diſſolutum eſt infernum amarum, cùm tu humane eum deſtruxiſſes, & liberaſſes eos, qui ibi à ſæculo dormiebant.* Pag. 136. a. 2. m. ἐδέσμει χεῖρας σου λαὸς παράνομος, καὶ δεσμῶται ἀλύτων σῶτερ δεσμῶν πάντες ἀπελύοντο. *Vinciebat manus tuas populus iniquus & vinculis colligati indiſſolubilibus Seruator omnes ſoluebantur.*

Et quod magis mirandum eſt, ſunt Patres, qui id idem apertiſſimè enunciant. Ioannes Chryſoſtomus orat. in Cœmeterij appellationem, & in Crucem Domini. οὕτω δὲ ὁ Χριστὸς ἐποίησε τὸν λῄσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα τὸν διάβολον ὁμοῦ καὶ τὸν θάνατον διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας, καὶ τὸν πλοῦτον πάντα τῶν ἀνθρώπων λέγω τὸ γένος μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά. τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων. *Sic & Christus fecit, principem illum prædonum, & carceris cuſtodem diabolum ſimul & mortem, cùm per propriam mortem vinxiſſet, omnes diuitias, humanum, inquam, genus tranſtulit in æraria regia. Hoc & Paulus indicat,*

Digitized by Google

cùm ait. Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus orat. de Paſſione Domini. σήμερον οἱ ἐξ αἰῶνος ἠλευθερώθησαν δοῦλοι. *Hodie ij, qui à ſeculo fuerant ſerui in libertatem vindicati ſunt.* Et infrà: ὦ κάθοδος ἐν ᾅδου τῶν ἐξ αἰῶνος νεκρωθέντων ἀνόδου γέφυρα πρὸς ἀναβίωσιν. *ô ad inferos deſcenſum iis, qui à ſeculo mortui erant aſcenſionis pontem ad rediuiuam vitam.* Et infrà. ὡς θάνατον καταργήσαι, καὶ τὸν ᾅδην σκυλεῦσαι, καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ζωοποιῆσαι. *Vt mortem deſtruat, ſpoliet infernum, & mortuos à ſeculo viuificet.* Theodorus Studita orat. Catechet. in Dominicam Paſchæ. κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θανάτῳ τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν, ἠνέῳξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσιτὸν ἀπειργάσατο. *Viuificâ ſuâ morte mortem deſtruxit, & omnes qui in inferno erant à vinculis liberati ſunt, aperuit paradiſum, & omnibus in illum aditum aperuit.* Et infrà. οἱ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχουσιν οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐλευθεροῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου. Et, οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσε, νεκρωθέντας ἐζώωσε, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφείλετο. *Qui è terra ſunt in cælum curſitant, qui in inferno, à diaboli vinculis liberantur.* Et, *Hic & eos, qui nunc malè perduntur ſaluauit, demortuus in vitam vindicauit, & à diaboli tyrannide exemit.* Ioſephus Briennius orat. de Domini crucifixione. ἐτάφη ἵνα ἀναστήσῃ, εἰς ᾅδου κατῆλθεν ὁ μόνος ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς, ἵνα λύσῃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε κατεχομένους. *Sepultus eſt, vt reſurgeret, in infernum deſcendit ſolus inter mortuos liber, vt ſolueret eos, qui à ſæculo ibidem detinebantur.*

Infernum itaque ſpoliauit, extractíſque iis, qui inibi commorabantur exhauſit, extractis, inquam, omnibus hominibus, mortuis omnibus, cunctíſque à ſæculo, genere humano vniuerſo, Adamo cum ſubſecuto ab eodem genere vniuerſam diaboli regiam inanem, deſertámque reliquit; quod abſurdiſſimum eſt, & à Chriſtiana pietate abhorrens: Chriſtus enim non omnes, ſed minimam demortuorum partem, eámque ſanctorum eduxit.

Si dicant ex Chryſoſtomo orat. in Cœmeterij appellationem, & Crucem Domini, reſurrectionem hîc non propriè, ſed metaphoricè ſumi pro ſomno atque ſopore videlicet. nam ante Chriſti aduentum mors nomen mortis habebat, & infernus vocabatur, vt poſtquam Chriſtus pro mundi vita mortem ſubiit, non ampliùs vocatur mors, mors, ſed ſomnus & dormitio. Dormitionem appellari teſtantur illa Domini verba, *Lazarus amicus noſter dormit:* non enim dixit, mortuus eſt, quamuis reuera mortuus eſſet; Reſpondebimus hoc in loco non agi de Hiſtoria, non de ſententia Tropologica, & Paracletice manifeſtò inſinuat, omnes quotquot fuerunt homines à condito orbe demortui, ad reſurrectionem reuocatos. Quod dictum abſurdum omnibus modis eſt, & Catholicis auribus inauditum.

Patribus, qui id idem videntur aſſerere, cùm de hac re tractatum non ſcribam, nolo reſpondere.

dere. Patres multa dixêre, & monumentis editis faſſi ſunt, quæ cum recta Eccleſiæ norma non conueniunt: illa tamen legi permittuntur, quòd nullum incommodum afferant. Non enim ſacra Scriptura ſunt, quæ omninò eſt infallibilis, & ſempiternæ veritatis, in quo à dictis Patribus differt. Ea licèt permittantur in Patribus, in Eccleſiaſticis libris ingerenda non ſunt, cùm quidquid in Eccleſia legitur, palámque omnibus proponitur, quaſi dictis ipſis Sanctorum maiorem præ ſe ferat auctoritatem, magis afficiat, animúmque ad ſui obſequium trahat, idcóque prohibetur, ne auribus aliorum ingeratur, quod extra Eccleſiam permitteretur. Multa porrò eſſe in Patribus, quæ minùs ab Eccleſia probantur ex Græcorum Magiſtris recentioribus, quando cum iis ſermonem habeam, probabo. Georgius Corcyrenſis Metropolita. προφασίζονται δὲ ὅτι Ἀμβρόσιος οὕτως εἴρηκεν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις. ἔτι δὲ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, ὑπὲρ ὧν ἀπολογητέον, ὡς ἢ νενοθεύκασι τὰς τούτων συγγραφάς τινές, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν, ἢ καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο Βασίλειος παρ' ἑαυτοῦ φυλάττων ἄχρι τινὸς ἀπόρρητον τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν θεολογίαν, ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν. ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν, ὡς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, καὶ Μεθόδιος ὁ Πατάρων, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς, καὶ Πιέριος, καὶ Πάμφιλος, καὶ Θεόγνωστος, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ἱππόλυτος ὁ αὐτοῦ μαθητής. τινὰς γὰρ αὐτῶν ῥήσεις οὐκ ἀποδεχόμεθα, καί τοι τ' ἄλλα σφόδρα θαυμάζοντες. *Cauſam addunt, Ambroſium in tractationibus*

de eo ita locutum fuiſſe, item Auguſtinum & Hieronymum, pro quibus reſpondendum eſt; vel eorum monumenta à quibuſdam falſata fuiſſe, vel ita tempore ferente, & datâ operâ locutos, quod & magnus vſurpauit Baſilius apud ſemetipſum ad tempus præſcriptum, occultam ſancti Spiritus Theologiam conſeruans. Vel etiam ab exquiſita illa doctrinæ norma, vti homines receſſiſſe; quod multi quidem, iique ex magnis, in quibuſdam perpeſſi ſunt, vt Alexandreus Dionyſius, Methodius Patareus, Clemens Stromateus, Pierius, Pamphilus, Theognoſtus, Irenæus, & Hippolytus eius diſcipulus: quaſdam enim eorundem ſententias non recipimus, licèt reliqua ipſorum magna in admiratione habeamus. Vide ſi vis Georgium Scholarium de proceſſione Spiritus ſancti contra Latinos cap. 10. Barlaamum Monachum de Purgatorio, & Ioannem Beccum orat. 2. partim apologeticâ, partim contradictoriâ de nonnullis dictis ſacræ Scripturæ malè expoſitis. Non ſequitur itaque, Nonnulli Patres dixerunt, ergo verum eſt, ergo probari debet, & in Eccleſia tanquam verum Chriſti fidelibus, vt illi aſſenſum præbeant, proponi. Quinimò ſi falſum in Eccleſia recitatur, licèt aliqui Patres illud ipſum aſſerant, dictis dictorum Patrum non obſtantibus reprobandum, expungendúmque eſt. Præter enim diuinam Scripturam, & communem conſenſum Eccleſiæ, nemo alius infallibilitatem ſibi vindicat. Aurea ſunt Nicetæ Byzantini Philoſophi verba tractatu Apologetico pro Synodo Chalcedonenſi con-

Digitized by Google

trà Principem Armeniæ. πλὴν οὐκ ἀδιάπτωτος τὴν σὴν εὔκλειαν, καὶ ἐν τούτοις τὰ νῦν λεγόμενα. οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε δεῖ σε μαρτυρίας πατέρων περὶ πίστεως καὶ δογμάτων ἀναλέγεσθαι. ἐπεὶ καὶ τοὺς θείους πατέρας ἐγκλήματι περιγράψειας, καὶ σὲ ἀσινῆ εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον οὐ διατηρήσειας. πολλὰ γὰρ τοῖς πατράσι πρὸς κατάχρησιν, ἤτοι κατὰ μεταφορὰν ἢ ὁμωνυμίαν, ἢ ἀντιστροφὴν, ἢ ἄλλως πῶς ἐστιν εὑρεῖν λέγοντας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ ἡ συνήθεια οὕτως τὰ ὀνόματα μεταχειρίζεται, καὶ θέα μοι καὶ αὐτὸν τὸν μακάριον Κύριλλον τὰς ὑποστάσεις ἀντὶ τῶν φύσεων, καὶ τὰς φύσεις ἀντὶ τῶν ὑποστάσεων ἐκλαμβάνοντα. οἷον φημί· εἴ τις διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἀσύγχυτοι μεμενήκασιν αἱ φύσεις, ἤγουν ὑποστάσεις. ὅ, τε μέγας Ἀθανάσιος καὶ πρόσωπα ἐπὶ Χριστοῦ δύο διηγορεύεται, εἰ μή τις τοῦτο εἴποι, ὅτι καταχρηστικῶς τοῖς πατράσιν ἐρρήθη, αὐτούς τε τούτους αἱρετικοὺς ἀποφήσειε. καὶ ἐκ τῶνδε τῶν λόγων ἀναλεγόμενος χρήσεις, ἑαυτόν τε καὶ ἄλλους μεγάλως βλάψειεν. ἀλλὰ χρὴ τὰς τοιαύτας χρήσεις, εἴ τις βούλοιτο ἐκ τῶν θείων πατέρων ἀναλέγεσθαι, οἷον νομοθετοῦντας περί τινων πραγμάτων, καὶ ὀρθοτομοῦντας εὑρισκομένους, καὶ τὴν οἰκείαν γνώμην ἀνακαλύπτοντας. οἷον ἐστὶ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ὄνομα παρὰ Βασιλείου τοῦ πάνυ λαβὼν διάκρισιν ταύτην ἔχοιτα τὴν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ καὶ αὐτοὺς καταχρησαμένους ἐν ἄλλοις ὅτι πλείστοις αὐτῶν συγγράμμασι διασαφοῦντας κυρίως, ὅπερ ἀλλαχόσε κατεχρήσαντο. ἢ καὶ ἐν οἷς σύμφωνοι οἱ πλεῖστοι τῶν πατέρων γεγόνασιν, ἢ καὶ συνοδικῶς ἐκυρώθη. ἀλλὰ μὴ τῷ ἐξοδικῷ λόγῳ, ᾧ πολλάκις ἄν τις κατὰ τὴν ἑρμηνείαν, καὶ ἀμελέστεροι διακείμενοι καταχρήσοιτο λέξεσιν

Digitized by Google

ἀπὸ ὑμετέρων νοημάτων πρὸς τοῦτο ἀγόμενος, ἢ καὶ μὴ προχείρως ἔχων τὴν ἐπιτηδειότητα, ἢ καί τισι τῶν ἑτεροδόξων ἀντικαθιστάμενος, καὶ κατ᾽ ἄλλας δὲ προφάσεις τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκριβείας μὴ φροντίσοι, οὐ δεῖ ἐκ τῶν τοιούτων χρήσεις ἀναλέγεσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἀνωτέρω ἔφαμεν. *Tuæ itaque proſpicientes gloriæ in his quoque nunc dicimus, haud opus eſſe te temerè, & vt ſeſe occaſio tulerit, de fide, & dogmatibus Patrum teſtimonia colligere; tunc enim & diuinos Patres probro afficies, nec te inculpatum in fidei ratione conſeruaueris. Multa ſiquidem apud Patres vel abuſu, vel metaphora, vel æquiuocatione, vel è contrario, vel alio quopiam modo dicta eſſe reperies: neque id tantummodò verum, & diuinæ litteræ, & vſus ſic nomina vſurpat. & videtis ipſum etiam beatum Cyrillum hypoſtaſes pro naturis, & naturas pro hypoſtaſibus vſurpantem, & rurſum is idem dicit, inconfuſæ permanſerunt naturæ, hypoſtaſes videlicet. Et magnus Athanaſius & perſonas duas in Chriſto eſſe contendit. & niſi quis dixerit, Patres ſimilia per abuſionem dixiſſe, næ ille hos eoſdem hæreticos enunciabit, & ex huiuſcemodi tractatibus ſententias legens ſibimetipſi, aliiſque maximo erit nocumento. Verumtamen opus eſt, ſimiles ſententias, ſi cui in animo eſt, ex diuinis Patribus colligere, ab iis, dum de rebus tanquam legem ferentes, aut definientes, vel propriam ſententiam enunciantes verba faciunt, eligere, vt fuerit naturæ & hypoſtaſeos nomen, à magno Baſilio determinatum, ea inter ſeſe differentia diſcerni, quâ commune & ſingulare ſecernitur; vel dum iidem ipſi rem abutentes, in aliis tamen iiſque plurimis ſcriptis expo-*

nunt, quod alibi abuſi ſunt; vel ab iis, in quibus plures ex Patribus concordant, vel tandem per Synodum aliquam determinatum eſt; ſed non ex exotericis ſermonibus, in quibus ſæpius quiſpiam, dum res interpretatur ſegniter ſe gerens dictionibus abutitur, à noſtra intelligentia ad id adactus; vel quod promptam non habuerit habilitatem, vel quod, dum ſe aduerſariis opponit, aliis etiam ex cauſis de exacta verborum diſcuſſione minus cogitarit. Non itaque ex his ſententiæ ſeligendæ ſunt, ſed ex illis quæ ſuprà diximus. Quomodo verò Patres legendi ſunt abſque offenſione, vide Eulogium Epiſcopum Alexandrinum apud Photium tmem. 225.

Secundum eſt, omnes homines, qui in monumentis erant ad vitam vindicaſſe. Pag. 1. b. 2. f. καὶ τὸν θάνατον νεκρώσας ζωὴν ἡμῖν ἐδωρήσατο πεπτωκότα τὸν Ἀδὰμ παγγενῆ ἀναστήσας. *Et mortem interimens vitam nobis elargitus eſt, lapſum Adamum cum toto genere humano exſuſcitans.* Pag. 6. a. 2. m, πύλας ᾄδου συντρίψαντα καὶ τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος ἐκ τάφου ἐγείραντα. *Qui portas inferni contriuit, & à ſæculo homines ex ſepultura exſuſcitauit.* Pag. 55. a. 2. p. ἐκένωσε τοὺς τάφους ὁ λυτρωτὴς, ἐσκύλευσε τὸν ᾅδην. *Exhauſit ſepulchra liberator, ſpoliauit infernum.* Pag. 70. b. 2. m. ἀνέστης συνεγείρας τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις κατοικοῦντας ἀπ᾽ αἰῶνος. *Reſurrexiſti ſimul congregans eos, qui in ſepulturis habitabant à ſæculo.* Pag. 77. b. 1. p. ἡ θεωθεῖσα σου ψυχὴ τὰς ἀπ᾽ αἰῶνος συνανέστησε ψυχάς. *Deificata tua anima animas à ſæculo ſecum vnà exſuſcitauit.* Pag. 78. b. 1. m. ὁ συνθλάσας μου μοχλοὺς ᾄδου, καὶ πᾶσιν ὁδο-

ποιήσας τὴν ἀνάστασιν. *Qui unà mecum ad infernum uſque deſcendiſti omnibúſque viam ad reſurrectionem aperuiſti.* Pag. 74. a. 1. f. καὶ γὰρ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν ἰσχὺν τοῖς τεθνεῶσι πᾶσιν ἀφθαρσίαν παρέσχες. *Namque mortis robore proſtrato, demortuis omnibus incorruptibilitatem elargitus es.* Pag. 101. a. 1. f. ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *In ſepulchro poſitus es, qui ſepulchra exhauſiſti.* Pag. 102. b. 1. f. ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συναναστήσας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. *Reſurgens è monumento omnes unà tecum reſurgere feciſti, qui in inferno erant mortui.* In his etiam vides συναγείρειν, κενοῦν, ἀπ' αἰῶνος νεκρούς, & ne dubium cuipiam ſit de mente Auctoris in pleriſque additum πάντας, *omnes*. Habemus ergo quotquot ab orbe condito mortales ante Chriſti aduentum vitâ fuerant defuncti, ab ipſo Seruatore noſtro cùm ad inferos penetraſſet, in vitam reuocatos: corpora ſcilicet ex monumentis, animas ex infernis Quòd ſi de animis nullus haberetur ſermo, qui tamen habetur, adhuc neceſſariò illas in vitam reuocatas fatendum eſſet, ne corpora alienis animabus, viuere de nouo productis dicere cogeremur. Tot itaque ſepulchra apud omnes omnium gentium nationes, tot polyandria, tot vrnæ, tot denique oſſuaria in ipſo Chriſti deſcenſu ad inferos, oſſibus ſpoliata, vacua, deſertáque plorabant: & nullus tunc mortalium cinis in matre terra requieſcebat, quo an dici poſſit abſurdius, admirabilius? Quidam dicent de ſanctis & iuſtis id tantùm dici, quod

Digitized by Google

& veriſſimum eſt, docétque ipſa Paracletice. Pag. 77. b. 2. p. λυθέντα φιλάνθρωπε σοῦ τὸν ναὸν τοῦ σώματος, τάφος μερισάμενος καὶ ᾅδης ἄκοντες ἄμφω δίκας εἰσπράττονται. ὁ μὲν τῶν ἁγίων σου ψυχάς, σώματα δὲ ἕτερος συνεκπέμπων ἀθάνατε. *Solutum hominum amans templum tui corporis cùm ſibi ſepulchrum, & infernus diſpartiti eſſent, inuiti ambo pœnas perſoluunt, hic quidem ſanctorum tuorum animas, alterum corpora vnà ſimul emittens, immortalis.* Et pag. 112. b. 1. f. ψυχαὶ τῶν δικαίων σε ἐπὶ ξύλου πάλαι τὴν ψυχὴν παραδόντα δέσποτα, ὡς ᾔσθοντο αἰωνίων λόγε δεσμῶν ἀπελύοντο. *Animæ iuſtorum cùm te in ligno pridem animam reddidiſſe Domine perſenſiſſent, à ſempiternis Domine vinculis ſoluebantur.* Sed hæc certè non ſatisfaciunt; qui enim dicit omnes, nullum excludit, & omnis ab his dici, teſtimonia ipſa conuincunt. Cùm videam verò cautiores ingenio neſcio quid muſſitare, *omnis* non ſemper vniuerſos in eo genere, ſed aliquando partem inferre, & neſcio quæ Scripturæ loca conſarcinant, diſcant ex ipſa Paracletice, omnes inibi poſitum, nullum excludere, cùm apertiſſimè afferat, præter iuſtos, de quibus nullum dubium eſt, peccatores etiam & impios vitæ reſtitutos. Nota verba pag. 103. a. 1. f. σοῦ τοῦ παντουργοῦ τῇ καταβάσει ὁ ᾅδης Χριστὲ καταγέλαστος γεγονὼς ἤμεσε πάντας τοὺς πάλαι τῇ πλάνῃ νεκρωθέντας σε ὑπερυψοῦντας εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. *Tui creatoris omnium deſcenſu, infernus Chriſte ludibrio factus euomuit omnes quotquot antiquitus in errore demortui ſunt, te exaltantes in omnia ſecula.* Qui τῇ πλάνῃ νε-

χρῶνται in errore immoritur, iuſtus non eſt, ſed Dei inimicus vitam ponit, & nonniſi impius & peccator habetur æternis ſuppliciis condemnatus, at hos omnes πάντας, infernus euomuit, ergo omnes tunc iuſtos, & impios omnes euomuit. Genus ipſe tertium nullum agnoſco. ſi in tanta Chriſti munificentia, & liberalitate, dicamus etiam miſericordia, pueros in limbo, vel alios in Purgatorio excludant, næ iſti Dei immenſam humanitatem imminuant, qui peccatores peſſimos & pœnis dignos liberat, pueros, & bonos, dignos quorum miſereatur, in pœnis relinquit: Manet ergo certiſſimum dictis eiuſcemodi genus humanum vniuerſum ab Adamo ipſo per Chriſti ad inferos deſcenſum fuiſſe in vitam vindicatum, & ſepulchra cadaueribus, & infernum animabus ſpoliatum, nouam ſibi ſtipem ad ſubleuandam inopiam à morte ipſa petiiſſe. ſed quis ſimilia in Eccleſia, ſi ex Eccleſia fuerit, faſſus eſt vnquam?

Tertium eſt, Chriſtum deſcenſu ſuo illo ad inferos mortuis omnibus remiſſionem prædicaſſe, dediſſe iis, qui crediderunt, denegaſſe incredulis. Pag. 5. b. 2. p. τῷ σταυρῷ σου τὴν εἰρήνην εὐαγγελισάμενος, καὶ κηρύξας αἰχμαλώτοις σωτήρ μου τὴν ἄφεσιν τὸν κρατοῦντα ᾔσχυνας Χριστὲ γυμνὸν, ἠπορημένον δείξας τῇ θείᾳ ἐγέρσει σου. *Cruce tuâ pacem annuncians, & prædicans captiuis ſeruator meus remiſſionem, dominantem confudiſti Chriſte, nudum, & inopem oſtendes diuinâ tuâ reſurrectione. Captiuos* intelligit vincu-

culis in inferno addictos, quos alibi δεσμώτας vocat. *Dominantem* infernas poteſtates. Sed ne pro *captiuis* peccatores, & *dominante* κοσμοκράτορα, & prædicationem Chriſti in hac vita, non poſt mortem intelligas, quamuis noſtræ ſententiæ loca alia ex aliis libris adducta ſtabiliant, habeto tibi & alium locum ex pag. 127. a. 2. m. ὅτι τὸν ᾅδην ἔδησας ἀθάνατε ὡς θεὸς παντοδύναμος καὶ νεκροὺς συνανέστησας, καὶ πύλας τοῦ θανάτου συνέτριψας καὶ κράτος τοῦ ᾅδου καθεῖλες ὡς θεός. διὸ οἱ γηγενεῖς δοξολογοῦμέν σε πόθῳ, τὸν ἀναστάντα καὶ καθελόντα ἐχθροῦ τὸ κράτος τοῦ πανωλέους, καὶ πάντας ἀναστήσαντα, τοὺς ἐπὶ σοὶ πιστεύσαντας. *Quòd infernum ligaſti immortalis vt Deus omnipotens, & mortuos reſurgere feciſti, & portas mortis contriuiſti, & poteſtatem inferni eneruaſti vt Deus. Propterea terrigenæ gloriam tibi cum deſiderio dicimus, qui reſurrexiſti, & oppugnaſti hoſtis vim perditiſſimi, & omnes in vitam reduxiſti, qui in te crediderunt.*

Et cùm videam huiuſce erroris de ſalute damnatorum ſemina non in hoc libro tantùm, quem modò diiudico, ſed in Triodio, Pentecoſtario, ac aliis Græcorum libris Eccleſiaſticis ſæpiùs ſpargi, non abs re erit, vt cenſeo, rem hanc altiùs, accuratiúſque examinare, vt vnde error irrepſerit, vndéque propagatus tantùm Græcorum libros infecerit dignoſcentes, malo medicinam non incommodam afferamus. Quæſitum diutiùs eſt etiam ab ipſis Eccleſiæ incunabulis, an fides tantùm in Chriſtum vel per Chriſtum ſalutem animis pareret, adeovt qui, licèt laudabili vitæ

inſtituto, integra ſcilicet vita, ſcelerísque puri vixiſſent, in Chriſtum tamen non credidiſſent, æternis ſuppliciis damnarentur. Omnes in eo conuenêre fontem ſalutis Chriſtum eſſe, ab eo tantummodò expectandam: oleum, ſi in aliis perquiratur, perdi. Neque in hac re fuit inter Catholicos dubitatio. Primus Marcion, vt lib. 1. cap. 29. refert Irenæus, fundamentis dogmatum inuerſis, debitam ſalutem per Chriſtum viris iuſtis ſurripuit, quam iniuſtis non eſt veritus elargiri. Nam docuit Cainum, Nembrotum, Sodomitas, Ægyptios, ac alios moribus immaniſſimis deſcenſu Chriſti ad inferos ſalutem conſecutos, cùm ibi remanſerint Abelus, Enochus, Abrahamus, ac cæteri Prophetæ & Patriarchæ, & ne ſine ratione, rationis ipſe expers loqui videretur, addebat, iuſtos cùm alibi ſæpiùs Deum illos tentantem vidiſſent; tunc etiam tentare eum ſuſpicatos, admonitionibus Chriſti non credidiſſe, ideóque apud inferos deſtitutos. Sed ridicula hæc. Nemo enim abſque fide ſalutem habuit. Nonnemo in contrariam ſententiam trahere conatus eſt Clementem Alexandrinum, Ioannem Chryſoſtomum, Iuſtinum Martyrem, & Euthymium, tanquam qui viderentur aſſerere, Philoſophiam gentibus, vel ſolam Dei cognitionem ante Chriſti aduentum ad ſalutem ſuffeciſſe, & ſimili ratione Iudæis Prophetas, & gentibus probatiſſimos quoſque conceſſiſſe, vt eorum ope vterque ſalutem conſequi poſſet; eóſ-

que qui ita vixerint non minùs Chriſtianos eſſe, quàm alios ſic dictos poſt Chriſti aduentum, ideóque multos ex illis ſalutem conſecutos. Sed optimè illis ſatisfactum fuit à Catholicis, rectáque horum Patrum ſententia aliis eorum dictis falſa exploſa, communita eſt. Hinc ab iis repetendis abſtineo. Quid hîc hæreticorum recentiorum nugas aggeram, qui in vita æterna, & Herculem, & Theſeum, & Numam, & Camillum, & Catones, & Scipiones, & Socratem, & Virgilium; Et quos non cælo locant? Ex Catholicis cum iſtis inſaniit Ludouicus Viues meritò à Theologis Louanienſibus notatus. Vide ſi placet Roſueidum in lege Talionis tab. 1. & in Anticapello cap. 1. Iulium Bullengerum Diatriba in cap. 1. exercit. 1. Caſaubonianæ in Baronium, Gerardum Ioannis Voſſium Hiſtor. Pelagianæ lib. 3. parte 3. theſi 11. Franciſcum Feuardentium, & alios, qui robuſtè admodum haſce Hæreticorum næniolas refellerunt, tantóſque Patres ab Hæreticorum calumniis vindicarunt. De Theophilo, Falconilla, Traiano, & aliis, quid ſentiam ipſe iam dixi; licèt non inficiar pleroſque eſſe, qui Traiani hiſtoriam approbent, quorum non minimam partem in vnum collegit Alphonſus Ciacconus Apologiâ de hac re editâ, & Franciſcus de Mendoza lib. 2. de floribus ſacris, problem. 6. in quo dubitat an B. Virgo ſuo patrocinio aliquem aliquando ab inferis eripuerit, & multa notatu digna aſſumit.

Ridicula quoque eſt eorum ſententia, qui tradunt Iudam, cùm ſciret Chriſti in inferos aduentum, & inde omnium ſalutem futuram, ſuſpendio Chriſti mortem præuertiſſe, vt inde poſtmodum aduentu Chriſti ſaluus educeretur. Sententiam refert, & refutat Glycas ſiue Zonaras epiſt. 56. πλὴν οὐχ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀγχόνην ἐλήλυθε. καθά τινες ὑπειλήφασιν, ὥστε προλαβεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰς ᾅδην κατελθεῖν ἐπὶ τῷ τυχεῖν ἐκεῖσε παρ' αὐτοῦ συγχωρήσεως. τοῦτο γὰρ οὐκ ἄν ποτέ τις καταδέξαιτο λογισμοῦ κύριος ὤν. ὁ γὰρ πωρωθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν, ὁ παντάπασι τὴν ἑαυτοῦ ἀπογνοὺς σωτηρίαν, πῶς, ἢ ποίῳ τρόπῳ καθ' ἑαυτὸν τοιαῦτα συνέστρεφε; πῶς ἐμελέτα κατελθεῖν τε εἰς ᾅδην, κἀκεῖσε θεῖναι μετάνοιαν; ἄλλοτε πόθεν ἐκεῖνος ἤκουσεν, ἢ τίνος εἰπόντος τοῦτο μεμάθηκεν, ὅτι πρὸς ᾅδην κατελθὼν ὁ Χριστὸς, κήρυγμα μετανοίας, καὶ τοῖς ἐκεῖσε κηρύξειε; καὶ ταῦτα τοῦ προφήτου Δαυὶδ καθεκάστην ἀκούων λέγοντος· ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις ὁσιώτατε ἄνερ, καί τι περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν ὁ χρονογράφος ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς εἰδέναι βούλομαί σε δι' εἴδησιν. λέγει γὰρ πολλὰ παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας, ὥστε προσελθεῖν καὶ βαλεῖν μετάνοιαν, οὐκ ἠθέλησεν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀκούσας ὅτι ἀνελήφθη ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοσοῦτον ὠγκώθη, ὥστε καὶ μέσον λακίσαι. καὶ περὶ μὲν τῆς ματαιολογίας ταύτης οὕτως. ὅτι δὲ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ὁ ἄθλιος ἀπογνοὺς, οὐ μὴν ἐν ᾅδῃ σωτηρίας ἐλπίζων τυχεῖν τῷ δι' ἀγχόνης τέλος ἐχρήσατο, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀριδήλως τοῦτο δεδήλωκεν ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον κεφαλαίοις οὕτως εἰπὼν, οὐδὲν χεῖρον ἀπογνώσεως, ᾗ συσχεθεὶς ὁ Ἰούδας ἀπήγξατο. *Sed tamen non hac ratione ad-*

Digitized by Google

laqueum venit, vt quidam exiſtimarunt, vt anteuerteret Chriſtum, & ad inferos deſcendens ab eo ſibi eo in loco veniam impetraret. Id enim nemo vnquam admiſerit, dummodo conſilij compos ſit. Qui etenim tantundem cognitione obduratus eſt, & modis omnibus de propria ſalute deſperarit, quomodo, aut quanam ratione in ſeſe ſimilia reſoluebat? quomodo meditabatur ad inferos deſcendere, ibique pœnitentiam agere? inſuper vndenam ille audiit, aut quo id referente edidicit, deſcenſu ſuo ad inferos Chriſtum pœnitentiam illis, qui ibi erant prædicaturum, eóque potiſſimum ſi audiat quotidie Prophetam dicentem, in inferno autem quis confitebitur tibi? *Præter iam dicta, ô ſacratiſſime vir, quid de Iuda Georgius Cedrenus Chronographus referat ſcire te, vt id quoque non te lateat, cupio. tradit enim, multis ſollicitatus ab Apoſtolis Iudas vt accederet, factíque ſui eum pœniteret, noluit, ideóque audiens Chriſtum aſſumptum fuiſſe, in tantam molem excreuit, vt medius rumperetur. Et hæc quidem de huius ſententiæ inanitate. Eum porrò de propria ſalute deſperantem, non apud inferos de ſalute ſperantem laqueo vitæ finem quæſiſſe, magnus Athanaſius manifeſtò docuit in quæſtionibus ad Antiochum illis verbis: Nihil eſt deſperatione deterius, quâ correptus Iudas ſeſe in laqueum induit.* Ammonius quoque Preſbyter ſatis antiquus auctor narrat Chriſti deſcenſu ad inferos animas omnes, & ipſius Iudæ à vinculis fuiſſe ſolutas, non tamen omnes cum Chriſto aſcendiſſe, ſed tantummodò illas quæ crediderunt. Idem Glycas. ἐπιβεβαιοῖ δὲ ταῦτα καὶ ὁ πρεσβύτε-

ρος Ἀμμώνιος λέγων, ὅτι τοῦ Χριστοῦ κατελθόντος εἰς ᾅδην αἱ ψυχαὶ πᾶσαι καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἰούδα τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν. οὐκέτι δὲ καὶ πᾶσαι τῷ Χριστῷ συνανῆλθον, μόναι δὲ αἱ πιστεύσασαι. Tantámne fuiſſe vim & efficaciam aduentus Chriſti ad inferos, vt ſolâ ſui præſentiâ damnatorum vincula, ſi tamen in locum damnatorum acceſſit, fuerint diſſoluta? & poterant iam liberi, niſi inertes eſſe voluiſſent, Chriſtum ſequi, & conari aliquid de ſua liberatione. Quis enim præſente Chriſto, & vincula ſoluente, ne vnà cum eo commearent, impediſſet? id ſanè non tentaſſent in fugam verſi dæmones. Perfidia eos detinuit, & pertinacia in malo, ſed ſplendor Chriſti, & poteſtas, quemadmodum vincula, & tenebras, ita malum animum, & peruicax ingenium emolliiſſet. Si Iudas Chriſtum expectabat ad beneficium à Chriſto accipiendum paratus, credens tanto miraculo, ideóque vitam ſibi eripuit, iam rediuiuus Apoſtolus, ſuo throno, cùm omnes iudicio diuino palam ſubiicientur, ſedebit. Sed nugæ.

Andreas Cretenſis Virginis animam, referente, nec improbante Glycâ epiſtolâ 42. poſt mortem ad inferos deſcendiſſe tradit. Εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδην λέγει, τὴν μακαρίαν αὐτῆς ψυχὴν κατελθεῖν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ἅτε τὰ ἐκεῖσε παρὰ Χριστοῦ τελεσθέντα μυηθησομένην μυστήρια. πῶς τε νενίκηκε, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγήγερται, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ, ἀμήχανον ἐστὶ λέγων καὶ ταῖς τοῦ κυρίου παραπεπτῶκαι χερσὶ, καὶ εἰς ᾅδην αὐτὴν

κατελθεῖν. ὃν γὰρ τρόπον ὁ κύριος εἰς χεῖρας σου πάτερ παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου ἔλεγε. εἰς ᾅδην δὲ ὅμως τελευτήσας κατήρχετο. οὕτω δὴ καὶ τὰ κατὰ τὴν παρθένον διανοεῖσθαι σε ἄξιον. *Et ſi in infernum quoque beatam illius animam deſcendiſſe tradat diuiniſſimus Andreas Cretenſis, ut ſcilicet myſteria à Chriſto ibi peracta adiſceret, & quomodo deuicerit, & quanam ratione vectibus illis fractis reſurrexit. Ne hoc tibi admirationem conciter, neque rem eſſe peregrinam exiſtima, fieri non poſſe, inquiens, eam in manibus Domini deponere, & in infernum deſcendere. Quemadmodum enim Dominus, In manus tuas Pater commendo ſpiritum meum, dicebat, nihilominus in inferna tunc deſcendebat, eodem modo & res Virginis diiudicandæ ſunt.*

Nec Virginis tantùm, ſed & reliquorum hominum animas poſt mortem in infernum deſcendere ex eodem Andrea idem Glycas enunciat, & probat. Eâ tamen differentiâ, quòd iuſtis ad contemplanda Chriſti myſteria etiam in illa regione patrata, loco tranſitus ad cæleſtia concedatur; impiis tanquam ſedes, in qua remanent æternis ſuppliciis cruciandi. ὕστερον δὲ τοῦ κυρίου καίτοιγε τὸν τοῦ πάθους καιρὸν εἰπόντος· πάτερ εἰς χεῖρας σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, ταῖς μὲν τῶν δικαίων τελευτησάσαις ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὰ ἄνω πορεία κεχάρισται, ἐπεὶ γὰρ δωρεὰν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθανεν, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ καθάπερ καὶ πρότερον τοῖς κάτω ἐναπομένουσι, καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου λόγῳ αὐτοῦ διέξεισιν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. λέγει γὰρ οὑτωσί, καὶ νῦν μὲν ἀπολύτων ἀνθρώπων, καὶ

αὐτῶν δὴ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ τὸν ἀμειδῆ τοῦ ᾅδου τόπον ἐπέρχονται, οὐ κατέχονται δέ. πλὴν ὅσαι τῇ κατὰ τὸν βίον ῥαστώνῃ τὸν δι' ἁμαρτίας θάνατον ἑαυταῖς ἐπεσπάσαντο· ὥστε διελεύσονται μὲν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ διὰ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν. οὐ γάρ ἐστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. οὐ μὴν δὲ καὶ καταχεθήσονται καθὰ καὶ πρότερον, ὅτε σὺν τῷ θανάτῳ ἐβασίλευεν ἡ ἁμαρτία. διελεύσονται δὲ ὥστε μυηθῆναι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκεῖσε παρὰ τοῦ κυρίου τελεσθέντα μυστήρια, πῶς τε νενίκηκεν, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγήγερται. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος ὑπεμφαίνων Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν. ἂν εἰς ᾅδου κατίῃ, συγκάτελθε. γνῶθι καὶ τὰ ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ μυστήρια, καὶ τίς ἡ οἰκονομία τῆς διπλῆς καταβάσεως. *Cùm poſtmodum tempore Paſſionis Dominus dixiſſet, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum, iuſtorum tunc animabus ad ſuperiora aditus datus eſt, neque enim gratis pro illis Chriſtus mortem oppetiit, peccatorum autem animæ, quemadmodum & priùs in locis infernis remanent. Idque manifeſtum eſt ex his, quæ tractat in oratione de dormitione ſanctiſſimæ Deiparæ diuiniſſimus Andreas Cretenſis. Et nunc quidem ait, omnium hominum, & ipſorum quoque iuſtorum animæ triſtem inferorum locum pertranſeunt: nec detinentur, niſi tantùm eæ, quæ viuentes luxu ac deliciis, mortem, quæ per peccatum aduenit in ſemet attraxerunt. Quapropter pertranſibunt quidem per inferorum portas iuſtorum animæ. Neque enim eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, ſed non detinebuntur quemadmodum anteà, cùm vnà cum morte peccatum dominatum obtinebat. Pertranſibunt verò vt myſteria ibi ſupra naturam à Do-*

Domino perfecta addiſcant : quomodo vicit, & quomodo vectibus illis confractis reſurrexit. Id idem & Theologus Gregorius in oratione de Paſcha innuens ait, Si ille in inferna deſcendit, deſcende tu quoque, & Chriſti myſteria eo in loco apprehende, & quænam fuerit diſpoſitio duplicis deſcenſus. Eadem videtur repetere idem Andreas orat. de vita humana, ac de dormientibus.

Neque minùs obſeruandum eſt, quando iam de deſcenſu Chriſti ad inferos ſermo eſt, Nicephorum Calliſtum Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. cap. 31. Chriſtum in inferno tantùm apparuiſſe, & inſtar fulguris patratis omnibus, quæ de eo narrantur, eodem horæ momento rediiſſe: idque etiam tenuiſſe Chryſoſtomum refert. ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε· φωτὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡγεμὼν αὖθις τῆς ὁδοῦ. ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς· καὶ γὰρ αὐθήμερον, μᾶλλον δὲ αὐθωρὸν τοῦ ᾅδου ἀνέθορεν, ὥστε τισὶ καὶ τῷ χρυσοῦν τὴν γλῶτταν μάλιστα διηκρίβωται. οὐ γάρ πως ἦν τῶν εὐλόγων, καὶ τὴν ἐκείνου ψυχὴν τῷ ᾅδῃ κατέχεσθαι μηδέν τι τῆς πατρῴας ἐπαγομένην ἀρᾶς. ἀνθέον δὲ καὶ οἷα φαῦαι ἀστραπῆς τάχει τούς γε ἀξίους διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπεραστραπτούσης θεότητος καταυγάσαι, καὶ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων καὶ ἀνηλίων κευθμώνων ἀπείρῳ δυναστείᾳ ἐξαγαγών, ἅτε δὴ συντρίψας τοὺς ἐκεῖ προστάτας τοῦ σκότους, καὶ ἀρχηγοὺς τῶν κακῶν, ταῖς τῆς θεαρχίας αὐγαῖς, καὶ τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγελικῶν παρατάξεων, ἀχρόνως, ἀκόπως, καὶ τὸ ὅλον φάναι θεοπρεπῶς πρὸς τὰς

ἱερὰς, καὶ φωτὶ ἀπλέτῳ καταλαμπομένας τοῦ παραδείσου ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ μεγάλας σκηνάς. *Ipſe enim iuſtitiæ ſol Chriſtus animâ ſolâ per mortem à corpore ſegregatâ, apud inferos iuſtorum animis præſto fuit: & dux itineris ad paradiſum ferentis præiit, lucis princeps, viæque ductor eis perinde atque latroni factus. Eadem namque die, ac potius eadem horâ ab inferis rediit, vt quidem cùm alij nonnulli, tum is qui aurea lingua nomen indidit, in primis hæc accuratiùs certiúſque expoſuêre. Nec enim rationi conſonum erat, animam eius apud inferos retineri, qui nihil prorſus à primi parentis maledictione, & exitio ſecum attuliſſet. Subitò verò, & vt ita dicam fulgetri celeritate dignos, atque idoneos luce ſummè coruſcantis Deitatis illuſtrans, ac immenſa potentia, ex caliginoſis illis, ſoléque carentibus latebris reducens: & principibus ibi tenebrarum, ducibúſque malorum diuinæ poteſtatis ſplendore, & Angelicarum cohortium militiâ, quaſi obtritis nullo tempore, & labore nullo, atque, vt ſemel dicam, eo, qui ſolum Deum decet modo in momento vno ad ſacra immenſáque luce relucentia paradiſi tabernacula traduxit.* Animam ſcilicet Chriſti, quæ nihil à primi parentis maledictione attraxit, indecorum, abſonúmque videbatur apud inferos diutiùs retineri. Verum eſt, ſi ad pœnas & anguſtias, eáque nolens retineretur; ſed cùm ibi eſſet veluti rerum aliarum, ita & inferorum Dominus, ſuámque maieſtatem pellendo dæmones, ſeruando ſibi complacitos oſtenderet volens & libens, abſurdè nimis, & contra Euangelij verba tempus triduanæ mo-

Digitized by Google

tæ decantatur : quod licèt in anguſtiora ſpatia ad horas præter propter XXXVI. redigendo contraxerit, non ita tamen coarctauit, vt in morulam comminueret. Verè enim tribus diebus, & tribus noctibus manſit in ſepulchro corpus, & conſequenter anima in inferno. Quod optimè à Leone Papa ſermone I. de Reſurrectione exprimitur. *Tam velox incorrupta carnis viuificatio fuit, vt maior ibi eſſet ſoporis ſimilitudo, quàm mortis, quoniam Deitas, quæ ab vtraque ſuſcepti hominis ſubſtantia non receßit, quod poteſtate diuiſit, poteſtate coniunxit. Ne turbatos diſcipulorum animos longa mœſtitudo cruciaret, denunciatam tridui moram tam mirâ celeritate breuiauit, vt dum ad integrum ſecundum diem pars primi nouißimè, & pars prima tertij concurrit, & aliquantum temporis ſpatio deciderit, & nihil de dierum numero deperiret.* Nec aliud nobis innuit Gregorius de Reſurrectione Chriſti. *Quæ cùm ita ſe habeant, conſtat nobis præfinitum tridui ſpatium à veſpera poſt quintam vſque ad veſperam ſabbati, tempus reſurrectionis ita dimetientibus, vt interiecta nox connumeretur, quæ Paraſceuem in dies duos, & noctem vnam partitur. Decebat enim, vt in eius imperio, qui ſæculis dominatur, nouâ ratione ſpatia temporis accommodarentur ad rerum vtilitatem, non autem res neceſſariò, ſtatutis temporum terminis extenderentur, & diuina potentia celeriùs, bona nobis ad exitum perducente, termini temporis ita contraherentur, vt non pauciores tamen, quàm tres dies & totidem noctes contineret. Hunc enim numerum myſtica*

& arcana ratio continebat, nec ſolita dierum & noctium ſpatia celerem diuinæ virtutis actionem retardarent. Qui enim & ponendæ, & rurſus ſumendæ animæ cùm vellet, habebat poteſtatem, poterat etiam tanquam ſæculorum auctor efficere, vt actionibus ſuis tempus inſeruiret, non autem tempori actiones. Nec longè eſt ab hac ſententia idem Nicephorus in Synaxario Paſchatis; poſtquam enim varias de triduana in ſepulchro mora expoſitiones attuliſſet, ſubdit. Εἰ δ' εἰς τὴν τρίτην ἐπαγγειλάμενος εὐεργετήσας ἡμᾶς ὁ σωτὴρ συντομώτερον διεπράξατο τὴν εὐεργεσίαν, καὶ οὕτω χάρις αὐτῷ. *Quòd ſi cùm pollicitus fuiſſet in diem tertium, de nobis Seruator benè merens in breuiora tempora beneficium contraxit, gratiæ ſint ipſi.* Et Chriſtum apud inferos reſurrectioni iuſtorum tribus diebus, & tribus noctibus operam dediſſe fatetur Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus orat. de S. Paſchate, quæ incipit, νικάτω καὶ λόγον. οὐδέποτε τρισὶ νυχθημέροις φύσις εἰς ἀνάστασιν ἐλοχεύθη. *Nunquam tribus diebus, & tribus noctibus natura ad reſurrectionem concepta, ac generata eſt.* Hoc eſt tum primùm à Chriſto triduano illo ſpatio naturam humanam ad reſurrectionem euocatam, qui eſt genuinus auctoris ſenſus, non quem expreſſit Interpres. Andreas item Cretenſis orat. de vita humana, & de dormientibus. Εἰ οὖν καὶ αὐτὸς εἵλετο κύριος ὢν τοῦ παντὸς τὴν εἰς ᾅδου κατάβασιν ἐπιδείξασθαι, καὶ τὸν ἀμειδῆ τοῦ ᾅδου χῶρον τὸν ἀφεγγῆ λέγω, καὶ σκοτεινὸν νυκτοτριήμερον διελήλυθε· τί ξένον; *Si itaque ac ipſe elegit, licèt Dominus eſſet*

vniuerſi ad inferos deſcenſum palàm in ſe recipere, & luctuoſa inferni loca, obſcura, inquam, & tenebroſa, tribus diebus, & tribus noctibus pertranſiit. quid mirum?

Græcos tamen poſteriores in ſententiam illam, quæ dicit omnes, vel plurimos à Chriſto ab inferis liberatos, & alios etiam poſteà Sanctorum precibus adiutos, quæ mitior eſſe videtur, vt eò vnde egreſſa eſt, reuertatur oratio, fuiſſe propenſiores, nulla alia potior cauſa fuit, quàm Purgatorium. Cùm enim communi Patrum ſententiâ viderent ſuffragia pro mortuis, & neceſſaria eſſe in Eccleſia, neque fruſtrà à Chriſtianis fieri, quando ea in emolumentum animarum vertantur, quas à pœnis liberant, & hoc negare, eſſet vniuerſa ſanctorum Patrum monumenta de medio tollere, ne cogerentur ex vna parte Purgatorium fateri, à quo animæ piis operibus extrahuntur, in pernicioſiorem ſententiam verſi ſunt, vt dicerent illas animas illis operibus, non à purgatoriis pœnis, ſed inferni liberari, quo quid dici poteſt immanius? quid à Patrum & Conciliorum doctrina magis alienum? Ne Purgatorium fateri compellaris, cruciatus omnes æternos, & æternitati ſuppares tollis, & inextinctum illum ignem temerè ſatis, & contra Eccleſiæ decreta extinguis, eodémque momento errorem Origenis de reparatione dæmonum renouas, & à faucibus orci, in quibus tandiu damnatus inhæſerat, inter viuos reſtituis. & dum

modo in aſſerendo Purgatorio cum Latinis non conuenias, nihil tibi curæ eſt, ſi cum Origene, & illius aſſeclis condemneris. Si votis Eccleſiæ, ſi Chriſtianorum in defunctos officiis tantumdem amans animum dediſti, vt ſummè doleas, ſi concepto per te lucro defraudentur, ne ad æuiternas inferorum pœnas transferas, habes in quæ melius tutiúſque exerceas, purgatoriis dede cruciatibus. Sic tibi, defunctis, vniuerſæque Eccleſiæ benè conſules, ſin minus operam ludis. Non verba do, non fingo fallacias. Græci ipſi ſuis ſcriptis dicto meo fidem faciant: ſitque primus Gabriel Philadelphienſis. is vt Purgatorium neget aduerſus Eccleſiam Romanam cap. 4. etiamnum Dei miſericordia animas peccatorum ob preces pro illis à piis hominibus effuſas à pœnis inferni liberari dicere non veretur. ὅτι ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔγινε μέχρι τοῦ νῦν ἡ τελεία ἀπόφασις, καὶ καθόλου κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ ᾅδης εὑρίσκεται ἀνοικτὸς, καὶ ἡ ἄπειρας εὐσπλαγχνία τοῦ θεοῦ ἑτοίμη πρὸς τὸ ἐλεῆσαι, διὰ τοῦτο αἱ ψυχαὶ οὐ μόνον λαμβάνουσιν ἄφεσιν, καὶ παράκλησιν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς θεὸν γινομένας εὐχὰς, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐλευθερίαν καὶ λύτρωσιν τῆς κολάσεως. *Cùm ad hæc vſque tempora ſententia poſtrema atque vniuerſalis in peccatores lata non eſt, infernus inuenitur reſeratus, & infinita Dei miſericordia ad miſerendum parata. Quapropter animæ non tantùm ob effuſas pro illis ad Deum preces remiſſionem accipiunt, & conſolationem, ſed abſolutam libertatem, & liberationem à pœnis.* Secundus ſit Georgius Coreſius, qui recentiorum Hæ-

reticorum labe infectus, loca à ſanctis Patribus in infernis terræ partibus pro detentorum vario ordine, varia ac diuerſa conſtituta, in vnum tantummodo locum, anguſtè admodum coarctans ac confundens, infernum ſcilicet, ab eo non animorum ſolùm liberationem aſſeuerans, verba illa Scripturæ, *in inferno non eſſe pœnitentiam*, ita exponit de purgatorio igne. ὅμως καὶ αὕτη ἡ ἔνστασις εὔλυτός ἐστιν ἐξ ὧν ἀνωτέρω ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐθεολόγει τὴν ῥῆσιν περὶ τῶν παντελῶς κατακεκριμένων κατανοεῖσθαι. Εἶτ' ἐπίσταται χρὴ μὴ φάναι τὸν προφήτην ἐν τῷ ᾅδῃ μὴ εἶναι λύτρωσιν, ἀλλὰ μετάνοιαν. ἐπείτοιγε οὐδὲ οἱ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν λυτρούμενοι οἰκείᾳ μετανοίᾳ, ἀλλ' εὐχαῖς τῶν ζώντων ἐκεῖθεν ἐξέρχονται. *Nihilominus hac obiectio ſolui facilè poteſt ex iis, quæ ſuprà Ioannes Damaſcenus in Theologicis aſſeuerabat, dictum de iis, qui modis omnibus damnati ſunt, eſſe intelligendum, vel etiam reſpondendum eſt, non dixiſſe Prophetam in inferno non eſſe liberationem, ſed pœnitentiam; quandoquidem qui ex inferni vinculis liberantur, non propriâ pœnitentia, ſed viuentium precibus inde exeunt.* Quaſi qui modò ſaluantur opinione Coreſij peccatores, in peccatis quibus immortui ſunt, licèt obſtinati, & duri, viuentium precibus liberentur, & peccatores abſque vlla pœnitudine ſalutem conſequantur. Peccatores, qui ſaluandi ſunt, ſi peccatores vlli vnquam æternis pœnis addicti ſaluari poſſint, priùs pœniteant, oportet, Deum, quem oderunt, redament, ſicque reconciliati Seruatori ſuo piorum precibus pœnas illas cui-

tabunt. Tu illis pœnitentiam negas, libertatem aſtruis. & ridiculum eſt, quod aſſeris non propriâ pœnitentiâ liberari, erit ſcilicet aliena pœnitentia, quâ ipſi libertatem conſequuntur, eáque fuerit preces viuentium. Quis vnquam ſimilia audiit? Preces viuentium condemnatorum ad pœnas infernales pœnitentiam eſſe: & ſimilis ſortis homines nugari ſeſe non cognoſcunt? & dummodo Purgatorium eleuent, omnes ſuas machinas, & commenta proſperè ſibi ceſſiſſe autumant? Sanè Damaſcenum, cui expoſitionem ſuam referunt, non intelligunt: apud quem impœnitentia tollit redemptionem, & vbi pœnitentia locum non habet, multò minùs redemptio. En verba lib. 2. de Fide orthodoxa cap. 4. Διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος· τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις, μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Quapropter diabolo, & dæmonibus eius præparatus eſt ignis inextinguibilis, & ſupplicium æternum, & iis, qui eum ſequuntur. Sciendum autem eſt, quod hominibus mors eſt, id idem Angelis eſſe lapſum: namque poſt lapſum non eſt illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus poſt mortem.* Angelis ſupplicium æternum eſt, & ignis inextinguibilis, quoniam poſt lapſum non eſt illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus poſt mortem. Lapſi itaque Angeli, & homines mortui

tui pœnitentia non ducuntur, & quod Angelis poſt lapſum, id hominibus euenit poſt mortem. Argûmentare ergo; ſi Angeli poſt lapſum, qui pœnitere non poſſunt, æternis affliguntur ſuppliciis, id quoque hominibus poſt mortem eueniet, cùm nec ipſi pœnitere poſſunt; vel ſi homines licèt pœnitere non poſſunt, miſericordiâ tamen Dei redemptionem conſequuntur, Angeli quoque id idem miſericordiâ Dei habebunt, & ſic aliquando dæmones à ſuppliciis æternis liberabuntur, non pœnitentiâ propriâ, ſed miſericordiâ Dei. Annon qui Catholicus videri cupis, Origeniſtam agis? quare vbi pœnitentia non eſt, neque erit vlla ſtatus mutatio, ſed peccatores condemnati ad pœnas æternas, æternis quoque temporibus punientur, quando id æternum quoque ſignificet. Nulli dubium eſt apud ſacras literas, & diuinos ſcriptores ſæpiſſimè æternum non pro infinito temporis ſpatio, ſed pro longo aliquo, aut magno tempore ſumi. Auguſtinus tomo 4. quæſt. 31. ſuper Geneſim, & tomo 5. lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 26. & tomo 6. contra Priſcillianiſtas, & Origeniſtas cap. 5. & 6. in eadem ſententia eſt, probátque Exodi 21. *ſeruiet in perpetuum*, id eſt, vſque ad annum Iubilæi. Geneſ. 17. *Dabo tibi terram Canaan in poſſeſſionem æternam*, id eſt, longiſſimæ durationis. & ibidem, *Erítque pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum*: & tamen circumciſio, de qua ſermo eſt, adueniente Chriſto, veluti vmbra adueniente lu-

ce diſparuit. Ne plura hîc congeram, Vide Ioannem Ferdinandum tomo 1. Theſauri. 55. verbo *æternitas*. Sed quid id fuerit ad pœnas æternas inferni, quæ ideò æternæ dicuntur, quia nullo vnquam tempore finient, vnà cum ipſo Deo ſempiternè duraturæ? quòd ſi æternum per te in pœnis damnatorum ſic accipitur, vt non perpetuum ſit, ſed ſaltem diuturnum, vnde nam habebimus beatorum gloriam, cuius perpetuitas non alio, quàm hoc eodem vocabulo indicatur, ſemper eſſe duraturam, nec aliquando vnquam finem habituram. Græcis eſt αἰώνιος μακαριότης, αἰώνια ἀγαθὰ, αἰώνιος τρυφὴ, αἰώνιος βασιλεία, αἰώνια τερπνὰ, αἰώνιος ζωὴ, αἰώνιος ἀντίδοσις, αἰώνιαι σκηναὶ, αἰώνιος τιμὴ, αἰώνιος κατάπαυσις, αἰωνίζουσα δόξα, διαιωνίζον φῶς, ἀΐδιος εὐφροσύνη, ἀτελεύτητος ζωή, & ſexcenta alia: nec occurrit vox alia, quæ magis æternitatem, & ſine vllis limitibus durationem indicet. quare ſi inferno Origenicè tempora, non verò Catholicè decurtas, & in anguſtiſſimos terminos coarctas, quid vetat id idem tibi, & de æterna beatitate ſtultiſſimè, & quammaximè animabus perniciosè aſſerere. Ipſe qui Catholicus ſum, quemadmodum beatorum gloriam nunquam deſituram firmiter teneo, ita & pœnas inferni iiſdem cum gloria æternitatibus commenſurari firmiter credo. Et cùm manifeſtò poſtmodum mihi compertum ſit precibus Eccleſiæ, & fidelium animas ab inferis, namque à ſuppliciis, & pœnis quibus addicuntur, ita Deo miſerente per fidelium ſuffra-

Digitized by Google

gia adiuuantur, liberari, & ad æterna gaudia perduci, firmiter aſſero eas non à pœnis inferni, ſed à pœnis Purgatorij, quarum oppreſſione expurgatæ, atque incendio emaculatæ ſunt, vindicari.

Tertius ſit Ioſephus Bryennius orat. 1. de Iudicio. Σὺ δέ μοι σκόπει δύο στάσεως τόπους, τὸν ἐκ δεξιῶν, καὶ τὸν ἐξ εὐωνύμων· οὐχὶ καὶ μέσον ἐν τούτοις, ὥς τινες οἴονται, καὶ δύο τάγματα μόνα τὸ τῶν δικαίων, καὶ τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ δύο κληρονομίας· τοῖς μὲν τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, ἀλλ' οὐχὶ σὺν ταύταις καὶ τρίτην τινά, καθάπερ ἄρα οὐδὲ μέση τις ἀγέλη προβάτων, καὶ ἐρίφων ἢ ἐνταῦθα γινώσκεται εἶναι, ἢ ἐκεῖ παρὰ τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ ἑστάναι πιστεύεται. *Tu porrò duo ſtationis loca contemplare, alterum à dextris, alterum à ſiniſtris, & nullum inter hos medium, vt quidam opinantur, & duos ordines tantummodo iuſtorum, & peccatorum, & duas hæreditates, aliis quidem vitam æternam, aliis ſine vllo fine cruciatus, & nullam cum hiſce aliam tertiam, quemadmodum nullus intermedius grex inter oues & agnos, vel hîc dignoſcitur eſſe, vel ibi apud iudicis thronum aſſiſtere creditur.* Obſcurè nimis, atque perplexè, qui præſentem rerum ſtatum cum futuro confundit. Nullus enim in extremo illo iudicio alium ab his duobus ſtatum agnoſcit. Tunc enim iuſtis, inter quos etiam illi, qui purgatoriis pœnis expurgati ſunt, locum habent, omnia dextera ſunt, àt peccatoribus ſiniſtra; ante tamen illud tempus cùm non omnes vel Paradiſi gloriam, vel pœnas inferni demereantur, tertius locus aſſignandus eſt, in quo maculis abiectis, dignos ſe

Digitized by Google

beatitudine faciant; quod negaſſe Briennium ex oratione ipſius ſecunda de eodem iudicio apertè colligitur. cùm enim dubium propoſuiſſet, *quonam in loco nunc temporis ſanctorum animæ degant*, reſpondet: Αἱ μέν τοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν. αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανούς· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸ τῆς γῆς κέντρον, τὸν ᾅδην δηλαδή. πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐλευθερίᾳ τετίμηνται, ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον, καὶ τὴν Ἐδὲμ τῆς τρυφῆς τὸ χωρεῖον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ δὲ κατακριθεῖσαι εἰς ᾅδου μένειν ψυχαὶ, ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἢ τινὸς ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται. οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως· οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται. ἀλλ᾽ ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ, φορτικοὺς καὶ ὠμοὺς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν, οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου προκύψαι τινὰ, πῦρ βλέποντες, πῦρ πνέοντες, νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Demortuorum animis duo loca, in quibus degunt, aßignata ſunt, ſanctorum quidem cælum, peccatoribus terræ centrum, infernus ſcilicet. Differunt tamen in hoc, quòd animæ ſanctorum libertate potiuntur, quando & mundum vniuerſum, & Edem deliciarum, loca pro ſede habent. At quæ in inferno permanere animæ condemnatæ ſunt, inde egredi ad iudicij diem & luminis, vel alterius conſolationis participes fieri præpediuntur, non quòd antequam in iudicium adducantur pœnas ſubeant, nam neque ſancti ante iudicium æternis illis bonis perfruuntur, neque peccatores indeſinentibus cruciatibus addicuntur, ſed quòd*

in obſcura cuſtodia mancipati, crudeles, efferatos, ac immiſericordes præſides dæmones experiuntur, qui nulli è phylaca emergere permittunt, ignem intuentes, ignem ſpirantes, facie nocti non abſimiles, quod triſte poſſident ingenium, atque inhumanum. Vt de viſione præſente beatorum, quod auctor inſanit, nihil dicam, vide ſis lector, in quot, homo aliàs prudens ac ſapiens, ſcopulos vt ſemel arreptum errorem defendat, impingat. Fruſtra itaque tot Eccleſiæ preces, ſuffragia, ſacrificia, tot fidelium pro mortuis eleemoſynæ, expenſæ, & rectè facta impenduntur: fruſtra Deum exoramus, vt animas à pœnis & cruciatibus, quæ nulla ſunt liberet: niſi velimus dicere etiam poſt iudicium pro mortuis peccatoribus, quando pœnis ſubiicientur, orandum eſſe, & preces, quas modò effundimus poſt iudicij tempus in vſu futuras, quod nemo dixerit. Sed vide, vt ſe effundat, & ab hoſtibus ipſis etiam inuitis veritas extorqueatur. Cùm enim dubium, *ſi adfutura fuerit nonnemini ex eorum, qui amaram illam ſententiam acceperunt, vel cruciatibus traditi ſunt, interceſſio ab aliquo, adeo vt vel Domini decretum effugiat, vel iuſtè impactam illi pœnam euitet*, exponendum propoſuiſſet, in eadem oratione reſpondet, ὅτι καὶ μεσιτεία τις ἔσται τότε καὶ ἀγγέλων δεηθησομένων ὑπέρ τινων καὶ ἁγίων, καὶ τῆς τοῦ κόσμου κυρίας οὐχ ἥκιστα. πλὴν οὐχ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, οὐδὲ ὑπέρ τινος ἐν ἁμαρτίαις θανόντος. οὐ μὲν οὖν. ἀπέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς τοῖς τοιούτοις καθάπαξ τὸ ἑαυτοῦ ἔλεος. διὸ καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν οὑτωσί. ἐὰν στῇ Νῶε, καὶ Ἰώβ, καὶ Δανιὴλ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ

τὰς θυγατέρας, οὐ μὴ ἐξέλωνται, ἀλλ᾽ ὑπὲρ μόνων ἐκείνων ἱκετεύσουσι πάντες, ὑπὲρ ὧν ἔσονται αἱ πρεσβεῖαι δεκταί, ἤγουν τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλίδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. ναὶ καὶ ἔτι τῆς κρίσεως ἱσταμένης. μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον, καὶ ἕκαστον ἐπαχθῆναι εἰς τὸν ἀποτεταγμένον αὐτῷ τῆς κολάσεως τόπον μεσιτεία οὐκ ἔστιν· οὐδ᾽ οὐ μὴ γένηται. ὅμως ἡ μεσιτεία αὕτη. οὐ τότε μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ νῦν γίνεται, ὅτι καὶ ζῶντες μεσιτείας ποιούμεθα. ἐξαιρέτως μὲν τὴν τοῦ κυρίου μητέρα, μετ᾽ αὐτῆς δὲ καὶ τοὺς χοροὺς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων πολλοὺς ναοῖς, ἀναθήμασι, παρακλήσεσι, καὶ εἰκόσι, καὶ ἱεραῖς τελεταῖς εἰς τὸ γενέσθαι μεσίτας ἡμῶν αὐτοὺς ἐφελκόμενοι. *Interceſsionem eo tempore futuram, cùm Angeli pro aliquibus ſupplicabunt, & ſancti, multóque magis ipſa mundi domina: non pro omnibus tamen indiſtinctè, neque pro aliquo, qui in peccatis demortuus eſt. nullo modo. obſeruauit enim Deus hiſce prorſus ſuam miſericordiam, proptereáque in eos hunc in modum decreuit. ſi ſteterit Noë, Iob, & Daniel filios eorum, & filias non eripient. ſed pro illis ſolis omnes deprecabuntur, pro quibus ſupplicationes accipientur, pro iis nempe, qui dum delictorum pœniteret, vitam finire contigit, nec peccatorum maculas perfectè expurgare potuerunt. Ita eſt adhuc durante iudicio; poſtquam enim theatrum diſſolutum, & vnuſquiſque in locum ſibi deſtinatum cruciatuum abactus fuerit, nulla interceſsio erit, neque vnquam futura ſit. Nihilominus interceſſio hac, non tum ſolùm erit, ſed nunc quoque fit; cùm viuentes interceſſores nobis comparamus, præcipuè inter alios Matrem Domini, poſt-*

Digitized by Google

modum Angelorum choros, & ex ſanctis pleroſque, templis, votis, ſupplicationibus, imaginibus, & ſacroſanctis ſacrificiis compellentes quodammodo, vt pro nobis intercedant. Vt reliqua huius nugamenta prætercam, iam ex ipſo habeo preces ſanctorum non fieri pro ſanctis, neque pro demortuis in peccatis, ſed tantùm pro illis, qui, & nota verba, τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλῖδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. *dum pœnitentiam agunt, vitæque finem poſuêre, ideóque delictorum ſordes perfectè non potuerunt expurgare.* Sed quid erit Purgatorium dic ſodes Brienni, ſi hoc non erit?

Si dicant, vt inferni pœnis finem imponant, Chriſtum deſcenſu ſuo ad inferos, multos ad minus, ſi non omnes ex pœnis inferni, & vinculis liberaſſe, qui iuſti eſſe non potuerunt, cùm iuſti ante aduentum Domini in inferno ipſo nullis tormentis affligebantur, cùm in ſinu Abrahæ eſſent, ergo qui à dictis pœnis vindicati ſunt, fuêre peccatores, & impij, qui ob delicta ibi puniebantur. Quid abſurdum itaque fuerit Chriſtum, quod triduano illo tempore geſſit, ſubſecutis etiam temporibus pro ſua miſericordia, & fidelium ſupplicationibus operari, multóſque ex pœnis inferni ſolutos, ad beatorum vitam reducere? Nullum eſt poſt Chriſti mortem oraculum, quod pœnas inferni perpetuò duraturas fateatur, & nos ipſi in genus humanum adeò immites id affirmabimus? en Patrum vota. Epiphanius in Panario aduerſus

Digitized by Google

hæreſim 46. ait Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, vt iis, qui olim ipſum cognouerunt, & ab ipſius deitate non aberrauerunt, verùm propter errores in inferno detenti ſunt, indulgentiam largiretur. Ioannes Chryſoſt. homil. in S. Paſcha. Reſurrectione Domini extingui geennæ ignem, & vermem nunquam dormientem deſinere, infernum turbare, lugere diabolum, qui apud inferos erant, à vinculis diaboli liberari. Hieronymus in cap. 3. Danielis ſcribit, Dominum noſtrum ad fornacem deſcendiſſe inferni, in quo clauſæ peccatorum, & iuſtorum animæ tenebantur, vt abſque exuſtione, & noxa ſui, eos, qui tenebantur concluſi mortis vinculis liberaret. Et in cap. 9. Zachariæ tradit eos, qui in peccatis Adam, ſeu vt quidam volunt, erroris inſoliti, & mortis vinculis tenebantur, reſurrexiſſe cum Chriſto. Euſebius Emiſſenus, ſiue quiſquis eſt auctor illarum homiliarum dicit, Chriſtum confeſtim ſoluiſſe ſtridorem lugentium, & catenarum diſrupta cecidiſſe vincula damnatorum. Ambroſ. lib. de myſterio Paſchæ cap. 4. tradit, expertem peccati Chriſtum, qui ad tartari ima deſcenderet, ſeras inferni, ianuáſque confringentem, vinctas peccato animas, mortis dominatione deſtructâ, è diaboli faucibus reuocaſſe ad vitam. Auguſtinus lib. 12. de Geneſi ad literam cap. 33. ait non immeritò credi Chriſti animam veniſſe vſque ad ea loca, in quibus peccatores cruciabantur, vt eos ſolueret à tormentis, quos eſſe ſoluendos occulta nobis ſua iuſtitia iudicabat.

Ioan-

Digitized by Google

Ioannes Damaſcenus orat. de Sabbato ſancto, Chriſtum improborum iſtorum prædam, eos nempe, qui ab initio ſæculorum mortem obierant, velut hæreditatem adeptum eſſe, quicumque peccati iugo detenti fuerant, liberantem. Qui in inferno propter errores detinentur, qui mortis vinculis liberantur, vel tenentur lugentes inter catenarum vincula, animæ vinctæ peccato, & qui è diaboli faucibus reuocantur ad vitam peccatores cruciati, & damnati ipſi non pœnis temporariis, ſed æternis addicuntur, eos tamen à Patribus per Chriſtum dici liberatos iam vidimus; & hanc eſſe Eccleſiæ ſententiam ex Auguſtino habemus, dum dicit, *non immeritò credi*, & nobis tam abſonum fuerit hac ætate dicere Chriſtum aliquos ex perpetuis inferni pœnis liberare?

Poſſumus dicere Patres ſic locutos infernum non in particulari, ſed in generali ſignificatione accepiſſe: prædicationem Euangelij non ad eam annunciationem retuliſſe, quæ fit, cùm quis ex infideli fidelis, & ex ſcelerato bonus euadit, ſed ad peractæ redemptionis, & inſtantis liberationis, futuræque reſurrectionis nunciationem: alios etiam intellexiſſe damnatis ipſo opere prædicatam eſſe liberationem non ipſorum, ſed eorum, qui hìc Deo adhæſerant.

Nos tamen qui cum Græcis agimus, & ſanctorum Patrum dicta veneramur, non tantùm ea, quæ modò allata ſunt, ſed etiam alia, quæ multa

in hoc argumentum afferri poſſunt, libenter amplectimur, & exoſculamur. Vtinam Græci etiam ipſi prudenter intelligant! Quare verum eſt, quod Patres tradunt, Chriſtum deſcenſu ſuo ad inferos multos propter peccata cruciatibus, ac tormentis addictos, & ad pœnas condemnatos in libertatem reſtituiſſe, & ab illis pœnis, ac cruciatibus exſoluiſſe. Verum eſt, negari non poteſt. Hic eſt ſenſus Eccleſiæ, non dicam Græcæ ſolùm, ſed vniuerſalis: qui ſecus dixerit, aut intellexerit, impius eſt, infidelis eſt, hæreticus eſt. Ergo Chriſtus præter eos, qui erant in ſinu Abrahæ, & iuſtorum appellatione gaudebant, alios quoque præter eos, qui iuſti non erant, ſed peccatorum vinculis illigabantur, è pœnis & cruciatibus, quando iam iuſti in pœnis & cruciatibus non erant, liberauit. iam dixi, quid plura? conclude ſodes, & animum ad prudentiam, & ſapientiam flectito. Origenis fuit error, vniuerſalis Eccleſiæ calculo damnatus, pœnas inferni finem aliquando habituras. ergo qui id dixerit Origeniſta & hæreticus fuerit. Caue tu qui Catholicus es, ne tot Patres, & ſacroſanctæ Eccleſiæ lumina, imò etiam ipſam Eccleſiam vniuerſalem, quæ hanc Origenis hæreſim oppugnat, in hæreſim trahas. Caue dicas aliquos è pœnis inferni liberatos, ne pœnis inferni æquè, atque Origenes finem imponas. & tamen ais liberati ſunt, ſic eſt; ſed cùm non ſint à pœnis inferni, vnde fuerint? certè ex alio loco, qui nec infernus fuerit, nec ſinus Abrahæ. quo itaque? Di-

cito tu, vt vis, impone nomen loco quodcumque placet, dum ibi mihi non æternas, ſed temporarias pœnas afferas. dum enim liberantur aliquando, non æternæ fuerint. Ego cum Eccleſia Catholica nullum magis idoneum nomen, quàm Purgatorij in loco explicando noui. Et ecce quomodo ex teſtimoniis Patrum, quibus pœnarum inferni finis aſſerebatur, Purgatorij pœnas, etiam nolentibus aduerſariis exſculpſimus. Vertant ſe quocumque volunt, caueant tamen, ne dum cum Catholicis ſentire fugiunt, Origenem ſequantur.

Quartum eſt, beatam Virginem in doloribus pro Paſſione Domini nullum tenuiſſe modum, ſed aliarum muliercularum inſtar, cruciatibus internis oppreſſam, voces altiùs extuliſſe, genas dilaniaſſe, corpus in varias formas, atque indecoras torſiſſe, quæ de beata illa Virgine, quæ arcana Dei optimè tenebat, & voluntatem Patris æquè ac Filius executioni demandatam optabat, dici, indecora videntur, & ſunt. Potiora, non omnia colligam. Pag. 21. b. 1. m. τιτρώσκομαι δεινῶς καὶ δονοῦμαι τὰ σπλάγχνα, ἡ πανάμωμος ἐν στεναγμοῖς ἀνεβόα. *Horribiliter vulneror, & interiora concutior, immaculatiſsima in eiulatibus inclamabat.* Ibid. 2. p. τὰς ὄψεις διεσπάραττε καὶ θρηνοῦσα ἐφθέγγετο. *Genas dilaniabat, & eiulans dicebat.* Pag. 70. b. 1. m. δακρύων πηγὰς κενοῦσα ἡ πανάμωμος ἐστέναζεν, ἐθρήνει βοῶσα ἐκ βαθέων ψυχῆς. *Lacrymarum fontes euacuans immaculatiſsima, ſuſpirabat, lugebat, clamans ex profundis animæ.* Pag. 86. b. 2. m. θρήνοις ἐκόπτετο δεινοῖς καὶ ἀτενίζουσα ἔλεγεν

ἐκπληττομένη. *Eiulatibus dilacerabatur immodicis, & conſpiciens dicebat obſtupefacta.* Pag. 38. b. 2. f. θρηνῳδοῦσα ἠλάλαζες, καὶ ἔκραζες. *Eiulans vlulabas, & vociferabaris.* Pag. 39. a. 1. p. πόνους ὑπομείνασα πολλοὺς, ἔστενες δακρύουσα, καὶ ἀλαλάζουσα. *Cùm dolores multos ſuſtineres ſuſpirabas illacrymans, & vlulans.* Pag. 68. b. 2. p. ἠλάλαζε βοῶσα ἐν ὀδύνῃ. *Vlulabat clamans cum dolore.* Pag. 94. b. 2. m. ἀλαλαγμῷ ὠδύρετο, καὶ ἀνεκραύγαζεν. *Vlulatu deplorabat, vocémque extollebat.* Pag. 117. b. 2. p. θρῆνον ἐκίνει γοερὸν, καὶ κατετρύχετο. *Eiulatum monebat lacrymabilem, & macerabatur.* Pag. 159. a. 1. m. ἐβόα θρήνοις ἑαυτὴν συνταράσσουσα. *Inclamabat eiulatibus ſemetipſum conturbans.* Pag. 182. b. 2. p. ὀδυνηρῶς στενάζουσα, μητρικῶς ἀλαλάζουσα, καὶ τὴν ἐκ τῶν σπλάγχνων στενοχωρίαν μὴ φέρουσα σταυρῷ ἐνατένιζες. *Dolenter ſuſpirans, maternè vlulans, & interiorem anxietatem, & anguſtiam non ferens, in crucem oculos figebas.* Pag. 183. a. 2. f. κατεξαίνετο τὰς ὄψεις καὶ ἐβόα ἐν κλαυθμῷ. *Dilaniabat genas, & clamabat in eiulatu.* Pag. 188. a. 2. m. ὃν ὁρῶσα νεκρούμενον δακρύων ἔρρει κρουνοὺς τὰς ὄψεις καταξαίνουσα. *Quem intuita iam animam exhalantem lacrymarum fontes emittebat, genas lacerans.* Hæc equidem ex decore mulieris grauis, & in affectibus moderatæ non ſunt. Georgius Nicomedienſis orat. in illa Euangelij, *Maria autem ſtabat iuxta crucem,* &c. dolores omnes Virginis & cruciatus intimos cordis in Paſſione Domini ſingulos per ordinem enarrans, atque explicans, nullum tamen actum à grauitate tantæ mulieris alienum inducit. ἀλλὰ σκόπει μοι πάλιν, in-

quit, τὴν μητέρα παρεστῶσαν, καὶ διακαρτεροῦσαν, καὶ πρὸς ἅπαντα περικειμένην. τοῖς τε γὰρ πάθει κοσμίως, καὶ οὐκ ἀγεννῶς προσωμίλει καὶ τῇ χρείᾳ χερσὶν οἰκείαις καθυπούργει. οὕτω τοὺς μὲν ἀνελκομένους ἥλους κόλποις ὑπεδέχετο· τὰ δὲ ἀπολυόμενα μέλη περιπτυσσομένη κατεφίλει, καὶ ἀγκάλαις ἀποδοθεῖσα μόνη τῇ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβάσει διακονεῖν προεθυμεῖτο. ἐπεὶ δὲ κατηνέχθη, καὶ πρὸς τὴν γῆν τὸ πανάγιον ἀνεκλίθη σῶμα, τούτῳ περιχυθεῖσα, καὶ ὅλῳ περιπεσοῦσα· αὐτὸ μὲν θερμοτάτοις κατέλουε δάκρυσι, πρᾳείᾳ δὲ φωνῇ καὶ συμπαθεστάτοις προσεφθέγγετο ῥήμασιν. *Sed conſidera mihi rurſus matrem aſtantem, & tolerantem, & ad omnia ſe vertentem. affectui namque decora, & non molliter ſeſe dediderat, & operi manibus propriis inſeruiebat. ſic extractos clauos vlnis excipiebat, & ſoluta Chriſti membra circumplexa ſuauiabatur. & brachiis imponens, ſola ex cruce depoſitioni operam ſuam inſumere concupiebat. Vbi verò depoſitum, & in terram ſacroſanctum illud corpus reclinatum eſt, illi circumfuſa, & totum amplexata, illud equidem lacrymis calidiſſimis irrigabat, mihi verò voce, & perquàm commiſerãtibus verbis alloquebatur.* Sic quoque docti viri adnotarũt, neque verè, neque pro dignitate tantæ Matris B. Virginem pingi ſub cruce humi collapſam, viribus, ſenſúque deſtitutam, & dolore motam, ſicut ignobile vulgus mulierum: neque enim ideò ſuam matrem Chriſtus ſub cruce in cõſpectu orbis adeſſe voluit, vt videret à mœrore victam, & humi ſtratam, ſed exemplum fortitudinis, & inuictæ mentis inconcuſſam ſoliditatem propoſuit, in quam martyres quoque intuerentur; quip-

pe quæ cum ſummo dolore, ſummam moderationem, & conſtantiam retinuit. Quare ſacræ literæ eam non iacuiſſe tradunt, ſed ſtetiſſe: non ceſſiſſe nempe dolori, ſed æquo ac virili animo pertuliſſe calamitatem, non fractam procubuiſſe, ſed impauidam, atque inconcuſſam ſtetiſſe. Vide Ioannem Molanum lib. de Beat. cap. 76. & 77. Caietanum opuſculo de ſpaſmo B. Mariæ Virginis Opuſculorum tom. 2. Gretſerum de Cruce lib. 2. cap. 4.

Et hæc quidem communia cum aliis libris ſunt. Propria, quæ ipſe animaduerterim tantùm vnum de creatione Angelorum, quos ante hunc mundum aſpectabilem creatos vult. Pag. 57. b. 2. f. ἀΰλους καὶ νοερὰς τοὺς ἀγγέλους προϋπέστησας τῶν ὁρωμένων ἁπάντων σοὶ κράζοντας. *Immateriales, & intellectuales Angelos ante res omnes viſibiles produxiſti, tibi clamantes.* & pag. 79. b. 2. m. ἀγαθότητος πέλαγος ἀναφαίνειν βουλόμενος, ἀγαθὸς ὢν ἄναρχε πρῶτον ἔκτισας παντοδυνάμῳ σου νεύματι, καὶ θείῳ προστάγματι τῶν ἀγγέλων τοὺς χορεὺς καὶ δυνάμεων τάγματα. *Bonitatis pelagus oſtendere volens, cùm eſſes bonus tu, qui ſine principio es, primum quidem creaſti omnipotenti tuo nutu, & diuino iuſſu Angelorum choros, & Virtutum ordines.*

Non me latet plures, eóſque maximæ auctoritatis Patres, in eam iuiſſe ſententiam, Angelos ante hunc mundum conditos fuiſſe. Origenem homil. 1. in Geneſim, & tract. 9. in Matthæum, & & homil. 4. in Eſaiam, & in lib. περὶ ἀρχῶν. Baſilium Magnum homil. 1. in Exam. Gregorium Nazianzenum orat. in Natalem Domini, & carmine

Iambico 15. Hilarium lib. 12. de Trinitate, & lib. contra Auxentium Arianum. Hieronymum in epiſt. ad Titum capite 1. ſuum ſecutum magiſtrum Gregorium Nazianzenum. Ambroſium in Exameron cap. 5. & præfat. in Pſalm. Ioannem Chryſoſtomum lib. 1. de Prouidentia. Ioannem Caſſianum collat. 8. cap. 7. ex Abbate Sereno. Andream Cretenſem orat. de vita humana, & dormientibus. Maximum in Centuriis Theologicis, quem refert & ſequitur Ioannes Cypariſſiottus decade 8. rerum Theologic. cap. 3. & 4. Ioannem Damaſcenum de fide Orthodoxa libro 2. capite 3. Iſidorum lib. 1. de ſummo bono cap. 12. Bedam lib. ſeparat. quæſt. quæſt. 9. Macarium Chryſocephalum Philadelphienſem Epiſcopum orat. 1. in cæleſtes Virtutes; & plures alios. Attamen ſententia hæc à pluribus fuit improbata, Acacio Cæſarienſi, Diodoro Tarſenſi, Theodoreto Cyrenſi, & in Concilio Lateranenſi, ſub Innocentio III. damnata. Quid autem de creatione iſta Angelorum ante mundum aſpectabilem ſtatuendum ſit, vide Sixtum in Bibliotheca, & alios Scholaſticos.

FINIS.

LEONIS
ALLATII
DE
LIBRIS ET REBVS
ECCLESIASTICIS
GRÆCORVM,
DISSERTATIONES
ET OBSERVATIONES VARIÆ.

PARISIIS,

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, Regis, & Reginæ Regentis Architypographi, ET GABRIELIS CRAMOISY. viâ Iacobæâ, ſub Ciconiis.

M. DC. XLVI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO

AC LAVDATISSIMO VIRO

PETRO
SEGVIERO

GALLIARVM

CANCELLARIO.

PVBLICVM *accipere verebatur hoc opus* (VIR ILLVSTRISSIME) *vel ſine nomine, vel ſine præſidio tuo: quoniam iniuſtum foret alterum, alterum verò periculoſum. Nam ſi lucem aſpiceret abſque eius fide, & veniâ, quem penes publica ſit auctoritas, temerè certè faceret & imprudenter: iniquè verò, ſi prodiret abſque eius nomi-*

Digitized by Google

ne, cuius ſe totum & agnoſcit & profitetur. Aliis tu quidem libris ſigillum commodas, quo fiunt tui, qui priùs non erant: huic ſigillum debes, qui naſci non potuit, quin continuò eſſet tuus. Quare dubitant alij cui ſe mancipent potiſſimùm, quia ſunt peregrini: hic ad te adit, quoniam tuum ſe domeſticum facit, cùm & nimirùm ſui muneris meminit, ac tui. Sui quidem, vbi de ritibus, legibúſque Eccleſiaſticis Græcorum agit ex vetuſtis monumentis; tui verò, qui νομοφύλαξ ſis, ſeu legum cuſtos, rituúmque idem atque Cancellarius. Quamobrem ſe confert ad tuam fidem, & clientelam hic liber, non ſicvt tuum illud patrocinium, magnificum licèt, ac peramplum quærat ambitioſè, vt alij, ad aucupandam gratiam, ſed vna profitendi debiti neceſſitate. Extimeſcebat porrò hæc elucubratio hominum de ſe iudicium, qui plus nouitati plerumque concedunt, quàm antiquitati; verùm in tua vnius æſtimatione, quam habet inſtar omnium facilè acquieſcet. quod meum inſti-

tutum ſi tibi probabitur, ut confido, ſi erutam è veterum Græcorum tenebris doctrinam frui luce dederis, ſi receperis in clientelam, ſtrictiore nexu me profitebor

AMPLITVDINI TVÆ

Addictiſſimum deditiſſimúmque
SEBASTIANVM CRAMOISY.

Digitized by Google

ELENCHVS DISSERTATIONVM & Obſeruationum, quæ in hoc opere continentur.

DISSERTATIO I.

De Libris Eccleſiaſticis Græcorum, qua diuinorum Officiorum potiores, & vſitatiores libri percenſentur. fol. 3.

DISSERTATIO II.

In Libros Eccleſiaſticos Græcorum, Triodion, Pentecoſtarium, Paracleticen Examen. 107.

De Rebus Eccleſiaſticis Græcorum Obſeruationes variæ.

De Narthece Veteris Eccleſiæ. 3.
De Recentiorum Græcorum templis OBSERVATIO PRIMA. 98.
De eiſdem templis OBSERVATIO SECVNDA. 157.

LEONIS
ALLATII
DE
LIBRIS ECCLESIASTICIS
GRÆCORVM
DISSERTATIO PRIMA.

Digitized by Google

Digitized by Google

LEONIS
ALLATII
DE
REBVS ECCLESIASTICIS
GRÆCORVM,
OBSERVATIONES VARIÆ.

a

Digitized by Google

CLARISSIMO
ET ERVDITISSIMO VIRO
GASPARI DE SIMEONIBVS,
LEO ALLATIVS
DE NARTHECE VETERIS ECCLESIÆ.

TOT me tibi debere exiſtimo, VIR CLARISSIME, quot nec perſoluere quidem facile eſt: imò vt verum fatear, plurimum me tibi ſemper debere volui: tantum abfuit, vt vnquam mei debiti rationem voluerim eſſe perſolutam. Cùm enim referendæ gratiæ facultas non eſſet, maioribus tuis beneficiis ſemper me magis ac magis obſtrinxi; vt iam in ære tuo planè ſim. Attamen non patiar, non profiteri quod debeo, quemadmodum nec tu pateris, non tibi me obnoxium facere, & aliquo ſemper beneficio deuincire. Videras inter meas chartulas, quæ de Narthecis recentioris vſu ex variis ſcriptorum mo-

Digitized by Google

numentis collegeram: examinaſti ſingula, ponderaſti; & quo felicius nihil mihi accidere potuit, approbaſti. An de Narthece veterum eadem mihi eſſet ſententia ſedulò percontatus es: multa enim de eo apud ſcriptores minus rectè prolata iudicabas; cùm nihil de eo certi inter eos conſtaret: ſed modò affirmarent, modò negarent, & pleraque de eo traderent, quæ nec veritati conſona, nec rei appoſita videbantur. Quomodo enim Narthex intra & extra Eccleſiam eſſe potuit? quomodo virorum & mulierum ſedes? quomodo Monachorum, & Pœnitentium? quomodo fidelium & catechumenorum? & alia, in quibus referendis ſcriptores etiam ſibimetipſis aduerſantur: adeò vt pars Eccleſiæ non contemnenda, illiúſque cognitio, tantorum Auctorum diſſidiis non vileſceret modò, ſed prorſus abolita deperderetur. At verò mi GASPAR, quid ipſe non exples, quod à me efflagitas? annon & accuratior rerum cognitio, & vetuſtorum monumentorum dicta promptiora, & facundior calamus, & dicendi prudentior, ac vehementior ratio tibi ſuppetunt? Ne quæſo imperio iſto tuo ingenuitati meæ, qua ſemper doctrinam & eloquentiam tuam non ſine admiratione proſecutus ſum, detrahas. Quod potes ipſe facilius, ne id mihi imponendo, operoſius, ſi quid vnquam operoſi ex te Leoni contingere poteſt, facias. Promito per te arcanos illos antiquæ atque Eccleſiaſticæ eruditionis theſauros,

edocetóque me, quem ais aliorum eſſe doctorem. Sed magnam GASPARIS in me, meáque omnia facultatem iubet, obedio, ſpe, quâ iubet ille, niſus; quare & fortunatiſſima mihi omnia polliceor, & ardua præruptáque, multò quàm aliis decliuiora, & faciliora.

Cùm itaque de Narthece à nobis alio loco diſputatum ſit, da tu modò veniam, quæ ipſe de nouo meditor, licèt non ſubtiliter, proſequar. Narthecem Eccleſiæ partem eſſe, & intra Eccleſiam nemini dubium fuerit, ſi quidquid Deo dicatur, & conſecratur, dominicum eſt, licèt ſub Eccleſiæ nomine non veniat, ita & Eccleſia eſſe intelligatur; modò ſcripta antiquorum plumbeis oculis non viderit. Balſamon in Can. 74. Trullanum: πᾶς τόπος τῷ κυρίῳ ἀνατεθειμένος κυριακὸς λέγεται, κἂν μὴ ἐκκλησία ἐστὶν, ἀλλὰ πρόναος τυχὸν, ἢ ἕτερόν τι ἱερόν. *Omnis locus Domino conſecratus, dominicus dicitur, etiam ſi non eſt Eccleſia, ſed Templi veſtibulum, vel aliquid aliud ſacrum*, quidquid Heruetus ſomniet. Cùm enim eodem cum Eccleſia ambitu circumſepiatur, eodem cum ea ſolo conſiſtat, & tecto tegatur, &, licèt perſonis variis, in eundem tamen Dei cultum inſeruiat, non videtur à ratione alienum ſub Eccleſiæ nomine innoteſcere. Verùm ſi ad perſonas, quibus inſeruit, te referas, & cogitatione primam illius inſtitutionem complectaris, Eccleſia non eſt, extráque eam ſedem ſibi vindicare, nec incogitanter dixeris, ídque vt penitiùs introſpicias,

velim memoriâ recolas, Chriſti fidelium cœtum in tria præcipua genera diſpartitum olim fuiſſe: Primi erant, qui ſacra pertractabant, pertractandáque aliis committebant; & eorum miniſtri, quorum id muneris erat, vt eos intelligerent, dignitatem & decus rerum ſacrarum ſuſtinerent, ſeruandas leges, ac iura præſcripta, quando ea fidei ſuæ commiſſa erant, cæteris indicarent. Secundo loco erant, qui Chriſto nomina dederant, & cum primis dum ſacra peragebantur, precéſque effundebantur, intererant, ſacrorum munerum, Corporis nempe & Sanguinis Chriſti participatione felices, licèt nuptiis obſtringerentur, aliíſque Reipublicæ, propriíſque negotiis ſecularibus implicarentur. Sequebantur hos poſtremò reliqui Chriſtiani, vel qui fidem Chriſti anteà eiurauerant, vel ea in ſe admiſerant, quæ Chriſtianum hominem dedecerent, reuocati tamen à flagitio, & in viam redeuntes, cùm pœniteret delictorum, effuſis lacrymis, aſſiduiſque precibus, quibus etiam fidelium piorum auxilia præſtò erant, Deum ſibi conciliare, & propitium reddere conabantur. Cum his vnà collocabantur ij qui animo Chriſto addicti, antequam ſacro baptiſmo abluerentur, Chriſtianâ fide, præceptiſque imbuebantur, & Catechumeni dicebantur: nec longè erant energumeni. Primis τελειωτικοῖς, *perficientibus*: ſecundis τελουμένοις, *perfectionem acquirentibus*: tertiis, καθαιρομένοις, *expurgationi obnoxiis*, nomen erat. Hinc etiam fa-

Digitized by Google

ctum eſt, vt ex his tribus fidelium ordinibus tres quoque in ſacris ædibus partes præcipuæ conſtitutæ fuerint, ne perſonarum gradus confunderentur, & perturbatione ordinis res ipſa Eccleſiaſtica, atque dignitas perturbaretur. Primis, vt ſacris, ſacratior ædis pars adyta nempe ipſa, & ſacrarium ad munia obeunda aſſignata, quam velis, & cancellis à reliqua ſacræ ædis parte ſecluſerunt; vt maieſtate, & latebris abſconditis veneratior eſſet; & res, quæ intus peragebantur, occulerentur. Secundis, proxima ædis pars, quæ propriè Templum, & Eccleſia, & nonnullis etiam Chorus dici meruit, nouis cancellis obſtructa; in qua Chriſti fideles ſacris intererant, & ab Antiſtitibus ſuis per miniſtros ad ſacrarum illuminationum conſortia, cæleſtiſque menſæ participationem ducebantur. Tertiis, quod reliquum eſt ædis, aſſignatum eſt; vt in ea priùs depurgati ad reliquorum poſtmodum fidelium ſocietatem introducerentur. Loco nomen eſt Narthex, non aliis cancellis, ſed eiuſdem ædis parietibus circumcluſus. Eſt ergo in Eccleſia Narthex, quando iiſdem quibus & Eccleſia muris circumſcribitur. Eſt & extra Eccleſiam, quando piis fidelibus Eccleſia pateat, nec in ea infideles, neque ſcelerati, antequam illi fidem accipiant, hi ſcelera pœnitentiâ deponant, locum habeant, licèt extra Eccleſiæ reliquæ muros non collocetur. Totum hoc continens, Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſtica Hierarchia cap. 3. voca-

uit θείαν περιοχήν. μετὰ δὲ ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι. *Poſt earum lectionem extra ſacrum ambitum fiant Catechumeni.* Et, ἐπὶ πᾶσαν ἔρχεται τοῦ ἱεροῦ χώρου περιοχήν. *Ad omnem excurrit diuini loci ambitum.* ἱεροὺς χώρους. cap. 7. μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. *Solique extra ſacra loca pelluntur Catechumeni.* Balſamon in Baſilij Magni can. 34. θείους περιβόλους. ὁ γὰρ ὁρῶν αὐτὴν ἔξω τῶν θείων περιβόλων τῆς ἐκκλησίας ἱσταμένην. *Qui enim eam viderit extra diuinos Eccleſiæ ambitus ſtantem.* Auctor vitæ Theodori Studitæ: Ἰωσὴφ ἐκεῖνος ὁ πρεσβύτερος, ὁ καὶ τολμηρᾷ γνώμῃ τὰ ἀτόλμητα δράσας τῶν θείων ἐξωθεῖται περιβόλων, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερέων ἐκβάλλεται. *Ioſephus ille ſacerdos, qui mente audaci, ea quæ auderi non poterant executus ex diuinis Eccleſiæ ambitibus, & albo ſacerdotum eiicitur.* Et, ἀλλ' ἅμα ὁ τούτου συνασπιστὴς ἀπεβίω ἅμα καὶ ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἀφῄρητο, καὶ τῶν θείων ἀπελήλαται περιβόλων αἰσχροτέραν ἢ πρόσθεν τὴν ἔκπλωσιν ὑποστάς. *Sed ſtatim atque illius protector vitâ functus eſt, ſacerdotio priuatur, & diuinis ambitibus deturbatur, ignominioſiorem, quàm priùs eiectionem ſubiens.* περιβόλαιον τῆς ἐκκλησίας. Alexius Ariſtenus in Can. 21. Ancyranum. δύο μὲν ἔτη ἔξω τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι. Et, ἄλλην δὲ τετραετίαν ἐντὸς τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τοῦ ἄμβωνος. *Duos quidem annos extra Eccleſiæ ambitum ſtantes.* Et, *Quatuor alios annos intra Eccleſiæ ambitum in poſtica ambonis parte.* ἱεροὺς περιβόλους, Zonaras. ὥσπερ ἔξω τῶν ἱερῶν περιβόλων ἑστάναι καὶ προσκλαίειν. *Extra ſacros ambitus*

bitus in ſtatione flentium conſiſtant. Et Alexius Ariſtenus in Can. 75. Trullanum. οὐ χρὴ ἔνδον τῶν ἱερῶν περιβόλων καπηλεῖον συνιστᾶναι. *Non eſt intra diuinos ambitus inſtituenda caupona.* περιοχὴν τοῦ ναοῦ. Pachymeres in Paraphraſi Dionyſij Areopagitæ de Hierarch. Eccleſ. cap. 3. καὶ ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ θυμιᾶν ἀρξάμενος περιέρχεται πᾶσαν τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ. *Et ex eo ſuffire incipiens, circumit omnem Templi ambitum.* Diuinus quoque Dionyſius cap. 2. non tantùm Bema ipſum, & Naon, ſed & Narthecem ἱερατεῖον nuncupauit. συναγαγὼν ὁ θεῖος ἱεράρχης τὸν ἱερὸν χορὸν, εἰ μὲν ἱερατικῆς ἐγεγόνει τάξεως ὁ κεκοιμημένος ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου κατακλίνας αὐτὸν, ἀπάρχεται τῆς πρὸς θεὸν εὐχῆς, καὶ εὐχαριστίας. εἰ δὲ τοῖς εὐαγέσι μοναχοῖς, ἢ τῷ ἱερῷ λαῷ κατετέτακτο παρὰ τὸ τίμιον ἱερατεῖον αὐτὸν κατακλίνει πρὸ τῆς ἱερᾶς εἰσελεύσεως. *Conuocato ſacro choro diuinus Antiſtes, ſi is qui exceſſit è vita erat ordinis ſacerdotum, cùm ante ſanctum ſanctuarium eum poſuit, Deum precari incipit, eique agere gratias: ſin autem ſacris Monachis, ſanctóve populo annumeratus erat, eum aduenerati one dignum Hieratium collocat ante ſacrum introitum.* Quibus colligitur manifeſtiſſimo argumento, Areopagitam Narthecem ipſum Hieratium vocaſſe. Nam cùm duos ponat demortuorum ordines, alterum ſacrorum, qui nempe ſacris ordinibus ſunt initiati, & Bemati ſeruiunt; alterum fidelium, tradit ſacris ordinibus imbutos ante ſanctuarium collocari debere, fideles in precioſum Hieratium reponendos eſſe. Quare hæc duo loca diuerſa cùm ſint, nec in eis includatur ſan-

Digitized by Google

ctuarium, cùm nulli cadauerum ſanctuarium pateat, neceſſe fuerit, viros ſacros in Nao ante ſanctuarium, fideles in Hieratio tanquam minus honoratiore loco conſtituendos. ſed præter Naon, & ſanctuarium, nullus eſt locus reliquus in Eccleſia, quàm Narthex: ergo Dionyſius ſub Hieratij nomine Narthecem expreſſit. Et nota, ſicut ſacerdos ante diuinum ſanctuarium, ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου, ita & fidelis ante ſacrum ingreſſum, πρὸ τῆς ἱερᾶς εἰσελεύσεως, ante ſcilicet portas ſpecioſas deponitur. Et hac etiam ætate in Monaſteriis Monachi idiotæ, & nullo ex ſacris ordinibus inſigniti, quemadmodum & reliqui fideles extra Naon in Narthece ante ſpecioſas portas, dum officia peraguntur, iacent, indéque poſteà ad cœmeteria delati, ſepulturæ demandantur, vt alibi obſeruauimus. Vidit id optimè, adnotauítque non infimæ eruditionis vir Pachymeres, qui verba Dionyſij in Paraphraſi ita reddidit. ὁ δὲ δεχόμενος ἐκτελεῖ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅσια συναγαγὼν τὸν κλῆρον ὁ ἱεράρχης. Εἰ μὲν τῶν ἱερωμένων ἐστὶν ὁ κεκοιμημένος ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου κατακλίνας τὴν εὐχὴν καὶ τῆς εὐχαριστίας ἀπάρχεται. Εἰ δὲ μοναχός ἐστιν ἢ πιστὸς ἐκ τοῦ ἱεροῦ λαοῦ παρὰ τὸν νάρθηκα κατακλίνει. Τὸ δὲ πρὸ τῆς ἱερατικῆς εἰσελεύσεως δηλοῖ ὅτι ἐπίπροσθεν τῶν ψαλλόντων ὀφείλει κεῖσθαι. *Ille accipiens ſuper eo iuſta perſoluit, congregato Clero Antiſtes, ſi è ſacris ordinibus initiatus eſt, qui obiit, ante diuinum ſanctuarium declinat, & preces, & gratiarum actiones exorditur: ſi monachus eſt, aut è ſacro populo fidelis, in Narthece declinet.* *Illud verò* ante

ſacrum ingreſſum *ſignificat, quod coram pſallentibus iacere debeat.* Quod tamen de pſallentibus ait, nouum eſt, licèt etiam nunc vnà cum defuncti corpore in Narthece, qui officia peragunt, degant, & corpus veluti corona obuallent. ſed quid εἰσελθόντες, & cantoribus commune? Alij pleraque in Dionyſium congerunt, ſed præter rem quibus referendis non hîc tempus inſumam, adeò manifeſtè in forma Eccleſiæ, illiúſque partium conſtituenda decrrant. Videant etiam, quàm rectè ſenſerint, qui nomen Hieratij ad Bema tantummodò, & ſanctuarium referunt, ab eóque reliquas Eccleſiæ partes ſecludunt, cùm ex verbis Dionyſij Narthecí etiam ipſi accommodetur. Quamuis enim id ex nonnullorum Patrum auctoritatibus ſtabilire conétur, nihil tamen ex opinione concludunt. Bema Hieration vocauit neſcio quis. eſto. Ergóne propterea Hieratium ſanctuarium tantùm ſignabit? Chorus etiam & Naos Hieration dictum eſt, ideóne ſolummodò Hieratij nomine chorus in Eccleſia ſignificabitur, nec quicquam aliud Hieration erit, quàm chorus? & tamen iiſdem aſſerentibus, Hieratium ſanctuarium quoque eſt. Et demum Narthex Hieration à Dionyſio dicitur, & nihilominus maximè deerraret, qui Hieratium Narthecem tantùm notare diceret. Partes etiam reliquæ ædium ſacrarum Hieratia ſunt: ideóque Hieratij nomine compellantur. Et videſis diuinam Dionyſij mentem: cùm ſacris ordinibus initiati fidelium piorum locum ante ſanctuarium tribuiſſet, ne videretur fideles alios vi-

Digitized by Google

tâ functos in locum, qui dum illi viuerent, impiis patebat, deiicere, quod illi non ſine cauſa, turbato animo ægrè tuliſſent (indignum enim videbatur, inter Pœnitentes, & Catechumenos ex loco ſacro, quem ſibi viuentes optimo vitæ inſtituto conſeruarunt, mortuos proiici) vt mentis caliginem depelleret, & deiectum animum aliquo ſubſidio ſubleuaret, locum vocauit Hieratium, non minùs aliis Eccleſiæ partibus ſanctum, cuius dignitati nec Catechumeni, nec Pœnitentes, nec alij peſſimæ ſortis homines, vel minimæ noxæ eſſe potuerunt: ideóque *ἅγιον venerandum* adiunxit. Memini me aliàs Hieratij nomen ab aliis ſacrarum ædium partibus ſeiunctum, tantummodò Bemati aſcripſiſſe: ſed tum de Hieratio Euchologij, & recentiorum Græcorum verba feci. At nunc Hieratium ſacroſanctæ antiquitatis, vtvt illud fuerit, ex Dionyſij verbis expreſſi. Balſamon quoque de differentia horum locorum in Can. 74. Trullanum. ὥστε διαφορά ἐστιν ἐκκλησιῶν, καὶ προναῶν, καὶ ἄλλων κυριακῶν τόπων. *Quamobrem eſt differentia inter Eccleſias & Pronaos, & alia loca Dominica.* Quibus colligitur quàm maximè errent qui Pronaos porticus eſſe contendunt.

Vidimus itaque quomodo Narthex intra & extra Eccleſiam eſt, & quanam ratione ſcriptores illi intelligendi ſunt, qui modò Narthecem intra Eccleſiam, modò extra Eccleſiam ponunt, & quàm grauiter fallantur illi, qui alia atque alia de Narthece proferunt. Vt reliquos omittam, primus ſit

Balſamon in Can. 12. Concilij Nicæni primi, de transfugis à fide. οὗτοι δεχθήσονται, ὀφείλοντες τρία μὲν ἔτη ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι, ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος καὶ ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων· μετὰ δὲ ταῦτα συνεύχεσθαι μετὰ τῶν πιστῶν πάντως δὲ τῶν ἁγιασμάτων οὐκ ἀξιωθῶσιν, εἰ μὴ διετία παρέλθῃ. *Recipientur, debentes tribus quidem annis extra Eccleſiam ſtare poſt Ambonem, & cum Catechumenis exire, poſteà autem vnà cum fidelibus orare: ſacramentis autem omninò digni non habeantur, niſi biennium prætererit.* Quidquid dicat Interpres, ſanè ſi Balſamonis verba manca non ſunt, nihil ad rem dicit, & mera ſomnia vendit. Quomodo enim qui extra Eccleſiam commorantur, poſt Ambonem ſtare poterunt, qui intra Eccleſiam eſt? & ſi Ambo intra Eccleſiam eſt, vt verè eſt, quomodo qui extra Eccleſiam ſunt, poſt Ambonem ſtabunt? Et, ſi iam extra Eccleſiam ſunt, quomodo cum Catechumenis exibunt? qui intus non eſt, egredi non poteſt. In Narthece nullus Ambo eſt, & quî poſſunt poſt Ambonem ſtare, qui in Narthece ſubſiſtunt? Heinſius in Exercit. ſacris ad cap. 27. Actorum ſcribit, Narthecem, *quòd iam non ignorant eruditi, porticum eſſe in qua conſiſtebant, quibus audire tantùm permittebatur, qui Pœnitentes ordinis ſecundi erant.* Quod de Pœnitentibus ait verum eſt: at ſanè ignorant eruditi, quiſnam ſit νάρθηξ, qui eum porticum eſſe fatentur. Narthex in ambitu Eccleſiæ, porticus extra ambitum eſt, & à reliquis ſacrarum ædium partibus ſeparatur; & ἔμβολος propriè eſt, in qua, vt infrà

Digitized by Google

oſtendetur, *ἀκροώμενοι*, *audientes*, nullo modo ſtare poterant. Quomodo enim, qui extra Eccleſiam eſt, & muris illius excluditur, audire poterit ea quæ in Eccleſia leguntur, licèt etiam ad ipſam portam acceſſerit, ſi modò Eccleſia grandior ſit, & multitudine hominum conſtipata? Cui ſufficit oppoſuiſſe Gregorium Thaumaturgum in epiſt. de his, qui idolothyta comederunt. Is aſſerit *auditionis* locum intra portam fuiſſe, & eo in loco qui Narthex vocabatur; ergo & Narthex, & auditio, quæ intra portam collocabantur, porticus eſſe non poterant, cùm porticus extra portam ſit, nec intra Eccleſiam concludatur. Dionyſius Areopagita de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 3. refert librorum ſacrorum lectione peractâ, foras è ſacro ambitu Pœnitentes, Energumenos, & Catechumenos trudi: ergo audientes, qui Pœnitentes ſunt ſecundi ordinis, intra Eccleſiæ ambitum ſunt, in Narthece nempe, ex quo pelluntur, tanquam rerum ſacrarum participatione indigni, quod de porticu nemo eruditus dixerit. *καὶ μετ' ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι. Poſtmodum extra Templi ambitum abeunt Catechumeni, & vnà cum eis Energumeni, atque ij, quos anteacta vitæ pœnitet. Manent autem ij, qui diuinarum rerum & aſpectu digni ſunt, & communione.*

Sed quiſnam vſus Narthecis fuerit hoc æui per vniuerſam Græciam in Monaſteriis, vbi Narthex à reliquis Eccleſiæ partibus, & mulieribus ingreſſus

prohibetur, Monachis idiotis nullo ſacro ordine initiatis, dum ſacra officia celebrantur, ſedes eſt: in ciuitate mulieribus, vt ab hominibus diſcretæ, ſupplicationibus operam dent, & ſacra audiant; conceditur: & qui priùs Narthex fuerat, nunc ita ferente tempore γυναικωνῖτις, *Gynaceium* factum eſt: quod non adeò recens eſt: nam Balſamon in Can. 2. Dionyſij Alexandrini narrat, ſuo tempore, & maximè in mulierum Monaſteriis, mulieres, quæ profluuio menſtruo laborabant, ſecurè ſtetiſſe in Pronais, qui ſanctis omnis generis imaginibus exornantur, & ad gloriam Dei deputantur; & cùm interrogarentur, quomodo id facerent? reſpondebant ſe non eſſe in Eccleſia. Quod illi non arridet. οὐ γάρ εἰσιν οἱ πρόναοι κοινοί, ὡς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν προαύλια· ἀλλὰ μέρος αὐτῶν ἀπονεμηθὲν ταῖς γυναιξὶν ταῖς μὴ κωλυομέναις ἐκκλησιάζειν. ὅς δὴ πρόναος τόπος δευτέρας ἐστὶ μετανοίας ὁ τῶν ἀκροωμένων λεγόμενος, καὶ ἐν αὐτῷ οὐδὲ ἀνδράσιν ἐφεῖται ἵστασθαι ἐπιτιμηθεῖσι μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ ἔξωθεν αὐτοῦ προσκλαίειν. ἔδει γοῦν τοὺς τοιούτους προνάους εἰς οὓς αἱ τοιαῦται ἀκάθαρτοι γυναῖκες ἔμελλον ἵστασθαι μὴ ἀναπληροῦν τόπον ἐκκλησιῶν ἐξ ὀρθοῦ, ὥστε καὶ ἱερεῖς μετὰ τῶν θείων ἁγιασμάτων διέρχεσθαι κατὰ τὸν χερουβικὸν ὕμνον, καὶ θυμιᾶν τοὺς ἐν τούτῳ ἴσως ὄντας τάφους, καὶ ἁγίους, καὶ τελετὰς ἁγίων εὐχῶν ποιεῖν. ἢ κἂν μετὰ ἐπισκοπικῆς ἐπιτροπῆς τοὺς τοιούτους τόπους ἀφορίζεσθαι ὥστε ἀπαραχρηματίστως ἵστασθαι ἐν αὐτοῖς τὰς ἀκαθάρτους γυναῖκας. ἐγὼ δὲ εἶδον καὶ τοιαύτην γυναῖκα ἐπὶ προνάου ἑστῶσαν, καὶ εὐχὴν ἀρραβῶνος παρὰ ἀρχιερέως δεξαμένην. *Non ſunt ergo Pronai communes, vt Eccleſiarum atria, ſed.*

pars ſunt ipſarum, mulieribus attributa, quæ in Eccleſia verſari non prohibentur. Qui quidem Pronaus eſt locus pœnitentiæ, qui dicitur Audientium: & in ipſo, ne viris quidem iis ſtare permittitur, quibus impoſita eſt pœna, ne in Eccleſia verſentur; ſed extra ipſum deflere. Oportet ergo eiuſmodi loca, in quibus ſtabunt eiuſmodi immundæ mulieres, Eccleſiarum locum directo non implere, vt etiam ſacerdotes cum diuinis ſacramentis in Cherubico hymno tranſeant, & ſepulcra, quæ ibi fortè ſunt, ſuffiant, & ſanctos: & ſacrarum precum myſteria peragant: vel etiam cum Epiſcopali permiſſione, eiuſmodi loca ſeparare, vt immundæ mulieres in eis ſine præiudicio ſtare poſſint. Ego autem vidi etiam eiuſmodi mulierem in Pronao ſtantem, & arrha orationem ab Antiſtite accipientem, quod quidem ſum admiratus. An poſt Balſamonis obiecta prouiſum fuerit, vel ab aliis Eccleſiis, in quibus aliter fiebat, in reliquas Eccleſias vſus irrepſerit, mihi ſanè ignotum eſt. Nunc per Narthecem in quo mulieres ſtant, neque ſacerdotes cum ſacris, cùm Cherubicus hymnus canitur, tranſeunt, neque ſacrarum precum myſteria peragunt. Quare nullâ ratione mulieres, quæ naturali purgatione detinentur, ab eo loco pellendæ ſunt. Hinc arguitur, ſi ita affectæ mulieres in Pronao collocabantur, multò magis inibi reliquis collocatis, à tali immunditia immunes. Sed de loco mulierum in Eccleſia, cùm Narthex aliorum exercitio inſeruiret, alius erit diſſerendi locus.

Ioſephus Vicecomes de antiquis Miſſæ ritibus lib.

lib. 2. cap. 38. dum Monachorum in Eccleſia locum perquirit, ſomniat, in Eccleſia antiquitùs præter chorum vbi Epiſcopi cum reliquis Clericis Miſſarum ſolemnia, Deíque laudes alternabant, fuiſſe alium locum paulò inferiorem, ſed tamen vulgari cæterorum ſtatione ſublimiorem; veluti Odæum, in quo nonnulli in dignitate conſtituti morabantur; & in eo Monachos etiam conſtitiſſe: cùm enim, inquit, Monachi, neque in Clericorum albo eſſent, tanquam inferioris dignationis, neque inter laïcos numerarentur, vti præſtantiores: neceſſe fuit, vt inter Clericos & laïcos medij collocarentur. Locus eminentior, vel depreſſior pro Monachis, nugæ ſunt, nonniſi à neſcientibus Græcarum Eccleſiarum modulum effutiendæ. Monachos inter Clericos & laïcos ſedem habuiſſe verum eſt. at quænam ipſa fuerit? Vicecomes dicit eam fuiſſe extra chorum prope cancellos, ídque ex Baſilij Magni homil. 2. de ieiunio colligit. *Ieiunantem*, ille ait, *inter ſacrorum cancellos recipit Dominus, at luxu crapuláque plenum veluti profanum, & à ſacris alienum, nequaquam admittit.* Dicit, Baſilium cancellorum nomine intelligere non eos qui choro, propriâ Clericorum ſtatione, circundati erant, ſed quibus proximus choro locus à reliquis ſeiungebatur. Sic Monachi Clericis de loci dignitate concederent, & laïcis ſubſellij gradu anteſtarent. Ergo Monachi, qui cancellis ſeparati proximo chori loco commorabantur, in Narthece locum habebant: is enim

locus à choro per cancellos diſcriminatur. Idque vt clariùs videas, illud animo reuoluendum eſt, vela, ſeu cancellos in Eccleſia duos tantummodò fuiſſe, primos, qui ſanctuarium ſeparabant à Templo, vel Nao, vel choro; alios, qui Templum à Narthece; Et fruſtrà plures conquiſiueris. Ergo qui poſt cancellos chorum concludentes ſtant, in Narthece locum habere dicentur. At qui in Narthece locum habet, quomodo laïcis fidelibus, qui in choro conſtituuntur, ſubſellij gradu anteſtat? Narthex Templo multis paraſangis inferior eſt. Templum nonniſi ſanctuario cedit. Verba Baſilij nihil tale habent, cùm cancelli illi, quorum ipſe mentionem facit, cancelli ſint ſanctuarij, & *ieiunantes* illi, quos dicunt pro Monachis accipi, quemlibet ieiunio corpus ſuum caſtigantem inſinuant; quos tradit Baſilius, neque à ſacris cancellis arceri, neque à ſacrorum participatione remoueri; vt ſolet fieri de illis, qui luxu, crapuláque tumentes, à ſacrorum communione repelluntur. Quare ſi ieiunantes Monachi ſunt, iam non poſt cancellos, qui chorum à reliquis ſeiungunt, locum habent, ſed poſt eos qui ſanctuarium ſeparant à choro, apud quos verè Monachorum ſtatio fuit, & non in Narthece: ſic enim inter laïcos fideles, piè tamen viuentes, neque vllâ culpâ contaminatos, quibus in choro ipſo, ſiue Templo, ſiue Nao, idem enim ſunt, locus erat, & ſacris miniſtrantes medij interfuiſſent, dignitate quidem altari deſeruientibus inferiores,

Digitized by Google

populo fideli ſuperiores. Idque teſte locupletiſſimo, ac certiſſimo planum me facturũ polliceor, ſi Dionyſio Areopagitâ reſtis iam alius integrior, atque incorruptior haberi poteſt. Is epiſtolâ ad Demophilum Therapeutam ſcribit. καὶ γὰρ οὐχ ἁπλῶς ἀπάντων μὲν ἐξῄρηται τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, πλησιάζει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ὁ τῶν ἱεροτελεστῶν διάκοσμος. εἶτα τῶν ἱερέων ἡ διακόσμησις. ἑπομένως δὲ τούτοις ἡ τῶν λειτουργῶν. τοῖς δὲ τεταγμένοις θεραπευταῖς αἱ πύλαι τῶν ἀδύτων εἰσὶν ἀφωρισμέναι, καθ᾽ ἃς καὶ τελοῦνται, καὶ παρεστᾶσιν, οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τάξιν, καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν μᾶλλον τοῦ λαοῦ παρὰ τοὺς ἱερατικοὺς πλησιάζοντες. *Neque enim ſine ratione ab omnibus quidem exempta ſunt ſancta ſanctorum, proximè verò ad ea accedit Pontificum ordo, deinde ſacerdotum, tum ſecundum hos miniſtrorum. Iis autem qui Monachi inſtituti ſunt, valuæ adytorum præfiniuntur, ad quas & perfectionem acquirunt, & aſſiſtunt, non vt eas cuſtodiant, ſed vt agnoſcant, & ſe, & ordinem ſuum, propiúſque ad populum, quàm ſacri ordinis homines accedunt.* Quidquid aliter verterit Interpres. Vides hîc Monachos, extra cancellos chori, in Narthecem ſcilicet, inuerſo Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordine, non ſine eorundem opprobrio, inter καθαιρομένους, à Vicecomite coniectos, in proprium locum ante portas ſanctuarij reſtitutos. Quid ſublimiora loca & Odæa ad eos recipiendos effingimus? Nec aliam fuiſſe Dionyſij mentem apertè mihi perſuadeo ex Paraphraſi Georgij Pachymerij ſcriptoris, ſi vnum ſchiſma excipias, in aliis

minimè contemnendi. ἢ οὐχὶ μαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς ἱερᾶς τάξεως σύμβολα. ἵστανται γὰρ ἐν μὲν τῷ θυσιαστηρίῳ, πρῶτον ἀρχιερεῖς, εἶτα ἱερεῖς, εἶτα πρὸς ταῖς πύλαις διάκονοι, ἔξωθεν δὲ τῶν πυλῶν οἱ θεραπευταὶ πρὸς αὐταῖς ἱστάμενοι, οὐ πρὸς φυλακὴν αὐτῶν δὴ τῶν πυλῶν. τοῦτο γὰρ τῶν πρὸς αὐταῖς ἐντὸς ἱσταμένων λειτουργῶν, δηλονότι διακόνων, καὶ ὑποδιακόνων ἐστὶν, ἀλλὰ πρὸς τάξιν, καὶ ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν· ἵνα ἐπιγινώσκωσιν ἑαυτοὺς, ἧς τάξεως καὶ ἀξίας εἰσὶ, καὶ μὴ τῶν κρειττόνων καταπαίρωνται. μᾶλλον γὰρ τῷ λαῷ πλησιάζουσιν, ἢ ταῖς ἱερατικαῖς τάξεσιν· καὶ τοῦτο οὐκ ἀπεικότως λέγει. ἀλλ' ὅτι οἱ μὲν ἱερωμένοι ἴδιον τόπον τὸ θεῖον θυσιαστήριον ἔχουσιν. οἱ δὲ μοναχοὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἔξωθεν ἵστανται, εἰ καὶ τοῦ λαοῦ οἱ μοναχοὶ προΐστανται. *Annon teſtimonio etiam ſuo verbum meum ſymbola ſuffulciunt, & corroborant ſacri iſtius ordinis? adſtant enim ipſi aræ proximè Pontifices primùm, deinde Sacerdotes, ad portas mox Diaconi: ab extrema portarum parte, iuxtà tamen, Monachi conſiſtunt, non quidem ad ipſarum cuſtodiam, id enim muneris eos reſpicit, qui foribus adſtant, ſed introrſum, nempe Diaconos, aut Hypodiaconos. Verùm propter ordinem, & cognitionem ſui ipſorum: vt, inquam, internoſcant cuius ſint & ordinis, & dignitatis, neu ſupra præſtantiores ſe inſoleſcerent. Magis enim accedit ad populum, quàm ad ſacros Ordines: atque hoc non abs re dicit, eo quòd ſacris quidem initiati peculiari prærogatiuâ locum ſibi vindicant altari proximum: Monachi verò extrorſum conſiſtunt vnà cum populo, etiamſi populo ſuperiores obtineant partes.* Et Simeon Theſſalonicenſis Reſponſis ad Gabrielem Pentapolitanum Metropolita-

Digitized by Google

num 62. καὶ δῆλον ἀπὸ μοναχοῦ Δημοφίλου, ὃν θεραπευτὴν, ἤτοι μοναχὸν θεὸν θεραπεύοντα, ἢ θεοῦ θεράποντα καλεῖ Διονύσιος, καὶ μυστήριον ἐκτίθησι μοναχικῆς τελειώσεως, καὶ τὴν τάξιν τούτου εὐθὺς μετὰ τοὺς ἱερωμένους ἐστί. *Idque manifeſtum eſt à Monacho Demophilo, quem Therapeutam, ſiue Monachum Deo inſeruientem, aut Dei ſeruum Dionyſius nuncupat, & Monaſticæ perfectionis myſterium exponit, & illius ordinem ſtatim poſt conſecratos locum habet.* Nec aliud nobis innuit Nazianzenus orat. 32. ad CL. Epiſcopos, dum poſt ſacræ Menſæ miniſtrantes, Nazaræos, qui Monachi ſunt, conſtituit.

Si opponas Ioannis Moſchi auctoritatem capite 196. dicentis, eam fuiſſe in Eccleſia conſuetudinem, vt Pueri in Miſſis ante ſacrarium aſſiſterent, ideóque non debere in loco Puerorum Monachos reponi: Reſpondemus in hoc negotio maiorem eſſe auctoritatem Dionyſij, quàm Moſchi, vel Dionyſiana conſuetudine abolita, tum cùm Monachorum ordo in immenſum excreuerat, non partem Eccleſiæ, ſed totam occupaſſe, & potiſſimum in propriis Monaſteriis Nai ſibi ambitum vindicaſſe: Pueris ante ſanctuarij ſpatia locum dediſſe. Verumtamen quid vetat & Monachos ante ſanctuarij portas ſtare, & Pueros in reliqua Cancellorum parte, boreali videlicet, & latioribus ſpatiis immorari: Monachi enim licèt plures eſſent, cùm veluti corona, ſeruato ordine, arcam portarum cingerent, cætera tabulati libera occupantibus relinquebantur: ideó-

Digitized by Google

que non videtur abſque ratione dici eodem tempore Pueros ante Tabulatum ipſum, in altera tamen parte, collocatos. Certum verò in Eccleſia Pueros locum non habuiſſe, vel inde manifeſtè colligitur, quod Auctor Conſtitut. Apoſt. lib. 8. cap. 11. ad ſuggeſtum ponat. Et ſuggeſtum quamuis ante Tabulatum ſanctuarij ſit, longè tamen ab eo diſtat. Neque quidquid ante Tabulatum eſt, Tabulato proximum dici debet. Verba Græca ſunt: τὰ δὲ παιδία στηκέτωσαν παρὰ τῷ βήματι καὶ διάκονος αὐτοῖς ἕτερος ἔστω ἐφεστὼς, ὅπως μὴ ἀτακτῶσιν. *Pueri ſtent apud Bema, & præſit eis alius Diaconus ne immodeſtè ſe gerant.* Quamuis enim Bema & ſanctuarium, & locum editum, ſuggeſtum nempe, aut roſtra ſignificet, ego tamen pro loco illo editiore, & ambone, in quo lectiones ſacrarum Scripturarum, & conciones haberi conſueuerant, accipio, prope quem veriſimile eſt Pueris locum fuiſſe aſſignatum.

Habebat verò in Narthece, tertiâ Eccleſiæ parte, locum infimus inter Chriſtianos ordo, qui καθαιρομένων *ſeſe expurgantium*, appellabatur: illi ſcilicet, vel qui fidem Chriſtianam non recepiſſent; vel quòd etiamſi recepiſſent, nouis contractis culpis, piaculares eſſent facti, vel à dæmonibus obſeſſi, pacatam viuendi rationem, ſæuis dæmonum tempeſtatibus amiſerant: eo tamen obſequio ducerentur, vt vel fidem amplecti, vel culpas exoſos abiicere, vel à dæmonum noxa liberari ſubmiſſo animo, dolentéque cor-

de perambirent. His quoniam ſordibus expurgabantur καθαιρομένοις nomen erat. Dionyſius Areopagita cap. 6. καθαιρομένη δὲ τάξις ἡ τῆς ἱερᾶς ἐποψίας, καὶ κοινωνίας ἀμέτοχος, ὡς ἔτι καθαιρομένη. *Ordo verò qui expiatur, eſt, qui ſancti aſpectus & communionis eſt expers, tanquam qui adhuc expiatur.* Locus illis in Narthece erat conſtitutus, vt ſacris, quibus tamen liceret, intereſſent: poſtmodum præconis voce dimiſſi extra Eccleſiæ portas ſe reciperent, facultáſque fieret piis Chriſtianis preces reliquas continuare, conſecrationi munerum intereſſe, tùm demum corporis & ſanguinis participes fieri. καθαιρομένων ergo, vel *ſe purgantium* genera tria ſolummodò ex ſanctis Patribus noui, Catechumenorum, Energumenorum, Pœnitentium: ſic etiam abſolutiſſimo numero Eccleſiaſtica Hierarchia fundabatur: Primò, τῶν τελειούντων, *perficientium.* Secundò, τῶν τελουμένων, *perfectionem acquirentium.* Tertiò, καθαιρομένων, *ſeſe purgantium.* Perficientium primus Hierarcha, ſecundus Preſbyter, tertius Miniſter. Perfectionem acquirentium primi Monachi, ſecundi pij Fideles, tertij Pœnitentes conſiſtentes: ſeſe purgantium primi Catechumeni, ſecundi Energumeni, tertij Pœnitentes: vt cæleſtis, ac ſuperioris Hierarchiæ ordo, in inferiori iſta, atque Eccleſiaſtica ad amuſſim noueno iſto numero conſpiceretur expreſſus. Sed de his aliàs opportuniore loco; nunc Narthecis accolas inuiſamus, ordine priùs inter eos conſtituto. In quo ſanè ſi verba

Digitized by Google

Dionyſij conſiderentur, videtur primus Catechumenis locus tribuendus, ſecundus Energumenis, tertius Pœnitentibus; eodem enim ſemper ordine numerantur cap. 3. καὶ μετ' ταύτας ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας, καὶ κοινωνίας ἄξιοι. *Eâ recitatâ extra Templi ambitum collocantur Catechumeni, & poſt eos Energumeni, atque ÿ, quos anteacta vitæ pœnitet. manent autem ÿ, qui diuinarum rerum, & aſpectu digni ſunt, & communione.* Et infrà: τοὺς δὲ κατηχουμένους, ἐνεργουμένους τε, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὄντας ὁ τῆς ἁγίας ἱεραρχίας θεσμός, ἐφίησι μὲν ἐπακοῦσαι τῆς ψαλμικῆς ἱερολογίας, καὶ τῆς ἐνθέου τῶν πανιέρων γραφῶν ἀναγνώσεως. εἰς δὲ τὰς ἑξῆς ἱερουργίας, καὶ θεωρίας οὐ συγκαλεῖται τούτους, ἀλλὰ τοὺς τελείους τῶν τελεσιουργῶν ὀφθαλμούς. *Catechumenos autem, & Energumenos quique in pœnitentia ſunt, ſanctæ Hierarchiæ mos patitur quidem audire ſacram Pſalmorum modulationem, diuinámque ſacrarum ſcripturarum recitationem: ad ſacra autem opera, quæ deinceps ſequuntur, atque myſteria ſpectanda non eos conuocat, ſed perfectos integrorum oculos.* Cap. 4. ἐπίσης δὲ πάλιν αἱ τῶν γραφῶν ᾠδαί, καὶ ἀναγνώσεις τοὺς μὲν ἀτελέστους, μαιεύονται πρὸς ζωηφόρον υἱοθεσίαν, ἐπιστροφὴν δὲ ἱερὰν ποιοῦνται τῶν ἐναγῶν ἐνεργουμένων. ἀφαιροῦσι δὲ τὴν ἐναντίαν πτοίαν καὶ θέλξιν ἐκ τῶν ἀνάνδρως ἐνεργουμένων ὃ τῆς θεοειδοῦς ἕξεως καὶ δυνάμεως ἀκρότατον ἀναλόγως αὐτοῖς ὑποδεικνῦσαι. *Eodem autem rurſus modo ſcriptorum diuinorum, & cantus, & lectiones, eos quidem qui perfecti non ſunt, obſtetricum in-*

ſtar fouent, & educant ad vitalem adoptionem: eos autem qui à dæmonibus agitantur, ſanctè in viam reducunt, contrariúmque metum & voluptates demunt iis, qui per ignauiam à dæmonibus agitantur, dum ſummum diuini ſtatus gradum eis pro captu ſuo monſtrant. Cùm itaque ſemper in enumeratione primo loco recenſeantur Catechumeni, ſequiore alij, neceſſe videtur illos, primum etiam locum in Narthece occupaſſe, ſecundum Energumenos, tertium Pœnitentes: ídque euinci palàm exiſtimant alterâ auctoritate eiuſdem Dionyſij, qui cap. 3. dicit: ἡ δὲ τῶν ἐνεργουμένων πληθὺς ἀνίερος μὲν καὶ αὕτη, δευτέρα δὲ πρὸς τὸ ἄνω τῆς τῶν κατηχουμένων ἐστὶν ἐσχατιᾶς. *Energumenorum multitudo à ſacris quidem etiam arcetur: ſed ſecundum locum in ſuperiori parte extremitatis Catechumenorum obtinet. Obſerua*, inquiunt, *ſuperiorem partem Catechumenorum illud ſignificare, quod nos aſſerimus, de ſublimi in Eccleſia ſtatione: necnon ſecundi loci mentionem primùm ſubinferre.* At alia mens eſt Dionyſio. Dionyſius eos recenſet, qui ab Eccleſia poſt ſacrarum Scripturarum lectionem egrediuntur; quare neceſſe fuit, eos primo in loco recenſere, qui primi tanquam portæ viciniores, poſtquam egreſſus indictus fuiſſet, egrederentur; deinceps eos, qui ſequerentur: & cùm primi egrederentur Catechumeni, eos ſequerentur Energumeni: Energumenos, Pœnitentes: ideò primum locum Catechumenis attribuit, aliis alium. Æquè enim primus eſt vltimus, ſi ab vltimo numerandi ordinem facias; ac primus, ſi à

primo. Et auctoritas allata Dionyſij aliud euincit, cùm dicit Energumenos ſecundum locum ſibi poſt Catechumenorum extremitatem obtinere πρὸς τὸ ἄνω, non in ſuperiori parte, nempe ſublimi ſtatione, vt parùm cautè ſomniant, ſed parte ſuperiori, ſi infimam Catechumenorum reſpicias: ſecunda enim pars reſpectu ſanctuarij, quod dignius, & ſublimius, ſi extremum Eccleſiæ, & portas ipſas attendas, cenſetur; quod idem cap. 7. dixit ἐπὶ τὸ πρόσω. Nec alio ſenſu excepit Dionyſij verba Pachymeres: ἡ δὲ διὰ τῶν πνευμάτων ἐνεργουμένων δευτέρα καὶ ἐμπροσθία. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πρὸς τὸ ἄνω. εἰ γὰρ καὶ δευτέρα ἐστὶ πρὸς τοὺς κατηχουμένους, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἄνω. ὅτι οὗτοι ἐτελέσθησαν, καὶ οὐκ ἀμύητοί εἰσιν, ὡς ἐκεῖνοι. *Qui verò à ſpiritibus vexatur ſecundus, & antecedens: id enim nobis innuit illud, ad ſuperiora. Licèt enim ſecundus ſit, ſi Catechumenos ſpectes, ſed ad ſuperiora. Quòd hi initiati ſunt, nec vt illi rerum ſacrarum expertes habentur.*

Primo itaque loco poſt ingreſſum in Narthecem collocabantur Catechumeni, ſequebantur Energumeni, tum demum vltimo loco, primo nempe, quia prope Cancellos Templi ſedem habebant Pœnitentes: non alienâ ab Eccleſiaſtica Hierarchia ratione. Primo enim loco ponitur embryo, qui nondum natus eſt, ſecundo qui adoleſcit, tertiò adultus; tamen in conſeſſu hominum, primus eſt adultus, ſecundus qui adoleſcit, poſtremus qui primus ordine naturæ fuerat embryo: idque argumento Dionyſij comprobatur:

qui enim in vita Chriſti minus proficit, deſpectiorem locum habet, qui plus profecit ſpectabiliorem. Catechumeni qui nondum nati ſunt per baptiſmum, nec vitam habent, quemnam ſibi locum in ſacris vindicare poſſunt? vindicabunt tamen, vitam iam conſecuti non ampliùs Catechumeni, ſed Chriſti ſectatores. Habent tamen Pœnitentes, licèt ob ſcelera patrata, aliáque obſtacula ſatis imprudenter à recta in aduerſam valetudinem deflexerint. cap. 7. μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. καὶ γὰρ αὕτη μὲν ἀμύητός ἐστι καθόλου πάσης ἱερᾶς τελετῆς, καὶ πρὸς οὐδὲν οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, τῶν ἱερῶς τελουμένων ἐποπτεύειν αὐτῇ θεμιτὸν, ὡς οὐδὲ τῆς τῶν ἱερῶν ὀπτικῆς δυνάμεως μετεχούσῃ διὰ τῆς ἀρχιφώτου, καὶ φωτοδότιδος θεογενεσίας. αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν καθαιρομένων τάξεις, ἐν μυήσει μὲν ἤδη γεγόνασιν ἱερᾶς παραδόσεως. ἀνοήτως δὲ πρὸς τὰ χείρω πάλιν δρομήσασαι, δέον ἐπὶ τὰ πρόσω τὴν οἰκείαν ἀναγωγὴν ἀποτελειῶσαι τῆς θεαρχικῆς μὲν ὡς ἐν συμβόλοις ἱεροῖς ἐποψίας, καὶ κοινωνίας εὐλόγως ἀποδιαστέλλονται. βλαβήσονται γὰρ, ἀνιέρως αὐτῶν μετέχουσαι καὶ πρὸς πλείονα τῶν θείων καὶ ἑαυτῶν ἐλεύσονται περιφρόνησιν. *Conſidera ſolos Catechumenos ex ſanctis locis eiici. Propterea quòd hic quidem ordo nullum penitus ſacrum myſterium didicit, neque ei fas eſt quicquam ſiue paruum, ſiue magnum eorum, quæ ſanctè perficiuntur, aſpicere; quippe qui ne vim quidem aſpiciendi ſacra habent ab ortu à Deo, ſiue baptiſmo, qui lucis & principium eſt, & præbitor: reliqui autem ordines, qui expurgantur, id quidem, quod ſanctè traditum eſt, iam didicerunt, ſed inconſideratè, ac ſtultè*

ad deteriora ſe retulerunt, cùm ad meliora vitæ inſtitutæ rationem conferre debuiſſent: ob eámque cauſam iure à diuinarum quidem rerum, quæ in ſacris myſteriis latent, aſpectu & communione nec ſine ratione arceantur; incommoda enim acciperent, quòd eorum indignè participes fierent, & ad maiorem diuinarum rerum, ſuíque contemptum peruenirent. Et mirum ſanè, qui tot in verbis Dionyſij pro Catechumenis obſeruarunt, Catechumenorum ordini tradi ἐσχατιὰν vltimum nempe ac poſtremum locum. δευτέρα δὲ πρὸς τὸ ἄνω τῆς τῶν κατηχουμένων ἐστὶν ἐσχατιᾶς. *Secunda eſt, ſi digniora, ac ſublimiora reſpicias, à Catechumenis, qui poſtremo loco collocantur.* Quod apertiſſimè ſuprà dixerat. ἡ μὲν οὖν ἐσχάτη τοῖς κατηχουμένοις ἀπονενέμηται τάξις, εἰσὶ γὰρ ἀμέθεκτοι, καὶ ἀμύητοι πάσης ἱεραρχικοῦ τελεστηρίου. μηδὲ τὴν κατὰ θείαν ἀπότεξιν ἔνθεον ἐσχηκότες ὕπαρξιν, ἀλλ' ἔτι πρὸς τῶν πατρικῶν λογίων μαιευόμενοι, καὶ ζωοποιοῖς μορφώμασι διαπλαττόμενοι πρὸς τὴν ἐκ θεογενεσίας ἀρχίζωον, καὶ ἀρχίφωτον, καὶ μακαρίαν προσαγωγήν. ὥσπερ οὖν εἰ ἀτέλεστα καὶ ἀμόρφωτα προεκπέσοι τὰ κατὰ σάρκα βρέφη τῆς οἰκείας μαιεύσεως, ὡς ἀμβλωθρίδια, καὶ ἐκτρώματα τὴν ἀγέννητον καὶ ἄζωον, καὶ ἀφώτιστον ἐπὶ γῆς ἀπόπλωσιν ἕξει, καὶ οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν εἴποι πρὸς τὸ φαινόμενον ἀποσκοπῶν· ἐπὶ τὸ φῶς αὐτὰ προσαχθῆναι τῆς κατὰ γαστέρα σκότους ἀπαλλαγέντα. φαίη γὰρ ἂν ἡ τῶν σωμάτων ἐπιστημονικὴ προστάτις ἰατρικὴ τὸ φῶς ἐνεργεῖν εἰς τὰ δεκτικὰ τοῦ φωτός. οὕτω καὶ τῶν ἱερῶν ἡ πάνσοφος ἐπιστήμη, πρότερα μὲν αὐτοὺς, τῇ τῶν μορφωτικῶν, καὶ ζωοποιῶν λογίων εἰσαγωγικῇ μορφῇ μαιεύεται. τελεσφορήσασα δὲ τὴν πρὸς θεογενεσίαν αὐτῶν ὑπόστασιν ἐν-

δίδωσι σωτηρίως αὐτοῖς ἐν τάξει τὴν πρὸς τὰ φωτοειδῆ καὶ τελεσιουργικὰ κοινωνίαν. *Ac poſtremus quidem ordo Catechumenis tributus eſt. Aditus enim eis ad omne id, quod in Hierarchia perficitur præcluſus eſt, neque ſecundùm diuinam parturitionem ſanctam ſubſiſtentiam conſecuti ſunt, ſed etiam parentum oraculis tamquam ſub obſtetrice fouentur, viuificis figurationibus finguntur ad beatum illum progreſſum vitæ, luciſque principem, qui à diuino ortu proficiſcitur. Vt igitur ſi inchoati, & nondum figurati pueri, qui ex carne conſtant, cadant, antequam obſtetricatione foueantur, caſum illum in terra ſine ortu, ſine vitæ vſura, ſine lucis aſpectu vt abortus habebunt: nec quiſquam, qui ſit mentis ſanæ id quod apparet intuens in lucem eos prolatos eſſe dixerit, quòd ſint ab alui tenebris liberati: dicet enim medicina perita corporum præſes, lucem vim ſuam emittere in ea, quæ lucem natura recipere poſſunt: ſic ſacrorum ſapiens diſciplina, & ſcientia, primùm quidem eos diuinorum ſcriptorum, quæ formandi, vitæque danda vim habent, cibo, qui inſtituendo, & introducendo valet, obſtetricat. Cùm autem eorum naturam ad diuinum ortum abſoluit, tum denique vtiliter eis ordine concedit aditum ad ea, quæ illuſtrant, & perficiunt.* Et ex Dionyſio S. Maximus: ὅτι οἱ κατηχούμενοι ἔσχατοί εἰσι. *Catechumenos poſtremos eſſe.* Et, vt Dionyſium ex ipſo Dionyſio explicemus: tres apud eum Chriſtiani populi ordines ſunt. Primus, & inter alios præcipuus, quem ipſe τελειωτικὴν *perficientem* vocat; ſecundus, quem φωτιστικὴν *illuminantem*, poſtremus omnium, qui eſt κατηχουμένων, *ſeſe*

expurgans. In illis tamen conquirendis præpoſtero ordine procedendum eſt; namque primùm expurgamur, ſecundùm illuminamur, tandem ad ſacra gradum facimus: ideóque Dionyſius illos enumerans à poſtremo orditur, & in primum deſinit, poſtremum primum, & potiſſimum, vltimum vocans cap. 5. ἡ δὲ τῶν τελουμένων δύναμις, ἡ πρώτη μέν ἐστιν ἡ καθαιρομένη. μέση δὲ μετὰ τὴν κάθαρσιν ἡ φωτιζομένη, καὶ τινῶν ἱερῶν θεωρητική. τελευταία δὲ καὶ θειοτέρα τῶν ἄλλων ἡ τῶν ἱερῶν φωτισμῶν, ὧν ἐγεγόνει θεωρὸς ἐλλαμπομένη τὴν τελειωτικὴν ἐπιστήμην. *Eorum verò qui perficiuntur vis prima eſt, quæ expurgatur: media, quæ poſt expurgationem illuſtratur, & nonnulla ſacra ſpectat: poſtrema, quæ eadem cæteris eſt diuinior, ea, quæ ſacrorum luminum, quæ ſpectauit perficiente illuſtratur ſcientiâ.* Nec inter ſe hæc ipſa pugnare idem Auctor infrà demonſtrat, cùm hunc ſacroſanctum ordinem primum, infimum, & poſtremum nuncupet. οὐκοῦν ἡ θεία τῶν ἱεραρχῶν τάξις πρώτη μέν ἐστι τῶν θεοπτικῶν τάξεων· ἀκροτάτη δὲ καὶ ἐσχάτη πάλιν ἡ αὐτή. *Diuinus igitur Pontificum ordo primus quidem eſt eorum ordinum, qui Deum vident. ſummus autem & poſtremus rurſum idem eſt.* Et S. Maximus adnotauerat in Scholiis: σημειωτέον πῶς ἡ αὐτὴ πρώτη καὶ ἐσχάτη τάξις. *Notandum quòd hic idem primus, & vltimus ordo eſt.* Et Pachymeres in Paraphraſi. οὐκοῦν ἡ θεία τῶν ἱερουργῶν τάξις πρώτη ἐστὶ, καὶ ἀκροτάτη, καὶ ἐσχάτη ἡ αὐτή. πρώτη ὅτι δι' ἐκείνης τοῖς ἄλλοις μεταδίδονται τὰ οἰκεῖα. ἐσχάτη ὅτι εἰς αὐτὴν τελευτᾷ πᾶσα ἱεραρχικὴ διακόσμησις. *Diuinus itaque Pontificum ordo primus*

Digitized by Google

eſt, & ſummus, & poſtremus. Primus, quòd ex eo alij neceſſaria impertiantur: poſtremus, quòd in eo expletur vniuerſa noſtra Hierarchiæ diſtinctio. Primi itaque ad Cancellos Templi ſtabant Pœnitentes, ſequebantur Energumeni, eos excipiebant Catechumeni, horum omnium poſtremi.

Nos etiam ex hiſce à ſanctuario poſtremis ordiamur, quos non omnes vnius generis comperies; ſed ex iis alij fuêre *Audientes*, ſiue *Auditores*: qui ſcilicet verbum Dei audiebant, & licèt Chriſtiani eſſe cuperent, non tamen eò peruenerant, vt digni Baptiſmo haberentur: alij *Competentes*, qui iampridem acceſſerant, rectéque in fide inſtituti baptiſmum præſcripto tempore expectabant. Concilium Nicænum primum Can. 14. περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *De Catechumenis lapſis placuit ſanctæ, & magnæ Synodo, vt ij tribus annis Audientes tantùm ſint, poſteà orent cum Catechumenis.* Alexius Ariſtenus in Can. 14. Ancyranum. δύο εἴδη τῶν κατηχουμένων. οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται· οἱ δὲ γεγόνασι τελεώτεροι, ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῆς πίστεως μαθητευθέντες. ὁ γοῦν τελεώτερος κατηχούμενος παραπεσὼν καὶ ἁμαρτήσας ἀνεπιτίμητος οὐκ ἐᾶται. κἂν καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἱκανόν ἐστι πάντα ῥύπον ψυχικὸν ἀποπλῦναι. ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀκροωμένων συντάττεται. καὶ μετὰ τριετίαν μετὰ τῶν κατηχουμένων αὖθις συνδέχεται. *Duæ erant ſpecies Catechumenorum: quidam enim recenter adueniunt, alij perfectiores, ſatiſque rebus fidei inſtructi. Perfectior*

itaque Catechumenus cadens & peccans non relinquitur ſine punitione, licèt ſacrum baptiſma ſatis ſit ad omnem ſordem animæ abluendam, ſed cum Audientibus collocatur, & poſt tres annos rurſus cum Catechumenis orat. Matthæus Blaſtarius. Εἰς δύο τάξεις οἱ κατηχούμενοι πάλαι τετήρηντο, εἴς τε τοὺς ἤδη τελεωτέρους τὴν πίστιν εἰσδεξαμένους, ὑπερτιθεμένους δὲ τὸ βάπτισμα, οἳ καὶ μέχρι τῆς τῶν κατηχουμένων εὐχῆς ἐν τῷ κυριακῷ παρέμενον καὶ ταύτης μυστικῶς λεγομένης τὸ γόνυ ἔκλινον. ἐκφωνηθέντος δὲ τοῦ ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, ἐξήρχοντο. Εἴς τε τοὺς ἄρτι προσελθόντας, οἳ καὶ ἀτελέστεροι μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων εὐαγγελίων ἐξήρχοντο. *In duos ordines Catechumeni apud veteres diuidebantur, tam in eos, qui imperfectiores, exceptâ fide erant, ſed baptiſmum differebant, qui ad Catechumenorum vſque precationem manebant in Dominico, quæ cùm ſecretò diceretur, ipſi genua flectebant, verùm cùm illud acclamaretur, Quicumque Catechumeni eſtis, accedite, proripiebant ſe extra Eccleſiam; tum in eos, qui recèns aduenerant, qui & imperfectiores erant, & poſt auditionem diuinorum Euangeliorum exibant.* Et Græcus Scholiaſtes in Harmenopuli epitom. Canon. ſect. 5. tit. 3. δύο τῶν κατηχουμένων ἦσαν τάξεις. ἡ μὲν τῶν γόνυ κλινόντων ἡ τελειοτέρα, ἡ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἡ ἀτελεστέρα. λέγει γοῦν εἰ τῶν γόνυ κλινόντων εἴη καὶ ἁμάρτοι παυσάμενος τοῦ ἁμαρτάνειν, γινέσθω τῶν ἀκροωμένων. εἰ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἔξω ἔστω τῆς ἐκκλησίας. *Duo Catechumenorum ordines erant; vnus eorum, qui genu flectebant, perfectior ſcilicet; alter imperfectior, eorum qui audiebant. Dicit ergo ſi ſit ex ordine flectentium genu,*

&

& peccet, quod peccare deſinens in ordinem Audientium referri debeat, ſin ex Audientibus ſit, conſiſtat extra Eccleſiam. Audientium meminit Tertullianus libro de Pœnitent. *Nemo ſibi aduletur, quia inter Auditorum tyrocinia deputetur, quaſi & etiamnunc ſibi delinquere liceat. An alius intinctu eſt Chriſtus, alius Audientibus?* Item, *Audientes optare intinctionem non præſumere oportet.* Cyprianus lib. 3. epiſt. 17. *Audientibus ſi qui fuerint periculo præuenti, & ſi in exitu conſtituti, vigilantia veſtra non deſit, implorantibus diuinam gratiam, miſericordia Domini non denegetur.* Competentium verò meminit Auguſtinus lib. de cura pro mort. hab. cap 12. *Paſcha appropinquante dedit nomen inter alios Competentes.* Et hom. 49. *Quod dico Competentibus, & Fidelibus, audiant Pœnitentes.* Et lib. de fide & operibus cap. 6. *Cùm fontis illius ſacramenta peteremus, atque ob hoc Competentes etiam vocaremus.* Ambroſius lib. 5. epiſt. 33. *Symbolum aliquibus Competentibus in Baptiſteriis tradebam Baſilicæ.* Iſidorus lib. 1. de Offic. Eccleſ. cap. 27. & lib. 2. cap. 21. & lib. 7. Orig. cap. 14. *Competens vocatur, qui poſt inſtructionem fidei competit gratiam Chriſti; vnde & à petendo Competens vocatur.* Et Hieronymus epiſt. ad Pammachium. & Concil. Agathenſe Can. 13. Eos electos vocauit Leo Papa I. *In baptizandis in Eccleſia electis hæc duo tempora, de quibus loquuti ſumus, eſſe legitima, dilectionem veſtram monemus.*

Vicecomes de Miſſæ ritibus lib. 2. cap. 40. ſcribit de Catechumenorum loco, vbinam eſſet,

Digitized by Google

nihil certi affirmari poſſe. nam interdum extra Eccleſiam in ea parte, vbi fontes lauandis fidelibus Eccleſiam ingredientibus conſtituti erant, fuiſſe comperit, vt apud Cyrillum Hieroſolymitanum Præfat. ad Catecheſes. *Iam ab hodierna die vitam agens, conſidera quantam tibi Ieſus dignitatem contulerit, Catechumenus vocabaris, foris ſubſiſtens; nunc verò non ampliùs foris, ſed intus ſonas.* Et orat. Panegyrica pro Eccleſiarum exædificatione, recitata apud Euſebium Hiſtor. Eccleſ. lib. 10. cap. 4. *Deinceps fontes ex aduerſa fronte Templi profluenti aquâ redundantes poſiti, quibus omnes, qui in ſacros Templi ambitus introeunt, ſordes corporum abluant, qui fontes ſacroſancta Baptiſmatis lauacra repræſentant. Atque hic locus, in quo ſinguli introëuntium primùm, vt ſe lauent, morantur, ſicut cuique ornatum, & ſplendorem affert: ſic illis, qui primis fidei principiis inſtituendi ſunt, manſio percommoda eſt ad acquieſcendum.* Nec diſſimile eſſe, quod Beroldus ait in Cæremoniale MS. *Finito Euangelio omnes Catechumeni intrent Eccleſiam.* Sic enim, inquit, expleto Euangelio Catechumeni Eccleſiam ingrediebantur, ergo priuſquam illud abſolueretur, extra Eccleſiam conſiſtebant: huiúſque conſuetudinis multa veſtigia adhuc Mediolani durare. Poterat addi Balſamon in Can. 14. Nicæni primi. *μὴ ἁπλῶς δέχεσθαι εἰς τὸν τόπον τῶν κατηχουμένων πάλιν ἀποστρέφοντα οἱ ἅγιοι πατέρες διορίζονται. ἀλλὰ πρότερον ἐπὶ τελετίᾳ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἵστασθαι μετὰ τῶν ἀκροωμένων. πληρωθείσης δὲ ταύτης ἀποκαθίστασθαι εἰς τὴν προτέραν τάξιν.*

Non ſimpliciter ad Catechumenorum locum rurſus recipi redeuntem ſancti Patres definiunt, ſed priùs triennio extra Templum ſtare cum Audientibus: eo autem completo, in priorem ſtatum recipi. Et in epiſtolam Gregorij Nyſſeni ad Letoium. εὔχεσθαι μὲν γὰρ φησὶν κατὰ μόνας. ἤγουν καθ' ἑαυτὸν οὐ κωλυθήσεται ὁ ἐν μετανοίᾳ γινόμενος. συνίστασθαι δὲ τοῖς πιστοῖς οὐ συγχωρηθήσεται, ἀλλ' ἔξω στήσεται τοῦ ναοῦ μετὰ τῶν κατηχουμένων. Et etiam priùs per ſe precatur, ſeorſum tamen, inquit, ſeu per ſe precari non vetabitur qui eſt in Pœnitentia, non tamen ei permittitur conſiſtere cum fidelibus, ſed ſtabit extra Templum cum *Catechumenis*. Et Scholiaſtes Græcus in epitom. Canonum Harmenopuli. παυσάμενος τοῦ ἁμαρτάνειν γινέσθω τῶν ἀκροωμένων. εἰ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἔξω στήτω τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ ἀκροώμενοι γὰρ ἐκτὸς ἵσταντο τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εὐαγγελίου. *Peccare deſinens in ordinem Audientium referatur: ſin ex Audientibus ſit, conſiſtat extra Eccleſiam: nam & Audientes extra Eccleſiam ſtabant vſque ad lectionem ſancti Euangelij.* Cùm verò ex alia parte, ex veterum Scriptorum teſtimoniis, Gregorij Thaumaturgi, Concilij Conſtantinopolitani ſexti Can. 74. Catechumenorum locum intra Eccleſiam fuiſſe colligeret, tradit ea non ita intelligenda eſſe, velut licitum eſſet cuique eorum, vtro mallet loco conſiſtere. Verùm id propterea dictum eſſe, quòd diuerſi ordinis cùm eſſent Catechumeni, alij in Eccleſia, alij extra illam diuina myſteria audirent. Poſterioris generis fuiſſe, qui ſacræ Cate-

cheſis tyrocinia ponebant: in altero conſtituit iam prouectiores, & qui *Competentes* appellabantur. Hinc diſtinctione iſtâ, quaſi noua, & peracuta, & à penetralibus Antiquitatis eruta, ſubſultans aliquando, ſibíque benè complacens ſupparaſitatur. *Ita me Phœbus*, inquit, *amet, Muſæque faueant: vt hanc diſtinctionem è tenebris veritatis erutam profero in medium.* Confirmat deinde ex loco Euſebij, quem ſuprà adduximus, in quo habetur, Catechumenos, qui primis fidei principiis inſtituerentur, in veſtibulo Eccleſiæ moram traxiſſe. Ex quo colligit ipſe, cæteros, qui Chriſtianis ſacris & præceptis iam imbuti, baptiſmalibus aquis breuî tingendi erant alio in loco, nempe in Eccleſia, ſacerdoti facienti aures præbuiſſe. Quòd ſi iſta legentis animum non explent, affirmat, Catechumenos cùm priſcæ, nouæque legis inſtituta recitabantur, & ſtatæ Miſſæ cæremoniæ fiebant, extra Eccleſiam conſtitiſſe, cùm, expleto Euangelio peculiares ſuper eis preces Deo ſoluebantur in Eccleſia. Idque non obſcurè affirmaſſe Dionyſium Areopagitam de Eccleſiaſtica Hierarchia cap. 3. *Pontifex perfecto precum ſacro, ad Dei altare, cùm ab eo incendendi odores initium fecit, ſacrum obit locum; reuerſus autem ad diuinam aram, ſacros Pſalmos canere incipit, canúntque cum eo omnes Eccleſiaſtici ordines: deinceps à Miniſtris ſacrorum librorum lectio recitatur. Eâ recitatâ, extra Templi ambitum* collocantur Catechumeni; *& vnà cum eis Energumeni, atque ij, quos ſuperioris*

by Google

vitæ pœnitet : manent autem ij qui diuinarum rerum & aſpectu digni ſunt, & communione. Tum Beroldum iis verbis, *Finito Euangelio omnes Catechumeni intrent Eccleſiam.* Vides, ait Vicecomes, ibi poſt Euangelium Catechumenos Eccleſiam ingreſſos eſſe, ex quo neceſſariâ conſecutione intelligitur eoſdem ante Euangelium extra Eccleſiam ſtetiſſe, ſubdit Catechumenos modò humi, modò in loco in altum edito ſacra myſteria ſpectauiſſe legi, & rem totam ſic explicat, vt qui primis fidei Chriſtianæ rudimentis imbuebantur extra Eccleſiam humi, qui noſtræ religionis myſteriis egregiè eruditi Baptiſmum flagitabant, in Eccleſia è ſublimi loco ſacris operantem ſacerdotem audirent. Priorem partem ſatis ſignificari à Gregorio Thaumaturgo, dicto loco, vbi docet Pœnitentes, vnà cum Catechumenis, fideles Eccleſiam ingredientes precari ſolitos, vt ſuis peccatis ab irato Deo veniam expoſcerent; neque enim precari poterant fideles, ſi humi non conſtitiſſent. Alterius partis dicit ſe habere teſtem idoneum & grauem Dionyſium Areopagitam de Eccleſ. Hierarch. cap.3. qui ait, Energumenorum multitudo à ſacris etiam arceatur, ſed ſecundum locum in ſuperiori parte extremitatis Catechumenorum obtineto. Concludit ex hac Dionyſij auctoritate manifeſtè conſtare Energumenos vnà cum Catechumenis Miſſæ ſacrificio interfuiſſe.

Et hæc quidem Vicecomes de locis Catechume-

norum ſomnia, vt puto, miris exemplis in ſomnis dans. Et vnà mecum conſidera, Lector. Nullum certum ait eſſe Catechumen s locum, quia modò intra Eccleſiam, modò extra Eccleſiam ſtant. Falſum vtrumque: vt enim vidimus ſuprà, locus Catechumenorum Narthex eſt, qui eſt tertius in Eccleſia locus. Et Catechumeni etiam illi, qui in Catechumenorum ordine oberrarunt; ideóque in inferiorem ordinem delati inter Audientes collocabantur: in eodem Narthece ſubſiſtebant. Nam illi de quorum ſalute deſperabatur, vnà cum aliis eiuſdem ſortis fidelibus, flagitiis, vitiíſque plenis, qui nec reſipiſcere, nec ad bonam frugem redire ſtudebant, extra Eccleſiam trudebantur: illi ἐξωθεῖσθαι, τῆς ἐκκλησίας ἀποῤῥίπτεσθαι dicebantur. Harmenopulus in Compend. Can. ſect. 5. tit. 3. ἐπιμένοντες δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀποῤῥιπτέσθωσαν. *Quòd ſi perſeuerent, ex Eccleſia eiiciantur.* Et tit. 4. τὰ ἀλλότρια διηρπακότες τῆς ἐκκλησίας ἐκριπτέσθωσαν, ὡς ἀσεβεῖς καὶ θεοστυγεῖς. eos ἐκκηρύκτους vocabant. Gregorius Thaumaturgus Can. 2. καὶ πᾶς τοιοῦτος ἐκκήρυκτος τῆς ἐκκλησίας θεοῦ. *Et quicumque eſt eiuſmodi, is eſt à Dei Eccleſia abdicatus.* Et Can. 5. καὶ οὓς δεῖ ἐκκηρύξαι τῶν εὐχῶν. *Et quos à precibus abdicare oportet.* Quare verò ſic vocarentur cauſam exponit Balſamon ibidem. πᾶς πλεονέκτης ἐκκήρυκτος τῆς ἐκκλησίας ἐστίν. ἀντὶ τοῦ ἀπόβλητος καὶ ἀλλότριος. ἀποκηρύσσεσθαι γὰρ λέγονται οἱ υἱοὶ, ὅταν διά τινα αἰτιάματα ἐκ τῆς γονικῆς κληρονομίας ἀλλοτριῶνται. *Quiſquis eſt auarus eſt ab Eccleſia abdicatus, id eſt,*

eiectus, & alienus. Dicuntur enim abdicati filij, quando propter aliqua crimina ab hereditate paterna alienantur. Dionyſius Areopagita, nunc ἀνίεροι, καὶ ἔκφυτοι πάντη τῆς ἱερᾶς θεσμοθεσίας: nunc ἀπεξεσαλπίγκτοις καθόλου τῶν ἱερῶν τελετῶν. De Eccleſ. Hierarchia cap. 3. τούτων οἱ μὲν ἀπεξεσαλπίγκτοι καθόλου τῶν ἱερῶν τελετῶν οὐδὲ τὰς εἰκόνας ὁρῶσιν, ἀναιδῶς ἀπειπάμενοι τὴν σωτηριώδη τῆς θεογενεσίας μύησιν, καὶ τοῖς λογίοις ὀλεθρίως ἀντιφθεγξάμενοι, τό, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι. Horum ij quidem, quibus nihil omninò ſanctorum ſacramentorum innotuit, nec figuras quidem, & imagines cernunt; quod & impudenter ſalutarem diuini ortus diſciplinam repudiant, & diuinis ſcriptis hæc exitioſè dixerint, *vias tuas ſcire nolo.* Et, δεύτεροι καὶ ταῖς ἐνθέοις διδασκαλίαις οἱ τολμηρῶς ἀποκεχρημένοι, πρὸ τῆς κατ' αὐτὰς πολιτείας, καὶ ἕξεως ἀνίεροι καὶ ἔκφυτοι πάντη τῆς ἱερᾶς εἰσὶ θεσμοθεσίας. *Itaque ij, qui audaciâ prouecti, diuinis diſciplinis, ac magiſteriis abutuntur, antequam vitam, & habitum ſcientiæ ſecundùm ea comparauerint, profani ſunt, atque à ſacro inſtituto omni ex parte alieni & abhorrentes.* Et hi quidem ab Auditione arcebantur, hoc eſt, ad diuinarum laudum auditionem non admittebantur, ſed extra Eccleſiam in loco deflentium ſtatuebantur; donec Epiſcopi, eorum vitâ, atque pœnitentiâ diiudicatâ, aliquid aliud de illis decreuiſſent: namque ſi eiectione illâ aliquid profeciſſent, meliores facti in ipſa Eccleſia inter Audientes ponebantur ad ſecundum Pœnitentium Catechumenorum gradum, & intra

Eccleſiam primum. Primus etenim extra Eccleſiam vnà cum flentibus erat. Catechumenorum itaque locus, ſiue Audientium, ſiue Competentium, intra Eccleſiam, in Narthece ſcilicet erat. Probatúrque euidentiùs Can. 5. Synodi Neocæſarienſis, κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακὸν ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει στήκῃ. οὗτος δὲ ἁμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἁμαρτάνων. ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ ἔξω θείσθω. *Catechumenus ſi in Dominicum ingrediens, in ordine Catechumenorum ſteterit, is autem peccans, ſi genu quidem flectens eſt, audiat, non ampliùs peccans. ſin autem etiam audiens peccet, expellatur.* Sententia Canonis eſt, quidquid alij dicant, ſi Catechumenus ex iis, qui genu flectunt, & inter Catechumenos primas obtinet, peccauerit, ad locum imperfectiorem, Audientium nempe, amandetur: caueátque ne inpoſterùm peccet; quòd ſi etiam in eo ordine peccauerit, extrudatur: hoc eſt, extra Eccleſiam pellatur, nec audeat Templum ingredi, niſi Antiſtitis mandatum intercedat. Alexius Ariſtenus in eundem Canonem. οἱ μὲν τελεώτεροι, ὡς γευσάμενοι θείου ῥήματος, καὶ παραπεσόντες μετακινοῦνται τῆς στάσεως, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις συντάττονται. εἰ δὲ καὶ ἀκροώμενοι ἁμαρτάνουσι, τῆς ἐκκλησίας τέλεον ἐξωθοῦνται. *Perfectiores itaque tanquam qui diuinum verbum perguſtarint, ſi lapſi fuerint, ſtatione ſuâ mouentur, & cum Audientibus collocantur. Quòd ſi & inter Audientes peccare non deſinunt, prorſus ab Eccleſia eiiciuntur.* Matthæus Blaſtarius. ὁ δὲ πέμπτος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ

τῶν

τῶν τελεωτέρων τις κατηχουμένων ἁμαρτάνων φησὶ, καὶ πεπαυμένος τοῦ ἁμαρτάνειν μετὰ τῶν ἀκροωμένων στήτω, εἰ δὲ τῶν ἀκροωμένων εἴη, καὶ τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἀφίσταται, εἰς τὴν τῶν προσκλαιόντων χώραν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξωθείσθω. *Quintus verò Neocæſarienſis Synodi Canon, ſi quis ex perfectioribus Catechumenis, ait, peccauerit nondum peccans, cum Audientibus ſtet: ſi ex Audientibus eſt, & à peccando non abſtinet, in Deſlentium locum ab Eccleſia extrudatur.* Errant ergo omninò, qui Catechumenorum audientium ſtationem extra Eccleſiam ponunt, ex ea enim peccantes foras trudebantur: neque foras pellitur, niſi qui intus eſt. Qui ſi tandem reſipuiſſent, rurſus in Audientium Catechumenorum ſtationem reuertebantur; vbi ſi rurſus meliores euaſiſſent, fructúſque, qui ab iis expectabantur, attuliſſent, denuò in perfectiorem locum, & eorum, qui genuflectebant, numerum reponebantur. Nec aliâ ratione intelligendus eſt Cyrillus Hieroſolymitanus, ſi de Catechumenorum generibus loquitur; Catechumenus enim, qui foras ob noua delicta ſtabat, pœnitentia non ampliùs foras, ſed intus ſonat. Regreſſus enim ad priorem ſtatum vnde deturbatus fuerat, intra Eccleſiam locum habet. Attamen eum loqui exiſtimo de Catechumenis, qui fidem Chriſtianam vitalibus aquis exoſculati, vnà cum aliis fidelibus morabantur: nam qui priùs Catechumenus vocabatur, & extra Eccleſiam, in Narthece nempe ſubſiſtebat, nouâ Baptiſmi intinctione fidelis factus, non ampliùs foris, ſed intus ſonat.

Aliud præterea eſt, quod oratione Panegyricâ pro Eccleſiarum ædificatione dicitur: nam ibi non de ſtatione Catechumenorum, dum ſacra peraguntur, ſermo eſt, ſed de ea, in qua ſacris abſolutis dimiſſi manebant. Neceſſe enim erat, aliquem locum, eúmque non incommodum decerni, in quo ab Eccleſia egreſſi, dum interim ſacra fideles proſequerentur, ipſi quieſcerent. Quare inter fontes, & alia oblectamenta extra Eccleſiam manſio percommoda fuerat ad acquieſcendum. Aliud quoque eſt, quod Beroldus, quiſquis iſte fuerit, dicit, qui intra Eccleſiam finito Euangelio vocat: dum enim legebatur Euangelium, aliíque ſacræ Scripturæ libri, Catechumeni omnes, tum Perfecti, tum Audientes, exceptis peſſimis extra Eccleſiam pulſis, intra Eccleſiam in Narthece ſacris Chriſtianorum operam dabant; quâ lectione finitâ omnes, ita imperante Diacono, egrediebantur. Idque licèt poſſim pluribus ex Antiquitate teſtimoniis probare, vnico tantùm Dionyſiano rem ipſam expediam, de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 3. τοὺς δὲ κατηχουμένους, ἐνεργουμένους τε, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὄντας ὁ τῆς ἁγίας ἱεραρχίας θεσμὸς ἐφίησι μὲν ἐπακοῦσαι τῆς ψαλμικῆς ἱερολογίας, καὶ τῆς ἐνθέου τῶν πανιέρων γραφῶν ἀναγνώσεως. εἰς δὲ τὰς ἑξῆς ἱερουργίας, καὶ θεωρίας οὐ συγκαλεῖται τούτους, ἀλλὰ τοὺς τελείους τῶν τελεσιουργῶν ὀφθαλμούς. *Catechumenos autem & Energumenos, quique in Pœnitentia ſunt, ſancta Hierarchiæ mos patitur quidem audire ſacram Pſalmorum modulationem, diuinámque ſacrarum Scripturarum recita-*

tionem; ad ſacra autem opera, quæ deinceps ſequuntur, atque myſteria ſpectanda non eos conuocat, ſed perfectos integrorum oculos. Et cap. 7. ἑξῆς δὲ οἱ λειτουργοὶ τὰς ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἐμφερομένας ἀψευδεῖς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἀναστάσεως ἀναγνόντες, ἱερῶς ᾄδουσι τὰς ὁμολόγους, καὶ ταυτοδυνάμους τῶν ψαλμικῶν λογίων ᾠδάς. Εἶτα τῶν λειτουργῶν ὁ πρῶτος ἀπολύει τοὺς κατηχουμένους, καὶ ἀνακηρύττει τοὺς ἤδη κεκοιμημένους ἁγίους. *Deinceps miniſtri promiſſis veris, quæ feruntur in ſcriptis diuinis de ſancta noſtra reſurrectione recitatis, ſanctè canunt cantus Pſalmorum, qui eiuſdem rationis ſunt, atque idem valent. Tum miniſtrorum primus* Catechu*menos dimittit, ſanctóſque qui iam dormierunt, prædicat.* Maximus quoque in Myſtagogia cap. 14. μετὰ τὴν θείαν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν καὶ ἡ τῶν κατηχουμένων, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν τῶν ἀναξίων τῆς θείας τῶν δειχθησομένων μυστηρίων θεωρίας ἀπόλυσίς τε καὶ ἐκβολὴ διὰ τῶν λειτουργῶν γίγνεται. *Poſt diuinam ſancti Euangelij lectionem, & Catechumenorum, & reliquorum, qui diuinâ oſtendendorum ſacramentorum contemplatione indigni ſunt, fit per ſacros miniſtros dimiſsio, & eiectio.* Hanc dimiſſionem Latini *Miſſam* dixerunt, vt *Remiſſam* pro remiſſione. Hincmarus Remenſis epiſt. ad Hincmarum Laudunenſem cap. 24. *Quidam iubentur vſque ad Miſſam Catechumenorum manere in Eccleſia; quidam autem ſolâ intra Eccleſiam fidelium oratione iungi ſacræ myſteriorum celebritati, à Dominicæ autem menſæ conuiuio ſegregari.* Et Auguſtinus ſermone 237. de Tempore. *Ecce poſt ſermonem fit Miſſa Catechumenis: manebunt fideles:*

venietur ad orationem. Peſſimè itaque ex Antiquitate colligit Vicecomes, nam de Beroldo, quem non vidi, nihil habeo quod dicam, expleto Euangelio Catechumenos Eccleſiam ingredi, & priuſquam illud abſolueretur, extra Eccleſiam conſtitiſſe, cùm καθιερωμέναι τάξεις omnes, inter quas, & Catechumeni locum habebant ſemper in Narthece, dum diuinæ Scripturæ legebantur, conſiſtebant, nec niſi illis expletis foras pellebantur. Et Balſamon in Can. 14. Concilij Nicæni, vel Naon à Narthece ſeparat, ideóque dicit, Catechumenos extra Templum cum Audientibus commorari: Narthex enim extra Templum cenſebatur; vel ipſe etiam cum Scholiaſte alio in Harmenopulum falſus eſt, quod in tanta rerum varietate mirum non eſt; vel exſcriptoris incuria impoſuit, qui loco ἐντὸς, ἐκτὸς ſcripſit. Quod ex ipſius Scholiaſtæ verbis elicio. Tres erant Catechumenorum gradus ſecundùm Concilium; primus γόνυ κλινόντων, *genuflectentium:* ſecundus ἀκροωμένων, *audientium:* tertius ἐξωσμένων τῆς ἐκκλησίας, *eiectorum ab Eccleſia.* Si tamen ſpes vlla erat reſipiſcendi, aliàs vt Ethnici reputabantur, nec in numero erant Catechumenorum. Primus peccans in ſecundum, Audientium nempe pellebatur, qui ſi peccandi finem non poneret, ab Eccleſia eiiciebatur: rectè itaque dicit Scholiaſtes: Εἰ δὲ τῶν ἀκροωμένων ἔξω ςήκω τῆς ἐκκλησίας. *Si ex Audientibus extra Eccleſiam conſiſtat.* Malè omninò: qui enim extra Eccleſiam eſt, non pellitur ab Eccleſia. Ad hoc ergo, vt pœna

locum habeat, & ratio concludat, dicendum erat, Auditores intra Eccleſiam ſtare : tunc enim benè extra Eccleſiam mitti poterant, vt grauiore ſupplicio digni. Quare ſcribendum exiſtimo, καὶ οἱ ἀκροώμενοι γὰρ ἐκτὸς ἵσταντο τῆς ἐκκλησίας. *Et Audientes enim extra Eccleſiam ſtabant.*

Interim me facturum operæ pretium exiſtimo, ſi ritum vniuerſum, Catechumenos, alióſque ab Eccleſia dimittendi, ſcripto referam. Recitatis inter Miſſarum ſolemnia lectionibus ex Lege, Prophetis, Epiſtolis, Actis, & Euangeliis, pro more Eccleſiæ, Diaconus ex loco alto edicebat, ἐκήρυττε, Nemo Audientium, nemo infidelium adſit. Licèt enim in ſacerdote κηρύττειν, ὁμιλεῖν, & εὐαγγελίζεσθαι ſignificat, in Diaconis illud miniſterium declarat, quod optimè ab aliis quoque adnotatum eſt, quo dato orarij ſigno, actionum ſacrarum ritus, & ordinem moderabantur. Matthæus Blaſtares in Synopſi Canonum. ὡράριον ἐξαρτῶντες διάκονοι τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι, καὶ τὰς τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἐπιτηροῦντες εὐχὰς, καὶ τῷ ὡραρίῳ τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι σημαίνουσι διακόνοις τὸν καιρὸν τῆς ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως τῶν τε κατηχουμένων καὶ τῶν πιστῶν. *Diaconi qui orarium geſtant, ſacerdotibus aſſiſtentes, & ſacri Officij orationes obſeruantes per Orarium eis, qui ſunt in Ambone, Diaconis ſignificant, quando oporteat, vel ad Catechumenos, vel ad fideles orationem flectere.* Et Ioannes Chryſoſtomus hom. 17. in epiſt. ad Hebr. ὁ διάκονος ὑψηλὸς ἑστὼς μεγάλῃ τῇ φωνῇ φρικτῇ τῇ βοῇ, καθάπερ τις κῆρυξ τὴν χεῖρα αἴρων εἰς τὸ ὕψος τοὺς μὲν

καλεῖ, τοὺς δὲ ἀπείργει, τοὺς μὲν ἐκβάλλει, τοὺς δὲ εἰσάγει. *Diaconus in altiori loco ſtans, magnâ voce, terribili clamore, veluti quidam præco manus ſuſtollens in altum, alios quidem vocat, alios prohibet, alios excludit, alios introducit.* Sic ſilentio facto, præcipit Catechumenis, vt pro ſeipſis, hortatúrque reliquos fideles, vt pro Catechumenis orent: & ſupplicatione peractâ, & illis inclinantibus capita Epiſcopus benedicebat: tum demum Diaconus egreſſum indicebat. Illis egreſſis, ad orationem Energumenos conuocabat: poſt preces illis dimiſſis, aduocat eos qui in Pœnitentia erant: quibus etiam poſt preces dimiſſis, Fidelium Miſſam perſequebantur. Id quoque comprobat Laodicenum Concilium Can. 19. περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι. καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι, καὶ τούτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποχωρησάντων οὕτως τὰς εὐχὰς τῶν πιστῶν γίνεσθαι τρεῖς. *Quod oportet ſeorſum primum poſt ſermones Epiſcoporum, Catechumenorum orationem peragi, & poſtquam exierint Catechumeni, Pœnitentium orationem fieri, iiſque acceptâ manuum impoſitione abſcedentibus, ſic fidelium tres orationes fieri.* In quem locum Zonaras: τοῖς κατηχουμένοις ὡμίλουν πρότερον οἱ ἐπίσκοποι κατηχοῦντες, καὶ διδάσκοντες αὐτούς, εἶτα ἐλέγετο ἡ ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις εὐχή, καὶ ἐξελθόντων ἐκείνων τοῖς ἐν μετανοίᾳ οὖσιν ἑτέρα ἐπελεῖτο εὐχή. καὶ τὰ λοιπὰ ἃ ὁ κανὼν λέγει. *Concio ad Catechumenos iis docendis, ac erudiendis primo loco ab Epiſcopis habeba-*

tur : tum precatione in Catechumenos recitatâ , illi egrediebantur : móxque in eos , qui pœnis luendis addicti erant , altera precatio adhibebatur , aliáque vt in Canone peragebantur. Et Alexius Ariſtenus in eundem Canonem. ὁ παρὼν κανὼν τὴν τάξιν διδάσκει τῶν εὐχῶν, ὅπως ὀφείλει γίνεσθαι καὶ φάσκει πρῶτον μὲν τὴν τῶν κατηχουμένων ἐπιτελεῖσθαι εὐχήν. εἶτα δὲ καὶ τὴν τῶν ἐν μετανοίᾳ προσάγεσθαι. καὶ μετὰ τοῦτο τὴν τῶν πιστῶν, εἶτα τὴν εἰρήνην, καὶ τὸν ἀσπασμὸν γίνεσθαι, καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι. *Præſens Canon ordinem tradit precationum , quanam illæ ratione peragi debeant : tradítque primùm quidem Catechumenorum precationem peragendam eſſe , poſteà eorum, qui in pœnitentia ſunt : deinceps pacem , & amplexum cum oſculo , tum demum ſacroſanctam oblationem.* Iuſtellus in Can. Eccleſiæ vniuerſalis , Can. 123. tradit Catechumenorum orationem in Laodiceno Canone accipi pro ſacro miniſterio lectionum, orationum, & aliorum id genus, quod celebratur in Eccleſia ante dimiſſionem Catechumenorum; Latinóſque eam Miſſam Catechumenorum dixiſſe. Concilium Valentinum Can. 1. *Hoc eſſe cenſuimus obſeruandum, vt ſacroſancta Euangelia ante munerum illationem in Miſſa Catechumenorum in ordine lectionum poſtlegantur.* Idem epiſt. 219. *Qui audiebat Miſſam Catechumenorum, ſubterfugiebat Miſſam ſacramentum.* Quidquid ſit de Miſſa Catechumenorum , εὐχὴν κατηχουμένων , *orationem Catechumenorum* aliud eſſe, quàm nobis Iuſtellus exponit, colligitur, quòd ea ſequatur ſermones, atque Homi-

lias Epiſcoporum, quæ poſt lectum Euangelium, aliáque ſacroſanctæ Scripturæ verba habebantur. Quibus terminatis, nihil aliud ſubſequebatur, quàm fidelium preces ſuper ipſos Catechumenos ad Deum effuſæ, vt nempe eorum ſupplicatione ſuſceptâ, eis auxiliaretur, poſtulata cordium commodo eorum tribueret, patefaceret eis Euangelium Chriſti, illuminaret eos, & intelligentes faceret, erudiret eos Dei cognitione, doceret mandata ſua, & iuſtificationes, inſereretque eis ſuum caſtum, & ſalutarem timorem, aperiret aures cordis eorum, confirmaret eos in pietate, adiungeret annumeraretque ſuo ſancto gregi donans eos regenerationis lauacro, liberaret eos ab omni impietate, introitus & exitus eorum benedictione proſequeretur, propoſita eis dirigeret ad vtilitatem, vt adepti per Baptiſmum veniam peccatorum, digni haberentur ſacris myſteriis, & cum ſanctis commorari. Tum demum Epiſcopus illis benedicebat dicens, ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητος, καὶ ἀπρόσιτος, & reliqua, quæ habentur in Conſtitut. Apoſt. lib. 8. cap. 6. & hæc propriè, veréque erat oratio Catechumenorum, quemadmodum & ſupplicationes aliæ, quæ ſuper Energumenos & Pœnitentes à populo, & Epiſcopo antequam dimitterentur, recitabantur. Nam, quæ priùs inter Miſſarum ſolemnia agebantur, omnibus erant communia, neque ſupplicationis formam aliquam, vel pro Catechumenis, vel pro Pœnitentibus in ſe continebant, à quibus nec

ho-

hoſtes ipſius Eccleſiæ arcebantur. Et nota Concilij verba, καὶ τούτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑποχωρησάντων, *iiſque*, Catechumenis nempe, & Pœnitentibus, *venientibus ſub manu*, hoc eſt, ceruices ſuas, ac capita manui & benedictioni Pontificis ſupponentibus, tum cùm eorum oratio recitabatur: quod χειροθεσίαν & εὐχὴν Clemens in Conſtit. vocauit: manuum namque impoſitione ſuper eos, qui iam ante eum inclinatis capitibus ſuccubuerant, deprecabatur. Has orationes in Catechumenos προσθέσεις dictas fuiſſe, tanquam quæ aliis Chriſtianorum orationibus apponerentur, notauit iam olim Alexius Ariſtenus in Can. 106. Carthaginienſem. Τὰς παρὰ τῶν συνόδων κεκυρωμένας γραφὰς, καὶ τὰς εὐχὰς, ἃς ἡ ἐκκλησία παρέλαβε, πάντες ἐπιτελεῖν ὀφείλουσιν· ἤγουν τὰς ἄχρι τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ὑμνῳδίας, καὶ ἀναγνώσεις τῶν ἱερῶν γραφῶν, εἴτε προσθέσεις· τουτέστι τὰς ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις εὐχὰς, δι' ὧν αὐτοὺς τῷ κυρίῳ παρατιθέμεθα, εἴτε ἐπιθέσεις χειρῶν, ἤτοι τὰς γινομένας πρὸς τὸν λαὸν εὐλογίας τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειρί. *Determinatæ à Synodis ſcripturæ & orationes, quas Eccleſia recepit omnibus obſeruandæ ſunt, nempe diuinæ laudes, quæ vſque ad ſacrum Euangelium recitantur, & lectiones ſacrarum Scripturarum, ſiue Paratheſes, orationes nempe, quæ ſuper Catechumenos fiunt, per quas eos Domino commendamus, ſiue appoſitiones manuum, ad populum dumtaxat benedictiones mediâ Epiſcopi manu.* Hinc formulæ illæ poſt lectum Euangelium, aliáque diuinæ Scripturæ oracula. ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε. οἱ κατηχούμενοι

προέλθετε, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε. μήτις τῶν κατηχουμένων. ὅσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. Non ergo poſt Euangelium ingrediebantur Catechumeni, ſed egrediebantur. Ex his etiam videri poteſt, quàm maximè fallatur Matthæus Blaſtarius, qui exitum Catechumenorum ab Eccleſia non vnum ſed diuerſum aſſignat: ſcribit namque, vt ſuprà vidimus, Imperfectiores poſt lectum Euangelium exiſſe, Perfectiores poſt acclamationem Diaconi, *Quicumque Catechumeni*, &c. Re enim verâ, vt ex Clemente, & aliis Ritualibus Græcorum libris colligitur, poſt orationes illas, quas προσθέσεις dicebant, & Catechumenorum genus omne, & omnes alij, qui in Narthece ſacris intererant, ſe extra Eccleſiam conferebant.

Vicecomes prætereà, cùm ex veterum Scriptorum teſtimoniis ſatis apertè videret, locum Catechumenis intra Eccleſiam datum fuiſſe, colligit, Catechumenos, cùm eſſent diuerſi generis, alios in Eccleſia fuiſſe, alios extra illam ſacra myſteria audiiſſe: in Eccleſia prouectiores, extra Eccleſiam, qui ſacræ Catecheſis tyrocinia ponebant: quæ omnia falſa ſunt. Catechumeni namque, ſiue tyrones in fide, ſiue Competentes, omnes ſibi locum in Narthece intra Ecleſiam vindicabant: nec niſi contumax, & facinoribus oppletus, quemadmodum & reliqui fideles facinoroſi Eccleſiâ pellebantur. Quis verò extra Eccleſiam ſacra myſteria audiuerit, vbi perſonant om-

nia vocibus multitudinis? etiamſi clamando benè robuſtus ſit, atque exercitatus, quantúmque poteſt voce contendat, non id faciet legens, vt extra Eccleſiam quiſpiam exaudiat; cùm, qui myſteria pandit, vel intra ſanctuarium, vel intra Templum id agat; vocéque prætereà per Narthecem diffusâ, inani clamore extra ambitum Eccleſiæ ſtantibus ſonabit. Quis vnquam ſomniauit, Catechumenos, etiamſi breui aquis baptiſmalibus tingendi ſunt, ſacerdoti facienti, aures præbuiſſe, & Miſſæ ſacrificio interfuiſſe? nugæ. Dionyſius Areopagita Catechumenos, etiam à Mortuorum Miſſa, in qua Energumenos, & Pœnitentes admittit, extra Eccleſiam protrudit: ne, quæ tum illis communicari fas non eſt, audiant, vel videant: & nota cauſam: σκόπει δὲ ὅτι νῦν οὐ πᾶσαι κατὰ τὸ συνῆθες αἱ καθαιρόμεναι τάξεις ἀπολύονται. μόνοι δὲ τῶν ἱερῶν ἐκβάλλονται χώρων οἱ κατηχούμενοι. καὶ γὰρ αὕτη μὲν ἀμύητός ἐστι καθόλου πάσης ἱερᾶς τελετῆς, καὶ πρὸς οὐδὲν, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα τῶν ἱερῶς τελουμένων ἐποπτεύειν αὐτῇ θεμιτὸν, ὡς οὐδὲ τῆς τῶν ἱερῶν ὀπλικῆς δυνάμεως, μεταχούσῃ διὰ τῆς ἀρχιφώτου, καὶ φωτοδότιδος θεογενεσίας. αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν καθαιρομένων τάξεις ἐν μυήσει μὲν ἤδη γεγόνασιν ἱερᾶς παραδόσεως. *Conſidera porrò hoc loco non omnes pro more ordines, qui expurgantur dimitti, ſed ſolos Catechumenos ex ſacris locis eiici: propterea quod hic quidem ordo nullum penitùs ſacrum myſterium didicit, neque ei fas eſt, quicquam ſiue paruum, ſiue magnum, eorum quæ ſanctè perficiuntur, aſpicere, quippe qui, ne vim*

quidem aſpiciendi ſacra habeat ab ortu à Deo, ſiue Baptiſmo, qui lucis & principium eſt, & præbitor: reliqui autem ordines, qui expurgantur, id quidem, quod ſanctè traditum eſt, iam didicerunt. His cùm ſibi Vicecomes non ſatisfaceret, alia, atque alia comminiſcitur, Catechumenos, cùm priſcæ nouæque legis inſtituta recitabantur, & ſtatæ Miſſæ cæremoniæ fiebant, extra Eccleſiam ſtetiſſe. De ſtatis Miſſæ cæremoniis verum eſt: de priſcæ, nouæque legis inſtitutorum recitatione, falſum, cùm, dum ea legerentur, intereſſent. Et, quæ affert ex Dionyſio, dicto ſuo manifeſtiſſimè aduerſantur. Committe ſodes verba, & iudica. Tum poſt Beroldi verba concludit, poſt Euangelium Catechumenos Eccleſiam ingreſſos eſſe; quaſi idem dixiſſet Dionyſius. Annon hoc palàm eſt fucum facere. Hinc infert, neceſſariâ conſecutione, Catechumenos ante Euangelium extra Eccleſiam ſtetiſſe. logi. quemadmodum & quæ ſequuntur, de ſtatione ſublimi, & loco edito, & commodo, qui primis noſtræ religionis rudimentis imbuebantur, extra Eccleſiam humi: egregiè eruditi, in Eccleſia è ſublimi loco ſacris operantem ſacerdotem audirent. Hunccine hominem tantis delectatum eſſe nugis? Quæ poſtremo loco ſubdit ex Gregorio Thaumaturgo, & Dionyſio, crepundia ſunt, & magnæ ineptiæ.

Antequam de Catechumenorum loco finem faciam, illud etiam animaduertẽdum eſt, quanam

ratione ob delicta patrata, Synodus Catechumenos puniat, & variarum pœnarum genere pro delicti acerbitate, eorúmque obſtinatione caſtiget: D. Baſilius Can. 20. tanquam certum, firmúmque aſſerit. καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γινόμενα εἰς εὐθύνας οὐκ ἄγεσθαι. *Omninò quæ in Catechumenica vita fiunt, in iudicium non venire.* Quod explicat Zonaras. Εἶτα καθόλου δίδωσι κανόνα, ὅτι ὅσα ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γίνωνται, οὐκ εὐθύνονται, ἀντὶ τοῦ οὐ κολάζονται. *Tum in vniuerſum regulam ſtatuit, quæcumque nimirum à Catechumenis committuntur, non vocari in iudicium, hoc eſt haudquaquam puniri.* Nec diſſimilia ſunt quæ tradit in Can. 17. Apoſtolorum. Τὸ θεῖον λουτρὸν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πάντα πιστεύομεν ἀποπλυνεῖν ῥύπον τοῖς βαπτισθεῖσιν ἐντραχέντα πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ οὐδὲν ἁμάρτημα τῶν πρὸ τούτου γινομένων τινὶ κωλύει τὸν βαπτισθέντα προβιβάζεσθαι εἰς ἱερωσύνην. *Diuinum lauacrum ſancti Baptiſmatis omnes credimus abluere ſordes ipſis baptizatis illitas ante Baptiſmum, nullúmque peccatum, quod ante Baptiſmum fuerit ab aliquo patratum, prohibet ad ſacerdotium promoueri baptizatum.* Et Balſamon in Baſilium: Εἶτα καθόλου δίδωσι κανόνα. μὴ κολάζεσθαι τοὺς πιστεύσαντας, καὶ βαπτισθέντας, περὶ ὧν ἥμαρτον πρὸ τοῦ βαπτίσματος. *Deinde in ſumma tradit Canonem non punire eos, qui crediderunt, & baptizati ſunt, de iis, quæ ante Baptiſmum commiſerunt.* Vide eundem ad dictum Canonem Apoſtolorum. Alexius Ariſtenus: αἱ γὰρ μήπω τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ βαστάσασαι, οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ ἐπιγινώσκουσι. *Quæ enim iugum Chriſti*

Digitized by Google

non portarunt, neque illius legem cognoſcunt. Et ad hoc idem probandum efficaciſſima eſt eiuſdem Baſilij ratio. ὅσα γὰρ ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ δεσπότου. *Quæcumque enim dicit lex, iis dicit, qui ſunt in lege. Quæcumque autem iugum Chriſti nondum ſubierunt, eæ nec Domini leges norunt.* Vidit Zonaras dubium, & dum ſoluere conatur, alia, atque alia, neſcio an ex mente tanti Patris adducit. Verba illius ſunt, Εἴποι δέ τις ἐναντιοῦσθαι τὸν μέγαν Βασίλειον διὰ τοῦ παρόντος κανόνος τῷ πέμπτῳ κανόνι τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου λέγοντι ταῦτα. κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακὸν ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει στήκῃ, οὗτος δὲ ἁμαρτάνῃ, εἰ μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνων. ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο. ὁ μὲν γὰρ τῆς συνόδου κανὼν περὶ ἁμαρτανόντων φησίν. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ ἤδη ἀποσχομένων τοῦ ἁμαρτάνειν. καὶ οὐδὲ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ὅλως ἐπιτιμηθήσονται, ἀλλ' ὅτι οὐκ εὐθυνθήσονται. ὥσπερ γὰρ πάντα τὰ πρὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πραχθέντα ἁμαρτήματα ἀφίενται τῷ βαπτιζομένῳ, οὕτω καὶ ὅσα τις κατηχούμενος ὢν ἥμαρτε, καὶ οὐδ' ὑπὲρ τούτων εἰς εὐθύνην ἀχθήσονται. *Dixerit autem quiſpiam aduerſari hunc Magni Baſilij Canonem quinto Canoni Neocæſarienſis Synodi, qui ſic habet: Catechumenus, ſi in Dominicum ingrediens, in Catechumenorum ordine ſteterit, is autem peccet, ſi genuflectit, audiat, non ampliùs peccans. ſin autem etiam audiens adhuc peccet, extrudatur. ſed non eſt ita: etenim Synodicus Canon*

de iis, qui peccant, accipiendus eſt: Magnus verò Baſilius de iis, qui peccauerunt, iámque à peccando abſtinent, loquitur. Neque verò hoc aſſerit nullam hiſce mulctam imponendam, ſed non eſſe in iudicium vocandos. ſicut enim vniuerſa quæ ante ſanctum Baptiſma admiſſa ſunt, crimina baptizato dimittuntur: ita & quæcumque aliquis, dum Catechumenus eſſet, deliquit, ne pro iis quidem in iudicium vocabitur. Synodum de Catechumenis peccantibus loqui, Baſilium de peccantibus, ſed iam à peccato abſtinentibus. Falſum vtrumque: neque enim Synodus peccantes Catechumenos, ſi non pœnituerit, inter Audientes collocandos eſſe præcipit. Contumaces extra Eccleſiam reiiciuntur; neque inter alios ſanæ frugis connumerari permittit. Hinc Synodus dicit, eos poſt peccatum, ſi peccare deſinant, inter Audientes reponi: quòd ſi in peccato perſeuerent, extra Eccleſiam reiici: ergo ſi non pœnitentibus pœnam addit, de illis loquitur, qui poſt peccatum reſipiſcunt, & à peccando abſtinent. Baſilius de mulieribus, quæ ante Baptiſmum ſuſceptum virginitatem profeſſæ, poſt Baptiſmum matrimonium maluerunt. Ergo non de abſtinentibus à peccato, ſi tamen illud peccatum fuerit, virginitati, quam ante Baptiſmum quis deuouerat, renunciare; ſed de iis, quæ in eodem propoſito perſeuerant, quando poſt Baptiſmum matrimonio ſe obſtringunt, quas ait D. Baſilius non debere condemnari. Quod quæ ante Baptiſmum fiunt, neque in iu-

dicium vocantur, neque puniuntur. Quare etiam ridicula eſt differentia, quam inter εὐθύνεσθαι, & ἐπιτιμᾶσθαι in Catechumenis comminiſcitur. Neceſſe eſt enim, vt antequam quis puniatur, dummodo pœnâ debitâ puniri debeat, in iudicium vocetur, hoc eſt ante Epiſcopum, vel cui id oneris incumbit, Magiſtratum, veniat, qui perpenſâ causâ, & delicto diiudicato, quam commeruerit pœnam, apponet. Alexius Ariſtenus, vt difficultatis ſcolium vitet à genuina Baſilij mente abſurdiſſimè aberrat ibidem. *αἱ πιϛαὶ γυναῖκες παρθενεύειν ἐπαγγειλάμεναι, καὶ τὰς ὁμολογίας αὐτῶν ἀθετήσασαι τῷ τῆς μοιχείας ἐπιτιμίῳ ὑπόκεινται. αἱ δὲ ὑπὸ αἵρεσιν οὖσαι, καὶ παρθενεύειν ὑποσχεθεῖσαι, ἔπειτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθείλαντο, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ προσῆλθον, οὐ καταδικάζονται, ἀλλὰ βαπτιζόμεναι ἀνεύθυνοι μένουσιν. Fideles mulieres virginitatem profeſſæ, poſtmodum profeßionem violantes pœnis obnoxiæ ſunt: quæ verò ſub hæreſi virginitatem promiſerunt, deinde matrimonium maluerunt, & ad Eccleſiam venerunt, non condemnantur: ſed baptiſmo ablutæ in iudicium non vocantur.* Hic namque, vt vides, harum mulierum factum mutat, dicítque profeſſam virginitatem, & matrimonium poſteà amplectentem in vita catechumena pœnis non ſubiacere. Quis vnquam de hoc dubitauit? Annon ea tum temporis libera eſt, & virginitatem, quam profeſſa eſt, ſequi, & matrimonio contra profeſſionem copulari? Neque de hoc conſulendus erat Baſilius, de his enim, quæ extra Eccleſiam ſunt, Eccleſiaſticus non

non iudicat. Difficultas tamen erat an illa mulier, quæ ante baptiſmum virginitatem vouerat, poſt baptiſmum ad eam obſeruandam teneretur : & reſpondet Baſilius non teneri : cùm ea obligatio quæ facta fuit ante baptiſmum, non obliget poſt baptiſmum, quando illa poſſet, & virginitatem amplecti, & matrimonio iungi. Et profeſſio illa ante baptiſmum etiamſi obligaret, obligatio tamen illa ſoluitur per ſubſequentem baptiſmum, cùm eam priuilegia baptiſmi deleant. Et obligatio ad virginitatem, quam quis profitetur ex præcepto legis ſit quæ non loquitur niſi illis, qui ſub lege ſunt, & mulier illa ante baptiſmum ſub obligante iſta lege non erat, quare nec ipſa obligatur ad quam iam profeſſa fuerat virginitatem. Nec diuerſus videtur Blaſtarius : ὁ δὲ εἰκοστὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὰς αἱρετικὰς γυναῖκας, καὶ μήπω τοῦ θείου ἠξιωμένας βαπτίσματος, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει παραμενούσας ἔτι, ἢ παρθενίαν ὁμολογήσειεν, εἶτα ἀνδράσιν ἑαυτὰς ἐκδοῖεν, μὴ καταδικάζεσθαι, ὡς δεξαμένας τὴν ὁμολογίαν. ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. βαπτισάμεναι γὰρ τῶν περὶ τοῦ βαπτίσματος σφαλμάτων ἀπολύτως συγχώρησιν ἔχουσιν, ἐπεὶ καὶ σύμπαντες οἱ πιστεύσαντες καὶ βαπτισάμενοι οὐδεμίαν ὑπέχουσι δίκην, ἀνθ' ὧν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἥμαρτον. ταῦτα γὰρ τὰ πρεσβεῖα, ἢ ἐξαίρετα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. *Vigeſimus verò Canon magni Baſilij mulieres hæreſi infectas, & nondum ſacro baptiſmate ablutas, & in Catechumenorum ordine immorantes adhuc, ſi virginitatem profeſſæ fuerint, poſtmodum maritis ſe dederint,*

non condemnari tanquam profeſſionis violatrices. Quæcunque enim lex dicit, his qui ſub lege ſunt, loquitur. baptiſmo etenim lapſuum omnium, quos ante baptiſmum commiſerunt, veniam conſequuntur. Quando & omnes, qui crediderunt, nullis pœnis ſubiacent pro iis delictis, quæ ante baptiſmum perpetrarunt. Hæc enim priuilegia ſunt, & prærogatiuæ ſpiritualis regenerationis. Quare aliâ ratione Synodus, & Baſilius conciliandi ſunt. Quod facile fuerit, ſi dixeris, Baſilium Catechumenorum viam non eam intelligere, quam quiſpiam, poſtquam in religionis myſteria benè affectus, ideóque à Chriſtianis receptus, quidquid oneris eſt Chriſtiani, imbuitur, ingreſſus eſt: ſed eam, quam multò antè, nihil de re Chriſtiana cogitans, amplexatur, extra Chriſtianæ legis cancellos viuebat. Tunc etenim quidquid ille commiſerit, in iudicium non vocatur, nec peccans propterea mulctatur: cùm ea omnia baptiſmo adueniente abolerentur. Verùm qui eiurato religionis ſuæ falſo cultu, in Chriſtiana caſtra ſe contulit, ex voto Chriſtianam religionem exoſculatus, inter illius religionis tyrones degit, eiuſdémque myſteriis informatur, ſi antequam luſtralibus aquis expietur, charitatis, ac pietatis, quam animo fouebat, iugum excuſſerit, & ſceleribus ſe contaminauerit, cuius vita verè catechumena eſt, & de qua locuta eſt Synodus; tantum abeſt vt impunè abeat, vt etiam grauiſſimis pœnis, & ſi interim non reſipuerit, atrocioribus, & poſtremâ omnium expulſione ab Eccleſia puniatur. Profeſ-

ſionem enim & conditionem ſuam huiuſcemodi homines fallunt, & quemadmodum primis, quia in lege non ſunt, nec legem acceperunt, nihil reputatur in pœnam, ita & his, qui iam quodammodo legem Chriſti acceperunt, & in voto, licèt nondum baptizati, Chriſtiani ſunt, ſi mandata violauerint, in iudicium vocantur, &, vt tradit Concilium, puniuntur.

Catechumenos ſequebantur Energumeni, inter eoſdem, & Pœnitentes medij: vt enim ſuprà diximus, vltimus erat Catechumenorum, quia prope portam Eccleſiæ, locus. ſemper enim in Eccleſia digniorem locum occupabant digniores: at multò digniores ſunt Chriſtiani, tanquam qui ſacris myſteriis initiati, per baptiſmum vitam ſunt Chriſtianam conſecuti, & lucem obtinuerunt, iis, qui nondum nati ſunt, & in dubio eſt, an adhuc ſint naſcituri: ergo digniorem locum habebunt Energumeni, quàm ipſi Catechumeni. Locus verò ille dignior iudicatur, qui ſanctuario proximior eſt: quare Energumeni magis ad cancellos applicabuntur, & conſequenter Catechumenis ſuperiores; cùm locus dignior ſuperior habeatur, & reputetur. Quod etiam ex locis Dionyſij Areopagitæ manifeſtò colligitur; ne verba rurſum repetere cogamur. Præntereà Energumenus, & is potiſſimùm, qui per interualla quieſcit, nec Chriſti fidem abiurat, nec alio modo blaſphemat, dignus eſt, fitque aliquando particeps diuinorum myſteriorum, & vnà cum aliis Chriſti fidelibus com-

municat. Ergo Catechumeno ipſo multò dignior eſt, & conſpectiorem quoque locum, quàm Catechumenus obtinebit. Quidquid aliter ſentiat Vicecomes de Miſſæ ritibus lib. 2. cap. 42.

Dubium eſt, an Energumeni iidem ſint ac ij, quos Græci vocant χειμαζομένους, *hyemantes.* Synodus Ancyrana Can. 17. τοὺς ἀλογευσαμένους, καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤγουν λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. *Iis qui cum brutis rem habuerunt, quique leproſi ſunt, vel fuerunt, iuſsit ſancta Synodus ut inter hyemantes orarent.* Quid ſit *inter hyemantes orare*, ingenuè ſe fatetur neſcire, Dæmoniacos tamen non eſſe, non inſulſis rationibus contendit Zonaras in eundem Canonem. ἡ σύνοδος διετάξατο εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, ἤτοι μετὰ τῶν χειμαζομένων. χειμαζομένους δέ τινες καλοῦσι τοὺς δαιμονῶντας. οὐκ οἶμαι δὲ τούτους λέγειν ἐνταῦθα τοὺς τῆς συνόδου πατέρας. οἱ γὰρ δαιμονῶντες, ἢ δι' ὅλου μεμήνασιν, καὶ οὐδέποτε εὔχονται, ἀδιάλειπτον ἔχοντες τὴν μανίαν, ἢ ἐκ διαλειμμάτων πάσχουσι, καὶ ἐν τοῖς διαλείμμασιν, ὅτε σωφρονοῦσι, καὶ μεταλαμβάνειν παραχωροῦνται κατὰ τὸν τρίτον κανόνα τοῦ Ἀλεξανδρέως Τιμοθέου. εἰ οὖν τοῖς ἐκ διαλειμμάτων δαιμονῶσι συνεύχονται ἀδιακρίτως οἱ ἀλογευσάμενοι, ἡ προσήκουσα διὰ τούτου τοῦ κανόνος αἱ αἱρέσεις, καὶ αἱ διαστάξεις τοῦ παραλαβόντος κανόνος. τί οὖν ἐστι τὸ, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, οὐκ ἔχω εἰπεῖν. *Inter hybernantes, hoc eſt cum hybernantibus orare Synodi decreto iubentur. Hybernantes porrò nonnulli arreptitios dicunt: ſed ego eos hoc loco à Synodi Patribus intelligi haud exiſtimo. Arreptitij nam-*

que vel omninò furioſi ſunt, ac perpetuò inſanientes, nullo vnquam tempore precationi vacant; vel ex interuallo laborant, eiſque intereà, dum ſui compotes ſunt, ex Timothei Alexandrini Canone tertio, etiam communicare permiſſum. Quòd ſi cum iis, qui ex interuallo à dæmone agitantur ſine diſcrimine beſtiariis huiuſmodi deſultoribus peccari conceſſum ſit, quæcumque ſuperiori Canone de variis peccantium ordinibus conſtituta fuerant, hic Canon euertit. Quid ſit igitur inter hybernantes orare, haud facilè dixerim. Balſamon eiuſdem ſententiæ eſt, & Zonaram exſcribit. Addit verò χειμαζομένους eos eſſe, qui in Narthece ſtantes, ſacráſque audientes Scripturas, locum hyemantium obtinent, neque in Eccleſiaſticum ſalutis admittuntur portum. χειμαζόμενοι εἶναι κληθήσονται κυρίως οἱ ἐν τῷ νάρθηκι ἱστάμενοι καὶ ἀκροώμενοι τῶν θείων γραφῶν τόπον ἐπέχοντες χειμαζομένων, καὶ εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν λιμένα τῆς σωτηρίας εἰσελθεῖν μὴ παραχωρούμενοι. *Hybernantes ergo appellabuntur propriè, qui ſunt in Narthece, & diuinas Scripturas audiunt, qui locum eorum tenent, qui hyeme, ſeu tempeſtate agitantur, & in Eccleſiaſticum ſalutis portum ingredi non ſinuntur.* Non negant tamen à nonnullis arreptitios intelligi. Et in Liturgiis ſuis veteres, ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, *pro iis qui ab alieno ſpiritu tanquam in mari iactantur*, intercedunt. Ipſe quoque notaui ex Scholio in Harmenopuli Can. epit. ſect. 5. tit. 3. χειμαζομένους δὲ τοὺς δαιμονῶντας λέγει, ὥς τινες φασίν. *Agitatos autem vocat à dæmone tortos, vt aliqui tradunt.* S. Maximus Scholiis in Dio-

nyſium Areopagitam de Eccleſ. Hierarch. cap. 6. pro eodem accipit ἐνεργουμένοις, & χειμαζομένοις. Et Alexius Ariſtenus in eundem Canonem Ancyranum. χειμαζόμενοι δὲ εἰσι κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον οἱ ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ κατεχόμενοι, οἳ μετὰ τῶν πιστῶν οὐ συνεχωροῦντο εὔχεσθαι, ἀλλὰ τόπους εἶχον ἀφωρισμένους, καὶ ηὔχοντο ἐν αὐτοῖς. *Hybernantes ſunt ſecundum magnum Dionyſium, qui à ſpiritu prauo vexantur, qui cum fidelibus orare permittebantur, ſed loca ſibi habebant præſcripta, in quibus preces effundebant.* Si in re ambigua meā quoque proferre ſententiam licet, dicerem hos χειμαζομένους, ſeu tempeſtate iactatos, non eſſe arreptitios illos, neque poſſeſſos à dæmone, ſed eos, qui variis voluptatum, ac deliciarum fluctibus à vero bono, ad inanes iſtas, & varios mortiferarum delectationum vortices animum aduerterũt; qui verè χειμαζόμενοι in continua ſunt ſemper hyeme, ac nimis periculosâ tempeſtate, quos vnà cum vexatis à dæmone Dionyſius Areopagita collocat. οἶμαι δὲ ἐγὼ περὶ τούτων μᾶλλον, δὲ οἶδα σαφῶς, ὡς ἡ τῶν ἱεραρχικῶν ἀμιγεστάτη διάκρισις περὶ τούτων οἶδεν ἐνεργουμένους ἐναγεστάτην ἐνέργειαν, ὅσοι τῆς θεοειδοῦς ἀποστάντες ζωῆς, ὁμόφρονές τε καὶ ὁμότροποι τοῖς ὀλεθρίοις γίνονται δαίμοσι, τὰ μὲν οὕτως ὄντα, καὶ ἀθανάτως κτητὰ, καὶ αἰωνίως ἡδέα δι' ἐσχάτην, καὶ ἑαυτοῖς ὀλέθριον ἀνοησίαν ἀποστρεφόμενοι, τὴν πρόσυλον δὲ καὶ πολυπαθεστάτην ἀλλοίωσιν, καὶ τὰς ὀλλυμένας, καὶ φθοροποιοὺς ἡδονὰς, καὶ τὴν ἀβέβαιον ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις οὐκ οὖσαν, ἀλλὰ δοκοῦσαν εὐπάθειαν ἐπιθυμοῦντες, καὶ ἐνεργοῦντες. Ego *verò prætereà exiſtimo, atque adeò certò ſcio, eorum*

qui hierarchici ordinis ſunt, ab omni admixtione liberam, & ſecretam prudentiam, ante hos ſcire ſceleſtiſſimâ, & maxima nefariâ impulſione agitari eos omnes, qui deſertâ diuinâ vitâ, & ſententiâ, ac moribus cum pernicioſis dæmonibus conſentiunt; quòd ea quidem quæ verè ſunt, & immortaliter poſſidenda, & ſemper iucunda, voluptatiſque plena, per ſummam ipſiſque exitioſam amentiam auerſentur: cum materia autem coniunctum, plurimiſque perturbationibus implicatum, quod alienum eſt noſtræ naturæ peccatum, pereuntéſque ac interitum afferentes voluptates, & inſtabiles in rebus alienis, quæ non ſunt, ſed videntur proſperitates, & optent, & ſequantur. Mentem diuini Patris expreſſit Pachymeres in Paraphraſi. Et S. Maximus in Scholiis. σημείωσαι ὅτι τοῖς ἐνεργουμένοις καταττάτει καὶ τοὺς τοῖς σωματικοῖς θελκτηρίοις ἀμετανοήτως ἐπιμένοντας, οἷον τοὺς πόρνους, τοὺς φιλοθεάμονας, καὶ τοὺς τὰ παραπλήσια μετιόντας. οὓς ἐξονομάζων ὁ θεῖος ἀπόστολος ἐπιφέρει, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. *Nota, eum in numerum Energumenorum adſcribere etiam eos, qui corporis illecebris ſine animi mutatione, & pænitentia manent; velut ſcortatores, ſtudioſos ſpectaculorum, & eos, qui ſimilia tractant; quos nominans diuinus Apoſtolus ſubiicit, cum eiuſmodi nec cibum ſumere.* Quemadmodum enim inter Catechumenos plerique gradus recenſebantur, ita & inter Energumenos alij quoque præter arreptitios collocabantur, quales erant qui ſe in libidines, & crapulas effundebant, qui non minùs ac reliqui Energumeni, à paſſionum, luxúſque hyeme vexabantur: inter quos Concilium enor-

miſſimum hominum genus τῶν ἀλογιζομένων amandat, vt cum iis orent. Eos Dionyſius Areopagita, vt ab agitatis à dæmone ſecernat, ἐνεργουμένους ἐμπαθεῖς, *perturbationibus agitatos* appellat, & extra Eccleſiam reiicit, & ſacrorum etiam auditione priuat. πολλῷ γε μᾶλλον ἡ τῶν ἐμπαθῶν ἐνεργουμένων πληθὺς ἀνίερος ἔσται, καὶ πάσης ἀλλοτρία τῆς τῶν ἱερῶν ἐποψίας, καὶ κοινωνίας, ἐπεὶ τοῦ θείου γεγόνασιν ἔξω ναοῦ, καὶ τῆς ὑπερκειμένης αὐτοῖς ἱερουργίας, οἱ τὴν τελετὴν ἀμύητοι καὶ ἀτέλεστοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς, οἱ τῆς ἱερᾶς ἀποστάται ζωῆς. *Multò magis prophana erit multitudo eorum, qui perturbationibus agitantur, carebitque ſacrorum aſpectu & communione: cùm extra Dei templum facti ſint, pulsíque à ſacrificio, quod eorum vires ſuperat, qui ſacris initiati non ſunt, & imperfecti, & cum eis, qui à ſancta vita defecerunt.* Hyemantes itaque licèt ex genere ſint Energumenorum, alij tamen ab iis ſunt, nec locum in Eccleſia habent, quem tamen Energumeni poſſident, inter quos Concilium beſtiarios pellit.

Tertius locus in Narthece, primus tamen ordine, Pœnitentium erat, quos antè actarum rerum pœnituerat, & cùm peccatum retuliſſent, culpas purgando, ſemetipſos corrigebant, tandémque dolore, pudoréque confecti, & pœnis præſcriptis exſolutis, vnà cum reliquis piis fidelibus in templo immorantes, ſanctorum myſteriorum participes efficiebantur. Vicecomes de ritibus Miſſæ lib. 2. cap. 47. ſcribit, Catechumenos potiorem locum tenuiſſe quàm Pœnitentes. Colligit ex Thauma-

turgi epiſtola Canonica: *Auditio eſt intra in loco, quem Narthecem vocant, vbi oportet eum, qui peccauit, ſtare poſt Catechumenos, vſque ad Catechumenos etiam illinc egredi.* Elicit etiam ex Concilio Conſtantinopolitano VI. quo ſancitum eſt, vt qui Eccleſiis honorem non exhibent, iis ne in Catechumenorum quidem ſtationibus in Eccleſia conſiſtendi ſit facultas. *Eos, qui vel cum vxore cohabitant, vel alioquin indiſcriminatim ſacra loca communia faciunt, & contemptim in ea afficiuntur, & ſic in eis permanent etiam ex iis, quæ ſunt in venerabilibus templis, Catechumenorum manſionibus extrudi iubemus.* Quibus ita ratiocinatur, quòd eius culpæ affines Synodus velit à Catechumenorum locis extrudi, pœnæ id & ignominiæ, non honoris eſſe: ex quo ſequitur, vt inferior Catechumenorum ſtatione iis in Eccleſia locus attributus fuerit. Pœnitentes igitur de loci dignitate Catechumenis concedebant: idque intelligi debet de iis Pœnitentibus, qui in fletu & auditione conſiſtebant: cæterùm qui in ſubiectione parem cum Catechumenis locum ſortiebantur; qui verò conſiſtentiæ, vel participationi ſacramentorum erant adſcripti, etiam Catechumenis ſtatione anteſtabant. Subiectio autem, ſeu ſubſtratio eſt, vt intra templi portam ſtans cum Catechumenis ingrediatur. Congregatio, ſiue conſiſtentia eſt, vt cum fidelibus conſiſtat, & cum Catechumenis non ingrediatur. Poſtremò eſt participatio ſacramentorum.

Quamuis ea quæ ſuprà diximus ſatis ſupérque ſint ad Vicecomitis dicta de primo Catechumenorum loco refellenda, eadem tamen ex eiuſdemmet etiam dictis redarguamus. Thaumaturgus ſiquidem nihil ſimile dicit. En verba. ἡ ἀκρόασις ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι, ἔνθα ἑστάναι χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα ἕως τῶν κατηχουμένων, καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι. ἀκούων γάρ φησι τῶν γραφῶν, καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ ἀξιούσθω προσευχῆς. *Audisio eſt intra portam in Narthece, vbi oportet eum qui peccauit ſtare, vſque ad Catechumenos, & tunc egredi. Audiens enim, inquit ſcripturas, & doctrinam, eiiciatur, & precatione indignus cenſeatur.* Nihil hîc de ſtatione Audientium, reſpectu Catechumenorum, ſed tantummodò dicit, Audienti tantumdem in Narthece immorandum eſſe, quantum & Catechumenis licet; quibus egreſſis, ipſe quoque egredi debet: cùm illi nihil aliud, niſi ſacrarum Scripturarum, & doctrinæ Chriſtianæ auditio, quæ & Catechumenis conceditur, permittatur: quibus auditis à Narthece extra Eccleſiam eiiciatur, tanquam indignus, qui ſacris myſteriis, & orationibus fidelium interſit. De Concilij VI. auctoritate quid dicam non habeo, niſi id quod ſæpè miratus ſum, hominem ſcilicet de his, quæ nullo pacto intelligit, adeò confidenter loqui. Nullus in auctoritate adducta Concilij, de Catechumenis ſermo eſt, ſed de ſacris locis, adiunctiſque Templo habitationibus, qualia ſunt inter alias, Catechumena loca, ob Templorum re-

uerentiam enormibus delictis, aliiſque facinoribus contaminanda non eſſe: ſi quis illa indiſcriminatim communia fecerit, vel contemnendo in iis permanſerit; indignè ſe gerens ab eis extrudatur. Concilij verba ſunt. τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας, ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας, καὶ καταφρονητικῶς ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις οἴκοις κατηχουμένων ἐξωθεῖσθαι προστάσσομεν. *Eos, qui vel cum vxore cohabitant, vel alioqui indiſcriminatim ſacra loca communia faciunt, & contemptim in ea afficiuntur, & ſic in eis permanent, etiam ex iis, quæ ſunt in venerabilibus Templis, Catechumenis, extrudi iubemus.* Nihil hîc dici poteſt apertius. Alexius Ariſtenus ibidem. οἱ κοινοποιοῦντες τοὺς ἱεροὺς οἴκους, καὶ ἐν αὐτοῖς καταφρονητικῶς καταμένοντες, κἂν ἄζυγές εἰσιν ἐξωθοῦνται, καὶ τῶν κατηχουμένων. ὡσαύτως καὶ οἱ γυναιξὶ συνοικοῦντες, καὶ οἰκοῦντες ἐν αὐτοῖς. καὶ ὅστις τοῦτο οὐ παραφυλάξει, ἀλλ' ἀδιακρίτως ἔχει περὶ αὐτοὺς τοὺς θείους ναούς· εἰ μὲν κληρικός ἐστι, καθαιρεῖται, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφορίζεται. *Qui ſacras ædes communes faciunt, in ipſis ſine vllo ſacrorum reſpectu immorantes, & ſi cœlibes ſunt, eiiciuntur etiam ex Catechumeniis. Pari ratione, qui matrimonio iuncti ſunt, & in illis habitantes. & qui hoc non obſeruauerit, ſed indifferenter ſe habuerit erga ſanctas ædes, ſi Clericus eſt, deponitur, ſi laïcus, excommunicatur.* Vide Zonaram, & Balſamonem, & riſum contine, ſi potes. Deinde vellem mihi diceret Vicecomes, quanam ipſe ratione, qui cùm vxore propria cohabitat, inter Pœnitentes audientes collocet?

Digitized by Google

nefas. Peccatum tamen eſt, ſi quis ſacra loca contemnens, eáque irreuerenter pertractans cum vxore parùm caſtè in eis habitet, & conſuetudine contaminet. Quare quemadmodum ex illis pellendus eſt, qui ſimilia attentat; ita etiam è Catechumeniis reiiciendus eſt, qui in eis ſimilia præſumpſerit: eodem enim loco, ac reliquæ ædes ſacræ, Catechumenia habentur. Poſtremò Pœnitentium ordines confundit, & hunc quidem infra Catechumenos, illum ſupra ponit, & dicta Thaumaturgi ſubuertit. His prænarratis, ad Pœnitentium gradus gradum & ipſi faciamus.

Pœnitentium gradus fuêre quatuor, προσκλαύσις, ἀκρόασις, ὑπόπτωσις, & σύστασις, *luctus, auditio, ſuccumbentia, & ſtatio.* Baſilius Magnus Can. 24. de Fornicatoribus. ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὡρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἐπιτίμησις. χρὴ δὲ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν, καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας. τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν. τῷ τρίτῳ δεχθῆναι εἰς μετάνοιαν. τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς. εἶτα αὐτοὺς ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ. *Eſt autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus ſupplicium. Oportet autem eos anno primo à precibus expelli, & ipſos deflere ad fores Eccleſiæ. Secundo autem ad Auditionem admitti. Tertio, admitti ad Pœnitentiam. Quarto, ad congregationem cum populo, abſtinentes ab oblatione. deinde iis permitti boni communionem.* Can. 56. de eo qui ſponte interfecit. ὁ ἑκουσίως φονεύσας, καὶ μετὰ τοῦτο μεταμεληθεὶς εἴκοσιν ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται τοῦ

ἁγιάσματος. τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ. ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν. μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται. ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. ἐν δὲ ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται. ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται. πληρωθέντων δὲ τούτων μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων. *Qui ſuâ ſponte interfecit, & poſteà pœnitentiâ ductus eſt, viginti annis ſacramento non communicabit. Viginti autem anni ſic in eo diſponentur. Debet quatuor annis deflere ſtans extra fores oratorij, & fideles ingredientes rogans, vt pro eo precentur, ſuam iniquitatem pronuncians. Poſt quatuor autem annos inter Auditores recipietur, & quinque annis cum ipſis egredietur: ſeptem autem annis, cum iis, qui in ſubſtratione orant, egredietur. In quatuor annu ſolùm ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps: iis autem expletis, erit ſacramentorum particeps.* Can. 57. de eo qui non voluntariè interfecit: ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἕνδεκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. οἰκονομηθήσεται δὲ ἐπ' αὐτῷ τὰ ἕνδεκα ἔτη οὕτω. δύο μὲν ἔτη προσκλαίειν, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἐνιαυτῷ συστήσεται μόνον, καὶ τὰ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται. *Qui non voluntariè interfecit vndecim annis ſacramentis non communicabit. Vndecim autem anni ſic in eo diſpenſabuntur. Duos quidem annos deflebit, tres inter Auditores perſeuerabit, in quatuor ſubſtratus, & anno ſolùm conſiſtet, & deinceps*

ad ſacra admittetur. Can. 58. de adulteris. ὁ μοιχεύσας ἐν δεκαπέντε ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. οἰκονομηθήσεται δὲ τὰ δεκαπέντε ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτως. ἐν τέσσαρσι μὲν ἔτεσι προσκλαίων ἔσται. ἐν πέντε δὲ ἀκροώμενος. ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐν δυσὶ συνεστὼς ἄνευ κοινωνίας. *Qui adulterauit, in quindecim annis ſacramentis non communicabit: in his autem quindecim annis ſic quoque diſpenſabitur. Quatuor annis erit deflens, quinque Audiens, quatuor ſubſtratus, in duobus conſiſtens ſine communione.* Can. 59. de fornicatore. ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. δύο προσκλαίων· δύο προσακροώμενος, καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἑνὶ συνεστὼς μόνον. τῷ ὀγδόῳ δὲ δεχθήσεται εἰς τὴν κοινωνίαν. *Fornicator ſeptem annis ſanctis non communicabit, duobus deflens, & duobus audiens, & duobus ſubſtratus, vno ſolo conſiſtens, octauo autem ad communionem admittetur.* Can. 64 de periuris. ὁ ἐπίορκος ἕνδεκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται. δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος. τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστὼς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος. *Periurus vndecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor ſubſtratus, anno ſolùm conſiſtens, & tunc communione dignus habebitur.* Can. 73. de deſerentibus legitimam vxorem, & aliam ducentibus. κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν. διετίαν ἐπακροᾶσθαι. τριετίαν ὑποπίπτειν. τῷ ἑβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιοῦσθαι ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν. *A Patribus noſtris canonicè ſtatutum eſt, vt ij anno defleant, biennio au-*

diant; triennio ſubſternantur, ſeptimo cum fidelibus conſiſtant: & ita oblatione digni habeantur, ſi cum lacrymis pœnitentiam egerint. Can. 81. de iis qui vi tyránnicâ, & tormentis, vel alio modo fidem Chriſti prodiderunt. οἱ μὲν ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους, καὶ ἑλκυσθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἄδεκτοι ἔστωσαν, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροάσθωσαν, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντες, οὕτω δεκτοὶ γινέσθωσαν εἰς τὴν κοινωνίαν. οἱ δὲ ἄνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες τὴν εἰς θεὸν πίστιν, καὶ ἁψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων, καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἑλληνικοὺς, ἐκβαλλέσθωσαν μὲν ἐν τρισὶν ἔτεσιν, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροάσθωσαν, ἐν ὑποπτώσει δὲ εὐξάμενοι ἐν τρισὶν ἔτεσι, καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ συστάντες τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὶ ἔστωσαν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ. *Qui grauem neceſſitatem ex tormentis ſuſtinuerunt, & non ferentes labores ad negationem tracti ſunt, tribus annis ſint non recipiendi, & in duobus audient, & cùm tribus annis ſubſtrati fuerint, ſic ad communionem admittentur. Qui autem ſine magna neceſſitate fidem in Chriſtum prodiderunt, & dæmoniorum menſam attigerunt, & gentilium ſacramenta iurarunt, tribus quidem annis eiiciantur, duobus audiant, poſtquam autem in ſubſtratione tribus annis orauerint, & in aliis tribus fidelibus ad orationem conſtiterint, ſic admittantur ad boni communionem.* Can. 82. de iis qui voluntariè peierarunt. οἱ δὲ ἄνευ ἀνάγκης προδόντες ἑαυτῶν τὴν πίστιν ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέμπτῳ ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέν-

τες. οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δηλαδὴ μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι ἀποκαταστήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. *Qui autem ſine neceſſitate ſuam fidem prodiderunt, cùm duobus annis defleuerint, & duobus annis audiuerint, & in quinto in ſubſtratione fuerint, & in duobus aliis ſine oblatione, in orationis communionem ſuſcepti extiterint, ita tandem condignâ ſcilicet pœnitentiâ oſtensâ, in corporis Chriſti communionem recipientur.* Can. 83. de iis qui Gentium conſuetudines ſequuntur. ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἑξαετίας, ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὑποπίπτοντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάντες τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθήτωσαν. *Cadant in Canonem ſexennij, & poſtquam anno defleuerint, & anno audierint, in tribus annis ſubſtrati, & anno cum fidelibus conſiſtentes, ſic admittantur.* Matthæus Blaſtarius. Εἰς τέσσαρας δὲ τάξεις οἱ μετανοοῦντες διήρηνται εἰς τοὺς προσκλαίοντας, τοὺς ἀκροωμένους, τοὺς ὑποπίπτοντας, καὶ τοὺς συνισταμένους. *In quatuor ordines diuidebantur Pœnitentes, in deflentes, audientes, ſuccumbentes, & conſiſtentes.* Et Alexius Ariſtenus in Can. 11. Ancyranum. αἱ δεχόμεναι δηλητήρια ἐπὶ τῷ τὰ ἔμβρυα αὐτῶν ἀνελεῖν ἐπὶ δέκα ἐπιτιμάσθωσαν ἔτεσι. δύο μὲν ἔτη ἔξω τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἱστάμεναι, καὶ προσκλαίουσαι. τρία δὲ παρὰ τοῖς βασιλικοῖς ἑστῶσαι πυλῶσι, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀκροώμεναι. ἄλλην δὲ τετραετίαν ἐντὸς τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀπισθίῳ μέρει τοῦ ἄμβωνος ὑποπίπτουσαι, καὶ μετὰ τῶν κατηχουμένων συνεξιοῦσαι. ἐπὶ δὲ ἐνιαυτὸν συνιστάμεναι τοῖς πιστοῖς, καὶ τῶν εὐχῶν κοινωνοῦσαι. *Quæ noxia accipiunt ad fœtus proprios necandos,*

dos, decem annos in pœnitentia ſint, duos quidem extra ambitum Eccleſiæ ſtantes, & deflentes: tres ad fores Baſilicas, immorantes, & ſacras ſcripturas audientes: quatuor alios intra ambitum Eccleſiæ in poſtica ambonis parte ſuccumbentes, & cum Catechumenis egredientes, & vnum annum cum fidelibus conſiſtentes, & deprecationibus participantes.

Προσκλαίοντες, *Deflentes* erant, qui admiſſo peccato extra Eccleſiam ſtantes cum luctu & lacrymis eos, qui Eccleſiam ingrediebantur, ſupplices exorabant, vt pro ſe miſericordiam Dei elicerent. Thaumaturgus epiſt. Canon. Can. 11. ἡ πρόσκλαυσις ἔξω τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου ἐστὶν, ἔνθα ἑστῶτα τὸν ἁμαρτάνοντα χρὴ τῶν εἰσιόντων δεῖσθαι πιστῶν ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι. *Fletus, ſeu luctus eſt extra portam oratorij: vbi peccatorem ſtantem oportet fideles ingredientes orare, vt pro ſe precentur.* Baſilius magnus Can. 56. Τὰ δὲ εἴκοσι ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσονται ἐπ᾽ αὐτῷ. ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν. *Viginti autem anni ſic in eo diſpenſabuntur: debet quatuor annis deflere ſtans extra fores oratorij, & fideles ingredientes rogans, vt pro eo precentur, ſuam iniquitatem pronuncians.* Can. 15. de iis, qui cum propria ſorore polluti ſunt. μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας, τελείαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ, τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς κύριον τὰς δεή-

σεις. *Poſtquam autem in horrendi peccati ſenſum, & animaduerſionem venerit, triennio defleat ſtans prope fores domus oratoriæ, & rogans populum ingredientem ad orationem, vt vnuſquiſque pro ipſo miſericorditer ad Dominum intenſas fundat preces.* Matthæus Blaſtarius: καὶ προσκλαίοντες μὲν εἰσιν οἱ ἔξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτηρίου ἱστάμενοι, καὶ πρὸς τῶν εἰσιόντων τε καὶ ἐξιόντων πιστῶν εὔχεσθαι αἰτούμενοι καὶ τῆς ἁμαρτίας συγχώρησιν. *Et deflentes quidem ſunt, qui extra portas oratorij ſtant, & à fidelibus introëuntibus, & exeuntibus ſupplicant, vt pro illis Deo preces effundant, ad veniam peccatorum impetrandam.* Balſamon in Can. 2. Dionyſij Alexandrini. καὶ ἐν αὐτῷ τῷ προνάῳ οὐδὲ ἀνδράσιν ἐφεῖται ἵστασθαι ἐπιτιμηθεῖσι μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ ἔξωθεν αὐτοῦ προσκλαίειν. *Et in ipſo Pronao ne viris quidem ſtare permittitur, quibus impoſita eſt pœna, ne in Eccleſia verſentur, ſed extra ipſum flere.* Græcus Scholiaſtes Harmenopuli in epit. Can. ſect. 5. tit. 3. προσκλαίων, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι. *Plorans, hoc eſt ſtans extra Eccleſiam, & ingredientes orans, vt pro ſe preces fundant.* Quod eleganter Tertullianus, *Fratribus legationes deprecationis ſuæ iniungere.* προσκλαύσεως exemplum notant apud Euſebium lib. 5. cap. 28. vbi de Natali quodam agitur. μετὰ πολλῆς σπουδῆς, καὶ δακρύων προσέπεσεν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν συγχέαντα τοῖς δάκρυσι τὴν εὔσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ. *Multis lacrymis errorem ſuum deflens, ante pedes Zephyrini*

Epiſcopi ſe proſternit, & veſtigiis omnium, non modò Clericorum, ſed etiam Laïcorum multa cum lamentatione prouolutus, in lacrymas, & miſerationes omnem prouocauit Eccleſiam, vt indulgentiam ſibi à Chriſto continuis, & iugibus pro ipſo precibus implorarent. vt vertebat Ruffinus. Et Syneſium epiſt. 67. ad Theophilum Alexandrinum Epiſcopum. Λαμπωνιανὸν Ἰάσων εἷλεν ἀδικίας. ὁ δὲ φθάσας ὁμολογίᾳ τὸν ἔλεγχον ἔχει τὴν δίκην ἐκκλησιαστικῶν συνόδων εἰργόμενος. καί τοι καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε, καὶ δῆμος ἱκέτης αὐτὸν ἐξῃτήσατο. ἀλλ' ἐγὼ τοῖς δεδογμένοις ἐνεκαρτέρησα. τοῦ δὲ λῦσαι τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα. *Lamponianum Iaſon reum fecit iniuriarum. iſte autem præueniens confeßione probationem, pœnam fert, prohibitus Eccleſiaſticâ communione. Quanquam omiſerit lacrymas ex pœnitentia, & populus ſupplex illius pœnam deprecatus ſit. Verùm ego manſi in his, quæ decreta fuerant: ſoluendi autem auctoritatem ad ſacram Sedem remiſi.* προσκλαιόντων ἐπιτίμιον alio quoque modo expreſſit Baſilius Can. 81. ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἄδεκτοι ἔστωσαν. *Tribus annis non recipiantur.* hoc eſt in Eccleſiam, ſed extra eam impoſitum ſibi onus ſubeant. Et infrà. ὀμόσαντες ὅρκους ἑλληνικοὺς ἐκβαλλέσθωσαν μὲν ἐν τρισὶν ἔτεσιν. *Qui Gentilium ſacramenta iurarunt, tribus quidem annis eiiciantur.* Gregorius Nyſſenus epiſtola ad Letoium. ὥστε τοὺς ἐν πορνείᾳ μολυνθέντας, ἐν τρισὶ μὲν ἔτεσι καθόλου τῆς εὐχῆς ἀποβλήτους εἶναι. *Vt qui in fornicatione polluti ſunt, in tribus quidem annis ab oratione omninò expellantur.* Et infrà, ὥστε ἐν μὲν τῷ παντελεῖ ἀφορισμῷ ἐνναετῆ χρόνον

διαγίνεσθαι ἀπειργόμενον τῆς ἐκκλησίας. *Vt in perfecta quidem ſegregatione nouem annorum tempore verſetur, ab Eccleſia prohibitus.* Petrus Alexandrinus orat. de Pœnitentia, προσκλαίοντας vocat καταπενθοῦντας, quod malè explicat Balſamon διαβιβάζειν ἔτη ἐν μετανοίᾳ. Latiùs namque patet μετάνοια, *Pœnitentia*; cùm quicumque in luctu, in pœnitentia quoque eſt, & non vice verſa, quicumque in pœnitentia fuerit, erit etiam in luctu. Sed illud obiter hîc animaduertendum, προσκλαίειν, *deflere*, non ſemper eo ſenſu accipi, vt qui deflet in loco deflentium permaneat. Colligo ex Balſamone in Can. 73. Baſilij magni; cùm enim decreuiſſet Baſilius, Chriſtum negantes προσκλαίειν καὶ ἐξομολογεῖσθαι παρ' ὅλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον, *deflere & confiteri toto tempore vitæ ſuæ*, Balſamon adnotat, τὸ δὲ προσκλαίειν τούτους καὶ ἐξομολογεῖσθαι δι' ὅλης τῆς οἰκείας ζωῆς, λέγουσί τινες μὴ ἐκλαμβάνεσθαι εἰς τὸ ἵστασθαι αὐτοὺς καὶ εἰς τὸν τόπον τῶν προσκλαιόντων. τοῦτο γάρ φασιν, ἔξω τῆς συμπαθείας ἐστὶ τοῦ ἁγίου, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τῆς νικώσης πᾶσαν ἁμαρτίαν. δεῖ, ὡς ἀξιοῦσι προσκλαίειν μὲν τούτους, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τὸ ἁμάρτημα δι' ὅλης τῆς οἰκείας ζωῆς. τοὺς τόπους δὲ τῶν ἐπιτιμίων ἀνύειν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου. τῆς μέντοι μεταλήψεως τῶν ἁγιασμάτων οὐκ ἀξιωθήσονται, εἰ μὴ ἐν ταῖς τελευταίαις ἀναπνοαῖς. ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ συντίθεμαι καὶ αὐτὸς, ὡς φιλανθρωποτέρᾳ, καὶ ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τῶν ῥημάτων τοῦ ἁγίου ἀναφαίνεται τὸ ἵστασθαι τὸν οὕτως ἡμαρτηκότα εἰς τὸν τόπον τῶν προσκλαιόντων. *Illos autem deflere, & per totam vitam confiteri, dicunt nonnulli, non*

accipi ad hoc, vt ponantur in locum deflentium: hoc enim, inquiunt, eſt à ſancti miſericordia, & Dei clementia, quæ vincit omne peccatum, alienum, & ideò volunt, eos quidem deflere, & peccatum confiteri toto vitæ tempore, ſed loca pœnarum peragrare, ſecundùm Canones Ancyranæ Synodi. Sed ſacramentorum communione digni non habebuntur, niſi in extrema reſpiratione. Ei autem ſententiæ aſſentior & ipſe, vt humaniori, & quod nec ex ſancti quidem verbis apparet, eum, qui ſic peccauit, ſtatui in loco peccatorum deflentium. Deflentes itaque extra Eccleſiam pro patratis ſceleribus, fideles Eccleſiam ingredientes deprecabantur, vt Deum ſibi propitium redderent, & delicta commiſſa condonaret. ſtatióque illis erat cum excommunicatis, hæreticis, gentibus, facinoroſis, contumacibus, & quos ſuprà retulimus energumenis, quibus cùm Eccleſia interdiceretur, ſolemnis ille locus habebatur, qui non alius erat, quàm ipſius Eccleſiæ porticus, ſiue veſtibulum. Poſtquam enim à ſacris dimiſſi Catechumeni alíique Pœnitentes extra Eccleſiam ſe conferebant, neceſſe erat, vt locus ille percommodus aſſignaretur, qui eos à pluuiis, & ſolis, ac tempeſtatis æſtibus defenderet, qualem nobis ex oratione panegyrica de Eccleſiarum ædificatione Euſebius in Eccleſiaſtica Hiſtoria dicto loco repræſentauit.

Ἀκροώμενοι, *Audientes*, ſiue *Auditores* erant, qui in Narthece ſtantes non in Propylæo, ſeu Porticu Templi diuinas tum veteris tum noui fœderis ſcripturas, & de fide noſtra conciones à Præſulibus,

Digitized by Google

aliíſque habitas, audiebant; quibus finitis vnà cum Catechumenis è Narthece extra Eccleſiam egrediebantur. Gregorius Thaumaturg. Can. 11. ἡ ἀκρόασις ἔνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι ἔνθα ἑστάναι, χρὴ τὸν ἡμαρτηκότα, ἕως τῶν κατηχουμένων. καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι. ἀκούων γάρ, φησι, τῶν γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ ἀξιούσθω προσευχῆς. *Auditio eſt intra portam in Narthece, vbi oportet, eum qui peccauit, ſtare vſque ad Catechumenos, & illinc egredi: audiens enim, inquit, ſcripturas & doctrinam, eiiciatur, & precatione indignus cenſeatur.* Baſilius magnus Can. 56. μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται, ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. *Poſt quatuor autem annos inter Auditores recipietur, & quinque annis cum ipſis egredietur.* Can. 75. μετὰ δὲ τὴν ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῆς γραφῆς, καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς. *Poſteà autem alio triennio ad ſolam Auditionem admittatur, & ſcripturam, & doctrinam audiens, eiiciatur: & nec oratione dignus habeatur.* Nyſſenus epiſt. ad Leonem. ἄλλα δὲ τοσαῦτα ἔτη ἐν τῇ ἀκροάσει παραμεῖναι μόνον τῶν διδασκάλων, καὶ τῆς τῶν γραφῶν ἀκροάσεως ἀξιούμενον. *Alios autem tot annos in auditione permaneat, ſolâ doctorum & ſcripturarum auditione dignus habitus.* Hinc vehementer errat Zonaras in Can. 11. primi Nicæni. καὶ τρία μὲν ἔτη ἀκροᾶσθαι διακελεύεται, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων ἀκούειν γραφῶν. *Vt triennium quidem inter Audientes agant, cum quibus ſcilicet extra Eccleſiam relegati in Narthece conſiſtant,*

diuiniſque ſcripturis audiendis vacent. Balſamon item qui Audientes extra Eccleſiam ponit, in Can. 14. Nicæni primi. οἱ ἅγιοι πατέρες διορίζονται. ἀλλὰ πρότερον ἐπὶ τριετίαν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἵστασθαι μετὰ τῶν ἀκροωμένων, πληρωθείσης δὲ ταύτης ἀποκαθίστασθαι εἰς τὴν προτέραν στάσιν, καὶ τάξιν τῶν κατηχουμένων. Sancti Patres definiunt: *Sed priùs triennio extra Templum ſtare cum Audientibus: eo autem completo in priorem ſtatum & ordinem Catechumenorum recipi.* Neque his meliùs Alexius Ariſtenus in Can. 11. ὥστε τοὺς γνησίως ἐξ αὐτῶν μεταμελομένους, τρία μὲν ἔτη ἐν τοῖς ἀκροωμένοις ἤτοι ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἑστάναι πυλῶσι καὶ τῶν θείων ἀκροᾶσθαι γραφῶν. μετὰ δὲ τὸν τελευτῆ χρόνον ἔνδον τοῦ περιβολαίου τῆς ἐκκλησίας εἰσαχθῆναι, καὶ μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν τῷ ὀπισθίῳ τοῦ ἄμβωνος ἑπτὰ ἔτη διατελέσαι τῇ τῶν κατηχουμένων ἐκφωνήσει ἐξερχόμενοι. *Vt qui legitimè ex his pœnitentiam egerint, tribus annis inter Audientes, ſiue in Baſilicis foribus ſtent, & diuinas ſcripturas audiant: & poſt illos tres annos intra ambitum Eccleſiæ intromittantur, & cum ſuccumbentibus in poſtica ambonis parte per ſeptem annos permaneant, vnà cum acclamatione Catechumenorum exeuntes.* Quomodo enim expelli eiicíque ab Eccleſia poteſt poſt ſcripturarum lectionem, ſi dum eæ recitantur, extra Eccleſiam eſt? ſi Narthecem extra Eccleſiam ponant, malè eos intra Eccleſiam cum reliquis fidelibus ponunt, quod iam Patres, vt vidimus, aſſerunt, ex qua poſteà eſſent trudendi. Deinde, quomodo iſta cum illis Balſamonis conuenient in Can. 2. Dionyſij Alexandrini? οὐ γὰρ εἰσιν οἱ πρόναοι κοι-

ναοὶ, ὡς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν προαύλια, ἀλλὰ μέρος αὐτῶν ἀπονεμηθὲν ταῖς γυναιξὶ ταῖς μὴ κωλυομέναις ἐκκλησιάζειν. ὃς δὴ πρόναος, τόπος δευτέρας ἐστὶ μετανοίας, ὁ τῶν ἀκροωμένων λεγόμενος. καὶ ἐν αὐτῷ οὐδὲ ἀνδράσιν ἐφεῖται ἵστασθαι ἐπιτιμηθεῖσι μὴ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ ἔξωθεν αὐτοῦ προσκλαίειν. ἔδει γοῦν τοὺς τοιούτους προνάους, εἰς οὓς αἱ τοιαῦται ἀκάθαρτοι γυναῖκες ἔμελλον ἵστασθαι, μὴ ἀναπληροῦν τόπον ἐκκλησιῶν ἐξ ὀρθοῦ. *Non ſunt enim Pronai communes, ut Eccleſiarum veſtibula, ſed pars ſunt ipſarum, mulieribus attributa, quae in Eccleſia verſari non prohibentur. Qui quidem Pronaus eſt locus poenitentiae qui dicitur Audientium: & in ipſo ne viris quidem ſtare permittitur, quibus impoſita eſt poena, ne in Eccleſia verſentur, ſed extra ipſum deflere. Oportet ergo eiuſmodi loca, in quibus ſtabunt eiuſmodi immundae mulieres, Eccleſiarum locum directò non implere.* Diſtinguit Proaulia à Pronais. Proaulia veſtibula extra Eccleſiam ſunt, Pronai in ipſa Eccleſia, quos Nartheces alij nuncupant, & eos eſſe ſecundum Poenitentiae, Audientium ſcilicet, locum affirmat, à quibus ij quibus in Eccleſiam ingredi interdicitur, arcentur. Ergo Audientes, qui in Pronais collocantur, extra Eccleſiam non immorantur, ſed in ipſa Eccleſia, à qua dum tempus eſt eiiciuntur. Ex Balſamone ſua habuit Scholiaſtes Graecus in Harmenopuli epit. Canonum dicto loco. Meliùs rem tangit Blaſtarius, qui veteres ſecutus non potuit non ex eorum ingenio loqui. ἀκροώμενοι δὲ οἱ ἔνδοθεν τῆς θύρας ἱστάμενοι ἐν τῷ λεγομένῳ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων γραφῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἐπακούοντες διδασκαλίας. εἶτ᾽

οὐ-

οὕτω μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξερχόμενοι. *Audientes verò ſunt, qui intra portas ſtant in loco, qui dicitur Narthex, & diuinas ſcripturas, & communem doctrinam audiunt: tum demùm cum Catechumenis exeunt.*

Ὑποπίπτοντες, *Succumbentes*, qui intra Eccleſiæ ſepta manebant, & cum Catechumenis egrediebantur; quod Baſilius magnus Can. 22. & alibi, δεχθῶσαι εἰς μετάνοιαν dixit. Thaumaturgus. ἡ δὲ ὑπόπτωσις ἵνα ἔσωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἱστάμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐξέρχηται. *Subiectio autem, ſiue ſubſtratio est, vt intra Templi portam ſtans, cum Catechumenis egrediatur.* Baſilius magnus Can. 56. ἐν δὲ ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται. *Septem autem annis cum iis, qui in ſubſtratione erant, egreditur.* Can. 57. ἔπειτα εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὴν καὶ προσέπεσε τῷ κυρίῳ μετὰ συντετριμμοῦ καρδίας, καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς δίδοται αὐτῷ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι. *Deinde ſiquidem illam cum lacrymis exquiſiuit, & Domino cum cordis contritione, & valida humilitate ſupplex procidit, datur ei ſubſtratio in aliis tribus annis.* Nyſſenus epiſt. ad Letoium. ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐννάδι μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν ἐπιστροφῇ προσευχόμενον οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγιάσματος δηλαδή. *In tertio autem nouenario cum ſubſtratis in conuerſione orans, vt perueniat ad communionem ſacramenti ſcilicet.* Zonaras in Can. 10. Thaumaturgi. ὑποπίπτειν, τουτέστι τῆς τάξεως τῶν ὑποπιπτόντων, οἵτινες ὑποσυμβύζονται μετὰ τοῖς πιστοῖς εἰσιόντες εἰς τὸν ναόν, ἐξέρχονται δὲ ὡς οἱ κατηχούμενοι. *Hoc eſt, ab eorum, qui ſuccubuerunt ordine. Porrò hi cum fidelibus quidem pre-*

cantur, Templum introëuntes: cæterùm more Catechumenorum egrediuntur. Blaſtarius. ὑποπίπτοντες δὲ εἰσιν οἱ ἔνδον τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενοι, κατόπιν δὲ τοῦ ἄμβωνος, καὶ μετὰ τῶν κατηχουμένων καὶ οὗτοι ἐξιόντες, ἡνίκα τὸ, ὅσοι κατηχούμενοι, ἐκφωνηθείη ὑπὸ τοῦ διακόνου. *Succumbentes verò ſunt, qui intra Eccleſiam ſtant poſt ambonem, & cum Catechumenis exeunt, cùm à Diacono illud acclamatum fuerit*, Quicumque Catechumeni. Ex Blaſtario ſua deſcripſit Scholiaſtes Græcus in Harmenopulum. ὑποπίπτων, ἤγουν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενος ὄπισθεν τοῦ ἄμβωνος, καὶ ἐξερχόμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Succumbens, hoc eſt, ſtans intra Eccleſiam poſt ambonem, & cum Catechumenis exiens..*

Quid verò ὑπόπτωσις ſit in ipſis Canonum expoſitoribus nondum comperi. Ex Dionyſio tamen Areopagita colligo de Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 5. nihil aliud eſſe, quàm genuum flexionem, vnà cum ipſius corporis incuruatione: eâ namque ratione pœnitens ſubmittit ſe, ſuccumbitque expurganti. κοινὰ μὲν ἐστι τοῖς ἱεράρχαις καὶ ἱερεῦσι, καὶ λειτουργοῖς ἐν ταῖς ἱερατικαῖς αὐτῶν τελειώσεσιν, ἡ πρὸς τὸ θυσιαστήριον προσαγωγή, καὶ ὑπόπτωσις. *Communia quidem ſunt & Pontificibus, & ſacerdotibus, & miniſtris, cùm cooptantur, & conſecrantur, acceſſus ad diuinum altare, & ſubſtratio.* Et infrà. ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον προσαγωγὴ καὶ ὑπόπτωσις αἰνίσσεται. *Ad diuinum itaque altare acceſſus & ſubſtratio innuit.* Quæ nulla alia fuerit quàm illa: ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπὶ πρόσθεν τοῦ θυσιαστηρίου. Et, ὁ δὲ ἱερεὺς ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπὶ πρόσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου. Et, ὁ δὲ

λειτουργὸς ἕνα τῶν ποδῶν κλίνας. *Vtroque genu flexo ante ſacrarium.* Et, *Sacerdos autem flexus ante ſanctum ſanctuarium vtriſque genibus.* Et, *Miniſter verò genu altero flexo.* Nec aliud voluiſſe Dionyſium, habeo ex Maximo in Scholiis. ὑπόπτωσις, ἡ γονυκλισία. *Hypoptoſis, genuum flexio:* idque probabiliſſimâ ratione. Baſilius cap. 27. ad Amphilochium de Spiritu ſancto. καὶ καθ᾽ ἑκάστην δὲ γονυκλισίαν, καὶ διανάστασιν ἔργῳ δείκνυμεν, ὅτι καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς γῆν κατερρύημεν, καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κτίσαντος, ἡμεῖς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν. *Porrò in vnaquaque genuflexione, & aſſurrectione, reipſa oſtendimus, quod etiam propter peccatum in terram delapſi ſumus, & per eius, qui nos creauit, clementiam, in cælum reuocati ſumus.* Balſamon ibidem. ἀλλὰ καὶ αἱ γονυκλισίαι οὐκ ἀσύμβουλοι ἡμῖν εἰσι. σημαίνει γὰρ ἡμῖν ἡ εἰς γῆν κατάκλισις, ὅτι ἁμαρτάνοντες εἰς γῆν κατερρύημεν, ἤγουν πεπτώκαμεν. ἡ δὲ ἐκ τῆς γῆς αὖθις ἀνάνευσις καὶ ἀνάστασις, ὅτι ἐκ τοῦ πτώματος ἀνεκλήθημεν διὰ χάριτος τοῦ θεοῦ φιλανθρωπευσαμένου περὶ ἡμᾶς. *Sed nec genuflexiones inconſideratè à nobis geruntur. ſignificat enim in terram quidem inclinatio, quod peccantes in terram lapſi ſumus, ſeu decidimus, ex terra autem rurſus aſſurrectio & eleuatio, quod à lapſu conuerſi ſumus per gratiam Dei, qui clementiâ in nos vſus eſt.* Quod cùm non animaduertiſſent Zonaras, & Balſamon, fœdiſſimè lapſi ſunt in Can. 11. Nicæni primi. Hic ἑπτὰ δὲ ἔτη ὑποπίπτειν, ἤτοι ἵστασθαι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ὄπισθεν μέντοι τοῦ ἄμβωνος, καὶ ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Septem autem annis ſubſterni, ſiue intra Eccleſiam ſta-*

re, ſed poſt ambonem, & cum Catechumenis exire. Et in Can. 18. ὑποπίπτειν γὰρ αὐτὴν διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Eſſe ſubter illos eo quòd coguntur egredi cum Catechumenis.* Et in Can. 19. Thaumaturgi. εἰ δὲ καταδικασθῶσι τάττεσθαι σὺν τοῖς ὑποπίπτουσιν, ἤγουν ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Sin autem condemnati fuerint, collocari cum iis, qui ſubſternuntur, ſcilicet egredi cum Catechumenis.* Ille, ἑπτὰ δὲ ἔτη ὑποπίπτειν, ἤτοι ἐντὸς μὲν τῆς ἐκκλησίας εἰσέρχεσθαι, ἐν δὲ τῷ ὄπισθεν μέρει τοῦ ἄμβωνος ἵστασθαι, καὶ ἐξιέναι μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Septem annis in ſubſtratione ſint, hoc eſt, in Eccleſiam quidem ingrediantur: verùm ſecundùm ambonem ſtent, & cum Catechumenis exeant.* Alexius Ariſtenus in Can. 11. Nicænum. μετὰ δὲ τὸν τριετῆ χρόνον ἔνδον τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας εἰσαχθῆναι, καὶ μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν τῷ ὀπισθίῳ τοῦ ἄμβωνος ἑπτὰ ἔτη διατελέσαι τῇ τῶν κατηχουμένων ἐκφωνήσει συνεξερχόμενοι. *Poſt tres annos intra Eccleſiæ ambitum introducantur, & vnà cum ſuccumbentibus in poſtica ambonis parte per ſeptem annos maneant, cum Catechumenorum acclamatione exeuntes.* An idem ſonant Balſamoni, & Zonaræ, & Ariſteno, & Blaſtario ſtare & ſuccumbere; ſubſternere ſe & exire cum Catechumenis? Licèt verum ſit, ſuccumbentes hoſce vnà cum aliis moram cùm liceret, traxiſſe: tum demum ab Eccleſia egreſſos cum Catechumenis. Et plus aliquid infert τάττεσθαι σὺν τοῖς ὑποπίπτουσι, *collocari cum ſuccumbentibus*, quàm exire cum Catechumenis. Quæ proptereà ſit μακρὰ ὑπόπτωσις, *longa ſubſtratio*, vide apud Zonaram,

Digitized by Google

& Balſamonem in Can. 16. Ancyrani Concilij.

Συνεστῶτες, ſiue συνιστάμενοι, *Conſiſtentes* ij vocabantur, qui cum aliis fidelibus ſtantes orabant, necdum tamen ad ſacramenta admittebantur. Preces enim fideles ſtantes peragebant, non ſolùm tanquam qui cum Chriſto conſurrexerunt & quæ ſuprà ſunt, quærunt, ſed quòd etiam ſeculi, quod expectatur viderentur imago, vt Baſilius tradit cap. 27. ad Amphilochium, de Spiritu ſancto, & Balſamo Scholiis in eundem: & quamuis ibi de Dominica, & Pentecoſte ſermo ſit, referri tamen & ad alia poſſunt. Baſilius, ἐν ᾗ δὲ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμῶντες οἱ θεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν. *In qua rectam orationis figuram præferre nos Eccleſiæ ritus docuêre.* Addit Balſamon. ὥσπερ τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκ τῶν γηΐνων ἐπὶ τὰ οὐράνια διὰ τῆς ἐνεργοῦς, ἤτοι φανερᾶς ὑπομνήσεως. ὑπομιμνησκόμεθα γὰρ διὰ τοῦ ὀρθίου σχήματος ἄνω ὁρῶντες τῶν μελλόντων καὶ οὐρανίων. *Mentem noſtram veluti excitantes à terrenis ad cæleſtia per euidentem, & manifeſtam admonitionem. Per rectam enim figuram ſurſum aſpicientes futurorum, & cæleſtium admonemur.* Thaumaturgus. ἡ σύστασις ἵνα συνίσταται τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ ἐξέρχηται μετὰ τῶν κατηχουμένων. *Conſiſtentia eſt, vt cum fidelibus conſiſtat, & cum Catechumenis non egrediatur.* Synodus Ancyrana Can. 25. οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας. *Hi, qui conſcij fuerunt, iuſsi ſunt decem annis inter eos, qui conſiſtunt, recipi.* Baſilius magnus Can. 56. ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ

μεταλήψεται. *In quatuor annis ſolùm ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps.* Can. 75. καὶ οὕτως ἐπειδὰν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἀποδείξηται τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς προσφορᾶς, καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας. *Et ſic poſtquam pœnitentiæ fructus dignos oſtenderit, decimo anno in fidelium orationes ſuſcipiatur ſine oblatione; & cum duobus annis unà cum fidelibus ad orationem ſubſtiterit, ſic deinceps dignus habeatur boni communione.* Scholiaſtes Græcus in Harmenopulum: συνεστὼς, ἤγουν τοῖς πιστοῖς συνευχόμενος τῶν ἁγιασμάτων μήπω ἀξιούμενος. *Conſiſtens, hoc eſt, unà cum fidelibus orans, ſacramentis verò non communicet.* Balſamon in Can. 4. Baſilij magni, trigamos ait ἵστασθαι εἰς τὸν τόπον τῶν ἀκροωμένων ἐν ἔτεσι τρισὶ, καὶ μετὰ ταῦτα συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς μέχρις ὅλης πενταετίας, καὶ ἔκτοτε καρποὺς ἀξίους ἐπιδειξαμένους τῆς μετανοίας ἀποκατασταθῆναι εἰς τὸν τόπον τῆς κοινωνίας. *Stare in loco Audientium tribus annis, & poſteà cum fidelibus conſiſtere ad quinquennium uſque, & ab eo tempore oſtenſis fructibus dignis pœnitentia, in communionis locum reſtitui.* Alexius Ariſtenus in Can. 11. Nicæni primi. καὶ μετὰ παρέλευσιν τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἐπὶ δυσὶν ἄλλοις ἔτεσι μετὰ τῶν πιστῶν τὴν σύστασιν δέξασθαι κοινωνοῦντες αὖθις τῶν προσευχῶν μέχρι συμπληρώσεως τῆς μυσταγωγίας, τῆς θείας μέντοιγε μεταλήψεως, οὐδαμῶς τοῖς δυσὶ τούτοις μεθέξουσιν ἔτεσιν. ἀλλὰ μετὰ τοῦτο καὶ τῆς μετοχῆς τῶν ἁγιασμάτων ἀξιωθήσονται. *Et poſt annum ſeptimum exactum per alios duos annos cum fidelibus conſiſtant, eorumdem precationum partici-*

pes, quouſque finierit myſtagogia: diuinæ verò communionis per hos duos annos nullo modo participes fiant, ſed illis exactis, & communione myſteriorum digni erunt. Blaſtarius. συνιστάμενοι δὲ οἱ τοῖς πιστοῖς μὲν συνευχόμενοι καὶ συμψάλλοντες, τῆς δὲ τῶν ἁγιασμάτων ἀπειργόμενοι μεταλήψεως, μέχρις ἂν ἐξήκοντος τοῦ νενομισμένου χρόνου ὁ τέλειον αὐτοὺς τῆς θείας ἐκδέξηται κοινωνίας. *Conſiſtentes verò ſunt, qui ſimul cum fidelibus orant, & canunt, à ſacrorum myſteriorum participatione abſtinentes, donec aduenienıe ſecundùm leges illis præſcripto tempore, perfectum eos ſacræ communionis excipiat.* συνίστασθαι dicitur ab aliis, κοινωνῆσαι, κοινωνῆσαι εὐχῆς. Can. 4. Ancyranus. κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς. Can. 6. κοινωνίας τυγχάνειν τῆς εἰς τὰς προσευχάς. Can. 16. alij. κοινωνεῖν τοῖς πιστοῖς τῶν εὐχῶν. Quod dictum notat Zonaras: ἀντὶ τοῦ συνίστασθαι αὐτοῖς, καὶ συνεύχεσθαι, hoc eſt, *cum eis ſimul conſiſtere, precibúſque fundendis vacare.* εὐχῇ χωρὶς προσφορᾶς. Can. 23. κοινωνεῖν τοῦ λαοῦ τῶν προσευχῶν. Can. 11. Concilij Nicæni. συστῆναι τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν. Baſilius Magnus Can. 81.

Refert Balſamon in Can. 4. Thaumaturgi, nonnullorum fuiſſe ſententiam, conſiſtentiam cum fidelibus ſacramentorum quoque participationem tacitè ſequi, συνέπεσθαι τῇ μετὰ τῶν πιστῶν συστάσει, καὶ τὴν τῶν ἁγιασμάτων μέθεξιν σιωπηρῶς. Neque ipſe videtur ab hac ſententia alienus, cùm in Can. 14. Laodiceni Concilij tradat. ἐν μετανοίᾳ δέ εἰσιν, οἱ διά τινα ἁμαρτήματα ἐπιτιμηθέντες πιστοί, οἱ ἀξιούμενοι καὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως. *In pœnitentia ſunt, quibus propter peccata, pœna iniuncta eſt, qui etiam*

Digitized by Google

ſanctâ communione digni habentur. Sed id omninò falſum eſſe pluribus euincitur. Primò, ſemper Canones, Patréſque cæteri conſiſtentiam iſtam à ſacramentorum participatione ſeparant: eam namque dicunt eſſe faciendam, χωρὶς προσφορᾶς, χωρὶς κοινωνίας, χωρὶς ἁγιασμάτων, χωρὶς μεταλήψεως. & ſexcenta alia. Adde ſi ſtantes iſti, corporis, & ſanguinis Chriſti participes eſſent, ſtatio iſta neque pœna eſſet, neque diceretur, cùm nullum pœnitentium, & reliquorum piorum fidelium diſcrimen cerneretur: & tamen Pœnitentes hi, ſtantes, orantéſque cum aliis, ἐν ἐπιτιμίοις eſſe dicuntur, tempúſque in illis moræ præſcribitur. Non ergo poſſident quidquid alij fideles non Pœnitentes habent, & in aliquo illis inferiores iudicantur: id non fuerit aliud, quàm priuatio ſacramentorum, quæ inter pœnas Eccleſiaſticas non infimum locum obtinebat. Baſilius magnus Can. 13. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαροὺς τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι. *Rectum autem fortè erit conſulere, vt qui ſunt manibus non puris, ſola trium annorum communione abſtineant.* σύστασις iſta dicebatur præterea σύναξις, quòd vnà cum reliquis fidelibus cõgregarentur. Theophilus Alexandrinus ad Menam Epiſcopum. καὶ μὴ βουλομένην ἀναστεῖλαι τὴν ἀδικίαν ἐχώρισαν τῆς συνάξεως. ἐπειδὴ τοίνυν δῆλόν ἐστιν ὡς τὸ ἑαυτῆς κακὸν θεραπεύουσα βούλεται συναχθῆναι, θέλησον παρασκευάσαι αὐτὴν ἀποθέσθαι πρότερον τὴν ἀδικίαν καὶ πεῖσαι μετανοῆσαι, ἵν' οὕτως εἰ συνίδῃς, ὅτι νόμῳ θεοῦ προσέρχεται τῆς συνάξεως

ὀρε-

ὀρεγομένην ἐπιτρέψῃς αὐτὴν μετὰ τῶν λαῶν συνάγεσθαι. *Nec ab eo deſiſtere volentem, à communione ſeparauerunt. Quia ergo inueni, quod ſuo malo curam adhibens, vult communicare, fac ea ita ſe comparet, vt iniuriam primùm deponat, & pœnitentiam agere in animum inducat, vt ſi ſic intellexeris, quod lege Dei accidit ſynaxim deſiderans, permittas ei vt cum populis congregetur.* In quem locum Balſamon: ὅτε ἐπίτρεψον αὐτῇ τὴν μετὰ τῶν πιστῶν λαῶν σύναξιν, καὶ σύστασιν ἐν τοῖς ὕμνοις. *Tunc ei permitte cum fidelibus populis congregari, & in hymnis conſiſtere.*

Et ne in tanta hominum varietate turbæ exortæ ſacris officiis eſſent impedimento, & ab intento Dei cultu fideles auerterent, ſubdiaconi, quibus id ex officio incumbebat, portis Eccleſiæ quæ in Narthecem populum inferebant, aſſidentes introeuntibus, atque exeuntibus, tum etiam in Narthece ſtantibus, omnibus modum imponebant, diſſidia ſedabant, voces comprimebant, lites componebant, & ne quid tum temporis tumultus oriretur, ſedulò curabant: nec ab iis abſcedere, ni priùs officiis peractis, licebat. Synodus Laodicena, Can. 22. ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. *Quod non oportet miniſtrum ferre orarium, neque oſtia relinquere.* Et Can. 43. ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας κἂν βραχὺ τὰς θύρας ἐγκαταλείπειν, καὶ τῇ εὐχῇ σχολάζειν. *Quod non oportet miniſtros, vel breui tempore fores relinquere, & orationi vacare.* In quos Canones Alexius Ariſtenus: Διὰ τοῦτο νῦν οὐδὲ ὑπηρέται τῆς ἐκκλησίας τὰς

θύρας καταλιμπάνειν ὀφείλουσιν, ἀλλὰ μέχρι τέλους τῆς θείας μυσταγωγίας ἐκεῖσε ἵστασθαι, καὶ τὸ δέον αὐτοῖς λειτούργημα ἐκτελεῖν. *Propterea itaque neque miniſtri Eccleſiæ portas relinquere debent, ſed ad finem vſque ſacræ myſtagogiæ prope illas permanere, & debitum ſibi miniſterium explere.* Zonaras. τὸ δὲ μὴ ἐγκαταλιμπάνειν τὰς θύρας τοιοῦτόν ἐστι, τὸ παλαιὸν περὶ τὰς θύρας ὑπηρέτουν τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλοντες τοὺς κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὅτε ἔδει. διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ ἐκφωνοῦσι τὸ, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. εἰ δὲ νῦν οὐ περὶ τὰς θύρας ἀσχολοῦνται, οὐ θαυμαστόν. πολλὰ γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάλαι γινομένων, νῦν ἄλλως ἐκράτησε γίνεσθαι. *Illud verò, ne à foribus abſcedant, ita intelligi debet: ſiquidem antiquis temporibus ad fores Eccleſiæ conſiſtere, ibique Catechumenis, & iis, qui in Pœnitentium ordine cenſebantur, cùm opus foret, emittendis operam dare hypodiaconi ſoliti ſunt. Propterea nunc quoque illud,* Quicumque eſtis Catechumeni procedite, *ipſi pronunciant. Quòd ſi hoc tempore nequaquam ad fores Eccleſiæ aſſident, non eſt cur miremur; multi enim alij antiqui Eccleſiæ mores nunc quidem omninò immutati ſunt.* Et, ὑπηρέτας τοὺς ὑποδιακόνους εἶναι φασὶ, τοὺς δὲ ὑποδιακόνους ταῖς θύραις τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐφίστασθαι ὥριστο. τούτους οὖν ἐν τῷ τῆς λειτουργίας καιρῷ, οὐ χρὴ φησὶν ὁ κανὼν τὰς θύρας ἀφιέναι, καὶ εὐχῇ σχολάζειν. *Miniſtri, quos hypodiaconos eſſe aſſerunt, ſanctarum Eccleſiarum foribus aßiſtere decreto iubebantur. Eos igitur, ait* Canon, *quo tempore ſacra myſteria peraguntur, à ſua ſtatione diſcedere, precationique vacare nequaquam oportet.* Et Theodorus Balſamon. ὥσπερ δὲ τοῖς δια-

κόνοις τοῦτο ἀπενεμήθη, δέδοκται καὶ τοὺς ὑποδιακόνους τὰς θύρας τῶν ἐκκλησιῶν κατέχειν, καὶ εἰσάγειν, καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σήμερον παρὰ τῶν ὑποδιακόνων λέγεται τὸ, ὅσοι πιστοὶ, δηλονότι, οἱ μὴ πιστοὶ, ἀλλὰ κατηχούμενοι ὄντες ἐξέλθετε. οἱ δὲ πιστοὶ ἵστασθε ὀψόμενοι τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων θυσίαν. *Quemadmodum autem hoc diaconis eſt attributum, viſum eſt hypodiaconos quoque Eccleſiarum fores tenere, & Catechumenos introducere, & educere, & eos qui ſunt in Pœnitentia. Propterea enim hodie quoque etiam ab hypodiacono dicitur illud, Quotquot fideles, qui ſcilicet non eſtis fideles, ſed Catechumeni egredimini: fideles autem ſtate viſuri ſanctorum myſteriorum ſacrificium.* Et, Εἰρήκαμεν ἐν τῷ κβʹ. κανόνι ὑπηρέτας εἶναι τοὺς ὑποδιακόνους, καὶ ἔχειν αὐτοὺς πᾶσαν ἀνάγκην ταῖς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν θύραις ἐφίστασθαι κατὰ τὸν τῆς λειτουργίας καιρὸν, χάριν τοῦ εἰσάγειν, καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ἐν μετανοίᾳ, καὶ τοὺς λοιπούς. ἐπεὶ οὖν τινὲς ἐκ τούτων τὴν ἀνατεθειμένην αὐτοῖς διακονίαν καταλιμπάνοντες ἥπτοντο τῶν θείων ἁγιασμάτων, ὥρισαν οἱ πατέρες παρὰ ταῖς θύραις τῶν ἐκκλησιῶν τούτους προσεδρεύειν, καὶ μὴ μεταχειρίζεσθαι τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς ἱερεῖς. *Diximus in 22. Canone, miniſtros eſſe ſubdiaconos, & eos neceſſario oportere ſanctarum Eccleſiarum foribus adſiſtere, tempore ſacrificij, vt introducant, & educant Catechumenos, & eos qui ſunt in Pœnitentia, & reliquos. Quia ergo nonnulli ex iis, relicto ſibi attributo miniſterio, ſacramenta attingebant, ſtatuerunt Patres, vt ij Eccleſiæ foribus aſſideant, & diuina myſteria non aggrediantur, nec pro populo pre-*

centur inſtar ſacerdotum. Et ante Synodum, Clemens in Conſtit. Apoſt. lib. 8. cap. 11. οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν· ὅπως μήτις ἐξέλθῃ, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστός τις ᾖ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. *Diaconi autem ſtent ad ianuas, quibus viri in Templum ingrediuntur, & hypodiaconi ad ianuas, quibus mulieres, ne quis ingrediatur, neve aperiatur ianua tempore oblationis, quamuis ſit aliquis fidelis.* Quemadmodum enim diaconi ſanctuarij foribus cuſtodiendis præerant, vt notum ex Dionyſio Areopag. de Eccleſ. Hierarch. cap. 5. καθαρτικὴ τοίνυν ἐστὶν ἡ λειτουργικὴ διακόσμησις, ἐπὶ τὰς φωνὰς τῶν ἱερέων ἱερουργίας ἀνάγουσα τοὺς κεκαθαρμένους, καὶ τοὺς ἀτελέστους ἀποκαθαίρουσα, καὶ μαιευομένη ταῖς καθαρτικαῖς τῶν λογίων ἐλλάμψεσι, καὶ διδασκαλίαις, καὶ προσέτι τοὺς ἀνιέρους τῶν ἱερέων ἀμιγῶς ἀποδιαστέλλουσα. διὸ καὶ ταῖς ἱεραῖς αὐτὴν ἐφίστησι πύλαις ἡ ἱεραρχικὴ θεσμοθεσία. *Eſt igitur vi expiandi præditus ordo diaconorum, cùm eos, qui expiati ſunt, ad illuminantia ſacerdotum ſacra deducat, & eos, qui nondum initiati ſunt, expiet, expiantibúſque ſcriptorum diuinorum ſplendoribus, ac doctrinis inſtituat, & quaſi obſtetricum more educet, ac propterea profanos à ſacris ſecernat. Itaque ſanctis ianuis eum præficit Pontificij iuris inſtitutum.* Vt dignos ſcilicet, & deputatos ad ſacra Chriſti myſteria manuducerent, ita & hypodiaconi Eccleſiæ portarum curam gerebant, eóſque qui in Narthece locum habebant, in officio continebant.

Stabant itaque extra Eccleſiam in porticu, ſi

aderat, Deplorantes, cum aliis deſperatæ ſalutis hominibus, in Eccleſiæ foribus hypodiaconi; in Narthece, prope portas, Catechumeni. Primò quidem Audientes, & Pœnitentes; poſtmodum Competentes, vel genua flectentes; ſequebantur Energumeni; ſed non hyemantes, qui extra Eccleſiam erant: Energumenos excipiebant ex Pœnitentibus Audientes; tum demùm ſubſternentes ſe; reliqui fideles, & Pœnitentes quoque conſiſtentes, & Monachi in Nao.

Si quis dicat, ſubſecutis poſt Apoſtolos, eorúmque diſcipulos temporibus, ſimilia in deſuetudinem abiiſſe, aliáque eorum loco introducta; idque ex Patrum monumentis colligi; non moror: nemo id inficias eat; ſed nos Narthecem antiquiſſimum, illiúſque vſum vetuſtiſſimum, non rerum in eum introductarum ſeriem deſcripſimus. Eum porrò non ſemper eundem fuiſſe, ſed alium, atque alium, pro opportunitate temporis; alij autem ne etiam ex antiquiſſimis obſeruarunt. Tertullianus lib. de præſcript. aduerſus hæreticos cap. 41. *Quis Catechumenus, quis fidelis, incertum eſt; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant.* S. Maximus in Scholiis in cap. 3. de ordine eorum, qui expurgantur. ἰστέον δὲ ὅτι ἡ ἀκρίβεια αὕτη νῦν τῆς τῶν τοιούτων διαφορᾶς τε καὶ διαστάσεως οὐ τηρεῖται. *Sciendum eſt autem huius talium rerum differentiæ, & diuerſitatis, nunc non ſeruari adamuſſim eundem modum.* Et Zonaras in Can. 19. Laodicenum. ἀλλὰ νῦν τὰ τῶν ἐν μετανοίᾳ οὐ τηρεῖται, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως χαλασθέντα. *Verùm hoc tempore quæ ad Pœnitentes ſpectant, neſcio*

centur inſtar ſacerdotum. Et ante Synodum, Clemens in Conſtit. Apoſt. lib. 8. cap. 11. οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν· ὅπως μήτις ἐξέλθῃ, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστός τις ῇ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. *Diaconi autem ſtent ad ianuas, quibus viri in Templum ingrediuntur, & hypodiaconi ad ianuas, quibus mulieres, ne quis ingrediatur, neve aperiatur ianua tempore oblationis, quamuis ſit aliquis fidelis.* Quemadmodum enim diaconi ſanctuarij foribus cuſtodiendis præerant, vt notum ex Dionyſio Areopag. de Eccleſ. Hierarch. cap. 5. καθαρτικὴ τοίνυν ἐστὶν ἡ λειτουργικὴ διακόσμησις, ἐπὶ τὰς φωτὰς τῶν ἱερέων ἱερουργίας ἀνάγουσα τοὺς κεκαθαρμένους, καὶ τοὺς ἀτελέστους ἀποκαθαίρουσα, καὶ μαιευομένη ταῖς καθαρτικαῖς τῶν λογίων ἐλλάμψεσι, καὶ διδασκαλίαις, καὶ προσέτι τοὺς ἀνιέρους τῶν ἱερέων ἀμιγῶς ἀποδιαστέλλουσα. διὸ καὶ ταῖς ἱεραῖς αὐτὴν ἐφίστησι πύλαις ἡ ἱεραρχικὴ θεσμοθεσία. *Eſt igitur vi expiandi præditus ordo diaconorum, cùm eos, qui expiati ſunt, ad illuminantia ſacerdotum ſacra deducat, & eos, qui nondum initiati ſunt, expiet, expiantibúſque ſcriptorum diuinorum ſplendoribus, ac doctrinis inſtituat, & quaſi obſtetricum more educet, ac propterea profanos à ſacris ſecernat. Itaque ſanctis ianuis eum præficit Pontificij iuris inſtitutum.* Vt dignos ſcilicet, & deputatos ad ſacra Chriſti myſteria manuducerent, ita & hypodiaconi Eccleſiæ portarum curam gerebant, eóſque qui in Narthece locum habebant, in officio continebant.

Stabant itaque extra Eccleſiam in porticu, ſi

aderat, Deplorantes, cum aliis deſperatæ ſalutis hominibus, in Eccleſiæ foribus hypodiaconi; in Narthece, prope portas, Catechumeni. Primò quidem Audientes, & Pœnitentes; poſtmodum Competentes, vel genua flectentes; ſequebantur Energumeni; ſed non hyemantes, qui extra Eccleſiam erant: Energumenos excipiebant ex Pœnitentibus Audientes; tum demùm ſubſternentes ſe; reliqui fideles, & Pœnitentes quoque conſiſtentes, & Monachi in Nao.

Si quis dicat, ſubſecutis poſt Apoſtolos, eorúmque diſcipulos temporibus, ſimilia in deſuetudinem abiiſſe, aliáque eorum loco introducta; idque ex Patrum monumentis colligi; non moror: nemo id inficias eat; ſed nos Narthecem antiquiſſimum, illiúſque vſum vetuſtiſſimum, non rerum in eum introductarum ſeriem deſcripſimus. Eum porrò non ſemper eundem fuiſſe, ſed alium, atque alium, pro opportunitate temporis; alij autem ne etiam ex antiquiſſimis obſeruarunt. Tertullianus lib. de præſcript. aduerſus hæreticos cap. 41. *Quis Catechumenus, quis fidelis, incertum eſt; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant.* S. Maximus in Scholiis in cap. 3. de ordine eorum, qui expurgantur. ἰστέον δὲ ὅτι ἡ ἀκρίβεια αὕτη νῦν τῆς τῶν τοιούτων διαφορᾶς τε καὶ διαστάσεως οὐ γίνεται. *Sciendum eſt autem huius talium rerum differentiæ, & diuerſitatis, nunc non ſeruari adamuſſim eundem modum.* Et Zonaras in Can. 19. Laodicenum. ἀλλὰ νῦν τὰ τῶν ἐν μετανοίᾳ οὐ γίνεται, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως χαλασθέντα. *Verùm hoc tempore quæ ad Pœnitentes ſpectant, neſcio*

quomodo intermiſſa obſoleuerunt.

Et hæc de antiquioribus; quid de recentiſſimis? Nihil intactum reliquum eſt, ſed omnia ludibrio temporis ceſſerunt. Audi Simeonem Theſſalonicenſem opuſculo contra hæreſes. ἐξάγονται μὲν οὖν οἱ κατηχούμενοι. ἀλλὰ καὶ οἱ παραπεπτωκότες μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ οἱ θεοῦ ἀρνήσει περιπεσόντες, ἢ αἵματι χραανθέντες, ἀδελφικὸν φόνον ἐργασάμενοι, ἢ καὶ ἕτερά τινα πεπραχότες τῆς κοινωνίας ἀπείργοντα. οἳ δὴ πάντες ἐξωθοῦντο πρότερον τῶν κατηχουμένων ἐξερχομένων. νῦν δὲ διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ συνεχεῖς περιστάσεις· οὕτω τῶν πατέρων καλὸν εἶναι λογισαμένων κατηχούμενοι μὲν καὶ ἀρνησάμενοι, καὶ φονεύσαντες ἐξωθοῦνται. οἱ δὲ λοιποὶ βάπτισμα μόνον κεκτημένοι ἀφίενται ἰδίᾳ τῆς μετανοίας αὐτῶν παρὰ τῶν πνευματικῶν πατέρων ἐνεργουμένης. οὗτοι οὖν οἱ ἐξωθούμενοι περὶ τοὺς νάρθηκας ἵστανται, ἢ καὶ ἐν τοῖς κατηχουμενείοις τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἐκτελουμένων, νάρθηκες δὲ λέγονται, ἤτοι τῶν ναῶν ἀρχαὶ, καὶ κατηχουμενεῖα, ἤτοι τῶν κατηχουμένων ὁ οἶκος. ἃ καὶ διὰ τοῦτο ἐπενοήθη, ἵνα καὶ οὗτοι δι' ἀκοῆς καὶ ὁράσεως μόνης μετέχωσι τῶν θείων, καὶ διὰ τῶν χειλέων δὲ καὶ τῆς γλώττης ὁμολογῶσι τὴν πίστιν, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα ᾄδωσιν. οὐ κοινωνοῦσι δὲ τῆς στάσεως τοῖς πιστοῖς, οὐδὲ τῆς εὐχῆς. ἀκοινώνητοι γὰρ καὶ διϊστάμενοι ἔτι. εἰ οὖν τῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ στάσεως, καὶ εὐχῆς ἀνάξιοι, πολλῷ γε μᾶλλον τῆς φρικτοτάτης κοινωνίας. *Educuntur itaque Catechumeni, ij etiam, qui poſt Baptiſmum lapſi ſunt, & diuinam fidem eiurarunt; & illi quoque, qui fraterno ſanguine impiati cædem patrarunt, aut alia facinora perpetrarunt, quæ omnes à communione arcent. Qui vnà ſimul omnes foras protrudebantur cum exeuntibus Catechumenis. At nunc ob perſecutiones, & frequentes*

rerum turbas, id percommodum fore Patres exiſtimaſſent, Catechumeni, apoſtatæ, & ſicarij extra pelluntur. Cæteri ſi baptiſmo ſolùm inſigniantur ſeparatim relinquuntur, pœnitentiam eorum ſpiritalibus Patribus procurantibus. Hi verò qui extruduntur, ſeſe ſiſtunt in Narthecibus, aut in Catechumeniis, dum tremenda myſteria peraguntur. Nartheces porrò ſunt vel Templorum initia, vel Catechumenia, vel domus ipſa Catechumenorum, quæ ideò excogitata ſunt, vt & hi, auditu tantummodò & viſione, diuinorum fiant participes, labiis verò, & linguâ fidem profiteantur, & pietatis verba concinant. ſtationis verò, precúmque fidelium non communicant, cùm adhuc ſint ſeiuncti, & ſeparati. Si itaque ſtatione, & ſupplicatione, quæ in Miſſa habetur, indigni ſunt, multò magis quàm maximè tremendæ communionis fuerint. An hîc aliquid eſt, quod cum antiquo Narthece conferas? planè omnia nouam faciem à vetuſta illa quàm diſſimillimam induerunt.

Illud etiam hîc obiter obſeruandum eſt, Pœnitentes exſolutis pœnis impoſitis, modóque præſcribentes quidquid ad perfectam Pœnitentiam requirebatur, abſoluto, in gratiam cum aliis piis fidelibus redeuntes, communione Corporis & Sanguinis Chriſti, à quibus tantoperè abſtinuerant dignos effectos, vti reliquos diuinæ legis cultores fuiſſe pertractatos. quod illi dicebant præcipuè, ne reliquas formulas hîc recenſeam. ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον, τελείως δεχθῆναι, μεταλαβεῖν τοῦ τελείου, τοῦ τελείου τυχεῖν, τοῦ τελείου καταξιωθῆναι, εἰς τὸν τόπον ἵστασθαι τὸν τέλειον μετὰ τῶν πιστῶν,

τῆς τελειώσεως ἀξιοῦσθαι. Myſteriorum enim participes facti, abſoluta, perfectáque rerum omnium ſacrarum poſſeſſione ditabantur; tanquam qui perfecti facti, cum perfectis per ſupplicationes perfectas, non tantùm ipſi perficiebantur, ſed perfectum etiam Corpus Chriſti abſumebant. Habeo ex S. Maximo ad verba illa Dionyſij epiſt. 8. προτελείους εὐχὰς· προτελείους μὲν ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τὰς τῶν γάμων μετὰ τῶν θυσιῶν εὐχάς. τὸν γὰρ γάμον τέλος ἐκάλουν ὡς τελειοῦντα πρὸς τὸν βίον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν κωμῳδίας ποιητῶν δεικνύναι δυνατόν. μυστήριον γοῦν εἶχον τὸν γάμον. ἔλεγον δὲ καὶ προτελίζεσθαι καὶ τὸ προμυεῖσθαι, καὶ οἱονεὶ προκαθαίρεσθαι εἰς ἑτοιμασίαν μυστηρίου, ὡς Κρατῖνος δηλοῖ ἐν Πυλαίᾳ δράματι. μάλιστα γὰρ τὰ μυστήρια τινὸς τῶν ψευδωνύμων αὐτῶν θεῶν τέλη, καὶ τελετὰς ἐκάλουν, ὡς τελειούσας, καὶ εἰς τὸ τέλειον ἀγούσας τοὺς τελουμένους. τὸ γοῦν παρ' ἕλλησιν ἀσεβῶς λεγόμενον εἰς τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον ὠνόμασεν ὁ μέγας Διονύσιος. καὶ προτελείους εἶπεν εὐχάς, τὰς περὶ τοῦ ζωοποιοῦ μυστηρίου τελειωτάτας δεήσεις ὑπὲρ καθάρσεως, καὶ ἀκαταχρίτου μεταλήψεως τοῦ τελειωτάτου, καὶ τελειοποιοῦ τῶν θυσιῶν δώρου. *Caterùm Athenienſes* προτελείους, *preces eas dixêre, quæ unà cum hoſtiis nuptias præcurrebant. Nuptias enim* τέλος *vocabant, ut quæ hominem initient, & perficiant ad vitæ iſtius conſeruationem. Et hoc multis Comœdiæ ſcriptorum teſtimoniis demonſtrare poſſumus. Nuptias itaque pro ſacramento habebant: & dicebant* προτελίζεσθαι, *& antè initiari, quaſi dicerent ante rem ſacram luſtrari, ac puros reddi ad myſterij apparatum, ut Cratinus exponit in Dramate,*

qui

cui Pyleæ nomen eſt. Potiſſimùm enim myſteria falſorum deorum τέλη *&* τελετὰς *nuncupabant, tamquam quæ perficerent, & in perfectionem conducerent eos, qui initiabantur. Quod igitur à gentilibus ad impietatem referebatur, hoc ad noſtræ veriſſimæ religionis myſterium deriuauit pater ac magnus Dionyſius : &* προτελείους *dixit eas precationes, quæ initiationem præeunt ſacramenti, pro impetranda expiatione, ac nulli præiudicanda tranſmutatione perfectiſſimæ ſimul & perficientis gratiæ ſacramentorum.* Sua habuit ex Maximo Pachymeres. Ideóque alij τέλειον τὴν τῶν ἁγιασμάτων μετάληψιν expoſuere. & Petrus Alexandrinus euidentiùs expreſſit, Can. 8. Εὔλογόν ἐστιν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας συνεπισχύειν, καὶ κοινωνεῖν ἐν πᾶσιν, ἔν τε ταῖς προσευχαῖς, καὶ τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου· ἵν' εὐτονώτεροι ἀγωνισάμενοι καταξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ τοῦ βραβείου τῆς ἄνω κληρώσεως. *Æquum eſt in exultatione cordis vires ſimul addere, & eis omnibus communicare, & in orationibus, & in participatione Corporis & Sanguinis, & ſermonis adhortatione : vt qui conſtantiùs decertauerint, ipſi quoque ſupernæ vocationis brauio dignentur.*

Hæc habui, Vir doctiſſime, quæ in re confuſa, atque implicata, de veteris Eccleſiæ Narthece diſſererem, ac diſſoluerem. Cæterùm ſi tuo illa ingenio, ac iudicio, ſi tuæ doctrinæ probari mox placita ſenſero, operæ me ac ſtudij pretium feciſſe quàm maximum reputabo.

DOCTISSIMO VIRO,

ET DE ECCLESIASTICA ANTIQVITATE MERITISSIMO

IOANNI MORINO,

LEO ALLATIVS,

DE RECENTIORVM GRÆCORVM TEMPLIS.

NARRO tibi (VIR PRVDENTISSIME) non quas ſtructuris immanibus, cùm Chriſtiana pietas ductu, auſpicióque ſuo Orientis regebat imperium, antiqua Græcia Baſilicas ſibi ſumptuoſiſſimè extructas, aut Templa pro facultatum ciuium modulo ædificarat, ſed quæ nunc in acerbiſſima ſeruitute, & religionis oppreſſione, aut clanculum fideles erigunt, aut vetuſtas edax reliqua fecit, & fidelibus innata religio frequenti acceſſu veneratur, ac colit. Mirum etenim eſt in tanto diuini cultus contemptu, & Turcarum in Templa iniquiſſima immanitate, qui lege ſcriptâ, grauiſſimis etiam pœnis impoſitis prohibent, nullam in poſterum de nouo diuinam domum extruendam, nec vetuſtate collapſam, ac dirutam, abſ-

que gubernatoris decreto reſarciendam, tantam adhuc ſupereſſe Templorum multitudinem, in quibus Græci effuſis precibus ſibi Deum reddant propitium: quandoquidem pij illi homines ingenti pecuniarum profuſione peruicaces animos ſibi conciliantes, id ab iudicibus, nolentibus etiam legibus, extorquent, vt nutantes iam, & collabentes reparent; ſæpe quoque ſolum, quaſi illud iam alterius Eccleſiæ dirutæ eſſet, ad quam ipſis libuerit menſuram, ad nouam ſtructuram commercantur; ſicque pietatem continuant, cultúſque diuinus perennis ſuppetit. Et licèt ad hæc tempora in Græcia, vt iam dixi, vbique ingens Templorum copia conſpiciendam ſe præbeat, non eadem tamen omnibus facies eſt exterior, nec vnus aſpectus interior, ſed varius pro varietate loci & temporis, facultatibúſque extructoris cultus, atque ornatus obiicitur. Quædam enim rudi, puſilláque mole vileſcunt, alia improbitate ſoli decurtantur, deformantúrque, alia murorum exiguitate, & contignationis contemnuntur. Vt vt tamen ſunt, veneratione ſua non carent, & frequenti credentium concurſu clareſcunt, in quibus ſatis fuerit, ſi res non indecoro equidem modo peragatur diuina. At quæ Templi perfecti formam referunt, & in quibus ſolemni ritu vel ſingulis diebus pietatis Chriſtianæ munera obeuntur, hæc fuerint.

Lata quaquaverſum, vt fert tamen loci conditio, planicies aperitur, in cuius medio Templum aſſurgit, vt, ſi libuerit totum circumire,

proſpectúque frui valeas. Planities hæc lapide, vel latere ſtrata in Monaſteriis vndique adaperta eſt, nullis cancellis, aut mœnibus obſita, ædiculis tantùm Monachorum, & vndique procurrentibus viis circumuallata, quæ eam thearri modo obſepiunt, vna aliqua eo arborum genere, quæ folia non perdunt, & ramis patulis humum opacant, ad arcendum ſolis calorem inumbratur. In vrbibus verò & frequentia hominum, vt tutior ſit, munitur mœnibus, quæ cum propinquis habitantium muris, ſi id commodè fieri poteſt, vniuntur. Murum Eccleſiæ dignoſces ex imagine ſiue Chriſti, ſiue Virginis, ſiue alterius Sancti, vtplurimum Eccleſiæ patroni ſupra portam appicti, & veluti in armario in cauo muri, omni ex parte protuberante ſtructurâ, & præcipuè ſuperiori, aliquando etiam columellis marmoreis innixa, qua contra aëris aliorúmque noxas munitur.

Satis in externis hiſce immorati ſumus; nam de embolis Eccleſiæ dicemus alibi. Procede. Antequam introeas fornicem ſupra portam excurrentem, variéque depictum, & vario marmorum genere interſtinctum, in aliis etiam Templis, quod magnificentius eſt, vermiculatis teſſerulis lepidè compoſtum, columníſque innixum conſiderato. Sedilia ex eodem marmore infernè obiiciuntur; ſi laſſus es itinere, & ſolis ardorem arcere, aut etiam honeſtis colloquiis, & ſtudioſis diſſertationibus animum recreare volueris, ſedes aptiſſima erit: nec te fugiat ex vna parte ferrum appenſum, exten-

ſum in laminam, ego dixerim chartam ferream, & malleus item ferreus. Eo λαοσυνάκτης, *populi conuocator, congregator*, ſiue *coactor*, quamuis in Typico Sabæ κανδηλάπτης, *candelarum*, ſiue *lampadum accenſor* id agat, qui κρούει τὰς βαρείας, καὶ τὸ σιδηροῦν, καὶ σημαίνει τὸ μέγα σήμαντρον: idque potuit eſſe, ſi duo iſta officia, λαοσυνάκτου, & κανδηλάπτου in vnum coïerint: ſæpiùs namque vnus duo ſibi adiuncta munia exercet. Theodorus Studita in Carminibus Canonarchæ id videtur tribuere, σάλπιγξ καιρῷ τὸ ξύλον καθὼς δεῖ. *Veluti tuba percute tempore opportuno lignum, vt oportet.* Hic, inquam, verberat laminam, vt quibus id onus incumbit, templum petant, munúſque in diuinis laudibus obeant ſuum. Quamnam autem ob cauſam ad ſacra Monachi tribus ſignis διὰ σημαντηρίων τριῶν, non item Dei turba in ciuitatibus, quæ vno tantùm ſigno, eóque magno ad diuinas laudes aduocentur, latè explicat Balſamon Meditato de hac re edito. Campanas porrò & *Campanaria*, ita illi Campanilia vocant, etiam apud Græcos poſtremis ſaltem temporibus in vſu fuiſſe habeo ex multis, ſed præcipuè ex Georgij Pachymeræ hiſtoria, qui earum ſæpiùs meminit lib. 7. τοῦ δ' αὐτοῦ μηνὸς μετὰ τὴν τεσσαρακοστὴν τὸ πρὸς ἑσπέραν ἐντεθεὶς λίκνῳ ὁ Ἰωσὴφ μόνον οὐκ ἄπνους ὢν πολλῶν παρ' ἑκάτερα παρεπομένων, καὶ ἐπευφημούντων τὰ προπεμπτήρια ἐφ' ὕμνοις καὶ κρότοις ἀνθρώπων. ἔτι δὲ καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας σημαντηρίων κωδώνων εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἀνάγεται. οἱ δὲ τοῦ κλήρου μόλις τὴν ἑσπερινὴν ὑμνῳδίαν, καθ' ἑαυτοὺς ἐκτελέσαντες,

ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀπήντων κατὰ τὸ συνῆθες σφίσιν, ἑαυτοῖς ἄβατον τὸν ναὸν κατενόουν, ὡς μηδὲ σημάντροις, καὶ κώδωσιν ἠθροισμένοι. *Hoc eodem menſe poſt diem trigeſimum, cùm adueſperaſceret, cunæ appoſitus Ioſeph, tantùm non demortuus, multis hinc atque illinc concomitantibus, & praeunti pompâ applaudentibus, non ſine laudibus, & ſtrepitibus hominum, necnon Eccleſiæ campanis, quæ populum aduocare ſolent, reboantibus, in Patriarchium deducitur. Qui autem ex Clero erant vix veſpertinis in Deum laudibus ſeiunctim abſolutis, cùm matutinum tempus adeſſet, & pro more in Eccleſiam conueniſſent, inſcenſum ſibi Templum eſſe videbant, tanquam qui neque campanis, neque tintinnabulis fuiſſent congregati.* Et Michaële Pſello oratione nondum editâ ad Conſtantinum Monomachum. ἀλλ᾽ οὐ πάντῃ τερφθήσῃ τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ ἐφ᾽ ὅλοις προσμειδιάσῃ τοῖς ὁρωμένοις. ἐξεγερεῖ γάρ σε μέσης νυκτὸς ὁ κώδων ὁ ἱερὸς, καὶ τοῖς θείοις ἐνσηλωθήσῃ ἐδάφεσιν. *Sed non omni ex parte oculis delectaberis, nec in omnibus viſibilibus gaudebis: excitabit enim te mediâ nocte ſacrum tintinnabulum, & ſacris incumbes pauimentis.* Direpto poſtmodum Imperij capite Byzantio, ditionéque reliqua Græcorum à Turcis occupata, campanarum vſus in vrbibus, in quibus ipſi degunt, intermiſſus eſt: ne per aërem palantes animos timor incuſſus, quiete, quâ fruuntur expoliet: ita fanatici illi homines, ex ethnicorum, gentiliúmque nugamentis, de animabus philoſophantur. Quare ſacerdotes Græci ligneo inſtrumento ad Græ-

cos in Eccleſiam conuocandos vtuntur. Id eſt, lignum binarum decempedarum longitudine, duorum digitorum craſſitudine, latitudine quatuor, quàm optimè dedolatum, non fiſſum, aut rimoſum, quod manu ſiniſtrâ medium tenens ſacerdos, vel alius, dextra malleo ex eodem ligno, curſim hinc inde, tranſcurrens modò in vnam partem, modò in alteram, propè, vel eminùs ab ipſa ſiniſtra ita lignum diuerberat, vt ictum nunc plenum, nunc grauem, nunc acutum, nunc crebrum, nunc extenſum edens, perfecta muſices ſcientia auribus ſuauiſſimè moduletur: & hoc *σημαντήριον* nuncupatur, magíſque proprio nomine *χειροσήμαντρον*, quòd manibus teneatur, iíſque pulſetur, ad differentiam alterius magni, quod *μέγα σήμαντρον* dicitur, ex eodem ligno, & in turribus, ſiue campanariis catenis ferreis ſuis extremitatibus appenditur. Illud eſt inſigni magnitudine, vt quandoque ſex palmos latitudo, vnum craſſitudo, triginta longitudo exæquet, malleóque pro magnitudine ſemanterij pulſetur. Memini me aliquando ab Athanaſio Imbri Archiepiſcopo, homine frugi, & mihi amiciſſimo, qui in monte Atho ordinis ſui tyrocinia poſuerat, in Dionyſiani Monaſterij ſemanterio hæc carmina incompta licèt & barbara inſcripta audiſſe.

Πόθεν πέφυκας ὦ ξύλον;
Ξύλον οἶδα με ἐν μέσῳ τοῦ δρομῶνος.
Ἄρτι κόπτομαι, καὶ σιδ. δαπανοῦμαι.
Νῦν δὲ κρέμομαι ἐν τῷ ναῷ κυρίου.

Χεῖρές με κρατοῦσιν εὐλαβῶν διακόνων,
Καὶ σφυροκοποῦσί με, φωνὰς ἐκπέμπω,
Ἵνα πάντες ἔλθωσιν ἐν τῷ ναῷ κυρίου,
Ἵνα λύσιν εὕρωσιν ἁμαρτημάτων.

Vnde es, ô lignum? lignum ſcito me in medio ſyluæ: poſteà ſcindor, & dolabra abſumor: nunc pendeo in domo Domini: manus tractant me piorum diaconorum, & malleo me percutientibus voces emitto, vt omnes in Templum Domini conueniant, vt remiſſionem inueniant peccatorum. Lignum ex quo conficitur, corrupto vocabulo σφενδάκη vocant, quod non aliud fuerit, vt ipſe exiſtimo, quàm σφένδαμνος Theophraſti, & *acer* Plinij. Vſum lignorum huiuſcemodi antiquiſſimum eſſe ex libro miraculorum ſancti Anaſtaſij martyris in ſeptima Synodo Act. 4. addiſcimus. Quod cùm Cæſareæ ciuitati reliquiæ ſancti Anaſtaſij appropinquarent, ciues omnes lætitiâ magnâ perfuſi ſurgentes ſubitò, lignáque ſacra pulſantes obuiam facti ſunt in venerandæ Deiparæ æde. Lignum itidem habeo apud Theodorum Petreorum Epiſcopum in vita ſancti Theodoſij Archimandritæ. μοναχοί τινες ἐκ τοῦ οἰκείου θεασάμενοι μοναστηρίου, οἵ τινες τοῦ Σευήρου τοῦ ματαιόφρονος ἐνόσουν αἵρεσιν πρὸς σκνισμα καὶ ἔριν τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν ἀναιδῶς τῷ ξύλῳ ἔκρουον παρὰ τὴν εἰωθυῖαν παντελῶς ὥραν. *Monachi quidam ex proprio intuiti Monaſterio, qui Seueri ſtultiſsimi hæreſi laborabant ad vellicationem, & diſsidium beatorum illorum hominum impudenter lignum pulſabant, præter ſolitam propemodum horam.* Et infrà, οὔπω γὰρ ἦν

δι-

δευτέρα τῆς ἡμέρας ὥρα, τοῦ οἰκείου προκύψας θαλάμου κρούειν τὸ ξύλον ἐκέλευσε τοὺς τὴν πνευματικὴν ταύτην ἐπιτεταγμένῳ λειτουργίαν. τούτου δὲ τάχιον γινομένου· ἤπειγε γὰρ ὁ ποιμὴν τὸ προσταχθὲν, ἐκπλήττεται μὲν ἐπὶ τῇ τῆς ὥρας ἀωρίᾳ ἡ ὑπ᾽ αὐτὸν θεόπνευστος ποίμνη. ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δὲ ὅμως συναθροίζεται ἐκκλησίᾳ. *Nondum enim erat ſecunda diei hora, & proprio erumpens thalamo pulſare lignum præcepit, nec ſpirituale id onus incumbebat: id vbi quamcitiſſimè factum fuiſſet; paſtor enim imperio ſolicitabat, concutitur ob horæ importunitatem, quod ſub eo erat à Deo inſpiratum ouile: nihilominus in Dei Eccleſiam congregatur.* Et, οὕτως εἰς τὸν τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον τοὺς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας ἡ ἱερὰ τοῦ ξύλου προσκαλεῖται ἠχή. *Sic ad inuiſibilium inimicorum pugnam Chriſti milites ſacer ligni concitat ſonus.* Et apud Nicephorum Blemmidem in vita S. Pauli Latrenſis. μέχρι ὅπου καὶ τὸ ξύλον σημάνῃ τὴν τῶν μοναχῶν ἄθροισιν. *Donec lignum pulſaret Monachorum collectionem.* Et, προστάττει δὲ πρὸ τῆς ὥρας τὸ τῶν μοναχῶν ἀθροίσιμον κρουσθῆναι ξύλον, καὶ τὴν ἱερὰν γίνεσθαι μυσταγωγίαν. *Imperat, vt ante tempus lignum Monachos congregans pulſetur, Miſſáque ſacra peragatur.* Et Auctorem vitæ Athanaſij Galeſij Patriarchæ Conſtantinopolitani: καὶ τοῖς τῶν μεσονυκτίων ὕμνων τοῦ ξύλου κρούματι πρῶτος πάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εὑρίσκετο. *Et ligni ictu, qui ad media noctis laudes conuocarent.* Theodorum Studitam in Carminibus. σάλπιζε καιρῷ τὸ ξύλον καθὼς δέοι. *Veluti tuba percute lignum tempore ſuo, vt opus eſt.* Et, τοίνυν ἐπειδὰν σαλπίσῃ τις τὸ ξύλον. *Igitur cùm quiſpiam lignum*

veluti tubam pulſauerit. Auctorem vitæ ſancti Niconis cognomento *μετανοεῖτε*, *pœnitentiam agite.* *καὶ τῷ τοῦ ξύλου κρούσματι πᾶσαν συγκαλέσας τὴν ἀδελφότητα.* *Et ligni pulſatione omnes fratres conuocat.* Et alios ſæpiſſimè. Id quoque innuit *κρούσμα* ſine alio addito. Cyrillus Scythopolitanus in vita ſancti Sabæ. *ἀναστὰς ὁ ἅγιος περὶ τῆς τοῦ κρούσματος ὥρας.* *Cùm ſanctus exſurrexiſſet ante tempus pulſationis.* Et ſæpe etiam *σύμβολον*, *ſymbolum.* Typicum cap. 40. *ὅτε δὲ ἐπιστῇ ὁ καιρὸς τοῦ ἑσπερινοῦ κρουομένου τοῦ συμβόλου συναγόμεθα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.* *Cùm aduenerit tempus veſperi, pulſato ſymbolo congregamur in Eccleſiam.* Et cap. 41. *περὶ δὲ ὥραν ἕκτην κρουομένου τοῦ συμβόλου συναγόμεθα ἐν τῷ νάρθηκι.* *Circa horam ſextam pulſato ſymbolo congregamur in Narthecem.* Ecce ligna ſacra pulſantur in Proceſſionibus, & aliis. Quare ex ære, vel metallo campanæ in Græcia rariſſimæ ſunt, niſi oppidum illud, in quo Chriſtiani habitant à Turcarum commercio quàm longiſſimè abſit. tunc enim campanæ vſus non denegatur. Et campanas pleraſque eſſe in eodem monte Atho, eáſque vetuſtiſſimas, quemadmodum & horologia ex rotis ferreis confecta, quæ ſponte ictu earumdem horas indicant, cum alio horologiorum genere, quæ *excitatoria* non malè dici poſſent, ab eodem Athanaſio ſæpè ſæpiùs audiui. Et cùm videam à nonnullis campanas, ſeu *σήμαντρα* Græcorum confundi, adeò vt *βαρέας*, quas Græci dicunt, campanarum, nobis genus ab aliis diuerſum ſupponant, paucis loca quæ-

dam difficiliora expediam. Legunt etenim *κρούειν τὰς βαρέας, καὶ τὸ σιδηροῦν.* Typicum. *καὶ κατελθὼν σημαίνει τὸ μικρόν.* Et, *εἶτα ἀνέρχεται καὶ κρούει τὰς βαρέας σχολαίως.* Et, *ἔπειτα ἐξερχόμενος σημαίνει τὸ μέγα εἶτα τὸ σιδηροῦν.* Et, *κανδηλάπτης ἐξέρχεται, καὶ σημαίνει τὸ μέγα.* Et, *ἀπέρχεται ὁ κανδηλάπτης καὶ σημαίνει τὸ σιδηροῦν.* Et, *ἀπέρχεται καὶ σημαίνει τὸ μέγα σήμαντρον.* Et, *εἶτα τοῦ μικροῦ πάλιν κρουσθέντος.* Et alibi ſæpè. Marcus Hieromonachus de dubiis Typicis. cap. 34. *περὶ τὴν ὥραν πρώτην τῆς νυκτὸς σημαίνει τὰς βαρέας, τὸ μέγα, καὶ τὸ σιδηροῦν.* *Circa horam primam noctis pulſat varcas, ingens, & ferreum,* *σήμαντρον* nempe. Si varcæ, vt ſic dicam, & ferreum pulſantur, & eodem tempore magni, & ferrei tinniunt, diuerſum quid fuiſſe varcas à ferreo neceſſe eſt. Verumtamen ſi res attentiùs conſideretur, varcæ iſtæ, non campanæ, ſed pulſus ſunt campanarum, qui ita dicuntur, quòd intento pulſu grauiter ferantur. Cùm enim triplex videatur eſſe campanarum ſonus; alter, qui laxato brachio, continuâ remiſſione, ac contractione, nunquam intermittente agitatione fit; alter, qui alternis, & crebrioribus ictibus non ſine modulatione perſtrepit; tertius, quo intento malleo ſingulis pulſibus æs campanarum increpat, varcæ iſtæ non aliud fuerint, quàm ictus iſti poſtremi, graues, ſeiunctímque abacti, & quibus iam finitis, tempus incipiendis officiis præſcriptum, expectatione qualibet ſummotâ adeſſe notatur, & hæ ſiue in ferreum, ſiue in ligneum ſignum im-

primebantur. Euchologium. κατέρχεται ὁ κανδηλάπτης, καὶ κρούει τὰς βαρέας ἐπὶ τὸν σιδηρεῶν ποιῶν στάσεις τρεῖς, καὶ οὕτω συνάγονται οἱ ἀδελφοί. *Abit Candelaptes, pulſá que vareas ſuper ferreum, in tres partes eas diuidens, & inter eas paululùm immorans: & ſic congregantur omnes fratres.* Aliud Euchologium habet, Εἶτα κρούοντες τὸ σιδηρεῶν. *Poſtmodum ferreo pulſato.* Typicum. Εἰς δὲ τὸν ὄρθρον κρούει ὁ κανδηλάπτης τὰς βαρέας πρῶτον σχολαιότερον ἄχρι τῶν πεντήκοντα. *In matutino pulſat vareas Candelaptes, primùm quidem tardiùs ad quinquaginta.* Et, μετὰ δὲ τὸ τῶν βαρέων συμπλήρωσιν κατέρχεται καὶ ἅπτει τὰς κανδήλας, καὶ ἑτοιμάσας τὸ θυμιατὸν ἐξέρχεται, καὶ κρούει τὸ σιδηροῦν. *Abſolutis vareis deſcendit, & accendit lampadas, & præparato thuribulo exit, & pulſat ferreum.*

Quod ſub fornice eſt cum plateæ parte, quam impluuium dixeris προαύλιον, & πρόθυρον τοῦ ναοῦ commodè nuncupabis, quod fuerit Templi veſtibulum. προπεμπτύσμα vocauit Zonaras in Can. 76. Trullanum. ὥστε οὐδὲ ἐν προπεμπτύσμασιν, οὐδὲ ἐν προαυλίοις τοιοῦτόν τι γίνεσθαι παραχωρεῖ ὁ κανών. *Ita vt neque in Templorum veſtibulis, neque anterioribus aliquid eiuſmodi ſinat.* πρόστωα, καὶ ἐξώστωα. Pachym. hiſtor. lib. 7. οἱ δὲ ἐτέλουν ἁγιασμοὺς τοὺς δι' ὕδατος, καὶ πρόστωα, καὶ ἐξώστωα, ἀναστήματά τε καὶ κίονες, ἀλλὰ καὶ τίμιαι εἰκόνες τοῦ μεγίστου νεὼ διὰ τῆς τοῦ ὕδατος ἐπιῤῥαντίσεως ἡγιάζοντο. *Hæ verò per aquam expurgatâ lue, ſanctitatem impartiebantur, & veſtibula, & loca extranea, ſtatumina, atque columnas: imò & pretioſi maximi Templi imagines, per aquæ aſperſionem ſan-*

ſtificabantur. προαυλίων meminit Sophronius Patriarcha in vita ſanctæ Mariæ Ægyptiacæ. ἦλθον ἕως σὺν αὐτοῖς εἰς τὰ τοῦ οἴκου προαύλια. Et, καὶ μόνη πάλιν ὁρῶμεν ἑστῶσαν εἰς τὰ προαύλια. Et, οὕτω μὲ ἡ ἄθεα διεκώλυε δύναμις, καὶ πάλιν ἔστη με εἰς τὰ προαύλια. Codinus cap. 18. εἰθισμένον δὲ ἐπιῤῥίπτειν τὰ τοιαῦτα ἐπικόμβια ἐν τοῖς προαυλίοις τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ. *Conſuetudine receptum eſt, vt eiuſmodi epicombia iaciantur in veſtibulis magnæ Eccleſiæ.* Nec malè etiam προπύλαιον diceretur. Zonaras in Can. 46. Carthag. Concil. ὃ γὰρ πρὸ τῆς ἀψῖδος πρὸ τοῦ προπυλαίου ἐστίν. *Illud namque ante Apſidem, idem & ante Propylæum ſignificat.* Notáque nomen Apſidis in eadem ſignificatione. & ſimpliciter αὐλή. Sophronius ibidem. ἐνδοῦσα λοιπὸν ἀνεχώρησα καὶ ἔστην ἔν τινι γωνίᾳ τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ. Et, ταῦτα βοήσασα ἔξειμι τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ, καὶ συντόνως ἐβάδιζον. αὐλαίαν vocauit Pachymeres lib. 9. ὑπ' αὐγὰς δὲ συναχθέντων, καὶ τὴν τοῦ αὐγουσταιῶνος αὐλαίαν πληρωσάντων. *Sub auroræ coacti Auguſtæonis veſtibulum implebant.* Huiuſmodi atrij, ſiue impluuij meditullium μεσαύλιον, vel μεσίαυλον nuncupabant. Cedrenus anno 37. Iuſtiniani. καὶ ἐκαύθη τὸ μεσαύλιον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸ λεγόμενον Γαρσονοστάσιον. *Et incendio conflagrauit medium impluuij, quod dicitur Garſonoſtaſium.* Et anno 14. Mauritij. τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς τὸν στρογγύλον ἡλιακὸν τῆς μαγναύρας στήσας ἐν τῷ μεσαύλῳ τὴν ἰδίαν στήλην. *Hoc anno Imperator ſolarium Magnauræ rotundum fecit, & in medio impluuio ſuam collocauit ſtatuam.*

Ingredere. ſed vt tibi præſcribit Theodorus Studita in Carminibus, εἰς τὴν προπύλην εἴσοδον τοῦ ναοῦ.

Οἴκου θεοῦ μέλλοντες εἰσβαίνειν πύλην
Ἔξω γένοισθε τῆς μέθης τῶν φροντίδων.
Ἵν' εὐμενῶς εὕρητε τὸν κριτὴν ἔσω
Λύσεις ὑμῖν διδοῦντα τῶν ὀφλημάτων.

Ingreſſus in Pronao es. Nicetas Choniates de Emmanuele Comneno lib. 2. ἔνθα καὶ τὸν οἰκεῖον ἀποδοχμώσας αὐχένα πρὸς τῇ εἰσόδῳ τοῦ προνάου πατεῖν παρεῖχε τῷ εἰσιόντι πόδι τῷ μοναχῷ. *Vbi in Templi veſtibulo in ipſo ingreſſu proſtratus, cuius monacho ingredienti declinatum collum calcandum præbuit.* Primus iſte thalamus Templi, à Templo tamen procurrentibus vndique muris ſeparatus, nec vllam cum Templo, niſi tribus portis, mediâ grandi, quæ ex parte ſunt, paruis neceſſitudinem habens. Νάρθηξ eſt locus in Eccleſia, quidquid alij dicant, qui extra Eccleſiam ponunt, cuius mentio ſpiſſa eſt in libris Eccleſiaſticis Græcorum. Triodion in Sabbato ſancto. ἡ δὲ πρώτη ὥρα ψάλλεται ἐν τῷ νάρθηκι. ὁμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ λιταὶ ψάλλονται. ὁμοίως ἐν τῷ νάρθηκι. *Primâ horâ canitur in Narthece. ſimiliter & reliquæ ſupplicationes canuntur in Narthece.* Pentecoſtarium in Dominica Reſurrectionis. καὶ ἐξερχόμεθα ἅπαντες ἐν τῷ νάρθηκι διὰ τοῦ βορείου μέρους κρατοῦντες, καὶ τὰ κηρία ἡμμένα. Et, ὁ δὲ ἱερεὺς μετὰ τὸ θυμιᾶσαι ἔξωθεν τοῦ νάρθηκος τὰς ἁγίας εἰκόνας, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς πάντας, ἵσταται ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν κεκλεισμένων οὐσῶν, καὶ ποιεῖ σταυρὸν μετὰ τοῦ

θυμιατῦ. *Et egredimur omnes ad Narthecem per portam borealem tenentes accenſas candelas.* Et, *Sacerdos verò poſtquam incenſauerit extra Narthecem ſacras imagines, & omnes fratres, ſtat ante baſilicas portas, quæ ſunt clauſæ, & cruce ſignat cum thuribulo.* Typicum cap. 25. καὶ ποιοῦμεν ἐν τῷ νάρθηκι παννυχίδα εἰς τοὺς κοιμηθέντας. *Et vigilamus totâ nocte in Narthece mortuorum causâ.* Et Gerontium. ὡς ἔλεγεν ἡμῖν, ὅτι τὰς νύκτας ἐκάθευδεν ἐν τῷ νάρθηκι τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μάρκου. *Vt nobis dicebat noctu dormiebat in Narthece Eccleſiæ in Templo diui Marci.* Et Cedrenus anno 37. Iuſtiniani. καὶ ἐκαύθη τὸ μεσαύλιον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸ λεγόμενον Γαρσονοστάσιον, καὶ τὰ δύο ἀσκητήρια τὰ πλησίον τῆς ἁγίας εἰρήνης, καὶ τὸ μέρος τοῦ νάρθηκος αὐτῆς. *Et incendio conflagrauit medium impluuij magnæ Eccleſiæ, quæ Garſonoſtaſium dicitur: item duo Aſceteria proxima ad ſanctæ Irenes, & pars Narthecis eiuſdem.* Auctor quoque vitæ Athanaſij Patriarchæ Conſtantinopolitani de eodem. καί ποτε περὶ μέσας νύκτας, ὡς ἐξεῖπεν αὐτὸς ἐκεῖνος ὕστερον ἀφυπνίσων ἀπῄει τοὺς νεοκόρους, καὶ περὶ τῷ νάρθηκι προσευχόμενος διεκαρτέρει, ὡς εἶχεν. *Et aliquando mediâ nocte, vt idem poſteà retulit excitatum abit Eccleſiæ inſeruientes, & in Narthece ferventiſſimè, vt poterat, preces effundens.* &c. Illud etiam aduertas, pleraſque Eccleſias non vno tantùm Narthece contentas fuiſſe, ſed ſecundum etiam adiunxiſſe. Locus iſte in vrbibus, mulieribus deſtinatur, in Monaſteriis, Monachis, qui nondum ad ſacros ordines promoti ſunt, qui-

bus non licet, dum res diuina peragitur, in interiorem Eccleſiæ partem ingredi, ibíque diutiùs immorari. Obſerua ex Typico. δεῖ δὲ καὶ τὸν ἐκκλησιάρχην περὶ τούτου φροντίζειν πάντοτε, καὶ παραγγέλλειν τοῖς ἐν τῷ νάρθηκι ἱσταμένοις ἀδελφοῖς, ἵνα μὴ ἐῶσι τοὺς ἐρχομένους εὐχῆς χάριν ποιῆσαι μοναχοὺς, εἴτε κοσμικοὺς εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ ναῷ ψαλλούσης τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπίας σημεῖον, ἀλλ᾽ ὀφείλουσιν ἐν τῷ νάρθηκι προσκαρτερεῖν ἄχρι τῆς ἀπολύσεως. *Oportet Eccleſiarcham de hoc quoque curam gerere continuò & iis, qui in Narthece commorantur fratribus inculcare, ne monachos, ſiue etiam laïcos, qui orandi gratia adueniunt, dum in choro canitur in Eccleſiam ingredi; quod eſt ſignum indecentiæ, ſed debent in Narthece perſiſtere, quouſque officium abſoluatur.* Defunctorum quoque cadauera antequam ſepulturæ mandentur, dum illis iuſta perſoluuntur, in eodem loco retinentur. Euchologium. καὶ μετὰ τοῦτο αἴροντες οἱ ἀδελφοὶ τὸ λείψανον, ἀποκομίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰ μὲν ἱερεύς ἐστιν ὁ ἐκδημήσας ἀδελφὸς, τίθεται τὸ τούτου λείψανον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ. εἰ δὲ ἰδιώτης ἐν τῷ νάρθηκι. *Et poſteà ſuſtollentes fratres cadauer, in Eccleſiam deferunt; & ſi qui fato ceſſit, ſacerdos eſt, cadauer illius in medio Templi ponitur, ſi idiota in Narthece.* Simeon Theſſalonicenſis opuſculo contra hæreſes. ὃ δὴ καὶ ἐν ταῖς μοναῖς ἀκριβέστερον ἐπιτηρεῖται, καὶ τοὺς μὲν καθηγουμένους καὶ ἱερωμένους ψάλλοντας ἔνδον τοῦ ναοῦ, τοὺς ἰδιώτας δὲ μοναχοὺς, ἢ καὶ λαϊκοὺς ἐν τῷ νάρθηκι. ὃ καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν ἔτι γινόμενον εἴδομεν ἔν τισιν ἱεραῖς μοναῖς νῦν πάντα τῇ ἀμελείᾳ παρωράθη τὰ εὐλαβῆ, καὶ τὰ τῆς τάξεως κατα-

τελέλυται, καὶ πάντα τῆς φύρδην· καὶ γὰρ ἡ ἀταξία τῇ ὑπερηφανίᾳ συζεύγνυται ἀπ' ἀρχῆς, καὶ σὺν αὐτῇ τῇ φιλοκερδίᾳ καὶ τὰ κοσμικὰ φρονήματα πλέον διὰ τὰ ἑκάστου πάθη κατὰ τῶν ἁγίων κρατεῖ, καὶ πολλοὶ ἐν τούτοις ἀφιλοσόφως φιλοσοφοῦσιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀλόγως. *Quod etiam in Monaſteriis accuratiùs obſeruatur, & Præpoſitos quidem, & ſacris ordinibus condecoratos intra Templum canunt: idiotas verò monachos, ſiue laïcos in Narthece. Id etiam noſtro hoc æuo in aliquibus ſacris Monaſteriis vſurpari vidimus. Verumtamen nunc omnia, quæ pietatem redolent, neglecta, & quæ ordinem præ ſe ferunt diſſoluta ſunt, omniáque non ſine confuſione peraguntur. Peruerſitas namque cum iactantia coniungitur, & vnà cum ipſo pecuniarum amore ſeculares cogitationes ob cuiuſcumque affectus inordinatos aduerſus ſanctorum ſtatuta potiores ſunt; multíque in his temerè, indoctéque, ſiue vt meliùs dicam, ſine vlla ratione philoſophantur.* In eo etiam ſupplicationes omnes, & rogationes fiebant. Typicum paſſim. Cauſam tradit Simeon Theſſalonicenſis opuſc. contra hæreſes. Καὶ εὐθὺς ἐκτελεῖται τὰ τῆς λυτῆς. αὕτη δὲ ἔξωθεν ἐν τῷ νάρθηκι κατά τε σάββατον τῆς, καὶ ἐν ἑορταῖς, καὶ ἐν καιρῷ δὲ πληγῆς τινὸς ἐπελθούσης, ἢ περιστάσεως, πλειόνων ἀθροισθέντων διὰ μέσου τῆς πόλεως, ἢ καὶ ἔξωθεν αὐτῆς, ἢ περὶ τὰ τείχη. λιτανεία δὲ ἐστι παράκλησις πρὸς θεὸν, καὶ ἱκεσία κοινὴ, καὶ δι' ὀργὴν ἐπιφερομένην, καὶ χάριν εὐχαριστείας ὑπὲρ ἀγαθῶν δωρηθέντων. ὃ οὖν ἔξωθεν ἡμᾶς τοῦ ναοῦ γίνεσθαι τὴν ἔκπτωσιν τοῦ παραδείσου δηλοῖ, καὶ ὃ κλεισθῆναι αὐτὸν ἡμῖν καὶ τὸν οὐρανόν. Ετ, πότε μὲν οὖν ἐν τῷ νάρθηκι ποιούμεθα τὰς λιτὰς, ὅτι

κάτω καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ἐσχατιὰν ἐλήλυθεν ὁ σωτὴρ, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸν ἱλεώμεθα, καὶ ὡς πρὸς τῶν οὐρανίων πυλῶν τῶν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἑστῶτες καθικετευόμεθα. οὐ γὰρ ἄξιοι ἀτενίσαι εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. Εἰ μὴ ἐπανελθόντες βοήσωμεν, ἡμάρτομεν. ὅτε καὶ αὐτὸς ἐξελθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ προσαπαντήσας εὐσπλάγχνως ἐπαγκαλίσεται. *Statimque ſupplicationes peraguntur, quæ foras in Narthece ſabbato, aliiſque diebus feſtiuis, & cùm plaga quædam aduenerit, aut aliud aduerſum, multis ſimul congregatis per mediam vrbem, ſiue extra eam, vel circum muros abſoluitur. Litania autem eſt deprecatio ad Deum, & communis ſupplicatio propter iram imminentem, aut gratias agendas propter collata beneficia. Egredi itaque extra Templum, caſum è paradiſo ſignificat, eúmque nobis eſſe clauſum, quemadmodum & cælum.* Et, *Tunc itaque in Narthece ſupplicationes peragimus, quod infra, & ad noſtram extremitatem deſcendit Seruator, vt in eo quoque eum propitium reddamus, & veluti ante portas cæleſtes in portis ſacri Templi ſtantes exoremus: neque enim digni ſumus ad ſublimitatem cæli oculos dirigere, niſi reuerſi clamemus, Peccauimus. Tum cùm & ipſe exiens, ad nóſque perueniens, maxima cum commiſeratione amplectetur.* Ibi etiam ſtabant Pœnitentes. Theorianus in legatione Armeniorum. ὁρᾷς ὅτι τοὺς τηλικούτῳ περιπεσόντας πταίσματι, τρία μόνα ἔτη ἀκροᾶσθαι διακελεύεται ὁ κανών, ἤγουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἵστασθαι ἐν τῷ νάρθηκι, καὶ τῶν θείων ἀκούειν γραφῶν. *Vides eos, qui in tale delictum prolapſi ſunt, vt tres tantùm annos, auſcultantium munus obire Canon præcipiat; extra nempe Eccle-*

ſiam ſtare in Narthece, & ſacras auſcultare Scripturas. Theorianus extra Eccleſiam ponit Narthecem, non quòd extra Eccleſiam ſit locus ſeparatus, ita dictus, ſed quod ab Eccleſia propriè dicta, in qua ſacerdotes locum habent, ſeparetur. Ἀκροώμενοι erant, cùm extra Eccleſiam ſtantes diuinas Scripturas audiebant, vſque ad lectionem ſancti Euangelij. Scholiaſtes Græcus in Harmenopuli epit. Can. ſect. 5. tit. 3. οἱ ἀκροώμενοι ἐκτὸς ἵσταντο τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου. Item, ἀκροώμενος, ἤγουν ἔξω ἱστάμενος ἐν τῷ νάρθηκι. *Auditores extra Eccleſiam ſtabant vſque ad lectionem ſancti Euangelij.* Et, *Audiens, hoc eſt, ſtans foras in Narthece.* Auctor Turco-Græciæ ex Theodoſio. Νάρθηξ δὲ ἔξω τοῦ ναοῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. οὕτω ναρθηκοφόρος ὁ ῥάβδον φέρων ἐκ νάρθηκος. τὸ δρομικὸν νάρθηξ λέγεται. Et ridiculum eſt, quod Sambucus dicebat, Narthecibus columnas ſignificari. Narthex verò extra Eccleſiam fortè an antiquis temporibus fuerit, non diſputo. Vel potuit etiam extra Eccleſiam dici, quia à loco, qui verè Eccleſia eſt, & Eccleſia eſt, & Eccleſia nuncupatur, diuerſus, nec vnquam ſub Eccleſiæ nomine venit. Quare de noſtri temporis Narthece Gabriel Corinthius appoſitè dixit. νάρθηξ λέγεται, ὅπου αἱ γυναῖκες ἐν τῷ ἱερῷ ἵστανται. *Narthex dicitur, vbi mulieres in Eccleſia ſtant.* ἐν τῷ ἱερῷ, quod ſub Eccleſiæ etiam nomine intelligitur, quamuis verè Eccleſia non ſit, contiguus tamen Eccleſiæ, nec ab ea ſeiunctus. Aliàs, quomodo qui extra Eccleſiam erant

ſcripturas, quæ intra Eccleſiam prope Bema legebantur, auſcultare potuiſſent? Hîc προνάου etiam nomine, Protempli, nempè ante Templum locus, à nonnullis inſignitur, cùm propriè Templum non ſit. Codinus cap. 15. κατέχειν τὸ ὀρθὸν μέχρι τῆς ἀπολύσεως ἐκτὸς τῶν ὡραίων λεγομένων πυλῶν, ἤτοι ἐν τῷ προνάῳ. Erectúmque tenere extra ſpecioſas, quas dicunt portas, *hoc eſt in Protemplo.* Ergo locus extra portas ſpecioſas Templum propriè non dicebatur, ſed Protemplum, & extra circuitum, vel ambitum Templi, ante tamen Templum; hinc & πρόναος vocabatur. Nicephorus Blemmides in vita S Pauli Latrenſis elegantiſſimâ metaphorâ χρῶτα Templi compellauit. ἐθάπτετο μὲν οὖν τὸ πολύαθλον ἐκεῖνο σῶμα, καὶ νικηφόρον, ἐν χρῷ τοῦ ναοῦ. νάρθηκα τὸν τόπον καλεῖν εἰώθαμεν. *Sepeliebatur itaque multis certaminibus, ac victoriis ſpectabile corpus in cute Templi. Narthecem locum nominare ſueuimus.* Quemadmodum enim cutis carni viuæ inhæret, caro tamen non eſt, ſic & Narthex Templo adhæret, & tamen Templum non eſt. Propinquitatem etiam innuit Thucydides, cùm dixit, ἐν χρῷ παραπλέοντες. Et Pachymeres Hiſtor. lib. 9. ὅτ' ἐκεῖνοι μὲν προσπελάζοντες ἐν χρῷ τῶν τῆς πόλεως τειχῶν. Nec aliam ob cauſam τοὺς πυλῶνας τοῦ νάρθηκος πύλας ναοῦ vocauit Theodorus Studita in Carminibus.

Εἰς τοὺς πυλῶνας τοῦ νάρθηκος.
Πύλας διαφόρας τοῦ ναοῦ τὰς ἐνθάδε
Ἴθι προσοίσων πνεῦμα συντετριμμένον,
Καὶ τοῦτο θῦμα δεκτὸν ἐστι κυρίῳ.

Ergo Narthex, qui idem erat, vt diximus, extra Eccleſiam, vel ante Eccleſiam, modo tamen quo diximus, ſitus erat. Hinc manifeſtum fit, quantum ij fallantur, qui Narthecem Eccleſiæ porticum fuiſſe contendunt, in qua conſiſtebant, quibus audire tantùm permittebatur, qui Pœnitentes ordinis ſecundi erant, quales fuiſſe χειμαζομένους, ex Balſamone videntur colligere.

Is, vt iam dictum eſt, tribus portis cum Templo communicabat, mediâ, ingenti, & magnâ, & pulcherrimè adornatâ, aliis ex vtraque parte, ſed puſillis, & nullius, ſi mediam reſpicias, conſiderationis. Media vocabatur ὡραία πύλη, *porta ſpecioſa.* Nugas Iunij de harum portarum etymo prudenter ſatis excuſſit Gretſerus non vno in loco: Codinus cap 18. οὐκ ἐκ τοῦ μέρους αὐτοῦ, οὗ περ ἀνῆλθεν, ἤγουν τοῦ πρὸς τὰς ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὸν Σωλεὰν, καὶ τὸ ἅγιον βῆμα. *Non eâ parte, quâ aſcendit, ea ſcilicet quæ ad ſpecioſas portas reſpicit, ſed ex altera, quæ ad ſoleam, & ſanctum Tabernaculum* reſpicit. Ergo ναὸς, *Templum*, in quo tunc ſtabat Imperator medius eſt inter ſpecioſas portas, & portas Tabernaculi. Specioſæ portæ vocantur etiam βασιλικαὶ πύλαι. Typicum. καὶ προπορευομένων δύο λαμπάδων φέρει αὐτὸν (τὸν σταυρὸν) μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ. *Et præeuntibus duobus cereis accenſis portat ipſam Crucem ſcilicet, ad portas vſque Templi baſilicas.* Euchologium. καὶ ἀρξάμενοι τῆς θείας λειτουργίας ἵσταται ἐπὶ τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἄζωστος ἀνυπόδετος, καὶ ἀσκεπής. *Et cùm cœperint ſacram*

Miſſam ſtat in portis baſilicis diſcinctus, diſcalceatus, & nudato capite. Euchologium MS. φέρουσι τὸν καρέντα ἀδελφὸν μέσον τῆς βασιλικῆς πύλης, καὶ ἱστῶσιν αὐτὸν ἐκεῖ. *Conuehunt detonſum fratrem in medio portæ baſilicæ, ibique eum ſiſtunt.* Et alibi ſæpiùs. Nec alias à ſpecioſis eſſe, diuerſáſque ab iis, quæ Bematis ſunt habetur ex eodem Typico. ἐξελθὼν δὲ εἰς τὸν νάρθηκα καὶ θυμιάσας κἀντεῦθεν τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ τάξιν ὑποστρέφει, καὶ εἰσελθὼν ἔσω τῆς βασιλικῆς πύλης χαράττει μετὰ τοῦ θυμιατοῦ σταυρὸν, καὶ ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως τό, κύριε εὐλόγησον, καὶ θυμιᾷ αὖθις τὸν προεστῶτα, ἢ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. εἶτα τὸ ἅγιον καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης. *Egreſſus in Narthecem, ibique ſecundùm ordinem fratribus incenſatis regreditur, & introiens intra portam baſilicam cum thuribulo crucem exprimit, & elatâ voce dicit,* Benedic Domine; *rurſúſque præſidentem incenſat, vel locum illius, poſteà ſanctum, & ingreſſus in ſacrum Tabernaculum ſtat ante ſacram menſam.* Et clariùs Marcus Hieromonachus de dubiis Typicis cap. *96.* καὶ θυμιᾷ τὸν ἕτερον ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ κατερχόμενος μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν ποιῶν καὶ ἐν αὐτῷ, ὥσπερ καὶ εἰς τὸν ἕτερον. εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται διὰ τοῦ βορείου πυλῶνος θυμιῶν κἀκεῖσε πάντας, καθὼς καὶ ἐν τῷ ναῷ. πληρώσας δὲ τὸ θυμιᾶν, καὶ μέλλων εἰσιέναι ἐν τῷ ναῷ χαράττει σταυρὸν ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν. ὡσαύτως δὲ εἰς τὸν ὀμφαλὸν, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ. καὶ εἰς τὰ ἄλλα θυεία ὁμοίως. προθυμιῶν πάλιν τὸν ἡγούμενον ἐν τῷ εἰσιέναι, καὶ οὕτως εἰσέρχεται διὰ τῆς προθέσεως ποιῶν πάλιν σταυρὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. *Et incenſat alium ſumpto initio à ſanctis portis,*

& perueniens vſque ad baſilicas portas, id ipſum, quod & in alio efficiens. Tum poſteà exit per borealem ianuam incenſans ibidem omnes, quemadmodum & in Templo. Cùm incenſandi finem fecerit, ingreſſurus in Templum ante portas baſilicas crucem deſignat. Similiter & in vmbilico, hoc eſt medio Templi, & in alias portulas ſimiliter. Rurſus præſidentem incenſans, dum ingreſſurus eſt, & ſic per Prothesem introit, faciens de nouo crucem in ſacra menſa. Vides hîc diuerſas eſſe portas ſanctas à baſilicis? per baſilicas *introit* in Templum, per ſanctas in Bema. Alios eſſe, qui vltra baſilicas, & alios qui citra, quæ aliæ omninò non fuerint, quàm ſpecioſæ. Portam hanc etiam Angelicam dictam non incongruè dici poterit ex Theodoro Petræorum Epiſcopo in vita ſancti Theodoſij Archimandritæ. Διὰ τῆς ἀγγελικῆς οὕτω λεγομένης πύλης εἰσελθοῦσα, καὶ πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῶν πατέρων γενομένη χοροῦ. *Per Angelicam, quam dicunt portam ingreſſa, & prope ſanctum Patrum cœtum facta.* Quæ ſanè Bematis eſſe non potuit, cùm per eam mulieribus ingreſſus in Bema denegetur. Porta ſpecioſa velo obſeratur, quod ſemper ex vna parte reuolutum aditum introëuntibus exhibet, extentum tamen fores occupat, cùm in Veſperis Troparia in Lita, vel Litaniis intra Narthecem concinuntur: ea ſiquidem, quemadmodum & mediæ noctis officium, quod μεσονύκτιον appellant, & Horas, Tertiam, Sextam, & Nonam; nam Primam poſt Matutinum in Choro recitant, necnon ἀπόδειπνον, quod poſt Cœnam

& Completorium eſt, expanſo velo, clauſáque ianuâ recitant, tantùm Monaſterij Rectore, ſiue vices illius obtinente adſtantibus, cum reliquo idiotarum Monachorum cœtu, ſacerdotibus in Templo ad propria ſubſellia reſidentibus. Abſolutóque Completorio egrediuntur omnes. At Lite & Meſonyctio perfectis, cùm reliqua ex officiis adnectenda ſunt, reuoluto velo Rector, & ſacerdos per ſpecioſam portam, reliqui, ſi qui ſunt, per minores portas Templum ipſum introëunt. Horis porrò abſolutis, & retracto velo huiuſce portæ, & alio Bematis, ſacerdos in ipſo aditu Bematis ſtans finem officij facit.

Et hoc propriè Templum eſt, & Chorus etiam nonnullis appellatur. Vtplurimùm forma rotunda in fornicem ſuſtollitur, ſubſelliis circum circa, vel ex nuceis, vel pineis, vel aliis vilioribus tabulis muro adfiguntur, in quibus ſacerdotes, vel ſedentes quieſcunt, vel ſtantes accumbendo laborem leuiùs ferunt, eo ordine, vt digniores, ſpectabilioréſque dignius occupent ſedile: idque eſt, quod portæ ſpecioſæ proximius eſt à dextra introëuntibus. Sedilia iſta, ſeu accubitoria vocantur, communi quidem vocabulo τόποι. Typicum. *καθέζονται εἰς τοὺς ἑαυτῶν τόπους. Sedent in propriis locis.* Et magis aptiori vocabulo στασίδια. Idem Typicum. *ἀπερχόμενος ἵσταται εἰς τὸ στασίδιον αὐτοῦ. ἀπέρχεται ἐν τῷ στασιδίῳ αὐτοῦ. καὶ ἀπερχόμενοι εἰς τὰ ἑαυτῶν στασίδια.*

Medium Templi ὀμφαλὸς, *vmbilicus* dicitur. Marcus de dubiis Typicis cap. *96. χαράττει σταυρὸν* ἔμ-

ἔμπροσθεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν. ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ὀμφαλὸν, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, καὶ εἰς τὰ ἄλλα θυρεῖα ὁμοίως. *Facit crucem ante portas baſilicas. ſimiliter & in vmbilico, hoc eſt medio Templi, & in alias portulas ſimiliter.* Sic ὀμφαλὸς γῆς apud Euripidem Delphi, quòd in medio orbis exiſtimarentur ſiti, & apud Homerum, ὀμφαλὸς θαλάσσης, ὅ μεσαίτατον. Et apud Pindarum etiam, ſi rectè memini, τὰ μεσόμφαλα γᾶς. Alij propriore vocabulo μεσόναον dixerunt. Balſamon in 74. Can. Trullanum. τινὲς οὖν, ὡς ἔοικεν ὑποστελλόμενοι κλινίδια ἐν τῷ μεσονάῳ εἰσάγειν, ἢ καὶ διὰ θρύψιν πλείονα ἐποίουν. *Nonnulli ergo lectulos in medium Templi ſubmittentes huiuſmodi toros, ſeu ſtrata, vel ad maiores delicias faciebant.*

Finito Choro, qui concameratione ſuâ veluti arcâ circumcluditur, fornix alia longior, quàm latior extenditur, quam Tabulatum interſecat, à Choro ad Tabulatum ipſum, vtraque ex parte Cantores, aliíque, qui recitandis aut concinendis officiis inſeruiunt, locum habent, & à nonnullis Diaconicum, neſcio an rectè dicitur. Tabulatum duabus portis, aliquando tribus aditum præbet. Media eſt pulchrior, amplior, & ſtructuræ decore ſpecioſior: aliæ ex vtraque parte minus conſpicuè velo obſerantur, nec niſi manibus ſublato velo introëuntibus patent. Media ita diuiſa eſt, vt pars inferior duobus cancellis, ſeu portulis, quæ ſeſe in medium complectuntur, nec hominis menſuram excedunt, conſtipetur: ſuperior velo obtegitur, & vtplurimùm

dum officia recitantur, & res diuina peragitur, reuoluto velo adaperta cõſpicitur, cancellis ſemper obſeratis, qui tantummodò exeunti vel introëunti ſacerdoti, vel diacono, cùm id res Eccleſiaſtica poſtulat, reſerantur. Quando autem id fiat, ex Græcorum libris manifeſtum erit. Et ex Can.19. Laodic. nonniſi ſacerdotibus ad communionem in illud ingreſſus conceditur. καὶ μόνοις ἐξὸν εἶ), alij legunt, ἐξεῖναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν. *Et ſolis ſacerdotibus licere ad altare ingredi, & communicare.* Alexius Ariſtenus: καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μεταλαμβάνειν ἐντὸς τοῦ βήματος μόνους τοὺς ἱερατικούς. *Et ſic ſacram oblationem perſici, & intra ſanctuarium ſolos in ſacris conſiſtentes communicare.* Zonaras. κοινωνεῖν δὲ ταύτης ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἔξεστι λέγει ὁ κανών. *Cuius quidem percipiendæ cauſa altaris ſepta ingredi ſacro tantùm ordine initiatis hominibus conceſſum eſſe affirmat.* Balſamon. σημείωσαι δὲ ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος, μόνοις τοῖς ἱερωμένοις ἐφεῖται ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου κοινωνεῖν. *Nota autem quod ex præſenti Canone ſolis ſacratis permittitur ad altare communicare.* Prohibetur item in Synodo Trullana Can. 69. ne laïci, vno excepto Imperatore, quando voluerit Creatori dona offerre, in altare ingrediantur. In quem Canonem Ariſtenus: Εἰ μὴ βασιλεὺς, οὔ τις τῶν λαϊκῶν εἰς ἱλαστήριον εἴσεισιν. ἑρμηνεία. τοῖς κοσμικοῖς τὸ ἱλαστήριον ἄβατον. βασιλεὺς δὲ οὐ κεκώλυται εἰσέρχεσθαι ἐν αὐτῷ, ἡνίκα ἂν βουληθείη, καὶ προσάγειν δῶρα θεῷ. *Excepto Imperatore, nullus ex laïcis in ſan-*

ctuarium ingreditur. Expoſitio. Laïcis ſanctuarium impenetrabile eſt: Imperatori verò conceſſum eſt in illud ingredi, cùm placuerit, & dona Deo offerre. Balſamon. ἀπαγορεύει ὁ κανὼν εἰσιέναι τοὺς λαϊκοὺς ἔνδον τοῦ θείου θυσιαστηρίου ὡς ὄντος τούτου ἀφιερωμένου μόνοις τοῖς ἱερωμένοις. τῷ δὲ βασιλεῖ καὶ λαϊκῷ ὄντι, ἐνδέδοται φησὶ τοῦτο ποιεῖν, προσάξαι δῶρα τῷ θεῷ αἱρεθήσεται κατά τινα παλαιὰν παράδοσιν. *Prohibet præſens Canon, ne laïci ad altare ingrediantur, vt quod ſit præfinitum iis ſolis, qui ſunt ſacris initiati. Id autem, inquit, Imperatori ſoli, licèt ſit laïcus, conceſſum eſt, quando munera Deo offerre voluerit ex antiqua quadam conſuetudine.* Zonaras. τὸ θυσιαστήριον τοῖς ἱερωμένοις ἀφώρισται. διὸ καὶ ὁ κανὼν τοῖς λαϊκοῖς ἀπαγορεύει τὴν πρὸς αὐτὸ εἴσοδον. τῷ δὲ βασιλεῖ μόνῳ παραχωρεῖ τὴν εἰς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, ὅτε προσάγει δῶρα τῷ θεῷ. *Sacrificandi locus initiatis hominibus ſeorſim deſtinatus eſt. Proinde laïcos ab illius ingreſſu arceri Canon iubet; ſed ita vt Imperatori tamen, cùm ſacra munera Deo oblaturus acceſſerit, ſacra adyta intrandi ſoli ſit facultas.* Multóque magis mulieres ex Synodi Laodicenæ Can. 44. ab eo arcentur. ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι. *Quod non oportet mulieres ad altare ingredi.* In quem Canonem Ariſtenus. οὐ μόναις γυναιξὶν, ἀλλ' οὐδὲ κοσμικοῖς ἀνδράσιν εἰς τὸ θυσιαστήριον ἔξεστιν εἰσελθεῖν. *Non mulieribus tantùm, ſed & laïcis hominibus non licet in ſanctuarium ingredi.* Zonaras. εἰ λαϊκοῖς ἀνδράσιν ἀπηγόρευται ἔνδον εἰσιέναι θυσιαστηρίου κατὰ τὸν ξθ'. κανόνα τῆς ἕκτης συνόδου, πολλῷ μᾶλλον ἂν εἴη γυναιξὶν ἀπηγορευμένον, αἷς καὶ ἡ τῶν ἐμμηνίων αἱμάτων ῥύσις ἀπαραι-

ρέτως συμβαίνῃ. *Sic laïci viri quoque altaris ſepta ingredi ſextæ Synodi nono, & ſexageſimo Canone vetantur, fœminas multò magis, quæ menſtrui ſanguinis fluxu, vel inuitæ pollui ſolent, ſacri loci aditu prohiberi putandum eſt.* Balſamon. ὁ μὲν πρῶτος κανὼν κωλύει τὰς γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι, ὁ δὲ ξθ'. κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου ἀπαγορεύει τοῖς λαϊκοῖς τὴν ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου εἴσελευσιν. εἰς μέντοι τὰ μέρη τῶν Λατίνων ἀνερυθριάστως αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις, ὅτε βούλονται εἰσέρχονται. *Præſens quidem Canon prohibet laïcis, ne ad altare ingrediantur. In Latinorum autem regionibus mulieres ſine pudore ad altaria, quando volunt, ingrediuntur.* Quod autem poſtremò Balſamon in Latinos oblatrat, id ex rerum ignorantia Latinarum, & in Latinos peruerſo odio fit. Eſto enim apud Latinos mulieres Bemata ingrediantur, quid inde mali eſt? annon eodem ipſo Balſamone aſſerente mulieres antiquitùs in Bemata ingrediebantur. In Can. 2. Dionyſij Alexandrini. ὡς ἔοικε δὲ τὸ παλαιὸν εἰσήρχοντο γυναῖκες εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης μετελάμβανον. *Olim, vt videtur, mulieres ad altare accedebant, & è ſancta menſa participabant.* Verumtamen quomodo apud Latinos mulieres in Bemata ingrediuntur, apud quos nulla Bemata ſunt? ſcribit tamen ſe neſcire, quomodo in diuinum adytum incliti Templi D. N. Ieſu Chriſti, quod eſt in Chalce, quicumque vult, citra vllum impedimentum ingreditur. Et de hac Imperatoris prærogatiua, multa ſibi ex ingenio Zonaras, Balſa-

móque comminiſcuntur. Zonaras aſſerit, quà laïcus eſt ad ſacrum altare ingredi non licere Imperatori, ſed propter eam, quâ præditus eſt, ſupremæ poteſtatis amplitudinem, id ei peruetuſto antiquorum Patrum exemplo conceſſum fuiſſe: ideóque Canonem Imperatoriæ poteſtatis, ſupremæque auctoritatis mentionem iniuiſſe. Balſamon dicit, quòd per ſanctæ Trinitatis inuocationem Patriarchas promouent, vnctíque Domini ſunt, non tantùm, quando ſunt Deo munera oblaturi, ſed quandocumque voluerint, ſine vllo impedimento in ſacra Templi adyta ingredi, & ſuffire, & cum triplici cereo ſignare, quemadmodum & Pontificibus licere. Nonnemo id ad adulationem Græcam retulit; res tamen ita ſe habuit. Cùm, ita pellente aulicorum aſſentatione, omnia ſibi ob dignitatis excellentiam licere Imperatores opinarentur, inuerſo rerum Eccleſiaſticarum ordine, in adyta quoque pro libidine ingrediebantur, & cùm ſacra agebantur, ſedebant. Ambroſius inſolentiam temperauit, & locum Imperatoribus ante cancellos Bematis aſſignauit: vt ſic propter Imperij maieſtatem Imperator, cùm ordine primus ſederet, populum, ſacerdotes, qui in ſacris penetralibus locum habebant, Imperatorem antecederent: idque approbatum à Theodoſio, & corroboratum à ſucceſſoribus, ad ſua, Theodoſij nempe iunioris tempora, conſeruatum tradit Sozomenus Hiſtor. Eccleſ. lib. 7. cap. 24. ἔθος ἦν τοῖς βασι-

λεῖς ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐκκλησιάζειν κατ' ἐξοχὴν τῶν ὀρείων
τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους. κολακείας δὲ, ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο
συνιδὼν τόπον εἶναι βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέταχε τὸν πρὸ
τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου. ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρα-
τοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν, αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκα-
θῆσθαι. ταύτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐπῄνεσε Θεοδό-
σιος ὁ βασιλεύς, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐκράτυναν, καὶ ἐξ ἐκεί-
νου νυνὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν. *Mos erat, vt Impera-
tores, dum ſacris intereſſent, in ſacrario ſederent, ma-
ieſtatis ergo à populi conſortio ſeparati. Ambroſius au-
tem conſiderans eam conſuetudinem, vel ex aſſentatio-
ne, vel ex ordinis inſcitia eſſe natam, Imperatori in
Eccleſia locum aſſignauit, ante ſacrarij cancellos, ita
vt populum Imperator, Imperatorem ſacerdotes ordine
ſedis antecederent. Hanc autem optimam conſtitutio-
nem Theodoſius Imperator approbauit, & ſucceſſores
eius corroborauerunt, ac nos eam ex eo vſque tempore
conſeruatam cernimus.* Nicephorus quoque Calli-
ſtus Hiſtor. Eccleſ. lib. 12. cap. 41. ſententiam
Sozomeni clarioribus etiam verbis extulit. ὡς δὲ
καὶ καιρὸς ἐνέστη, καθ' ὃν ἐχρῆν, ὥσπερ ἦν ἔθος τῇ ἱερᾷ τρα-
πέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν, συνδάκρυς ἐκεῖθεν ἀνεχώρεις τῶν
θείων ἀνακτόρων ἐπέβη, καὶ τὰ εἰωθότα δῶρα προσενεγκὼν
ἔνδον τῶν ἱερῶν κιγκλίδων ἐλθὼν ἐγένετο τῷ ἱερατείῳ, ὅπου δὴ ἐκ
παλαιοῦ ἔθος ἦν τοὺς βασιλεῖς ἵστασθαι, κατ' ἐξοχὴν τοῦ λαοῦ
κεχωρισμένους. ὃ κολακείας μᾶλλον, ἢ εὐταξίας εἶναι ὑπει-
ληφὼς ὁ Ἀμβρόσιος, καὶ τὸν βασιλικὸν, ὡς χρεὼν ἦν ἁρμό-
ζοντα τόπον ἐρρύθμιζε τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων, ἤτοι τῶν
τοῦ ἱερατείου κιγκλίδων. ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὴν προεδρίαν
τὸν κρατοῦντα ἔχειν αὐτοῦ δὲ προκαθῆσθαι τοὺς ἱερέας. ἦν

δὴ καὶ τότε μὲν ὡς ἀρίστην ἐπῄνεσε Θεοδόσιος, ἐκράτυναν δ᾽ οἱ καθ᾽ ἑξῆς. ἣ καὶ εἰς δεῦρο ἐξ ἐκείνου φυλάττεται. ἐγὼ δ᾽ καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους εἶδον τοὺς καθ᾽ ἡμᾶς θεοφιλεῖς κρατοῦντας κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου σαββάτου καιρὸν τῷ μεγίστῳ δόμῳ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου Σοφίας ἔνδον τῶν ἀδύτων εἰσιόντας, καὶ σταυροειδῶς τὴν θείαν τράπεζαν ἀρώμασι θυμιῶντας καινοῖς, καὶ δῶρα ταύτῃ προσάγοντας. *Poſtquam verò tempus aduenit, quando eum more recepto munus ad ſacram menſam afferre oporteret, lacrymans ſurrexit, & diuinum ſacrarium ingreſſus eſt, & dono ex conſuetudine oblato, intra ſacros cancellos permanſit, in ſanctiore ſacerdotum loco, vbi antiquitùs Imperatores conſiſtere mos erat, propter dignitatis ſublimitatem à plebe ſegregatos. Quam rem quod Ambroſius adulationis magis, quàm ordinis recti eſſe putabat, Imperialis quoque ſtationis locum ita vt par erat in ordinem ſuum redegit, pro tabulatis, ſeu cancellis ſacrarij ſede illi deſignatâ: ita vt Imperator honoratiorem quidem præ populo ſtationem haberet, præ illo autem ſacerdotes locum ſublimiorem obtinerent. Eum ordinem, vt optimum Theodoſius tùm laudauit, poſteri quoque confirmarunt: qui inde ad hac vſque tempora ſeruatur, Ego verò ſemel annuo tempore noſtræ ætatis Dei amantiſſimos Principes magni ſabbati die ſacra adyta maximi Dei ſapientiæ Templi ingredi vidi, cùm ſub crucis forma in ſacra menſa noua adolerent aromata, & dona ei inferrent.* Subdítque infrà eundem Theodoſium præſcripta ſibi ab Ambroſio diligenter ſeruaſſe. Cùm enim Byzantij die feſto diuinam ingreſſus ædem dona menſæ myſticæ intuliſſet,

ſtatim retrocedens exiit, Nectario factum ægrè ferente, & cauſam inquirente, reſpondit ſe, quod inter Imperatorem, & ſacrorum Antiſtitem diſcrimen ſit, agnoſcere, & vix tandem veritatis doctorem, & dignum Epiſcopali dignitate Ambroſium inueniſſe. Nec tacuit Theodoſius iunior in Actis Concilij Epheſini. *Nos*, inquit, *qui legitimi imperij armis ſemper circumdamur, quóſque ſine armatis, & ſtipatoribus eſſe non conuenit, Dei Templum ingreſſuri foris arma relinquimus, & ipſum etiam diadema regiæ maieſtatis inſigne deponimus, & ſacra altaria munerum tantùm offerendorum accedimus, quibus quoque oblatis ad extimum, communéque atrium mox nos recipimus.* An ergo adulatio Græca fœdo abortu Canonem Trullanum peperit, qui tot ante annos, ita probantibus Patribus, in ea Eccleſia pedem fixerat. Ab ipſis Imperatorum Chriſtianorum incunabulis, vt Deo ſua munera offerrent Imperatores, inter adyta pedem mouebant; exſolutiſque muneribus in atria extima ſe recipiebant ſecretiora illa penetralia ſacerdotibus, ſacratiſque hominibus relinquentes. Epiſcopus tamen, vel ſublimioris muneris ſacerdos per hanc ingrediuntur, vocantúrque ἅγιαι θύραι, *ſanctæ portæ*, quæ licèt plurali numero efferatur, vna tamen eſt, quemadmodum & portæ ſpecioſæ, vt diximus, idque vel ad magnificentiam, vel etiam ad venerationem augendam, vel ad innuendos cancellos illos, qui plures ſunt; more etiam non inſueto Latinis : id-

ideóque ſæpiùs in Euchologio, & alibi, ἅγια θυρία, quaſi diceres *ſanctæ portulæ* nuncupantur. ὁ δὲ ἱερεὺς κλείσας τὰ ἅγια θυρία. Et, οὔτε θυμιᾷ πρῶτον ὁ ἱερεὺς, οὔτε τὰ ἅγια θυρία ἀνοίγονται. Et Codinus cap. 18. μόνος δὲ ὁ βασιλεὺς διερχόμενος τὸν Σωλέα εὑρίσκει τὸν πατριάρχην ἱστάμενον εἰς τὰ ἅγια θυρία. *Solus Imperator tranſito Solea reperit Patriarcham in portulis ſanctis ſtantem.* Nicephorus Calliſtus κιγκλίδας vocauit, & Cantacuzenus, αὐτὸς δὲ μόνος εἰσερχόμενος τὸν Σωλέα, τὸν πατριάρχην ἐπὶ ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσιν ἑστηκότα εὑρίσκει. Sozomenus Hiſtor. Eccleſ. lib. 7. cap. 24. δρύφακτα non ineleganti vocabulo. Quidquid enim vnum ab alio ſeparabat, ſiue illud velum, ſiue tabulatum, ſiue cancelli, ſiue aliud fuiſſet, δρύφακτον nuncupabant. Pachymeres lib. 9. cap. 1. περιαιρεθέντων δὲ καὶ τῶν τοῦ τρικλίνου μακρῶνος δρυφάκτων δι' ὅλου, ὡς καθαρὸς παρὰ πάντων θεᾶσθαι ὁ εὐφημούμενος. *Ablatis item Triclini longi cancellis omninò, & planè ab omnibus, qui acclamabatur, conſpiceretur.* Ex quo etiam verbum idem Auctor lib. 4. ſatis audacter περιδρυφακτῶσαι compoſuit. καὶ πάντων ἐν ταὐτῷ συλλεγέντων ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς αὐτοῦ κέλλης. ὃ δὴ καὶ σιδηροῖς τοῖς μὲν ὀρθίοις, τοῖς δὲ ἐγκαρσίοις περιεδρυφάκτωτο τοῖς κάμαξι λόγων ἦρχε πρὸς αὐτούς. *Et omnibus eundem in locum coactis ex propriæ cellæ feneſtra, quæ & ferreis vnâ parte rectis, aliâ obliquis poſticis obſerrabatur, ita ad eos loqui exorſus eſt.* Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Euthymij. κάγκελοι τῆς τούτου διαφορᾶς ἐπιτελουμένης Τερέβων ὁ Σαρακηνὸς πλησίον ἱστάμενος τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων τὰς χεῖρας ἐπεστηριγμένας τῷ καγκέλῳ τοῦ

ἱερατείου θεωρεῖ αἰφνίδιον, ὅτι πῦρ οὐρανόθεν κατελθὸν ἐπάνω ἡπλώθη τοῦ θυσιαστηρίου. Et, καὶ ἀπὸ τότε οὐκ ἔτι προσέθετο (ὁ Τερέβων) ἐπιστηρίζεσθαι τῷ καγκέλλῳ τοῦ ἱερατείου, καθ' ἣν εἶχε συνήθειαν, τολμηρῶς καὶ θρασέως τοῦτο ποιῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας προσκομιδῆς, ἀλλ' ὀπίσω πλησίον τῆς θύρας ἵστατο μετὰ φόβου. *Cùm itaque ſancta oblatio conficeretur, Terebo Saracenus proximè ſtans altari, habens manus innixas cancello Hieratij intuetur derepente ignem de cælo demiſſum ſuper altare expanſum fuiſſe.* Et, *Ex eo tempore numquam animum adduxit Terebo cancello Hieratij, vti anteà ſolebat inniti, audacter id efficiens tempore ſanctæ oblationis, ſed retrò prope ianuam cum timore ſtabat.* Et in vita ſancti Sabæ κάγκελλα. καὶ ἔμεινα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κλαίων ἐπὶ τῶν καγκέλλων τοῦ θυσιαστηρίου. *Et manſi per diem, & noctem plorans penes cancellos Tabernaculi.* Non minus enim hæc ſacra adyta, ac Principum & Magiſtratuum ſecreta velis, cancellis, & *feneſtratis*, vt cum Caſſiodoro loquar, *ianuis* obuelanda erant, quibus indigni ab aditu arcerentur. Appoſitè itaque Euchologium. ἰστέον ὅτι τὰ ἅγια θυρία οὐδέποτε ἀνοίγονται εἰ μὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ, ὅτε θυμιᾷ μόνον ὁ ἱερεύς. εἰς τὰς εἰσόδους πάσας, ἤγουν τῶν ἑσπερινῶν, καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, ὡσαύτως ἀνοίγεται καὶ ἀπὸ τοῦ προσέλθετε μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας λειτουργίας. *Sciendum eſt, ſacras portulas nunquam aperiri, niſi in principio magni Veſperi, cùm incenſat ſolùm Sacerdos: in introitibus omnibus, ſiue illi in Veſperis, ſiue in Miſſa, ſiue cum ſancto Euangelio fiant. Pari modo aperiuntur ab eo tempore,*

quo dixerit ſacerdos, Accedite vſque ad diuinæ Miſſæ complementum. Et Marcus Hieromonachus in dubiis Typicis cap. 96. τὰ γὰρ ἄλλα θυεία οὐδέποτε ἀνοίγονται αὖθι δηλονότι τῆς Εἰσόδου, καὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τῶν θείων μυστηρίων, καὶ τοῦ πληρωθῆτω. *Portulæ reliquæ nunquam aperiuntur præterquam in ingreſſu oſculatione Euangelij ſacris myſteriis, & cùm dicitur*, Abſoluatur. Locus ante portas vocatur πρόθυρα τοῦ βήματος. Codinus cap. 14. μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου, τοῦ πρωτοπαπᾶ, καὶ τοῦ ἀρχιδιακόνου ἱσταμένων ἐν τοῖς προθύροις τοῦ βήματος. *Abſolutis Matutinis, Laudibus, Protopapâ, & Archidiacono in veſtibulo tabernaculi ſtantibus.* Velum vocatur βημόθυρον, meminítque Euchologium. ἀνοίξας δὲ βημόθυρον μόνον ἐκφωνεῖ. *Adaperto ſanctæ portæ velo, portulis relictis clauſis, altâ voce dicit.* Et Manuel Malaxus in Hiſtoria Eccleſiaſt. inter ea, quæ à Ieremia Patriarcha ſplendidè in Templo παμμακαρίστου perfecta fuêre, enumerat, καὶ βημόθυρον μέγα ἐκλεκτὸν πολλῆς τιμῆς, καὶ αἱ πόρται τοῦ ἁγίου βήματος πάγχρυσαι. Vbi Interpres. *Conſpicitur ſacrarij ianua magna eximia, magni pretij, & fores ſacrarij inauratæ totæ.* cùm vertendum eſſet, *& velum Bematis magnum, & eximium*, &c. Ne bis eaſdem portas, non ſine ingenti ſumptu feciſſe videatur. Minorem portam, quæ Borealior eſt, βόρειον κλίτος & πλαγίαν nuncupat Euchologium, ad differentiam alterius, quæ Auſtralior eſt, nec in omnibus Eccleſiis habetur.

Locus Tabulato incluſus ſacer eſt, ac veneran-

dus, & clericis tantùm, viris ſecularibus rarò, mulieribus nunquam penetrabilis. Pachymeres, Cantacuzenus in Hiſtoriis, Samonas Gazæus, & alij *Adyta* vocarunt. Cedrenus in Conſtantino Porphyrogeneta ἅγια, *ſancta*, τὸν δὲ λοιπὸν υἱὸν αὐτοῦ τοῦ Ρωμανοῦ, Θεοφύλακτον ὁ πατριάρχης ἀπέκειρε κληρικὸν, χειροτονήσας αὐτὸν ὑποδιάκονον, προχειρισάμενος καὶ σύγκελλον πρότερον διελθόντα εἰς τὰ ἅγια μετὰ τοῦ τάγματος, τῶν ὑποδιακόνων. *Reliquum filium illius Theophylactum tonſurâ clericali inſignit, & ſubdiaconum ordinat, & ſyncellum, cùm priùs in ſanctuarium introiſſet, unà cum ſubdiaconorum ordine.* Ignatius diaconus, & Sceuophylax magnæ Eccleſiæ in vita Nicephori Patriarchæ Conſtantinopolitani. ἱερὰ ταμιεῖα, καὶ τῇ μὲν λαιᾷ τὰ τῆς ἀσθενείας ὡς ἔφθη ὑπερεῖδεν. τῇ δεξιᾷ δὲ τοῦ θείου ἐπιλημμένου πυρείου τὰ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ταμιείων εὐωδίαζε δώματα. φθάσας οὖν εἰς τὸν τοῦ μεγίστου ναοῦ περίπυστον κατηχούμενον ἐν ᾧ πολλάκις παννύχοις ἐλιπάρει τὸ θεῖον ἐντεύξεσι δυοῖν λαμπάδοιν ὑφῆπτε κηρῶν. *Et ſiniſtrâ quidem manu partes corporis ægritudine afflatas ſuſtentabat, dexterâ verò ſacrum thuribulum tenens, ædes ſacrorum illorum conclauium odoribus afficiebat. Cùm itaque perueniſſet ad magni Templi celebre Catechumenum, in quo ſæpiùs numen precibus per totam noctem continuatis deprecabatur, duos cereos accendebat.* Balſamon, θεῖον ἄδυτον. Græci communiore vocabulo, ἅγιον βῆμα, *ſacrum Tabernaculum*, quod & *ſancta ſanctorum* dixeris, nec aliud fuerit ab ἱερατείῳ Euchologij. Poſt adoratas enim imagines, εἰσέρχονται εἰς τὸ ἱερατεῖον, *ingrediuntur in ſacrarium.*

Et, ὁ δὲ ἱερεὺς θυμιᾷ τούτων ψαλλομένων, τό, τε ἱερατεῖον, καὶ τὸν ναὸν ἅπαντα ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ βορείου κλίτους, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὸν νάρθηκα. *Sacerdos incenſat dum hæc canuntur ſacrarium, & Templum vniuerſum, egrediens è boreali latere, & fratres, & narthecem.* Et, τοῦ ἱερέως ἑστῶτος ἐν τῷ ἱερατείῳ παρίστανται οἱ μέλλοντες ζεύγνυσθαι πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν. *Sacerdote ſtante in ſacrario, qui copulandi matrimonio ſunt, ante ſanctas portas ſiſtuntur.* Nec alius nobis in Eccleſia locus eo nomine deſignatur. Hinc manifeſtè falluntur ij, qui ἱερατεῖον cum Choro confundunt: munia ſiquidem, quæ obeuntur in Choro, in Hieratio obiri non poſſunt, & vice verſâ quæ fas eſt vnicuique, cui lumen Chriſti affulſerit, in Choro perficere, in Hieratio nefas eſſet, ſi perageretur. Chorus Chriſtianis omnibus patet, Hieration ſacerdotibus tantùm, & clericis. E Choro ad Hieratium procedunt, & ſacerdos ſacra peragens in Hieratio conſiſtit, quod vtique in Choro non fit, & plura alia, quæ per ſe quilibet res Eccleſiaſticas Græcorum pertractans ex eorum libris colligere poteſt. Vtraque complexus eſt Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus orat. de S. Stephano. ἀντὶ τοῦ σπηλαίου τὸ ἱερατικὸν ἀσπασώμεθα βῆμα. *Pro ſpelunca ſacerdotibus deſtinatum Bema amplectamur.* Typicum Sabæ. θυσιαστήριον & ἱλαστήριον locum vocat, in quo ſacrificia offeruntur, & propitiatorium. cap. 1. θυμιάσας δὲ ὁ ἱερεὺς σταυροειδῶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ ὅλον τὸ θυσιαστήριον ἐξέρχεται διὰ τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ποιήσας σταυρὸν μετὰ τοῦ θυμιατοῦ κατενώπιον τοῦ

ἱλαστήριον ἐπέρχεται, καὶ θυμιᾷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου. *Poſtquam verò ſacerdos ad modum Crucis ſacrum altare, & omnem ſacrificij locum incenſauerit, egreditur per portas ſanctas, factáque cruce cum thuribulo ante propitiatorium progreditur, & incenſat imaginem ſancti.* Et cap. 5. θυμιᾷ τὴν ἁγίαν τράπεζαν σταυροειδῶς ὡσαύτως καὶ τὸ ἱλαστήριον ἅπαν. *Incenſat ſacrum altare ad modum crucis, & vniuerſum propitiatorium.* Habeto tibi carmina Theodori Studitæ εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον.

Φρικτὸν τὸ βῆμα τοῦτο καὶ πλῆρες φόβου
Ναὸς θεοῦ φωτεινὸς ἁγνοῖς ἀπλέος.
Πρόσελθε θείως, καὶ μεθέξεις ἀξίως.
Πῦρ γὰρ τὸ δῶρον, τοὺς ἀναξίους φλέγον.

Loci tantus cultus, ac veneratio eſt, vt ab eodem tanquam è re potiſſima ſacro Eccleſiaſtico ordini nomen inditum ſit, & οἱ ἀπὸ τοῦ βήματος nil aliud ſint, quàm ij ipſi, qui in ordinibus Eccleſiaſticis promoti, altari inſeruiunt, in eodem ſacrificia peragunt, & rem diuinam exequuntur. Gregorius Nazianzenus orat. 19. τοὺς ἱερέας, τούς τε ἄλλους, καὶ ὅσοι τοῦ βήματος. *Sacerdotes tùm alios, tum etiam eos, qui à Bemate erant.* Nicetas lib. 11. de Alexio Comneno. βασιλεὺς δὲ φάσκων ἀπορεῖν χρημάτων, τάς τε χώρας ἐφορολόγει, τὸ καλούμενον εἰσπράττων, Αλαμανικὸν, τό τε καινισθὲν πρώτως, καὶ τὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιάσας πλήρωμα, τό τε προσεστάζον, καὶ ὅσον τοῦ βήματος ἔφιμον. *Imperator verò inquiens, ſe deſtitui pecuniis, vectigalia vrbibus imponebat, quod dicebatur Alemanicum exigens, tunc primùm excogitatum, &*

Digitized by Google

in vnum ciuitatem vniuerſam conuocans, tum eos, qui ſenatoriâ dignitate pollebant, tum eos, qui à Bemate alimenta ſibi ſuppeditabant. Et de Manuele Comneno lib. 7. ἐπεὶ καὶ προσωνύμως τῶν ἐκ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῖς ἅπασι διὰ στόματος ἦσαν οἱ τὴν ἐντρέφων τοῦ βήματος καὶ τούτων οἱ ἐς τοιῶν βάπτοντες ἐν ἀπόρῳ ἐτίθεντο. *Vt ob virtutm vbique gentium celeberrimo quidem ſacerdotes, iíque prudentes.* Auctor vitæ Theocleti Lacedæmoniorum Epiſcopi. μετακαλεῖται μὲν ὅσον τοῦ βήματος. μετακαλεῖται δὲ καὶ ὅσον τῆς ἱερᾶς κιγκλίδος ἐκτός. *Aduocantur verò quotquot è Bemate: aduocantur & quotquot à ſacris cancellis extra erant.* Balſamon in Can. 19. Baſilij Magni. τὸ αὐτὸ δὲ ἔσται καὶ εἰς μοναχούς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς τοῦ βήματος. *Idem erit de Monachis, & de omnibus qui Bemati inſeruiunt.* Meletius Patriarcha Alexandrinus epiſt. ad Chios. πῶς οὖν οὐ βαπτίζουσιν, οὐδὲ χειροτονοῦσιν, οὓς ἂν ἀποστήσωσι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἢ λαϊκούς, ἢ τοῦ βήματος. *Quomodo itaque non baptizant, neque ordinant, quos ab Eccleſia Orientali ſeparauerint, ſiue illi laïci ſint, ſiue ſacro ordine præditi?* Et Codinus de Protopapa ſermonem habens. ἔκδικος καὶ πρῶτος τοῦ βήματος, καὶ φέρων τὰ δευτερεῖα τοῦ ἀρχιερέως. *Defenſor, & primas partes obtinens inter collocatos in ordinibus ſacris, proximas verò à Pontifice.* Quidquid alij aliter dicant, ideóque πρωτοπαπᾶς dicitur, quaſi πρῶτος τῶν ἱερέων. *Primus inter ſacerdotes.* Hinc & τάξις βήματος, *ſacer ordo*, à Gregorio Nazianzeno orat. in ſanctum Baſilium. οὐκ ἀπαξιώσας τὴν τάξιν τοῦ βήματος. *Nec ſacerdotij gradum indignum ducens.*

In Bemate duo altaria, quandoque etiam tria extructa ſunt. vbi tria ſunt, in eo quod ad ſiniſtram eſt exeuntibus, libri, veſtes, & alia vtenſilia reponuntur: in nonnullis tamen Eccleſiis, muro etiam medio, vel tabulato à reliqua Bematis parte ſeparatur, & aditu adaperto in eodem muro cum Bemate communicat; in illud ingreſſus à tertia porta auſtrali, quæ in Bematis tabulato eſt, aperitur: tantúmque porta illa ſeruis, ac miniſtris ſiue locus muro ſeparatus ſit, ſiue vnus ſolus cum Bemate, patet, per eam enim omnes ſimilis ſortis homines introëuntes ſuam operam celebrantibus offerunt. Cùm muro ſeiungitur, nomen illi eſt παραβῆμα, loculus nempe Bemati adnexus, quemadmodum & παραλαύρειον dicitur ædicula Lauræ adiuncta, παραπόρτια, portulæ minores maioribus vicinæ: παρακλήσιον, vel παρεκκλήσιον, ſacellum maiori Templo proximum, & alia. Sedilibus vndique adornatur, & tabula vt ſedeant inſeruientes, qui communi nomine Diaconi, ſiue Diaconica, vel Anagnoſtæ nuncupantur, & res neceſſarias celebrantibus menſæ illi ſuperimponunt. Aliis διακονηταὶ dicuntur, οἱ δὲ διακονηταὶ σχολάζουσιν ἐν ταῖς διακονίαις αὐτῶν. *Diaconitæ ſuis miniſteriis incumbunt.* Nicephoro Blemmidæ in vita S. Pauli Latrenſis, νεωκόροι. In eodem loco carbones ad altare pro ſuffitu ferendos accendunt, ſacris lebetibus calefaciendis occupantur, vt more ſolito aqua feruens ſacro calici tempeſtiuè infundatur, cereis etiam accenſis Euangelium antecedunt, quando le-

lectionis cauſa fertur ad ſuggeſtum, & ſacra munera, cùm ab altari minori ad ſacram menſam, quod μεγάλη εἴσοδος, *magnus ingreſſus* appellatur, ſolemniter antequam conſecrentur, deferuntur, & tum demùm poſtquam conſecrata fuerint à ſacra menſa ad altare minus, quod πρόθεσις eſt, reportantur, vt quidquid ex illis reliquum eſt, à ſacerdote, vel diacono abſumatur. Fruſtula quoque panis, quæ vocant ἀντίδωρον, populo diſtribuenda conſeruant: recondunt & vinum, & fercula, quæ raucis cantorum faucibus, & laxatis aliorum miniſtrorum viribus anteponunt. Et id genus alia. Locum hunc hoc tempore vocant Diaconicum, quòd miniſtrantium ſit, illícque deſeruientes altari immorentur. Ne porrò miniſtri, qui vtplurimùm iuuenes ſunt, ad ludendum prompti, ineptias agant, & riſum excitent, Præfectus illis ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, *Præfectus ſacro conſiſtorio* in Iure Græco-Romano, & Gretſero, *Præfectus ſacræ ſtationi*, quàm rectè, ipſi viderint. Ego verterem, *moderandis moribus*, vel *dirigendis ritibus ſacris, ac conſtitutionibus*, ex recentioris linguæ Græcæ proprietate. In ea ſiquidem κατάστασις non eſt ſtatio, ſed ipſa hominis conditio, ritus, ordo, conſtitutio, & mores: hinc hominem dicunt ἀκατάστατον, non qui non ſtat, ſed qui improbis, inſulsíſque moribus eſt. Sic cùm vident aliquem nullâ diſcretione præditum, quaſi admiratione ducti dicunt ἴδε κατάστασιν, quod alij σύστασιν. Neque aliud nobis innuit, quod apud Cy-

ſ

rillum Scythopolitanum in vita S. Sabæ legitur, ἔχων μετ' αὐτὸν δευτερεύοντα τῆς τῶν κοινοβιακῶν καταστάσεως φροντίδων. Et infrà. ἀναγκάζεται δὲ τὴν ἀκαταστασίαν ἐπὶ τῶν φρατριασάντων ἑξήκοντα. Et rurſum. τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου σφοδρῶς ἀγανακτοῦντος, καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ Παλαιστίνην ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἀνατρέψαι καὶ συγχέειν πειρωμένου. Et, τοῦ τὴν ἕνωσιν καὶ εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν συγχέειν σπουδάζοντος, καὶ ταραχῆς, καὶ ἀκαταστασίας τὰ πάντα πληρώσαντος. Et hypotypoſis ſtudij. ὑποτύπωσις σὺν θεῷ καταστάσεως τῆς μονῆς τῶν σπουδαίων. Εὐταξία porrò non tantùm bonus ordo eſt, ſed mores compoſiti, probéque conſtituti, quemadmodum oppoſitum ἀταξία malè morigeratos notat. Propterеà, vt iuuentutis impetus compeſcerent, & immoderatos iuuenum mores frænarent, ac turbis rixíſque modum ponerent, ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως in Bemate conſtituerunt, qui iuuenes irrequietos, & faciles ſuâ auctoritate ſedatos ab iniuriis, & contentionibus, & indecoris actibus in bonam frugem reducerent. Non placet? ſit ille *rebus ſacris dirigendis* Præfectus, id namque illi incumbebat, vt ex præſcripto, & ſanctorum Patrum ſancitis res diuina perageretur, cauerétque ne quis extra præſcriptos limites pedem efferret.

Quod cùm ita ſe habeat, neſcio quanam ratione alij, quam nos vocamus *ſacreſtiam*, ſiue *ſacrarium*, Diaconicum eſſe contendant, eſſéque locum, in quo miniſtri ſacras veſtes ad diuina officia peragenda induunt. cùm hoc tempore

nullum ſit apud Græcos ſacrarium Eccleſiæ adiunctum, & ſacerdotes Græci, & diaconi in ipſo Bemate ſacris veſtibus induuntur, vel cùm ſolemnitas celebrior ſit, Epiſcopus, ſiue alius dignitate præfulgens, medio in Choro à reliquis celebrantibus ſacris indumentis adornatur. Et ſaltem primæuâ Eccleſiæ ætate diuerſum fuiſſe Laodicenæ Synodi Can. 21. oſtendit, qui præcipit non oportere miniſtros ὑπηρέτας locum habere in Diaconico, & Dominica vaſa tangere. Quomodo enim ab hoc Diaconico arcet, in quo viliores etiam homines, & qui planè à ſeculo ſunt contemptiſſimi locum habent? quare locum nobis reuerentiorem & ſacratiorem Diaconico hoc ſuo inſinuat; & potiſſimùm ſi Hyperetarum nomine, vt expoſitores tradunt, ſubdiaconos intelligat, quorum proprium miniſterium eſt Dominica vaſa contrectandi, & vbi opus fuerit, deferendi. Ideò aliud quidpiam Patribus Concilij fuiſſe in mente exiſtimo, nec aliud, quàm quod expoſitores ipſi Balſamon & Zonaras tradunt, Diaconicum in eo Canone non locum, ſed miniſterium eſſe, eámque ſententiam Canonis, ne ea quæ ad diaconos pertinent, miniſtri inferiores aggrediantur. Balſamon. τούτους κωλύει ὁ κανὼν τὰ τῶν διακόνων μεταχειρίζεσθαι, ἤγουν ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, τουτέστι τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. μηδὲ γὰρ εἴπῃς μὴ ὀφείλειν τούτους ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἤτοι τοῦ ἁγίου ποτηρίου, καὶ τοῦ ἁγίου δίσκου κενῶν ὄντων. αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον οἰκεῖα ἐστὶν ἡ

τούτων διακονία, ἢ καὶ μετάθεσις. *Canon eos prohibet, quæ ad diaconos pertinent aggredi, ſeu ſacra vaſa tangere, ſcilicet Corporis & Sanguinis Chriſti. Neque enim dixeris non debere eos ſacra vaſa tangere, ſeu ſacrum calicem, & ſacram patinam, cùm ſunt inanes. Eorum enim miniſterium, & tranſlatio eis magis conuenit.* Zonaras. ὑπηρέτας τοὺς ὑποδιακόνους λέγει, οὓς οὐ χρὴ φησιν ὁ κανὼν, χώραν ἔχειν ἐν τῷ διακονικῷ, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐκκεχώρηται αὐτοῖς ἐνεργεῖν τὰ τῶν διακόνων, καὶ ἅπτεσθαι τοῦ ἄρτου, καὶ τοῦ οἴνου τῶν εἰς θυσίαν προσφερομένων, οὐ γὰρ ἐφεῖται αὐτοῖς προσκομίζειν. *Miniſtros hîc hypodiaconos nominat, quos quidem Canon in Diaconico locum habere negat oportere, quod ita intelligendum eſt, vt diaconorum munera obire, ac res ſacras, panem ſcilicet & vinum, quæ in ſacrificio offeruntur, aut vaſa quibus hæc excipiuntur, patellam nempe ſacram, & calicem contingere, cùm nec vſquam hæc deferri per eos liceat, nequaquam ipſis conceſſum eſſe demonſtret.* Nec aliud expreſſit Ioannes Citrius his verbis. οὐδὲ ἐξὸν αὐτῷ ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις τῶν ἀρχιερατικῶν στολισμάτων διακόνου τάξιν τηρεῖν. *Neque ei licet in Pontificalium ornamentorum miniſteriis diaconi ordinem ſeruare.* Non poſſe ſcilicet eum diaconi munus obire, vel officio fungi, de Hieromemnone ſermonem habens. Quemadmodum enim ille ſi ſit ſacerdos non poteſt ſe in inferiorem ordinem, dignitatem violando demittere, ita & miniſtri inferiores diacono non poſſunt ſe in diaconi dignitatem, quæ maius quidpiam eſt, ſuſtollere. Quilibet enim debet dignitatem pro-

priam & decus ſuſtinere, & penſum datum in proprio ordine conficere. Idque clariùs apparet, ſi pro διακονικῷ, διακονίῳ, vt alij Codices manuſcripti exprimunt, legamus. Nec obeſt ſæpè in Martyrum vitis apud veteres ſcriptores legi eum ſepultum fuiſſe ἐν τῷ διακονικῷ, vt nudius tertius de S. Artemio in vita eius à Ioanne Monacho ſcripta non ineleganter adnotabam: potuerunt namque in hoc ipſo, quod nos nunc Diaconicum vocamus, vt in loco ſacratiore corpora Martyrum reponi.

Diaconicum hoc dicitur etiam μεσατώειον. Euchologium. κατέρχεται ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης ἐν τῷ μεσατωείῳ ἤγουν διακονικῷ, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐκ τοῦ μέρους τοῦ δεξιοῦ. *Deſcendit ſanctiſſimus Patriarcha in Meſatorium, Diaconicum ſcilicet, & egreditur in ſancta ſanctorum ex parte dextera.* Nec aliud fortaſſe fuerit, quàm Theodori Lectoris μιτατώειον. Ecloga α. οἱ ἐπίβουλοι Εὐφημίου τινὶ ὑποθέμενοι παρεσκεύασαν ἔμπροσθεν τοῦ μιτατωείου ξίφος κατ' αὐτοῦ γυμνώσαντα, καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς Εὐφημίου ὁρμῆσαι. ἀλλὰ Παῦλος ὁ ἔκδικος τῆς ἐκκλησίας μακρὸς ὢν τὴν. πληγὴν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτὶ Εὐφημίου λαβὼν ἐκινδύνευσεν. *Qui Euphemio inſidiabantur, quendam ſubornarunt, qui nudato gladio coram Mitatorio caput illius peteret: verùm Paulus vindex Eccleſiæ, cùm procerâ ſtaturâ eſſet, plagam capiti Euphemij deſtinatam, loco Euphemij excipiens periclitatus eſt.* Et Cedrenus in Leone Baſilij. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεσθαι ἐκώλυε τὸν

βασιλέα. ὅθεν διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους διήρχετο εἰς τὸ μιτατώριον. *Atque ob hoc factum, ei introitum Templi cùm interdiceret Patriarcha, per dexteram partem in Mitatorium intrabat.* Et infrà. ὅπερ γράψαντες καὶ σφραγίσαντες ἐν τῷ μιτατωρίῳ ἔρριψαν. τοῦ δὲ βασιλέως δημοσίαν πρόοδον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ποιησαμένου, κἀν τῷ μιτατωρίῳ εἰσελθόντος, καὶ ἐν ᾧ ηὔχετο τόπῳ. *Eúmque obſignatum in Mitatorio abiecerunt. Imperator publicè in magnum Templum progreſſus, cùm in Mitatorium veniſſet, quo loco precabatur.* Idque corruptum exiſtimo, quod ſæpiſſimè fieri ſolet in extraneis, & eiuſmodi generis vocabulis, rectúmque exiſtimo μινσατώριον, à menſa, quæ ibi ad res reponendas erecta erat, nuncupatur: vnde etiam μινσάλια, apud Græcos, & αἰτημίνσια, ſiue ἀμίνσος, quod ferculum notat. Ioannes Epiſcopus Citri in Reſponſis. ἡ προσηγορεία δὲ αὕτη παράγεται ἀπὸ τοῦ μίνσου, τοῦ καθ' ἕλληνας μὲν τὸ κάνισκον δηλοῦντος. κατὰ δὲ τὴν ἰταλικὴν γλῶτταν τὸ πιπρασκόμενον τοῖς ὀψοποιοῖς ἐδεστόν. *Appellatio autem ipſa deducitur à minſo, quod ſecundùm Græcos ſignificat caniſtrum, ſecundùm Italicam linguam, venale propinatorum edulium.* μίνσων etiam meminit Codinus. Nil itaque mirum fuerit, ſi à ferculis hiſce, ſiue etiam aliis eduliis, quæ eo in loco reponebantur, vt ſuprà iam expoſuimus, locus dictus fuerit μινσατώριος, & corrupto poſtmodum vocabulo in μιτατώριον, ſiue μεσατώριον abierit. Quid Mitatorium ſit, ingenuè ſe fatetur neſcire Xylander notis in Cedrenum num. 235. *Et fortaſſe,*

Digitized by Google

ait, *fuit ſani pars quædam, quaſi profana, & iis etiam acceſſa, qui ſacrorum vſu arcerentur.* Non mirum apud hæreticos Templi partem profanam cenſeri, quibus totum etiam Templum profanum eſt. Nobis Catholicis in eodem loco habentur & Templum, & ſingulæ partes illius, quemadmodum & Græcis, qui de veneratione Templorum aliter ac hæretici ſentiunt. Vt tamen aliquid in re, quam etiam confeſſione ſuâ ignorat, addit: *Nam quid antiquitùs in Eccleſia fieret, hîc nolim diſputare, cùm apud leuiculos Græcos ſubinde appareat aliquid mutatum.* Quis hîc leuior eſt, Græcine ipſi, an Xylander? Græci vetuſtiſſimos Patres, & Concilia ſecuti, quibus mordicus inhærent, per tot annos ædes ſacras, réſque in illis omnes inſeruientes venerantur: Xylander eiurata ſanctiſſimorum Patrum fide, ſanguine Martyrum conſtabilitâ, & totidem diuiniſſimorum Doctorum ſententiis firmatâ, recentioribus neſcio quibus è terra natis fidem adhibens, omnia commiſcet, atque immutat: ideóque & loca ſacroſancta, & partes eorum, quaſi profana odit, & arcet: ſed quid mirum de ædibus ſacris ita inſanire eos, qui ſacrarum ædium auctorem, ac tutorem, de throno maieſtatis, ſanctitatíſque deiectum, in profana miniſteria homines profani profaniſſimis ſuis linguis detorquent?

In Bemate ipſo duo ſunt altaria, alterum minus & boreale, in quo fit πρόθεσις, quaſi dicas *præpoſitio*, à ceremonia, quæ in eo peragitur no-

men habens. In eo namque ſacerdos ante Miſſam, & vnà cum eo miniſtrantes, omnes res ad ſacrum complendum neceſſarias, vt panem, vinum, & alia præparant; quibus finitis ſecedunt, & in medio altari, quod eſt maius, & ornatu illuſtrius, & *ἁγία τράπεζα*, *ſacra menſa* vocatur, tanquam rei agendæ nouum principium ſumentes, implorato diuino auxilio, Miſſam incipiunt, & cùm opus fuerit, cum cantibus & cereis accenſis à Protheſi præparata iam dona ante Miſſam ſecum deferentes, ex oſtiolo boreali egreſſi, & in medium Eccleſiæ gradientes, ſilentibus cantoribus, populo fauſta deprecantur: poſtmodum cantoribus interruptum hymnum, qui Cherubicus eſt, reaſſumentibus reuerſi, rectà per oſtium magnum ad ſacram menſam reportant, ibíque reponentes ſacrum continuant: eo finito quæ reliqua ſunt, in Protheſim denuò referuntur, & à miniſtris, vel ſacerdote conſumuntur. Sed quod ſuprà de Diaconico diximus, illud nimirum aliquando ab altari, muro interpoſito ſeparari, id etiam de Protheſi dicendum eſt, quam diſtinctam, ſeiúctámque à maiori altari aliquando obſeruo fuiſſe ex Pachymere hiſt. lib. 1. in cæde Muzalonum. ὁ μὲν τοίγε πρωτοβεστιάριος ἐν τοῖς ἀδύτοις καὶ αὐτὸς εἰσελθὼν τοῦ ναοῦ, καὶ πρὸς τῇ κόγχῃ γινόμενος τῆς προθέσεως ἐπί τι κιονῶδες ἱστάμενον ὑπέρχεται, καὶ τῷ ἐκεῖσε σκοτώδει σὺν τοῖς ἀδύτοις θαρρῶν. *Protoueſtiarius ipſe quoque in adyta Templi introiens, & ad concham Protheſis accedens ſub columna ſtante* *ir-*

irrepit tenebris, quæ inibi erant, adytíſque confidens. Et infrà de parricida. τὴν γὰρ πρόθεσιν εἰσελθὼν, καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιβλεψάμενος, ἐπὶ γόνασι συνιζάνοντα κάτωθεν οἶδε τὸν οἴκτιστον, καὶ ἰδὼν ὁρμᾷ καθαιρεῖν ἀπηνῶς. *Protheſim enim ingrediens, & hac atque illac circumſpiciens infra in genua ſubſidentem videt miſerrimum, viſúmque ſtatim ad trucidandum inclementer prorumpit.* Quî enim potuit in adytis immorans in Protheſim ipſam ingredi, ni Protheſis ipſa diuerſa ab adytorum ſtructura circumcluderetur: quem tamen ex adytis in eam ingreſſum ait Pachymeres.

In hoc eodem ſacrario precioſiſſimum Chriſti corpus pro infirmis non certo in loco, cùm id ex arbitrio ſacerdotum pendeat, in muro tamen appenditur, & non ſine veneratione conſeruatur, quandoque verò in Eccleſiis puſillis, miſellíſque neque lampade, neque alio lumine colitur. Id quomodo præparetur, operæ me facturum pretium opinor, ſi paucis expediam. Quintâ magnæ Hebdomadis feriâ, dum tanti myſterij memoria recolitur, ſacerdos in Protheſi ſolito maiorem panis recentis, quam in commemorationem Chriſti ante omnes alias partem abſcidit, & pro more, vt aliàs fieri ſolet, cruce ſignatam, punctam, & reliquo venerationis cultu cohoneſtatam, cum cæteris particulis coopertam conſeruat, quouſque ita exigente Miſſæ ordine ad altare maius conuectam, vnà cum aliis conſecrat. Poſtmodum dum ſacerdos communicat, quartam illius partem abſumit, tres reliquas ſummis digitis in particu-

las, caſque minutulas ſuper patena comminuit, quod aptiùs, commodiúſque ex pane recenti abſoluitur, cùm veteraſcens aliàs panis humore abſumpto in puluerem, vt ita dicam, fatiſcat. Particulas ita digeſtas velo coopertas veneratus, quod ſupereſt Miſſæ abſoluit. Particulas illas Græci vocant μερίδας. Euchologium. καὶ τίθησι τὴν μερίδα ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ. *Et iacit particulam in ſacrum calicem.* Sed commodiore vocabulo μαργαρίτας vocant, *margaritas.* Liturgia Chryſoſtomi. Εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν πρόθεσιν, καὶ μεταλαμβάνει τὸ ὑπολειφθὲν ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ προσεκτικῶς, καὶ εὐλαβῶς, καὶ ἀποπλύνει τὸ ἅγιον ποτήριον τρὶς, καὶ ὁρᾷ μὴ μείνῃ τὸ λεγόμενον μαργαρίτης. *Ingreditur ſacerdos in Protheſim, & quod in ſacro calice remanſerat, attentè, & reuerenter abſumit, lauátque ſacrum calicem ter, proſpicitque, ne quod dicitur Margarita remaneat*, particula nempe illa, quam è corpore Chriſti exciſam in calicem ſacerdos immiſerat. Et Germanus in Hiſtor. Eccleſ. ἡ ἁγία τράπεζά ἐστιν ἀντὶ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ σὺν τοῖς μύσταις, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μαργαρῖται τὰ θεῖα δόγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ πατρὸς τοῖς μαθηταῖς. *Sancta menſa eſt pro menſa Chriſti cum myſtis, & qui in ea ſunt Margariti diuina dogmata doctrinæ Chriſti Patris ad diſcipulos.* Gregorius Nyſſenus epiſt. ad Letoium. ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ῥίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείργεται. οὕτως τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς ἀπαθείας τε καὶ καθαρότητος γενόμενον τῶν ἀτόπων ἐστίν. *Quemadmodum enim porcis margaritam proiicere eſt vetitum, ita & pretioſâ margaritâ priua-*

re, qui iam per alienationem à vitio, & purgationem homo factus eſt, abſurdum eſt. Et Balſamon in expoſitione. ὡς γὰρ οὐ δεῖ φησι τοὺς μαργαρίτας ῥίπτειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· τοῦτο δὴ τὸ εὐαγγελικὸν, μαργαρίτας μὲν καλῶν τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ κυρίου, καὶ τὸ τίμιον αἷμα. χοίρους δὲ τοὺς ἐμπαθῶς ζῶντας, καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκυλιουμένους. οὕτως ἄτοπον ἀποστερεῖν τῆς μεταλήψεως τῶν τιμίων μαργαριτῶν, τοὺς διὰ μετανοίας καθάραντας ἑαυτοὺς τῶν παθῶν, καὶ ἐκ χοίρων εἰς ἀνθρώπους μεταβληθέντας διὰ τῆς καθαρότητος. *Sicut enim non oportere dicit margaritas ante porcos proiicere, vt dicit Euangelium: margaritas vocans ſanctum corpus Domini, & precioſum ſanguinem. Porcos autem, qui vitioſè vitam agunt, & in perturbationum animi cœno inuoluuntur: ita abſurdum eſt, eos precioſarum margaritarum communione priuare, qui ſe à vitiis per pœnitentiam purgauerunt, & ex porcis in homines per purgationem mutati ſunt.* Chriſtus enim verè margarita à Clemente Alexandr. lib. 2. Pædagog. cap. 12. Ephrem ſermone de Margarita pretioſa, Iſidoro Peluſiota lib. 1. epiſt. 182. & aliis nuncupatur. Hinc ad corpus Chriſti ſignificandum in ſimilibus particulis Græci aptius vocabulum vſurpare non potuerunt.

Poſt meridiem regreſſus ſacerdos, effuſis priùs nonnullis precibus, venerabundus margaritas è patina diligenter deſumptas in vas ligneum, vbi id fieri potuerit, argenteum, vel aureum, ad pyxidis inſtar elaboratum, imponit. Vas μιξόμηλον vocant, corrupto puto, vocabulo, cùm πυξόμηλον debuiſſent dicere. Pyxidem nempe ad formam

mali confectam, cùm & vas ipſum πυξίον appelletur. Typicon MS. Nicolai Caſulorum. μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν καὶ οἱ τῆς μέχρι παρασκευῆς ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ τινί. Et infrà. τούτῳ ἐν πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖος κομιζόμενος ἄρτος. Pachymeres Hiſtor. lib. 7. τὸ δὴ τέως, τὸ προηγιασμέναις ἀναφοραῖς τὸ ἱερὸν πυξίον ἐς ὅτι μάλιστα ἐμπιμπλᾶν κατὰ χρείαν τῶν τελουμένων λειτουργιῶν. ἐπεὶ γοῦν τετέλεστο μὲν ἡ τῆς ἱερᾶς θυσίας ἀναφορά· ἀνεπτύσσετο δὲ τὸ πυξίον, ἐφ᾽ ᾧ τοὺς ἱεροὺς ἄρτους τεθῆναι. *Id autem erat, oblationibus præſanctificatis ſanctam Pyxidem, quantum fieri poteſt implere, pro Miſſarum præſcriptarum numero. Cùm itaque ſacroſancti ſacrificij oblatio abſoluta eſſet, Pyxis aperiebatur, ad ſacros panes reponendos.* Pyxidem antiquitùs κιβώριον dictum fuiſſe multis placuit. En tibi carmina Theodori Studitæ in Ciborium ſancti Ioannis Præcurſoris.

Θείας τραπέζης συγκαλύπτρον με βλέπων
Χερουβικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν.
Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγεῖσθαι νόει
Τὸν τὴν ἄνω τε δεσπότην καὶ τὴν κάτω.

Nunc demùm alij Græci ἀρτοφόριον nuncupant. Euchologium loquens de pane conſecrato, aſſeruandóque pro alia Miſſa, dum non conficitur: καὶ ἀποτίθησι τοῦτον ἐν τῷ ἀρτοφορείῳ, εἶτα λαμβάνει καὶ τοὺς ἑτέρους, καὶ ποιεῖ ὡσαύτως εἰς ἕνα ἕκαστον, καὶ συστέλλει αὐτοὺς πάντας ἐν τῷ ἀρτοφορείῳ. *Et reponit eum in Artophorio, tùm accipit & alios, & in vnumquemque ſimiliter agit, & accommodat eos omnes in Artophorio.* Et rurſum. καὶ λαβὼν τὸν προηγιασμένον ἄρτον ἐκ τοῦ ἀρτο-

φορείου τίθησιν αὐτόν. Et assumens præſanctificatum panem ex Artophorio ponit ipſum.

Tum demùm patinam, ne quid in ea ex micis illis remaneat, abſtergit muſa. *μοῦσα* eſt teſſerula ex ſpongia, ſed ea denſiſſima, & prælo compreſſa, vt obſtruantur foramina, facta, cuius ex vna parte brachiolum ſericeo ligamine eminet, quo digitis deprehenditur, & in eam operam vſurpatur. Illius mentio habetur in Euchologio, Liturgia, & Typico Sabæ cap. 41. Dicitur etiam ſimpliciter *σπόγγος*, *ſpongia*. In Miſſa Chryſoſtomi. *τότε λαβὼν τὸν ἅγιον δίσκον ὁ διάκονος ἐπάνω τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἀποσπογγίζει τῷ ἁγίῳ σπόγγῳ πάνυ καλῶς. Tunc accipiens ſanctum Diſcum diaconus ſupra ſanctum calicem abſtergit ſanctâ ſpongiâ valdè accuratè.* Et quemadmodum *σπογγοτράπεζον* dicitur ſpongia, quâ menſæ abſterguntur, ita etiam non ineptè ſpongiam hanc, quâ panis colligitur, patináque detergitur *ἀρτοσπογγίστην* diceremus, cuius vocis mentio eſt in Lexico Stephani. Nec ab alia ratione Græci verbum *ἀποσπογγίζω* efformarunt. Euchologium. *καὶ λαβὼν σπόγγον καινὸν μετ' ὕδατος ἀποσπογγίζει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.* Et, *ὁ δὲ εἰς τοῦτο τεταγμένος μοναχὸς ἀποσπογγίζει τὸ λείψανον μετὰ χλιαροῦ ὕδατος ἐν σπόγγῳ ποιῶν πρῶτον μετὰ σπόγγου σταυρὸν ἐν τῷ μετώπῳ.* Et rurſum, *καὶ ὅτι οὐ δεῖ λούεσθαι γυμνοπόδου παρὰ τῶν ἱερέων ἀποσπογγίζουσιν αὐτὸν μετ' ἐλαίου καθαροῦ.* Sic quoque in vita Athanaſij Galeſij Patriarchæ Conſtantinopolitani, *ἀποσπογγίσματα* leguntur, *ἀλλ' ἱστάμενος τὰς τῶν ἀποσπογγισμάτων ψίχας συλλέγων ἤσθιε σπουδαίων δι-*

κλω ὁ καρτερόψυχος. Typic. cap. 41. ἵσταται ὁ προεστὼς ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου βήματος βαστάζων τὸ ἀποκαθήγισμα τῆς ἁγίας τραπέζης. & ſimilia.

Ante obſeratum Pyxomelum, pannóque ſericeo inuolutum, aut ſacculo incluſum, muro appendunt, & luminibus, iiſque pro Eccleſiæ modulo ſubaccenſis non ſine veneratione conſeruatur. Lumina illa vocant ἀκοίμητα, quòd nunquam obdormiant, nec ſomnum capiant, ſed perpetuò lumine ſemper inuigilent. Pachymeres Hiſt. lib. 2. κἀκεῖ προσςάττει τῷ αὐταδέλφῳ Σεβαστοκράτορι ἐνθεῖναι τῇ σφετέρᾳ σκηνῇ τὴν θήκην πέπλοις τε χρυσοῖς ὑπ' ἀκοιμήτῳ φωτὶ ἐχόμενα τῆς ἐκείνου στρωμνῆς θέντα τιμᾶν τοῖς προσήκουσιν. *Itidémque imperat Sebaſtocratori germano fratri, vt capſam in proprio tabernaculo reponat, aureis pannis ornatam, cum nunquam obdormiſcente lumine prope lectum, debitiſque honoribus proſequatur.* Anonymus de locis Hieroſolymitanis. καὶ κρέμονται κανδήλαις τέσσαρες ἀκοιμήταις. *Et pendent lampades quatuor nunquam obdormiſcentes.* Alij magis proprio vocabulo ἄσβεστα, *inextinguibilia.* Cyrillus in vita S. Euthymij. καὶ καθ' ἑκάστην λαμβάνουσα ἁγίασμα ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου θήκης, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἀσβέστου κανδήλας πίνουσα, οὕτως ἠλευθερώθη ἀπὸ τοῦ δαίμονος. *Et quotidie accipiens ſacram aquam è ſancti depoſito, & aquam inextinguibilis lampadis bibens, ſic liberata eſt à dæmone.* Anaſtaſius Monachus in narrationibus de Patribus Sinaïtis. ὅπερ γέγονεν καὶ σώζεται ἕως τοῦ νῦν ὁ πίθος, καὶ κανδήλα ἄσβεστος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας θεοτόκου κρέμαται καὶ ἅπτει ἐν αὐτῷ. *Quod factum eſt, &*

ad hunc diem ſeruatur dolium & lampas inextincta in honorem ſanctæ Deiparæ pendet apud ipſum accenſa. In Eccleſiis verò haud ita conſpicuis nec lumen, nec lampas ardet. Demùm cùm opus fuerit, ſacerdos cum diaconorum comitatu, & luminibus accenſis, Pſalmos & alia pro re enuncians, inuolucrúmque illud ſecum deferens in ægroti, & iam moribundi ædem pergit, per viam omnibus, etiam Turcis, ſi obuiam venerint, veneratione quadam obſtupentibus. Miraris fortè, quòd dixerim tanti myſterij veneratione obſtupeſcere? Vt admirationi nullus ſit locus, id quoque habeto. In Byzantina ciuitate, aliíſque ſub eo dominatu vrbibus, poſt horam præſcriptam, omnibus progreſſus per noctem interdicitur; Præfectis tantùm viarum, eorúmque comitatui conceditur, non vt animum recreent, ſed vt inobedientes ſumptis etiam pœnis refrænent. Cùm neceſſitas vrget, ſacerdos, non expectatâ luce ſolemni cum pompa ſacramentum ad infirmum conuehit. Vbi Præfecti obuiam facti ſunt, ſubſiſtunt, & tanti cultus admiratione permoti, præcepti de non ambulando obliti Turcas ex proprio comitatu, provt opportunum viſum fuerit, dimittunt, vt vnà cum illis proficiſcantur, ducant quò velint, reducántque ad Eccleſiam, & ſi opus fuerit, in proprias domus, & à moleſtia, & incurſatione, ſi quæ fuerit, defendant: Turcæ Præfecti imperium lubentes exequuntur. Vbi ad ægrotum ventum eſt, exemptam cum cochleari à Pyxomelo Margari-

tam vnam, vinóque ad hunc vſum delato in eodem cochleari perfuſam, vt emolleſcat, poſt exactam peccatorum confeſſionem, & ſupplicationes tum à ſacerdote, tum ab infirmo recitatas, infirmo porrigit, cui poſteà bona deprecatus cum eadem pompa vnde egreſſi ſunt, conuertuntur, & Margaritas reponunt. In eodem Bemate alio tamen in loco Confirmationis oleum in vaſculo ſtanneo, vel argenteo reſeruatur.

Et hæc eſt recentioris Græciæ Eccleſiarum Ichnographia, quam ſi non ad amuſſim executus ſum, ſermonis id inopia fecit. Non ea tamen eadem eſt in omnibus, & præcipuè in ciuitatibus, vbi mulieres & viri ad audiendum ſacrum ſimul concurrunt. in nobilioribus enim Templis pleriſque eadem diſtinctio, vt iam narrauimus, eſt, & in Narthece, vbi diximus deſpectiorem Monachorum cœtum commorari, mulieres ſiſtuntur, ab hominibus ſeiunctæ. ſi vna tantùm porta, quod rarò fit, Eccleſiæ, eáque in Narthecem introducat, per eandem viri, mulieréſque ingrediuntur. Viri in ipſam Eccleſiam per portam ſpecioſam introëunt, mulieres in loco ſibi proprio remanent. ſi murus ſeparans ex fabrica fuerit. nonniſi per portam illam, vel portulas, ſi fuerint, ſacrum audiunt: ſi tabulata, cùm non pertingant ad fornicem, ſed tantùm ad menſuram hominis erecta ſint, ſuperiórque pars eorum cancellis quas Itali *geloſias* vocant, præmuniatur, inde veluti per foramina audiunt, & quæ geruntur, conſpiciunt: ſi pluribus por-

portis aditus in Eccleſiam patent, id vtplurimùm obſeruatur, vt viri per eam, quæ in Chorum ducit, ingrediantur, mulieres per Nartheciam: liceat enim hoc eam nomine compellaſſe. Vbi Narthex nullus fuerit, Eccleſia tabulato diuiditur, pars, quæ ante Bema recta procurrit, viris; obliqua mulieribus conceditur, quam ſi Gynæconitim dices, non aberrabis à ſcopo. In qua ſe adeò ſeuerè continent, vt cùm ſacerdos in Bematis valuis panem ſanctum, antidorum nempe diſpartiatur, ne cum hominibus commiſceantur, acceſſus illis interclusus ſit, & vel ipſe ſacerdos, vel diaconus, vel aliquis alius, qui ſacerdoti inſeruiuit, ad tabulati illius portam, quâ in manſionem virorum, & Templum ingreſſus eſt, accedat, ibíque mulieribus ſingulis eò conuenientibus benedictum panem diſtribuat. Alibi etiam in ſuperiori parte Eccleſiæ ex vtraque parte mulieribus locus aſſignatur, cancellis quoque ille vndique circumſeptus, ad quem ſcalis nonniſi mulieribus peruiis aſcenditur: deſcendúntque ex eo viris inuiſæ, & per portam ſibi ſolis peruiam Templo exeunt. Et hoc non recentiorum ſolummodò Græcorum more, ſed vetuſtiſſimâ conſuetúdine receptum eſſe habeo ex Clemente Conſtit. Apoſtol. cap. 57. Philone Iudæo de vita contemplatiua, Auguſtino lib. 3. de Ciuit. Dei cap. 28. & lib. 22. cap. 8. Chryſoſtomo homil. 74. in Matthæum, S. Maximo de Eccleſiaſtica Myſtagogia cap. 3. ne eorum verba exu

ſcribendo nimius ſim. Paruulorum nulla habetur ratio ſiue cum viris, ſiue cum mulieribus ſacris interſint.

Ambonis vſus hodie in ea Eccleſia rarus, aut nullus. Et ſi quæ ſunt orationes *ὀπισθάμβωνοι*, eas in media Eccleſia recitant.

Sic etiam nullus eſt Sceuophylacij, coniuncti tamen cum Eccleſia, quod diuerſum fuiſſe à Diaconico ex iam ſupradictis patet. Vaſa tamen ſacra, & reliquam Eccleſiæ ſupellectilem ſacerdotes poſt illius vſum in ædes proprias conuehunt conſeruandam; Monachi in Monaſterio turrim, vel domum munitiorem habent, in qua non tantùm res Eccleſiæ, ſed Monaſterij etiam, & proprias pretioſiores obſeruant, & cùm occaſio fuerit, exportant. Sic enim hiſce temporibus magis in tuto eſſe comperiuntur. Quare fruſtrà nunc temporis Sceuophylacion, quod ſit Templi pars, Templo adnexa perquires. Plura hîc de Embolis, Choneuterio, aliiſque minutioribus Templi partibus poſſem afferre, ſed nolo epiſtolam in volumen excreſcere.

Miſſa prætereà pro mortuis apud Græcos nulla alia eſt, quàm ea, quæ Ioannem Chryſoſtomum præfert, & aliis diebus, & ſolemnitatibus recitatur. Differt tamen, quòd tunc Epiſtola & Euangelium pro mortuis leguntur, & celebraturus poſt commemorationes Sanctorum in oblatione addit pro eo *μερίδα*. Quando Collyba ſunt, tum ſolemniùs res peragitur, cùm plures

accenduntur cerei, ſæpiùs ſolito ſacerdos incenſet, & Panegyrim, vt ita dicam, ſupplicationibus ad Deum pro defuncti anima, & benedictione Collyborum diutiùs protrahat; & potiſſimùm, ſi poſt diſpartita Collyba vinum etiam, quod ſæpiſſimè fit, fundatur pateris congregatorum. ſic enim hilariores demortui memoriam cariorem, & quàm longiſſimam efficiunt. Poſteà domum reuerſi parentes, & conſanguinei, panes candidiſſimos ex flore farinæ ſubactos in fruſta ſatis ingentia diuiſos vino rubeo, ac generoſo plena, oleo etiam optimo admixto, maiori ex parte immergunt, vino ac oleo madida pauperibus, ac vicinis diſpartiuntur, & œnophora vini amicis, & egentibus pro modulo ſuo quiſque domum tranſmittunt. Sacerdos interim celebrans ex hiſce omnibus, tanquam ceremoniæ arbiter, potiora ſibi deligit, & non ſeruato in diſtributione modo, maiori rerum mole onuſtus domum reuertitur. Nec in mortuis tantùm gaudet ſacerdos, ſed alio quoque tempore, cùm Miſſas celebraturus eſt varia bonorum ſupellectile ditatur. Solent ſiquidem Chriſtiani, & præcipuè Templum illud ſpeciali quadam veneratione proſequentes celebraturis ſacerdotibus pro ſola ſui vel ſuorum, ſiue illi mortui fuerint, ſiue viuant adhuc, commemoratione, non pecunias modò, ſed & panem, & vinum, quandoque etiam legumina, dulciaria, & alia fercula exhibere, quæ ipſe, dum celebrat, in Bematis auſtrale altare, vel

ibi propè, vel vbi adſit in Parabemate reponit poſt Miſſam in ædes proprias adportanda. Ea ſæpè in tantam copiam excreſcunt, vt familiam aliàs amplam honeſtè, abundantérque alat. Turcarum ipſæ mulieres cum Chriſtianis ipſis muneribus mittendis vltrò certant, quibus ſacerdotes nutricent, ſitque lampadibus oleum, ne lumen ante ſacras imagines deſit: clàm tamen, & inſciis maritis, aliíſque Turcis, munerant, ne noxam ſubeant. Et ne mireris, largitione eáque non leuidenſi ſacerdotes inducunt, ad filios ſacri fontis aquâ abluendos, & chriſmate inungendos, quando iam Græci vnà cum Baptiſmate pueros ſacro Chriſmate inungunt.

Sed quid ipſe plura de Templis recentiorum Græcorum ad Morinum, quo nemo res ſacras aut præſtabiliùs, aut ponderatiùs tractat. Feci ipſe, quod iuſſeras, facturus quoque in poſterum, quidquid pro tua in me maxima auctoritate iubebis. Multa in hiſce peccaui, & obſequium in te meum accuſari non debet. Si placet, bene eſt; ſin minus ſub incude tua poſita volue, reuolue, tunde, perpoli, in meliorem formam conſla, ſi id fieri ſine negotio poterit, & prudentiæ tuæ, ac ſapientiæ malleo vtvt libuerit, confinge: ſi deſperatâ ſalute in interitum properant, tradito medicinam allaturo, quod & æquius erit, Vulcano. Vale, mi Morine, & Leonem tuum, vt facis, ama.

EIVSDEM ALLATII
AD CLARISSIMVM
ET ERVDITISSIMVM VIRVM
IOANNEM MORINVM.

SCRIPSERAM ad te (VIR CLARISSIME) de Græcorum recentiorum Templis, & quæ Chriſtiana religio hoc æui in acerbiſſima ſeruitute, vel de nouo extruxit, vel à parentibus accepta conſeruat, non quæ profuſa maiorum liberalitas ad normam Chriſtianæ pietatis dedicauerat. Quæ anteà ipſe cogitatione conceperam, verbis fortè non ita ad amuſſim expreſſa ſolers ingenij tui acumen & ſingularis induſtria in tabellis concinnè admodum repræſentauit: vt iam oculis conceptus meos vſurpem, mihíque ipſe gaudeam, quòd præſtanti ante alios viro moleſtiæ non fuerit, tantùm in ſcriptionem meam animum applicaſſe. Sed vtvt ſit, Morino meo non diſpliceo, ſatis mihi id habeo ex labore muneris. Placeo, rurſúmque ad ſcriptionem compellor: promptus obſequor.

Et primùm ante alia illud obſeruo, Templum D. Athanaſio ſacrum, quod Romæ eſt, non ita

ex nationis illius more exſtructum eſſe, vt ad conſtituendas Græcorum hodiernas Eccleſias in exemplum adduci poſſit, & debeat: cùm potiùs Latinæ Eccleſiæ modum, eúmque non ita antiquum referat, & nonniſi Bemate à Latinis diſtinguatur: quòd ſi excipias ſpatium inter muros ſub fornice excurrens, nihil habet cum Græcorum Eccleſiis commune, quando & ingreſſus ipſe diuerſus, nec Embolum, nec Narthecem habeat, neque Templum ab aliis partibus ſeparetur, altaribus vtrinque excauatis, nec mulieres à viris cancellis ſecludat. Templum tamen eſt, & pro iuuenum ibidem Deum colentium vſu ſatis accommodatum. Aliunde itaque Templorum recentiorum imagines petendæ ſunt, quæ vt aliàs diximus, tribus præcipuis partibus conſtituuntur, Narthece, Nao, & Bemate: & in ſpatio inter Naon, & Bema, Cantores, Lectoréſque ſibi locum habent, non qui aliquo nouo tabulato, ab eo quod Bematis eſt, diſtinguatur, ſed qui vnà cum Templi ſpatiis excurrat, vel cum Bematis rotunditate continuetur. Et hæc mens fuerat verborum meorum, neſcio an benè expreſſa, quod optimè obſeruatum in Clementis, & Athanaſij Templis Morinus meus notauit: & ſic nullâ Chori perturbatione ſanctuarij fores, nullo moram aut impedimentum inferente, apertæ, & imagines, quæ in tabulato Bematis ſunt, oculis omnium obiiciuntur, & thure nullo obſtante, perfunduntur.

Sed liceat mihi antequam vlteriùs procedam, non longiùs tamen à propoſita materia diuagari: teneo namque ex tuis tabulis, quæ omnes quadratam ſemper formam ſacrarum ædium reddunt, occaſionem, quam optabam, neque dimittam. Templorum non vetuſtiorum modò, ſed recentiorum etiam formæ ad quinque ſumma genera reducuntur. reliqua enim vel ab iis ſunt, vel ad eas referri poterunt. Alia ſiquidem fuerunt τρουλλωτὰ, ſeu κυλινδρωτὰ, ſeu θολωτὰ, ſeu κυκλοειδῆ, neque enim nimium inter ſe intereſt: alia καμαρωτὰ, alia σταυρωτὰ, alia δρομικὰ, alia ex his mixta. Τρουλλωτὰ ſunt, quæ τὴν ὀροφὴν τρουλλωτὴν ἔχουσι. *Summam ſui partem trullatam habent*, quæ nempe in ſupremo ſui faſtigio in arcum rotundata ambitu decreſcente arcuantur, à Trulla, aliis Trullon, aliis Trullos eſt, quæ fornicem, & concamerationem notat. Inde Trulla magnæ Eccleſiæ confecta à Iuſtiniano, & reparata, vt tradit Codinus de originibus Conſtantinop. Ioannes Phoca libello quantiuis pretij de locis Palæſtinæ, quem iam Latinum à me redditum, typis paro, cap. 12. νῦν δὲ ὁ τοιοῦτος τόπος γέγονε ῥωμαϊκὸν μοναστήριον. ὑπάρχει δὲ ὁ ναὸς τῆς τοιαύτης μονῆς τρουλλωτός. *Nunc verò locus ille Græcorum Monaſterium eſt, & Templum Monaſterij trullatum.* Cap. 14. ὁ δὲ τοιοῦτος ναὸς ἐστὶ περικαλλέστατος τρουλλωτὸν ἔχων τὴν ὀροφήν. *Hoc porrò Templum quampulcherrimum eſt, tectum in Trullæ formam deſinit.* Trullam Zonaras σφαῖραν, ob ſimilitudinem in Iuſtiniano nuncupauit. πι-

σεῖν τὴν μεγάλην σφαῖραν τοῦ ναοῦ. Qui ibidem. Τροῦλλος πεσοῦσα καὶ κιβώριον τῆς ἁγίας τραπέζης συνέτριψε. *Trullus caſu ſuo ciborium ſacræ menſæ contriuit.* Non ſemper lapideam ex ſtructura fuiſſe, ſed aliquando etiam ex vario lignorum genere in medio veluti in ſcuto coëuntium, habeo ex Codino in originibus Conſtant. editis. ἐξ οὗ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν φέρεται λόγος, ὅτι ὁ τροῦλλος κιπαρένός ἐστιν, vt legit Meurſius, ipſe legerem κυπαρίσσινος, ex nunquam putreſcente videlicet ligno compaginata. Et in non editis: ὑπῆρχε δὲ καὶ ἡ ἁγία ἀνάστασις ξυλότρουλλος, ὁ δὲ βασιλδς, lego Βασίλειος, ὁ Μακεδὼν ἔκλισεν αὐτὴν δι' ὀρόφου χρυσοῦ. *Erat & ſanctæ Reſurrectionis Templum ligneâ trullâ tectum: verùm Baſilius Macedo aureo tecto exædificauit.* Et, ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ πλησίον τοῦ ταύρου ἐκκλησία ἦν μεγάλη ξυλόλουτρος, lego ξυλότρουλλος, κτισθεῖσα ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου,. εἶτα ὑπὸ σεισμοῦ κατενεχθεῖσαν ἀνήγειρεν αὐτὴν Ρωμανὸς ὁ γέρων ὁ Λεκαπηνός. *Sanctus Marcus prope Taurum Eccleſia erat ingens, trullâ ligneâ à Theodoſio Magno ſubſtructa, quæ cùm terræmotu cecidiſſet, eam Romanus ſenior Lecapenus erexit.* Qualem hodie quoque cernimus Romæ in Tranſtiberina regione, in Templo Carmelitanorum D. Virgini ſacro, noſtrâ hac ætate exædificatam. Trullata parùm differebant ἀπὸ τῶν κυλινδρωτῶν, quæ ad formam cylindri à ſubiecta baſi circulari ad æqualem parallelum, æqualiter erigebantur, & ἀπὸ τῶν κυκλοειδῶν, quæ à circulari figura ſibi nomen vindicabant: & ἀπὸ τῶν θολωτῶν, in quibus trabes omnes

nes medio in tecto coïre ſolebant, & in tholo quaſi in ſcuto, ſeu vmbilico affixæ adhærebant, quæ fuerit erectior teſtudo Templorum altiùs creſcens, & rotunda forma in faſtigiatum acumen deſinens. Magnum Etymologicum. θόλος περιφερὲς οἰκοδόμημα ἀπὸ τοῦ περιθεῖν. θόλος τόπος τὶς ἐν τοῖς ἀρχείοις. κληθεὶς διὰ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, ἦν γὰρ λιθοειδὴς, lego θολοειδὴς, καὶ ὀροφὴν εἶχε περιφερῆ, οἰκοδομητὴν, οὐχὶ ξυλίνην ὡς τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα. λέγεται θηλυκῶς ἡ θόλος. *Tholus domus eſt rotunda dicta* ἀπὸ τοῦ περιθεῖν, *à circumcurrendo. Item locus quidam in tabulariis, ſeu archiuis à fabricæ ratione ſic dictus, erit enim ad modum tholi conſtructus, & faſtigium habebat rotundum, ſtructura non è ligno, vt cætera ædificia conſtans. Dicitur femininè hæc tholus.* Ioannes Phocas in eodem libello cap. 14. ἔστι καστέλλιον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ ἁγία Σιὼν, ἡ μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν. ὁ δὲ τοιοῦτος ναὸς ἐστὶ πάμμεγας κυλινδρωτὴν ἔχων τὴν ὀροφήν. *Caſtellum eſt, in quo ſancta Sion Eccleſiarum mater collocatur; prægrandi magnitudine Eccleſia conſpicua eſt; tectum in proceritatem æqualiter orbiculatam effingitur.* Cap. 18. μέσον δὲ ταύτης ἵσταται ὁ ναὸς κυλινδρωτὴν καὶ αὐτὸς ἔχων τὴν ὀροφήν. *In medio Templum aſſurgit, tecto in modum cylindri directo.* Cap. 24. καὶ ὁ ναὸς μέσον αὐτῆς ἐγχώρηγος τρουλλωτὸς ἵδρυται ἐν κυλινδρωτοῖς θόλοις ἐπικαθήμενος. τούτῳ συνέζευκται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ναὸς ἕτερος θολωτὸς πάνυ σμικρότατος ἐν τοῖς χρόνοις, ὡς λέγεται τῶν ἀποστόλων ἀνεγερθείς. *Et in eius medio Templum capax, trullatum aſſurgit, tholis cylindri inſtar fabrefactis inſidens, cuius in dextera par-*

Digitized by Google

te, Templum aliud adnectitur tholo æquè conſtans, puſillum admodum, & auo Apoſtolorum, vt traditio eſt, ædificatum. Cap. 17. μέσον δὲ τῆς μονῆς ἵσταται ὁ ναὸς ἐν ὕψει κυκλοειδῆ ἔχων τὴν ὀροφήν. *In medio Monaſterij Templum erigitur tecto rotundo.* Hæc ipſa ad minutiora etiam ædificia ob ſimilitudinem referuntur, cùm tuguriola, vbi Monachi, aut Anachoretæ incluſi agebant, ſic vocarentur. Hiſtor. Lauſiaca cap. 43. καὶ διατρίψας ἐν διαφόροις μοναστηρίοις πέντε ἔτη ἀνεχώρησε μόνος εἰς τὸ ὄρος τὸ Λυκὼ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκρώρειαν ποιήσας ἑαυτῷ τρεῖς θόλους. καὶ εἰσελθὼν εἰς αὐτοὺς ἐνῳκοδόμησεν ἑαυτόν. ἦν οὖν ὁ εἷς θόλος ἔνθα προσηύχετο, ὁ δὲ ἕτερος ἐν ᾧ εἰργάζετο καὶ ἤσθιεν. ὁ ἄλλος εἰς τὰς χρείας τὰς τῆς σαρκός. *Cùm quinque annos verſatus eſſet Ioannes in Monaſterio, ſeceſſit ſolus in montem Lyco, at in cacumine montis factis ſibi tribus tholis, ingreſſus ſeipſum incluſit. atque erat quidem vnus tholus ad corporis neceſſitates, vnus autem vbi operabatur, & edebat: alius vbi orabat.* Et cap. 8. *Et fecit ſibi duos cellarum tholos*, &c. In vita quoque S. Ioannis Eleemoſynarij cap. 26. *Illic enim eis fecerat quaſi tholos quoſdam prolixos.* καμαρωτὰ ſunt, quæ in fornicem deſinunt, & arcuato opere, ac tecto conflexo conteguntur, ad ſimilitudinem, ſi aliunde etiam exempla ſumenda ſunt, pergularum hortenſium, quæ ad ambulationes opacandas, vario arborum, virgultorúmque genere reptantibus flagellis, & capreolis innitentibus concamerantur. Eſt namque camera propriè teſtudo, ſeu fornix, & ipſa pars ſuperior. Item tectum deuexum, & recuruum

ad formam teſtudinis, quod adnotauit Seruius ad eum locum 3. Georgic. *Cameris hirtæ ſub cornibus aures.* De camera Tulliana Salluſtius. *Eum muniunt vndique parietes, atque inſuper camera lapideis fornicibus iuncta, ſed inculta tenebris.* Anaſtaſius in Leone. *Fecit cameram Baſilicæ Conſtantinianæ, & alteram cameram B. Petri ornauit.* Clemens etiam lib. 8. Recognitionum interprete Ruffino. *Quis enim exigui ſaltem ſenſus homo, qui cùm cernat domum omnia, quæ ad vſus neceſſaria ſunt, habentem, cuius cameram in ſphæræ gyrum videat collectam, eámque vario ſplendore, & diuerſis imaginibus depictam, luminaribus præcipuè, & maximè adornatam, quis, inquam, eſt, qui huiuſmodi fabricam videns, non ſtatim pronunciet à prudentiſſimo, & ſapientiſſimo artifice eſſe conſtructam.* Licèt alia quoque ſignificare compertum ſit, & integrum ædificium, parietes ſcilicet cum fornice. De Templis Ioannes Phocas cap. 14. ὑπάρχει οὕτω ὁ τοιοῦτος ναὸς τετρακάμαρος, τρουλλωτός. *Templum quatuor fornices, & trullam habet.* Et, ὁ δὲ ναὸς ὁ ἐπάνω τοῦ Γολγοθᾶ ἐστὶ τετρακάμαρος θολωτός. *Templum ſuper Golgotha quatuor fornicibus, & tholo aſſurgit.* Cap. 27. ὁ τῆς Ραχὴλ τάφος ὑπὸ τετρακαμάρου θολωτοῦ σκεπόμενος κτίσματος. *Rachelis ſepulchrum quatuor fornicibus tholi inſtar in faſtigiatum cacumen deſinentibus opertum.* Et Plinius lib. 34. cap. 14. Eodem lapide Dinocrates Architectus Alexandriæ Arſinoës Templum concamerare inchoauerat. σταυροειδῆ, ſiue σταυρωτὰ ſunt, quæ crucis formam referunt, & extenſis vtrinque brachiis Ec-

cleſiæ partem, in qua altare collocatur, ab ea, quæ ducit ad oſtia ſubdiuidunt. Zonaras in Iuſtino iuniore. καὶ τὰς ἀψῖδας ἄμφω τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν βλαχέρναις προσέθετο ἐκ καινῆς, ὡς εἶναι τοῦτον σταυροειδῆ. *Et vtrumque fornicem Templo Blachernio addidit, vt formam crucis referret.* Cedrenus de eodem. προσέθηκε δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῶν βλαχερνῶν τὰς δύο ἀψῖδας, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν σταυρωτόν. *Addidit & Templo, quod eſt in Blachernis duos fornices, effecitque vt formam crucis referret.* Vt vel hîc appareat quàm temerè inſaniant, qui στρωτὸν, *ſtratum*, non σταυρωτὸν legi contendunt. Phoca cap. 27. καὶ ναὸς ἐπὶ τοῖς τοῦ σπηλαίου νώτοις ἐπικαθήμενος, βλέπεται ἐπιμήκης καὶ πάμμεγας σταυροειδῶς ἐξ ἀσήπτων ξύλων σκεπόμενος. *Et Templum ſpeluncæ humeris inſidens, prælongum, prægrandéque ad formam crucis ex non putreſcentibus lignis contectum.* qualia eiuſmodi Romæ pleraque cernuntur. δρομικὰ ſunt, quæ formâ quadratâ, lateribus paribus vel imparibus ſubſtructa ſunt, quorum in culmine aſſeres, ſeu trabes cantheriis colligantur, & tegulis ſuperpoſitis conteguntur; adeò vt Templi parietes proiecturis aſſerum tegantur. Quare verò id nominis ſibi vindicent, non erit ita facile explicare: ſi quid verò coniecturæ dandum eſt, puto ea à deambulatione quâ per tabulas ſuper trabibus expanſis à facie Templi ad ſanctuarium ipſum progrediuntur, nomen habere; ex iis enim interius Templi ſpatium vniuerſum hac atque illac percurrebatur. Sic dicta à δρόμος, qui curſus eſt, & peruagatio. Eorum meminit Phocas cap. 29.

ἔνθα καὶ ὁ ἱερὸς τάφος ὑπάρχει αὐτοῦ. ὁ δὲ ναός ἐστι δρομικός. *Vbi & ſacrum illius ſepulchrum, & Templum Dromicum eſt.* Et Codinus in Originibus non editis. ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ δρομικῇ δὲ πρότερον οὔσῃ, εἰς εἰδωλεῖον τελούσῃ τετρακόσιαι εἴκοσι ἑπτὰ στῆλαι ἵσταντο. *In magna Eccleſia ſanctæ Sophiæ, quæ priùs Dromica erat, & idolorum cultui dicata, ſeptem & viginti ſuper quadringentas columnæ ſtabant.* Auctor Turco-Græciæ ex Theodoſio Zygomala. νάρθηξ δὲ ἔξω τοῦ ναοῦ δρομικὸν δίκην νάρθηκος. ὥσπερ ναρθηκοφόρος, ὁ ῥάβδον φέρων ἐκ νάρθηκος. πᾶν δρομικὸν νάρθηξ λέγεται. *Narthex extra Templum Dromicum inſtar Narthecis. ſic Narthecophorus, qui baculum geſtat è Narthece. Omne Dromicum Narthex dicitur.* Mixta erant, quæ his generibus immixtis conflabantur. Phocas cap. 15. ὁ δὲ τοιοῦτος ναός ἐστιν ὁ πᾶς θολωτὸς, ἐπιμήκης, κυλινδρωτὸς, καὶ μέσον αὐτοῦ δίκην ἄμβωνος ἵσταται ὁ τάφος αὐτῆς λελατομημένος ἐκ πέτρας ἐν σχήματι τετρακαμάρῳ. *Templum hoc totum in tholum definit, prælongum, æqualiter orbiculatum. in Templi medio inſtar ambonis ſepulchrum Virginis ex ſaxo exciſum eſt ad modum ædificij, quatuor fornicibus ſtructi.* Cap. 22. καὶ περὶ δὲ χεῖλος ὡσεὶ λίθου βολῆς ἀπωθὲν ἐστι τετράπλευρον θολωτόν. *Et circa oram non longè lapidis iactu ædificium eſt, quatuor lateribus conſtans, & tholo aſſurgens.* Id σταυροθολοσκισμένον dixit Auctor barbarus de locis ſacris. Et quemadmodum camerarum diuerſa genera ſunt; quædam namque curuantur in teſtudines; aliæ in hemiſphæria; aliæ compluſculis arcubus conſtant; & ex his

pleræque compoſitæ, quas mixtas, & incertas vocat Philander in Vitruuium lib. 7. cap. 2. ita & genera Templorum earum variatione diuerſimodè camerantur. Sed Templa recentia Græcorum, cùm non ad faſtum exſtruantur, ferè omnia dromica cernuntur eſſe; tanquam quæ, dummodò non introſpiciantur, domeſticarum ædium imaginem præ ſe ferant.

Cùm ad Bema deuentum fuerit, in ſemicirculum arcuantur, quæ tabulatum ab angulis directum occludit, nec omnia eandem tenent æquam laterum menſuram, ſed pro loci commoditate, modò latiora excreſcunt, modò longiora effunduntur, longitudine latitudinem ſuperante. Et raræ ſunt in vrbibus trullæ, ſiue tholi, ne eorum aſpectu ac magnificentiâ hoſtium oculos pelliciant, atque odium excitent. De ſacrarum ædium generibus finem faciam, ſi vnum addidero, quod iam video ab aliis etiam perueſtigatum, neſcio an ſatis explicatum, de Eccleſiæ ſcilicet embolis. Et plura emboli ſignificata quærat apud Grammaticos, & Lexicographos qui volet, ipſe illud animaduerto, quemadmodum fuerunt emboli fori, & aliorum ædificiorum, quorum meminit Codinus in Originibus non editis. αἱ παλαιαὶ πύλαι εἰς τὸ τρικύμβαλον τοῦ τζυκανιστηρίου ἤρθησαν ἀπὸ τοῦ ἐμβόλου τοῦ φόρου παρὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. *Veteres portæ in Tricymbalo Tzycaniſterij erectæ ſunt ab embolo fori à Baſilio Macedone.* In Chronico Alexandrino τετραδήσιοι ἔμβολοι, quos Codinus in Originibus

editis. πρωαδικοὺς ἐμβόλους appellat. ἔμβολος τῶν ἀργυροπρατείων. δημόσιος ἔμβολος. Et pag. 904. ἐξῆλθον δὲ καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἀπὸ τείχους τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἔβαλον πῦρ εἰς τὸν ἔμβολον τὸν περέκει τοῦ ἁγίου Νικολάου. *Quin & Armenij eruperunt ex mœnibus Blachernarum, & in porticus illas ignem iniecêre, quæ ſunt vltra D. Nicolai Templum.* Quamuis etiam, & alium ſanctum admittat, porticus nempe illas fuiſſe D. Nicolai, vt illud περέκει, *vltra*, non ad Templum, ſed ad mœnia Blachernarum referatur. Et, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἔκλισε καὶ δύο ἐμβόλους ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ παλατίου, ἕως τοῦ φόρου διαπρεπεῖς κοσμήσας ἀνδριάσι καὶ μαρμάροις καλέσας τὸν τόπον τῶν ἐμβόλων ῥηγίαν. *Idem Imperator geminas condidit porticus ab ingreſſu palatij vſque ad forum ſanè ſumptuoſas, ſtatuis & marmoribus exornatas, & locum appellauit Regiam.* Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ de Hæmorrhouſa quadam ſermonem habens. αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ δυτικῷ ἐμβόλῳ τῆς αὐτῆς πλατείας. *Illa iacebat in Occidentali embolo eiuſdem plateæ.* Et, ὁ δὲ ταῖς κραυγαῖς εἴξας ἀπέρχεται πρὸς αὐτὴν εἰς τὸν ἔμβολον. *At ille clamoribus cedens progreditur ad ipſam in embolum.* Varios, eóſque magnos Conſtantinopoli extructos memorat Meurſius in Codinum de originibus Arcadij: duos Conſtantini ex Cedreno; quatuor Eubuli ſub Conſtantino, ex Codino; alios Domnini ex Cedreno, & Theodoro Anagnoſta, quos notat conflagraſſe ſub Iſaacio Angelo ex Niceta in eius vita. Ita & Eccleſiæ embolum lego apud Codinum in Originibus non editis. καὶ Θεοδώρα ἡ αὐγού-

ςα, ἡ τοῦ Θεοφίλου ἀπερχομένη διὰ τοῦ ἐμβόλου εἰς Βλαχέρνας, καὶ τοῦ ἵππου αὐτῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὀλισθήσαντος ἔμπροσθεν τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ. *Et Theodora Augusta, quæ Theophili erat, abiens per embolum ad Blachernas, & illius equo illo eodem in loco ante Templi Narthecem labente.* Et, τὸν ἅγιον Παντελεήμονα Θεοδώρα ἡ γυνὴ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἀνήγειρε, διότι ὅτε ἦλθεν ἀπὸ Παφλαγονίας ἐκεῖσε ἐν τῷ ἐμβόλῳ κατῴκει πένης οὖσα καὶ ἔρια νήθουσα ἐξ ὧν εἶχε καὶ τὴν διατροφήν. *Sanctum Pantaleonem Theodora Iuſtiniani magni vxor extruxit, quod è Paphlagonia aduenicns ibidem in embolo inhabitabat pauper, & lanas nens, quibus ſibi alimenta ſubminiſtrabat.* Et in octauo Concilio generali legitur, τόμος περιέχων ἐν συντόμῳ τὴν ὀγδόην σύνοδον γεγραμμένος ἐν τῷ δεξιῷ ἐμβόλῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. *Tomus in compendio continens octauam Synodum ſcriptus in dextero embolo magnæ Eccleſiæ.* Græcis hoc æui nihil aliud eo nomine inſinuatur, quàm Eccleſiæ porticus, pars nempe illa ante ædium ſacrarum oſtia, variis aſſeribus inter ſe coniunctis, & tegulis ſuperimpoſitis intecta, ad caloris incommoda, & imbres repentinos arcendos; vmbrarum etiam, & deambulationis gratiâ ædificata. ſic dicta ab ἐμβάλλω, quòd per eum ingreſſus pateat. Alij tradunt ſic dictos, vel quia ſubuolumina ſunt, vel quia ſub illis ambulant: ſunt enim porticus hinc inde platearum. Aſconius in Diuinat. vocat *prouolantia tabulata.* Et hæc cuique nota fuerint. Ipſe Chij alibíque obſeruaui non tantùm parte anteriori, ſed etiam al-

alterâ parte, quæ longitudinem explet, ſiue etiam vtraque à ſimili porticu, ſed aliquantulum depreſſiori, veluti area obuallari, atque veluti munimento aliquo totum Templum circumcludi, vt dummodò velit quilibet totam Eccleſiam circumire valeat. Si ædes depreſſiores ſunt, ex earum culmine aſſeres, tectum continuantes curuitate dependulæ in pilis lapideis, vel ſtructuris teſtaceis, aut parietibus cæmentitiis, crebris contignationibus conquieſcunt, quibus ſuper lateres, tegulæque expanduntur. In ea parte vbi declinatæ procumbunt, ex ima terra ad vmbilicum hominis murus exiguus circumducitur, ad ambulacrum illud à lutorum, & currentium aquarum iniuriis defendendum: ſi erectiores aſſurgunt, non ab ipſo ædium faſtigio, ſed ab eo, quem iudicauerit artifex commodiorem locum, ædificium fit, quale hodie Romæ in Noſocomio ſancti Spiritus de Saxia dextrorſum in illud introëuntibus patet, à Græco tamen, quem repræſento, diſſimile. In eo intrinſecùs quàm leuiſſimo marmorato toti parietes oblinuntur, ideóque tanquam in tabula raſa nihil obſignatum eſt: in Græcorum picturis omnia variantur, cùm rerum geſtarum hiſtoriæ, Sanctorum effigies, & ſexcenta alia artificio non illaudabili videntibus obiiciant, & conſiderantibus tradant. Et ne rerum obſcuritate, & meditatione deambulantium animi affligantur, breui programmate factum legentibus aperit, verbúm-

que vnicum Sancti nomen, cuius figura eſt, indicat, ne vel parua morula temporis ſine vllo pietatis fructu prætereat. quando iam hiſce religionis igniculis, & rerum diuinarum myſteria, etiam nihil agentibus ſenſim de nouo irrepant, vel innata, & aucta confirmantur. Talis fuit embolus magnæ Eccleſiæ, in quo, vt iam ſuprà notabamus, acta octauæ Synodi erant deſcripta. Nec alius fuerit Caſſianus embolus apud Blachernas à Mauritio Imperatore exſtructus anno Imperij quarto. Cedrenus: ὁ δὲ Μαυρίκιος ἔκτισε τὸν Καριανὸν ἔμβολον ἐν Βλαχέρναις γράψας ἐν αὐτῷ διὰ ζωγραφίας τὰς ἑαυτοῦ πράξεις· τὰς ἐκ παιδόθεν μέχρι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. *Mauritius porrò Carianum embolum in Blachernis condidit: inque eo omnem ſuam à pueritia vſque ad Imperatoriam dignitatem vitæ hiſtoriam ſua depingit.*

Quæris, vbínam ſolea collocanda ſit? Reſpondeo, ſi coniecturæ non fallunt, Bemati, Ambonique proximam fuiſſe. Colligo ex Codino cap. 17. de Officiis. καὶ κατέρχεται ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄμβωνος, οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέντοι, οὗπερ ἀνῆλθεν, ἤγουν τοῦ πρὸς τὰς ὡραίας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὸν Σωλέαν, καὶ τὸ ἅγιον βῆμα. Et, ὁ δὲ πατριάρχης πλησίον τοῦ Σωλείου ἱστάμενος, καὶ αὐτὸς ἀναγινώσκει ἑτέραν αὖθις εὐχήν. *Deſcenditque Imperator ex Ambone, non eâ parte, quâ aſcendit; ea ſcilicet, quæ ad ſpecioſas portas reſpicit, ſed ex altera ſoleæ, & ſancto Tabernaculo obuerſa.* Et, *At Patriarcha prope Soleam ſtans & ipſe recitat aliam orationem.* Et in Ori-

ginibus de Templo S. Sophiæ, Iuſtinianus Imperator. ἐποίησε τὸ κιβώριον, καὶ τοὺς κίονας, καὶ τὰ στῆθα τοῦ θυσιαστηρίου ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσώσας αὐτά, τὸ δὲ μῆλον, καὶ τὰ κρίνα, καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ κιβωρίου ὁλόχρυσα. τὸν δὲ ἄμβωνα, καὶ τὸν Σωλέα χρυσοῦ. *Confecit & ciborium, columnas, & fulcra altaris ex argento deaurato. Pomum & lilia cum cruce ciborij ex auro, ſuggeſtum item, & ſolium ex auro.* Et ex Cedreno. ἡ τροῦλλα τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας φορνικὴ οὖσα ἔπεσε, τόντε ἄμβωνα, καὶ τοὺς σωλείας ἐξ ὀνυχίτου λίθου ὄντας συνέτριψε, καὶ εἰς χνοῦν ἀπετέλεσεν. *Trulla ſanctæ Dei magnæ Eccleſiæ fornicata cùm eſſet, lapſu ſuo ambonem, & ſoleas, qui ex onychite lapide erant, contriuit, & in puluerem conuertit.* Materia, ex qua exſtructæ fuerunt tam ſoleæ, quàm ambones, loca Templi ſatis conſpicua fuiſſe innuit. Nam ex Cedreno cum ex onychite gemma; Codino in Originibus, argento circumueſtitam à Iuſtino Iuſtiniani ſucceſſore habemus, quæ etiam anteà ex auro fuerat. At quænam eſt hæc ſolea? Recentiores omnes Græci aiunt ſe neſcire, ipſéque vnà cum iis Meurſius. eſt *ſolium*, ſiue *thronus:* non placet Gretſero in Codinum lib. 3. cap. 12. ſed aliquid aliud fuiſſe ſatis apertè indicare Curopalatem & Cantacuzenum, qui διέρχεσθαι τὴν σωλέαν, *pertranſire ſoleam*, & εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν σωλέαν, *ingredi in ſoleam*, quæ throno, ſeu ſolio accommodari non poſſunt. Si petas ab ipſo quis ſit? Reſpondet fuiſſe locum ad orientem ſolem contiguum Bemati ſiue Tabernaculo. Chorum fuiſſe illi mi-

Digitized by Google

nus probabile eſt. De ſecundo nil moror. De primo ſexcenta alia Bemati contigua ad orientem ſolem fuerint, quæ tamen ſolea non erunt. An pauimentum illud fuerit, quod ante ſacrarium iacet, vel pars illius, vel aliud intra Chorum, à reliquo ſolo adiacente eminentius. Non puto. Fruſtrà enim adderetur à Curopalata, vel Cantacuzeno, Imperatorem ſoleam pertranſire, cùm non poſſet niſi per ſoleam, etiamſi voluiſſet, Patriarcham, qui ante cancellos Bematis ſtabat, adire, pauimento illo totum locum occupante: & partem pauimenti fuiſſe materia ipſa pretioſa, ex qua conficiebatur, quæ pedibus calcanda omnium eſſet, non ſinit, vt credam. Et lapſu trullæ ex ſolida materia factum, dum ſolo adhæret, comminutum, itaut in tenuiſſimum puluerem abierit, non ita facile eſt, quod in prominentibus, & ſtantibus non multo negotio, ſi pondera, quæ comprimunt grandia ſunt, contingere ſolet. Quare probabilior videtur Meurſij opinio, & quæ in contrarium adducit Gretſerus, nihil probant. Quid enim vetat dicere, *pertranſire ſoleam*, & *ingredi ſoleam*, etiamſi ſolium ſit, in quacumque enim parte relinquatur, *pertranſiri* dicitur, & ſi læua reliqueris, vt ab illis ponitur, *ingredi*. Sed de ſolea aliquid certius exquiro. Templa prætereà Græcorum, vt nunc ſunt, plano æquabiliíque ſolo conſpiciuntur; quamuis in aliquibus ad altare, vel ad ingreſſum gradibus, vel pluribus, vel paucioribus aſcenda-

Digitized by Google

tur. Soleæ etiam meminit Simeon Theſſalonicenſis aduerſus Hæreſes. γίνεται δὲ εἴσοδος εἰς τὴν σωλέαν ἐκ τοῦ βήματος διακόνου καὶ ἱερέως δίχα φώτων, καὶ θυμιατοῦ τὴν πρὸς τὸν σταυρὸν ἀπαγωγὴν δηλούντων κυρίου κατὰ τὴν ἕκτην ὥραν γεγενημένην. *Fit introitus à Bemate in ſoleam diaconi, & ſacerdotis abſque luminibus, & thuribulo domini ad crucem deductionem ſignificantium ſextâ horâ.* Et Pachymerius lib. 3. cap. 2. καὶ δὴ ἐπιστήσας τὸν μοναχὸν Ῥουχᾶν ἄνδρα δραστήριον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μετεκόσμει τε τὸ βῆμα, καὶ ἄμβωνα, καὶ σωλέαν, καὶ ἄλλα τε βασιλικαῖς ἐξόδοις ἀνῳκοδόμει. *Et iam ſuper his monachum Rucham, virum facinoroſum conſtituens Bema, ambonem, atque ſoleam exornabat, & alia impenſis regiis exſtruebat.* Sed neque ex his, quid ſolea ſit haberi poteſt. Vtinam aliquando aliquid occurrat, quod nobis diſtinctiùs illius vſum exponat.

Parabema optimè delineatum eſt, dummodò altare muro affixeris, & ſedilia in deſpectiorem formam reſtituas; neque enim Chori ſtaſidia, quæ concinnè, affabréque exſtruuntur, locum hîc habent, ſed tabula ſimplex, quæcumque illa fuerit, muro affixa, vel pedibus ligneis ſublata, ſcamna etiam, vtut ſunt, ſedem volentibus efficiunt. Fugerat me quod eruditè ſuggeris altare προθέσεως in aliquibus Templis, muro interpoſito diſtingui; vtplurimùm tamen adapertum, ægrè cum altare maiore diuortium facit. Dixi fornicem ſanctuarij longiorem eſſe, quàm latiorem, non exquiſitam Templorum effigiem.

Digitized by Google

tradens ; ſed qualem nobis recens Græcorum pietas dat, quæ loco inſeruiens ſanctuarij figuram non adcircinnata hemiſphæria rotundat, ſed ad ſitum accommodat, adeout ſæpè ſæpiùs nulla rotunditatis figura æquis lateribus ſanctuarium cum Choro includat. Quod etiam aſſerendum eſt de longitudine, & amplitudine Chori, & Narthecis, quorum ille modus eſt, nullum ſeruare modum, cùm ſitui & loco deſeruiant. Quare modò Templum, modò Narthex amplior eſt, & effuſior : neque ſcrupulo datur, ſi qui in Narthece manere debent, dummodò multitudo & frequentia hominum cogat, in Chorum excurrant: in ſolemnitate enim Diuorum Tutelarium, quando turmatim homines influunt, & complentur omnia, ſeculares homines ſanctuarij ipſius portulis vim tantùm non inferunt : reliquis diebus ſinus adeò capaces pro ratione viciniæ ſunt, vt nullâ perturbatione ordinis peccetur. In Monachorum Narthecibus non Monachi tantùm idiotæ, ſed & ſeculares omnes, qui ſacris adſunt, immorantur. In Monialium vbi ſecularibus aditus datur, mulieres cum Monialibus, ſeculares cum aliis in Choro. Si recipere area plena tantam multitudinem non poteſt, ad eminentiora ædificia, & ὑπερῴοις θαλάμοις, ſi qui fuerint, deueniunt, & menianis, & contignationibus variis alto ſpatio ædificatis frequentia mulierum egregios habet ſine impeditione proſpectus. In Parochialibus, vel ple-

banis mulieres ſuum habent Narthecem. Viri in Choro cum ſacerdotibus, & aliis, ſi fuerint, neque enim ſemper adſunt, conſiſtunt. In ruralibus, & per agros hinc inde diſperſis, cùm puſillæ admodum ſint, nulla eſt differentia Chori & Narthecis, ſed tanquam vno in loculo omnes tum mulieres, tum viri concluduntur, vnam ſibi partem mulieres, aliam viri occupantes, ſi id commodè fieri potuit, ſin minus maxima eorum pars, quod ſæpiſſimè euenit, cùm feſti, ac ſolemnes dies anniuerſarij celeberrimo mulierum, ac virorum conuentu celebrentur extra Eccleſiæ fores, & mulieres potiſſimùm ſacrum audiunt. Chij etiam in Templo, cui campanæ nomen eſt, cùm continuò in concionem populus concurrat, ideóque frequens, ac creber conueniat, Nartheces vtrinque quamlongiſſimi pro menſura Templi excurrunt à laterali portula, mulieres in ipſum Narthecem introëunt, ibíque manent viri, ſi intrent, in Templo locum ſibi quærunt: à maiori porta, quæ altare & Bema conſpicit, ſi mulieres ſeſe inferant, ſtatim adorato ſanctuario, in quem libuerit Narthecem properant; aditus enim non longè à porta in vtriſque hiat. Neque in aſſidua hominum frequentia, ſi aceruatim populus comeat, ſtationis ordo præuertitur: mulieres ſiquidem in Narthece, quemadmodum viri in Templo, de Patriarchalibus loquor, nobiliores, & ſpectabiliores, vel tempore in ea colenda Eccleſia anti-

quiores, de ea quoque collatis beneficiis bene-meriti, ſed inter mulieres ſacerdotum vxores, & celebrantis potiſſimùm, tum celebriores mulieres, pro dignitate ſua quilibet, digniorem ſibi locum vindicant, quem ſibi quiſque contra recentes occupatores acerrimè tuetur, & ad filios hæreditario iure, vt ita dicam, tranſmittit. Hinc fit, vt omnes ſemper in eadem Eccleſia ſacris interſint, & nonniſi neceſſitate pellente, & rarò aliò comeant: nam ſi aliò accedant, niſi ex benignitate poſſidentis, qui digniorem occupat, locus cedatur, & ceditur ferè ſemper, ſi qui recens aduenit, dignitate aliquâ conſpicuus ſit, deſpectiore loco vtentur. Antiquiores enim in ea Parœcia & nobiliores, vt diximus, locum ſibi quiſque, & ſedem vt propriam tutantur. Sedes porrò illa nobilior eſt, quæ prima à dextra ingredientis, portæ maiori terga vertens, rectà ſanctuarium intuetur: minùs nobilis, quæ ſubſequitur, & ſic de aliis ſtatuendum eſt. Portam maiorem ſemper vnam vbique vidi ſine vlla laterali: & fortè etiam alicubi laterales, & παραπόρτια fuerint, quas me non obſeruaſſe ingenuè fateor. Præter enim maiorem in facie, & alteram in lateribus Templi, & aliquando etiam ex alio latere tertiam pro ratione loci, nullius alterius memor ſum, quæ videlicet ducat ad Templum, etſi vbi ex lateribus Templi commodè aditus mulieribus dari non poteſt, portula in eadem facie Templi aperitur, quæ non ad Templum,

plum, ſed rectà ducit ad Narthecem, idque mulierum commoditati fit. Narthex à Templo ſeparatur tabulato vtplurimùm, quandoque etiam muro lateritio, vel cœmentitio. Altitudo hominem non exæquat, ſed eſt aliquando depreſſior, vt ſtantes mulieres in Templum introſpiciant, & ſacra commodè audiant, ſupra tabulata cancelli lignei expanſi, earum aſpectum ne videantur ab hominibus, arcent.

Ex Paracleſiis, quædam muro Eccleſiæ, ſed non certo in loco, quando pro libitu conditoris, & ratione locorum exſtruuntur, adhærent: quædam longè abſunt, & per Monaſterij inſulas pleraque ſunt diſperſa. In iis quæ Eccleſiæ affiguntur, per Eccleſiam quandoque, aliquando in Paracleſij muris extra Eccleſiam aditus eſt. Vbi Paracleſia per ſe ſtant, portam peculiarem habent, & in nonnullis Monaſteriis eo numero ſunt, vt dies hebdomadis æquent. In iis præter dies Dominicos, & ſolemnes ſanctorum celebritates, in quibus omnibus Monachis præſcribitur, vt ſacris adſint, reliquis diebus vnus ex Monachis, cui id onus incumbit, & ἑϐδομαδάριος dicitur, ſingulis diebus, hoc nempe in vno, altero in alio ſacrum celebrat, vt finitâ hebdomade Paracleſiorum quoque numerus expleatur: tum demum à capite nouus Hebdomadarius onus Liturgiam in iis celebrandi ſuſcipit, & dum in vno celebratur, cætera ſilent, & princeps ipſa Eccleſia, cuius Paracleſia vocantur, quòd à Templo maiore non longè di-

ſtent, licèt in eo vtplurimùm non affigantur, & reſpectu Eccleſiæ maioris, paruulæ iſtæ Eccleſiæ ſint; vel ſi placet, quòd vicem illius expleant.

Cathedræ, ſiue ſellæ in Eccleſia aliæ ſunt fixæ, atque immobiles, aliæ mobiles, & geſtatoriæ; geſtatoriæ ſunt, quæ nullo in certo loco ſedem ſibi præfiniunt, ſed à cathedralitiis miniſtris, vbi opus fuerit, conuehuntur. In his ante Miſſarum ſolemnia in medio Eccleſiæ Pontifex celebraturus diebus ſolemnioribus aſſidens ſacris veſtimentis induitur, & ſedet, poſtmodùm rectà dum iſodus fit, in Bema procedit. Sic etiam cùm aliquem ad ſacra promouet, ad portam ſpecioſam, vel ante altare reponuntur, quando ἱερὸν συνθρόνον in Eccleſia nullum eſt, vt ſedens Pontifex ordinet. Euchologium, τοῦ ἀρχιερέως καθεζομένου ἐπὶ τῆς ὡραίας πύλης πρὸ τοῦ ἄρξασθαι τῆς λειτουργίας. *Præſule ſedente in porta ſpecioſa, antequam Miſſa incipiat.* Et, ἰστέον ὅτι ὅταν ψάλλωσι τὸ, ἅγιοι μάρτυρες, κάθηται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὁ ἀρχιερεὺς εἰς θρόνιον. *Sciendum eſt, cùm canitur ſancti Martyres, ſedet ante ſacrum altare Præſul in ſellulam.* Vel ante ſacrarium ipſum noto ex Euchologio meo nondum edito de conſecratione Epiſcopi. Τρεῖς δὲ ἀρχιερεῖς, ἢ καὶ πλείονες τούτων ἐνδεδυμένοι τὰς ἀρχιερατικὰς στολὰς, καθέζονται ἐν τοῖς σελλίοις αὐτῶν πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν τοῦ θυσιαστηρίου, ὁ δὲ πρῶτος ἀρχιερεὺς ὁ μέλλων ποιῆσαι τὴν χειροτονίαν καθέζεται μέσον τῶν ἄλλων ἀρχιερέων. *Tres autem Præſules, vel plures Epiſcopalibus veſtibus induti ſedent in propriis ſellis ante ſacras ſanctuarij portas.*

Primus inter eos, qui ordinaturus eſt, medius inter alios Præſules ſedet. Romæ etiam cùm nullæ fixæ ſint pro Epiſcopis, in auſtrali parte reponuntur, vna, vel plures, pro numero Præſulum, in quibus dum ſacra peraguntur, ſedent. Fixæ ſunt, quæ muris adfiguntur, nec loco vnquam mouentur. Earum quædam extra Bema in media parte Chori auſtrali ex lignis delatis, nec ita inuentu facilibus, ſingulari opere, artificióque confectæ ſedentes excipiunt, & σύνθρονοι nuncupantur, quod ſimul cum aliis ſedilibus locum occupant, vel quod ſimul vnà multi ſedent. Euſebius Eccleſiaſt. hiſtor. lib. 10. cap. 4. ἀλλὰ καὶ ὧδε καὶ τὸν νεὼν ἐπιτελέσας θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν καὶ προσέτι βάθροις ἐν τάξει τοῖς καθόλου κατὰ τὸ πρέπον κοσμήσας, ἐφ᾽ ἅπασί τε τὸ τῶν ἁγίων ἅγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θείς. αὖθις καὶ τάδε, ὡς εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτουργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμάσιον τοῖς ὁρῶσι παρέχειν τὴν θέαν. *Porrò Templo hoc modo abſoluto, ſelliſque quibuſdam in altiſſi no loco ad Præſidum Eccleſiæ honorem collocatis, & ſubſelliis prætereà vndique diſpenſatis ad communem vſum eximiéque formatis, ſupérque omnium ſanctorum ſanctum altare in medio collocato, iſta rurſum vt à plebe, & multitudine eorum poſſet accedi, cancellis è ligno fabricatis circumdedit: qui adeò artificioſâ ſole tiâ, & ad ſummum elaborati ſunt, vt mirabile ſpectaculum intuentibus exhibeant.* In iis Antiſtes, dum ſacra peraguntur, vt omnium oculis pateat, aſſidet: reliqui Eccleſiæ Clerici vtraque ex

parte in humilioribus ſedilibus collocantur : ſi plures adfuerint Epiſcopi tempore, aut dignitate Epiſcopo Eccleſiæ inferiores, loci Epiſcopus primas ſibi vindicat, reliqui ante Clericos in parte dextra Epiſcopi in aliis ſedilibus ſedent : ſi loci Epiſcopo illi dignitate præfulgeant, cedente thronum loci Epiſcopo, illi vt ſunt dignitate conſpicuiores, ita & locum digniorem poſſident. In Eccleſia tamen Conſtantinopolitana, quandoque etiam non ſine turba, & iurgio aliter fit. Clerici namque illius Eccleſiæ Metropolitis, & Epiſcopis præſident. Ioannes Curopalata in Conſtantino. ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λειτουργίᾳ μὴ καταδεξαμένων τῶν μητροπολιτῶν προκαθίσαι αὐτῶν τοὺς συγκέλλους ἐν τῷ συνθρόνῳ. *Ortæ verò ſunt die Pentecoſtes turbæ propter ſeſſionem in Liturgia, non ſuſtinentibus Metropolitis, vt Syncelli in ſynthrono præſiderent.* Ideóque præter paucos, eóſque, qui Patriarchæ ſupparaſitantur, reliqui dignitatem ſuam magis tuentes in ingreſſu ipſius Templi longè à Patriarcha ſedes occupant. Aliæ in Bemate ipſo medio poſt altare, quæ lapideæ ferè eſſe ſolent. Euchologium meum in conſecratione Templi nondum edita. ὁ ἀρχιερεὺς λαμβάνει μαρτυρικῶν ἁγίων λειψάνων μερίδας τρεῖς, αἵτινες ὀφείλουσι κατατεθῆναι μετὰ τὴν ἱεροτελεσίαν. Εἰ μὲν κίονες βαστάζουσι τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νῦ- τρεπισμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους οἱονεὶ τάφον μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀναλογαῖς κιόνων. Εἰ δὲ βωμὸς ἀνέχει ταύτην εἴτε μονόλιθος, εἴτε συντεθειμένος ἐκ πολλῶν λίθων εἰς τὴν γινομέ-

νην παρὰ τοῦ τεχνίτου θήκην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ βωμοῦ κατὰ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ πρὸς τὸ σύνθρονον. *Præſul accipit ex Martyrum ſacris reliquiis partes tres, quæ reponendæ ſunt poſt ſacroſanctum ſacrificium, ſi columnæ altare ſuſtinent, in præparato in pauimento veluti ſepulchro inter columnas ortum reſpicientes, ſi ara illud tenet, ſiue ea ex vno lapide, ſiue ex pluribus compacta ſit, in facta ab artifice theca in medio aræ ex ea parte, quæ ſynthronum reſpicit.* Et, τούτων δὲ ψαλλομένων τὰ σεβάσμια λείψανα παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰς τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς ἀποτίθενται θήκην, εἴτε κατὰ τὸ ἔδαφος μεταξὺ τῶν πρὸς ἀνατολὰς κιόνων, εἴγε τὴν τράπεζαν ἐρείδουσι κίονες, εἴτε βωμοῦ ταύτην βαστάζοντος κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ μέρος, τὸ πρὸς τὸ σύνθρονον. *Hæc dum canuntur, venerandæ reliquiæ ab Antiſtite in præparatam illis thecam reponuntur, ſiue in pauimento inter columnas, quæ ortum reſpiciunt, dummodò altare columnæ ſuſtineant, ſi verò ara eſt, quæ illud tenet, in media illius parte, quæ ad ſynthronum vertit.* Sanè non potuit aptiùs ſynthroni locus delineari, quod ad differentiam alterius ſynthroni, quod extra Bema eſt, ἱερὸν σύνθρονον, *ſacrum ſynthronum* nuncupatur. Alij ſimpliciter θρόνον ἐν βήματι, καὶ σύνθρονον nuncuparunt. Balſamon in Can. 2. Conſtantinop. τισὶ δὲ ἐνεδόθη καὶ αὐτὸ τὸ καθῆσθαι εἰς τὸν ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι θρόνον τῆς ἐπιδοθείσης ἐκκλησίας. *Quibuſdam autem etiam id ipſum conceſſum eſt, vt ſedeant in ipſo throno traditæ Eccleſiæ in ſacro Bemate.* Pachymeres hiſt. lib. 7. cap 31. πρὸς τῷ τελεῖν δὲ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν ὄντες, τῶν αἰνιφώνων ψαλλομένων πολλὴν καὶ τὸ σῶμα

τὴν ἱερὰν ἐπενδύσαντες χερσὶν ἀρχιερέων φερομένῳ συνεισοδεύουσιν· εἶτα πρὸς τῷ συνθρόνῳ δόξαντες ἐπικαθίζειν τὰ τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεπλήρουν εἰς τέλος πρὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἱσταμένῳ τῷ σώματι. *Ad ſacram verò Miſſam decantandum parati, cùm canerentur Antiphona, apparatu ſacro corpus induunt, quod manibus geſtantes vnà ſimul omnes in Bema ingrediuntur: poſteà in ſynthrono collocare viſi ſacrum miniſterium ad finem vſque peragebant, cùm ante ſacrum altare corpus conſiſteret.* Et nota obiter altarium Græcorum accuratiſſimam delineationem. Tabula lapidea eſt, quatuor in angulis columnis, aliquando etiam vnâ, ſed media innixa. Quam στυλίσκον *columellam* vocauit Gregoras in Hiſtoria. οἱ δὲ ἠγκαλίζοντο τήν τε θείαν τράπεζαν, καὶ τὸν ὑπὸ ταύτην στυλίσκον. *Alij amplectebantur ſacrum altare, & quæ ſub eo erat, columellam.* Adeò vt omnia ſub ea omnibus aperta ſint, atque obuia: aliquando ſolidâ baſi, vel lapideâ, vel lateritia, vel cœmentitia ſuffulta. Cùm altare columnatum eſt, thecæ in pauimento reliquias ſanctorum recipiunt: cùm ſolidum in baſi ipſa orificium, quod deinceps clauſum non facilè ob continuitatem ædificationis dignoſcitur. & hoc in poſtica altaris parte, quæ Orientem reſpicit, nempe, quæ aduerſa ſynthrono eſt, vel inter columnas ad Orientem præparatur, aliæ namque duæ ad Occidentem vertuntur, & Templum.

In ſanctum ſynthronum poſt conſecrationem Epiſcopi deferuntur, vt in eo, veluti in maieſtatis throno ſedentes ſuæ auctoritatis ſe compotes eſſe

factos cognoſcant. Euchologium. Εἶτα τὸν χειροτονηθέντα ἀσπάζεται ὁ χειροτονήσας, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, καὶ τῆς συνήθους εὐφημίας πληρουμένης ἀνέρχονται εἰς τὸ σύνθρονον, καὶ καθεζόμενος πρῶτος ὁ χειροτονηθεὶς εἰρήνην δίδ' εἰς τὸν ἀπόστολον. *Poſteà conſecratum circumplectitur ordinans, & reliqui Epiſcopi, & dum conſueta acclamatio fit, aſcendunt in ſynthronum, & primùm ſedens ordinatus, poſt Apoſtoli lectionem pacem dicit.* Ignatius diaconus in vita S. Nicephori Patriarchæ. τῆς οὖν ἱερᾶς τελετῆς ἐπιπνοίᾳ θείᾳ τὴν περαίωσιν εἰληφυίας ὁ λαὸς τὴν ἄξιος ἐπὶ τῷ ἀξίῳ κατ' ἀξίαν φωνὴν τρισσῶς ἀπεκρίνατο ἔνθεν ἐπὶ τὴν ἱερὰν τοῦ θρόνου περιωπὴν, ὡς ἐπί τινα σκοπιὰν ὑπερτάτην, ἣν καὶ θείαν φυλακὴν ὁ θαυμάσιος Αμβακοὺμ ἱερῶς ὑπεμήνυεν ἀναβὰς, καὶ τῷ λαῷ παντὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἐπιφθεγξάμενος ἀγαθὸν, καὶ ἀντιλαβὼν ἐπὶ τὰ ἑξῆς τῆς θείας ἱεροθυσίας αὐτουργὸς αὐτὸς ἀπεδείκνυτο. *Cùm itaque ſacroſanctum ſacrificium nutu diuino exitum habuiſſet, populus dignus de digno dignâ acclamatione ter reſpondiſſet; hinc ille ad ſacrum throni faſtigium tanquam in ſpeculam ſublimiſſimam, quam & diuinam cuſtodiam admirandus Abbacuc ſpirituali quodam modo innuebat, aſcendens, atque vniuerſo popalo bonum pacis proferens, eóque accipiens, reliqua diuini & ſacroſancti ſacrificij veluti primas ex ſeipſo proſequebatur.* Id ἐνθρονίζεσθαι dixit Clemens in Conſtit. lib. 8. cap. 5. καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν αὐτῶν ἐπισκόπων πάντων αὐτῶν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. *Et mane in ſolio ſuo à reliquis Epiſcopis collocatur, cunctis eum in Domino oſculantibus.* Epiphanius

Monachus de locis Syriæ. πλησίον δὲ αὐτῆς ἐστὶ τὸ πατριαρχεῖον κάτωθεν τοῦ πατριαρχείου ἐστὶν ἐκκλησία, ἀθρονίαστος, ἡ μέλλουσα ἐνθρονιάζεσθαι ὑπὸ συνόδου εἰς τὸν διωγμὸν τῶν Σαρακηνῶν. *Prope verò hanc Patriarchium ſitum eſt, & infra Patriarchium eſt Eccleſia Throno deſtituta, at quæ mox ornanda erat Throno à Concilio in perſecutione Saracenorum.* De eodem etiam intellexit idem Clemens Conſtit. lib. 2. cap. 57. κείσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος, παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ, πρεσβυτέριον, καὶ οἱ διάκονοι παρεστάτωσαν εὐσταλεῖς τῆς πλείονος ἐσθῆτος. ἐοίκασι γὰρ ναύταις, καὶ τοιχάρχοις. προνοίᾳ δὲ τούτων εἰς τὸ ἕτερον μέρος οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας. *Sit ſolium Epiſcopi in medio poſitum, & ex vtroque eius latere ſedeant Presbyteri, & aſsiſtant Diaconi ſuccincti, & expediti ſine multa veſte. ſunt enim illi ſimiles nautis, & illis qui muris cuſtodiendis præſunt. ſit autem horum cura vt laïci in altera parte ordine, & decorè, & quietè ſedeant.* Et de ſacro ſynthrono ſermonem eſſe vel inde colligo, quòd inter Paſtophoria, quæ in ſacrario locum habebant, reponeretur. Quare cùm inter præcipua dignitatum honorúmque ornamenta Thronus iſte, & in eo ſeſſio reputetur, factum eſt, vt quemadmodum à Bemate ſacris ordinibus cohoneſtati, quod ibi ſibi ſolis manſionem vindicant, nomen habent, ita & à Throno dignitatis ſummo faſtigio præcipua in Eccleſia dignitas compellaretur, nec alio meliùs exprimeretur. Hinc Thronus Conſtantinopolitanus, Thronus Hieroſolymitanus, Ale-

Alexandrinus, Antiochenus, & alij. Auctor vitæ Theocleti Lacedæmoniorum Epiſcopi, εἵπετο τοῖς καλοῦσι, καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐλθὼν, καὶ τῷ θείῳ τελεσθεὶς χρίσματι τῷ θρόνῳ τῆς Λακεδαίμονος ἀποδίδοται. *Sequebatur vocantes, & in Eccleſiam aduenientes, ſacrâque vnctione perfectus, Lacedæmonis Throno conceditur.* Et, ἐπιβῆναι τοῦ θρόνου, δράξασθαι τοῦ θρόνου, τὸν θρόνον ἐγχειρισθῆναι, & innumera alia. Legi etiam Opuſculum Nili Doxapatræ περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων.

Hæc habui (Vir Clariſſime) quæ ſecundò ad te, de Templis recentioribus Græcorum ſcriberem, & dubiis propoſitis reſponderem. Tuo ſtudio rectiſſimo, atque optimo, & auctoritati obſecutus ſum, obſecuturus etiam impoſterum, ſi quid mandare volueris, illúdque tibi ante omnia habeto, nihil mihi vnquam laborioſi futurum, quod à te fuerit imperatum. Vale, & me, vt facis, ama. Romæ v. Kal. Octob. CIƆ IƆC XXXXIII.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Primus numerus partem, ſecundus paginam indicat.

A

ADVLTERI quotannis Sacramentis non communicabāt, 2.70
Altare minus quomodo à Græcis vocetur, 2.137
Altaria quot erant in Bemate ſeu tabernaculo, 2.136.143
Ambo qua in parte Eccleſiæ olim erat, 2.13
Ambones ex quanam materia erant, 2.171
S. Ambroſius quem locum in templis aſſignarit Imperatoribus, 2.125.126
Anathema in Michaelem Patriarcham, & ei adhærentes ab Eccleſia Rom. fulminatum, 1.178
AndreasCretenſis quid docuerit de anima Beatæ Virginis, 1.326
Angelos fuiſſe ante hunc mundum conditos quinam aſſeruerint, 1.350
Animam B. Virginis poſt mortem in infernum deſcēdiſſe, quiſnam aſſeruerit, 1.326
Animæ quæ & quales fuerint liberatæ à Chriſto, dum deſcenderit ad inferos, 1.242 *& ſeq.*
Animas omnes hominum poſt mortem in infernum deſcendere quiſnam docuerit, 1.327
Animas damnatorum, piorum ob preces Dei miſericordiā ex inferis liberari, quis docuerit, 1.334
Ἀνθολόγιον liber quid contineat, 1. 90. ad quid excogitatus, 1. 90
Anthologium quod Græci Orientales habent quid contineat, 1. 105
Aphthartodocitarum hæreſis qualis erat, 1. 207
Apocalypſis quādonam à Græcis in Eccleſia legatur, 1. 48
Apollinarius quid de Deitate cenſuerit, 1. 206
Apoſtolorum actus quādonam à Græcis legantur, 1. 48
Arius quid de Deitate cenſuerit, 1. 205
Athanaſius quid de Chriſto in mortis triduo docuerit, 1.295
Athenienſes quid de nuptiis ſentiebant, 2. 96
Audientes ſiue auditores quinā erant, & vbi ſtabant, 2. 77. 81
Auditio quænam ſit Eccleſiæ pars, 2. 66. vbinam erat, 1. 78
S. Auguſtinus quid cenſuerit de Chriſto in mortis triduo, 1. 297. quid de Chriſti nati-

Digitized by Google

uſtate docuerit, 1.301
Auth. r catenæ Græcæ quid doceat de S. Ioanne Bapt. 1.305
Authoris Synaxarij ſententia de animabus à Chriſto liberatis, dum deſcendit ad inferos, 1. 243. & ſeq authoritates ei fauentes refutantur, 1.267. & ſeq.
Authores officij diuini, 1. 1. & ſe.
Authores Canonum & Tropariorum, quibus Græcorum libri abundant, 1.81

B

BAPTISMI ſuſceptio num ſoluebat votorum obligationem, 2.57
Bapt. quid ſit propriè, 2.107
Bema quæ pars erat olim in Eccleſia, 2.10. quid ſignificet, 2.22
Beza quid de Chriſto in mortis triduo ſomniarit, 1.293
Briennius quid de pœnis inferni cenſuerit, 1.340.
Bucerus quid de Chriſto in mortis triduo cēſuerit, 1.293
Bullingerus quid de Chriſto in mortis triduo cenſuerit, 1.293

C

CALIX facer quoties feriâ quintâ magnæ hebdomadis à Sacerdote tenetur, 2.146
Calumnia Epiſcoporum Græcorum in Latinos, 1.159
Caluinus quid de Chriſti deſcēſu ad inferos docuerit, 1.293
Campanæ vſus vbinam apud Turcas nō denegetur, 2.106
Campanæ ſeu campanilia, quibus nunc vtuntur Græci, 2. 101.102
Campanarum ſonus quotuplex, 2.107
Canon Sabbathi ſancti à quo inuentus, 1.75
Canon de fornicatore, 2.70. de periuriis, *ibid.* de deſerentibus legitimam vxorem & aliam ducentibus, *ibid.* de adulteris, *ibid.*
Canon de iis, qui cum propria ſorore polluti ſunt, 2.73
Canon de eo qui ſponte aliquē interfecerit, 2. 68. 69. de eo qui non ſponte, *ibid.*
Canon contra eos qui fidei & ſacrificio Romanæ & Apoſtolicæ ſedis ſeſe opponunt, 1.176
Canon de iis qui vi tyrannica & tormentis vel alio modo fidem prodiderunt, 2.71. de iis qui voluntariè peierarunt, *ibid.*
Canon de iis qui gentium conſuetudines ſequuntur, 2.72
Canon prohibens laicis ad altare ingredi Imperatore excepto, 2.122
Canon Laodiceni Concilij de Catechumenis, 2.46
Canon Synodi Neocæſarienſis de Catechumenis, 2.41
Canones Eccleſiæ Græcæ de clericorum matrimonio, 1.173.174
Canones quandonam à Græcis canantur, 1.65
Canonum, quibus Græcorum

libri abundant, quinam fuerint authores, 1. 81
Canonum Triadicorũ quiſnam fuerit author, 1. 67
Cantores alij qui recitandis officiis inſeruiunt quem locum habent in templis, 2. 121
Carnem Chriſti quis dixerit increatam eſſe, 1. 206
Catechumeni competẽtes quinam erant, 2. 35. 36. ſi vnus ex primas obtinentibus peccauiſſet, quid fiebat de illo, 2. 40
Catechumeni quinam erant in Eccleſia, quinam extra Eccleſiam, 2. 50. vbinam ſtabant in templo, 2. 31. quot erant eorum ſpecies, *ibid.* & 32. quam olim partem Eccleſiæ occupabant, 2. 6. & 12. quonam in ordine hierarchiæ conſiſtant, 2. 23
Catechumenorum quotnam erant gradus. 2. 44. quem vltimus obtinebat locum, 2. 59
Catenæ Græcæ author quid de S. Ioanne Baptiſta cenſuerit, 1. 305
Cathiſmata Pſalterij à Græcis facta, 1. 55. ſunt diuerſa, 1. 56
Cauſas eſſe duas in Deitate quis aſſeruerit, 1. 207
Ceremoniæ in adminiſtratione ſacramentorum à Græcis obſeruari ſolitæ, in quo contineantur, 1. 16
Chorus apud Græcos quid ſit, eius forma & ornatus, 2. 120. quibuſnam pateat, 2. 133
Chriſtiani Græci quid dent ſacerdotibus qui pro ſe miſſam celebrauerunt, 2. 155
Chriſtianorum quot ſint ordines apud S. Dionyſium Areop. 2. 19
Chriſtolytæ quid de Chriſti deſcenſu ad inferos aſſeruerint, 1. 294
Chriſtophorus Pelargus quid de Chriſto in triduo mortis cenſuerit, 1. 293
Chriſtus deſcendit ad inferos, quomodo id ſit intelligendum, 1. 237. quoſnam liberarit ſecundùm Græcos, 1. 241. à quibuſnam vocetur margarita, 2. 147. deſcendens ad inferos quoſnam ad vitã reſtituerit, 1. 245. *& ſeq.* 251. 253. 259. 263. quo pacto ex Virgine natus, 1. 300. ſuo deſcenſu ad inferos quoſnam & quales liberarit, 1. 346
Chriſti fidelium cœtus, in quot genera præcipua diſpartitus olim erat, 2. 6
Chriſti fidem qui vi tyrannica, vel alio modo prodiderant, quot annis communione priuabantur, 2. 71. & quot qui volentes, 2. 72
Chriſti pretioſiſſimum corpus quomodo ſeruetur à Græcis pro infirmis, 2. 145
Chriſti prædicatio quouſque peruenerit, 1. 260
Chriſti imago vel B. Virginis, vel alicuius Sãcti ſupra templi Græcorum portam depicta videtur, 2. 100
Chriſtum ſpoliaſſe infernum quinam credant cùm illuc deſcendit, 1. 308. *& ſeq.*
Chriſtum reſurgentem omnes mortuos ad vitam reuocaſſe quinam aſſerant, 1. 317

Chriſtum deſcenſu ſuo ad inferos omnibus remiſſionē prædicaſſe, eam credentibus dediſſe, incredulis denegaſſe, quinam aſſerant, 1. 320. eum tantùm in inferno inſtar fulguris apparuiſſe quis aſſeruerit, 1. 319
Chriſtum vt hominem, increatum eſſe quis dixerit, 1. 206
Cœtus Chriſti fideliū in quot præcipua genera diſpartitus olim erat, 2. 6
Commixtio particulæ cōſecratæ hoſtiæ cum Chriſti ſanguine ſecundùm quid fiat, 1. 28
Competentes quinam ita dicebantur, 2. 36
Concilium Epheſinum cur prohibuerit ne Virgo M. diceretur Chriſtipara, 1. 287
Concilium VI. Conſtantinop. quid ſancierit in eos qui Eccleſiis honorem non exhibent, 2 65
Congregatio ſeu conſiſtentia quid erat, 2. 65
Conſiſtentes quinam erant, 2. 85. 87
Crux Chriſti ex quonam fuerit ligno ſecundùm Græcos, 1. 306
Crux quibus in locis fiat in templo, 2. 121
Cyrillus Alex. quid de Chriſti deſcenſu ad inferos dixerit, 1. 296
Cyrus Epiſcopus Cotyæi in Phrygia, quid de natali Chriſti cenſuerit, 1. 302

D

S. I. Damascenvs quid de Chriſto in triduo mortis docuerit, 1. 294. 297
Damnatorum pœnas aliquādo finem habituras quis aſſerat, 1. 116
Damnatos piorum precibus iuuari quinam credant, 1. 117. & ſeq.
Deflentes quinam erant, 2. 75. vbinam ſtabant, 2. 77
Defunctorūm cadauera antequam ſepulturæ mandentur quonam in loco retineantur, 2. 112
Deitas à quonam in inferiorem & ſuperiorem diuidatur, 1. 205. 206
Deus non ex eo, quod quiſque facturus eſt; ſed ex eo, quod quiſque fecerit iudicat, 1. 272
Deum quatruplicem eſſe quis aſſeruerit, 1. 205
Diaconus quādo & quibus verbis expellebat Catechumenos ab Eccleſia, 2. 44. 45
Diaconi Græci ad quaſnam ianuas ſtabant, 2. 92. vbinam ſacris induantur veſtibus, 2. 134
Diaconicon liber quid contineat, 1. 97
Diaconicum quiſnam locus ſit, 2. 141
Dies feſti principes apud Græcos, 1. 13
Dolores quibus affecta fuerit B. Virgo in paſſione, quanti fuerint, 1. 224
Dominica omnium ſanctorum apud Græcos quænam ſit, 1. 77. 113

E

ECclesia Græca quonam tempore canat Antiphona, & non Typica, 1. 14
Eccleſia Græca propter quid accuſet Latinam, 1. 159
Eccleſiæ Latinæ hoſtes quinam fuerint, 1. 153
Eccleſiæ Narthex quid ſit, 2. 57
Eccleſiæ Græcæ canones de clericorum matrimonio, 1. 173. 174
Eccleſiæ Græcæ muri quomodo dignoſcantur, 2. 100
Eccleſiæ quot à S. Theodoſio Archimandrita fuerint ædificatæ intra vnum Monaſterium, 1. 24
Eccleſiis honorem non exhibentes quomodo excipiendi ſint, 2. 65
Eccleſias inter & pronaos differentia, 2. 12 15
Egredi extra Templum quid ſignificet, 2. 114
Εἰρμολόγιον liber cur ita dictus, 1. 98
Ἔμβολος quid propriè ſit, 2. 13 14. 166
Energumeni qua in parte Eccleſiæ olim erãt, 2. 6. 11. quonam in Hierarchiæ ordine conſiſtant. 2. 23. vbinam ſtabant in Templo, 2. 31. num iidem ſint ac ij, quos Græci vocant χειμαζόμενοι *hyemantes*, 2. 60
Epiphanius quid de Chriſto cenſuerit, 1. 195
Epiſtolæ S. Pauli & ſeptem Catholicæ quandonam legantur à Græcis, 1. 48
Errores Græcorum qui in triodio reperiuntur, 1. 116. 146. *& ſeq.* 193. 219. 123
Euangelium qualis ſit lectio in Miſſa, 1. 33. quali reuerentia debeat audiri, 1. 35. quandonam legantur ſingula à Græcis, 1. 38
Euchologium liber quid contineat, 1. 95. quibuſnam neceſſarius, 1. 96
Exaltatio Panagiæ quid ſit, & quomodo fiat, 1. 100. *& ſeq.*

F

FAlconilla ethnica cuiuſnam precibus ab inferis extraſa, 1. 119. 120
Feſta præcipua apud Græcos quænam ſint, 1. 13
Fideles quomodo peragebant preces, 2. 85
Fidelium ordines quotnam erant olim in Eccleſia, 2. 6
Fides habenda circa Chriſti deſcenſum ad inferos, 1. 263. *& ſeq.*
Filij abdicati quinam ita dicantur, 2. 59
Florilegium nouum liber quid contineat, 1. 104
Fornicator quot annis Sacramẽtis non cõmunicabat, 2. 70
Fulgentius quid de Chriſti deſcenſu ad inferos cenſuerit, 1. 298

G

GAbriel Philadelphienſis quid cenſuerit de Purgatorio, & de animabus dam-

natis, 1.334
Georgius Coreſius quid de animabus impiorum damnatis cenſuerit, 1. 335
Glycas quid de hominum animabus poſt mortem cenſuerit, 1. 327
Græcia quænam monſtra in Eccleſiam Latinam tulerit, 1. 153
Græci quid cenſeant de Chriſti deſcenſu ad inferos, 1.239. & ſeq. quid crediderint de S. Ioanne B. 304. quid de Cruce Domini, 1.306. quid B. Virgini tradant quæ ad eam non pertinent, 1. 289. 290. quid credant de animabus defunctorum, 1. 298. quaſnam liturgias celebrent quadrageſimæ tempore, 1. 22. quid dicant in laudem B. V. Mariæ, 1. 279. quid credant de proceſſione Spiritus ſancti, 1. 281
Græcorum libri Eccleſiaſtici cur tot ſint, 1. 4
Gregorius Palamas hæreticus à quo defenſus, & in ſanctorum numerum relatus, 1. 115
Gynæconitis quid ſit, 2. 153

H

HÆRESES Palamæ refutantur, 1. 104. & ſeq.
Hierarchia Eccleſiaſtica quonam numero fundabatur, 2. 23
Hieratium ſecundùm D. Dionyſium A. quid ſit, 2. 9. quibuſnam pareat, & quibus minimè, 2. 133
Hirmus quid ſit, 1. 98. quid in Eccleſia Latina, 1. 99
Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ à Lando editæ quis author fuerit, 1. 115
Hoſtiæ particula conſecrata ex cuiuſnam præſcripto ſanguine Domini intinguatur, 1. 16. illius commixtio ſecundùm quid fiat, 1. 28
Hoſtes Eccleſiæ Latinæ quinam fuerint, 1. 153
Hybernantes quinam ſint ſecundùm S. Dionyſium Areop. 2. 62. 64
Hypodiaconi ad quaſnã ianuas ſtabant, 2. 92

I

ICONOCLASTÆ quid de Chriſto vt homine cenſuerint, 1. 207
Ieiunia Monachis præſcripta quàm ſtrictè ab hominibus ſæculo addictis obſeruentur, 1. 6
Ieiunantes quinam ita dicebantur, 2. 18
Ignatij Patriarchæ Theopolitani verba contra Iſidorum Patriarch. antequam Patriarchatum inuaſiſſet, 1. 188
Imago nunc depicta videtur ſupra templi Græcorum portam, 2. 100
Infernum omnes mortuos euomuiſſe in Chriſti deſcenſu quinam aſſerant, 1. 319
Inſtrumentum quo vtuntur Sacerdotes Græci, ad Græcos in Eccleſiam conuocandos, 2. 103
Interfectores ſpontanei, & pœ-

Digitized by Google

nitentia ducti quot annis Sacramento non communicabant, 2. 69. & quot annis non ſpontanei, *ibid.*
Ioſephus Briennius quid de pœnis inferni aſſeruerit, 1. 340.
Iſidorus Patriarcha qualis fuerit, 1. 186. *& ſeq.*

K

Κατήχησις quid iã apud Græcos ſignificet, 2. 137

L

LAïci à cuiuſnã loci ingreſſu arceri debeant, 2. 123. altaris ſepta ingredi verantur, 2. 124
Lectio actuum Apoſt. Epiſtolæ D. Pauli, &c. quandonam legantur à Græcis, 1. 48. ex quo tempore inceperit, 1. 49
Liber τύπος dictus quid contineat, 1. 5
Liber à Græcis διακονικὸν dictus quid contineat, 1. 97
Liber à Græcis εἱρμολόγιον dictus quid contineat, 1. 98
Liber à Græcis συναξάριον dictus quid contineat, 1. 91
Liber à Græcis ὀκτώηχος dictus quibuſnam cantetur diebus, 1. 64. quid contineat, *ibid.*
Liber à Græcis ὡρολόγιον dictus quid contineat, 1. 90
Liber à Græcis dictus μηναῖον quot voluminibus comprehenſus, 1. 78
Liber qui dicitur Typicus quid contineat, 1. 4
Liber Græcorum qui dicitur Apoſtolus quid contineat, 1. 47
Liber à Græcis muſicalis dictus quid contineat, 1. 102. 103
Liber à Græcis τριῴδιον dictus quid contineat, 1. 69
Liber à Græcis dictus ἀναγνώσεις, ſeu lectiones, quid contineat, 1. 52. 53
Liber qui Collectio neceſſariorum quorumdam quotidianorum officiorum ad Sacerdotes pertinentium dicitur, quid contineat, 1. 102
Liber à Græcis παρακλητικὴ dictus in quo differat ab aliis libris Græcorum, & quid cõtineat, 1. 68. in quo differat ab octoëcho, 1. 69. cur ita dictus, 1. 283
Liber à Græcis ἀνθολόγιον dictus quid contineat, 1. 89. 90. ad quid excogitatus, *ibid.*
Liber qui dicitur Tacticus quis ſit, 1. 15
Liber à Græcis dictus ἱερολογ-πυλον quid contineat, 1. 104
Liber à Græcis dictus νέον ἀνθολόγιον quid contineat, 1. 104
Liber à Græcis πανηγυρικὸν dictus quid contineat, 1. 93. 94. quot habeat volumina, *ibid.*
Liber à Græcis dictus εὐχολόγιον quid contineat, 1. 95. quibuſnam neceſſarius, 1. 96
Libri Eccleſiaſtici Græcorum cur tot ſint, 1. 4
Litania quid ſit, 2. 114
Liturgia quænam celebretur à Græcis Quadrageſimæ tempore, 1. 22
Liturgia Præſanctificatorum quotuplex erat, 1. 29. vna ex

caufis

cauſis eius præcipuis, 1. 32
Locus ante portas Templi Græcorum quomodo vocetur, 2. 131
Locus tertius in Narthece à quibuſnam occupabatur, 2. 64
Locus quem Græci vocant diaconicum quis ſit, 2. 137
Locus qui apud Græcos in vrbibus deſtinetur mulieribus, 2. 131
Locus in Eccleſia quiſnam ſit dignior, 2. 59
Locus Tabulato incluſus qualis ſit, 2. 131. quibuſnam penetrabilis, & quibus minimè, 2. 131
Ludouicus Viues in quo errauerit, 2. 323
Lumina quæ accenduntur coram S. Sacramento quomodo vocentur à Græcis, 2. 150

M

MANES quid de Chriſti Eccleſia cenſuerit, 1. 205
Manichæi quid de Deitate ſentiebant, 1. 205
Marcion qualem docuerit doctrinam, 1. 322
Marcionitæ quid ſomniarint de Chriſti deſcenſu ad inferos, 1. 294
Margarita quid ſit apud Græcos, 2. 146
Maria Virgo, *vide* Virgo,
Menæon liber quid contineat, 1. 68. cur ita dictus, 1. 68
Menologium à Paulo V. ſummo P. in Vaticana Bibliotheca collocatum quod contineat, 1. 85. eius imagines à quibus pictæ, *ibid.*
Menologium quibuſnam ſcripturis adnectatur à Græcis, 1. 52. 83 quis primus illud ſcribi & augeri atque imaginibus exornari curarit, 1. 83
Menologia quid ſint apud Græcos, 1. 82
Michaelis Cerularij Patriarchæ monumentum, quod in legatorum excommunicationem publicauit, 1. 161. & *ſeq.* illius & ſuorum fautorũ damnatio ab Eccleſia Romana fulminata, 1. 178
Miniſterium proprium ſubdiaconorum quodnam ſit, 2. 139
Miſſa quomodo incipiatur à Græcis, 2. 144
Miſſa Catechumenorum quænam erat, 2. 43
Miſſa quæ nunc celebratur à Græcis pro mortuis, quæ & qualis ſit, 2. 154
Miſſa quam Græci τῶν προηγιασμένων vocant, qualis ſit, 1. 20. quis illius auctor, & quando à Græcis celebretur, *ibid.* quomodo celebratur, 1. 21. quænam ab eis celebretur quadrageſimæ tempore, 1. 22. quinã illius meminerint, 1. 25. quotuplex fuerit, 1. 29. cur fiebat, 1. 32. in quo differat ab ea quæ ſicca & nautica dicitur, 1. 33
Miſſa ſicca & nautica in quo differat à præſanctificatorum Liturgia, 1. 33
Miſſę quæ celebrãtur in Oriente à quibuſnam conſcriptæ, 1. 17. 18
Miſſæ traditio, 1. 17. 18. illius veſtigia apud antiquos, 1. 23

Miſſarum quot fuerint genera apud Græcos, 1.16
Miſſarum lectionũ quænam ſit præcipua, 1.33.34
Mitatorium quid ſit, 2.142
Monachi obuiam ſtabant, 2.93. quem olim locum in Eccleſia occupabant, 2.17.19. & ſeq. in quonam Hierarchiæ ordine conſiſtebant, 2.23
Monachorum inſtitutum quis edocuerit, 1.10
Monachis nondum ad ſacros ordines promotis, quiſnam locus in Monaſteriis deſtinetur, 2.111
Monophyſitæ quid de Domini carne cenſuerint, quid de Chriſto vt homine cenſuerint, 1.206
Monſtra quæ Græcia tulit in Eccleſiam Latinam, 1.153
Mortuos omnes ad vitam reuocatos per Chriſtum quinam credant, 1.317
Mortuorum ordines quot erãt olim in Eccleſia, 2.9
Mulier quæ ante baptiſmum Virginitatẽ vouerat, an pòſt tenebatur ſuum obſeruare votum, 2.57
Mulieres non oportere ad altare ingredi, 2.123. nec altaris ſepta, 2.124
Mulieres in Eccleſiis parochialibus, vel plebanis quid habeant, 2.175
Mulieres quæ noxia accipiebãt ad fœtus proprios necandos, quot annis erant in pœnitentia, 2.73
Mulieres Turcæ quid dent ſacerdotibus Græcis Miſſam celebrauris, 2.156
Mulieres Græcæ quomodo audiant ſacrum, 2.152. quis locus eis aſſignetur in templo, 2.153
Mulieres immundæ & menſtruo profluuio laborãtes in qua Eccleſiæ parte olim ſtabant, 2.16
Muſa, ex qua abſtergitur patina, quid ſit, 2.149

N

NAON, quæ pars erat veteris Eccleſiæ, 2.10
Narthex Eccleſiæ quid ſit, 2.5. quiſnam locus Eccleſiæ ita dicatur, 7.115. quomodo vocetur à S. Dionyſio Areop. 2.9. quotus erat locus in Eccleſia, 2.38
Narthecis vſus hoc tempore in Græcis, 2.15
Naturam humanam in Chriſto, increatam eſſe quis dixerit, 1.206
Nicephorus Patriarcha Conſt. quid de Chriſto in triduo mortis aſſeruerit, 1.296
Nicetas quid ſenſerit de animabus à Chriſto ex inferis liberatis, 1.272
Nuptias pro Sacramento habebant Athenienſes, 2.96

O

OCTOECHVS liber cur ita dictus, 1.64
Officium Meſonycticum ex quibuſnam compleatur, 1.65
Officij diuini authores, 1.5. & ſeq.
Officia diuina apud Græcos in

quo contineantur libro, 1.4
Officia vnius hebdomadis quot echis impleantur, 1.69
Orare inter hyemantes quid ſit, 2.60.61.& ſeq.
Ordo recitandi officium per totum annum in quo contineatur libro, 1.5
Ordo celebrandi officij à ſancto Saba præſcriptus, 1.5. à quo reſtitutus, 1. 8. à quo renouatus, ibid.
Ordo ſeruandus in matutino, in veſperis, in ſponſalibus, in coronatione ſponſorum, &c. in quo libro contineatur apud Græcos, 1.102
Ordines Chriſtiani populi quot ſint ſecundùm S. Dionyſium Areop. 2.29
Origenes quid de pœnis inferni cenſuerit, 1.346. illius error circa animas à Chriſto ex inferis liberatas, 1.276
Ὡρολόγιον liber quid contineat, 1.90
Ὡρολογιόμικρον liber quid contineat, & cur ita dictus, 1.104

P.

PALAMAS hæreticus à quo in ſanctorum numerum relatus, 1.115. à quo præferatur Nazianzeno, Nyſſeno, Baſilio, Chryſoſtomo, Athanaſio, 1.194. à quo æquetur Deiparæ, 1.195
Palamæ prauæ & à fide Catholica alienæ ſententiæ, 1.196. 205. illius opinionum & doctrinæ refutatio, 1. 199. & ſeq.
Panagiæ exaltatio ſeu titus, 1.100
Panegyricus liber quid contineat, 1. 93.94. quot habeat volumina, ibid.
Panis diuinus in quali liturgia tingebatur ſanguine, 1.91
Panis benedictus quomodo diſtribuatur in Græcorũ templis, 2.153
Paracleticus liber cur ita dictus, 1.68.283. in quo differat ab octoëcho, 1.69
Paracletum ſe eſſe quis hominum dixerit, 1.206
Particula conſecrata ex cuiuſnã præſcripto ſanguine Dominico intingatur, 1.26. ſecundùm quid miſceatur, 1.28
Particulæ hoſtiæ conſecratæ quomodo vocentur à Græcis, 2.416
Paruuli Græcorum an cum viris, an cum mulieribus ſacro interſint, 2.154
Patrum authoritates de natali Domini noſtri I. Ch. 1.302. & ſeq.
Patrum authoritates de Chriſti deſcenſu ad inferos, 1.295. 296. & ſeq.
Paulus Samoſatenus quid de Deo cenſuerit, 1.206
Pentecoſtarium liber cur ita dictus, 1. 68. illius quot & quales fuerint authores, 1.229
Periurus quot annis non erat communionis particeps, 2.70
Perſonam vnicam in Deitate

eſſe quis aſſeruerit, 1. 196
Philotheus Patriarcha Conſt. quibuſnam Eccleſiæ Patribus præferat Palamam hæreticum, 1. 194. ab eo diuæ Virgini æquatur, 1. 195. eum totis viribus ſuſtinuit, 1. 115
Photius hæreticus ab Eccleſia damnatus, 1. 147. à quibus defenſus, 1. 149
Pœnas damnatorum quiſnam non æternas aſſerat, 1. 337. 338
Pœnitentes quam olim partem Eccleſiæ occupabant, 2. 6. 12. quonam in ordine Hierarchiæ conſiſtant, 2. 23. vbinam ſtabant in templo, 2. 31
Pœnitentes qui de loci dignitate Catechumenis concedebant, quinam erant, 2. 65
Pœnitentium quotnam olim fuerint gradus, 2. 68
Pœnitentiæ locus olim in Eccleſia quomodo vocabatur, 2. 16
Pontifices Romani à quo primùm ex diptychis deleti ſint, 1. 156
Pontificum diuinus ordo quotuplex, 2. 30
Porta quâ intrabatur in Templum quomodo vocabatur, 2. 119. & quomodo ea quâ intrabant in Bema, *ibid.*
Porta quæ dicebatur ſpecioſa cur velo obſerabatur, 2. 119
Porta minor templi Græcorum quomodo vocetur, 2. 131
Portæ quotuplices erant in templis Græcorum, 2. 117
Portæ quibus aditus præbetur ad Tabulatum, quales ſint, 2. 121
Porticus Eccleſiæ vbinam olim erat, 2. 13
Porticus Eccleſiarum Græcorum quales erant, 2. 166. & *ſeq.*
Preces à ſanctis viris Deóque gratis effuſas infidelibus & damnatis proficuas eſſe quinam credant, 1. 117. & *ſeq.*
Preces quomodo fiebant à fidelibus, 2. 85
Preces viuentium, condamnatorum ad pœnas infernales, pœnitentiam eſſe quis docuerit, 1. 336
Principia duo eſſe in Deitate quis dixerit, 1. 207
Proaulia quid erant, & in quo differebant à pronais, 2. 80
Proclus Patriarcha Conſt. quid de Chriſti natali crediderit, 1. 302
Pronaus quiſnam locus erat olim in Eccleſia, 2. 16. & quotum, 2. 81
Pronaos inter & Eccleſias differentia, 2. 12. 15
Πρόθεσις quid ſit apud Græcos, 2. 143. 145
Pſalmus à Græcis προοιμιακός dictus, 1. 57
Pſalmus amomus apud Græcos quis ſit, & quando ab eis cantetur, 1. 13. & quis ſit polyeleus, *ibid.*
Pſalterium in officiis diuinis à Græcis recitatum, 1. 54. in quot lectiones diuidatur ab illis, 1. 55
Pueri quem locum olim in Ec-

Digitized by Google

cleſia occupabant, 2. 22
Purgatorium vt neget Gabriel Philadelphienſis quid aſſerat, 1. 334
Purgatorium fateri quid coëgerit Græcos, 1. 333. illud eſſe demonſtratur, 1. 346. 347
Purgantium ſe quot erant genera in Eccleſia, 2. 23
Pythagoras quid de Deo ſentiebat, 1. 205
Pyxis ſacra quam formam habeat apud Græcos, 2. 147. quomodo olim vocabatur, 2. 148

Q

QVADRAGESIMÆ tempore quænam Liturgiæ celebrentur à Græcis, 1. 20. 21. 22

R

RES quæ in Eccleſia recitantur & Chriſti fidelibus proponuntur, quales eſſe debeant, 1. 234
Res notandæ in libro, qui à Græcis vocatur Pentecoſtarius, 1. 229. 235. 236
Reuerentia quâ debeat audiri Euangelij lectio in Miſſa, 1. 35
Ritus incipiendi Miſſam apud Græcos, 2. 144
Ritus celebrandi Miſſam quam Græci vocant τῶν προηγιασμένων, 1. 21. 26
Ritus celebrandi Miſſam pro mortuis, 2. 154. 155
Ritus incenſandi apud Græcos, 2. 134
Ritus panagiæ quis ſit, 1. 100. vbinam vſitatiſſimus, 1. 101
Ritus puniendi interfectores pœnitentes, 2. 69. adulteros, fornicatores, &c. 70. & ſeq.
Ritus quo vtuntur Græci in adminiſtratione Sacramenti quod defertur infirmis, 2. 151. 152
Ritus dimittendi ab Eccleſia Catechumenos, 2. 45
Ritus omnes, in adminiſtratione Sacramentorum à Græcis obſeruari ſoliti, in quo libro contineantur, 1. 16
Rogationes quonam in loco fiebant apud Græcos, 2. 113. 114

SABELLIVS quid de perſonis diuinis aſſeruerit, 1. 206
Sacerdos Græcus quomodo incipiat Miſſam, 2. 144. celebrans pro mortuis quomodo ſe gerat, 2. 155. quid à Chriſtianis pro diſtributione recipiat, *ibid.* quomodo ſeſe gerat quinta maioris hebdomadæ feria, dum ſacroſancti myſterij recolitur memoria, 2. 145
Sacerdotes Græci vbinam ſacris veſtibus induantur, 2. 139. quonam inſtrumento vtantur ad Græcos in Eccleſiam conuocandos, 2. 103
S. Sacramentum quomodo moribundis deferatur à Græcis. 2. 151
S. Sacramenti memoria quomodo celebretur à Græcis ſacerdotibus, 2. 145

Sanctuarij ingreſſus quibuſnā prohibeatur, quibus verò minimè, 2.123.
Scenophylacion quid ſit, 2.154.
Sedes in Eccleſia parochiali quænam ſit prima & nobilior, 2.176.
Sedilia quæ & qualia ſint in Græcorum templis, 2.120
Solea vbinam erat collocanda, 2.170. & quanam materia extructa erat, 2.171.
Solium in Eccleſiis Græcis quid erat, 2.171.
Spiritum ſanctum non procedere ex Patre & Filio, quis Græcorum primus aſſeruerit 1.156
Subdiaconi quibuſnam ex officio incumbebant, 2.89.
Subdiaconorum propriū munus quodnam ſit, 2.139
Subiectio ſeu ſubſtratio quid erat, 2.65
Succumbentes quinam erant, 2.81
Supellectilis Eccleſiarum Græcorum vbinā ſeruetur, 2.154.
Supplicationes quonam in loco fiant apud Græcos, 2.113. 114.
Synaxaria liber cur ita dictus, & quid contineat, 1.91
Synaxarij authoris ſententia de iis quos liberarit Chriſtus dum deſcendit ad inferos, 1.243. & ſeq. authoritates ei fauentes refutantur, 1.267 & ſeq. 1.276.

T

Tabernacvlvm quænam pars erat olim in Eccleſia Græcorum, 2.110
Tabulatum templi quot portis aditum præbeat, 2.121
Tacticus liber quis ſit, 1.15.
Terebo Saracenus proximè ſtās altari quid viderit, quod ei maximum incuſſit timorem, 2.130
Templum quænam pars erat veteris Eccleſiæ, 2.10.18
Templum D. Athanaſio ſacrū, quod Romæ eſt deſcribitur, 2.158
Templum apud Græcos quid ſit propriè, 2.110
Templi medium quomodo à Græcis vocetur, 2.120
Templa quænam ſint quæ dicuntur δρομικά, 2.164.166
Templa trullata qualem habebant formam, 2.159
Templa Græcorum quali nunc conſpiciantur ſolo, 2.172
Templa recentiorum Græcorum, 2.98. & ſeq. illorum ornatus, 2.100
Templorum vetuſtiorum & recentiorum Græcorum formæ ad quot genera reducantur, 2.159
Teſtimonia de traditione Miſſæ, 1.18
Tetraodium quādo canebatur à Græcis, 1.72
Theophilus Alexādrinus quid de Chriſti deſcenſu ad inferos cenſuerit, 1.295.296
Tholus qualis erat domus, 2.161
Thronus in Eccleſiis Græcis quid erat, 2.171
Titus Boſtrenſis quid dicat de B. V. Maria, 1.278. quid de

Chriſto in triduo mortis cenſuerit, 1. 296
Toni ſinguli quot habeant canones, 1. 65
Traianus impius cuiuſnā precibus ab inferis liberatus, 1. 120
Triodium liber cur ita dictus, 1. 68. quid contineat, 1. 69. & 113. quoſnā habeat authores, *ibid.* à quibus fœdatus, 1. 115
Troparia ſiue canones apud Græcos quid ſint, & quando ab eis canantur, 1. 65
Troparia matutina & exapoſtilaria, 1. 67
Tropariorum, quibus Græcorum libri abundant, quinam fuerint authores, 1. 81
Tuguriola, vbi Monachi, aut Anachoretæ incluſi agebant, quomodo vocabātur, 2. 162
Turcæ quem reddāt honorem Sacramento quod ad infirmos defertur, 2. 151
Typicus liber quid contineat, 1. 4. & *ſeq.*
T[illegible] liber quid contineat, 1. 5
Typica manuſcripta quæ repetiuntur in Bibliotheca Barberina, à quo ſcripta, 1. 12. quid ſint, 1. 13
Typicorum Græcorum quot ſint genera, 1. 12. ex quibuſnam ſit primū, 1. 14. ex quibuſnam ſecundum, *ibid.*

V

VASA ſacra Eccleſiæ vbinam aſſeruentur, 2. 154
Vaſa dominica miniſterium contrectandi quorumnam ſit, 2. 139
Vigiliæ apud Græcos quibuſnam feſtis fiant, 2. 13
Vigilius quid cēſuerit de Chriſto in mortis triduo, 1. 297
Viri in parochialibus Eccleſiis vbinam conſiſtant, 2. 175
B. Virgo M. quomodo ſeſe geſſerit dū Chriſtus erat in cruce, 1. 349. & *ſeq.* ne Chriſtipara diceretur, cur prohibitum ſit à Concilio Epheſino, 1. 287. quid ei Græci attribuant quod ad eam non pertineat, 1. 289 290. illius partus qualis fuerit, 1. 286. illius dolores in paſſione quāti fuerint, 1. 224
Vitæ inſtitutum Monachorum & ſæcularium hominum quale ſit in Græcis, 1. 6
Vites in quo errauerit, 1. 323

X

XANTHOPVLVS quid de animabus quas Chriſtus ex inferis liberauit, cenſuerit, 1. 272. 276

Y

Y[illegible] quid erat, 2. 82. 83

Z

ZVINGLIVS quid de Chriſto in mortis triduo cenſuerit, 1. 293

FINIS.

Digitized by Google

SVMMA PRIVILEGII
Regis Chriſtianiſsimi.

CAVTVM eſt auctoritate Regis, ne quis in regno ſuo, aliiſve locis ſuæ ditioni ſubiectis intra decem annos proximos, librum qui ſic inſcribitur, LEONIS ALLATII *de Rebus Eccleſiaſticis Græcorum variæ Diſſertationes, &c.* abſque Sebaſtiani Cramoiſy Architypographi Regis & Reginæ regentis permiſſu, imprimat, aut diuendat, à die publicationis horum exemplarium: qui ſecùs fecerit mulcta indicta, prout ampliùs in diplomate regio continetur, mulctabitur. Datum Pariſiis die 5. Septembris 1645. Sic ſignatum, De mandato Regis, CRAMOISY.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google